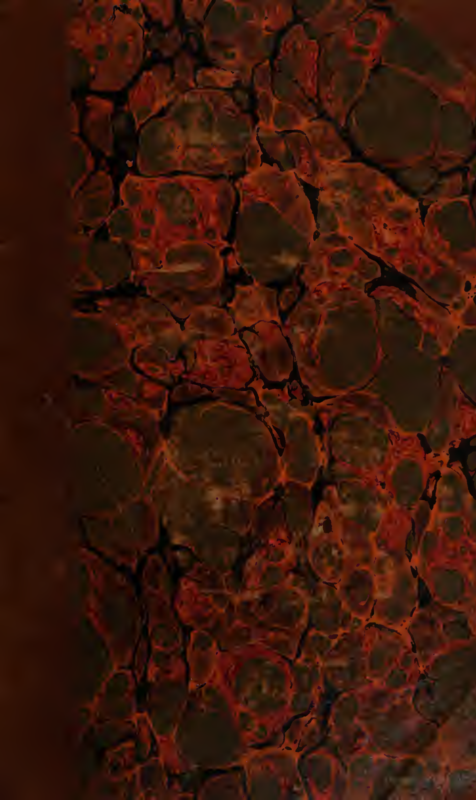

LIBRI

DONATI DAL

DOTTOR ANNIBALE GIULIONI

GIURISTA

Nato a Firenze il 7 Febbraio 1807
e morto il 1º Dicembre 1895 in Firenze.

16 Maggio 1896

JO. GOTTL.

HEINECCII JC.

S. REG. MAJ. PRUSS. CONSIL. INTIMI,
& Jur. ac Philos. in Illustri Fridric.
P. P. Ord.

HISTORIA
JURIS CIVILIS
ROMANI, AC GERMANICI,

QUA UTRIUSQUE ORIGO ET USUS in GERMANIA *ex ipsis fontibus ostenditur,*

COMMODA AUDITORIBUS METHODO
adornata, multisque Observationibus
haud Vulgaribus passim illustrata.

Editio Veneta prioribus auctior & correctior.

VENETIIS,
EX TYPOGRAPHIA BALLEONIANA.
MDCCLXIV.

Superiorum Permissu, ac Privilegiis.

LECTORI

BENEVOLO

S. P.

Uæ mihi hunc adornandi libellum octavo abhinc anno fuerit occaſio, AMICE LECTOR, quamque pæne præcipiti feſtinatione ille a me tunc in chartam conjectus ſit, ex ea, quam primæ editioni præmiſi, præfatione, ſatis, ut opinor, perſpexeris. Non potui ergo non tum vereri, ne ea ſcriptione ſatisfeciſſe videar quam pauciſſimis, iiſque ſaltim, quibus nihil, niſi quod eximia quadam cura ſcriptum perpolitumque ſit, placere ſolet, perfe-

ctius quid atque elegantius sint a me desideraturi. Quum enim ea sim tenuitate ingenii, ut & si adnitar, omnesque animi nervos intendam, vix quidquam, quod oculis tuis dignum videatur, proferar: quanto minus mihi sperare licuit, subitaneum hoc & vix satis præmeditatum opusculum ulli viro docto, maxime in tam ubere, quem sæculum nostrum vidit, talium librorum proventu esse placiturum? Enimvero multo aliter, quam metueram, res accidit. Tantum enim abest, ut Hecyræ Terentianæ fato explosus sit hic libellus, ut tametsi auditorum tantum usibus initio destinatus tamen & extra academiæ nostræ pomeria invenerit lectores, & distractis pene divenditisque exemplaribus omnibus, nova eaque nitidior editio jam pridem flagitari cœperit. Cur ea non prius prodierit, illi norunt, quibus bibliopolarum res paullo sunt perspectiores. Demum tamen moras omnes, egregii publici studio ruperunt viri integerrimi JO. & HERM. VERBEEKII, qui alieni ab exsecrabili illo libellos

alie-

alienos furtim recudendi consilio, cum priore bibliopola ita composuerunt rationes, ut ei jure recudendi hanc juris historiam ultro cedere non dubitarit. Quum ergo hi operis redemtores nullis sibi parcendum ducerent sumtibus, ut & splendidissimis typis chartaque prodiret in lucem: debere ego hoc mihi visus sum lectoribus æquis, ut, qui antea imperfectum illud opusculum tam æquo animo tulerunt, ii jam aliquid si non perfectius, at accuratius tamen limatiusque a me accipiant. Itaque tot licet occupationibus distractus, infirmaque valetudine prope oppressus, me recensendo huic libello accingo, multa, quæ deesse videbantur, suppleo, quædam novis veterum testimoniis firmo, quædam, ut fit, emendo ac muto, idque tanto studio, ut si quis opus hoc novum esse crediderit, eum ego non aberraturum a vero esse existimem. Fecerimne operæ pretium, tuum, BENEVOLE LECTOR, erit judicium. Me certe nova hæc opera

navata jurisprudentiæ maximopere delectavit, ut adfirmare possim, illam mihi & curas, quibus tum excruciabar, plerasque, abstersisse, & ad amissas difficili morbo vires recuperandas firmandasque mirifice profuisse. Ceterum ne sic quidem dubito, quin alii eamdem rem acturo permagnum reliquerim spicilegium. Experiundo enim didicisse mihi videor, nullam esse difficiliorem veteris historiæ partem, quæque pluribus egeat, paucioribusque instructa sit subsidiis, quam historiam jurisprudentiæ. Sive enim veterum rerumpublicarum, sive ecclesiæ Christianæ res & fata quis scribere constituerit, tot exstant incorrupta veteris ævi monimenta, ut se copia fere inopem reddi animadvertat. At quis, quæso, veterum vel ad historiam juris scribendam, vel vitas jureconsultorum enarrandas adpulit animum? Quotusquisque tot doctorum hominum, qui reipublicæ Romanæ annales accuratissima industria condiderunt, ea quæ ad artem nostram pertinent, non obiter attigit? Solus fere DIONYSIUS HA-
LI-

LICARNASSENSIS ea, quæ de jure & legibus, earumque interpretatione observatu digniora esse animadvertebat, diligentius videtur persequutus. Sed inviderunt nobis fata maximam operis incomparabilis partem, ut, quæ ab anno ab U. C. CCCXII. acciderunt, hodie fere sciamus juxta cum ignarissimis. Livius enim, & si qui alii res Romanas tradiderunt, res potius bello præclare gestas, quam quæ circa leges evenerint, memoriæ prodiderunt], & si quid de his quoque memorant, illas, quæ ad rempublicam pertinere viderentur, quibusque tanquam seditionum flabellis populum agitabant Tribuni plebis, paullo diligentius descripserunt, plerisque, quæ ad jus privatum amplificandum perlatæ fuerant, vel prætermissis, vel levi saltim brachio tactis. Plura ejus generis, eaque præclara procul dubio in tot libris suis observaverant veteres jureconsulti, qui, si exstarent integri, non magnopere fortassis laboraremus. Sed hos quoque sive Triboniani industria, sive illætabili quo-

dam artis nostræ fato amisimus, ut pro instructissimo adparatu & ferculis delicatioribus, hodie reliquiis duntaxat, tamquam parasiti, perfruamur. Solum POMPONII fragmentum nobis servavit Tribonianus, si servatum dici potest, quod nobis ubique, ut videtur luxatum, mutilatumque superest. Saltim plura ac pleniora non scripsisse jureconsultum, nemo sibi temere persuaserit, nisi simul totum enchiridii libellum duabus tribusve plagulis constitisse, velit existimare. Ita fere omnia interciderunt, ex quibus veteres, quorum ætas in beatiora sæcula inciderat, juris originem, progressum, fata, legum auctores, eorumque finem ac consilia, edictorum, senatusque consultorum ætatem, jurisconsultorum vitam, ac quæ eorum in jurisprudentiam exstiterunt, merita, discere potuerunt. Jacent hodie tot excellentissimi ingenii viri pæne omnes illacrymabiles & obruti multa nocte, quia carent vate sacro, &, si dicendum, quod res est, nondum juris historiam, sed ejus paucissima squallidaque rudera, post tot eruditissimorum

rum

rum virorum lucubrationes, habemus. Sed qualecumque iſtud ſit, quod in communi tot veterum monimentorum naufragio interitum evaſit, æqui profecto bonique conſulendum, & quidquid vel in veterum annalibus, vel in ipſis libris noſtris, de jurisprudentiæ fatis vel obiter notatum occurrit, in rem vertendum videtur. Quod ego quidem hoc libello an præſtiterim neſcio, conatum me ſaltim eſse id præſtare, nullique propterea labori, nulliſque vigiliis parſiſse & ſcio, & quemvis, qui libellum perluſtrare voluerit, facile perſpecturum, arbitror. Quandoquidem vero, qui adhuc in eo argumento verſati ſunt, plerique non niſi Romanæ juriſprudentiæ fata deſcripſerunt: me idem agentem facile ſubegit patriæ charitas, ſtudiumque, quod jam a multis annis enucleando juri patrio impendi, haud mediocre, ut & hujus hiſtoriam cum illa conjungerem, maxime quum poſt HERM. GONRINGIUM, qui primus Germanorum Germanici juris origines expoſuit, pauci fere reperti ſint, qui inventis ab eo aliquid ad-

derent, iisque, quæ CONRINGIO defuerant subsidiis ad locupletandam pulcherrimam hanc historiæ partem uterentur. Jam innumera viderat CONRINGIUS; (quid enim scire quisquam vellet, quod docere non posset ingenium istud sine exemplo maximum ?) at sexcenti, qui post eum e situ & pulvere in lucem protracti sunt, rerum Germanicarum scriptores, innumeraque, quæ postea prodierunt diplomata, ille non viderat. Ex quibus sane permulta suppleri posse a viris doctis, quæ in opere illo CONRINGIANO desiderantur, facile intelligitur. Ipse sane, cui per alia negotia non tantum fuit otii, ut irem per omnes Germanorum annales, omnesque veteres chartas & diplomata perlustrarem, plura tamen hujus industriæ specimina in brevi hoc opusculo mihi videor dedisse, neque dubito, quin multo plures ejusdem generis observationes colligi possint ab iis, qui vel majore instructi adparatu, vel otio magis abundantes, vel feliciore ingenio præditi studium, industriamque ad illu-
stran-

ſtrandam patrii juris hiſtoriam conferent. Quibus ſi me mea hac ſcriptione veluti igniculos quoſdam injeciſſe animadvertero, næ ego mihi operæ feciſſe pretium uberrimumque lucubrationum fructum cepiſſe videbor. Interea, dum alii meliora dederint, utere meis, tuamque benevolentiam, quæ mihi & ſeneſcenti paullatim ad quidlibet in reipublicæ litterariæ commodum conandum incitamento erit, mihi integram, quæſo, conſerva, atque illibatam. Vale, LECTOR BENEVOLE. Halæ prid. Id. Mart. MDCCXL.

PRÆFATIO

Primæ editioni præmiſſa.

Uod plerosque facere animadvertimus, qui præfationes ſcribunt, ut vel rerum, quas explicant, utilitatem ac præſtantiam verbis ornatiſſimis commendent, vel vino alioquin minus vendibili veluti hederam ſuſpendant: eorum ego hic nihil facere conſtitui. Quemadmodum enim incredibilem HISTORIÆ JURIS utilitatem ſatis perſpiciunt harum rerum intelligentes, eamque reipſa experiuntur quotidie: ita apud imperitos & veteris barbarici ſtatores fruſtra verba facerem, neque ulli mortalium tantum eſt flumen ingenii, tanta ſcribendi dicendique vis ac copia, ut his hominibus, vel ad ipſum elegantiorum litterarum nomen cohorreſcentibus, non dicam perſuadere, ſed veroſimile tantum facere poſſit, earum ullam in juriſprudentia utilitatem eſſe. Et ſane qui fieri poſſet, ut illi harum deliciarum ſuavitatem ſalubritatemque percipiant, qui quotidie carduelibus ſentibuſque veſcuntur, aſperumque illum victum cal-

ceatis

ceatis istis desitibus suis facillime subigunt? Quare quum & rem in se commendatissimam verbis extollere, supervacuum: & surdis narrare fabulam, molestissimum videatur: de utilitate præstantiaque hujus studii, ut prædiximus, jam non differemus, sed instituti tantum nostri rationem reddemus iis, quibus nos, nostraque studia, vigilias ac labores probari quam maxime cupimus.

Placuit nuper REGI nostro longe clementissimo, ut, relicta illustri Viadrina, in Fridricianam hanc celeberrimam me conferrem, docendique munus, quo jam olim ibi non sine fructu studiosæ juventutis perfunctus fueram, postliminio obirem. Parui ego, prout decet, OPTIMI PRINCIPIS voluntati, & quamvis novam illam migrationem, declivi jam ætate, quantum fieri potuit, deprecarer, ejusque tædio conditiones splendidissimas, a REGIBUS ac REBUSPUBLICIS potentissimis mihi propositas aliquoties repudiassem, Halam tamen familiam ac supellectilem transtuli, operamque dedi, ut obsequio erga PRINCIPEM nec prius mihi, nec antiquius quidquam esse, re ipsa ostenderem. Inciderat hæc profectio mea in illud anni tem-

tempus, quo Halæ prælectionum publicarum privatarumque jam pridem factum fuerat auspicium, nec integrum mihi erat, a disciplinarum quarumdam interpretatione munus meum auspicari, nisi turbare vellem ordinem, quem doctores celeberrimi jam inde a felicissimis academiæ hujus primordiis religiose servarant. Ne tamen paucos hos menses otio ac silentio transirem, statui juventuti studiosæ publice ea prælegere atque inculcare, quæ tortuosum jurisprudentiæ iter ac veluti Labyrinthum ingressuræ instar fili Ariadnei esse possent. Expensis itaque, quæ huc facere videbantur, universis, subductisque rationibus, hanc feci cogitationum mearum summam, nihil illis fore utilius, nihilque fructuosius, quam si iis juris tum Romani, tum Germanici, origines ac progressum paullo accuratius enarrarem, ex ipsaque historia ostenderem, quis, utriusque illius juris in foro usus sit, & quantum decipiantur ac decipiant, tum qui, ut jus Romanum in exsilium agant, Germanicum nescio quod, in tribunalibus unice regnare contendunt, tum qui, recepto in subsidium illo jure, tantam rerum conversionem factam esse existimant, ut moribus patriis foro, ac veluti

uti

uti aqua & igni interdictum sit. Ne vero auditoribus, qui magno numero ad has acroases confluebant, deesset libellus, quem & in adjutorio, & domi, præ manibus haberent, breves has positiones in chartam conjeci, calamo tam festinante, ut sæpenumero schedæ adhuc madidæ in officinam mittendæ essent. Quamvis autem mihi veniam paratam fore putem apud æquos rerum arbitros, si quædam vel prætervisa, vel non satis ad amussim facta perpolitaque deprehenderint: adfirmare tamen possum, me aut pauca observasse mihi videri, quæ non omnibus in mentem venerunt, ac proinde breviter perstrictis iis, quæ jam ab aliis accuratius tradita noveram, ea, quæ vulgo vel omitti, vel perperam proponi solent, diligentius explicasse, neque multo plura atque exquisitoria ejus generis additurum, si eo usque vitam produxerit summum Numen, ut limam iterum subeat libellus pæne extemporarius. Ita enim comparatum est hoc studiorum genus, ad quod nos horis tantum subcessivis furtim veluti referimus, ut quotidiana lectio multas nobis observationes novas sufficiat, quibus ea quæ olim in chartam conjeceramus, mirifice illustrari locupletarique

rique possint. Cujus rei ut quædam specimina hic demus, pauca, quæ interea, dum prælum fervebat, animadvertimus, veluti per lancem saturam recensere juvabit, ita tamen, ut chartæ habeamus rationem, & temporis, quod nobis ob imminentes nundinas conceditur, perquam exigui.

Libro priore (1) fusius egimus de edictis magistratuum, solideque, nisi fallimur, demonstravimus, Dictatores, Consules, Censores, Prætores, Ædiles curules, Tribunos plebis, quin & Præfectos prætorio, adeoque omnes fere magistratus, edicta de rebus ad curationem suam pertinentibus reddidisse, quin ideo HONORARIUM illud jus dictum esse, quod omnes, qui Romæ honoribus fungerentur, ipsique adeo sacerdotes, nedum magistratus, jus illud edicendi sibi arrogarent. Frustra adhuc desideraveram aliquot magistratuum, qui edicta proposuerint, exempla, veluti præfectorum urbi, præfectorum Augustalium, & quæstorum, in quæ tamen interea, dum plagellæ hæ typis describebantur, aliud plane agens, incidi. Præfecti enim urbi Turcii Aproniani, edicta bina, alterum de carnibus, non micatione, sed ad exagium

(1) §. *LVI. seq. p.* 52. (*h. ed.* §. 61. *p.* 54.)

gium vel ſtateram vendundis, alterum de ſuariis eorumque canone vinario, integra exſtant apud Gruterum (2): ſimiliaque aliorum præfectorum paſſim memorat Ammianus Marcellinus (3), eo notatu digniora, quæ magis ex illis patet, etiam poſt edictum perpetuum hos præfectos edicta juriſdictionis ſuæ cauſsa promulgare non deſiiſse. Ita & Præfectos Ægypti Auguſtales eo jure uſos eſse, numquam quidem dubitaram, qui non ignorabam, eos ab Arriano (4) ob proconſulare imperium ὑπάρχυς Αἰγύπτυ vocari, quique apud Tacitum (5) legeram, illos *loco regum in Ægypto egiſſe*, apud eoſque & *lege agi* potuiſse, & *eorum decreta perinde habita eſſe, ac ſi magiſtratus Romani conſtituiſſent*. At nondum tamen occurrerat locus, quo diſerta fieret edictorum ab iiſdem propoſitorum mentio. Talem poſtea præter ſpem atque opinionem reperi apud Philonem (6), qui Avidium Flaccum, præfectum Auguſtalem, crudelem alioquin & flagitiis omnibus coopertum hominem, eo tamen maxime

(2) *Inſcript. p. DCCXLVII. 6. 7.*
(3) *Hiſt. XXVII, 9. XXVIII, 4.*
(4) *Expedit. Alex. III. 5. p. 110.*
(5) *Hiſt. I, 11. & Annal. XII, 60.*
(6) *In Flacc. p. 966.*

me nomine laudat, quod primis præfecturæ suæ annis τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν ἀνέπλησεν εὐνομίας; *quod bonas leges in urbem Alexandrinam, & totam provinciam, induxerit*. Quod profecto non aliter, quam proposito edicto provinciali, fieri potuit: ut jam non dicam de edictis repentinis, quæ, prout res inciderent, promulgasse eumdem Flaccum, idem Philo (7) testatur. Denique & Quæstores eo jure usos esse, mihi persuasit locus Ciceronis (8): *L. Octavio & C. Cotta Coss. Senatus permisit, ut vini & olei decimas, & frugum minutarum, quas ante te Quæstores in Sicilia vendere consuessent, Romæ venderent, legemque his rebus, quæ ipsis videretur*, EDICERENT. Ex eo enim manifesto patet, consules tum Romæ fecisse, quod antea Quæstores in provinciis, id est, vendidisse decimas, legemque venditioni, proposito edicto, dixisse, ut dubitari non possit; quin & Quæstoribus commune jus edicta reddendi fuerit cum reliquis magistratibus omnibus.

Alio loco (9) de SCHOLA JURIDICA ROMANA, Constantinopolitana & Berytensi diximus, ad easque ad sæcu-

(7) *Ibid. p.* 972. (8) *Orat. in Verr. III*, 7.
(9) *Lib. I.* §. 313. *p.* 312. (*h. ed.* §. 361.)

culum sextum usque magnum concursum factum esse ostendimus. Subdubitavi adhuc, an & sub Gothicis, & Longobardicis Regibus, itemque sub Imperatoribus Francicis & Germanicis, florem suum conservarit Romanum istud gymnasium. Sed reperi quædam veterum testimonia, quæ id adfirmandum esse suadent. Apud Cassiodorum (*) enim Athalaricus, Rex, Professoribus Romanis stipendia integra persolvi jubet, in illisque numerat etiam *juris expositorem*. Et in pacto, inter Leonem PP. VIII. & Ottonem M. in Synodo Lateranensi anno MCDLXIV. inito, a Theodorico de Niem (10); Melch. Goldasto (11), Jo. Schiltero (12), aliisque edito, sub finem dicuntur ea omnia facta esse *in patriarchio Lateranensi, in Ecclesia S. Salvatoris, synodo constituta a pluribus viris catholicis, Episcopis & Abbatibus, insuper judicibus & LEGIS DOCTORIBUS*, per quos quum intelligi nequeant Doctores, sollemni ritu in academiis creati, (quos ætas illa ignorasse omnino videtur,) manifestum est intel-

* *Var. IX*, 21.

(10) *de jure & privil. imp. p.* 248.

(11) *Constit. Imp. Tomo I. p.* 34.

(12) *Inst. Jur. publ. Tom. II. Lib. II. Tit. X.*

telligi professores legum, qui Romæ tum docendi munere fungebantur. Quo quantivis pretii testimonio simul confirmatur, quod alibi observavimus (13) juris civilis in foris Italiæ a Justiniani temporibus ad Lotharii Saxonis imperium permagnam fuisse auctoritatem, quamvis postremis temporibus defuerint, cui cupidæ legum juventuti viam ad jurisprudentiam monstrarent, & ob eam potissimum caussam desertam hanc ab aliis provinciam PEPO, IRNERIUS, aliique Bononienses, occuparint.

Libro posteriore (14) observavimus, omnes provinciales, Italos, Gallos, Hispanos, qui sub Francorum, Ostrogothorum, VVisigothorum, Burgundionum, Langobardorum imperio vixerint, juris Romani usum retinuisse. Eam observationem mirifice illustrat doctissimus Ant. Matthæus (15), qui multis demonstrat, eos, quamvis a populis istis Germanicæ originis oppressos, se tamen adhuc *Romanos* & *cives Romanos*; omnesque provincias, in quibus degerent,

(13) *Lib. I.* §. *CCCXXXIX. p.* 340. (*h. ed.* §. *CCCCXIV.*)

(14) *Lib. II.* §. *XIII. p.* 364. §. *XV. p.* 366.

(15) *de Nobilit. Lib. I. Cap. XXVII. p.* 107. *seq.*

rent, quantumvis a barbaris perdomitas, *Romaniam* vocasse. Ex quo facile patet, cur in manumissionum formulis apud Marculfum aliosque, manumissis etiam ea tempestate præter libertatem, concedatur *jus civitatis Romanæ* (16), quod tamen tum in eo tantum constitisse arbitramur, quod jure Romano, si vellent, uterentur, neque inviti adstringerentur barbarorum, ceu vocabant, legibus. Dixi, jure Romano eos, si vellent, uti potuisse. Optionis enim jus unicuique dabatur, qua potissimum lege vivere vellet, idque constituerat Lotharius Imp. (17) cujus hæc est sanctio: *Volumus, ut omnis Senatus & populus Romanus interrogetur, quali vult lege vivere, ut sub ea vivat.* Ac proinde sæpenumero factum est, ut sententiam mutarent, &c, qui se antea juri Romano submiserant, postea aliam aliamque eligerent: id quod apud Langobardos potissimum viduæ faciebant, vivis quippe maritis horum legibus adstrictæ, iisdem vero solutæ, simulac solutum esset matrimonium (18).

Quæ

(16) *Form.* Lindenbrog. *XCI. XCVI. XCVIII. CI.* Baluz. *Adpend. Capitul. n. CV. Tom. II.*
(17) *Capitul. ann. DCCCXXIV. Cap. V.*
(18) *Cap. Lothar.* apud Baluz. *Tom. II. Cap. XIV.*

Quæ de uſu juris Romani in Germania, qualis ſæculo XIV. fuerit, diſſeruimus, (19) ea jam multis illuſtrari poſſent, maxime ex inſigni ejus ævi monimento, puta PHIL. DE LEYDIS *libro de cura reip. & ſorte principantis*, primum Leidæ MDXVI. impreſſo, poſteaque nitide recuſo Amſt. MDCCV. 4. Floruit hic Belga, teſtibus Deſſelio (20) & Jo. Meurſio (21), adulto jam ſæculo XIV. impetratiſque Aureliæ Doctoris Decretorum honoribus, primum jus pontificium Pariſiis aliquamdiu explanavit, poſteaque in Belgium redux, circa annum MCCCLXIX. in Guilielmi Bavari, Hollandiæ Comitis aula conſenuit, fato functus anno MCCCLXXX. Ex ejus libro paſſim adparet, quæ tum fuerit juris in Belgio ac Germania facies. Quantæ tum dignitatis fuerint Doctores juris civilis, quantumque ſplendorem, vel potius πολλὴν φαντασίαν adfectarint, diſcimus ex caſu XXXIII. (22) ubi proponit ſpeciem: *Quidam legiſta, non doctorizatus, nec legum dominus, nec Profeſſor, impetravit ab Imperatore, ut inſignia doctoralia deferret, videlicet AURI ORNATUM*

(19) *Lib. II. §. 67. p. 416. (h. ed. §. 68.)*
(20) *Biblioth. Belg. p. 775.* (21) *Athen. Batav. Lib. I. p. 72.* (22) *p. 99.*

TUM in FRÆNIS, CALCARIBUS & SELLIS EQUESTRIBUS; numquid concessum valet? Hic patet, quod non. En Doctores ejus sæculi, auspiciis Imperatorum creatos, qui jure nobilibus proprio, fræna, Ephippia & calcaria auro exornandi utebantur. Quumque suo loco ostenderimus, jurisperitos tum nihil reliqui fecisse, ut usum ac præstantiam artis suæ ubique commendarent, quin eo factum esse, ut in urbibus celebrioribus sequente sæculo Syndicorum munere fungerentur (23): idem multo citius in Gallia, Anglia & Belgio factum esse, ex eodem libello discimus. Ait enim (24): *Similiter ad habendum initium legalis experientiæ, esset & alia via, ut in quolibet bono oppido esset per principem statutus unus jurisperitus, cui provideretur de congrua pensione, cujus providentia deciderentur singula, ut fit in Francia, Anglia, Flandria, & aliis ordinatis patriis.* Non adjungit auctor Germaniam, cui potius alibi (25) ideo male ominatur, quod minor ibi sit jurisperitorum copia, minorque auctoritas: *Notum est tamen*, inquit, *quod istud pri-*

(23) *Lib. II. §. XCVII. p.* 450. (*h. ed.* §. 98.)
(24) *Cas. LX. p.* 121. (25) *Cas. XXXVIII. p.* 121.

privilegium pluribus privatis concessum est, & observatum propter defectum jurisperitorum, qui magnus est in regno Alamanniæ, quod Principibus istis ad magnum cedit juris & honoris detrimentum. Non dicit, nullos ibi jurisperitos esse, (id enim falsum fuisset, ceu in opusculo demonstravimus;) *(26)* sed minorem tantum numerum, quam tanti imperii amplitudo exigere auctori videbatur. Fortassis etiam multos Germanorum Principes civitatesque adspernari audivit civilem illam sapientiam, *miratos*, quod de majoribus nostris memoriæ prodidit Vellejus Paterculus (27), *solita armis discerni jure terminari.* Id enim ipse subinnuere videtur Philippus noster, dum porro scribit (28): *Et igitur bene felix patria, in qua plurimi præsunt sapientes. Hic sumas argumentum, multum expedire reipublicæ, viros habere litteratos, qui LEGES noverint, & JURA MAJORUM. Et facit pro regno Franciæ & contra ALLEMANNOS, qui studia litterarum minus frequentant, in ipsius reipublicæ maximum incommodum, ruinam & jacturam. Hinc VIOLENTIA MAGNA publica deformatur urbanitas: pre-*

(26) *Lib. II.* §. *LXVII. p.* 416. (*h. ed.* §. 68.)
(27) *Hist. II.* 118. (28) *Cas. VI. p.* 24.

præsidet LUPORUM RAPACITAS, & *ipsi Principes ignominiæ subjacent, nec honorem & statum cognoscunt sibi ipsis & subditis suis imperandi. Unde in politicis dicitur: Felix illa civitas, in qua philosophi sunt præsides.* Nimirum major tum erat Germanorum ferocia, quam ut statim novitate incognitæ disciplinæ mansuescerent, sibique extorqueri paterentur arma, in quibus jus omne positum habebant, neque æquo animo ferebant, mores patrios a juribus peregrinis in exsilium agi. Quod & ipse Philippus iniquum ratus ejusmodi jurisperitos rempublicam capessere volebat, *qui LEGES nossent, & JURA MAJORUM*, id est, qui juris patrii peritiam cum accuratiore jurisprudentia conjunxissent.

Sed ad alia properamus. In libro priore (29) de LIBRIS FEUDORUM, nec non de ANT. MINCUCCII & BARTH. BARATERII operibus feudalibus; in posteriore (30) de JURE FEUDALI SAXONICO & SUEVICO seu ALAMANNICO egimus. Sed & hic quædam tunc se nobis subduxerunt, quæ addita mallemus.

(29) *Lib. I. §. CCCXLV. p.* 345. §. *CCCXLVIII. p.* 349. (*h. ed.* §. *CCCCXXI. & CCCCXXIV.*)
(30) *Lib. II.* §. *LXXVI. p.* 426. §. *LXXXII. p.* 432. (*h. ed.* §. 77. & 83.)

mus. Dici enim quædam debuissent de JURE FEUDALI OSNABRUGENSI, quod edidit illustris Academiæ nostræ Cancellarius, JO. PETRUS A LUDEVVIG (31) cujus in has litteras merita grato animo agnoscent posteri, quamdiu istis suus honor erit, pretiumque, quo dignæ sunt, statuetur. Notitiam præterea dare potuissem JURIS FEUDALIS FLANDRICI, cujus Codex MSC. membranaceus, sæculo circiter XIV. nitide exaratus exstat in bibliotheca publica Franequerana, haud parum illustraturus ea, quæ de feudorum illorum indole a Jac. Curtio (32), Jac. Marchantio (33), Fridrico a Sande, (34) aliisque traduntur. Denique, quod maximè nollem, nescio quo fato contigit, ut nihil dixerim de libro insigni DE BENEFICIIS, quem ab illustri Eybenio acceptum, tamquam ἀνέκδοτον cum eruditis dissertationibus de libri hujus veteris auctore, fato, vetustate, raritate & usu anno MDCCVIII. in Selectis feudalibus edidit CHR. THOMASIUS, edoctus postea ab aliis, eum jam pridem cum Franc. Duareni *Commentario in consue-*

(31) *Reliqu. MSC. Tom. II. p. 297.* (32) *Conjectur. ad Vivid. I. 18. II. 6.* (33) *Descript. Flandr. lib. de feudal. Flandr. morib.* (34) *Consued. Feud. Gelr. Tract. I. Tit. III. §. XII.*

suetudines feudales editum esse a Jo. Havicorstio, *Colon. Agripp.* MDLXIX, 8. sub titulo: *Liber vetustus de feodis, sive feudis, item de ordine placitationis & urbano beneficio, per aphorismos distinctus.* (35) Laudaverat eum jam Marquardus Freherus, (36) qui sub Saxonicis Imperatoribus scriptum putabat, quod in eo feuda semper beneficia vocarentur. Eidem hac in re suffragatur laudatus Thomasius (37) eo inprimis motus argumento, quod nepotibus jus succedendi in feudo negetur, (38) quos tamen ad successionem jam admiserit Conradus Salicus Imperator. (39) Contra Lotharii Saxonis temporibus auctorem vixisse censuit vir doctissimus, Nic. Hie. Gundlingius. (40) At rem omnem conficere videtur locus insignis istius libelli, (41) ubi dicitur, *Regem, quem eligant Teutonici, quum Ro-*

(35) *Summarische Nachr. non auserlesenen Buchern. Part.XXIV.pag.*1007. Thomas. *Adpend. Sel. Feud. Tom. II. p.* 429. *sequ.*

(36) *Not. ad Const. de expedit. Rom. ad verba feodo suo.*

(37) *Diss. de libri vet. de benef. auct.* §. *XXV. XXVI.*

(38) §. *V. XX. XXIV. XXV. XLIV. LXXVI.*

(39) *I. Feud. I,* 1. 2.

(40) *in Diss. de unione elector.* §. *XXI.*

(41) §. *VI.*

mam vadat ordinari, secum adducere debere *sex principes, qui primi sint in ejus electione, ut pateret Apostolico Regis justa electio*. Hinc enim manifestum est librum hunc paullo post Lotharium scriptum sub Conrado III. vel Fridrico Ahenobarbo. Ante Lotharium enim neminem Imperatorum judicium de electione sua Pontifici Romano detulisse, pluribus jam demonstravit Gundlingius. (42) Ex quo autem Lotharius ille Pontificis jura cognoscere cœperat: hoc judicium tributum Curiæ Romanæ, adeo, ut in Cæremoniali Romano (43) legamus, *electum Regem, futurum Romanorum Imperatorem debere decretum electionis Pontifici ostendere, hunc vero solere, viso decreto, & examinata electiore in sacro Senatu, habitaque sufficienti informatione, tam super forma electionis, quam super idoneitate & habilitate personæ electi, per commissarios a se constitutos, ad instantiam dicti electi ipsum electum in spiritualem filium suum & ecclesiæ Romanæ suscipere*. Sed notatu dignum est, auctorem Cæremonialis, dum subjungere voluit exempla Imperatorum, qui hoc observarint, non nisi *Carolum IV. & antea Henricum VII. & Albertum*, *ejus*

(42) *Gundlingian. Part. III. p. 216. sequ.*
(43) *Carimon. Rom. Lib. I. Sect. V. Cap. I.*

ejus prædecessorem, *&* *Rudolphum* nominasse, adjecisseque quidem *&* *plures alios* hocque intellexisse, Lotharium, ejusque aliquot successores. Et quibus, quæso, temporibus magis convenit numerus ille principum senarius, quam Conradi III. quibus, proscripto Henrico Superbo, & dubia aliquamdiu Saxoniæ & Bavariæ possessione, unus ex primariis Germaniæ Principibus deerat, adeoque sex tantum supererant, quorum suffragia in eligendis Imperatoribus prærogativa donari jam tum solebant: His ergo demum temporibus prodiit monimentum præstantissimum, ex quo pleraque decerpsisse juris feudalis Saxonici & Alamannici auctores, jam ab aliis observatum est. Nec in eo ego quidem quidquam deprehendo, quod isti tempori minus conveniat, quum & beneficii vox sequioris ævi scriptoribus non ignota sit, & nepotes disertis verbis a successione excludantur nusquam, sed sub *filiorum* vocabulo commode satis comprehendi posse videantur.

Sed hæc quoque scribentem, & plura tecum, LECTOR, confabulari volentem interpellant me operæ, & præfationem non sine convicio flagitant. Abrumpendum itaque fuit filium, reliquis, quæ dicenda supererant, alii occasioni sepositis. Tu itaque vale, meisque conatibus fave. Halæ e museo prid. Kal. Octobr. MDCCXXXIII.

NOI

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di revisione, ed approvazione del Padre Fra Paolo Tommaso Manuelli Inquisitore nel Libro intitolato: *Jo: Gottl. Heineccii J. C. Historia Juris Civilis Romani, &c.* non esservi cos' alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimenti per attestato del Segretario nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza che possi esser stampato, osservando gl'ordini in materia di stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 6. Agosto 1742.

(Alvise Mocenigo 2. Rif.
(Zuanne Querini Proc. Rif.
(

Agostino Bianchi Segr.

Adi 9. Agosto 1742.

Registrato nel Magistrato Eccellentissimo degli Esecutori contro la Bestemmia.

Alvise Legrenzi Segr.

I N-

INDEX

ET SERIES CAPITUM.

LIB. I.

DE ORIGINE, PROGRESSU, Variisque Mutationibus Juris Romani.

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT III.

CAPUT IV.

CAPUT V.

CA-

CAPUT VI.

LIB. II.

DE ORIGINE ET PROGRESSU JURIS GERMANICI.

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT III.

CAPUT IV.

HISTORIA JURIS CIVILIS.

LIBER PRIMUS.

DE ORIGINE, PROGRESSU, VARIISQUE MUTATIONIBUS JURIS ROMANI.

CAPUT PRIMUM.

De Origine, & Progreſſu Juris Romani ſub Regibus.

§. I.

ROMA, Albanorum colonia, ſed initio magno advenarum, maxime ad aſylum Romuli confluentium, concurſu, poſtea & totis civitatibus gentibuſque dedititiis intra mœnia receptis ſenſim ſuppleta, mores ac religionem majoris patriæ, aliarum coloniarum exemplo retinuit. * Quum ergo illi patrii mores in ſcripturam nondum eſſent redacti: *urbs Roma initio ſine*

Quomodo Romani initio ſine lege & jure certo?

lege certa, *sine jure certo*, *egisse* dicitur a Pomponio *l. 2. §. 1. D. de orig. jur.*

* Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib. I. p. 35.* Romam diserte vocat τὴν Ἄλβας ἀποικίαν, *Albanorum coloniam*. Et paullo post *p. 57.* addit. τῷ δ' ἑξῆς ἔτει τῆς Νομίτορος ἀρχῆς, δευτέρῳ δὲ καὶ τετρακοσιαστῷ μετὰ τὴν Ἰλίου ἅλωσιν ἀποικίαν στείλαντες Ἀλβανοὶ, Ῥωμύλου καὶ Ῥώμου τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς ἐχόντων, κτίζουσι Ῥώμην. *Altero deinde Numitoris anno, post Ilium vero captum* CCCCXXXII. *Albani, Romuli & Remi ductu*, COLONIAM *miserunt, condideruntque* ROMAM. Uti vero colonias Deos, mores, instituta, sacra cum metropolibus communia habuisse, pluribus exemplis probavit Ez. Spanhem. *de usu & praest. numism. tomo I. Dissert. IX. p. 580. seq.* ita de Romanis & Albanis Strabo *Lib. V. pag. 353. edit. nov.* diserte scribit, eos communia habuisse καὶ ἱερὰ καὶ ἄλλα δίκαια πολιτικὰ, *cum sacra, tum alia jura civilia.*

§. II.

Id quomodo intelligendum? Quod tamen nolim eam in partem interpreteris, ac si populus Romanus nullis planè legibus, nulla actionum norma sub urbis incunabula usus sit: (qui enim fieri potuisset, ut sine lege in civitatem coalesceret turba incondita, & extorris patria hominum colluvies?) sed sensus est, Romanos initio jure scripto caruisse. * Quod commune illis fuit cum gentibus plerisque antiquissimis. Tacit. *Annal. III, 26.* Justin. *Hist. I, 1. XI, 7.* Porphyr. περὶ ἀποχῆς *Lib. III. p. 283. edit Lugdun. 1620.*

* Ni-

* Nimirum lex lata Pomponio est jus constitutum seu scriptum. Id vero ipso opponit *juri incerto* vel consuetudini. *Sine jure* ergo *certo egerunt*, quod sine lata lege & jure scripto viverent. V. A. Corn. van Bynkersh. *Prætermiss. pag.* 19. Similiter Dionys. Halicarnassn. *Antiqu. Lib. X. pag.* 627. Οὔτω γὰρ τότε ἦν ὔτε ἰσονομία παρὰ Ῥωμαίοις, ὔτε ἰσηγορία, ὔτε ΕΝ ΓΡΑΦΑΙΣ ἅπαντα τὰ δίκαια τεταγμένα. *Nondum enim erat apud Romanos jus æquum omnibus civibus, nec omnibus ex æquo suffragandi potestas erat, nec* IN SCRIPTURAM *relata erant jura omnia*. ubi itidem *ἰσονομία* opponitur τοῖς ἐν γραφαῖς δικαίοις.

§. III.

Regum arbitria defectum legum supplebant.

Quum vero, ut in nova civitate permulta inciderent, quæ ad illos antiquæ patriæ mores componi non poterant: res ipsa poposcit, ut ea omnia temperarentur regum arbitriis, * quæ vetustissimis mortalibus pro legibus erant. Seneca *Epist. XC.* Justin. *Hist. I*, 1. Atque inde est, quod *omnia initio* MANU *a Regibus gubernata esse*, dicit Pomponius *l.* 2. §. 1. *D. de orig. jur.*

* Dionys. Halicarn. *Lib. X. pag.* 627. ubi de statu juris civilis sub Regibus: τὸ δικαιωθὲν ὑπ᾽ ἐκείνων τοῦτο νόμος ἦν. *Jus ab illis constitutum pro lege erat*. Quoties ergo nova aliqua ac repentina inciderent: toties ipsi Reges erant *νόμος ἔμψυχος*, *viva ac spirans lex*, uti loquitur Philo *de vita Mosis Lib. II. p.* 506.

gia . * Dionys. Halicarn. *Antiqu. Lib. II. pag.* 87.

* Recte ergo L. Ampelius *Lib. memor. Cap. L.* tria esse observat rerumpublicarum genera : esse tamen & *quartum genus , quod Romani commenti sint , ut ex his tribus unum efficerent* . His non obloquitur Pomponius, dum omnia aliquamdiu a Regibus *manu* gubernata esse, memoriæ prodit : ut adeo merito miremur, virum doctissimum Scipionem Gentilem *in Disp. illustr. de jure publ. Rom. disp. I §. II. pag.* 8. scribere non dubitasse : *Quod Pomponius scibit : Initio civitatis nostræ omnia manu à Regibus gubernabantur , quod nihil aliud est , qua summum omnium rerum arbitrium ac judicium penes eos fuisse : id de Regibus Romanis dici non posse , nec a Pomponio dictum , existimamus* . Adeo totam illam legem Pomponio abjudicare mavult vir eximius, quam credere, *reges initio omnia manu gubernasse :* quod his verbis veram παμβασιλείαν describi putaret.

§. VII.

Hinc latæ leges curiatæ.

Hinc ipse ROMULUS *Leges quasdam curiatas ad populum tulit . l. 2. §. 2. D. de orig. jur.* Quum enim ipse populum universum primum in tres TRIBUS , *Tatiensem* , *Lucerem* & *Ramnetem* , hasque deinde in triginta CURIAS descripsisset : Dionys. *Lib. II. p. 82. seqq.* Festus *voce Curia* , quoties ferendæ essent leges , populo indicebat comitia , peractisque sacris & addicentibus auspiciis , eum rogabat verbis sollemnibus : VELITIS JUBEATIS , *Romani* .

mani. (QUIRITES enim multo post a Romulo in cœlum, ut fingebant, rapto cognominari cœperant: Flor. *Hist. I*, 1.) Quo facto curiæ ibant in suffragia, & quod plures sciverant, id pro lege erat: & legis curiatæ nomine veniebat. * Unde lucem capit definitio legis §. 4. *Inst. de jure nat. gent. & civ.*

* Videmur LEGES CURIATÆ tantum ad Servii Tullii Regis tempora obtinuisse. Hic enim nova inventa populi partitione in classes, ut potentiorum atque opulentiorum suffragia plebis infimæ turbæque proletariæ consiliis prævalerent, pleraque per comitia CENTURIATA explicavit. Accesserunt postea demum comitia TRIBUTA, in quibus plebiscita potissimum fiebant tribuum suffragiis. Demum libera republica tam raræ esse cœperunt LEGES CURIATÆ, ut eo nomine, mutata notione venirent decreta, quibus magistratibus majoribus imperium militare auspicii caussa deferebatur. Liv. *Lib. V. Cap.* 46. & *Lib. IX. Cap. XXXVIII.* De qua *lege curiata* inter viros doctissimos, Car. Sigonium & Nic. Grucchium acrem intercessisse disputationem novimus. Scripta amœbea eo pertinentia *Thesauro Antiquitatum Romanarum Tomo I. pag.* 531. *sequ.* inseruit Grævius.

§. VIII.

Talium legum curiatarum a ROMULO perlatarum vestigia passim exstant, non quidem in vetere tabula, quam Franc. Balduinus se a Jo. Barthol. Marliano accepisse, scribit *ad Leges Romuli p.* 22. *Tomi I. Jurispr. Rom. & Attic.* (eam enim a re- Exempla legum Romuli.

certiore manu esse, nemo negaverit. vid. Schubart. *de Fatis Jurisp. Rom. Exerc. I, p. 64.*) sed apud auctores veteres, * ex quibus eas collegerunt cum alii, tum Ant. Augustinus, Justus-Lipsius, Fulv. Ursinus, Franc. Balduinus, & his omnibus accuratior Paull. Merula *de Legib. Rom. Cap. II. sequent.* ut adeo falsi sint Justinianus *Novell. XLVII. praef.* & Gratianus *can. I. Distinct. VII.* qui a Romulo nihil omnino legum latum, existimarunt.

* Tales leges ad jus privatum & animadversionem in facinorosos homines pertinentes, apud Dionys. Halacarn. *Lib. II. p. 95.* sunt sequentes: *Mulier, quae secundum sacras leges convenit in manum, particeps bonorum sacrorumque mariti esto. Patri in liberos jus vitae & necis, illosque ter venumdandi jus esto. Tertium venumdati & manumissi e patria potestate exeunto. Sordidas sellulariasque artes cives ne faciunto, sed studiis militaribus reique rusticae vacanto. Temetum mulier ne bibito*: Ex aliis scriptoribus hae colliguntur: SEI PATRONOS CLIENTEI FRAUDEM FAXIT, SACER ESTOD. Serv. *ad Virgil. Aeneid. VI. v. 622. Quod natum erit, parentes tollunto. Monstrosos partus sine fraude exponere jus esto. Moenia sancta sunto.* Plutarch. *in Romulo p. 30.* Est quoque fragmentum legis Romuli de nuruum in soceros saevitia apud Festum *in Plorare*: cui occasionem dedisse mulierum Sabinarum a Romanis raptarum ferociam, suspicatur Merula *de Leg. Rom. Cap. 2. §. 4.* Reliqua Romuli instituta ad sacra & rempublicam, atque adeo ad jus publicum, pertinent.

§. IX.

§. IX.

Sed & sequentes Reges leges quasdam curiatas ad populum tulisse constat. ET NUMA quidem POMPILIUS eas potissimum, quæ ad sacra pertinere visa sunt, adjecit. Tacit. *Annal. III*, 26. quas ipse in octo partibus pro totidem classibus descripsit. * Dionys. Halicarn. *Antiq. Lib. II. p.* 124. DE TULLI HOSTILII legislatione testem habemus eumdem Dionysium *ibid. p.* 94. qui & *Lib. III. p.* 160. laudat legem de tergeminis ex publico alendis, ad suam usque ætatem observatam. Reperta etiam quædam ab ANCO MARCIO, Tacit. *Annal. III*, 26. qui tamen Numæ præcipue, avi, instituta in usum revocasse fertur. Liv. *Hist. I*, 32.

Nec non a Numa, Tullo Hostilio & Anco.

* Sacris istis institutis, quibus simulato nocturno cum Egeria nympha congressu auctoritatem conciliabat, Liv. I, 19. Dionys. *Lib. II. p.* 122. callide utebatur Numa ab eo acriora vincula legibus civilibus injicienda. Sic ut vites diligentius putarent cives, sanxerat *ne quis Diis ex vite imputata libaret*. Plin. *Hist. nat. XIV*, 12. *XVIII*, 12. Ne insanos sumptus sepeliendis cadaveribus cœnisque impenderent: instituerat, *ne quis vino rogum respergeret*: Plin. *ibid. XIV*, 12. neve pisces nisi squamosos ad pollucum emeret. Plin. *ibid. & XXXII*, 11. Ne termini nefarie moverentur: neve pellicatus gliesceret in civitate; vel fidem quisquam impune fallere auderet: callide præceperat, *ut Terminus Deus esset, & si quis terminum exarasset, ipse cum bobus Divis sacer*

 esset:

esset : Dionys. Halicarn. *Lib. II. p.* 133. Festus *in voce Termino*. *Ne pellex aram Junonis tangeret : si tetigisset, crinibus demissis agnum fœminam cæderet*. Fest. *in voce Pellices*. Denique, *ut Fidei numen omnes metuerent*. Dionys. *ibid. p.* 34. Proprie ad leges civiles Numæ pertinent sequentes : *Si quis liberum hominem dolo malo occiderit, parricida esto : sin imprudens, in concione pro capite occisi & natis ejus arietem offerto*. Festus *in voce Parricida*. *Si filiusfamilias, volente patre, uxorem duxerit, patri ejus venumdandi potestas ne esto*. *Viduæ intra decem menses luctus ne nubito*. Plutarch. *in Numa pag.* 71. Addimus legem regiam, cujus mentio fit *l.* 2. *D. de mort. infer. ne mulier, quæ prægnans mortua fuerat, nisi exciso partu humetur*. Ejus enim auctorem esse NUMAM, ex ipsa illius indole colligit Ant. Augustin. *de Legib. & Senatusconf. pag.* 130. Sunt qui Mosis leges, sunt qui Pythagoræ instituta Numæ ob oculos fuisse contendunt. Clem. Alex. *Stromat. Lib. I. pag.* 304. Euseb. *præparat. evang. Lib. IX. Cap. 6. pag.* 410. Sed, uti prius vix probabile; ita posterius manifesto falsum, & ob rationes chronologicas absurdum est. Liv. *Hist. L.* 18. Dionys. *Lib.* 2. *p.* 120.

§. X.

An & a reliquis Regibus?

TARQUINII PRISCI lex, quæ quidem ad jus privatum pertineat, a veteribus nulla describitur : at tanto plures laudantur SERVII TULLII, non curiatæ tamen, sed centuriatis, uti videtur, comitiis perlatæ. * Quas deinde omnes uno edicto sustulit, suo omnia arbitrio, tamquam tyran-

tyrannus, acturus TARQUINIUS SUPERBUS. Dionys. Halicarn. *Antiqu. Lib. V. p.* 278.

* SERVIUS TULLIUS non modo Romuli & Numæ leges revocavit in usum: Dionys. *Lib. IV. pag.* 216. & 220. sed & plures novas sanxit; veluti de judiciis, Dionys. *ibid. p.* 228. de libertinis civitate donandis, *ibid. p.* 226. Cicero *pro Cornelio Balbo Cap. XXIV.* de civibus ob æs alienum in vincula non ducendis: *Ibid. Lib. IV. pag.* 215. de filio patrem verberante: Festus *in voce Plorare*. Denique de contractibus & injuriis privatis. Dion. *Lib. IV. pag.* 216. Unde Tacitus *Annal. III.* 26. *Præcipuus*, inquit, *Servius Tullius sanctor legum fuit, queis etiam Reges obtemperarent*. Nam cum in toto imperio suo, tum in ferendis legibus tam popularis erat, ut non modo de patrum, sed & regia potestate dimidium detraxisse videretur. Diony. *ibid. p.* 228.

§. XI.

Sed non diu tyrannidem tulit ferocissimus populus. Mox enim regnari Romæ desiit, postquam TARQUINIUS SUPERBUS ex magno imperio nonnisi maximam retinens licentiam, eversis legibus, oppressoque populo, civium suorum incurrit odia, regno ipsaque civitate pulsus anno U. C. CCXLIV. Flor. I. 7.

Regii imperii finis.

§. XII.

Ex his omnibus intelligitur, leges Regum Romanorum fuisse paucas, easque, sive verba, sive rem ipsam consideres, priscam simplicitatem ubique redoluisse,

Legum Regiarũ indoles.

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di revisione, ed approvazione del Padre Fra Paolo Tommaso Manuelli Inquisitore nel Libro intitolato: *Jo: Gottl. Heineccii J. C. Historia Juris Civilis Romani, &c.* non esservi cos' alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimenti per attestato del Segretario nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza che possi esser stampato, osservando gl'ordini in materia di stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 6. Agosto 1742.

(Alvise Mocenigo 2. Rif.
(Zuanne Querini Proc. Rif.
(

Agostino Bianchi Segr.

Adi 9. Agosto 1742.

Registrato nel Magistrato Eccellentissimo degli Esecutori contro la Bestemmia.

Alvise Legrenzi Segr.

I N-

INDEX

ET SERIES CAPITUM.

LIB. I.

DE ORIGINE, PROGRESSU, Variisque Mutationibus Juris Romani.

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT III.

CAPUT IV.

CAPUT V.

CA-

LIB. II.

DE ORIGINE ET PROGRESSU JURIS GERMANICI.

HISTORIA JURIS CIVILIS.

LIBER PRIMUS.

DE ORIGINE, PROGRESSU, VARIISQUE MUTATIONIBUS JURIS ROMANI.

CAPUT PRIMUM.

De Origine, & Progressu Juris Romani sub Regibus.

§. I.

OMA, Albanorum colonia, sed initio magno advenarum, maxime ad asylum Romuli confluentium, concursu, postea & totis civitatibus gentibusque dedititiis intra mœnia receptis sensim suppleta, mores ac religionem majoris patriæ, aliarum coloniarum exemplo retinuit. * Quum ergo illi patrii mores in scripturam nondum essent redacti: *urbs Roma initio sine* le-

Quomodo Romani initio sine lege & jure certo?

lege certa, sine jure certo, egisse dicitur a Pomponio *l. 2. §. 1. D. de orig. jur.*

* Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib. I. p. 35.* Romam diserte vocat τὴν Ἄλβης ἀποικίαν, *Albanorum coloniam*. Et paullo post *p. 57.* addit. τῷ δ᾽ ἑξῆς ἔτει τῆς Νομίτωρος ἀρχῆς, δευτέρῳ δὲ καὶ τετρακοσιοστῷ μετὰ τὴν Ἰλίου ἅλωσιν ἀποικίαν στείλαντες Ἀλβανοί, Ῥωμύλου καὶ Ῥώμου τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς ἐχόντων, κτίζουσι Ῥώμην. *Altero deinde Numitoris anno, post Ilium vero captum* CCCCXXXII. *Albani, Romuli & Remi ductu*, COLONIAM *miserunt, condideruntque* ROMAM. Uti vero colonias Deos, mores, instituta, sacra cum metropolibus communia habuisse, pluribus exemplis probavit Ez. Spanhem. *de usu & præst. numism. tomo I. Dissert. IX. p. 580. seq.* ita de Romanis & Albanis Strabo *Lib. V. pag. 353. edit. nov.* diserte scribit, eos communia habuisse *καὶ ἱερὰ καὶ ἄλλα δίκαια πολιτικά, cum sacra, tum alia jura civilia.*

§. II.

Id quomodo intelligendum? Quod tamen nolim eam in partem interpreteris, ac si populus Romanus nullis planè legibus, nulla actionum norma sub urbis incunabula usus sit: (qui enim fieri potuisset, ut sine lege in civitatem coalesceret turba incondita, & extorris patria hominum colluvies?) sed sensus est, Romanos initio jure scripto caruisse. * Quod commune illis fuit cum gentibus plerisque antiquissimis. Tacit. *Annal. III, 26.* Justin. *Hist. I, 1. XI, 7.* Porphyr. *περὶ ἀποχῆς Lib. III. p. 283. edit Lugdun. 1620.*

* Ni-

* Nimirum lex lata Pomponio est jus constitutum seu scriptum. Id vero ipso opponit *juri incerto* vel consuetudini. *Sine jure* ergo *certo egerunt*, quod sine lata lege & jure scripto viverent. V. A. Corn. van Bynkersh. *Prætermiss. pag.* 19. Similiter Dionys. Halicarnass. *Antiqu. Lib.* X. *pag.* 627. Οὔτω γὰρ τότε ἦν ἔτι ἰσονομία παρὰ Ῥωμαίοις, ἔτι ἰσηγορία, ἔτι ΕΝ ΓΡΑΦΑΙΣ ἅπαντα τὰ δίκαια τεταγμένα. *Nondum enim erat apud Romanos jus æquum omnibus civibus, nec omnibus ex æquo suffragandi potestas erat, nec* IN SCRIPTURAM *relata erant jura omnia*. ubi itidem ἰσονομία opponitur τοῖς ἐν γραφαῖς δικαίοις.

§. III.

Quum vero, ut in nova civitate permulta inciderent, quæ ad illos antiquæ patriæ mores componi non poterant: res ipsa poposcit, ut ea omnia temperarentur regum arbitriis, * quæ vetustissimis mortalibus pro legibus erant. Seneca *Epist. XC.* Justin. *Hist. I*, 1. Atque inde est, quod *omnia initio* MANU *a Regibus gubernata esse*, dicit Pomponius *l.* 2. §. 1. *D. de orig. jur.*

Regum arbitria defectum legum supplebant.

* Dionys. Halicarn. *Lib.* X. *pag.* 627. ubi de statu juris civilis sub Regibus: τὸ δικαιωθὲν ὑπ᾽ ἐκείνων τοῦτο νόμος ἦν. *Jus ab illis constitutum pro lege erat*. Quoties ergo nova aliqua ac repentina inciderent: toties ipsi Reges erant νόμος ἔμψυχος, *viva ac spirans lex*, uti loquitur Philo *de vita Mosis Lib. II. p.* 506.

§. IV.

Hinc Edicta regia pro lege erant.

Quidquid ergo vel fieri, vel omitti a civibus vellent Reges Romani: id propositis, vel per præconem promulgatis EDICTIS præcipiebant. * Quod facientes manu omnia gubernare dicebantur.

* Hinc passim scriptores mentionem faciunt EDICTORUM regiorum ALBIque REGII, veluti Livius *Lib. I. Cap. 32. & 44.* Dionys. Halicarnass. *Antiqu. Lib. III. p. 178. Lib. IV. p. 216. Lib. V. p. 278.* MANUS ergo REGIA erat potestas regum edicendi, quæcumque e republica videbantur, quæque legibus & moribus patriis nondum erant definita. Quo sensu *manus* accipi videtur a Tacito *in Agric. Cap. IX.*

§. V.

Mox tamen leges flagitavit populus.

Eum reipublicæ statum vel ideo æquo animo ferebat populus, quod Reges ad fastigium hujus majestatis non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio justitiæque fama evexisset. Quandoquidem tamen, uti recte observavit Cicero *ad Familiar. Lib. IX. Epist. XVI. omnia incerta sunt, quum a jure discessum est, nec præstare quisquam potest quale futurum sit id, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidine:* non sane mirandum est, ferocem populum, libertatisque cupidum magis, quam patientem, Romulo ipso paullo rigidius dominante, mox LEGES flagitasse, * & tales quidem, quas ipse curiatis comitiis scivisset.

* Libertatis enim argumentum id est certissimum, *si leges imperent*. Aristot. *Polit. III*, 16. Hinc veteres scriptores civitates *liberas* LEGUM; *regna* PRINCIPUM REGUMque esse, dicebant, legibusque redditam esse censebant civitatem, quæ se in pristinam libertatem adseruisset. Testimonia plurima Lucani, Quinctiliani, Claudiani, aliorumque melioris ævi auctorum collegit Jo. Fridr. Gronovius *in Statium Papin. Silv. Diatr. I. Cap. II. p.* 11. *sequ.* Addo ego, & Græcos ita loquutus, veluti Aristotelem, qui dum *Politic. III*, 11. ex instituto quærit, πότερον συμφέρει μᾶλλον, ὑπὸ τοῦ ἀρίστ. ἀνδρὰς ἄρχεσθαι, ἢ ὑπὸ τῶν ἀρίστων νόμων, *præstetne a bono viro regi, an a bonis legibus?* manifesto imperium boni viri pro principatu; imperium bonæ legis pro libertate accipit. Hinc semper, qui libertatis, iidem & ἰσονομίας adpetentissimi esse solent.

§. VI.

Immo hoc vel ideo suo quodam jure postulabant Romani, quod Romulus ipse non merum principatum instituerat, ceu ex male intellecto loco Taciti *Annal. III*, 2. *&* *l.* 2. §. 1. *D. de orig. jur.* vulgo colligunt, sed summum imperium ita communicaverat cum patribus, & populo, ut REX senatui præesset, populum rogaret, bella administraret, & jus in urbe diceret: PATRES consilia cum rege de republica caperent, magistratusque gererent: POPULUS denique in comitiis de legibus de bello & pace, nec non de magistratibus creandis curiatim ferret suffragia. Idque & reip. forma exigere videbatur.

gia . * Dionys. Halicarn. *Antiqu. Lib. II. pag.* 87.

* Recte ergo L. Ampelius *Lib. memor. Cap. L.* tria esse observat rerumpublicarum genera : esse tamen *& quartum genus , quod Romani commenti sint , ut ex his tribus unum efficerent* . His non obloquitur Pomponius, dum omnia aliquamdiu a Regibus *manu* gubernata esse, memoriæ prodit : ut adeo merito miremur, virum doctissimum Scipionem Gentilem *in Disp. illustr. de jure publ. Rom. disp. I* §. *II. pag.* 8. scribere non dubitasse : *Quod Pomponius scibit : Initio civitatis nostræ omnia manu à Regibus gubernabantur , quod nihil aliud est , qua summum omnium rerum arbitrium ac judicium penes eos fuisse : id de Regibus Romanis dici non posse , nec a Pomponio dictum , existimamus.* Adeo totam illam legem Pomponio abjudicare mavult vir eximius, quam credere, *reges initio omnia manu gubernasse* : quod his verbis veram *παμβασιλείαν* describi putaret.

§. VII.

Hinc latæ leges curiatæ.

Hinc ipse ROMULUS *Leges quasdam curiatas ad populum tulit . l.* 2. §. 2. *D. de orig. jur.* Quum enim ipse populum universum primum in tres TRIBUS , *Tatiensem , Lucerem* & *Ramnetem* , hasque deinde in triginta CURIAS descripsisset : Dionys. *Lib. II. p.* 82. *sequ.* Festus *voce Curia*, quoties ferendæ essent leges , populo indicebat comitia , peractisque sacris & addicentibus auspiciis , eum rogabat verbis sollemnibus : VELITIS JUBEATIS , *Romani.*

mani. (QUIRITES enim multo post a Romulo in cœlum, ut fingebant, rapto cognominari cœperant: Flor. *Hist.* *I*, 1.) Quo facto curiæ ibant in suffragia, & quod plures sciverant, id pro lege erat: & legis curiatæ nomine veniebat. * Unde lucem capit definitio legis §. 4. *Inst. de jure nat. gent. & civ.*

* Videmur LEGES CURIATÆ tantum ad Servii Tullii Regis tempora obtinuisse. Hic enim nova inventa populi partitione in classes, ut potentiorum atque opulentiorum suffragia plebis infimæ turbæque proletariæ consiliis prævalerent, pleraque per comitia CENTURIATA explicavit. Accesserunt postea demum comitia TRIBUTA, in quibus plebiscita potissimum fiebant tribuum suffragiis. Demum libera republica tam raræ esse cœperunt LEGES CURIATÆ, ut eo nomine, mutata notione venirent decreta, quibus magistratibus majoribus imperium militare auspicii caussa deferebatur. Liv. *Lib. V. Cap.* 46. & *Lib. IX. Cap. XXXVIII.* De qua *lege curiata* inter viros doctissimos, Car. Sigonium & Nic. Grucchium acrem intercessisse disputationem novimus. Scripta amœbea eo pertinentia *Thesauro Antiquitatum Romanarum Tomo I. pag.* 531. *sequ.* inseruit Grævius.

§. VIII.

Talium legum curiatarum a ROMULO perlatarum vestigia passim exstant, non quidem in vetere tabula, quam Franc. Balduinus se a Jo. Barthol. Marliano accepisse, scribit *ad Leges Romuli p.* 22. *Tomi I. Jurispr. Rom. & Attic.* (eam enim a re- Exempla legum Romuli.

centiore manu esse, nemo negaverit. vid. Schubart. *de Fatis Jurisp. Rom. Exerc. I, p. 64.*) sed apud auctores veteres, * ex quibus eas collegerunt cum alii, tum Ant. Augustinus, Justus Lipsius, Fulv. Ursinus, Franc. Balduinus, & his omnibus accuratior Paull. Merula *de Legib. Rom. Cap. II. sequent.* ut adeo falsi sint Justinianus *Novell. XLVII. praef.* & Gratianus *can. I. Distinct. VII.* qui a Romulo nihil omnino legum latum, existimarunt.

* Tales leges ad jus privatum & animadversionem in facinerosos homines pertinentes, apud Dionys. Halicarn. *Lib. II. p. 95.* sunt sequentes: *Mulier, quae secundum sacras leges convenit in manum, particeps bonorum sacrorumque mariti esto. Patri in liberos jus vitae & necis, illosque ter venumdandi jus esto. Tertium venumdati & manumissi e patria potestate exeunto. Sordidas sellulariasque artes cives ne faciunto, sed studiis militaribus reique rusticae vacanto. Temetum mulier ne bibito.* Ex aliis scriptoribus hae colliguntur: SEI PATRONOS CLIENTEI FRAUDEM FAXIT, SACER ESTOD. Serv. *ad Virgil. Aeneid. VI. v. 622. Quod natum erit, parentes tollunto. Monstrosos partus sine fraude exponere jus esto. Moenia sancta sunto.* Plutarch. *in Romulo p. 30.* Est quoque fragmentum legis Romuli de nuruum in soceros saevitia apud Festum *in Plorare*: cui occasionem dedisse mulierum Sabinarum a Romanis raptarum ferociam, suspicatur Merula *de Leg. Rom. Cap. 2. §. 4.* Reliqua Romuli instituta ad sacra & rempublicam, atque adeo ad jus publicum, pertinent.

§. IX.

§. IX.

Sed & sequentes Reges leges quasdam curiatas ad populum tulisse constat. ET NUMA quidem POMPILIUS eas potissimum, quæ ad sacra pertinere visa sunt, adjecit. Tacit. *Annal. III*, 26. quas ipse in octo partibus prototidem classibus descripsit. * Dionys. Halicarn. *Antiq. Lib. II. p.* 124. DE TULLI HOSTILII legislatione testem habemus eumdem Dionysium *ibid. p.* 94. qui & *Lib. III. p.* 160. laudat legem de tergeminis ex publico alendis, ad suam usque ætatem observatam. Reperta etiam quædam ab ANCO MARCIO, Tacit. *Annal. III*, 26. qui tamen Numæ præcipue, avi, instituta in usum revocasse fertur. Liv. *Hist. I*, 32. Nec non a Numa, Tullo Hostilio & Anco.

* Sacris istis institutis, quibus simulato nocturno cum Egeria nympha congressu auctoritatem conciliabat, Liv. I, 19. Dionys. *Lib. II. p.* 122. callide utebatur Numa ab eo acriora vincula legibus civilibus injicienda. Sic ut vites diligentius putarent cives, sanxerat *ne quis Diis ex vite imputata libaret*. Plin. *Hist. nat. XIV*, 12. *XVIII*, 12. Ne insanos sumptus sepeliendis cadaveribus cœnisque impenderent: instituerat, *ne quis vino rogum respergeret*: Plin. *ibid. XIV*, 12. neve pisces nisi squamosos ad pollucturn emeret. Plin. *ibid. & XXXII*, 11. Ne termini nefarie moverentur: neve pellicatus glisceret in civitate; vel fidem quisquam impune fallere auderet: callide præceperat, *ut Terminus Deus esset, & si quis terminum exarasset, ipse cum bobus Divis sacer esset:*

esset: Dionys. Halicarn. *Lib. II. p.* 133. Festus *in voce Termino*. *Ne pellex aram Junonis tangeret: si tetigisset, crinibus demissis agnum fœminam cæderet*. Fest. *in voce Pellices*. Denique, *ut Fidei numen omnes metuerent*. Dionys. *ibid. p.* 34. Proprie ad leges civiles Numæ pertinent sequentes: *Si quis liberum hominem dolo malo occiderit, parricida esto: sin imprudens, in concione pro capite occisi & natis ejus arietem offerto*. Festus *in voce Parricida*. *Si filiusfamilias, volente patre, uxorem duxerit, patri ejus venumdandi potestas ne esto*. *Vidua intra decem menses luctus ne nubito*. Plutarch. *in Numa pag.* 71. Addimus legem regiam, cujus mentio fit *l.* 2. *D. de mort. infer. ne mulier, quæ prægnans mortua fuerat, nisi exciso partu humetur*. Ejus enim auctorem esse NUMAM, ex ipsa illius indole colligit Ant. Augustin. *de Legib. & Senatusconf. pag.* 130. Sunt qui Mosis leges, sunt qui Pythagoræ instituta Numæ ob oculos fuisse contendunt. Clem. Alex. *Stromat. Lib.* I. *pag.* 304. Euseb. *præparat. evang. Lib.* IX. *Cap.* 6. *pag.* 410. Sed, uti prius vix probabile: ita posterius manifesto falsum, & ob rationes chronologicas absurdum est. Liv. *Hist. L.* 18. Dionys. *Lib.* 2. *p.* 120.

§. X.

An & a reliquis Regibus?

TARQUINII PRISCI lex, quæ quidem ad jus privatum pertineat, a veteribus nulla describitur: at tanto plures laudantur SERVII TULLII, non curiatæ tamen, sed centuriatis, uti videtur, comitiis perlatæ. * Quas deinde omnes uno edicto sustulit, suo omnia arbitrio, tamquam tyran-

tyrannus, acturus TARQUINIUS SUPERBUS. Dionyſ. Halicarn. *Antiqu. Lib. V. p.* 278.

* SERVIUS TULLIUS non modo Romuli & Numæ leges revocavit in uſum: Dionyſ. *Lib. IV. pag.* 216. & 220. ſed & plures novas ſanxit; veluti de judiciis, Dionyſ. *ibid. p.* 228. de libertinis civitate donandis, *ibid. p.* 226. Cicero *pro Cornelio Balbo Cap. XXIV.* de civibus ob æs alienum in vincula non ducendis: *Ibid. Lib. IV. pag.* 215. de filio patrem verberante: Feſtus *in voce Plorare*. Denique de contractibus & injuriis privatis. Dion. *Lib. IV. pag.* 216. Unde Tacitus *Annal. III.* 26. *Præcipuus*, inquit, *Servius Tullius ſanctor legum fuit, queis etiam Reges obtemperarent*. Nam cum in toto imperio ſuo, tum in ferendis legibus tam popularis erat, ut non modo de patrum, ſed & regia poteſtate dimidium detraxiſſe videretur. Diony. *ibid. p.* 228.

§. XI.

Sed non diu tyrannidem tulit ferociſſimus populus. Mox enim regnari Romæ deſiit, poſtquam TARQUINIUS SUPERBUS ex magno imperio nonniſi maximam retinens licentiam, everſis legibus, oppreſſoque populo, civium ſuorum incurrit odia, regno ipſaque civitate pulſus anno U. C. CCXLIV. Flor. L. 7. *Regii imperii finis.*

§. XII.

Ex his omnibus intelligitur, leges Regum Romanorum fuiſſe paucas, easque, ſive verba, ſive rem ipſam conſideres, priſcam ſimplicitatem ubique redoluiſſe, *Legum Regiarũ indoles.*

fini tamen reipublicæ, qui in potentia bellica consistebat, * si paucissima Numæ instituta exceperis, tam callide attemperatas, ut Romulum ipsis Græcorum legislatoribus anteferre non dubitet Dionys. Halicarn. *Lib. II. p. 94. sequ.*

* Fuit nova respublica ex earum numero, quarum finis est, ὅτι ϖάντα πρὸς τὸ κρατεῖν ϗ πρὸς πόλεμον νομοτιθῶνται, *ut cuncta ad potentiam bellumque gerendum instruantur*. Aristor. *Polit. VII*, 14. Nimirum quum nec ager Romanus admodum amplus, nec artificum in promiscua turba magna multitudo, nec commodus ad commercia instituenda portus esset: non poterat non intelligere Romulus, neque agriculturam, neque opes per opificia vel commercia adquirendas finem esse posse novæ reipublicæ, ac proinde ipse auctor erat civibus suis, ut omnia ad bellicam potentiam referrent, commendabatque iis ἐν μετὰ τοῖς ὀθνείοις πολέμοις τὸ διὰ τῶν ὅπλων κράτος, ἐν δὲ τῇ ἐμφυλίοις ταραχαῖς τὸ ὁμοφρωμόνω, ϗ σώφρονω. ϗ δίκαιον ἑκάστε βίον. *in externis bellis armorum potentiam, in civilibus vero tumultibus concordiam, temperantiamque & justitiam*. Dionys. Halicarn. *Lib. II. p. 79.* Et ad hunc finem pleræque leges Regiæ comparatæ fuerunt. Pleræque, inquam, Numam enim id in primis egisse, ut ferocem populum ad pacis studia paullatim inflecteret, jam supra diximus. Flor. *Hist. I*, 2, & 8.

CA-

CAPUT II.

De statu juris Rom. ab exactis regibus ad latas Leges XII. Tab.

§. XIII.

Regibus *lege tribunicia*, id est, a Junio Bruto, tum tribuno celerum, lata, exactis, bini consules reipublicæ eorum loco præesse cœperunt, eadem auctoritate potestateque, ac olim Reges, ut, si a vocabulo, numero, ac diuturnitate dignitatis discesseris, nihil omnino de regio imperio deminutum videretur. * Liv. *Lib. II. Cap.* 1. Unde & *Regia majestatis imperium* consulatus vocatur a Livio IV, 2. Nimirum *ex perpetuo annuum placebat, ex singulari duplex imperium, ne potestas vel mora, vel solitudine, corrumperetur*. CONSULES*que adpellati pro Regibus, ut, consulere se civibus suis debere meminissent*. Flor. *Hist.* I, 9. Exactis regibus bini creati consules.

* Vere ergo manebat forma reipublicæ pristina, ut nomen magis, quam potestas Regum abolita videretur. Vere regia potestas erat penes consules. Patribus quoque salva erant, quæ antea habuerant, jura: nec populo jus de legibus, honoribus, bello ac pace statuendi adimebatur. Attamen quum consules tantum patricii generis initio eligerentur, nec plebi adhuc via pateret in senatum: id præcipue agebant patres, ut oppressa plebe respublica paullatim aristocratiæ schema indueret. Sane id consilium non celavit, sed ingenue professus est Appius Claudius, dum objurgatus a Valerio ob

ob calida illa plebem opprimendi consilia, his se verbis defendit: Ἃ δὲ εἰς χαλεπότητα, καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων προστασίαν ὠνείδισέ μοι, μισόδημόν τε καὶ ὀλιγαρχικὸν ἀποκαλῶν, ὅτι ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑΣ περιέχομαι, κοινὰ πάντων ὑμῶν ἐστι κατηγορήματα. *Quod autem me difficilem adpellavit, & malorum hominum antesignanum, insensumque plebi, & paucorum potentiæ studiosum, quod* ARISTOCRATIAM *tuear; communia mihi vobiscum sunt crimina.* Dionys. Halicarn. *Lib. VI. p. 386. sequ.*

§. XIV.

Qualis tum juris Romani facies? Jam quæ ab eo tempore fuerit juris Romani facies, paucis ita describit Pomponius: *Exactis deinde regibus lege tribunicia, omnes leges hæ exoleverunt, iterumque cœpit populus Romanus incerto magis jure & consuetudine ali, quam per latam legem: idque prope Viginti * annis passus est. l. 2. §. 3. D. de orig. jur.*

* Non congruit annorum numerus, si legas VIGINTI. Nam ab exactis rebus ad conditas XII. tabulas non viginti, sed sexaginta fere anni elapsi sunt: ut probabile sit, primam syllabam VI. majusculis litteris expressam signum numeri senarii fuisse, adeoque legendum esse SEXAGINTA. V. A. Corn. van Bynkersh. *Prætermiss. ad l. 2. de Orig. jur. p. 21.*

§. XV.

Leges regiæ adhuc pro moribus valebant. Enimvero id denuo non ita accipiendum est, ac si interjecto tempore exleges vixerint Romani. Potius quum *jus incertum legi latæ* opponat Pomponius (§. II.) sensus

sus est, leges regias non amplius, tamquam jus scriptum, sed, tamquam mores majorum & consuetudines patrias, viguisse. Tantum enim abest, ut leges, olim a Regibus latæ vel populi scito abrogatæ sint, vel non usu exoleverint, (quod jam refellit Rupertus *ad Enchir. Pompon. Cap. IV. p. 66. sequ.*) ut permultas a primis Coss. confirmatas esse, quasdam & in ipsas XII. Tabulas migrasse satis constet *.

* Dionys. Halic. *Lib. V. pag.* 278. Τὺς περὶ τῶν συμβολαίων νόμους ὑπὸ Τυλλίου γραφέντας, φιλανθρώπους καὶ δημοτικοὺς εἶναι δοκοῦντας, οὓς ἅπαντας κατέλυσε Ταρκύνιος, ἀνενεώσαντο. *Leges Tullii, de contractibus, humanas admodum & populares, quas in universum Tarquinius sustulerat, revocarunt in usum.* Et paucis interjectis: Καὶ τἆλλα πράττειν, ὅσα μετὰ τοὺς προτέρους ἐθισμοὺς ἔπραττον, ἀπέδοσαν. *Cæteraque omnia secundum priscas consuetudines facere permiserunt.* Non ergo valebant amplius leges regiæ, tamquam jus scriptum, nisi quatenus de novo legibus sacratis essent firmatæ. Et hic *jus patriæ potestatis*, quod ex ipsius Romuli legibus esse, observavimus, (§. VIII.) MORIBUS *esse receptum*, testatur Ulpianus *l. 8. D. de his qui sui vel al. jur.*

§. XVI.

Et quis, quæso, dubitet, quin post Tarquinii etiam exsilium legum regiarum usus haud exiguus fuerit, quum iisdem temporibus eas singulari opere collegerit C. PAPIRIUS? * Sane si nullus plane earum legum superfuisset usus: eas colligendo ma-

Hinc jus papirianum.

maximas nugas egisset Papirius. JUS istud PAPIRIANUM, quod SEXTO potissimum *libro* leges *civiles*; reliquis *sacras* comprehendisse videtur, *l.* 2. §. 2. *D. de orig. jur.* luculento commentario illustraverat GRANIUS FLACCUS, *l.* 144. *D. de verb. signif.*

* Hujus CAJI PAPIRII meminit Dionys. Halicarn. *Antiqu. Lib. III. p.* 178. addiditque, eum Numæ leges post Ancum Regem in usum revocasse, tamquam pontificem maximum. Non ergo SEXTI prænomen habuit ille juris Papiriani auctor, sed *sexto libro* comprehendit leges civiles, idque vel inde probatur, quod Cujacius se in codice MSC. legisse testatur *in libro VI. Papirii*: ut facile nota numeri senarii in prænomen mutari potuerit. Non magis verum est PUBLII prænomen, quod occurrit in eadem *l.* 2. §. 36. *D. eod.* adeoque & ibi erravit Pomponius, nisi legere malis: *in primis peritus publici juris Papirius*.

§. XVII.

Cujus interpres Granius Flaccus. GRANIUS ille FLACCUS, de cujus gente & libris quædam non vulgaria observavit Ludov. Carrio *Emendat. l*, 4. Julio Cæsari fuit *σύγχρονος*, ceu ex Censorino *de die Nat. Cap. III.* observavit V. C. Card. Andr. Duckerus *de vet. jurisconf. Latin. p.* 156. Laudat enim ibi Censorinus *Granii Flacci librum, quem ad Cæsarem de indigitamentis scriptum reliquit*. Idem ergo videtur, cujus exstitit in jus Papirianum commentarius, qui tamen jam pridem

dem haud levi jurisprudentiæ incommodo periit *.

* Exſtat fragmentum bene longum, quod ex ipſo jure Papiriano citat Macrobius *Saturnal. III*, 11. ex Granii vero Flacci potius commentario eſſe obſervavit V. C. Petrus Vveſſelingius *Obſerv. I*, 4. Immo ex eodem probabile eſt, Servium & Feſtum depromſiſſe fragmenta legum regiarum, quæ ſupra (§. VIII.* & IX.*) attulimus. Nam ne illa quidem ſtilum redolere temporis, quo Romæ regnatum eſt, notavit Jo: Nic. Funccius *de puerit. Lat. linguæ Cap. III.* §. *V. p.* 224.

§. XVIII.

Pauciores tamen ſuperfuiſſe leges regias, quam quæ novæ reipublicæ formæ ſufficerent, facile eſt ad intelligendum, idque ipſe obſervavit Dionyſius Halicarn. *Antiq. Lib. X. p.* 627. dum ſcripſit; Τούτων δὲ τὰ μὲν πολλὰ τοῖς ἐπιτρόποις τῶν ἀρχόντων αἱρεσίνδην ἐπιδεικνυμένων ἀκόλουθα ἦν ἐπὶ τὰς ἀρχάς· κομιδῇ δὲ ὀλίγα τινὰ ἐν ἱεραῖς ἦν βίβλοις ἀποκείμενα, ἃ μόνον εἶχε δύναμιν. *Id jus maxima ex parte conſtabat virorum poteſtate præditorum præjudiciis, &* PERPAUCA *in ſacris libris habebantur, quæ legum vim obtinebant.* Hinc quemadmodum initio Reges pleraque, de quibus leges ſcriptæ non exſtabant, MANU, (§. III.) id eſt, propoſitis edictis, (§. IV.) GUBERNABANT: ita conſules, non minore, quam Reges, auctoritate præditi, (§. XIII.) edictis tum pleraque moderabantur. *

Quæ deerant, Edictis ſupplebat Conſules.

* Rem

* Rem luculenter eodem loco probat Dionysius, ubi diserte ait: Ὡς δὲ ἐπαύσατο μοναρχούμενον, τοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ὑπατεύουσιν ἀνέκειτο τά τε ἄλλα, ὅσα βασιλέων ἔργα, καὶ ἡ τοῦ δικαίου διάγνωσις, καὶ τοῖς ἀμφισβητοῦσι πρὸς ἀλλήλους ὑπ' ὁπυδήτινος ἐκεῖνοι τὰ δίκαια οἱ διακρίνοντες ἦσαν. *Imperio regio cessante, eoque ad annuos magistratus translato, inter cetera regia officia juris quoque cognitio ad eos translata est, atque illi, lite quacumque de caussa inter aliquos orta, jura reddebant.* Postea observat ea, quæ constituissent, postea, tamquam translatitia servata esse a successoribus: ut ne dubitari quidem posse videatur, quin de edictis consularibus loquatur Dionysius.

§. XIX.

Tribunorum plebis origo & potestas.

At his consulatus luminibus non parum offecit nova potestas TRIBUNORUM PLEBIS, anno ab exactis Regibus decimo sexto creatorum a plebe, per truculentiam patriciorum ad seditionem consternata, quum, facta in montem sacrum secessione patribus & id novum libertatis præsidium, & *leges sacratas* * extorsisset. Livius *Lib. II. Cap.* 32. Valer. Max. *Lib. VIII. Cap.* 9. ex 7. Flor. *Hist. I,* 23. His enim creatis, initio numero quinque, postea decem, Liv. *Lib. III. Cap.* 30. patres non modo sua de constituenda aristocratia consilia valde turbata, sed & legislatoriæ potestatis partem non minima in plebem translatam esse non sine indignatione animadvertunt.

* *Sacratæ* dicebantur hæ leges, quia iis erat san-

sancitum, ut si quis adversus illas fecisse diceretur, alicui Deorum cum familia pecuniaque sua SACER esset. Festus *in voce Sacrata*. Hinc alibi, ubi de *sacro homine* differit, adducit veterem formulam: SI QUIS EUM, QUI EO PLEBISCITO SACER SIT, OCCIDERIT, PARRICIDA NE SIT. De legibus sacratis tum latis accurate egit Car. Sigon. *de jure civ. Rom. I, 6. p. 26.* de aliis tali sanctione pœnali munitis Radulph. Forner. *Rer. quotidian. Lib. VI. Cap. 15. p. 295. sequ. Thesaur. jur. civ. Tom. II.* Non enim hæ tantum, sed omnes simili sanctione munitæ leges SACRATÆ vocantur. Perizon. *Animadv. Hist. p. 418. seq.*

§. XX.

Ex eo tempore frequentissimi ac pæne quotidiani esse cœperunt furores tribunicii, non modo adversus impotentem patrum dominationem, sed & ad evertendam aristocratiam, quam Senatus adfectabat. Quin novas jam rogationes quotannis ferebant ad plebem, quas hæc, tamquam ad minuendam Patrum auctoritatem comparatas, tributim facile ratas habebat, nisi unus vel alter tribunorum plebis reliquis collegis intercederet. Liv. *Lib. IV. Cap. 49. Libr. VI. Cap. 35.* Dionys. Halic. *Antiq. Lib. X. p. 658.* Quæcumque vero plebs, plebejo illo rogante magistratu, constituerat, PLEBISCITA vocabantur. §. 4. *Inst. de jure nat. gent. & civ.* quemadmodum leges proprie dictas, id est, a toto populo latas POPULISCITA ele- *Plebiscita ab iis rogata.*

gan-

ganter vocat Cornelius Nepos *Alcibiad. Cap. V.*

§. XXI.

Lex Ateria Tarpeja.

Quo frequentius itaque plebiscita condebantur; eo rariores erant LEGES, ut post illas a Junio Bruto, primo Consule, latas, & aliquot Valerias & Publilias non alia fere memoretur, quam ATERIA TARPEJA, anno U. C. CCC. comitiis centuriatis perlata, qua cautum, ut liceret omnibus magistratibus, *τοὺς ἀκοσμοῦντας ἢ παρανομοῦντας εἰς τὴν ἑαυτῶν ἐξουσίαν ζημιοῦν. τὸ μέντοι τίμημα οὐκ ἐπὶ αὐτοῖς ζημιοῦσιν, ὁπόσον εἶναι δοκεῖν, κατέλιπον. ἀλλ᾽ αὐτοὶ τὴν ἀξίαν ὥρισαν, μέγιστον ἀποδείξαντες ὅρον ζημίας δύο βόας καὶ τριάκοντα πρόβατα*: *suæ potestatis læsæ reos multtare: multta tamen modus non multtantium arbitrio relictus esset; sed ab ipsis præfinitus, ne scilicet multta, quantumvis grandis, duos boves & triginta oves excederet.* * Dionys. Halic. *Lib. X. p.* 674.

* Ita hanc legem describit Dionysius: at plura tamen de illa notanda sunt ex aliis auctoribus. Nam primo satis probabile est, pro *δύο βόας καὶ τριάκοντα πρόβατα* inverso ordine legendum esse *δύο πρόβατα καὶ τριάκοντα βόας*. Quum enim minor ovium, quam boum proventus esset: Festus *in voce Peculatus* diserte scribit: *Ante æs aut argentum signatum, ob delicta pœna gravissima erat* DUARUM OVIUM *&* TRIGINTA BOUM. Deinde, quum hæc pœna ante æs signatum exigi consueverit, æs autem Romæ primum signaverit

Ser-

Servius Tullius Rex: Plin. *Hist. nat. XVIII*, 2. *XXXIII*, 3. unusquisque videt, hunc mulctæ modum non primum hac lege, sed jam inde ab antiquissimis temporibus fuisse definitum. Hinc vir doctissimus, Jo. Koolius, Ultrajectinus, libello singulari *ad legem Ateriam Tarpejam Cap. II. p.* 1507. *Thesaur. jur. Tom. V.* observat, duo potissimum hac lege sancita fuisse, primum ut omnibus magistratibus fas esset mulctare eos, qui sibi non obtemperent: quum antea id jus soli consules habuissent. Dionys. Halic. *Lib. X. p.* 674. Alterum, ut numerum ovium boumque certa pecunia, & quidem ovem æris denis, bovem centenis redimere liceret. Gell. *Noct. Att. XI.* 1. Festus *in voc. Æstimata, Ovibus, Mulcta*. An vero & modus hic ea lege primum definitus sit, ut mulcta duas oves & triginta boves non excederet: merito dubitat ob locum Festi *in Peculatus*, ex quo hunc pœnarum modum jam ante æs signatum obtinuisse vidimus. Ceterum ex hac lege nata postea esse videntur edicta Prætoris: SI QUIS JUS DICENTI NON OBTEMPERAVERIT, *l.* 1. *D. si quis jus dic. non obtemp.* itemque: SI QUIS IN JUS VOCATUS NON IERIT, QUUM EUM IRE OPORTERET, UT IS IN MULCTAM PRO JURISDICTIONE MAGISTRATUS CONDEMNETUR. *l.* 2. *princ. &* §. 1. *D. si quis in jus voc. non ierit*.

§. XXII.

PLEBISCITA vero, quæ ex eo tempore multo frequentius condebantur, pleraque magis ad jus publicum, quam ad pri- **Lex Terentilla de legibus scribendis.**

privatum, pertinebant. Quum verò consules tantum non regiam majestatem adfectarent: Tribuni plebis eamdem perpetuis concionibus impugnarent; adeoque neutra pars alteri potestatem ferendi leges concederet; misera fuit juris conditio tantisper, dum ferocissimus Tribunorum anno U. C. CCXCIII. ad plebem ferret, *ut quinque viri crearentur legibus de imperio consulari scribendis*: *Quod populus in se jus dederit, eo consulem usurum*. Liv. III, 9. Quin & , *ut juri de omnibus negotiis publicis æque, ac privatis, scribendo decemviri crearentur*. Dionys. Halic. *Antiqu. Lib. X. p. 629*

§. XXIII.

SC. de legatis in Græciam mittendis plebiscito firmatũ.

Magna hæc ac diuturna seditionum materia, nec patribus plebi, nec hac illis quidquam concedere volentibus. Denique anno U. C. CCC. auctore T. Romilio in legis Terentillæ sententiam factum est SC. ut legati mitterentur in Græciam, qui describerent Græcarum civitatum leges, ex quibus deinde DECEMVIRI LEGIBUS FERUNDIS extra ordinem creandi, corpus aliquod Romanarum leguñ conficerent. Quod SC. deinde, rogante Sicinio, tribuno plebis, plebiscito firmatum est. Dionys. Halicarn. *Antiqu. Libr. X. pag. 675. sequ.*

§. XXIV.

Ii in Græciam missi leges descripserunt.

Missi itaque eodem anno in Græciam legati, non decem, uti apud Pomponium in

in *l.* 2. §. 4. *D. de orig. jur.* est, cujus textum tamen levi verborum trajectione emendat V. A. Corn. van. Bynkersh. *in Praetermiss. p.* 21. sed tres, SP. ALBUS, A. MANLIUS VULSO & SER. SULPICIUS CAMERINUS, qui insequente anno magnam inde retulerunt peregrinarum legum farraginem, quae postea praecipuus fuit fundus legum XII. Tabularum. * Dionys. Halic. *Antiq. Lib. X. p. 676.* Liv. *Lib. III. Cap.* 31.

* A quibusnam vero civitatibus petierunt leges? ATHENAS exprimit Livius *Lib. III. Cap.* 31. attamen *& alias Graeciae Civitates* addit. Contra *accita esse, quae usquam egregia*, observat Tacitus *Annal. III,* 27. quod ad *Graecas urbes, quae erant in Italia*, id est, ad Magnae Graeciae civitates restringere videtur Dionys. Halicarn. *Lib. X. p. 676.* De Lacedaemone adhuc sub judice lis est, unde leges quasdam petitas esse adfirmant Plin. *Lib. VIII. Epist.* 24. Athen. *Deipnosoph. Lib. 6. Cap.* 21. & Ammian. Marcell. *Lib. XVI. Cap.* 5. negant contra Augustinus *de civitat. Dei Lib. II. Cap.* 16. Galvan. *de usufr. VI,* 5. quorum sententia vel ideo verosimilior est, quod Spartae describi nihil legum potuit, quum Lycurgi ῥήτραι litteris mandatae non essent, ceu observant Plutarch. *in Lycurgo p.* 47. & Schol. Graec. *in Lucian. Tomo I. p.* 26. Addatur V. C. Ev. Otton. *praef. Tomi III. Thesauri jur. p. VI.*

§. XXV.

Ex quibus potissimum compilatae leges XII. Tab.

Legatis cum illa legum farragine Romam reversis, creati sunt DECEMVIRI legi-

legibus ferendis, quorum veluti antesignanum APPIUM CLAUDIUM fuisse constat. Et hi quidem summum, quod acceperant, imperium initio tanta moderatione animi administrabant, ut pæne populares viderentur, simul per ocium componebant X tabulas, interprete usi HERMODORO, viro prudente, Epheso tum exsule, statuamque ob navatam illam Decemviris operam merito, teste Plinio *Hist. Nat. XXXIV, 5.* *

* HERMODORUM illum Ephesium urbe sua expulerant cives per ostracismum, non crimine ullo exsilium istud meritum, sed virtute, qua ceterorum civium suorum luminibus officere videbatur. Quod consilium adeo damnavit Heraclitus, philosophus, ut diceret, ἄξιον Ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀποθανεῖν πᾶσι, καὶ τοῖς ἀνήβοις τὴν πόλιν καταλιπεῖν, οἵτινες Ἑρμόδωρον ἑαυτῶν ὀνηϊστὸν ἐξέβαλον, λέγοντες, ἡμέων μηδὲ εἷς ὀνήϊστος ἔστω. εἰ δέ τις τοιοῦτος, ἄλλῃ τε καὶ μετ' ἄλλων. *Merentur Ephesii omnes adulti mori, impuberibusque urbem derelinquere, quoniam Hermodorum, suum benefactorem, expulerunt, dicentes: Nostrum nemo meritis excellat, quoniam si quis erit talis, alibi degat, & cum aliis.* Diogen. Laert. *Vit. Philos. Lib. IX. segm. 2.* Cic. *Tuscul. Disp. V, 36.* Exstat præterea Epistola, quæ inter Heracliteas tertia est, in qua per somnium se vidisse ait, ad Hermodori leges universi orbis diademara accedere, & ex Persarum more, ἐγκλείοντας τὸ στόμα προσκυνεῖν αὐτούς, *ore obvoluto eas adorare.* Immo addit, Sibyllam cum alia plurima, tum id quoque vaticinatam esse:

Ἐξ Ἰάδος γαίης ἥξειν σοφὸν Ἰταλίῃσιν.

Venturum Jonia ſapientem ex urbe Latinis.

Vid. Stanley *Hiſt. Philoſ. Parte VIII. Cap. III. p.* 832. Sed fungus ſit, qui fucum non videat. Non ſane ipſe has leges ſcripſit Hermodorus, quod Strabo *Lib. XIV. p.* 951. *edit. nov.* velle videtur, ſed, ut Pomponius *l.* 2. §. 4. *D. de orig. jur.* ſcribit; *auctor Decemviris fuit ferendarum legum*, id eſt, ut ego interpretor, conſilio illos juvit, & obſcuriora interpretatus eſt. Quamobrem illum *Decemvirorum interpretem* vocat Plinius *Hiſt. nat. XXXIV*, 5. Et quis quæſo dubitet, quin illis opus fuerit interprete, nulla Græcæ ſapientiæ cognitione imbutis? Falluntur etiam, qui & Juſtinianum verbis *l.* 2. §. 19. *C. de vet. jur. enucl. Haſce itaque leges &* ADORATE, *& obſervate* ad illud Heracliti ſomnium adludere, & Pontificem *Cap.* 5. *X. de præſcript.* Hermodoro *Epheſini legislatoris* elogium tribuere contendunt. Maran. de *Æquit. p.* 36. *Tomo II. Op. Epheſinus* enim *legislator* ibi eſt Theodoſius Imp. qui Concilium Epheſinum indixit, Ciron. *Obſ. I*, 5. & V. C. Ever. Otto *præfat. Tom. III. Theſ. jur. pag. III.* quemque præſcriptionis tricennalis auctorem eſſe, præclare docuit Gonzal. Tellez *Tom. II. Part. II. p.* 678. ut mirum ſit, virum doctiſſimum poſtea cum Jo. Savarone *ad Sidon. Epiſt. VIII*, 6. pro *Epheſinus* reſcribi jubere *Eugenius legislator*.

§. XXVI.

Priores has tabulas anno U. C. CCCIII. promulgatas prius populo, & centuriarum ſuffragiis, more majorum probatas, tabu- Quarum decem initio propoſitæ.

lis, sive *eboreis*, *l.* 2. §. 4. *D. de orig. jur.* sive *roboreis*, & paucis annis post *aeneis* inciderunt, Liv. III. 57. & pro ROSTRIS, (id est, eo loco, cui postea, circumactis plus quam centum annis navium Antiatium rostra suffixa nomen fecerunt, Plin. *Hist. nat.* XVI, 4. Liv. *VIII.* 14. Flor. *I,* 11.) publice proposuerunt, Liv. *Lib. III. Cap.* 34. & 57. Dionys. Halicarn. *Lib. X. p.* 681. *l.* 2. §. 4. *D. de orig. jur.* sparso simul rumore, duas adhuc tabulas illi corpori ad perfectionem deesse. Liv. *Lib. III,* 34.

§. XXVII.

Postea, additis duabus reliquis, imperium abrogatum decemviris.

Quum vero deinde in tyrannidem abiret illud decemvirale imperium, ac proinde populus magno duarum reliquarum tabularum desiderio teneretur: Appii Claudii libidine & iniquitate * factum est, ut insequente anno CCCIIII. magistratu se abdicare cogerentur Decemviri, publicatis tamen prius duabus, quae deesse dicebantur, tabulis. Dionys. Halicarn. *Lib. X. p.* 683. Liv. *Lib. III. Cap.* 37. Itaque tota illa legislatio XII. constitit Tabulis, *fonte universi publici privatique juris*. Liv. *ibid. III,* 34.

* Nihil majorem Decemviris invidiam concitavit, quam Appii iniquitas, qui alienato in libidinem animo, ut Virginia puella quantocyus potiretur, contra suam ipse legem vindicias secundum servitutem decernere non dubitaverat. Inde enim maxima seditio, inde caedes Virginiae, vel potius parricidium, inde mo-

motus castrensis, denique Appii carcer, omnia quæ ad plebis voluntatem instituta, quæ fusius exsequitur Liv. *Lib. III. Cap.* 43. *sequ.*

§. XXVIII.

Neque tamen ex solis peregrinis legibus novum istud legum Romanarum corpus confectum est, * sed & ex legibus patriis plura in illud migrarunt, ceu jam supra exemplo patriæ potestatis ostendimus. (§. XV.*) De lege, quam de patronis & clientibus tulerat Romulus, idem adfirmat Servius *ad Virgil. Æneid. VI. v.* 622. de quibusdam Numæ institutis Festus *in voce Murrata.* Quapropter & Dionys. *Lib. II. p.* 97. monet, leges regias in XII. tabulis exstitisse, & *Lib. X. p.* 681. generatim docet, leges illas decemvirales compositas esse ἔκ τε τῶν Ἑλληνικῶν νόμων, καὶ παρὰ τῶν σφίσιν ἀγράφων ἐθισμῶν, *tum ex Græcorum jure, tum ex patriis eorum consuetudinibus.* Non mirum itaque est, Romanos, excisa a Gallis urbe, leges etiam regias una cum XII. Tabulis per Italiam conquisivisse. Liv. *Lib. VI. Cap.* 1.

In iis tamen & regiæ moresque patrii.

* Non levem quorumdam reprehensionem incurrunt Romani, quod peregrinas leges adsciverint, quum non omnes leges omni quadrare reipublicæ ex civilis prudentiæ principiis notissimum sit. At *primo* non omnes illæ leges peregrinæ fuerunt: sed plerisque jam pridem sua Romæ constitit auctoritas. *Deinde* non sine delectu ex illa Græcarum legum farragine corpus quoddam informe &

sibi dissimile, composuerunt decemviri, sed, prudente adhibita ἐκλογῇ ea tantum, quæ concinna reipublicæ suæ videbantur, in tabulas illas retulerunt. *Tum porro* non omnes leges peregrinas servabant integras, sed eas, prout e re esset, emendabant, suæque civitatis accommodabant moribus, ceu ad oculum patebit, si quis leges Atticas cum Romanis contulerit, quod præter alios fecit Pard. Pratejus *in Jurisp. vetere Tom. IV. Thes. Jur.* Denique in tanta patrum plebisque æmulatione ipsam necessitatem Romanis id consilium extorsisse satis patet ex oratione Romilii apud Dionys. Halicarnas. *Lib. X. p. 676.* ut jam non dicamus, & alias gentes peregrina instituta non adspernatas esse. Lycurgum enim e Cretensibus leges suas accepisse, docet Plato *in Minoe*. Charondæ quoque & Zeleuci leges non nisi exterorum institutorum συλλογὴν quamdam fuisse, observant Diodor. Sicul. *Biblioth. XII,* 11. & Strabo *Lib. VI. p.* 398. Quin prudentiam Romanorum, quam adscitis exterorum institutis ostenderunt, mirifice laudat Sallust. *in Bell. Catilin. Cap. LII.*

§. XXIX.

Leges XII. Tab. constante usu viguerunt.

Leges illæ XII. Tabularum, scriptæ quidem verbis antiquis, ac proinde posteris paullo obscurioribus, Horat. *Lib. II. Epist. I.* Seneca *Epist. CXIV.* Gell. *Noct. Lib. XIV. Cap.* 12. Symmach. *Lib. III. Epist.* 44. non tamen in metrum vel carmen umquam redactæ sunt. * Ev. Otto *præf. Tomi III. Thesaur. jur. p. 3.* Viguerunt postea constante usu, & multis juris nostri capitibus dederunt

runt originem, adeo ut Ciceronis tempore, qui juris prudentiæ dare vellent operam, ipsa verba *tamquam carmen necessarium* ediscere cogerentur. Cicero *de legib. Lib. II. Cap.* 23.

* Vocantur quidem hæ leges CARMEN, veluti apud Ciceronem loco paullo ante laudato. Sed *carmen* de quibusvis verbis conceptis, etiam prosaicis usurpatur. Sic apud Livium *Lib. III. Cap.* 64. reperimus *rogationis carmen*: & *Lib. X. Cap.* 38. *dirum exsecrationis carmen*. denique apud Ciceronem *pro Muræna Cap. XII.* formula: SUIS UTRISQUE SUPERSTITIBUS PRÆSENTIBUS ISTAM VIAM DICO: INITE VIAM vocat *carmen compositum*. Eodem modo & Græca vocabula μέλος, ὕμνος, ᾠδή de soluta oratione usurpari, ostendit Gisb. Cuper. *Observ. II,* 10. *pag.* 419. *seq.*

§. XXX.

Quum tamen quædam in illis rigidiores priscorum mores redolerent: detersa paullatim illa vitæ austerioris rubigine, populus capita quædam abrogasse dicitur lata Lege ÆBUTIA. Id enim plerique colligunt ex loco Gellii *Noct. Attic. Lib. XVI. Cap.* 10. * Videri potest, qui de ea lege operosissime egit, V. C. Abr. Vvieling. *de furto per lanc. & lic. concepto Cap. VI. p.* 94. *seq.* tamen & ætas & ipsa legis istius sententia incertissima manet. **An illis derogatum per legem Æbutiam?**

* Attulerat Charondas *Udalr. Zasii Catalogum legum* monimentum, ex quo, si ge-

nuinum esset, lex illa posset mirifice illustrari:

L. ÆBUTIUS. TR. PL. VIR. POPULARIS. LEGEM. TULIT. AD. POPULUM. UT. XII. TABB. CAPITA. QUÆ. INUTILIA. ESSENT. REIP. TOLLERENTUR. QUÆ. LEX. MULTIS. CONTRADICENTIBUS. TANDEM. ROGATA. EST.

Sed vereor, ne a falsaria manu sit totum istud monimentum, mirorque, laudatissimum Wvielingium id non observasse. Locus Gellii satis obscurus est. Ait enim auctor: *Sed enim quum proletarii, & Assidui, & Sanates, & vades, & subvades, & viginti quinque asses, & taliones, furtorumque quæstio cum lance & licio evanuerint, omnisque illa XII. Tabularum antiquitas, nisi in legis actionibus centumviralium caussarum, LEGE ÆBUTIA lata, consopita sit: studium scientiamque ego præstare debeo juris & legum, vocumque earum, quibus utimur.* Ex eo enim Gellii loco alii colligunt, centumvirale judicium institutum esse lege Æbutia, Siccama *de centumviral. judic. I.* 8. alii, legem Æbutiam tantum ad vocabula antiqua pertinuisse, contendunt, uti Paull. Busius *Subtil. II.* 1. & V. C. Ev. Otto *præf. Tomi III. Thesaur. jur. p. XXV.* Sed quum de solis vocabulis legem latam esse vix sit verosimile: ego quidem adsentiri malim Paullo Manutio *de legibus Cap. XVI.* quædam legum XII. Tabularum capita hac lege abrogata esse, existimanti maxime quum Gellii verba alium sensum admittere vix videantur.

§. XXXI.

§. XXXI.

Quin perpetuo fere usu viguisse has leges, vel id argumento est, quod eas commentariis suis certatim illustrarunt jurisconsulti veteres, SEX. ÆLIUS, L. ACILIUS, L. ÆLIUS, (non *Lælium*, uti vulgo scribunt, Turneb. *ad Cic. de Legib. II*, 23.) MESSALLA, ANTISTIUS LABEO, SER. SULPICIUS, CAJUS, fortassis etiam ANTEJUS CAPITO, * quem Plin. *Hist. Nat. XIV*, 13. cum Scævola & L. Ælio conjungit.

Commentarii in legem XII. Tab. scripti.

* Attamen quum Plinius nomen tantum auctorum, non librorum, exprimat; an in leges XII. Tabularum scripserit Capito, æque incertum est, ac quod de SER. SULPICIO, C. AULO OFILIO, VALERIO MESSALLA fertur. Schubart, *de fatis jurispr. Rom. Exerc. II. pag.* 255. Ev. Otto *præf. Tom. III. Thesaur. jur. pag. XXVIII. & de Servio Sulpicio Cap. VII.* §. 3. *p.* 1598. *Tom. V. Thesaur. jur.*

§. XXXII.

Quamvis vero permultis sæculis canescerent duodecim istæ tabulæ, & Cyprianus *Epist. II. p.* 5. suo adhuc ævo eas publice extitisse, innuat, quin sæculo VI. integræ procul dubio superfuerint in CAJI *Dodecadelto*, ex quo fragmenta non pauca in Digesta relata animadvertimus: * perire tamen illæ in ista rerum perturbatione, quam barbarorum irruptio in provincias Romanas invexerat,

Earum interitus.

præter paucissima, quæ passim apud veteres scriptores supersunt, fragmenta. Rittersh. *Dodecad. Proleg. Cap. V. p.* 13.

* Fragmenta ex CAJI δωδεκαδέλτῳ supersunt tantum sequentia: *l.* 1. *D. orig. jur. l.* 18. *l.* 20. *l.* 22. *D. de in jus voc. l.* 6. *D. si quis caut. in jud. sist. fact. non obtemp. l.* 2. *l.* 4. *D. arb. furt. cæs. l.* 48. *D. de pact. l.* 43. *D. ad leg. Jul. de adult. l.* 9. *D. de incend. ruin. naufr. l. ult. D. de colleg. l. ult. D. fin. reg. l.* 3. *D. de litigios. l.* 19. *D. de usuc. l.* 233. *l.* 234. *l.* 235. *l.* 236. *l.* 237. *l.* 238. *D. de verb. signif.* Quumque fragmenta ista ex omnibus, quos CAJUS scripserat, commentariorum libris depromta sint: opus illud integrum superfuisse oportet temporibus Justiniani, adeoque & leges XII. Tabularum, quarum ipsa verba κατὰ πόδα jureconsultus ille interpretatus est.

§. XXXIII.

Et restitutio.

Quamobrem nihil reliqui fecerunt viri docti, ut opus insigne, & judice Cicerone *de Oratore I.* 44. *omnibus omnium philosophorum bibliothecis anteponendum*, pristinæ integritati, quoad ejus fieri posset, restituerent. Longum eorum catalogum texunt alii: * sed notasse sufficiet, omnium industriam superasse JCtum eximium, JAC. GOTHOFREDUM, qui in *Fontibus quatuor juris civilis*, *Tomo III. Thesauri jur.* recusis, non modo fragmenta omnia cum cura collegit, eaque a jureconsultorum interpretamentis cum cura sejunxit, sed & in qua unumquodque tabula posi-

positum fuerit, ostendit, omniaque & ex fontibus ipsis probavit, & notis illustravit bonæ frugis plenissimis.

* Congesserunt legum Decemviralium fragmenta ex veterum monimentis JUSTUS LIPSIUS & FRANC. PITHOEUS. Eadem interpretati sunt FRANC. BALDUINUS, FRANC. HOTOMANNUS, JAC. RÆVARDUS, ANT. AUGUSTINUS, THEOD. MARCILIUS, PAULUS MERULA, PARD. PRATEJUS, CONTIUS, CHARONDAS, RITTERSHUSIUS, AYMARUS RIVALLIUS, CLAR. SYLVIUS, RIC. VITUS, BASINSTOCHIUS, VINCENT. GRAVINA & alii. Sed nemo paria fecit GOTHOFREDO, qui non contentus collegisse fragmenta, eaque qualicumque ordine explicasse, ipsas XII. Tabulas ordini integritatique suæ restituere primus conatus est. Quamvis ne hunc quidem eximium virum omnia vidisse, aliquando etiam humani quid passum esse, exemplo non uno ostenderit V. C. Ever. Otto *in Præf. Tomi III. Thes. jur.*

§. XXXIV.

Ex hoc vero JAC. GOTHOFREDI quantivis pretii opere patet, *primam* tabulam leges de in jus vocatione, & reliquis, quæ in jure fiebant: *secundam* de judiciis & furtis; *tertiam* de rebus creditis & contractibus; *quartam* de jure patrio & connubiis; *quintam* de hæreditatibus & tutelis; *sextam* de dominio & possessione; *septimam* de delictis & criminibus; *octavam* de juribus prædiorum; *no-* **De quibus rebus singulis tabulis actum sit?**

nam de jure publico; *decimam* de jure sacro; *undecimam* & *duodecimam* reliquarum supplementa comprehendisse. *

* JAC. GOTHOFREDUS singulas leges tum stilo vetere, quo eas scriptas existimat, sistit, (quamvis eas, quarum ipsa verba legitima auctores veteres servarunt, majusculis litteris distinguat, tum & novam earum paraphrasin addit. Enimvero quum in repræsentanda vetere Latinitate justo plus sibi indulgeat vir doctissimus: non sine fructu simul consuli poterit JO. NICOL. FUNCCIUS *de puerit. Lat. Linguæ Cap. IV.* §. 4. *sequ. p.* 260.

§. XXXV.

Earum utilitas. Postremo observandum, harum legum fragmenta insignem utilitatem adferre posse juris studiosis. Inde enim jurium multorum origines, inde Pandectarum & Codicis, ipsiusque Edicti perpetui ordinem, ejusque rationem, inde multarum actionum naturam atque indolem intelligent. Fuerunt ergo, qui jurisprudentiæ studium a XII. Tabulis auspicandum esse monerent. Vid. V. C. Ev. Otto *præfat. Tomi III. Thesar. jur. p. XXV. sequ.* Ego illis tantum, qui erectioris ingenii impetu ad interiorem sapientiæ civilis cognitionem adspirant, auctor sum, ut sibi familiares reddant has tabulas. Reliquis enim, qui cruda studia propellere in forum, & ea tantum quæ πρὸς τἄλφιτα sunt, addiscere properant, adclamari satius fuerit:

Procul, o procul este, profani.

CA-

CAPUT III.

De statu Juris Rom. post XII. Tab. ad tempora Augusti.

§. XXXVI.

ITa sane perfectum suisque absolutum numeris videri potuit illud legum Romanarum corpus. Sed laboravit respublica formæ vitio, tam quippe male temperata, ut non posset non perpetua inter patres & plebem gliscere æmulatio. Sive ergo interpretandæ, sive negotiis quotidie obvenientibus adplicandæ essent leges: eam potestatem sibi vindicabant hinc patres, illinc tribuni plebis, qui nihil faciebant reliqui, ut patriciorum regnum everterent. Quod non potuit non legum Romanarum numerum mirifice amplificare. * Cur post XII. Tabulas tot novæ leges conditæ?

* Recte ac prudenter Tacitus *Annal. III. 27. Corruptissima republica plurimæ leges*. Est enim corruptissima respublica, quoties plurimi in civitate novis rebus student. Id status præsentis tædium, studiumque novarum rerum efficit, ut homines turbulenti quotidie de novis ferendis legibus cogitent. Quotidie ergo novæ leges feruntur, adeoque *corruptissima republica plurimæ leges*. Quod observavit etiam Isocrates, *Areopagit. pag.* 292. negans eos esse εὖ πολιτευομένους, qui videant τὰς ἐμπιπλάναι γραμμάτων, *porticus litteris impleri*: (solebant enim Græci leges tabulis incisas in porticibus proponere) sed *apud quos animo inscriptæ leges circumferantur a civibus*. De-

nique & Plato *apud* Strabonem *Lib. IV. Geogr. p.* 399. *edit. nov. ait:* ὅτι παρ' οἷς πλεῖστοι νόμοι, καὶ δίκαι παρὰ τούτοις καὶ βίοι μοχθηροί· καθάπερ καὶ παρ' οἷς ἰατροὶ πολλοί, καὶ νόσους εἰκὸς εἶναι πολλάς. *Apud quos plurimæ sunt leges, apud hos etiam lites esse & malos mores: sicut morbi soleant esse multi, ubi multi sint medici.*

§. XXXVII.

Plebs novis plebiscitis pleraisque prærogativas patribus extorsit.

Quod ut eo rectius intelligatur, sciendum, tribunos plebis in rostris esse dominatos, eosque, quoties patres altiora spirare animadverterint, plebem turbulentis concionibus adversus patres concitasse, & sic fere quotannis nova PLEBISCITA de statu reipublicæ mutando emendandoque, & plebis commodis augendis * fuisse perlata. Hoc modo sane Tribuni plebis cum alias prærogativas, tum præcipue *honores, sacerdotia, & jus connubii*, immo & maximam *agri publici* partem paulatim extorserunt, effeceruntque ut priora jura plebi cum patribus essent communia, agri vero publici subinde inter plebejos inopes dividerentur.

* Jus connubii inter patricios & plebejos sancitum ab U. C. CCCIX. LEGE CANULEJA, de qua Livius *Lib. IV. Cap.* 1. *seq.* Aug. *de civit. Dei, III,* 17. Honorum jus plebeji cum patriciis commune habere cœperunt ab anno U. C. CCCLXXXVI. per LEGEM SEXTIAM, de qua Liv. *sub finem Libri VI.* Val. Max. *Lib. VIII. Cap. VI. exemplo* 3. Auctor *de vir. illustr. Cap.* XX. Denique & pontificatum

alia-

aliaque sacerdotia promiscue patribus & plebejis dari plebs jussit LEGE OGULNIA, condita anno ab U. C. CCCCLIV. de qua Livius *Lib. X. Cap. 6.* At præcipua litium inter patres & plebem LEGES AGRARIÆ, de quibus vere Livius *Lib. II. Cap. 41.* ad anno U. C. CCLXVIII. *Tum primum* LEX AGRARIA *promulgata est: numquam deinde usque ad hanc memoriam sine maximis motibus rerum agitata.* De iis accuratissime egit Ulr. Obrecht. *Dis. Acad. VI. p.* 109. *seq.*

§. XXXVIII.

Sed initio non adeo faciles erant patres in potestate illa legislatoria plebi indulgenda. Hinc nova certamina: patribus non se, sed plebem plebiscitis teneri, non sine æquitatis specie contendentibus, plebe vero, ut & patres illis se subjicerent, acriter postulante. Liv. *Lib. III. Cap.* 55.

Quibus plebiscitis sese obligari negabant patres.

§. XXXIX.

Videbatur ei malo remedium inventum anno ab U. C. CCCVI. plebe iterum in montem sacrum secedente. Liv. *Lib. III. Cap.* 52. Creati enim tum consules populares. L. VALERIUS & M. HORATIUS legem rogarunt centuriatis comitiis, *ut, quod tributim plebs jussisset,* * *populum teneret.* Quam legem non sine offensione patrum perlatam esse, facile est ad existimandum, quum hi, quidquid plebis commodo sanciebatur, id suis decedere opibus credebant. Liv. *Lib. III. Cap.* 58. Dionys. Halicarn. *Lib. XI. p.* 725.

Quod tamen cautum primum lege Horatia.

* JU-

* JUBERE & SCISCERE dicebatur populus vel plebs, magistratus vero FERRE, ROGARE & PERFERRE. Jo. Fridr. Gronov. *ad Liv.* X. 13. Non satis ergo Latina est phrasis, qua tresviri *Institutionum* auctores usi sunt §. 15. *Inst. de Lege Aquill. plebem Romanam, Aquillio Tribuno rogante, hanc legem* TULISSE, acriter ideo reprehensi ab Hotomano ad *d.* §. 15.

§. XL.

Deinde Publilia. At ne hæc quidem lætitia populo admodum fuit diuturna. Patres enim nova cavillatione plebiscitis iterum negabant obsequium, fortassis, quod se *populi* vocabulo comprehendi, negarent. Thomas. *Delin. Hist. jur.* §. *XV.* Quo factum est, ut anno ab U. C. CCCCXVI. Q. PUBLIUS, Dictator, nova, eaque admodum populari lege sanciret, *ut plebiscita* OMNES QUIRITES * *tenerent*, Liv. *Lib. VIII. Cap.* 12.

* QUIRITIUM vocabulo patres non minus quam plebejus comprehendi, numquam dubitatum. Iidem enim *Quirites* & *Romani* §. 2. *Inst. de jur. nat. gent. & civ.* Liv. *Lib. I. Cap.* 13. quamvis de vocabuli origine parum inter auctores veteres conveniat. Vide præter *d.* §. 2. & Livium Ovid. *Fastor. II. v.* 475. Sed quamvis domi omnes Romani communi *Quiritium* nomine venirent: ab eo tamen postea abhorruerunt milites, qui exauctorati censebantur, simul ac eos ita adloqueretur imperator. Sveton. *Jul. Cæs. Cap. LXX.* Lamprid. *Alex. Cap. LIII. & sequ.*

§. XLI.

§. XLI.

At ne id quidem impedivit patres, quo minus plebem, legislatoriæ potestati inhiantem, alio modo ulcisceretur, pura acerbitate iniquissimi fœnoris. Qua calamitate plebs ad desperationem acta anno ab U. C. CCCCLXV. in Janiculum montem secessit, quumque ad comprimendam seditionem parum opis esse videretur in consulibus, ad ultimum, ut in re trepida, remedium deventum est, ut Dictator diceretur Q. HORTENSIUS. * Hic tempori cessit, & non modo plebem a fœneratorum truculentia vindicavit, sed & insequente anno, lata nova lege accuratius sanxit, *ut, quod plebs jussisset, omnes* QUIRITES *teneret*. Gell. *Noct. Attic.* XV, 27. §. 4. *Inst. de jure nat. gent. & civ.* Denique Hortensia.

* Ridicula est Accursii glossa *ad d.* §. 4. legem Hortensiam *a quodam Hortensio rege latam esse*. Sed talia ubique in Glossa, ut misereri possis illius sæculi, *quod doctores pedore, & squallore horridos, pannis obsutos, semper illotos, semper intonsos, tamdiu perpessum est*, uti loquitur Rupertus *ad Pompon. enchirid. p.* 90.

§. XLII.

Et ex eo demum tempore plebiscita perinde ac ipsæ leges, jure optimo maximo valuerunt: quin & LEGUM vocabulum adsumserunt, ceu vel ex jure nostro patet, in quo commemorantur LEGES *Aquillia, Atilia, Falcidia, Atinia, Scribonia*, Ex eo tempore plebiscita vim nomenque legum adsumserunt.

bia, *Voconia* & aliæ, quas omnes non leges, sed plebiscita fuisse, constat. *

* Characterem, quo leges & plebiscita discerni possint, hunc nonnulli commendant, quod hæc unum nomen ferant, a Tribuno plebis, qui plebem tum rogarit, illæ ab utroque consule, adeoque duplici nomine vocentur, veluti in jure nostro leges ÆLIA SENTIA, JUNIA NORBANA, JULIA & TITIA, PAPIA POPPÆA, ceteræ. Paull. Merula *de Leg. Rom. Cap. XXIV.* Sed quamvis hoc se ut plurimum ita habeat: sunt tamen & leges proprie sic dictæ, quarum non nisi ab uno consule vel dictatore nomen est. Tales sunt, quas modo recensuimus HORATIA, PUBLILIA, HORTENSIA. Tales tot leges CORNELIÆ, POMPEJÆ, JULIÆ, quibus & FABIAM *de plagiariis* addimus, quod leges de judiciis publicis raro solerent ab aliis, quam Coss. vel Dictatoribus, rogari.

§. XLIII.

Quid lege agere? & legis actio?

Eadem fere LEGIS ACTIONUM fata fuisse deprehendimus, quæ ALTERUM erant patriciorum peculium, quod veluti separatum a plebis rationibus diutissime retinuerant. De his quoque ut dicamus accuratius: quicumque aliquid in jure rite & jure faciebant, ii LEGE AGERE dicebantur. Sigon. *de judic. I, 9.* Hinc *lege agebant*, qui actione experiebantur. * Cic. *de Orat. I, 10. pro Cæcinna Cap. XII. in Verr. II, 37. l. 2. §. 6. D. de orig. jur.* Valer. Max. *Lib. VII. Cap. 7.* Plin. *Hist. Nat. VII, 5. lege agebant* lictores,

res, dum colligebant manus, deligabant ad palum, virgis, securi, gladio in corpus rei sæviebant. Liv. *Lib. XXVI*, 15. & 16. Valer. Max. *Lib. III. Cap.* 8. Seneca *de ira I*, 16. At præcipue tamen postea id nomen retinuerunt actus voluntariæ jurisdictionis apud magistratus, apud quos erat legis actio, sollemniter explicandi. *l.* 4. *D. de adopt.*

* Fieri enim & id oportebat rite & sollemniter, certis diebus, quibus magistratui fari licebat tria verba: DO, DICO, ADDICO, Cicero *pro Murena Cap. XI.* certo ritu, qualis erat vetus ritus vindiciarum, certis denique formulis, ad quas adeo adstricti erant auctores, ut ipsæ actiones FORMULÆ vocentur, ut *formula injuriarum* apud Sueton. *Vitell. Cap. VII. damni dati formula* apud Plin. *Lib. IX. Epist.* 59. *formula de dolo malo* apud Cicer. de *Offic. III*, 13. Omnis ergo actio sollemniter & rite erat instituenda, adeo, ut qui in formula aberrasset, caussa caderet. Cic. *de Invent. II*, 19. Sen. *Ep. XLIX.* Quinctilian. *Inst. III*, 8. Hinc Pomponius noster *l.* 2. §. 6. *D. de orig. jur. Deinde*, inquit, *ex his legibus eodem tempore fere actiones compositæ sunt, quibus inter se homines disceptarent, quas actiones* NE POPULUS, PROUT VELLET, INSTITUERET, *certas* SOLLEMNES*que esse voluerunt.*

§. XLIV.

Jam equidem, quo ritu, quibusve conceptis verbis lege agi oporteret, legibus XII. Tabularum non fuerat expressum. At patri- *Origo legis actionum.*

patricii, qui sibi jurisprudentiam obtentu juris patronatus, tamquam gentilem possessionem vindicabant, (*Antiqu. nostr. Rom. l. 2.29.*) & pontifices, quales itidem tum soli patricii erant, certos commenti erant ritus, certas formulas, quibus tum voluntariæ, tum contentiosæ jurisdictionis actus explicarentur, quin & certi erant dies, quibus lege agere vel fas, vel nefas esset, quorumque fasti, a Numa Pompilio primum confecti, Liv. *Lib. I, 9.* in pontificum custodia erant. * Cic. *pro Mur. Cap. XI.* Et hæc omnia LEGIS ACTIONUM nomine veniebant.

* Vere ergo hæc omnia comparata erant ad tuendam pontificum patriciorum in civitate potentiam: Hinc patres initio hæc *in latenti retinere studebant*: *l.* 2. §. 35. *D. de orig. jur. interpretandique* potissimum *scientia & actiones apud collegium Pontificum erant*. *l.* 2. §. 6. *D. eod.* Eoque non poterat non evenire, quod scribit Cicero *pro Murœna Cap. XI. Erant in magna* POTENTIA, *qui consulebantur, a quibus etiam dies, tamquam a Chaldæis, petebantur*; & quod ille repetit *de Orat. I.* 41. *Veteres illi, qui huic scientiæ præfuerunt* OBTINENDÆ *atque* AUGENDÆ POTENTIÆ SUÆ *caussa pervulgari artem suam noluerunt*.

§. XLV.

Quid per illas intelligatur? Sunt ergo ACTIONES LEGIS quilibet actus, tum contentiosæ, tum voluntariæ jurisdictionis, apud magistratum, apud quem legis actio erat, * sollemni ritu certisque for-

formulis explicandi, quique & id proprium habebant, ut nec diem, nec conditionem, nec procuratorem admitterent. *l. 77. & l. 123. D. de reg. jur.* & a pupillis sine tutorum auctoritate non possent explicari. *l. 19. D. de auctor. tut.*

* Elegans est conjectura Guil. Marani, qui *ad l. 77. D. de reg. jur. Tomo II. Op. pag.* 221. LEGIS ACTIONES dictas esse putat, quæ non nisi lege lata, adeoque apud populum explicari potuerint. Id enim saltim de adrogatione tradit Gell. *Noct. Attic. V.* 19. de testamentis Justinianus *pr. Inst. de testam. ord.* Postea tamen certis magistratibus eam facultatem datam esse specialibus legibus, ut apud eos esset legis actio, eoque facto pristinum nomen nihilominus mansisse.

§. XLVI.

Quid per actus legitimos?

Eædem erant ACTUUM LEGITIMORUM adfectiones, qui tamen, si accuratius loqui velimus, (nam aliquando omnino promiscue accipiuntur, uti *l. 4. D. de adopt.* juncta *l. 77. D. de reg. jur.*) a prioribus in eo differunt, quod & ipsi sollemniter quidem, adhibitisque certis formulis, nec tamen abscisse apud magistratum, essent explicandi. Et tales erant *hereditatis aditio*, *servi optio*, *mancipatio*, nisi cum *cessione in jure* esset conjuncta, *acceptilatio*, & similes, * *l. 77. D. de reg. jur.*

* Errant ergo, qui hæc confundunt, quum non unum, sed multiplex inter actiones legis & actus legitimos discrimen sit, ceu ostenderunt

Franc.

Franc. Hotoman. *Quæst. illustr. XXXIII. p. 226.* & Guil. Budæus *ad l. 4. D. de adopt.* Omnes actiones legis erant & actus legitimi, quippe certo ritu certisque formulis explicandæ: at hi non omnes erant actiones legis, quia non apud magistratum, sed privatos intra parietes, explicabantur.

§. XLVII.

Omnia hæc in latenti retinebant Patricii.

Omnem hanc formularum, rituum, dierumque cognitionem patricii & pontifices, qui soli jurisprudentiam formulariam, tamquam avitam possessionem sibi retinebant, in latenti habebant, * ut plebs omnis a se penderet, ipsique rebus omnibus interessent. Sane neque actionem quisquam sine periculo instituere, neque adoptare, emancipare, similemve actum explicare poterat, nisi hæc adiisset oracula, eique formulas, ritus, dies, tamquam ex tripode eloquuti essent isti Apollines. *l. 2. §. 6. D. de orig. jur.* Cic. *de Orat. I, 61.*

* Livius *Lib. 9. Cap. 46.* diserte ait, *in Pontificum penetralibus repositum fuisse jus civile, fastosque, ex quibus, quando lege agi posset, sciretur, plebi* ante Cn. Flavium *ignotos* mansisse. Idque & Cicero *pro Muræna Cap. XI.* testatur. Hinc miræ fraudes Pontificum, fastos in gratiam vel odium quorumdam hominum pro lubitu turbantium, de quibus conquestus Ammianus Marcellinus *Lib. XXVI. Cap. 1. Hæc nondum extentis fusius regnis, diu ignoravere Romani, perque sæcula multa obscuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabant, quum in sa-*

sacerdotes potestatem transtulissent intercalandi, qui licenter gratificantes publicanorum, vel litigantium commodis, ad arbitrium suum subtrahebant tempora, vel augebant. Hocque ex cœpto emerserunt alia plurima, quæ fallebant, quorum meminisse nunc supervacuum puto. Magis perspicua sunt illa Censorini *de die nat. Cap. XX. Quod delictum ut corrigeretur, Pontificibus datum est negotium, eorumque arbitrio interkalandi ratio permissa. Sed horum plerique ob odium vel gratiam, quo quis magistratu citius abiret, diutiusve fungeretur, aut publici redemtor ex anni magnitudine in lucro damnove esset, plus minusve ex libidine interkalando, rem sibi ad corrigendum mandatum, ultro depravarunt.* Eamdem Pontificum fraudem notarunt Sueton. *Jul. Cæs. Cap. XL.* Solin. *Cap. III.* & Macrob. *Saturn. Lib. I* 14.

§. XLVIII.

Sed id quoque forense regnum evertit anno ab U. C. CCCCXLIX. CL. FLAVIUS, scriba, patre libertino natus, qui formulas istas cum fastis, ab Appio Claudio Cæco, cui tamquam scriba adparuerat, in codicem collectas publicavit, eoque munere tantam a populo gratiam iniit, ut Ædilis crearetur. * *l. 2. §. 7. D. de orig. jur.* Liv. *Lib. IX. 46.* Cicero *pro Murana Cap. IX. & Lib. VI. Epist. ad Attic.* 1. *de Orat. I*, 40. Plin. *Hist. Nat. XXXIII*, 1. Gell. *Noct. Attic. VI*, 9. Idque est JUS illud FLAVIANUM, de quo eo loco Pomponius.

Prodidit arcanum Cn. Flavius, unde jus Flavianum.

* Ita rem referunt Pomponius & Gellius, immo & Cicero, qui Flavium quum id mysterium enar-

enarraret, scribam fuisse ajunt. Livius contra illum *hæc omnia* IN ALBO ait *proposuisse*, quod quum a magistratibus fieri soleret, videri potest jam tum Ædilis fuisse, quum hoc beneficio plebem adficeret. At potuit Cn. Flavius, uti fieri solet, primum clanculum enunciasse id arcanum, & promisso illius mereri Ædilitatem, postea Ædilis creatus, & *actionum formulas*, & *fastos*, (utrosque enim ei tribuit Cicero,) in ALBO proposuisse, maxime quum se contemni a patribus & nobilibus animadveteret. Ceterum hujusmodi esse fastos dixeris, quos edidit, commentarioque illustravit Sibr. Siccama *apud* Græv. *Thesaur. Antiqu. Rom. Tomo VIII.*

§. XLIX.

Et iterum Sex. Ælius Catus, a quo jus Ælianū.

Quam ægre hanc jacturam tulerint patres, vel ex eo patet, quod amissam recuperare cupientes possessionem, novas excogitarunt formulas, easque, ne in vulgus manerent, non litteris, sed notis perscripserint, * quo nihilominus rebus omnibus interessent. Sed iterum circa annum ab U. C. DLII. secretum prodidit *egiegie cordatus homo*, uti ab Ennio vocatus est, SEX. ÆLIUS CATUS, de quo nos infra pluribus. Is liber JURIS ÆLIANI nomine venit ** *l. 2. D. de orig. jur.* Addatur. Cicero *pro Murena Cap. XI.*

* *Notæ* non sunt *siglæ*, seu litteræ singulares tota vocabula exprimentes, veluti S. P. Q. R. pro *Senatus Populusque Romanus*, sed certa signa, quibus unum plurave vocabula involvebant, uti ⌒ O quod eadem verba significabat, ceu pluribus exemplis ostendit

ὁ πάνυ

• πάνυ Cujac. *Observ. XII*, 40. Unde qui notis excipiebant alterius verba, dicebantur NOTARII, qui siglis, SINGULARII vel SINGULARES, ut in *l.* 1. §. 8. *C. de offic. præf. prat. Afric.* Utrosque jungit Manil. *Astron. Lib. IV. v.* 197. ubi de nato sub Virginis signo:

Hic & scriptor eris velox, cui LITTERA verbum est,
Quique NOTIS linguam superet, cursimque loquentis
Excipiat longas nova per COMPENDIA voces.

Plura habet Scaliger *in Notis ad Manil. p.* 287. & Jo. Ge. Grævius ad Cicer. *pro Mur. Cap. XI.* Tales ergo hic intelliguntur *notæ*, quales Tironis & Senecæ nomina præ se ferentes in fine *Thesauri inscriptionum* edidit Jan. Gruterus. Contra quæ sub Valerii Probi, Magnonis, Petri Diaconi nominibus extant *Notæ Romanæ, Notæ juris, Notæ litterarum*, editæ a Dionys. Gothof. *Auct. Ling. Lat. p.* 1451. *sequ.* eæ, si a paucis discesseris, non *notas*, sed siglas sistunt. Cæterum sæpe critici Tribonianum notas male expressisse putant, eoque medio emendandi sæpe, tamquam Deo e machina, utitur Cujacius. Sed vanum plerumque esse hoc præsidium, jam alii ostenderunt, maxime V. A. Corn. van Bynkersh. *Observ. I*, 23. & *VII*, 21. *p.* 396.

* * JUS ÆLIANUM differre non videtur a Sex. Ælii Cati *Tripertitis*, in quibus *lege XII. Tab. proposita*, *jungebatur interpretatio, dein subtexebatur* LEGIS ACTIO *l.* 2. §. 38. *D. de orig. jur.* Nec alia esse videtur LEX ÆLIA apud Ciceron. *Topic. Cap. II.* ubi librarii absurde reposuerunt *lex Ælia Sentia*, qualis Ciceronis tempore nulla exstitit.

stitit. Henr. Noris. *Cenotaph. Pisana Diss. III. Cap. IX. p. 423.*

§. L.

Interpretatio Legum XII. Tabularum.

TERTIUM, quod patres juri XII. Tabulis comprehenso adstruxerant, quodque tamquam avitam possessionem sibi solis retinere cupiverant, est INTERPRETATIO & DISPUTATIO FORI, quarum meminit Pomponius *l. 2. §. 5. D. de orig. jur.* Jurisconsulti enim ex legibus illis, quas Diodor. Sic. *Biblioth. Lib. XII.* βραχέως καὶ ἀπερίττως, Gell. *Noct. XX, 1. eleganti atque absoluta brevitate verborum* scriptas fuisse, ait, per interpretationem, quam extensivam vocant, varia eliciebant jura nova, varias actiones utiles, aliaque, quæ propalam & κατὰ τὸ ῥητὸν legibus istis haud comprehendebantur. * Atque inde est, quod passim non modo *interpretes*, sed & AUCTORES, & CONDITORES JURIS vocantur. Cujac. *Obs. VII, 25.* Brisson. *de verbor. signif. sub voce Juris auctores.*

* Sic patronorum tutela dicitur LEGITIMA, *non quod* NOMINATIM *de hac tutela in XII. Tabulis cautum esset, sed quod perinde acciperetur, ac si verbis legis introducta esset.* §. *un. Inst. de legit. patr. tut.* Actiones UTILES in jure nostro utramque faciunt paginam. Eæ vero dicuntur *exemplo*, vel *ad exemplum*, & veluti *ad similitudinem directarum composita*, *l. 5. §. 21. D. ut in possess. legat. l. 1. C. de precar. & interd. Salv. l. 13. §. 25. D. de action. empti*. Et videntur accepisse nomen

men UTILIUM, quasi *utibilium*, quia tametsi nec legum verbis, nec in albo prætoris proditæ essent, uti tamen iis liceret ob paritatem rationis. Promiscue veteres dixisse UTILE & UTIBILE patet ex locis Plauti *Mostellar. IV*, 1. 2. Terent. *Phorm. IV*, 4. 9. Alia jura a jurisconsultis per interpretationem reperta, collegimus in *Antiq. Rom. I*, 2. 36.

§. LI.

Iidem jurisconsulti, quum sæpe, ut fit, de interpretando adplicandoque jure dissentirent, vel in ipso foro, vel, uti Scholiastes *Juvenalis ad Satyr. III. v.* 128. memoriæ prodidit, juxta Apollinis templum, inter se disceptabant. Cujusmodi disputationis forensis exempla exstant, non modo recentiora, *l.* 19. *D. de lib. & postum. l. ult.* §. 26. *D. de muner. & honor. l.* 17. *D. de jure patron.* sed & vetera: veluti Crassi & Galbæ apud Ciceron. *de Orat. I*, 56. nec non Scævolæ, Manilii & Bruti apud eumdem *de Finib. I*, 4. Quidquid vero *post magnas varietates obtinuerat*, *l. ult. D. pro legato. l.* 32. *D. de obligat. & act. l.* 55. §. 1. *D. de legat. II.* id juris habebat auctoritatem, & ex DISPUTATIONE FORI *venire* dicebatur, Ascon. Pædian. *in Verrin. III.* & JURIS RECEPTI vel RECEPTÆ SENTENTIÆ nomen accipiebat. * Festus *in Receptum. l.* 215. *D. de verb. oblig. l.* 41. *D. de reb. cred.* Disputatio fori.

* Quum vero *recipi* dicatur, quod usu ac consuetudine inolescit: omnia illa jurecon-

fultorum interpretamenta, & quæcumque per disputationem fori ad liquidum perduxisse sibi videbantur, tamquam consuetudines valuerunt. Hinc vocantur *jus, quod* SINE SCRIPTO *venit*; *l. 2. §. 5. & §. 12. D. de orig. jur.* MOS, *pr. Inst. de pupill. subst.* Cic. *de Leg. II*, 24. *jus* CONSUETUDINIS, *quod voluntate omnium sine lege vetustas comprobavit*. Cicero *de Invent. II*, 54.

§. LII.

Inde natum jus civile stricte dictum.

Omnia ista Jura, interpretatione prudentum, vel disputatione fori introducta, JUS CIVILE communi nomine vocantur. *l. 2. §. 5. D. de orig. jur.* Cicero *de Offic. III*, 16. itemque JUS CONSENSU RECEPTUM, *pr. Inst. de adquis. per adrog.* necnon JUS COMMENTICIUM, uti *l. 20. D. de pœn.* interpretatur V. A. Corn. van Bynkershoek *Obs. V*, 16. *p.* 82. *sequ.* Ut adeo jus civile, quod alioquin latius patet, sæpe opponatur legibus, Cic. *pro Cæcin. Cap. XXVI.* adeoque solam τὴν τῶν σοφῶν νομοθεσίαν (uti vocat Theophil. *ad* §. 2. *Inst. de off. jud.*) id est jus a jureconsultis interpretando disputandoque invectum denotet.

§. LIII.

Quod initio clam habitum, postea publice professus est Tib. Coruncanius.

Hanc quoque scientiam initio in penetralibus suis repositam habebant patricii generis jurisconsulti, rati, id, quod res erat, non parum se inde auctoritatis consequuturos, si sibi solis hanc possessionem retinerent. Enimvero circa annum ab U. C. D. repertus est, qui

qui hos jurisconsultorum circulos turbaret, TIBERIUS CORUNCANIUS, vir consularis, triumphalis, & primus e plebe pontifex maximus. *Epit. Liv. Lib. XVIII. Ante hunc enim ex omnibus, qui scientiam nacti sunt, publice professum neminem traditur: ceteri autem ad hunc* IN LATENTI *jus civile retinere cogitabant*, * *solumque consultatoribus potius, quam discere volentibus se præstabant, l. 2. §. 35. & §. 38. D. de orig. jur.*

* Tales fuere vetustissimi jureconsulti omnes PAPIRIUS, APPII CLAUDII, SEMPRONIUS SOPHUS, C. SCIPIO NASICA, OPTIMUS, Q. MUCIUS, quippe nec docendo, nec scribendo celebritatem consequuti. At qui post Tiberium Coruncanium memorantur, partim publice professi sunt, veluti SEX. & P. ÆLII, fratres, & P. ATILIUS *l. 2. §. 38. D. de orig. jur.* BALBUS LUCILLIUS, AQUILLIUS GALLUS, SER. SULPICIUS: *l. 2. §. 43. 44. D. eod.* partim juris civilis mysteria scriptis divulgarunt. Sic enim SEX. ÆLII *Tripartita veluti cunabala juris continuerunt. l. 2. §. 38. D. eod.* P. MUCIUS BRUTUS & MANILIUS *jus civile fundarunt. l. 2. §. 39 D. eod.* Q. MUCIUS *jus civile primus constituit generatim in libros decem & octo redigendo. l. 2. §. 41. D. eod.* Demum in vulgus manavit id secretum, ut non modo plebeji, sed & peregrini, summam sibi scientiam adquirerent, vereque cecinerit Juvenalis *Satyra VIII. v. 47.*

Tamen ima plebe Quiritem,
Facundum invenies: solet hic defendere caussas
Nobilis indocti: veniet de plebe togata,
Qui juris nodos & legum ænigmata solvit.

§. LIV.

Magistratus initio pauci.

Interea contigit, ut MAGISTRATUUM ROMANORUM numerus non parum amplificaretur. Quum enim initio bini tantum CONSULES reipublicæ præessent, (§. XIII.) & præter eos ac TRIBUNOS PLEBIS, (§. XIX.) itemque binos ÆDILES PLEBIS, Tribunorum adjutores, anno ab U. C. CCLXI. simul cum illis creatos, Gell. *Noct. Att. XVII*, 21. Dionys. Halicarnass. *Lib. VI. pag.* 411. ac denique QUÆSTORES. jam a Regibus institutos, deinde a primis consulibus restitutos, & postea subinde multiplicatos, * Plutarch. *in Poplicol. p.* 1031. Tacit. *Annal. XI*, 22. Ulpian. *l. un. D. de offic. Quæst.* nulli in urbe magistratus ordinarii essent; postea multi alii, tum ordinarii, tum extraordinarii accesserunt. Idque tanto facilius indulgebat populus, quanto magis eo imminui videretur potentia consulum, quippe inter plures distrahendum.

* Initio duo erant patricii generis, qui *urbani* dicebantur. Eos anno ab U. C. CCCLXIII. duplicari voluerat Senatus, ut præter duos urbanos duo consulibus ad ministeria belli præsto essent. Exigente vero plebe, ut pars ex plebe fieret, tota res de augendo quæstorum numero tum omissa est, Liv. *Lib. IV.* 43. Nihilominus quatuor, & in his tres plebeji creati anno U. C. CCCXLVI. Liv. *Lib. IV. Cap.* 54. Anno CCCCLXXXVII. denuo ampliatus Quæstorum numerus, ut essent octo. *Epit. Liv. Lib. XV.* ex Cornelii

lii Sullæ porro instituto viginti, Tacit. *Annal. XI.* 20. ex Cæsaris quadraginta creari cœperunt. Dio Caff. *Lib. XLIII. p.* 237. At quo plures fuerunt sub principibus; eo minus auctoritatis retinuerunt, cura ærarii primum ad prætorios viros; Dio Caff. *Lib. LIII. p.* 497. Sueton. *Aug. Cap. XXXVI.* postea ad præfectos ærarii translata: Tacit. *Annal. XIII.* 28. *Hist. IV.* 9. Plin. *Lib. III. Epist.* 4. ut demum Quæstura ingressus tantum gerendorum honorum, sententiæque in senatu dicendæ esset. *l. un.* §. 3. *D. de offic. quæst.*

§. LV.

Sic primum anno U. C. CCCXII. CENSORES censui agendo, lustro condendo, legendo Senatui moderandæque disciplinæ publicæ creati sunt. Dionys. Halicarn. *Lib. XI. extr.* Liv. *Lib. IV. Cap.* 8. *l.* 2. §. 17. *D. de orig. jur.* Deinde anno CCCLXXXVIII. juri dicundo institutus est PRÆTOR *urbanus*, cui anno ab U. C. DVII. accessit alter, qui inter cives & peregrinos jus diceret, & his paullatim alii, ut primum eorum numerus ad quatuor, deinde ad sex, mox ad octo, denique ad decem, duodecim, immo & ad sedecim excreverit. * Dio Caff. *Lib. LVIII. p.* 634. *l.* 2. §. 32 *D. de orig. jur.* Lipf. *Excurf. D. ad Tacit. Annal. Lib.* 1.

Postea his accessere Censores & Prætores.

* Ex his unus jurisdictionem *urbanam*: alter *peregrinam*; quidam *provincias prætorias*, reliqui *quæstiones publicas* sortiebantur. Maxima erat dignitas Prætoris urbani, qui ideo PRÆTOR MAJOR dicebatur. Fast. *in*

Major consul. Plutarch. *in Bruto p.* 987. Dio Cass. *Lib. XLII. p.* 195. Cæsar *de Bello civili III*, 20. & COLLEGA COSS. cui omnia absentium Coss. officia incumbebant. Cic. *Lib. X. ad familiar. Epist.* 12. Plin. *Panegyr. Cap. LXXVII.* Gell. *Noct. XIII*, 15. Cass. *Lib. LIX. p.* 659. Aliquando tamen duæ conjungi solebant jurisdictiones, veluti *urbana* & peregrina, Liv. *Lib. XXIV*, 44. *XXV*, 3. *XXVII*, 36. quemadmodum & apud Gruter. *Inscr. p. DIII.* laudatur ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΚΑΤΑ ΠΟΛΙΝ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ. Ita & duas de criminibus quæstiones interdum conjungi consuevisse, jam olim observavit Sigon. *de Judic. II*, 4. *p.* 400.

§. LVI.

Nec non Æдiles curules. Eodem tempore, quo primum Prætorem urbs vidit, & duo ÆDILES CURULES creati, qui foro rerum promercalium, ludis, viis ædibusque publicis, omnibus denique, quæ ad decus & tutelam urbis pertinere videbantur, præessent. Liv. *Lib. VI. extr.* & *Lib. VII. Cap.* 1. *l.* 2. §. 26. *D. de orig. jur.* Iis Julius Cæsar rei frumentariæ caussa quatuor alios ex plebe, & in his binos, quos CEREALES vocavit, * adjecit. Dio Cass. *Lib. XLIII. extr. l.* 2. §. 32. *D. de orig. jur.*

* Alias Ædilibus plebis præcipue incubuit cura annonæ & rei frumentariæ, adeo ut nihil in numis frequentius sit, quam Ædilitatis istius χάραγμα, puta duo modii cum spicis. Vaillant *de famil. Rom. Tomo II. p.* 213. Ez. Spanhem. *de usu & præst. numism. Tomo II. p.* 153. *sequ.* Videtur ergo Cæsar hanc annonæ

næ curam ab Ædilibus plebejis ad Cereales, (quamvis & hi ex plebe essent ;) transtulisse. Ceterum ineptiunt Alex. ab Alexandro *Genial. dier. II, 15.* & Rosin. *Antiq. Rom. VII, 1.* & quotquot eos sequuntur, ac ii qui ex locis Dionis & Pomponii duos *Prætores cereales*, quales numquam Roma vidit, esculpunt. Eos vero jam satis refellit Bern. Henr. Reinoldus *Varior. Cap. III. p. 26. seq.*

§. LVII.

Addimus magistratus majores, aliquando extra ordinem creatos, veluti DICTATORES, in re trepida ab alterutro consulum, cujus sors exierat, noctu, silentio dictos. Livius *Lib. VIII. Cap. 23.* Dio Cass. *Lib. XXXVI.* DECEMVIROS legibus ferendis, quos semel tantum creatos, diximus. (§. XXV.) TRIBUNOS MILITUM COS. POTEST. qui ab anno U. C. CCCXI. quum de consule alterutro ex plebe creando patribus cum plebe non conveniret, aliquamdiu loco Coss. fasces tenuerunt. Liv. *Lib. III. Cap. 51. Lib. IV. Cap. 6.* INTERREGES, ad quos abdicantibus se consulibus, vel in magistratu exstinctis imperium curaque comitiorum consularium redibat: Liv. *Lib. III, 8. V, 31. VI, 1. VII, 17. 21. VIII, 23.* denique PRÆFECTOS URBI, qui initio profectis ab urbe regibus, deinde feriarum Latinarum caussa, reliquis magistratibus in monte Albano sacra facientibus, ut urbi interim præessent, ex nobili juventute extra ordinem creabantur. * Tacit. *Annal.*

Itemque magistratus majores extra ordinem creati.

nal. VI, 10. 11. Gell. *Noct. Attic. XIV. extr. Excerpta Peiresc. p.* 477. & *l.* 2. §. 33. *D. de orig. jur.*

* Cave ergo hos præfectos urbi confundas cum illis, qui postea ab Augusti temporibus urbi præerant, & de quibus singularis in Pandectis exstat titulus *de officio præfecti urbi*. Nostri enim, de quibus hoc loco loquimur, fuerunt magistratus extraordinarii, & qui vice aliorum absentium fungebantur: ii, qui ab Augusto constituti, ordinarie præerant urbi, & quævis fere jura reliquorum magistratuum usurpabant, non modo jus gladii intra urbem, sed & jurisdictionem intra centum ab urbe lapides sibi vindicantes. Sed de his infra plura dicendi locus erit.

§. LVIII.

XX. viri, in quo numero Decemviri stlitibus judicandis.

Sed & minores MAGISTRATUS alii *quotannis* vel statis temporibus, alii interdum *extra ordinem* creabantur. Primi generis erant, qui numero rotundo XXVIRORUM nomine veniebant, quamvis eorum XXVI numerarentur. Dio Caff. *Lib. LIV. p.* 540. In eo numero erant DECEMVIRI STLITIBUS JUDICANDIS, qui prætori cognoscenti aderant in consilio, Ulpian. *Fragm. I,* 13. & hastæ judicioque centumvirali præerant. Sueton. *Aug. Cap. XXXVI. l.* 2. §. 29. *D. de origin. jur.* Ger. Noodt *de Jurisd. I,* 12. Siccama *de judic. centumv. Cap. IX.*

* STLITIBUS veteres dicebant pro *litibus*, ut asperitate quadam juvarent litteram nimis

mis lenem L. Sic & *locus* illis erat STLOCUS, *latus* STLATUS, Fest. *voce Stlata*. De eo ἀρχαϊσμῷ plura Jan. Rutgers. *Var. Lect. V*, 16. Funcc. *de pueris. Lat. lingu. Cap. IV*. §. 4. *p.* 263. Ceterum postremis temporibus auctum hunc numerum esse, vel inde patet, quod & XVVIRI immo & XXVIRI STLIT. JUD. occurrunt in marmoribus apud Reines. *Inscr. VI*, 42. 50. & 131.

§. LIX.

In eodem XXVIRORUM numero erant QUATUOR VIRI VIARUM PUBLICARUM CURANDARUM, * de quibus *l.* 2. §. 30. *D. de orig. jur.* Gruter. *Inscr. p. XVI*, 10. TRIUMVIRI A. A. A. F. F. id est, *auro, argento, æri flando feriundo*, Cic. *Lib. VII. ad famil. Epist.* 13. TRIUMVIRI CAPITALES, qui carceris custodiæ suppliciisque sumendis præerant, quin & de furibus servis aliisque vilioribus capitibus cognoscebant apud columnam Mæniam *l.* 2. §. 30. *D. de orig. jur.* Epit. Liv. *Lib. XI*. Valer. Max. *Lib. V. Cap.* 4. *ex* 7. Rupert. *ad Pompon. p.* 265. *sequ.* QUINQUEVIRI CIS & ULTRA TIBERIM, qui suæ quisque regionis ædificiis nocturno tempore incendiorum caussa præerant, *l.* 2. §. 31. *D. de orig. jur.* Liv. *Lib. XXXI*, 14. &, quorum postea suppressum est officium, IIVIRI CURATORES VIARUM extra urbem, *l.* 2. §. 3. *D. eod.* Dio Cass. *Lib. LIV. p.* 540. Ev. Otto *de tutel. viar. Part. II. Cap.* 5. *p.* 375.

Quatuorviri viar. curand. Triumviri A. A. A. F. F. Triumviri capitales, Quinqueviri cis & ultra Tiberim IIviri curat. viar.

* Dicti etiam VIOCURI, Varr. *Lib. IIII. de lingua Lat. p. 6. & 38.* Cujac. *Obs. XII, 40.* IIIIVIRI VIAR. CURAND. IIIIVIAR. CURAND. Gruter. *Inscript. p. XXVI, 10.* IIIIVIRI ITER. Idem *p. MLXVI, 7. p. MLXXVIII. n. 14.* & *p. MLXXXXIII, 11.* quod exponunt *Quatuor viri iteris* pro itineris, cujus ἀρχαισμῶ vestigia passim supersunt. De iis, uti & de reliquis magistratibus omnibus viarum curatoribus accuratissime suo more egit V. C. Everard. Otto *de tutela viar. Part. II. Cap. 5.*

§. LX.

Magistratus minores extraordinarii. Denique & extra ordinem aliquando creatos animadvertimus magistratus quosdam minores, veluti PREFECTOS ANNONÆ, Liv. *Lib. IV. Cap. 12.* QUINQUE VIROS MENSARIOS, Liv. *Lib. VII. Cap. 21.* DUUMVIROS NAVALES, qui oræ maritimæ præerant, classisque ornandæ reficiendæve curam habebant. Liv. *Lib. IX. Cap. 30. XL, 18. & 26.* Celebratur etiam in jure nostro PRÆFECTUS VIGILUM, qui & ipse magistratus extraordinarius. * *l. 2. §. 33. D. de orig. jur.* sed eum ab Augusto demum constitutum, non hujus esse epochæ, patet ex *l. 3. pr. D. de offic. præf. vigil.*

* Præfectum vigilum magistratum esse negat Pomponius *l. 2. §. 33. D. de orig. jur.* Sed sensus est, eum inter magistratus ordinarios non fuisse, ceu ad eum locum recte observarunt Cujacius, Jan. Guill. *de Magistrat. Rom. Lit. G. p. 1.* & V. A. Corn. van. Bynkersh.

Præ-

Prætermiss. p. 55. Quum vero ipse Pomponius *d. l. 2. §. 18. eod.* Dictatorem vocet magistratum, qui & ipse extra ordinem in re trepida solebat creari: cur, quæso, id nomen abjudicemus Præfecto vigilum?

§. LXI.

Quum itaque consulum munia postea per tot majores minoresque magistratus spargerentur: non mirum profecto est, plerosque eamdem sibi sumsisse potestatem, edictis jura novi constituendi, qua consules usos esse diximus. (§. XVIII.) Uti enim hoc ideo faciebant consules, quod in regum locum successissent (§. XVIII. juncto §. IV.) ita nihil æquius videbatur, quam eadem potestate gaudere reliquos magistratus, in quos quædam consularis potestatis partes fuerant translatæ. * Illi habebant jus edicta proponendi.

* Caussa ergo, quamobrem magistratus edicta possent proponere, non erat IMPERIUM, ceu existimavit Car. Sigon. *de jure civ. Rom. I, 20.* Nam & ÆDILES CURULES edicta proponebant, qui nec vocationem, nec prensionem habebant. Gell. *Noct. Att. XIII, 13.* itemque TRIBUNI PLEB. *quos* SINE IMPERIO *esse*, diserte ait Appius Claudius apud Liv. *Lib. II. Cap. 52.* nec non SACERDOTES, veluti Pontifices & decemviri sacrorum, Liv. *Lib. XL. Cap. 37.* augures, Valer. Max. *Lib. VIII. Cap. 2. ex. 4.* & in primis PONTIFEX MAX. cujus de edicto perpetuo, sub sacerdotii auspicium proposito videndi Tacit. *Histor. II, 91.* Gell. *Noct. Att. II, 28.* Jac. Guther. *de jure pontif. I, 12.* Jo:

Andr. Bos. *de pontif. max. Rom. IV*, 1. Henr. Dodvvell. *Append. prælect. Cambden. p. 635. seq.* Et tamen sacerdotes sine imperio & potestate fuisse, scribit Liv. *Lib. IV. Cap. 54.* ipseque fatetur Car. Sigon. *ibid. I*, 19. Fundamentum ergo genuinum juris edicendi est HONOR, quo quicumque fungebantur, ii & edicta reddebant. Honoribus autem fungebantur non modo magistratus, nec hi soli dicebantur HONORATI, Liv. *Lib. XXV*, 5. Ovid. *ex Ponto IV*, 5. v. 2. *& ad Liviam v.* 329. Sallust. *Catilin. Cap. XXXIV.* vel HONORE USI, apud Flor. *Hist. I*, 13. & Gruter. *Inscr. p. CCLIII*, 6. *p. CCCLXXXVII*. 8. *p CCCLXXXXII*, 1. verum etiam sacerdotes, ut docent exempla apud Grut. *p. CCCLVII*. 3. & *p. CCCLXIV*, 1. Unde & hi æque edicebant, ac illi. Nec alia est ratio, cur JUS, quod ex magistratuum edictis descendit, dicatur HONORARIUM. *l.* 52. §. 6. *D. de obligat. & act.* §. 7. *Inst. de jur. nat. gent. & civ.* Cujac. *Not. prior. ad d.* §. 7. & RæVard. *de auctor. prud. Cap. X. p.* 1008.

§. LXII.

Iisque definiendi ea quæ legibus non erant definita.

Quod itaque observavit Aristoteles *Polit. III*, 11. *oportere leges dominas esse, si sint recte scripta, magistratus autem* EDICERE *de illis*, περὶ ὅσων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς, διὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι, καθόλου δηλῶσαι περὶ πάντων. *de quibus leges exquisite aliquid decernere nequeant, eo, quod non facile sit sermone generali singulos casus comprehendere:* id semper observarunt MAGISTRATUS ROMANI plerique, ut hallucinen-

cinentur omnino, qui solos PRÆTORES edicta reddidisse existimant. *

* Ejus sententiæ fuit Jason. *in l. 1. pr. D. de nov. op. nunc. n.* 7. Et quamvis viro non indocto ignotum non fuerit, Proconsules etiam & Ædiles curules edixisse, ex *glossa* tamen *ad* §. 7. *Inst. de jur. nat. gent. & civ.* notat, Præsides quoque provinciarum & Ædiles ex Prætoribus fuisse. Quo nihil dici potuisset absurdius. At si fingamus eos jure prætorio gavisos, (quod tamen de Ædilibus curulibus nemo dixerit:) plerosque sane alios magistratus edicta proposuisse, jam observarunt Pomponius *l.* 2. §. 10. *D. de orig. jur.* Modestinus, *l.* 52. §. 6. *D. de obligat. & action.* Theophilus *ad* §. 7. *Inst. de jur. nat. gent. & civ.* Guil. Maran. *in Paratit l. p.* 100. Camill. Borell. *de Edict. magistratuum I,* 17. 6. & alii.

§. LXIII.

Quemadmodum ergo supra edicta REGUM (§. IV.) & CONSULUM (§. XVIII.) vidimus: ita apud veteres non minus celebrantur edicta DICTATORUM, quæ *pro numine olim observata esse*, ait Livius *Lib. VIII. Cap.* 34. CENSORUM, ea, quæ ad civium disciplinam pertinebant, complexa, Cornel. Nepos *Caton. Cap. I.* & ex quibus quædam decerpsit Plin. *Hist. Nat. XIII,* 13. *XIV.* 14. *VIII,* 57. *XXXVI,* 1. TRIBUNORUM PLEBIS, Cicero *in Verr. II,* 41. qui aliquando & una cum prætoribus, & de communi utriusque collegii sententia, edicta proponebant. Cic. *de Offic. III,* 20. & ex edictis suis jus dicebant. Idem *in Verr. II,* 41. *

Quod exemplis probatur.

* Eo

* Eo minus vero dubitandum de magistratibus, qui liberam adhuc rempublicam administrabant, quo certius constat, ea jam occupata plerosque magistratus jus edicendi sibi more majorum vindicasse. Turcii Aproniani, PRÆFECTI URBI, (de quo aliisque Apronis legendus Lud. Anton. Muratorius *Anecdot. Tom. I. p.* 141. *seq.*) bina edicta notatu dignissima exstant apud Gruter. *Insc.p.DCCXLVII,* 6. 7. Similia aliorum *præfectorum urbi* suggerit Ammian. Marcellin. *Histor. XXVII,* 9. *XXVIII,* 4. Avidii porro Flacci, PRÆFECTI AUGUSTALIS Ægypti edictum laudat Philo in *Flacc. p.* 966. *&* *p.* 972. Quin ne minores quidem magistratus dubitasse edicta de rebus ad curam suam pertinentibus reddere, patet exemplo QUÆSTORUM, de quibus Cicero *in Verr. III,* 7. *L. Octavio & C. Cottæ Coss. senatus permisit, ut vini & olei decumas, & frugum minutarum, quas ante te* QUÆSTORES *in Sicilia vendere consuessent, Romæ venderent, legemque his rebus, quæ ipsis videretur,* EDICERENT. Ubi manifesto permittitur consulibus, quod antea ad Quæstorum pertinebat officium, ut edicta de venditionis legibus proponerent.

§. LXVI.

Omnes Prætores non solus urbanus, edicta proponebant.

At celeberrima omnium sunt edicta PRÆTORUM, ÆDILITIA & PROVINCIALIA, quia ex iis pleraque in jus Justinianeum migrarunt. Edicebant vero non modo Prætores URBANI, verum etiam PEREGRINI,* Valer. Max. *Lib. I. Cap.* 3. *ex* 2. Boeth. *ad Cic. Topic.* Theophil. *ad* §. 7. *Inst. de jur. nat.*

nat. gent. & civ. immo & qui eorum PROVINCIAS aut QUÆSTIONES PUBLICAS fuerant sortiti. De illis paullo post erit dicendi locus. Horum exempla extant apud Ciceron. *pro P. Sextio Cap. XLI.* Varron. *de lingua Lat. Lib. V. p. 62.* Add. Frid. Brummer. *ad leg. Cinc. Cap. VI.* §. 7. & 8.

* His a nobis adlatis testimoniis V. C. Ev. Otto *in Nott. ad Instit. p.* 42. addit aliud Ciceron. *Epist. ad Famil. XIII,* 59. ubi Tullius Curtius Peduceanum, Prætorem tum peregrinum, *edicti & instituti sui* admonet. Recte ergo id jam olim observavit Bern. Henr. Reinoldus *Varior. Cap. XXXVII. p.* 267. quum ea de re dubitassent viri doctissimi, Franc. Hotomannus *de Magistrat. pop. Rom. p.* 396. Schubart. *de Fatis jurispr. Rom. p.* 399. & Nic. Hieron. Gundling. *in* Πρᾶγ. *Pandect. tit. de orig. jur.* §. 31. quorum prior Prætorem peregrinum ex edicto urbano; posteriores ex juris naturæ & gentium principiis jus dixisse, censent. Sed ubi manifesta in promptu sunt veterum testimonia, ariolari nec licet, nec decet.

§. LXV.

Edictorum prætoriorum æque, ac aliorum magistratuum alia REPENTINA erant, quæ, prout res inciderent, proponebantur, alia ad PERPETUAM JURISDICTIONEM, id est, per totum magistratus tempus explicandam, pertinebant, * *l. 7. pr. D. de jurisd.* Horum porro quædam erant TRALATITIA, quæ ex sui quisque decessoris edicto in suum totidem

Edicta quotuplicia?

tidem pæne verbis transferebat, & NOVA; quæ quisque de suo veteri edicto quotannis adstruebat. Quamvis enim multo maxima pars eorum, quæ Prætores edicere consueverant, certa viderentur propter vetustatem: Cicero *de Invent. II*, 22. non temere tamen quisquam auspicabatur præturam, quin nova quædam adsueret capita, ** vel ætatem latura, si laudem haberent æquitatis, vel negligenda a posteris, si ambitiosa aut iniqua essent. Ex quo patet, cur edictum prætorium a Cicerone *in Verrem II*, 42. vocetur *lex annua, cui finem adferant Kalendæ Januariæ.*

* Equidem in *l.* 7. *D. de jurisd.* verba quædam a Triboniano explicationis caussa inserta esse videntur viris doctis, Cujac. *Observ. XXI*, 24. Jano a Costa *ad* §. 12. *Inst. de action.* At res ipsa tamen, puta quod edicta quædam perpetuæ jurisdictionis caussa proposita, alia repentina fuerint, aliunde satis certa est. De prioribus nemo dubitaverit. *Repentinorum* a vel *peculiarium*, quæ *ex tempore* proponi solita sint, meminit Cicero *in Verr. III*, 14. edictorum, *quæ ratio temporum reddi* postularit Plinius *Hist. Nat. XXXVII*, 1.

** Atque hinc intelligitur, quædam edicta auctorum suorum nomina retinuerint, veluti DRUSI apud Ciceron. *Lib. VII. ad Attic. Epist.* 2. CN. OCTAVII quod metus caussa. Idem *Lib. I. ad Q. fratr. Ep.* 7. C. AQUILII de dolo malo. Id. *de Nat. Deor. III*, 30. PUBLICII de actione in rem, & restitutione majorum viginti quinque annis §. 4. *Inst. de action. l.* 35. *D. de obl. & act. l.* 57. *D. mand.* Ut jam non dicam de actionibus SERVIA-

VIANA, CALVISIANA, FABIANA, PAULLIANA, edicto CARBONIANO, interdicto SALVIANO, quæ omnia ex prætorum sunt edictis, æque nomina acceperunt, quod Prætores isti primi hæc edicta, tamquam nova, tralatitiis majorum suorum adstruxerunt, eaque postea ob æquitatem a posteris retenta maximam paullatim auctoritatem in foro sunt consequuta.

§. LXVI.

Ea edicta Prætores sub auspicio magistratus sui solebant proponere. Inituri enim honorem in concionem adscendebant, & pro rostris habita more majorum oratione, quæ essent in jure dicundo observaturi, EDICEBANT. Cicero *de Finib. II,* 22. Id est, edictum suum, domi compositum, non modo per præconem recitari, (quod ex *μιμήσει* imperatoris histrici apud Plaut. *in prologo Pœnuli v.* 11. *seq.* colligitur, *) verum etiam scriptum in ALBO publice proponi jubebant. Unde formula edictalis: APUD. FORUM. PALAM. UNDE. DE. PLANO. RECTE. LEGI. POTEST. (vel *ἀρχαϊκῶς*, POTESTUR, de qua forma vid. Voss. *de arte grammat. Lib. V. Cap.* 36. *p.* 319. *Tom. II. Operum.*) De ea formula legi possunt Joseph. *Ant. Jud. XIV,* 12. *XIX,* 4. Auson. *Grat. Action. ad Gratian. Imp. Cap. XXI.* Cujac. *Obs. VII,* 29.

Modus illa proponendi.

* Ibi enim prologus comœdiæ, qui se *magistratum* vel *imperatorem histrionicum* fingit, primum præconem ita excitat:

Ex-

Exsurge, præco, fac populo audientiam:
Jamdudum exspecto, si suum officium scias.
Deinde recitat ipsum edictum fictitium:
BONUM FACTUM 'ST, *edicta ut servetis mea.*
eoque finito subjicit:
Hæc, imperata quæ sunt, pro imperio histrico.
BONUM, *hercle*, FACTUM, *pro se quisque ut meminerit.*
Est vero hæc formula: BONUM FACTUM antiqua & sollemnis, quam edictis suis præmittebant magistratus, quamque Josephus *Antiqu. Jud.* XVIII, 5. XIV, 10. exprimere solet: ΚΑΛΩΣ ΕΧΕΙ, quæ verba sollemnia in *Hudsoniana* pessime vertuntur; *Proinde æquum esse censeo*: Appianus vero *de bello civ. Lib. IV. p.* 593. 595. & 607. & veteres lapides apud Selden. *in Marm. Arundell. p.* 130. Reines. *Inscript. p.* 497. Smith. *de sept. eccles. Asiæ p.* 20. *sequ.* & Jac. Gronov. *in Memoria Cossoniana p.* 142. 145. & 148. ΑΓΑΘΗι ΤΥΧΗι, qua formula ideo uti noluisse videtur Josephus Judæus, quod *Bonam Fortunam* pro Dea colerent Romani. Alex. ab Alexandr. *Genial. dier.* I, 12. Dalecham. *ad Plin. Hist. Nat.* I, 7. Ceterum de formula edictali: BONUM FACTUM consuli debet Bern. Brisson. *de Formul. pop. Rom. III. p.* 274. *seq.*

§. LXVII.

Finis edictorum. His porro edictis Prætores non modo leges, propositis actionibus vel exceptionibus adjuvabant: sed & multa, quæ prætervideriant legislatores, constituebant, quin & rigorem legum æquitate temperabant, ne videlicet summum jus in summam evaderet injuriam.

riam. Quæ omnia eleganter complexus Papinianus, *jus prætorium* ADJUVANDI *vel* SUPPLENDI, *vel* CORRIGENDI *juris civilis gratia, propter utilitatem publicam, introductum esse*, ait *l.* 7, §. 1. *D. de just. & jur.*

§. LXVIII.

Iis aliquando Prætores jus scriptum evertebant.

Ipsum equidem jus scriptum directe mutare edictis suis non poterant Prætores, idque non modo ipsi præ se ferunt, quoties in edictis suis LEGES, SCA, EDICTA DECRETAQUE PRINCIPUM diserte excipiunt, *l.* 7. §. 7. *D. de pact. l.* 1. §. 5. *D. de postul. l.* 1. §. 1. *D. quib. ex causs. maj.* sed & jurisconsulti passim profitentur, *l.* 12. §. 4. *D. de Public. in rem act. l.* 13. §. 1. *D. de bon. possess.* Enimvero ut mali magistratus potestate, etiam legitima, facile abutuntur: ita & de Prætoribus idem observat Dio Cass. *Hist. Lib. XXXVI. p.* 19. dum scribit: Οὐ γὰρ οἱ στρατηγοὶ πάντα τὰ δικαιώματα, ἃ περὶ τὰ συμβόλαια διετέτακτο, ἐποίουν, οὔτε ἐσάπαξ τοῦτ' ἐποίουν, οὔτε τὰ γραφέντα ἐτήρουν, ἀλλὰ πολλάκις αὐτὰ μετέγραφον. *Neque enim Prætores omnia ea jura, quæ ad contractus dirigendos constituta erant, observabant, neque id unquam fecerant, sed sæpenumero ea variaverant.* *

* Potest id per inductionem, quam vocant, probari, modo ad leges XII. Tabularum respicere velimus. Ita sane Prætor mutavit pœnam furti manifesti, Gell. *Noct. Attic. XI. ult.* Theophil. *ad* §. 2. *Instit. de perpet. & temp. act.* pœnam frugis noctu demessæ, Plin. *Hist. Nat. XVIII,* 3. injuriarum, Gell. *Noct.*

Noct. Attic. XX, 1. actiones arborum furtim cæsarum, Plin. *Hist. Nat.* XVII, 1. depositi dolo malo abnegati, *Pariat. Mos. & Rom. leg.* X, 6. conditionem liberorum emancipatorum, §. 9. *Inst. de success. ab intest.* nec non cognatorum, *l.* 1. *D. unde cogn.* Nec magis Prætor pepercit aliis legibus, veluti Aquilliæ, cujus capita quædam exstitisse *de servo corrupto* & *de effusis & dejectis*, quæ deinde prætor edicto suo excluserit, suspicatur V. A. Corn. van Bynkersh. *Obs.* I, 13. *p.* 61. Jam obiter addo, eam veram ac genuinam esse rationem, cur actiones quædam pœnales, licet prætoriæ, tamen sint perpetuæ, veluti actiones furti manifesti, *pr. Inst. de perp. & temp.* arborum furtim cæsarum, *l.* 7. §. 6. 7. *D. arb. furt. cæs.* furti adversus nautas, caupones, stabularios, *l. ult.* §. 6. *D. naut. caup. stab.* depositi miserabilis, *l.* 18. *D. depos.* servi corrupti, *l.* 13. *D. de serv. corr.* de effusis & dejectis, si non de occiso libero homine agitur, *l.* 5. §. 5. *D. de his, qui effud. vel dejec.* Omnes enim hæ actiones non sunt origine prætoriæ, sed civiles, at immutatæ & correctæ a Prætoribus.

§. LXIX.

Quibus artibus id confequuti fint prætores.

Quod ergo directe non poterant Prætores, id indirecte, adhibitisque quibusdam artibus, eos præstitisse, dudum ostendimus. Nam & NOVIS excogitatis VOCABULIS leges eludebant, & actiones civiles datis EXCEPTIONIBUS, RESTITUTIONIBUS, evertebant, & FICTIONIBUS suis efficiebant, ut aliam pæne faciem

ciem induerent jura civilia, * *Antiqu. Rom. II,* 14.

* Ita NOVIS laudabant VOCABULIS, dum iis, qui *heredes* esse non poterant, dabant *bonorum possessionem*, dum argentarios non *promittere*, sed *recipere*, eosque, qui rem a se aliisque promissam iterum promittebant, *constituere*, dicebant, atque inde dabant actiones *receptitiam* & *constitutæ pecuniæ* : *l.* 2. *C. l.* 1. §. 1. *l.* 16. §. 2. *l.* 18. §. 1. *l.* 25. *D. de const. pec.* quasi inter *pacisci*, *promittere*, *recipere*, *constituere*, tantum interesset discriminis, ut priora non mererentur actionem, posteriora mererentur. Deinde & variis EXCEPTIONIBUS elidebant jura, & iis quidem non tantum æquis, veluti *pacti*, *doli mali*, similibus, & iniquissimis, qualis vere fuit *exceptio lenocinii* apud Valer. Max. *Lib.VII. Cap.* 7. *exemplo* 7. Quod & de RESTITUTIONIBUS dicendum, quas sæpe dabant Prætores mali, quando minime oportebat, ceu patet exemplo C. Verris apud Ciceron. *in Verr. I,* 16. FICTIONUM exempla omni exceptione majora sunt in §. 4. *Inst. de action.*

§. LXX.

Enimvero adversus omnes, qui Prætori hæc exprobrant, stilum vindicem, quod mireris, expedivit V. C. GOTTL. KORTTE, editis Lipsiæ *vindiciis Prætoris ac juris honorarii*, ubi iis, qui talia scripserunt, tam grandem dicam scribit, ac tam vehementer indignatur, ut magis non potuisset, si conjurassent adversus rempublicam.

De Gottl. Kortii vindiciis Prætoris, & juris honorarii.

cam. Et tamen vir ille doctus effusa omni bile, magno conatu maximas nugas egit.

* Primo enim mutato ipso quæstionis statu §. IV. p. 3. se non perfidorum ac maliriosorum Prætorum, sed præturæ caussam acturum, minatur. Quasi ipsam præturam, quisquam mortalium impugnasset, aut alii Prætores, quam perfidi ac malitiosi, istis artibus abusi sint. Cum larvis ergo pugnat vir doctus, neminem habiturus adversarium. Deinde ostensurus, Prætores, ne si voluissent quidem, his artibus uti potuisse, a §. V. multa ex adversariis suis corradit de insigni Romanorum cura in servandis legibus, de edictis consentiente senatu scriptis, de intercessione tribunorum plebis, qua & adversus iniqua edicta Prætorum uti potuerint, denique de jurejurando, quod in leges jurarint Prætores. Enimvero, qua fronte negatur fieri potuisse id, quod re ipsæ factum est? Jus Prætores edictis evertisse, & Dio testatur, & Cicero: qui ergo everti non potuit? Cur, quæso, C. Verrem, talia ausum non cohibuit insignis ista Romanorum cura in servandis legibus? cur hunc Senatus non in ordinem coegit auctoritas? cur Tribuni plebis non domuerunt? & cur hominem non saltim jurisjurandi religio in officio continuit? Præterea, si quid aliud, falsum est, Prætores edicta sua, vel de senatus, vel de collegii tribunicii sententia composuisse, neque id probant adducta a viro docto testimonia. Præterea ridiculum est, vindicem initio negare, Prætores his artibus uti potuisse, & postea tamen §. VIII. non modo fateri, eos jura mutasse, sed & jure

Jure id ab illis factum esse contendere: partim, quod *similis legislatoriæ esse debeat Prætorum potestas*, (quo nescio an quidquam scribi potuisset insulsius,) partim, *quod populo potius vitio vertendum sit, quod tamdiu vetustis obscurisque legibus inhæserit*. Quid ergo sibi vult vindex? cur iis indignatur, qui Prætores jura mutasse censent? cur id fieri potuisse negat? Non minus absonum est, quod §. IX. illam veterum querelam, in primis locum Dionis Cassii non de ordinariis annuis, sed de subitaneis Prætorum edictis accipiendum esse ait, veluti de citatoriis, monitoriis, similibusque. Quasi vero lex Cornelia, de qua ibi agit Dio Cassius, ad edicta subitanea pertinuerit, & quasi ulli magistratui lege præcipi possit, ut omnia edicta subitanea, citatoria, monitoria sub auspicium honoris sui semel simulque proponat. Nugæ! Denique ubi ad rem ipsam se accingit vindex, artes istas Prætoribus injuria tribui ostensurus, multum interfuisse monet inter bonorum possessionem & hereditatem, ubi pleraque, quæ nemo dupondiorum ignorat, quædam & falsissima adfert. Deinde exceptiones æque, ac restitutiones in integrum æquissimas esse contendit, quum nemo eas iniquitatis coarguerit, & verissimum tamen sit, Prætores, qui æquas vel exceptiones vel restitutiones invexerunt, potuisse etiam invehere iniquissimas, easque aliquando re ipsa invexisse. Postremo, ne quid ineptiarum desit, fictiones fictiones esse negat, easque nihil aliud, quam *veritates probabiles, & interpretationes extensivas esse*, contendit. Nam veritas admodum probabilis est, eum, qui non usucepit, usucepisse, non usucepisse

pisse autem, qui usucepit. Hoc vero est, quod ignorabamus miseri. Quæ sub finem Dissertationis adcumulantur de absentium præsentia, de servitute pœnæ, id est, Furiarum, & similibus juris, quod homo iste numquam intellexit, capitibus, tam frigida sunt, ut nolim ea recensendo anno tam insalubri febrim lectori excitare. Saltim si veterum Prætorum aliquis has Prætoris vindicias legisset, eum non dubito exclamaturum fuisse:

Non tali auxilio, nec defensoribus istis
Tempus eget.

§. LXXI.

Prætores edicta sua per annū frequenter mutabant.

Sed & id sibi adrogaverant Prætores, ut edicta per annum, quotiescumque collibitum esset, mutarent, idque plerumque facerent εἰς χάριν καὶ κατ' ἔχθραν τινῶν, *in gratiam odiumque certorum hominum*: Dio Cass. *Lib. XXXVI. p.* 19. Ascon. Pædian. *in argum. orat. pro C. Cornelio majest. reo.* * adeo ut ad coercendam istam Prætorum licentiam opus esset edicto ipsorum Prætorum: QUOD QUISQUE JURIS IN ALTERUM STATUIT, UT IPSE EODEM JURE UTATUR, *l.* 1. *D. quod quisque jur. in alt. stat.*

* Fecisse id animadvertimus C. Verrem. Is edicto L. Annio heredi secundo P. Annii Asellii edicto condonavit hereditatem, exclusa filia unica herede a patre instituta. Cic. *in Verr.* I. 41. De eo edicto Cicero *ibid. Cap.* 42. *Ac si hoc juris non unius caussa hominis edixisses, cautius composuisses*, Idem *Cap.* 45. refert, ridiculum edictum pro-

proposuisse Verrem in gratiam heredis Minucii, cujus testamentum alioquin jure nullum erat. *Componit*, inquit, *edictum, iis verbis, ut quivis intelligere possit, unius hominis caussa conscriptum esse, tantum quod hominem non nominat*. Talia permulta sunt in illis in Verrem orationibus.

§. LXXII.

Id quum demum intolerabile videretur civitati liberæ, & jus incertissimum redderet: anno ab U. C. DLXXXV. L. Æmilio Paullo & C. Licinio Crasso Coss. V. Kal. Apr. in curia Hostilia factum est SC. UTI PRÆTORES EX SUIS PERPETUIS EDICTIS * JUS DICERENT. Cujus Senatusconsulti notitiam verbaque debemus *Actis diurnis*, quorum fragmenta quædam insignia ediderunt Stephan. Vin. Pighius *Annal. Rom. Tomo II. p.* 378. Reines. *Inscript. Class. IV*, 2. & omnium accuratissime Henr. Dodvvell. Adpend. *prælect. Cambden. p.* 665. *sequ.*

Hinc SCo jussi sunt ex edictis perpetuis jus dicere.

* Neque tamen PERPETUUM dicitur hoc edictum, quasi æternum duraturum, quale esse debuit illud a Salvio Juliano compositum sub Hadriano: sed quod illud per totum annum nullam subiturum esset mutationem. Nam *perpetuum* dicitur etiam, quod est continuum, vel non interruptum, quamvis non infinitum. Sic *palus* PERPETUA apud Cæsarem *de Bello Gall. VII*, 57. PERPETUA *amicitia* apud Q. Ciceron. *petit. consul. Cap. VI. biennium* PERPETUUM apud Terent. *Hecyræ I*, 2. v. 12. ubi Donatus: *Ut continuationem casus sui*

ostenderet, PERPETUUM *dixit*. Hujus notionis quum non meminissent Menardus *in Cicer. in Verr. I. p.* 103. Guil. Grot. *de vit. jurisconf. II, 6.* non mirum est, eos maxime cæcutiisse circa naturam edicti perpetui, quale ante Hadrianum Imp. invaluerat.

§. LXXIII.

Postea etiam lege Cornelia.

At ne id quidem SC. par fuit illi Prætorum licentiæ. Nam multo post illa tempora C. Verres in urbe, & in Sicilia edicta sua in gratiam odiumque aliorum frequenter mutabat, & varie jus dicebat. Cicero *in Verr. I.* 46. Nec religiosius reliqui Prætores edicta sua servabant. Quo factum est, ut anno ab U. C. DCLXXXVI. C. CORNELIUS, Trib. pleb. magna cum nobilium hominum offensione * legem ferret, UT. PRÆTORES. EX. EDICTIS. SUIS. PERPETUIS. JUS DICERENT. *Quæ* LEX CORNELIA *tum gratiam ambitiosis Prætoribus, qui* VARIE *jus dicere adsueverant*, *sustulit*, uti observat Ascon. Pædian. *ibid.* Meminit ejusdem legis Dio Cass. *Lib. XXXVI. p.* 19. qui ejus sententiam ita exprimit: Κατ᾽ ἀρχάς τε ἀυθὺς ςρατηγὺς τὰ δίκαια, οἷς χρήσονται προλέγειν καὶ μηδὲν ἀπ᾽ αὐτῶν παρατρέπειν. *Ut & statim Prætores principio edicerent, quo jure essent usuri, & deinde nequaquam ab eo deflecterent.*

* Rem perspicue exposuit Ascon. Pædianus in argumento orationis pro C. Cornelio, majestatis reo, C. Cornelius, homo non improbus,

bus vita habitus, quæstor Cn. Pompeji, dein Tribunus plebis, Pisone consule, retulerat ad Senatum, *ne quis legatis exterarum nationum pecuniam expensam ferret*. Relationem repudiabat Senatus, quo ex ordine plerique hac credita pecunia permagnum & turpissimum lucrum faciebant. Offensus ea re Cornelius in concionibus Senatum turpis lucri accusat, simulque legem rogat, qua Senatus minueretur auctoritas *ne quis, nisi per populum, legibus solveretur*. At Senatus facile movit P. Servilium Globulum, Tribunum pleb. ut Cornelio obsisteret. Et sane orto tumultu, in quo & C. Pisonis Cos. fasces fracti, lapidesque in consulem ex ultima concione jacti sunt, concilium tum dimittendum fuit. Postea sine tumultu pertulit legem paullulum emendatam, *ne quis a senatu legibus solveretur, nisi ducendi adfuissent*. Audacior hoc successu factus & alias leges, & hanc de Prætorum edictis promulgavit tulitque, per quas contentiones pæne totus ejus tribunatus peractus est. Sequenti deinde anno reus majestatis factus est a Cominiis fratribus, defensusque a Cicerone, desistentibus accusatoribus, evasit, nomenque ejus de reis exemtum est. Plura sciremus, si orationes illæ Ciceronis integræ ad nos pervenissent. Jam vix fragmenta quædam nobis servavit laudatus Asconius.

§. LXXIV.

Hinc jus prætorium multo, quam antea certius factum.

Hac ergo lege effectum est, ut non modo paullo minus necessarium esset edictum: QUOD QUISQUE JURIS IN ALTERUM STATUIT, nisi quis repentino aliquo edicto damnum sensisset, sed & ipsum

jus praetorium in posterum paullo videretur certius, quod pleraque tralatitia edicta in albo legerentur, & Praetores, licet quotannis edicerent, pauca tamen nova capita veteribus adstruerent. Hinc jurisconsulti ex eo tempore edicta Praetoris colligere, suisque illustrare coeperunt animadversionibus, veluti SER. SULPICIUS, *l.* 2. §. 1. *D. de origin. jur.* * A. OFILIUS, *d. l.* 2. §. 44. *D. eod. l.* 1. *D. ne quis eum qui in jus voc.* & ANTISTIUS LABEO, *l.* 1. *D. de fugitiv.* Gell. *Noct. Attic.* XIII, 10.

* Sunt hi ipsi libri, qui alias *ad Brutum* scripti dicuntur. Hinc Pomponius: *Idem* Ofilius *edictum Praetoris primus diligenter composuit, nam ante eum* SERVIUS *duos libros ad Brutum perquam brevissimos ad Edictum subscriptos reliquit.* Et *l.* 5. §. 1. *D. de instit. act.* laudatur SERVII *liber primus ad Brutum*: non quasi Bruti, JCti, libros commentario illustrarit, sed quod has meditationes edictales M. Bruto, Julii Caesaris interfectori, cui Cicero etiam libros de finibus & de natura Deorum, itemque Oratorem & paradoxa sua nuncupaverat, inscripsisset. Ev. Otto *Ser. Sulpic. Cap. VII.* §. 3. *p.* 1598. *Tom. V. Thesaur. jur.* Ceterum quum vix minus necessariis scriptionibus operam dedisse virum negotiosissimum, probabile sit: recte ex ipsa brevitate, qua usus dicitur, colligere mihi videor, prima hunc libellum complexum esse jurisprudentiae elementa, eumque adeo in gratiam auditorum prodiisse. Studium sane juris tum ab edicto auspicatos esse plerosque, testatur Cicero *de Legib.* I, 5. *A*

Prae-

Prætoris edicto plerique nunc, non a XII. Tabulis, ut superiores, hauriendam juris disciplinam, putant. Vid. Jac. Perizon. *de lege Vocon. p.* 193. & V. C. Ever. Otto *ibid. p.* 1599.

§. LXXV.

Eodem jure, quo Prætores, etiam ÆDILES CURULES de rebus ad curam suam pertinentibus, (§. LVI.) edicta proposuisse diximus, * (§. LXI.) quæ & ipsa *juris honorarii portio* erant. §. 7. *Inst. de jur. nat. gent. & civ.* Nec tamen, sicuti Prætores, singuli videntur edixisse, sed communiter. Cujac. *Obs. XXIV.* 16. Unde vix legas in *Digestis*: *ait Ædilis*: sed in numero plurativo: AJUNT, VOLUNT, NOLUNT, PRÆCIPIUNT & DENUNCIANT, LOQUUNTUR, ORDINE FECERUNT ÆDILES, cetera. *l.* 1. §. 1. *l.* 17. §. 17. *l.* 25. *pr. l.* 44. *pr. l.* 37. *l.* 38. §. 1. *l.* 25. §. 10. *D. de Ædil. edict.* Edicta Ædilium curulium.

* Quod jus ab ipsa magistratus sui origine videntur usurpasse. Nam jam Plautus, qui centum circiter & septuaginta annis post primos Ædiles curules scripsit, ad edictum eorum, tamquam rem notissimam, suo more adludit *in Captiv. Act. IV. scen.* 2. *v.* 43.

Eugepe, EDICTIONES ÆDILICIAS *hic habet quidem*:
Mirumque adeo est, ni hunc fecere sibi Ætoli agoranomum.

Loquitur enim de Ergasilo parasito, qui adcurrens in via invehitur in *pistores scrophipascos, qui alunt furfuri sues, quarum odo-*

re præterire nemo pristinum possit : deinde in *piscatores, qui præbeant populo pisces fœtidos, qui advehantur quadrupedanti crucianti canterio, quorum odor subbasilicanos omnes abigat in forum*: tum in *lanios, qui concinnent liberis orbas oves, qui locent cædundos agnos, & duplam agninam dent, qui petroni nomen indant verueci sectario*. Hæc omnia ad Ædilium curam pertinebant, adeoque eleganter a Plauto vocantur *edictiones ædilicia*.

§. LXXVI.

Eorum capita, quæ in jure supersunt.

Quamvis vero V. C. Ev. OTTO *de tutel. viar. III, 2. p.* 428. contra Albericum, Fulgosium, Zoesium, Bockelmannum, recte observavit, non unum fuisse edictum Ædilicium, sed plura, & ad varias caussas, de quibus eorum erat jurisdictio, pertinentia, eaque demum in unum collecta corpus suis partibus & titulis distincta videri: in jure tamen nostro tria tantum supersunt capita, quæ sola Salvius Julianus in Edictum perpetuum retulit, *l.* 1. §. 1. *seq. D. de Ædil. edict.* Unum de mancipiorum, * *l.* 1. §. 1. *D. eod.* alterum de jumentorum venditionibus, *l.* 38. §. 1. 2. *D. eod.* tertium de cane, verre similibusque animalibus ibi, ubi vulgo iter fit, non habendis, *l.* 40. *sequ. D. eod.* Quod postremum erudite illustravit laudatus Otto *ibid.*

* [illegible]idem caput satis integrum in Pande[illegible]r. Quum enim in *l.* 1. §. 1. *de* [illegible]*to*, venditores tantum jubeantur [illegible]ES FACERE EMTORES, QUID MOR-

MORBI VITIIQUE CUIQUE SIT, EAQUE OMNIA PALAM RECTE PRONUNCIENT: verba vetusta & τυπικὰ apud Gell. *Noct. Attic. IV*, 2. ita se habent: TITULUS SERVORUM UTEI SCRIPTUS SIT COERATO, ITA UT EI INTELLIGI RECTE POSSIT, QUID MORBI, *cetera*. *Tituli* hujusmodi, quo vitia morbive mancipiorum exprimi solebant, meminerunt Seneca *Epist. XLVI.* & Philostrat. in vita *Apollon. Tyan. Lib. III. Cap.* 25. *p.* 115. *edit. Olear.* ubi τυπικὰ ἔπαινος τῶν ἀνδραπόδων ΤΟ ΜΗ ΚΛΕΠΤΕΙΝ ΑΥΤΑ. *titulus mancipiorum*: NON FURANTUR.]

§. LXXVII.

Passim tamen & aliorum hujus edicti capitum exstant vestigia. Quum enim & funerum cura penes Ædiles esset: permulta edixisse videntur de sumtibus funerum, ritibus funebribus, & structura monimentorum sepulcralium. Ovid. *Fastor. VI. vers.* 663. Capita de funeribus & eorum sumtibus.

Adde quod ÆDILIS *pompam qui funeris irent,*
Artifices solos jusserat esse decem. *

Et Reines. *Inscr. II.* 73. *p.* 291. elegans describit marmor, in quo C. Cestii heredes profitentur, se monimentum fecisse ex pecunia, quam pro suis partibus receperint ex venditione Attalicorum, QUE EIS PER EDICTUM ÆDILIS IN SEPULCRUM C. CESTII INFERRE NON LI-

 CUE-

CUERIT. Conf. Cicer. *ad Attic. Lib. XII. Epist.* 35. 36.

* Quum ex Cicerone *de Legib. II,* 23. constet, jam legibus XII. Tabularum cautum fuisse; TRIBUS RICINIS ET DECEM TIBICINIBUS FORIS EFFERRE JUS ESTO: verba Ovidii sollicitare non dubitat Jac. Gothofredus *Not. in XII. Tabul. p.* 233. pro *Ædilis* rescribens EDICTIS, & per *edicta* intelligens XII. Tabulas, quæ adpellatio sine exemplo esse videtur. Et cur non legem XII. Tabularum, luxu insequentium sæculorum, ut fieri solet, eversam, in usum revocare potuerint Ædiles? Vid. V. C. Petr. Burmann. *ad Ovid. Tom. III. p.* 424. *seq.* Hos sane de minuendis funerum impensis edixisse, extra omnem dubitationis aleam positum est ob lapidem Reinesianum. Ex quo simul patet, quomodo sint intelligenda verba Ciceronis *Philipp. IX.* 7. *Senatum censuisse, atque e republica existimare, Ædiles curules* EDICTUM, *quod de* FUNERIBUS *habeant, Ser. Sulpicii L. F. Lemonia Rufi funeri remittere.* Ea enim Paullus Manutius recte interpretatus est de sumtibus funerum, quum contra satisfacere vix videantur conjecturæ Jac. Gutherii *de jur. Man. II,* 1. & V. C. Jo. Guil. Hoffmanni *Hist. Triumvirat.* §. *X. p.* 31. *seq.*

§. LXXVIII.

De castratione puerorũ, & rebus in scenam non projiciendis: Aliud edicti Ædilicii caput de castratoribus puerorum quadruplo puniendis, memoratur *leg.* 27. §. 28. *D. ad Leg. Aquill.* quod juvenili, sed docta commentatione illustravit V. C. Ever. Otto edita *Steinvord.*

vord. 1710. Apud Macrobium porro *Saturn. II, 6.* legimus, Ædiles aliquando propofuisse edictum: NE QUIS ALIQUID IN SCENAM PRÆTER POMUM JACERE VELLET; Cascellium vero jurisconsultum, interrogatum, num nux pinea pomum sit? facete respondisse: *Si in Vatinium missurus es, pomum est.* *

* Fuisse & alia Edicti Ædilicii capita, & inde colligi posse videtur, quod *l. 2. D. de divers. & temp. præscr.* Marcellus PLERASQUE *actiones* ÆDILICIAS *certo tempore finiri*, ait. Quum enim hodie nullam sciamus, quæ non sit temporalis: consequi videtur, ut quarumdem, quæ perpetuæ fuerunt, ipsa memoria interciderit. At nervos huic argumento incidit V. A. Corn. van Bynkershoeck *Obs. IV*, 8. cujus conjectura, pro PLERÆQUE, extrita una littera, legentis PERÆQUE tam est elegans & verosimilis, ut omnibus adsensum extorquere videatur.

§. LXXIX.

Denique & magistratus provinciales, quales libera adhuc republica erant COSS. PRÆTORES, PROCOSS. PROPRÆTORES, (Car. Sigon. *de jure provinc. II*, 1.) edicta in provinciis suis proponebant. Habebant equidem singulæ provinciæ suas leges, quæ victis gentibus ab Imperatore de decem legatorum sententia dari solebant, sancte deinde servandæ a præsidibus: Cicero *in Verr. II*, 13. Liv. *Lib. XXXIII. Cap.* 31. & 32. & *Lib. XLV. Cap.* 25. erant Edicta provincialia.

etiam quædam in provinciis civitates *αὐτονόμοι*, quibus ob bene merita suæ leges permissæ.* Ez. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. II. Cap. 9.* denique & ipsæ leges Romanæ sæpe ad universum orbem Romanum singularibus sanctionibus porrigebantur: Ulpian. *Fragm. XI,* 18. 20. *& ibi* Schulting. *l. 5. p. D. de manumiss.* attamen his omnibus veluti auctarium & supplementum accedebant EDICTA PROVINCIALIA.

* Non universa provincia easdem a victore leges accipiebat, sed prout se civitates adversus victorem populum gesserant, de eoque meriti fuerant, ita vel duriores vel mitiores leges accipiebant. Car. Sigon. *de jure provinc. I,* 1. Aliquando humanioris ingenii Imperatores totam provinciam suis uti legibus patiebantur: & tale exemplum L. Æmilii Paulli, Macedonibus *αὐτονομίαν* concedentis est apud Livium *Lib. XLV,* 32. Si civitas *αὐτονόμος*, suis relictis legibus, jus Romanum sua sponte adoptasset, populus ille FUNDUS FACTUS dicebatur. Cic. *pro Balbo Cap. VIII.* Gell. *Noct. Attic. XVI,* 13. Qua de re doctissimæ exstant NIC. RIGALTII, ISM. BULLIALDI & HENR. VALESII Diatribæ *de populis fundis*, junctim editæ *Divione MDCLVI,* 8. recusæ in Grævii *Thesauro Antiquit. Rom. Tomo II.*

§. LXXX.

Eorum varietas. Qui nimirum mittebantur in provincias, exemplo Prætorum, ipsi quoque sub auspicium magistratus sui, quomodo jus dicturi essent de quibuslibet caussis, edictis denuncia-

ciabant: Sigon. *de jur. prov. ibid. II*, 5. idque faciebant non modo Consules & Procoss. sed & Prætores & Proprætores, uti patet exemplis L. Domitii & P. Licinii Nervæ, Prætorum Siciliæ, apud Valer. Max. *Lib. VI. Cap. 3. ex. 6.* & *in Excerpt. Peiresc. p. 633.* Totidem ergo erant edicta PROVINCIALIA, quot provinciæ, celebranturque passim edictum SICILIENSE, *Cicero in Verr. I*, 43. ASIATICUM, & SYRIACUM. Idem *Lib. VI. Epist. ad Attic.* 1. nec non CILICICUM. * Id. *Lib. III. Epist. ad Famil.* 8.

* Ex his locis adparet, diversa quidem fuisse hæc edicta: at sæpe præsides prudentiores, optima quæque ac saluberrima, non modo ex urbano, sed & ex aliarum provinciarum edictis in sua transtulisse. Fecit id sane Cicero, qui *Lib. VI. Epist. ad Attic.* 1. de se ipso refert, quædam se de Bibuli, Syriæ Procos. nonnulla ex Q. Mucii edicto Asiatico in suum Cilicicum transtulisse: pleraque de jure dicundo, præter ea, quæ sine edicto satis commode explicari non posse visa sint, ἄγραφα reliquisse, & præmonuisse tantum provinciales, sed de eo genere sua decreta ad edicta urbana adcommodaturum.

§. LXXXI.

Ceterum & hæc provincialia edicta vel TRALATITIA, erant, vel NOVA. Pleraque enim ex decessorum suorum edictis retinebant: at nihilominus tamen iisdem & nova quædam adsuebant. * Cicero *Lib. III. ad Familiar. Epist.* 8. Quin ea in re vel ma-

Erant illa vel tralatitia vel nova.

maxime elucebat magistratuum provincialium prudentia, si quid novi, quod provinciis suis salutare esset, constituissent. Quo nomine L. Lucullum laudat Cic. *Acad. Quæst. IV,* 1. quod *in eo tanta fuerit prudentia in constituendis temperandisque civitatibus, tanta æquitas ut multo post steterit Asia, Luculli institutis servandis, & quasi vestigiis persequendis.* Similes sunt laudes, quibus Quintum fratrem prosequitur *Lib. I. Epist. ad Q. fratr.* 1. *Cap. 9.*

* Ita ipse Cicero *ad Famil. Lib. III. Epist.* 8. testatur, se pleraque ex Appii Pulcri edicto iisdem verbis transcripsisse in suum, & nova quædam addidisse de minuendis civitatum sumtibus, quibus ipse magnopere delectetur. Fuere ergo in illo Ciceronis edicto Cilicico quædam TRALATICIA, alia a Cicerone de NOVO addita: idque & reliqui, qui in provincias ibant, magistratus accurate observabant.

§. LXXXII.

Quæ in edictis suis caverint boni Præsides.

Recte porro observatum est a Carolo Sigon. *de jure prov. II,* 5. tria potissimum in edictis suis componendis exercendisque cavere solitos esse bonos Præsides, qui famæ servirent: *primum*, ne quid edicerent contra legem vel formulam provinciæ, (§. LXXIX.) quo nomine male audiebat C. Verres, quod in Sicilia plereque edixisset contra legem Rupiliam. Cicero *in Verr. II,* 13. *Alterum*, ne quod in urbe antehac sanxerant, edictis everterent provincialibus, quod eidem C. Verri exprobrat Cicero *in Verr. I,* 16. *Postremum*, ne quid

quid ipsi umquam decernerent adversus edictum suum. Cicero *ad Attic. Lib. VI. Epist.* I.

§. LXXXIII.

Quandoquidem verò vix dubitandum est, quin idem sibi aliquando adrogarint magistratus provinciales, quod sibi Prætores urbanos sumsisse vidimus, puta ut edicta sua, quoties collibitum esset, mutarent: (§. LXXI.) nihil etiam videtur certius, quam LEGEM CORNELIAM de edictis perpetuis, supra descriptam, (§. LXXIII.) provinciales etiam magistratus obstrinxisse. Quin si dicendum, quod res est, Prætorum provincialium iniquitas occasionem primum dedisse videtur Senatui, de edictis magistratuum perpetuis cogitandi. *

An lex Cornelia provinciales etiam magistratus obstrinxerit?

* Diximus supra (§. LXXII.) L. Æmilium Paullum Cons. anno ab U. C. DLXXXV. auctorem fuisse Senatui condendi SC. ut Prætores ex edictis suis perpetuis jus dicerent. Jam vero ex *Epit. Liv. Lib. XLIII.* patet, circa ea tempora Prætores nonnullos eo, quod avare & crudeliter administrassent provincias, damnatos esse, quæ fusius narrat ipse Livius *Lib. XLIII. Cap.* 2. & 10. De remedio ergo cogitandum fuit, quo nimia coerceretur Prætorum licentia, maxime in provinciis, ubi Senatus populique absentia magistratibus iniquis spem impunitatis multo maximam injiciebat.

§. LXXXIV.

Leges intra hæc tempora post XII. tabulas conditæ.

Quamvis ergo jam essent in urbe leges XII. Tabularum, plebiscita, legis actiones, jus civile, ex interpretatione prudentum & fori disputatione ortum, ac denique edicta magistratuum quam plurima: non tamen quotannis deerat occasio novas rogandi ferendique LEGES, novaque PLEBISCITA, quibus permulta, antea vel plane non, vel aliter, quam e republica videretur, definita sancirentur. Eas cum cura jam collegerunt alii. * Licebit tamen & hic earum texere catalogum; & quædam ab aliis non observata, passim adspergere.

* Huc pertinet ANT. AUGUSTINI liber *de legibus*, & alter *de SCtis Romanorum*, cum Fulvii Ursini fragmentis editus *Romæ* 1583. 4. & postea aliquoties in Gallia. PAULLI MANUTII *de legibus*, & separatim aliquoties & cum priore insertus *Tomo II. Thesauri Græviani*. Ediderunt & UDALR. ZASIUS & POMP. LÆTUS & FRANC. HOTTOMANUS *legum Romanarum catalogos*, sed in quibus præter earum nomina & objectum vix quidquam notabile invenias, quamvis ZASII catalogum passim illustrarit LUD. CHARONDAS, & cum aliis ejusdem argumenti scriptis inseri meruerit locupletissimo *Antiq. Rom. Thesauro*. Addi debent PAULLI MERULÆ *de legibus Romanorum* libri diligentissime scripti, & cum aliis ejusdem lucubrationibus, ad antiquitates Romanas pertinentibus editi *Lugd. Bat.* 1686. 4. & collegæ olim conjunctissimi, nunc amici desideratissimi CHRIST. GOT-

TER.

TER. HOFFMANNI *Historia juris Rom. Justin. pag.* 42.

§. LXXXV.

Nos omissis iis, quæ ad jus Romanorum publicum pertinent, eas tantum, quæ de jure privato publicisque judiciis agunt, observata litterarum serie, * paucis recensebimus, ita tamen, ut in earum ætatem, ubicumque id fieri poterit, simul inquiramus, &, quid illis sancitum sit, paucis indicemus. Quod studiosis eo gratius futurum speramus, quo minus in omnium manibus versantur, quæ paullo ante laudavimus, doctissimorum virorum opera. Earum recensus.

* Quum plerarumque legum ætas incerta sit; res ardua est, earum chronotaxin accuratam dare. Ausus hic quædam est STEPH. VIN. PIGHIUS *in Annal. Rom.* sed in eo opere permulta hariolatur auctor, paucissima certis ac exploratis veterum testimoniis probat. Nos temporis characteres ubique, quoad ejus fieri potest, notabimus.

§. LXXXVI.

Agmen ducit LEX ACILIA CALPURNIA *de ambitu*, lata anno ab Urb. C. DCXCVII. M. Acilio Glabrione & C. Calpurnio Pisone Coss. qua cautum, *ut id crimen & multa coerceretur, & damnati nullum amplius magistratum capere nec senatui interesse possent, & accusatoribus certa præmia constituerentur.* * Dio Cass. *Lib. XXXVI. p.* 18. Sigon. *de Judic. II.* 30. *p.* 435. Nec prætermittenda LEX ÆMILIA *cibaria* lata a M. Æmi- Leges Acilia Calpurnia de ambitu, Æmilia cibaria, & Apuleja majestatis.

Æmilio Lepido, & Q. Luctatio Coss. anno ab U. C. DCLXXV. qua non sumtus cœnarum, sed ciborum genus & modus præfinitus est. Gell. *Noct. Attic. II.* 24. Macrob. *Saturn. II.* 13. Cui jungimus LEGEM APPULEJAM *majestatis* conditam anno ab U. C. DCLII. C. Mario V. & M. Aquillio Coss. qua vis præcipue in urbe ac seditio videtur vindicata. Cic. *de Orat. II.* 25. 49.

* Est hæc lex inter eas, quam inviti tulerunt Coss. Auctor enim est Dio Cassius, adeo ab ambitu non alienos fuisse Coss. ut ipsi alieno studio & magna contentione eum magistratum sint adepti. Pisonem certe ambitus accusatum vix evasisse. A Senatu ergo coacti hanc legem rogarunt, quod C. Cornelius tribunus pleb. acerbissimas pœnas ambitus reis constituere cogitaret, atque id maxime populo adprobante. Et sane in fragmentis Ciceronianæ *orat. pro C. Cornelio majest. reo* legimus, *populum eam legem flagitasse*. Senatum autem existimasse immodicarum pœnarum denunciatione terrorem injici hominibus, modicis autem pœnis propositis nec accusatores, nec judices defuturos. Hinc auctorem ferendæ legis Consulibus fuisse.

§. LXXXVII.

Lex Aquillia. LEX AQUILLIA *de damno injuria dato* est plebiscitum perantiquum, at incertæ ætatis. * Ejus capita primum & tertium supersunt in *l.* 2. *pr.* & *l.* 27. §. 5. *D. ad L. Aquill.* Caput secundum in usu esse negavit Justinianus §. 12. *Inst. de leg. Aquill.* Hinc plu-

res

res inanem operam impenderunt quæstioni, quid illo capite cautum fuerit? Vid. Jac. Cujac. *in Paratitl. D. & C. ad h. t.* cui nonnulla obvertunt V. A. Corn. van Bynkersh. *Observ. I.* 13. & Ger. Noodt *de lege Aquill. Cap. I. pag.* 176. & qui rem singulari scriptione dignam credidit, Claud. Chiffletius *de secundo capite leg. Aquill. Tomo V. Thesaur. jur. p.* 873. *seq.* Immo plura fuisse hujus legis capita, quæ deinde perierunt, quod ea Prætor mutasset, admodum est verosimile. Ger. Noodt *de lege Aquill. Cap. I.* Bynkersh. *Obs. I.* 13. Ceterum præter laudatum NOODTIUM hanc legem illustravit FRANC. BALDUINUS.

* Certum est, hanc legem exstitisse ante Ciceronem, qui *in Bruto Cap. XXXIV.* meminit *legis Aquilliæ de injuriis*: immo & ante Brutum & Scævolam, qui primi jus civile fundasse dicuntur. Nam hos legem etiam Aquilliam exposuisse, constat *l.* 27. §. 22. *l.* 39. *pr. D. ad leg. Aquill.* Uterque quum circa annum ab U. C. DC. floruerit: probabile est, auctorem hujus plebiscit fuisse L. Aquillium P. F. L. N. Gallum, quem anno ab U. C. DLXXII. Tribunum plebis fuisse, tradit Stephan. Vin. Pigh. *Annal. Rom. Tom. II. p.* 330. quamvis, quem ille auctorem habeat, fatear me scire juxta cum ignarissimis. Præturam tamen eum gessisse anno ab U. C. DLXXVI. testis est Liv. *Lib. XLI. Cap.* 18.

§. LXXXVIII.

Lege porro ATILIA cautum est, ut pupillis, & mulieribus Prætor cum majo- Lex Atilia.
re

re parte Tribunorum plebis tutorem daret.* *pr. Inst. de Atilian. tut.* Addidimus mulieres, quia & Hispala Fecennia, libertina, tutorem a Prætore & Tribunis accepit, teste Livio *Lib. XXXIX. Cap. 9.* Quod quum factum sit anno ab U.C. DLXVI. oportet hanc legem jam ante id tempus extitisse, adeoque probabile est, conditam illam esse a L. Atilio Regulo, Tribuno plebis anno ab U. C. CCCCLIII. Liv. *Lib. IX. Cap. 30.*

* Em. Merill. *Observ. I, 37. p. 63.* ex eadem lege esse putat obligationem matris, intra annum a morte patris tutorem liberis impuberibus petendi. §. *penult. Inst. de SC. Tertull.* Petendus enim est *secundum leges*, ut est in *Novella Theodosii de tutorib.* vel *secundum leges. l. 10. C. de legit. hered.* per quas probabiliter intelligi putat leges Atiliam & Juliam & Titiam. Sed quum mater tempore conditarum harum legum nondum esset heres liberorum, (quod jus per SC. Tertullianum demum accepit,) adeoque & hereditate mulctari non potuerit ob petitionem tutoris omissam, & præterea id jus diserte ex constitutione esse dicatur: *l. 2. §. 2. l. 4. princ. §. 1. §. 4. D. qui pet. tut. vel curat.* parum verosimilis videtur hæc Merillii sententia, malimque ego per *leges* intelligere constitutiones principum, quæ sæpe LEGUM nomine in jure nostro veniunt, uti *l. 22. C. de admin. tut. vel curat. l. 12. D. de legat. præst.*

§. LXXXIX.

Lex Atinia de usucapione rerum furtivarum;

LEX ATINIA, ipsa quoque incertæ ætatis, rerum furtivarum usucapionem, antequam

quam ad dominum reversæ sint, inhibuit, quamvis & legibus XII. Tabularum idem cautum fuisse constet, §. 2. *Inst. de usucap. l.* 4. §. 6. *D. de usurp. & usucap. l.* 215. §. 1. *D. de verb. signif.* Eam legem singulari libello illustravit Hadr. Pulvæus, nuper a Cl. Conradi cum Revardi Triboniano, nec non *Tomo IV. Thesaur. jur. p.* 327. edito, qui tamen magis in Cujacium injuriis, quam bonæ frugis plenus est.

* Immo & ipsum nomen legis non satis certum est. Theophilus enim §. 2. *Inst. de usucap.* vocat Ἀτίλιον νόμον, quo nomine etiam reliquis Græcis venit, habeturque id vocabulum etiam in quibusdam *Institutionum* editionibus. At plus tribuendum pandectis Florentinis, Cicer. *in Verr. I*, 4. & Gell. *Noct. Attic. XVII*, 7. quibus constanter dicitur ATINIA. Quare verosimile est, legem hanc latam a C. Atinio Labeone Tribuno plebis anno ab U. C. DLVI. Steph. Vin. Pigh. *Annal. Rom. Tom. II. p.* 255.

§. XC.

Nec prætermittenda LEX AUFIDIA *de ambitu*, anno ab U. C. DCXCI. Messalla & Pisone Coss. ab Aufidio Lurcone Trib. pl. lata, in qua id de novo sancitum erat, *ut qui nummos in tribu pronunciarit, si non dederit, impune esset; sin dederit, singulis tribubus sestertium XXX. deberet.* Cic. *ad Attic. Lib. I. Epist.* 1. Ejusdem generis, at paullo antiquior, est LEX BÆBIA ÆMILIA, uti Sigon. *de Judic. II.* 30. vocat, vel potius BÆBIA CORNELIA, Lex Aufidia & Cornelia Bæbia de ambitu.

LIA, *de ambitu*, qua anno ab U.C.DLXXI. cautum; *ne suffragationes & coitiones fierent*. * Plura de hac lege ignoramus.

* Legis ipsius meminit Liv. *Lib. XL. Cap.* 19. sed verbis his paucissimis: *Et leges de ambitu consules auctoritate senatus ad populum tulerunt*. Sed supersunt quædam fragmenta ex oratione Catonis pro hac lege adlata a Nonio, quæ omnia ad largitiones pertinent: ex quibus adeo non inepte colligit Sigonius legem hanc potissimum largitionibus corruptionibusque tribuum ac centuriarum fuisse oppositam. Rogarunt legem ejus anni Consules, P. Cornelius Cethegus & M. Bæbius Tamphilus, ut adeo nescire me fatear, cur Sigonius hanc legem tribuerit Æmilio Paullo, tum non Consuli, sed longe ab urbe adversus Macedonas bellum gerenti.

§. XCI.

Leges Calpurnia repetundarũ & Cincia de donis & muneribus.

Nec minus nota est CALPURNIA *repetundarum*, lata anno ab U. C. DCIV. a L. Calpurnio Pisone Tribuno plebis, qua cautum, ut provinciales pecuniam, quam magistratus contra leges acceperint, constituto Romæ judicio repetere possent. Cic. *in Verr. IV.* 56. in primis vero celebris LEX CINCIA *de donis & muneribus*, qua vetitum, ne quis ob caussam quamdam donum munusve caperet. Liv. *Lib. XXXIV.* 4. Tacit. *Annal. XI.* 5. Latam eam novimus a M. Cincio Alimento, Tribuno pleb. anno ab U. C. DLIX. Cornelio & Sempronio Coss. nec quisquam ignorat eru-

di-

ditissimum de ea *Commentarium* scripsisse FRIDR. BRUMMERUM, editum *Lutet. Paris.* 1668. 4. recusumque Lipf. 1712. 8.*

* Eo commentario Brummerus, quidquid de hac lege dici poterat, tam luculenter exposuit, ut nemo Iliada post hunc Homerum scribere velit. Nam *Cap. I.* statim de auctore & nomine legis egit, eaque occasione de ipsa gente Cincia quædam non vulgaria disserit. Deinde non modo capita hujus legis expendit, quorum primum, de quo *Cap. II.* fuit, NE QUIS OB CAUSSAM ORANDAM DONUM MUNUSVE CAPIAT; alterum de quo *Cap. XII.* UT NE PLUS .... HS. DONARE LICERET, EXTRA QUAM SI CONJUNCTIS PERSONIS DONARETUR, QUOD EO AMPLIUS DONATUM ESSET, RATUM NE ESSET: tertium, de quo *Cap. XIII.* UT IN DONATIONE QUIBUSCUMQUE PERSONIS FACTA MANCIPATIO TRADITIOVE INTERVENIRET: Sed & ubique occasiones hujus legis, relationes ejusdem, temperamenta, observationem, fraudes ei factas, & totam donorum & munerum, quæ vel advocatis vel aliis data sunt, historiam accurate exponit, ut quidem nihil, quod ad illustrandam hanc legem facere videatur, omiserit. Sententiam tamen ejus, quod Caput II. per *l. ult. C. Theod. de sponsal.* sublatum sit, recte refellit Ant. Schulting. *ad Ulpian. Fragm. p. 561.*

§. XCII.

Sequuntur variæ leges CORNELIÆ, nec ætatis unius, nec ejusdem omnes auctoris. Plures leges Corneliæ.

ctoris. Ut enim jam non repetam, quæ paullo ante de variis legibus a C. CORNELIO Tribuno plebis anno ab U. C. DCLXXXVI. latis, diximus: (§. LXXIII. *) lex CORNELIA FULVIA *de ambitu*, qua capitale esse cœpit, suffragia donis & pecuniis emere, rogata est anno ab U. C. DXCIV. Cn. Cornelio Dolabella & M. Fulvio Nobiliore Coss. *Epit.* Liv. *Lib. XLVII.* Incertæ ætatis est LEX CORNELIA *de lusu & sponsionibus*, cujus fit mentio *l. 3. D. de aleator.* LEGES vero CONELIÆ *majestatis, de sicariis, veneficis, incendiariis, parricidiis, falsis, injuriis, limitibus & testamentis* * omnes nomina obtinuerunt a L. Cornelio Sulla Dictatore, adeoque perlatæ videntur anno ab U. C. DLXIV. vel insequente.

* Lege *majestatis*, quæ ante Juliam ejusdem argumenti apud Romanos obtinebat, cautum fuerat, *ut rei majestatis essent, qui intercessionem sustulerint, aut magistratui, quo minus munere suo fungerentur, impedimento fuerint, qui exercitum e provincia eduxerint, aut sua sponte bellum gesserint, exercitum sollicitaverint, ducibus hostium captis ignoverint, potestatem suam in administrando non defenderint, qui, quum cives Rom. sint, apud Reges exteros versati sint. Ut porro & mulieris testimonium de hoc crimine acciperetur, nec ulla pæna sit calumniatoribus. Denique ut damnatis aqua & igni interdiceretur.* Cicero *in Pison. Cap. XXI. pro Cluent. Cap. XXXV.* Ascon. Pædian. *argum. leg. pro Cornel. majest. reo.* Cic. in *Verr. I, 5.* & ibi Ascon. Pædianus *in Schol.* Legis CORNELIÆ

LIÆ *de sicariis* capita varia fuerunt, veluti *de iis, qui homines occiderint, quorum dolo malo incendium factum fuerit, qui hominis occidendi furtive faciendi caussa cum telo ambularint, qui quum magistratus essent, publicisve judiciis præessent, dedissent operam, quo quis falsum judicium profiteretur, ut quis innocens conveniretur, condemnaretur, qui hominis necandi caussa venenum confecerint, dederint, quive falsum testimonium dolo malo dixerint, quo quis judicio publico rei capitalis condemnaretur: quive quum magistratus Judicesve quæstionis sub capitalem caussam pecuniam acceperint, ut publica lege quis reus fieret. l. 1. pr. & §. 1. D. ad leg. Cornel. de sicar.* Paull. *Recept. Sent. V,* 23. 1. Pœna erat aquæ & ignis interdicto bonorumque ademtio, sine discrimine, cujus esset conditionis, *l.* 3. §. 5. *l.* 1. §. 2. *D. eod.* postea in honestioribus deportatio, in vilioribus ultimum supplicium. *l.* 3. §. 5. *l.* 16. *D. eod.* Paull. *ibid.* Quin & occisi cognatis aliquid esse adjudicatum pro satisfactione, patet ex *l.* 4. §. 1. *D. eod. & Collat. leg. Mos. & Rom. I,* 11. Cujac. *Obs. XIV,* 4. LEX CORNELIA *de parricidiis* passim memoratur *l. ult. C. Theodos. ad leg. Cornel. de fals. l.* 2. §. 32. *D. de orig. jur.* immo & *l.* 1. *pr. D. ad leg. Pomp. de parricid.* Nam ibi aut legendum: *quæ est legis Corneliæ de parricidiis*, aut eamdem fuisse oportet legem CORNELIAM *de sicariis* & *de parricidiis*. Vid. Schulting. *Jurispr. vet. antejustin. p.* 513. De lege CORNELIA *de falsis*, quæ & *testamentaria*, omnia nota sunt ex Paulli *Recept. Sentent. V,* 25. 1. *sequ.* Et ex hac lege etiam esse videtur *fictio legis* CORNELIÆ, qua is, qui apud hostes decessit,

in

in civitate decessisse, fingitur. *l.* 18. *D. de capt. & postl.* 12. *D. qui test. fac. poss.* Paull. *Rec. Sent. II*, 4. 8. De lege quoque CORNELIA *de injuriis* omnia pervulgata sunt. Addi tamen potest Schulting. *ibid. p.* 440. Legis CORNELIÆ *de limitibus* meminit Hyginus *de limit. p.* 152. eaque cautum fuerat, *ut per actuarios limites populo, sicut per viam publicam iter faciendi jus esset*. Quamvis ab hoc an alio Cornelio lata sit, nondum constet. Quin quum jungantur *leges Sempronia & Cornelia & Julia*: fieri potest ut lex dicta sit *Cornelia Julia*. Collegas autem Cn. Cornelium Cossum & C. Julium Julum, Tribunos milit. Cons. pot. reperias anno ab U. C. CCCXLVII. Liv. *Lib. IV*, 58.

§. XCIII.

Leges Didia sumtuaria & Duillia Mænia de fœnoribus, Fabia de plagiariis.

Nec minus celebris est lex DIDIA *sumtuaria*, lata anno ab U. C. DCX. Appio Claudio & Q. Metello Coss. qua cautum, *ut universa Italia lege Fannia teneretur, utque non modo qui sumtuosius epularentur, sed & convivæ in pœnas legis inciderent*, Macrob. *Saturnal. III*, 17. Cui subjungimus legem DUILLIAM MÆNIAM, a M. Duillio & L. Mænio, Trib. pl. anno ab U. C. CCCXCVIII. Marcio & Manlio Coss. perlatam, *ne quis fœnus unciario majus exerceret*. Liv. *Lib. VII. Cap.* 27. Noodt *de fœnor. & usur. II.* 4. FABIAM *de plagiariis* latam esse volunt anno ab U. C. DLXXI. Ex ea capitale crimen nascebatur adversus eum, qui liberum hominem sciens emit, suppressit, vendidit, donavit,

in

in dotem dedit, permutavit, fugitivum alienum suscepit, celavit, invinctum habuit, servo alieno fugam persuasit. *l. 1. l. 4. l. 5. l. 6. §. 2. D. ad leg. Fab. de plagiar.* Poenaque ex ea lege numaria fuisse dicitur. * *l. ult. D. eod.* Paull. *Recept. Sent. Lib. V. tit. 6. §. 14.*

* Eam poenam numariam vel pecuniariam in publicatione dimidiae partis bonorum constitisse, suspicatur Rittershusius *ad Paull. ibid.* Et sane ipse Paullus apud *Pariat. legum Mos. & Rom. tit. XIV. §. 2.* ait, honestiores ademta dimidia parte bonorum in perpetum relegatos, humiliores aut in metallum damnatos, aut in crucem sublatos. At id ex ipsa lege Fabia esse, ex Paulli loco non liquet. Immo vero Ulpianus *ibid. §. III.* mentionem facit poenae sestertiorum quinquaginta millium: quamvis & haec summa satis grandis, & vix probabilis videatur. Schulting. *jurisp. vet. antejustin. p. 783.* Immo ne ratio quidem excogitari posse videtur, cur *capitale crimen* vocetur *l. 1. D. ad leg. Fab. de plagiar.* si mere pecuniaria illa poena fuerit.

§. XCIV.

Sunt & aliae leges FABIAE, veluti illa *de ambitu* vel *numero sectatorum*. Sed eam perlatam non esse comperio, quippe *cui tenuiores restiterunt*, teste Cicerone *pro Murana Cap. XXXIV.* Certior est lex FABIA, quamvis & ipsa incertae originis, *de re agraria & limitibus*, cujus capita quaedam exstant inter Guil. Goesii *rei agrariae scriptores pag. 339.* Addimus legem FANNIAM

Fabiae de ambitu & re agraria, Fannia sumtuaria & Furia de modo legatorum.

NIAM *sumtuariam*, latam anno ab U. C. DXCII. C. Fannio & M. Messalla Coss. cujus sanctiones * fusius describunt Plin. *Hist. Nat.* X, 50. Gell. *Noct. Attic.* II, 24. Athenæus *Deipnos. VI. extr. p.* 274. Macrob. *Satur.* III, 17. ac postremo legem FURIAM incertæ ætatis *de modo legatorum*, de qua *pr. Inst. de leg. Falc.* Cujac. *Obs.* XIX, 31.

* Inter alia cautum ea lege fuerat, *ut ludis Romanis, plebejis Saturnalibus & aliis quibusdam diebus centenos æris in singulos dies impendere liceret: decemque aliis diebus singulis mensibus tricenos: ceteris autem omnibus diebus denos. Ne quid volucrum poneretur, præter unam gallinam, quæ non esset altilis.* Ita legem describunt Plinius, Gellius & Macrobius. Athenæus vero addit, vetuisse legem, *ne præter domesticos convivæ plures tribus exciperentur, aut ad summum* (immo potius κατ' ἀγορὰν, *die mundinarum*, ceu docet Casaubon. *Animadv. ad Athen. VI*, 21. *p*, 295.) *quinque & id singulis mensibus ter tantummodo fieret: neve pluris, quam duabus drachmis & dimidia obsonarent e foro*. Porro eamdem legem *carnis in fumum inveteratæ in annum talenta quindecim absumere permisisse* ait, & *leguminum & olerum, quæcumque terra gignat, decocta*. Talia erant fungi, helvellæ, beta, malva, & similes cibi parabiles. Casaubon. *ibid. p.* 296.

§. XCV.

Leges Genucia de fœnore & Hostilia de furtis.

Porro hac temporis periodo perlatæ LEX GENUCIA *de fœnore*, anno ab U. C. CCCCXIII. C. Martio IV. & Q. Servilio Coss. a L. Genucio Trib. pl. qua prohibitum, ne

cui

cui fœnerare liceret. Liv. *Lib. VII. Cap.* 42. Ger. Noodt *de fœnor. & usur. Lib. II. Cap.* 4. LEX HOSTILIA *de furtis*, puta *ut furti agere liceret eorum nomine, qui apud hostes vel reip. caussa abessent. pr. Inst. de iis, per quos ag. poss.* lata, ut videtur, ab A. Hostilio Mancino & A. Atilio Serrano Coss. anno ab U. C. DLXXXIII. *

* Legis hujus nusquam alias fit mentio, quam *d. pr. Inst. per quos ag. poss.* nec aliud superest ejus caput, quam quod pro iis, qui apud hostes aut reip. caussa abessent, furti agere permisit, quum adhuc nulli procuratores in foro admitterentur. Quum vero vix probabile sit de eo solo legem latam: verosimile est, quædam alio hac lege de furtis constituta esse. Ceterum sententia Josephi Nerii, *Analect. I, 26.* hanc legem ab *hostibus* nomen accepisse existimantis, non minus absona est, quam derivatio legis Fusiæ Caniniæ a *cane*, Falcidiæ *a falce*, quam vix in Glossatoribus toleramus.

§. XCVI.

Sequuntur leges JULIÆ, quarum tam multæ sunt, ut vel solæ longum tractatum poscerent, si de iis agendum esset accuratius. Sed quum pleræque ab Augusto demum latæ sint: ad hanc periodum pertinet tantum lex JULIA, *de rebus vi possessis non usucapiendis*, quæ Plautia * recentior, lata est a C. Julio Cæsare, Dictatore, eaque cautum, *ut nec rerum vi possessarum ulla esset usucapio*, §. 3. *Inst. de usucap. l.* 33. §. 2. *D. eod.* & *iis, qui vim* Lex Julia Cæsaris de vi.

fecerint publicam, aqua & igni interdiceretur. Cic. *Philipp. I, 9.*

* PLAUTIA multo antiquior est JULIA, lata quippe Catulo & Lepido Coss. anno ab U.C. DCLXIII. auctore præcipue Q. Catulo consule, at rogante C. Plautio, Tribuno plebis, a quo & nomen tulit. At quia & hac lege usucapio rerum vi possessarum fuit inhibita: junguntur a Justiniano §. 3. *Instit. de usucap.* leges Julia & Plautia, quum potius inverso ordine dicendum fuisset Plautia & Julia, ut in *l. 33.* §. 2. *D. de usurp. & usucap.*

§. XCVII.

Leges Juliæ majestatis & repetundarum.

Inter leges JULIAS, a Julio Cæsare latas, est etiam JULIA *majestatis*, cujus itidem meminit Cicero *Philip. I, 9.* Ea tamen, quæ in Pandecte explicatur, non Julii Cæsaris, sed Augusti, esse videtur, Sigon. *de Judic. II, 29.* Quod nos quidem non satis expeditum esse, arbitramur, quum contra certissimum sit, legem hanc sæpe sub malis potissimum Principibus, auctam & acrioribus pœnis firmatam esse. Tacit. *Annal. I, 72.* Freher. *Parerg. II, 9.* De ejus legis capitibus videndi Sigon. *ibid. pag. 429.* &, qui *singularia ejus legis* expendit Nic. Hier. Gundlingius: Addimus legem JULIAM *de repetundis*, ab eodem Julio Cæsare in primo consulatu anno ab U. C. DCXCV. Cic. *in Vatin. Cap. XII. pro Rabir. Cap. XIV. pro Sext. Cap. LXIV. in Pison. Cap. XXI. in Bruto Cap. XXVII. de Offic. II, 21. in Verr. III, 84.* Sueton. *Jul. Cap. XLIII.* Legis quædam capita supersunt in ipso

titu-

titulo D. ad leg. Jul. repetund. Alia ex Cicerone * collegit Car. Sigon. *de Judic. II,* 27. *p.* 425. *sequ.*

* Fuit hæc ex legibus amplissimis, quippe cujus plura, quam centum, capita fuisse observat Cicero *ad familiar. Lib. VIII. Epist.* 7. Quum enim πολύμορφον sit hoc crimen, & quod se facile in omnes formas ac species commutat: non mirum profecto est, oppositam illi legem capitibus compluribus constitisse. De pœna criminis, hac lege proposita, omnia satis incerta sunt. Quæ tamen de ea dici possunt, omnia occupavit Ant. Schulting. *Jurispr. vet. antejustin. p.* 525.

§. XCVIII.

Nec omittenda LEX JULIA Cæsaris *de fœnore*. Quum enim populus novas tabulas frequentissime postularet: improbam illam spem disjecit Cæsar, lata lege, *ut debitores creditoribus satisfacerent per æstimationem possessionum, quanti quasque ante civile bellum comparassent, deducto summæ æris alieni, si quid usuræ nomine numeratum perscriptumve * fuisset*. Qua conditione quarta fere pars crediti deperibat. Sueton. *Jul. Cap. XLII.* Jul. Cæs. *de bello civil. III,* 1. Ex quo loco simul colligitur, legem hanc perlatam esse Cæsare & Servilio Coss. anno ab U. C. DCVII. quum victo Pompejo in urbem victor revertisset. Lex Julia de novarum tabularum exspectatione discienda.

* *Numeratum* dicitur, quod de domo solutum: *perscriptum*, quod per argentarios. Eo sensu accipiendæ præscriptiones apud Ciceron.

de Orat. I, 58. Celeb. Burmann. ad Sueton. *Cæs. Cap. XLII.* ubi & ostendit, Henr. Valesium *ad Excerpta Peiresc. p.* 27. *pecuniam perscriptam* male accipere pro in tabulas rationum relata, vel nondum soluta. Ceterum eam legem nova alia adjuvit Cæsar. Quum enim multi plurimum pecuniæ clam habere dicerentur: ἀπηγόρευσε, μηδένα πλεῖον πεντακισχιλίων καὶ μυρίων δραχμῶν ἐν ἀργυρίῳ ἢ καὶ χρυσίῳ κεκτῆσθαι· *ne quis in auro vel argento plus quam LX. sestertium possideret, vetuit.* Dio Cass. *Hist. Lib. XLI. p.* 171.

§. XCIX.

Leges Latoria, & Licinia de fœnore.

Celeberrima porro est LEX LÆTORIA, quam Plautus *Pseudol. Act. I. Scen. 3. v.* 68. *quinamvicennariam*; alii male *Platoriam* vel *Plectoriam* vocant. Quum ergo Plauto fuerit antiquior, eam M. Lætorium Plancianum, Tribunum plebis circa annum ab U. C. CCCCXC. auctorem habuisse probabile est. * Hac quoque multo antiquior est LICINIA *de fœnore de capite deducendo*, lata anno ab U. C. CCCLXXVI. a C. Licinio Stolone, Tribuno pleb. Liv. *Lib. VI. Cap.* 35.

* Multis capitibus constitit LEX LÆTORIA, quæ tamquam sparsa Hippolyti membra hic juvat colligere. Primum enim hæc lex annos minorennitatis definivit, *l.* 2. *C. Theod. de donat.* dicta ob hanc ipsam caussam *quinavicennaria*. Plaut. *Pseud. I,* 3. *v.* 68. Deinde ex hoc ipso Plauti loco patet, creditoribus negatam esse actionem adversus adolescentes, quibus crediderant pecuniam. Tertio eadem lex

lex minoribus petentibus caussa cognita curatores dari jussit Jul. Capitol. *in Marco Cap. X.* Quarto adolescentes instipulari vetuit, eorumque promissis vim omnem obligandi detraxit. Plaut. *Rudent. V*, 3. *v.* 24. Sueton. apud *Priscian. Lib. VIII.* Denique quinto minores in quocumque contractu dolo malo læsos restitui in integrum jussit. Cic. *de Offic. III*, 15.

§. C.

Exstitit etiam LEX LICINIA CORNELIA *sumtuaria*, lata anno ab U. C. DCLVI. a P. Licinio Crasso & Cn. Lentulo Coss. cujus sanctiones recensent Cicero *Lib. VII. ad Familiar. Epist.* 26. Gell. *Noct. Attic. II.* 24. Macrob. *Saturnal. II.* 13. * Addimus LEGEM LUCTATIAM *de vi*, latam Q. Luctatio & C. Mario IV. Coss. anno ab U. C. DCL. qua in primis cautum novimus, ut de vi diebus etiam festis ludisque publicis quæreretur. Cicero *pro Cœl. Cap. XXIX.*

Leges Licinia Cornelia sumtuaria & Luctatia de vi.

* Videtur hac lege antiquior, FANNIA, quam supra descripsimus, in usum revocata, quum glíscente luxu, mox, ut fit, exolevisset. Macrob. *Saturn. II*, 13. Saltim ipsa legis Liciniæ sanctio alteri est simillima, nisi quod paulo plus, quam Fannia, in singulas cœnas expensum tulit. Nam & illa cavetur ut *Kalendis, Nonis, nundinis Romanis cuique in dies singulos centenos duntaxat asses edundi caussa consumere liceret: nuptiis ducenos: ceteris vero diebus, qui excepti non essent, carnis aridæ pondo tria & salsamentariorum pon-*

do: quod autem e terra, vite, arboreve natum esset impune consumere liceret. Hinc *centenaria cœna* Festo est, in quam per legem Liciniam non plus centussibus, præter terræ nata, impendere licebat. Gell. *Nott. Attic. II*, 24. Ceterum Macrobius memoriæ prodidit, *legis istius ferundæ probandæque tantum studium ab optimatibus impensum esse, ut consulto Senatu juberetur, ut ea tantummodo promulgata, priusquam trinundino confirmaretur, ita ab omnibus observaretur, quasi jam populi sententia confirmata*.

§. CI.

Leges Mamilia de finibus, Manlia de vicesima manumiss. & Maria de ambitu.

Proxima est LEX MAMILIA *de finibus agrorum*, frequentissime laudata a scriptoribus rei agrariæ, in primis a Siculo Flacco *de condit. agr. pag*. 8. lataque anno ab U. C. DCXLII. * Ei addimus LEGEM MANLIAM *de vicessima a manumissis ærario inferenda*, latam a Cn. Manlio & C. Martio Coss. anno ab U. C. CCCXCVIII. Liv. *Lib. VII. Cap.* 16. nec non LEGEM MARIAM *de ambitu*, rogatam a C. Mario, Tribuno plebis, anno ab U. C. DCXXXIV. & *ut pontes angustiores fierent*, præcipientem. Cic. *de legib. III*, 17.

* Quum hujus legis MAMILIÆ sanctiones, fragmentaque a Guil. Goesio *Rei agrar. auct. p.* 339. *seq.* exhibita paucissimi intelligant: eam legem paullo accuratius expendere, operæ pretium fuerit. Leges XII. Tabularum quinque pedum semitam inter fundos relinqui jusserant, quæ *limitare iter* & Græcis μεθόρια dicebatur. Idem & lex MAMILIA sanxerat,

teste

teste Flacco Siculo *de condit. agr. p.* 8. cujus en ipsa verba: *Signantur arbores finales utrimque, id est, ex utraque possessione, intra pedes quinos, ut legis Mamiliæ commemoratæ rationem habeant*. Et planius Aggenus Urbic. *Comment. in Frontin. p.* 53. *De fine*, inquit, LEX MAMILIA *quinque aut sex pedum latitudinem præscribit, quoniam hanc latitudinem vel iter ad culturas accedentium occupat, vel circumactus aratri, quod usucapi non potest*. Similia sunt apud Frontinum *p.* 40. & Simplicium *p.* 83. quæ hic non adscribimus. Erat ergo hoc spacium inter fundos, & in ipsis finibus: non quaquaversum circa fines, uti contra Hotomanum ostendit Guil. Goes. *Not. ad Sicul. Flacc. p.* 129. Ejus porro limitaris itineris nulla erat usucapio. Aggen. Urbic. *p.* 53. Alciat. *de quinque ped. præscript. Tomo III. Op. pag.* 345. Geos. *ib. p.* 191. Ergo si quando de hoc quinque pedum limitari itinere nascebatur controversia, quod imminutum esse ab alterutro vicino diceretur, ea vocabatur *controversia finalis*, vel *de finibus*, seu *judicium finium regundorum*, in eoque nulla habebatur præscriptionis ratio. Sin de ipso agro lis intercederet: erat hæc *controversia de loco*, quæ non ad agrimensorem, sed ad Prætorem, pertinebat. Postea mos invaluit, ut spacium quinque pedum, non usucapi quidem, at actioni de eo longissimo tempore præscribi posset. Sed id quoque mutarunt Valentinianus, Theodosius & Arcadius Augg. *l.* 4. *Cod. Theod. fin. regund.* quam accurate exposuit, & a Jac. Gothofredi ψευδερμηνείᾳ vindicavit Guil. Goes. *in Not. p.* 192. Denique quum Justinianus præscriptionem tricennalem limitaris itineris in usum revocasset: *l.* 3. *C. fin. reg.* factum est,

 ut

ut spacium quinque pedum sensim plane aboleretur, & fines fierent lineares, quorum de confusione quotidianas nasci querelas oportuisse, facile unusquisque intelligit. Fuerunt vero & alia hujus legis capita: veluti, *ut curaret ille, qui coloniam deduxerit, limites ut fiant, terminique ut constituantur, neve quis ejiciat locove moveat, qui ita constituti fuerint: Ne limites, qui constituti fuerint, ferenda occuparentur, aliave ratione reddantur inutiles usibus publicis; Ut terminum, qui amotus fuerit, is, cujus ager esset, restitueret.* Quorum capitum verba legitima supersunt apud Guil. Goes. *p.* 329. *seq.*

§. CII.

Leges Oppia & Orchia. Æque pulcra fuit LEX OPPIA *de cultu mulierum*, lata anno ab U. C. DXXXIX. Q. Fabio & T. Sempronio, Coss. a C. Oppio Tribuno plebis. Ea vetitum, *ne qua mulier plus semiuncia auri haberet, neu veste versicolori uteretur, neve juncto vehiculo in urbe vel oppido, aut propius inde mille passibus, nisi sacrorum caussa, veheretur.* Liv. *Lib. XXXIV. Cap.* 1. & Tacit. *Annal. III.* 33. *seq.* Sed de hac lege nihil est, quod addamus post eruditissimam Jo. Guill. Hoffmanni *de lege Oppia* Dissertationem, quæ prodiit *Francof. juxta Viadr. anno MDCCXXXVI.* LEX ORCHIA *de numero convivarum* nomen tulit a C. ORCHIO, Tribuno plebis, qui anno ab U. C. DLXX. Q. Fabio & M. Claudio Coss. hanc legem sumtuariam rogavit. Festus *in Obsonitavere.* Macrob. *Saturnal. II.* 13.

§. CIII.

§. CIII.

LEX PINARIA *de ambitu* satis antiqua est, rogata quippe anno ab U. C. CCCXXIII. a L. Pinario. Tribuno mil. Consul. potest. ejusque collegis. Placuerat enim senatui tollendæ ambitionis caussa tribunos legem promulgare *, *ne cui album investimentum addere petitionis caussa liceret.* Liv. *Lib. IV. Cap.* 25. DE PLAUTIA *qua vim, & rerum vi extortarum usucapionem* cohibuit, jam supra (§. XCVI.) diximus. Ea cautum fuerat, *ut aqua & igni interdiceretur iis, qui adversus remp. conjurassent, insidias senatui fecissent, magistratibus vim attulissent, qui cum telo fuissent in publico, aut seditionis caussa loca superiora occupassent, qui possessorem e fundo hominibus armatis dejecissent dolo malo, aut armatis objectis, ut inde profugerent, caussam attulissent: denique ne prædium, unde vi dejectus sit possessor, usucaperetur.* Quæ legis capita ex Cicerone, Suetonio, Dione Cassio miro ingenii acumine eruit Carol. Sigon. *de Judic. II.* 33.

Leges Pinaria de ambitu, & Plautia de vi.

* Mos erat petitoribus honorum, togam candidam sumere, eamque creta ita imbuere, ut plane splenderet. Unde & λαμπροὶ vocat Polyb. *Lib. X. Cap.* 4. quemadmodum & ipsi petitores ab hac toga candida *candidati* dicebantur. Lips. *Elect. I,* 13. Bernegg. *ad Suet. Cæs. Cap. XIX. & XXIV.* Hinc & togam candidam abjiciebant, qui abjecerant spem potiundi honoribus: quale exemplum Cicereji est apud Valer. Max. *Lib. IV. Cap.* 5. *ex.* 3.

Cur vero illum morem hac lege abolitum voluerit Senatus, vix conjectura adsequimur, nisi huc trahere velis locum Plutarchi, ex *Quæst. Rom. p. 276.* qui petitores, quando in campum descenderint, tunicas posuisse, refert, ejusque rei cum alias, tum hanc potissimum rationem reddit: *ἵνα μὴ δεκάζωσιν, ἀργύριον ἐν τῷ κόλπῳ κομίζοντες: ne argentum in sinu gestantes suffragia redimerent.*

§. CIV.

Leges Pœtelia de ambitu & pœtelia Papiria de obaratis in compedibus non habendis.

Nec minus memorabilis est lex POETELIA *de ambitu*, lata a C. Pœtelio Trib. pl. anno ab C. CCCXCVII. C. Fabio & C. Plautio Coss. Liv. *Lib. VII. Cap. 15.* qua cautum fuerat, *ne, qui honores peterent, nundinas & conciliabula obirent.* * Ab ea lege diversa est POETELIA PAPIRIA, qua, rogantibus C. Pœtelio & L. Papirio Coss. anno ab U. C. CCCCXXIX. cautum est, *ne quis, nisi noxam meritus, in compedibus haberetur, utque pecunia credita caussa bona in posterum, non corpora, obnoxia essent.* Liv. *Lib. VIII. Cap. 28.* Varro *de lingua Lat. VI. 5. p. 85.* Tertullian. *Apologet. Cap. IV.*

* Inter artes eorum, qui honores petebant, & illa erat, quod candidati nundinas, conciliabula, immo & municipia & colonias obirent, omniumque sibi gratiam prensando conciliare adniterentur. Quod & post latam hanc legem tam impudenter factum, ut seditiones & tumultus inde metuerentur, ac proinde C. Mænius, Dictator, anno ab U. C. CDXXXIX. quæstiones exerceret adversus eos, qui magistratuum petendorum caussa coitionem fecissent:

sent, quod adversus rempublicam essent. Liv. *Lib. IX. Cap. 26.*

§. CV.

Sed & Cn. Pompejus, quamvis sago, quam toga, illustrior, leges tamen quasdam reipublicæ salutares tulit, quæ ab illo POMPEJARUM nomen tulerunt, quia pleræque anno ab U. C. DCC. quo ipse inusitato exemplo fasces solus tenuit, ab eo rogatæ sunt. Eo pertinent LEGES POMPEJÆ *de vi* & *de ambitu*, uno eodemque die ex SC. promulgatæ, quibus tam pœnam exasperavit, quam formam judiciorum breviorem reddere statuit. Utraque enim sanxit, *ut, priusquam caussa ageretur, testes audirentur per triduum, eorumque dicta consignarentur, quarta die omnes in diem posterum adesse juberentur, & fieret judicum sortitio: tum porro accusatori duæ, reo tres horæ ad dicendum concederentur: denique, ubi caussa perorata esset & accusatori & reo liceret quinos ex singulis ordinibus rejicere, utque adeo ex LXXXI judicibus sorte datis quinquaginta & unus, sententias laturi, superessent.* * Ascon. Pædian. *in Arg. orat. pro Milone*. Cicero *Lib. X. ad Attic. Epist.* 4. Dio Cass. *Lib. XL. p.* 145. Cæs. *de bello civ. Lib. III. Cap.* 1. Leges Pompejæ de vi & ambitu.

* Fuisse & alia ista lege comprehensa, jam Dio observavit, veluti *ut certus patronorum numerus esset, ut ne laudatores* (ἐπαινέται) *admitterentur*, de quo reorum præsidio videndus Car. Sigon. *de Judic. II,* 19. *ut & ii accu-*

accusatores admitterentur, qui olim simili de caussa postulati essent, eique, qui duos reos fecisset, atque unum damnasset, impunitas pro præmio daretur. Ut adeo facile adpareat, tam intolerabilem reip. ambitum tum factum esse, ut res ipsa legem severissimam postulare videretur.

§. CVI.

Leges Pompejæ repetundarum & de parricidiis.

Ejusdem auctoris ætatisque est LEX POMPEJA *de pecuniis repetundis*, de qua Appianus *de bell. civil. Lib. II. pag.* 441. Νόμῳ τε ἄρξεν, ἀπὸ τῆς ἑαυτῦ τὸ πρῶτον ὑπατείας ἐς τὸ παρὸν, διδωῶειν τ ἐθέλοντα, *Legem tulit, ut ex eo tempore, quo ipse primum consul fuisset, usque in alterum consulatum liceret a magistratibus rationes actorum expetere*, & quidem, ut idem paullo ante monuerat, ob δωροδοκίαν καὶ δεκασμὸν, id est, *munerum corruptelas & largitiones*: quod ipsum repetundarum crimen esse nemo non videt. At celeberrima omnium LEX POMPEJA *de parricidiis*, quam anxia pæne industria illustravit Jo. Franc. Ramos *in Triboniano sive de errorib. Triboniani de pœna parricidii.* * *L. B. MDCCXXVIII*, 4.

* Errores illi Triboniani varii, veluti quod dicat, Pompejum asperrimum crimen parricidii nova pœna persequutum, quum pœna cullei sit antiquissima, sed ex lege Cornelia non nisi in parricidio proprio, locum habuerit: quod non indicarit, qua in re a lege Cornelia discreparit Pompeja. Discrimen autem in eo statuit Ramos, quod quum ex lege Cornelia ii tantum insuerentur culleo, qui parricidium

cidium proprie sic dictum admisissent: Pompejus hanc pœnam & ad reliquas personas cognatas & adfines, quarum mentio fit *l.* 1. *D. ad Leg. Pomp. de parricid.* produxerit. Præterea & alias parricidii pœnas, quas Tribonianus omiserit, recenset, & ubique hominem tantum non parricidii postulat, ut jureconsultus ille Salamanticensis inter Tribonianomagistas jure possit referri. Ceterum pœnæ cullei meminerunt post legem Pompejam Seneca *de Clement. Lib. I. Cap.* 15. *&* 23. Juvenal. *Sat. VIII. v.* 214. *Satyr. XIII. v.* 155. Svet. *August. Cap. XXXIII.* ex quo loco etiam patet, pœnam illam non nisi confessis reis infligi potuisse. Quamobrem non videtur admittenda Cujacii divinatio, cullei pœnam tantum ante leges Corneliam & Pompejam, moribus obtinuisse, at per legem Pompejam in pœnam legis Corneliæ de sicariis mutatam, denique a Constantino Magno *l.* 1. *C. de his qui par. vel lib. occid.* in usum revocatam esse suspicantis. Vid. Cujac. & Schulting. *ad Paull. Rec. Sent. Lib. V. tit. XXIV. p.* 512. *& seq.*

§. CVII.

Leges Publicia, Publilia, Remmia.

PUBLICIA LEX *de lusu & sponsionibus*, cujus mentio fit *l.* 3. *D. de aleat.* non modo incertæ ætatis, verum etiam in se obscura est, nisi quod ea sponsiones de rebus honestis fieri permiserit. De lege PUBLILIA *de plebiscitis* jam supra, quantum satis est, diximus (§. XL.) Hic vero prætermittenda non est LEX REMMIA, quam alii RHEMMIAM, alii REMNIAM, REMIAM, alii MEM-

MEMMIAM adpellitant, cujusque de origine nihil constat, nisi quod fuerit antiquissima, ipsisque decemviralibus legibus non multo recentior, ex mente V. C. Henr. Brencmanni *de leg. Remm. Cap. III.* Ceterum ea cautum fuisse, *ut qui per calumniam innocentem accusasset, ejus fronti littera K. inureretur,* * patet ex Cic. *pro Sex. Rosc. Cap. XX.* Julian. Μισοπωγ. *p.* 357.

* Sunt, qui litteram C. tamquam initialem vocabuli CALUMNIA præferunt, alii litteram D. tamquam primam vocis DELATOR: Turneb. *Advers. VIII,* 22. Immo quidam hic ad litteram Θ confugiunt, tamquam vocis Græcæ θανάτος, indicem. Sed quemadmodum veteres Romani, consentientibus omnibus pro CALUMNIA scribebant KALUMNIA, quemadmodum pro caput *Kaput*, pro calendæ *Kalendæ*, ita rem omnem conficit Juliani locus ex Μισοπώγων. ubi Antiochenis, K. id est Konstantium desiderantibus optat duplex ΚΑΠΠΑ, tamquam calumniæ pœnam justissimam. Brencmann. *Cap. V. p.* 1587. Scire autem Julianum rem potuisse, nemo negaverit, quum & sub Imperatoribus adhuc exstitisse lex Remmia videatur, *l.* 13. *D. de testib.*

§. CVIII.

Leges Scantinia & Scribonia.

Non minus dubiæ ætatis sunt LEGES SCANTINIA *de nefanda Venere*, cui facem accenderunt V. C. Jo. Fridr. Christius *diss. de lege Scantinia*, & D. Jo. Guil. Hoffmannus *in Comment. ad legem Juliam de adulter.* *Cap.*

Cap. I. §. p. 52. & SCRIBONIA *de usucapione*, quam singulari commentatione illustravit Jac. Rævardus. * Ea lege *usucapionem servitutium sublatam esse*, quam JCti disputatione fori invexerant, satis patet ex *l.* 4. §. *ult. D. de usurp. & usucap.*

* Ant. Augustin. *de legib. p.* 130. hanc legem tribuit auctori L. Scribonio Liboni, cujus meminit Cic. *in Bruto Cap. XXIII.* & *de Orat. I,* 53. Sed eam sententiam solidis argumentis profligavit Galvan. *de usufructu Diss. Cap. XII.* §. 4. *p.* 113. Sane Ciceronis ætate adhuc servitutum usucapionem processisse, didicimus ex *Orat. pro A. Cæc. Cap. XXVI.* Quare probabilius est, legem Scriboniam sub Augusto latam esse a L. Scribonio Libone Cos. collega M. Antonii II. Cos. anno DCCXIX. ceu visum est Galvano *ibid.* & Herm. NOORDKERKIO *Disquisit. de lege Petron. III. 6. p.* 90. Saltim tardius latam esse, (quod putavit Jac. Rævardus *de lege Scribon. p.* 497.) & quidem anno ab U. C. DCCLXVIII. L. Scribonio Libone & Sisenna Statilio Tauro Coss. eo minus crediderim, quo rarius tum leges rogari solebant a Consulibus.

§. CIX.

Extitisse porro legem quamdam SERVILIAM *de adulteriis & stupris*, circa annum ab U. C. DCXCIV. a P. Servilio Vatia Cos. rogatam, fretus loco Valerii Maximi *Lib. VIII. Cap.* 1. *ex.* 8. acute conjicit V. C. Jo. Guil. Hoffm. *de lege Jul. de adult. l.* 21. *p.* 33. Certius est, LEGEM SERVI- Leges Serviliæ de adulteriis & stupris, nec non de repetundis.

VILIAM *repetundarum*, cujus fragmenta ex monimento vetustissimo extulit Sigon. *de Judic. II*, 27. anno ab U.C. DCXLVII. rogatam esse. Eam vero ita illustravit laudatus Sigonius, ut ocium nobis fecisse videatur.

§. CX.

Leges Titia de sponsionibus, Tullia de ambitu, & Voconia. De LEGE TITIA *de lusibus & sponsionibus*, cujus mentio fit *l. 3. D. de aleat.* nihil me, quod dicam, compertum habere fateor. At TULLIA *de ambitu* auctorem habet M. Tullium Ciceronem, Cos. cum C. Antonio, anno, ab U. C. DCLXXXIX. * Denique celeberrima olim fuit LEX VOCONIA *de mulierum hereditatibus & de legatis*, lata a Q. Voconio Saxa, Trib. pl. anno ab U.C. DLXXXIII. Cæpione & Philippo Coss. sed de ea singularibus commentationibus tam accurate egerunt FRANC. BALDUINUS & JAC. PERIZONIUS, ut plura addere nihil attineat.

* Hanc legem jam superiore anno L. Julio Cæsare & C. Marcio Figulo Coss. rogari jusserat Senatus: sed intercesserat Q. Mucius Orestinus, Trib. plebis, teste Ascon. Pæd. *in Orat. in toga cand.* Cicero *pro Muræna Cap. XXXIV.* Postea legem de novo ex SC. tulit Cicero, eaque cautum, ne mercede conducti obviam candidatis irent, nec conducti eos sectarentur, ne gladiatoribus locus tribueretur, ne prandia vulgo darentur. Cic. *pro Muræna Cap. XXXIII. in Vatin. Cap. XV.* Ex quibus locis etiam patet, præter alias pœnas & decennale exsilium irrogatum esse iis, qui contra hanc legem fecissent. Sigon. *de Judic. II*, 29. *p.* 436.

§. CXI.

§. CXI.

Nihil adhuc diximus de SENATUSCONSULTIS, quorum tamen innumera hoc temporis intervallo facta esse, nemo ignorat. Enimvero; quod de suæ ætate scribit Ulpianus *l. 9. D. de legib. Non ambigi, Senatum jus facere posse*: id ad liberæ reip. tempora plane non pertinet. Erat tum Senatui jus deliberandi de republica, administrandi ærarium, curandi opera publica, delicta extra Romam in Italia admissa persequendi, gliscentes in Italia controversias componendi, legationes decernendi audiendique, indicendi ferias & supplicationes, de provinciis disponendi: Polyb. *Hist. VI*, 11. & de his rebus etiam SCta fiebant, vel, si quis majorum magistratuum Tribunorumve plebis intercessisset, AUCTORITATES scribebantur: Cic. *Lib. VIII. Epist. ad famil.* 8. Dio Cass. *Lib. LV. p.* 550. At nova jura SCtis invecta esse ante Cæsarum tempora, nusquam legeris.* SCa hoc tempore non erant species juris scripti.

* Verum tamen est, populum nec jure rogari, nec jure sciscere potuisse, nisi Senatus fieret auctor, eamque in rem scriptum esset SCtum. Liv. *Lib. I. Cap.* 17. *Lib. VIII. Cap.* 12. Plutarch. *in Coriolano p.* 227. Cic. *in Bruto Cap. XIX.* Appian. *de bello civ. Lib. I. p.* 650. Ex quo Ciceronis loco discimus, exstitisse ea de re legem veterem MÆNIAM, quam Festus *in voce Prorsus* MINIAM; Nonius vero Marcell. MANIAM vocat, eaque cautum fuisse, *ut patres in comitiorum eventum aucto-*

res

res fierent. At plerumque hanc legem neglexerunt turbulenti ingenii Tribuni plebis, qui seditiosissimas rogationes inconsulto fere ac refragante Senatu rogarunt, patribusque nec quidquam dissuadentibus, pertulerunt.

§. CXII.

Jurisconsultorum hujus ætatis recensus.

Contra ea quum PRUDENTUM, seu JURISCONSULTORUM permagnam hoc tempore auctoritatem fuisse dixerimus: (§. LII. sequ.) operæ pretium fuerit, instituere hic illorum recensum, & quæ de iis notatu digna videbuntur, veluti per lancem saturam memorare, eademque opera, quæ BERN. RUTILIUS, JO. BERTRANDUS, GUIL. GROTIUS, VAL. FORSTERUS, GUIDO PANCIROLUS, JAN. VINC. GRAVINA, similesque scriptores, vel prætervideruht, vel perperam tradiderunt * supplere atque emendare.

* Nulla historiæ litterariæ pars adhuc minus exculta est, quam hæc de vitis & scriptis veterum jurisconsultorum. Nec omnes hi auctores ita in ea re versati sunt, ut ocium fecerint posteris. Bern. Rutilius vulgaria & incomperta sæpe pro veris attulit. Doctior Bertrandus, at in divinando paullo audacior, nec ab erroribus immunis. Minime omnium operæ pretium fecit Val. Forsterus, qui homo ad quasvis potius operas sordidas, quam ad scribendam juris historiam erat condemnandus. Guido Pancirolus & Jan. Vinc. Gravina breviter hanc rem exsequuntur: hic præterea pleraque sublegit aliis, quæ deinde miro orationis flore solet vestire, aliquando etiam

etiam corrumpere. Vere ergo reliquorum omnium industriam vicit magni Grotii frater Guil. Grotius, quamvis ne is quidem, quæ est hominum infelicitas, omnia viderit.

§. CXIII.

Apud Pomponium jureconsultorum agmen ducit PAPIRIUS, Pontifex Max. quem Caji prænomen tulisse & jus Papirianum, paullo post exactos reges, compilasse, jam supra notavimus. (§.XVI.) Excipit eum APPIUS CLAUDIUS, *unus ex Decemviris, cujus maximum consilium in XII. Tabulis scribendis fuit*, *l.* 2. §. 36. *D. de orig. jur.* Sed de eo quoque jam supra pleraque occupavimus, * (§. XXV. sequ.) quibus jam id addimus, quod Appius ille impotente libidine sua non modo sibi, sed & reipublicæ maximum intulerit detrimentum, ac proinde conjectus in carcerem, dignum flagitiis suis supplicium morte voluntaria anteverterit, anno ab U. C. CCCVI. Liv. *Lib. III. Cap.* 58. Inter hos primi C. Papirius & App. Claudius Decemvir.

* CLAUDII e Regillorum oppido oriundi; gente Sabini erant. Sueton. *Tiber. Cap. I.* Unde & Decemviro nostro nomen fuit APPII CLAUDII SABINI REGILLENSIS. Primus ex ea gente, quæ Herculem, seu Deum Sancum Fidium auctorem generis ciebat, anno ab U. C. CCXLIX. Romam e Sabinis migraverat ATTUS CLAUSUS, de quo Virgil. *Æneid. VII. v.* 706.

Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum
Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar,

Clau-

Claudia nunc a quo diffunditur & tribus & gens
Per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.

Agminis meminit Virgilius, quia ATTIUS ille vel ATTA domi impar adversæ factioni, magna clientium comitatus manu ab Regillo Romam transfugerat. Potentem adeo fuisse oportet hominem, quem advenientem Romani non modo civitate & agro donarunt, sed & inter patres adlegerunt, non multo post in principum dignatione futurum, Liv. *Lib. II. Cap.* 16. immo & Consulem anno ab U. C. CCLIX. collega P. Servilio. Idem *Lib. II. Cap.* 21. Fuit huic filius APP. CLAUDIUS SABINUS REGELLENSIS, Consul cum T. Quinctio anno ab U. C. CCLXXXIII. plebi exercituique invisus, qui quum a suis desertus a Volscis vinceretur, suppliciis in centuriones, signiferos, gregariorumque decimum quemque sæviit, accusatusque ideo, antequam damnaretur, morbo decessit. Liv. *Lib. II. Cap.* 58. *seq.* Huic filius fuit Decemvir, præcipuus juris, quod ex XX. Tabulis proficiscitur, auctor.

§. CXIV.

App. Claudius Cæcus. Ejus cognomina.

Subjungit his Pomponius alterum APPIUM CLAUDIUM *ejusdem generis*, quippe Decemviri abnepos * quem CENTUMANI cognomen tulisse, maximamque scientiam habuisse ait. At quum alii eum CÆCUM cognominent, mirum est, quantopere criticis vapulet bonus Pomponius: quum tamen nihil impediat, quo minus, qui Senex ob casum CÆCUS dictus est, idem antea CEN-

TU-

TUMANI cognomen habuerit. Bynkersh. *Prætermiss. ad Pompon. p.* 58. Centumanorum saltim, vel Centumalorum cognomen non ignotum fuisse in gente Claudia intelligimus ex Cicer. *de Offic. III,* 16. & Val. Max. *Lib. VIII. Cap.* 2. *ex.* 1.

* Ne decipiatur lector ab iis, qui hic miscent quadrata rotundis, dabimus operam, ut plures Appios distinguamus. En ergo schema genealogicum:

ATTA vel ATTIUS CLAUSUS, qui Regillo profugus, Romam cum magna clientium manu migravit, inter patricios adlectus, dictusque APP. CLAUDIUS. Consul anno U. C. CCLVIII. Plutarch. *in Poplic. p.* 108. Suet. *Tiber. Cap. I.* Tacit. *Annal. IV.* 9. *XII,* 25.

APP. CLAUDIUS REGILLENSIS Cos. anno ab U. C. CCLXXXII. Liv. *Lib. II. Cap.* 56.

C. CLAUDIUS, qui pertæsus flagitiorum Appii fratris filii, Decemviri Regillum remigravit. Liv. III. 58.

APP. CLAUDIUS CRASSINUS, Decemvir, manus sibi ipse intulit, anno ab U. C. CCCVI. Liv. III, 58.

APP. CLAUDIUS, Tribun. mil. Cos. pot. anno ab U. C. CCCXXXI. Liv. *Lib. IV. Cap.* 35.

APP. CLAUDIUS CRASSUS, de cujus contentione cum Tribunis pleb. anno CCCLXXXVII. Liv. *Lib VI. Cap.* 40.

C. CLAUDIUS CRASSINUS REGILLENSIS, Cos. anno U. C. CCCCVI. in magistratu decessit. Liv. *VII,* 25.

APP. CLAUDIUS CÆCUS, Pomponio CENTUMANUS, JCtus, de quo hic agimus.

§. XCV.

§. CXV.

Ejus honores, res gestæ & inventum.

Honores inverso fere ordine gessit, primum censor anno ab U. C. CCCCXLII. quo tempore viam Appiam stravit, & aquam Claudiam in urbem induxit; *l. 2. §. 36. D. de orig. jur.* Liv. *Lib. IX. 29.* Ald. Manut. *Quæst. per epist. l. 2. p.* 181. Deinde anno CCCCXLVI. & CCCCLVI. Consul; Liv. *Lib. IX. Cap.* 42. & *Lib. X. Cap.* 18. insequente Prætor creatus est: Liv. *Lib.* 10. *Cap.* 22. Senex luminibus orbus viribusque defectus, tamen & clientibus se dedit, & lectica delatus in Senatum sua potissimum oratione effecit, ut Pyrrhus Rex in urbem non admitteretur. *Epit. Liv. Lib. XIII.* Plutarch. *in Pyrrho p.* 394. Postremo Pomponius observat eum litteram caninam in quibusdam vocabulis reperisse, * ut quum Romani testibus Varrone *de lingu. Lat. VI. pag.* & Quinctiliano *Inst. Orat. I.* 4. antea pronunciarent *dolosem*, *eso*, *misesia*, *mesidie*, *melios*, *vapos*, postea *dolorem*, *ero*, *miseria*, *meridie*, *melior*, *vapor*, pronunciare mallent.

* Pomponius hac de re tam obscure loquitur, ut nescias, nosterne Appius, an alius, qui ab eo processit, litteram istam R. invenerit. Sed quum Cicero *Lib. IX. Epist. ad famil.* 21. diserte scribat, L. Papirium Crassum circa annum U. C. CDXV. primum desiisse vocari *Papisium*: non alii ejus inventi laus deberi videtur, quam Appio Cæco, siquidem ejus pater jam anno CDXI. decesserat, filius vero tum nondum ejus

ejus fuit ætatis, ut ab eo tale quid proficisci potuisse videatur. Ceterum non credibile est, Appium ipsam litteram R. invenisse, quam ipsa *Romuli*, *Remi*, *Romæ* vocabula præferunt, quæque in ipsis carminibus Saliaribus frequenter occurrit. Itaque in quibusdam tantum vocabulis, in quibus ipsa euphonia R. pro S. exigere videbatur, litteram caninam invexisse videtur Appius. In ipsis sane carminibus Saliaribus, in quibus mentio fit *Marmurii*, *Veturii*, similiumque, occurrunt etiam *muses*, i. e. mures, *ruse*, i. e. rure, *plusima*, i. e. plurima, *melios*, i. e. melior. Add. Jo. Funcc. *de puerit. Lat. ling. Cap. I. p.* 193, & *Cap. III. p.* 243.

§. CXVI.

Fuit post eos, teste eodem Pomponio, *maxima scientia* SEMPRONIUS, *quem populus Romanus σοφὸν, id est*, SAPIENTEM *adpellavit*, *nec quisquam ante hunc aut post hunc, hoc nomine cognominatus est*, * l. 2. §. 37. *D. de orig. jur.* At non fuit post Appium Sempronius, sed iisdem pæne temporibus floruit, quippe consul creatus anno ab U. C. CCCC-XLIX. cum P. Sulpicio, Liv. *Lib. IX. Cap.* 45. quocum etiam de Æquis eo anno triumphavit. *Fast. Capitol. ad hunc ann.* Anno porro ab U. C. CCCCLIII Pontifex & Censor; & paullo post M. Valerio Corvo, Dictatore, Magister Equitum factus est. Liv. *Lib. X. Cap.* 9. Et tamen vir consularis, censorius ac triumphalis præturam anno ab U. C. CCCCLVI suscipere non est dedignatus. Liv. *Lib. X. Cap.* 21.

Sempronii Σοφῦ honores:

* Argutantur hic novi scriptores, observantes, (1) id nomen & posteris ejus hæsisse: (2) non defuisse alias gentes, quibus insignis sapientiæ gloria nobile ac perpetuum cognomen pepererit. Habere enim historiam *Atilium* & *Lælium* SAPIENTES, *Scipionem* CORCULUM, *Sex.* & *P. Ælios* CATOS, denique *M. Porcium* CATONEM dictos, quæ cognomina ab illo Σοφȣ elogio non nisi sono differant: adeoque fallere Pomponium, dum *nec quemquam ante hunc, aut post hunc, hoc nomine cognominatum esse*, contendat. Sed ad *prius* respondetur, posteris id nomen hæsisse tamquam hereditarium, at neminem eorum sibi id nomen virtute peperisse. Ad *posterius*, Pomponium id observasse de Græco σοφȣ cognomine, quod in Græcia septem tantum viris, Romæ soli post hominum memoriam P. Sempronio datum sit. Unde & SAPIENTIÆ simulacrum in gentis Semproniæ numis reperiri observat Rupertus *ad Enchirid. Pompon. p.* 318. Quæ quum ita sint, adsentiri non possumus Reinesio, qui *ad Inscript. p.* 36. ipsum *Semproniorum* nomen a sapientia derivat, eosque *Sempronios* dictos putat, quasi σώφρονας, atque inde & originem cognominis σοφȣ argute arcessit, quum tamen noster prius dictus sit Sempronius, quam σοφȣ cognomen ob ingenii præstantiam accepit, & jam pater P. SEMPRONIUS LONGUS; avus C. SEMPRONIUS LONGUS dicti sint. Rupert. *ibid.*

§. CXVII.

An uxorem ludos spectantem repudiarit.

Vulgo eum uxori misisse repudium, perhibent, ob eam solam caussam, quod ludos inconsulto se spectarit. Sed Valerius Ma-

Maximus, qui *Lib. I. Cap. 3.* id memoriæ prodidit, diserte ait, id divortium fuisse tertium ab eo, quod fecerit Sp. Carvilius. Quum vero hic anno demum DXXI primus uxorem res suas sibi habere jusserit, noster autem eam ætatem non attigisse videatur: consequens profecto est, ut alius fuerit ille Sempronius σοφὸς, qui tam severa animadversione uxoris curiositatem ultus est. Jo. Guil. Hoffm. *de leg. Jul. de adult. Cap. I. pag. 22. sequ.* Certius est, filium habuisse nostrum ejusdem nominis, qui anno ab U. C. CCCCLXXXIV. Consul de Picentibus triumphavit, *Fasti Capitol. ad hunc ann.* & anno ab U. C. D. Censor lustrum condidit. *Epit. Liv. Lib. XVIII.*

§. CXVIII.

Proximus ætate fuit TIBERIUS CORUNCANIUS, quem primum omnium jurisprudentiam publice professum esse, diximus. (§. LIII.) Eum nihil scripsisse, ait Pomponius: addens tamen, diligenter eum de jure consulentibus respondisse: *l. 2. §. 38. D. de orig. jur.* ob quam juris scientiam dexteritatemque in respondendo eumdem laudat etiam Cicero *de Orat. III. 15.* Consul fuit anno ab U C. CCCCLXXII. collega P. Valerio Lævino: postea creatus primus ex plebe Pontifex maximus * anno ab U. C. D. *Epit. Liv. Lib. XVIII.* obiit in extrema senectute (nam senibus qui reipublicæ profuerint eum accenset Cic. *de Senect. Cap. VI.*) anno ab U. C. DIX.

Tiberius Coruncanius.

quippe quo ei in pontificatum surrogatum esse L. Cæcilium Metellum, refert *Epitomator Livii Lib. XIX.*

* Equidem primus ex plebe pontifex anno ab U. C. CDLIII. creatus est cum P. Mucio Mure, C. Marcio Rutilo & M. Livio P. Sempronius Sophus: Liv. *Lib. X. Cap. 9.* at pontificatum maximum ad annum usque D. tamquam propriam sibi possessionem, retinuerat, eoque honore primus ornatus est Tib. Coruncanius, juris scientia non minus quam aliis virtutibus eam dignitatem meritus. Nusquam sane sine laude ejus meminit Cicero. Nam *de Nat. Deor. II, 66.* eum adnumerat *singularibus viris, quorum neminem, nisi juvante Deo talem fuisse credendum sit.* Libro *de Senectute Cap. IX. ab eo jura civibus præscripta, ejusque usque ad extremum spiritum provectam esse prudentiam* ait. In *Lælio Cap. XI.* laudat M. Curium & Tib. Coruncanium, *quos sapientes majores judicarint.* Alibi *de Orat. III, 33.* eum jungit P. Crasso illi veteri, & Scipionibus, quos vocat *prudentissimos homines, qui omnes Pontifices maximi fuerint, ut ad eos de omnibus divinis atque humanis rebus referretur, quique iidem & in Senatu, & apud populum, & in caussis amicorum, & domi & militiæ consilium fidemque suam præstiterint.* In *Bruto* porro *Cap. XIV.* observat, Coruncanium *ex Pontificum commentariis longe plurimum ingenio valuisse videri.* Denique *in Orat. pro domo sua Cap. LIV.* eum vocat *peritissimum pontificem*: ut alia ejus loca hic prætermittam.

§. CXIX.

L. Cincius Alimentus.

In eumdem censum Guil. Grotius *de Jurecons.*

recons. Lib. I. Cap. 2. refert L. CINCIUM ALIMENTUM, * qui quæsturam gessit anno DXXXIV. Præturam Siciliæ anno DXLII. & bello in primis Punico secundo inclaruit, quo anno DXLIII Canensis exercitus reliquias duxit, Liv. *Lib. XXVII. Cap.* 7. captusque ab Hannibale, quantum is exercitum adduxerit in Italiam, ex ejus ore audivit. Liv. *Lib. XXI. Cap.* 38. Scripsit librum de OFFICIO JURISCONSULTI, laudatum a Festo *in voce Subjici*, & præter illum *Annales Fastos, de comitiis, de Coss. potestate, mystagogica, de verbis priscis & de re militari*, ex quibus reliquias haud contemnendas collegit, suæque Sallustii editioni subjecit Cl. VVassius, cujus exemplum & Cortius postea est sequutus. Add. Voss. *de Hist. Gr. IV.* 13. & *Lat. I.* 4.

* Celeberrima iis temporibus fuit gens Cincia; ex qua eodem fere tempore claruit L. Cincius Alimentus, Trib. pl. anno ab U. C. DXXXIX. & L. Cincius Alimentus Ædilis plebis anno ab U. C. DXLI. nisi forte posterior idem cum nostro fuerit. Ast celeberrimus omnium M. Cincius M. F. Alimentus, cujus tribunatus nobilis fuit rogata LEGE CINCIA, (§. XCI.) de quo totaque gente Cincia plura Fridr. Brummer. *ad leg. Cinc. Cap. I. seq. p. 2. seq. edit. Paris.*

§. CXX.

Paullo minor natu, at eorumdem tamen temporum fuit PUBLIUS (non CAJUS, ut Pomponius vocat,) COR- *P. Scipio Nasica vir optimus a senatu dictus,*

NELIUS SCIPIO NASICA, * qui anno ab U. C. DXLVIII. adolescens nondum Quæstorius VIR OPTIMUS, a Senatu adpellatus est, dignusque habitus, qui matrem Deum Ostiam advectam exciperet, *leg. 2. §. 37. D. orig. jur.* Liv. *Lib. XXIX. Cap. 14.* Valer. Max. *Lib. VIII. Cap. 15. Excerpt. Peiresc. p. 606.*

* Quum facillima sit in tot Scipionum rebus gestis errandi occasio: præclare sane de republica litteraria meriti sunt viri docti, & in his Christoph. Ad. Rupert. *ad Pomp. enchirid. p. 323.* dum accuratum Scipionum stemma confecerunt, ex quo nos brevem hanc tabulam excerpsimus:

L. CORNELIUS L. F. CN. N. SCIPIO Cos. anno ab U. C. CDXCIV. de Pœnis, Sardis & Corsis triumphavit.

P. CORNELIUS L. F. L. N. SCIPIO Cos. anno DXXXV. qui primus cum Hannibale minus prospere sub Alpibus conflixit. Flor. I. 6.	CN. CORNELIUS L. F. L. N. SCIPIO CALVUS, Cos. anno ab U. C. DXXXI. cum fratre in Hispania occubuit.
P. CORNELIUS P. F. L. N. SCIPIO AFRICANUS, victor Hannibalis.	P. CORNELIUS CN. F. L. N. SCIPIO NASICA, jurisconsultus, *vir optimus* a Senatu cognominatus.
	P. CORNELIUS P. F. CN. N. SCIPIO NASICA, CORCULUM dictus Cos. anno DXC. & DXCVII.

§. CXXI.

§. CXXI.

Prætor anno DLIX. rem bene ac prospere gessit in Hispania, & insequente anno pro Prætore Lusitanos pæne perdomuit. Liv. *Lib. XXXV. Cap.* 1. Creatus deinde consul, anno DLX. Bojos ad internecionem cæcidit, de iisque triumphum egit pulcherrimum. Liv. *Lib. XXXVI. Cap.* 37. *seq.* Petenti anno ab U. C. DLXVIII. censuram Cato prælatus est. Liv. *Lib. XXXIX. Cap.* 40. Sed tanto honorificentius de eo fuit judicium populi, quando ei publice domus in sacra via data est, quo facilius consuli posset. *l.* 2. §. 37. *de orig. jur.* Filius ipsi fuit, cum aliarum virtutum, tum jurisprudentiæ laude patris simillimus, & sive ob sapientiam, sive ob communem civium amorem CORCULUM adpellatus, qui anno U. C. DXC. & DXCVII. consul fuit, & gravem de Carthagine non delenda sententiam in Senatu dixit. *

Ejus honores, res gestæ, filius.

* Equidem patri P. Scipioni Nasicæ, quem *virum optimum* adpellatum diximus, hanc orationem tribuunt Diodor. Sic. *in Excerpt. Peiresc. p.* 382. & *Epitomator Liv. Lib. XLIX.* Sed quum hæc contigerint anno ab U. C. DCII. ad id vero tempus vix advixisse videatur P. Scipio Nasica, qui jam anno ab U. C. DLIX. præturam gesserat, filius contra hoc ipso tempore ætate non minus, quam auctoritate, rerumque gestarum gloria floreret: adsentiri non dubitaverim Ruperto, existimanti, filium, P. Scipionem Corculum gravem illam sententiam in Senatu dixisse. Vid. Rupert. *ad Pompon. Enchirid. p.* 351.

§. CXXII.

An & Q. Mucius eorum temporũ ICtus?

Dubiæ sanitatis est locus Pomponii *l.* 2. §. 37. *D. de orig. jur.* ubi horum temporum jurisconsultis accenset Q. MUCIUM quemdam, quem legatum ad Carthaginienses missum, ex duabus tesseris positis, una pacis, altera belli, dato arbitrio, utram vellet, Romam referret, utramque ait sustulisse, addita caussa, Carthaginenses petere debere, utram accipere mallent. Ut enim jam non dicam, rem ab aliis multo aliter narrari: Liv. *Lib. XXI.* 18. Florus *Lib. II. Cap. 6.* Gell. *Lib. X. Cap.* 27. Sil. Ital. *Lib. II. v.* 382. *sequ.* nemo veterum in ea legatione Q. Mucium fuisse refert, sed id uno ore tribuunt Q. FABIO MAXIMO, qui deinde *Cunctatoris* nomen meruit. Eum vero Fabium jurisprudentiam reliquis laudibus suis adjunxisse, ego quidem nusquam reperio. *

* Probabile tamen est, Pomponium scripsisse *Q. Maximum*, idque postea librarios perperam mutasse in *Q. Mucium*. Rupertus *ibid.* Q. vero Fabium juris peritum fuisse idem Rupertus probat loco Ciceronis *de Senectute Cap. IV.* ubi Cato de Fabio: *Nec vero ille*, inquit, *in luce modo, atque in oculis civium magnus, sed intus domique præstantior. Qui sermo? quæ præcepta? quanta notitia antiquitatis? quæ* SCIENTIA JURIS? *augurii?* At male interpungere videtur Rupertus. Cato enim non laudat Fabii *scientiam juris*, sed *scientiam juris augurii*, vel auguralis, quæ & in juris imperitum cadebat.

§. CXXIII.

§. CXXIII.

Iisdem pæne temporibus jurisprudentiæ laude floruerunt duo fratres celeberrimi, P. & SEX. ÆLII PÆTI CATI, quorum alterum juris Æliani auctorem fuisse, supra vidimus. (§. XLIX.) PUBLIUS anno U. C. DXLVIII. Ædilis plebis, ac insequente anno Prætor, Liv. *Lib. XXIX. Cap.* 38. anno DL. Magister Equitum C. Servilii Gemini Dictatoris, Id. *Lib. XXX. Cap.* 39. sequente Consul, Liv. *Lib. XXX. Cap.* 40. biennio post Censor creatus. Idem *Lib. XXXII. Cap.* 7. pestilentia periit anno ab U C. DLXXVIII. Liv. *Lib. XLI. Cap.* 26. P. Ælius Pætus.

§. CXXIV.

SEX. ÆLIUS PÆTUS CATUS per eosdem fere honorum gradus decurrens itidem ad consulatum & censuram pervenit, quorum illum anno DLIV. hanc anno DLVIII. ab U. C. gessit cum collega C. Cornelio Cethego. * Liv. *Lib. XXXI. Cap.* 7. *Lib. XXXIV. Cap.* 44. & *Lib. XXXV. Cap.* 9. De ejus *Tripartitis* supra diximus. (§. XLIX.) Addit Pomponius *l.* 2. §. 38. *D. de orig. jur.* ei & alios libros, sed dubiæ auctoritatis, tribui. Eruditorum manibus vel maxime trita videntur *Tripartita*, tamquam insigne juris universi systema, quo & Cicero usus videtur, dum *Lib. VII. ad Famil. Epist.* 22. tractat quæstionem juris, *possetne hæres, quod furtum antea factum esset, recte furti agere?* Sex. Ælius Catus.

 * Re-

* Refert Plin. *Hist. Nat. Lib.* XXXIII. *Cap.* 1. Ælium Catum L. Æmilii Paulli, qui Perseum, Macedoniæ regem vicerit, generum fuisse, eumque quum legati Ætolorum, in consulatu prandentem in fictilibus adiissent, oblata ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitæ diem, quam duo pocula, quæ L. Paullus, socer, ei ob virtutem donasset. Sed L. Paulli gener *Q. Ælius Tubero* fuit, non *Sex. Ælius Catus*. Illum ob virtutem navatamque in bello Macedonico operam generum sibi delegerat Æmilius. Plutarch. *in Paull.* *p.* 257. At Ælius iste, Paulli gener, nec Cati cognomen tulit, nec umquam Consul fuit, sed vir optimus ac continentissimus, καὶ μεγαλοπρεπέστατα Ῥωμαίων πενίᾳ χρησάμενος, *& qui omnium Romanorum magnificentissime paupertatem tulit*, ceu loquitur Plutarchus. Recte id monuit Rupertus, quum Corasius, Hotomanus & Jo. Bertrandus, Plinii sequuti auctoritatem, perperam hæc omnia ad Sex. Ælium Catum referant.

§. CXXV.

I. Acilius an P. Atilius, Sapiens. Jungit Pomponius Æliis fratribus P. ATILIUM, quem primum SAPIENTEM a populo cognominatum scribit *d. l.* 2. §. 38. *D. de orig. jur.* Quamvis vero celeberrima Romæ fuerit *Atiliorum* familia, multisque imaginibus illustris, de qua præclare meritus est V. C. Jac. Perizonius *Animadv. Hist. Cap.* 1. *p.* 26. ubi & stemma Atiliorum dedit: Ruperto tamen hic parum accuratus videtur Pomponius, quippe qui *P. Atilium* nobis obtrudat

dat pro L. ACILIO. De hoc sane Cicero *de Amicit. Cap. II. Scimus L. Acilium*, (ita enim habent libri optimi,) *apud patres nostros adpellatum* SAPIENTEM, *quia prudens esse in jure civili putabatur*. Et *Lib. II. de Legib. Cap.* 23. iterum vocat *L. Acilium*, eumque jungit *Sex. Ælio*. Attamen res & etiamnum incerta est, & jam olim inter has gentes de hoc jurisconsulto certamen fuisse videtur. * Quædam ad XII. Tabulas scripsisse hunc sive Atilium, sive Acilium jam supra observavimus. (§. *XXXI.*)

* In *Aciliæ* gentis denariis Janus bifrons prudentiæ sapientiæque signum, conspicitur apud Patin. *de famil. Rom. p.* 3. At idem χάραγμα & in *Atiliæ* gentis nummis *pag.* 42. reperimus. Si ergo verum est, hoc esse signum sapientiæ vel prudentiæ, a quo majorum quis cognomen tulerit: facile est ad existimandum, de eo gentium suarum decore inter utramque certatum esse.

§. CXXVI.

Eorumdem temporum jurisconsultis Grotius *de Jurisconf. Lib. I. Cap.* 4. adnumerat SER. FABIUM PICTOREM, quem *juris, & litterarum, & antiquitatis peritissimum* fuisse testatur Cicero *in Bruto Cap. XXI.* Unde existimari posset, Ciceronem hæc scribentem in animo habuisse *Q. Fabium Pictorem*, Annalium scriptorem, cujus fragmenta in Cl. VVassi *Sylloge* primum statim locum obtinent. Enimvero, quum non Quintum illum vocet, sed Servium, & hunc M. Porcio Ca- Ser. Fabius Pictor & Q. Fabius Labeo.

tone natu paullo minorem fuisse, observet: magis est, ut ex filiis ejus aliquem intelligamus, de quo tamen altum alioquin in historia Romana silentium est. Celebrior Q. FABIUS LABEO, Quæstor anno ab U. C. DLVI. Liv. *Lib. XXXIII. Cap.* 42. septimo post anno Prætor, Liv. *Lib. XXXVII. Cap.* 47. & 50. anno porro DLXIX. Consul, Liv. *Lib. XXXIX. Cap.* 45. demum triennio post Pontifex. Id. *Lib. XL. Cap.* 42. Eum iisdem pæne laudibus, ac Ser. Fabium Pictorem, exornat Cicero *in Bruto Cap. XXI.*

§. CXXVII.

T. Manlius Torquatus.

T. MANLIUM, A. F. T. N. TORQUATUM *juris civilis & sacrorum pontificalium*, teste Valerio Maximo *V*, 8. 3. *peritissimum*, consulem cum Cn. Octavio anno ab U. C. DLXXXVII fuisse, observat Cicero *de Finib. I*, 7. * simulque refert, eum filium compertum repetundarum judicio domestico damnasse, & in conspectum suum venire vetuisse. Addit Valerius, quum filius tam tristi perculsus sententia suspendio vitam finiisset, eum ne exsequiis quidem adolescentis interfuisse, sed tum maxime, quum funus efferretur, consulentibus vacuas aures commodasse. *Epit. Liv. Lib. LIV.*

* Gentilitium id fuit genti Manliæ, sævire in suos, iisque nullius delicti gratiam facere. Hinc *Manliana imperia* illo etiam tempore horrenda, exempli semper tristis in posterum fuerunt. Liv. *Lib. VIII. Cap.* 7. & *IV*, 29. De acerbitate L. Manlii in filium, nullius pro-

probri compertum, unde Imperiosi nomen tulit, idem videndus Liv. *Lib. VII. Cap.* 4. Noster ergo Titius tertium dedit tam inusitatæ severitatis exemplum. *Titius*, inquam, nam mendum in prænomine est apud Ciceronem. Quem enim exemplaria Ciceronis omnia *Lucium* vocant, ei *Fasti Capitolini*, his in rebus accuratissimi æque, ac Valer. Maximus & Livii Epitomator, *Titi* prænomen tribuunt. Graviore multo errore Colerus *in Notis ad Valer. Max. Manlium* hunc confundit cum *Manilio*, jurisconsulto, de quo paullo post. Quem errorem errat etiam Bernard. Rutil. *in vit. JCt. XV*, 21. ideo jure notatus a Guil. Grotio *de vit. JCt. I*, 4.

§. CXXVIII.

Eidem Valerio Maximo debemus notitiam C. MARCII FIGULI, qui circa annum DCXX *juris civilis studio celeberrimus fuit*. At istius professionis, tamquam infructuosæ eum pertæsum est, quum petens consulatum repulsam tulisset. Nam istius ignominiæ dolorem non ferens, quum ad eum postero comitiorum die multi consulendi caussa confluxissent, omnes rerum suarum incertos dimisit, præfatus: *At vos consulere scitis, consulem facere nescitis*, Valer. Max. *Lib. IX. Cap.* 3. *ex.* 2. qui auctor hoc subjungit judicium: *Dictum graviter & merito: sed tamen aliquanto melius non dictum.* C. Marcius Figulus.

§. CXXIX.

Qui iisdem temporibus floruit, totumque pæne sæculum doctrina prudentiaque illu- M. Porcius Cato, Censorius, pater.

illustravit M. PORCIUS CATO. Quæsturam gessit anno ab U. C. DXLVIII. Liv. *Lib. XXIX. Cap.* 25. Præturam anno U. C. DLIX. Liv. *Lib. XXXII. Cap.* 7. Consulatum triennio post, Liv. *XXXIII*, 42. a quo tempore bellum in Hispania prosperrime gessit, censuraque anno DLXVIII. severissime acta, Liv. *XXXIX*, 41. *sequ.* anno demum ab U. C. DCIV. L. Marcio & M. Manilio Coss. octuagenario major decessit. Cic. *in Bruto Cap. XV. Ei tam versatile ingenium pariter ad omnia fuit, ut natum ad id unum dixisses, quodcumque ageret. In bello enim manu fortissimus, multisque insignibus clarus pugnis, idem, postquam ad magnos honores pervenit, summus imperator, idem in pace, si quis jus consuleret, peritissimus, si caussa agenda esset, eloquentissimus fuit.* Quales laudes in eum tamquam ex compacto congerunt Liv. *Lib. XXXIX. Cap.* 40. Cic. *de Orat. I.* 37. III. 15. Cornel. Nep. *Caton. Cap. III.* Quinctilian. *Inst. Orat. XII.* 3. Valer. Max. *VIII.* 7. *ex.* 1.*

* Raro sane inter mortales exemplo M. ille Porcius Cato in omni artium scientiarumque genere eminuit, bonus Imperator, bonus Censor, Consul, Prætor, optimus ac fere eximius Jureconsultus, Orator facundissimus, historiæ omnisque antiquitatis, si quis alius, peritissimus, agricola insignis. Senex & Græcas litteras didicit, tanto ardore animi, ut diuturnam sitim explere velle videretur. Cic. *de Senectute Cap. I. Lib. IV. Acad. Quæst. Cap.* 2. Idque eo magis mirandum, quod nullo subsidio adspiravit ad rempublicam, so-

laque

Iaque virtute ad summa enixus est. Unde Plutarch. *in Cat. Maj. p. 353.* Ὁ δὲ Κάτων ἐκ πολίχνης τε μικρᾶς καὶ διαίτης ἀγροίκου δοκούσης φέρων ἀφῆκεν ἑαυτὸν ὥσπερ εἰς πέλαγος ἀχανὲς, τὴν ἐν Ῥώμῃ πολιτείαν. *Cato vero ex oppidulo exiguo & vitæ genere, quod rusticarum videbatur, in rempublicam Romanam sese, tamquam in vastum pelagus præcipitavit.* Addit, non tum fuisse ea tempora, quæ Curios, Fabricios, Hostilios, aliosque ab aratro pauperes, ad magistratus & rostra admiserit, sed Romam jam claritati familiarum, divitiis, largitionibus & prensationibus adsuefactam honores petentibus novis hominibus insultasse. Denique & id miratur Plutarchus, quod Cato, quum omnes pæne civitatis potentissimos & primos haberet adversarios, & ad senectutem usque instar athletæ decertarit, conservaverit se incolumem, non alio tutus præsidio, quam τῷ λόγῳ, id est, eloquentia, ὃ δικαιότερον ἄν τις, ἢ τύχης καὶ δαίμονι τοῦ ἀνδρὸς, τὸ μηδὲν παθεῖν παρ' ἀξίαν ἀνατιθείη. *Cui verius, quam casui vel fortunæ ejus, quod illæsa semper permanserit dignitate, acceptum referas.* Meretur tota Catonis vita a Plutarcho scripta, ejusque in primis & Aristidis comparatio legi, quippe qua Catonem omnes magni viri partes implevisse, & Aristidem longo post se intervallo reliquisse, luculentissimis argumentis demonstratur.

§. CXXX.

Opera varii argumenti, ab eo scripta, veteres laudant quam plurima, * ex quibus & hodie integrum exstare creditur illud *de re rustica.* Ex ejus vero *Originibus*, librisque *de re militari*, *de liberis educandis*, *de mori-* Ejus opera.

moribus, *præceptis ad filium*, *epistolis*, *orationibus*, fragmenta, quæ supersunt, cum cura collegit laudatus VVaffius. Laudantur & ejus COMMENTARII JURIS CIVILIS a Festo; liber de DOTE a Gellio *Noct. Attic. X*, 23. Denique & RESPONSA novo more, expressis personarum nominibus, edidisse, observat Cicero de *Orat. II*, 33.

* De operibus vero juridicis Catonis, ut & aliis, quæ Catoni tribuntur, veluti regula Catoniana, non satis exploratum est, patri, an filio, sint attribuenda. Nec mirum, quum eadem utriusque sint nomina, & eadem uterque jurisprudentiæ laude floruerit. Quamvis etiam veteres omnes, & in his Plutarchus *in Catone Maj. pag.* 351. eum *de re rustica*, scripsisse, testentur; de eo tamen, quod hodie exstat sub Catonis nomine, opusculo, sitne vere M. Porcii Catonis, an alterius, non sine ratione ambigitur. Vid. V. C. Matth. Gesneri *præfat. scriptoribus rei rust. præmiss. p. I. seq.*

§. CXXXI.

M. Porcius Cato filius.

Filium Cato sustulerat sibi ὁμώνυμον, M. PORCIUM CATONEM, iisdemque virtutibus in toga sagoque insignem. * Rei militaris specimina bello Macedonico tam præclara dederat, ut L. Æmilius Paullus eum sibi generum ultro deligeret. Juris vero civilis scientia omnes ejus ætatis viros doctissimos superavit, egregiosque de juris disciplina libros reliquit. Gell. *Noct. Attic. XIII*, 18. *l.* 2.

M. P
An
Co
U.C

M. PORCI
jureconsult
signatus c
anno ab
habuit *Lic*

M. PORC
CATO, i
anno 634.
Africam so
tu ibi dec

M. PORC
CATO, Æ
in Africa c

L. Luc

l. 2. §. 38. *D. de orig. jur.* Exstinctus est vivo patre, & Prætor jam designatus anno ab U. C. DC. Et is unus casus concussisse dicitur intrepidum animum Catonis patris, Cic. *de Senect. Cap. XXIII.* quem ideo hujus filii sui sæpe in scriptis suis cum laude meminisse refert Plutarch. iu *Cat. maj. p.* 351.

* Quum plures Catones in historia Romana occurrant, quorum facilius est confusio: non ingratum lectori fuerit, totam illam gentem in schemate contemplari. Et quamvis illud concinnare jam cœperit Gell. *Noct. Att. XIII,* 19. & inde sua sumserit Guido Pancirol. *de clar. Leg. interp. I,* 8. *p.* 27. licebit tamen illud hoc modo supplere. (✠ ✠)

§. CXXXII.

Quamvis vero patris filiique scripta sæpe confundi videantur; filio tamen, quæ Catoni in jure nostro tribuuntur, * pleraque deberi existimamus, veluti REGULAM CATONIANAM, *l.* 1. *D. de reg. Cat.* & quæ ex Catonis libris proferuntur de adoptione servorum, §. 12. *Inst. de adopt.* de servo mutilo morboso, *l.* 10. §. 1. *D. de Edil. edict.* de socero a genero instituto herede, *l.* 44. *pr. D. solut. matrim.* de pœna certæ pecuniæ promissa, si quid aliter factum sit, *l.* 4. §. 1. *D. de verb. obl.* de die intercalari, *l.* 98. §. 1. *D. de verb. signific.* Ejus scripta.

* Laudatur Cato sæpius, sed ita, ut ejus libri Ulpiani & Paulli temporibus non amplius videantur exstitisse. Hinc formulæ: *Apud Cato-*

Catonem bene scriptum, REFERT ANTIQUITAS: §. 12. *Instit. de adopt. Catonem scribere* LEGO, *l.* 10. §. 1. *D. de Ædil. edict. Nerva & Cato responderunt, ut est* RELATUM *apud Sextum ab Aristone*. Sic aliena fide citant Catonem. Semel Paullus *l.* 4. §. 1. *D. de verb. oblig.* citat *Catonis librum XV.* sua, an aliena fide, non facile dixerim.

§. CXXXIII.

C. Livius Mamilianus Drusus.

C. LIVIUS M. F. MAMILIANUS DRUSUS Consul anno ab U. C. DCVI. collega P. Cornelio Scipione eo potissimum nomine laudatur, quod senex, oculis captus, viribusque defectus, consulentibus non minus de jure responderit, quum, quorum res esset, sua ipsi non videntes, caecum adhibere ducem non dubitarent. Cic. *Tusc. Quaest. V*, 38. Valer. Max. *VIII*, 7. Addit Valerius, eum utilissima monimenta, oculorum licet acie destitutum, composuisse, quae saltim in P. Juventii Celsi manus videntur incidisse. Nam Drusum hic laudat, *l.* 38. §. 1. *D. de Act. emt. vend.*

§. CXXXIV.

P. Mucius Scaevola.

Venio nunc ad triumviros, qui *jus civile fundasse* dicuntur a Pomponio, *l.* 2. §. 39. *D. de origine jur.* Horum princeps P. MUCIUS P. F. Q. N. SCÆVOLA ex ea gente ortus est, quae jurisprudentiam pro gentilitio bono habuit, pluresque patriae dedit juris-

risconsultos eximios. * Noster anno ab U. C. DCXX. Consul fuit, collega L. Calpurnio Pisone Frugi, Vell. Paterc. *Hist. II*, 2. Gruter. *Inscript. pag.* 202. *& sequ.* biennioque post, quum Crassus occubuisset, pontificatum maximum est adeptus. Cic. *Lib. XII. ad Attic. Epist.* 4. *de Orat. II*, 12. *de Natura Deor. III*, 2. *pro domo Cap. LIII.* Denique eum phthiriasi exstinctum esse tradit Plutarch. *in Sulla p.* 475.

* Magnam ergo gratiam ab historiæ studiosis iniit Rupert. *ad Enchir. p.* 389. quod plures Mucios, quod juris scientia nobilitavit, accurate distinxit. Nos ex ejus schemate pauca hæc decerpsimus.

B. MU-

P. MUCIUS SCÆVOLA

Q. MUCIUS P. F. SCÆVOLA Prætor anno 538. Sardiniam sortitus est: Liv. XXIII, 24. 30.

Q. MUCIUS Q. F. P. N. SCÆVOLA prætor anno U. C. 574. Liv. XL, 44. Cos. anno 579. cum Sp. Postumio.

Q. MUCIUS Q. F. Q. N. SCÆVOLA, Augur, Cos. anno ab U. C. 636. cum L. Metello. Grut. *Inscr.* *p. CCIV.* Vixit adhuc L. Luculli temporibus. Val. Max. III, 8. JCtus egregius quem Cicero audivit.

Mucia uxor L. Licinii Crassi, oratoris.

Licinia nupta P. Cornelio Scipioni Nasicæ Cic. *in Bruto C. LVIII.*

Mucia, de qua Cicero *in Bruto Cap. LVIII.*

P. MUCIUS Q. F. P. N. SCÆVOLA prætor 574. Liv. XL, 44. Cos. 578. cum M. Æmilio Lepido. Liv. XLI, 19. eodem anno triumphavit de Liguribus.

P. MUCIUS P. F. Q. N. SCÆVOLA Pontifex Max. JCtus de quo Pomponius *l. 2.* §. 39. *D. de Orig. jur.*

P. MUCIUS P. F. Q. N. SCÆVOLA Consul anno 675. Asiæ proconsulatu gesto celeberrimus, ob quem Mucia festum diem instituerunt Asiatic. Cic. *Verr. II,* 21. JCtus celeberrimus, de quo *l.* 2. §. 41. *D. de orig. jur.*

P. LICINIUS P. F. P. N. adoptatus a P. Licinio Crasso, ac proinde dictus MUCIANUS ab origine, LICINIUS CRASSUS a patre adoptivo. Consul anno 522. Pontifex Maxim. & JCtus celeberrimus, de quo *l. 2.* §. 40. *D. de orig. jur.*

§. CXXXV.

§. CXXXV.

Reliquisse a Pomponio dicitur DECEM LIBELLOS, *l. 2. §. 39. D. de orig. jur.* ex quibus dubio procul decerpta sunt, quæ ex hujus Scævolæ monimentis adferunt non modo Cicero *Topic. Cap. IV.* & *Lib. VII. ad familiar. Epist.* 21. sed & jurisconsulti nostri, *l. 66. D. solut. matr. l. 17. D. de legation. l. 4. D. de capt. & postlim.* * Ejus scripta.

* Neque tamen crediderim, P. Scævolæ opera adhuc exstitisse tempore JCtorum, qui illa laudant. Nam Javolenus *l. 66. pr. D. sol. matr.* quæ de P. Scævolæ sententia memorat, vel ex Labeone, vel ex Servio, quem ibi testem citat, videtur exscripsisse. Pomponius *l. 17. D. de legat.* Q. Mucium sequutus est. Modestinus denique *l. 4. D. de capt.* quæ ibi de P. Scævola habet, ex Pomponio haurire potuit.

§. CXXXVI.

Alter ex hac triga M. JUNIUS BRUTUS, vir prætorius, *l. 2. §. 39. D. de orig. jur.* quem Cicero *in Bruto Cap. XLVII. in jure ante alios summum evasisse* ait, *ibidemque Cap. XXXV.* vocat *virum optimum & jurisperitissimum*, in eo tamen paullo infeliciorem, quod filium reliquerit gentis suæ dedecus, vulturem togatum, accusatorem vehementem & molestum, & qui opes paternas turpiter disperdiderat. Cic. *ibid.* & *de Orat. II.* 55. Reliqua fere ignoramus, nisi quod eum temporibus Gracchanis floruisse constat. M. Junius Brutus.

§. CXXXVII.

§. CXXXVII.

Ejus libri. Librorum de jure civili a Bruto scriptorum septem numerat POMPONIUS, *d. l. 2. §. 39. D. de orig. jur.* quamvis Ciceronis ævo tres tantum DE JURE CIVILI libri pro genuinis habiti videantur. * Cic. *de Orat. II, 55.* Ex iis quædam, quæ ad edictum potissimum pertinuerunt, notis vel strictutis suis illustrasse videtur SER. SULPICIUS: *l. 2. §. 44. D. de origine jur. l. 5. §. 1. D. de instit. actione*, nisi forte, quod alii suspicantur, eos libros Bruto potius cuidam nuncuparit. (§. LXXIV.*) Bruto vero nostro, tamquam eximio juris auctori, testimonium frequenter denunciant Cicero *de Finib. I, 4. Lib. VII. ad Famil. Epist. 22.* Gell. *Noct. Attic. VII, 15.* & jurisconsulti nostri, *l. 68. D. de usufr. l. 27. §. 21. D. ad leg. Aquill. l. 13. pr. D. de in diem addict. l. 3. §. 3. D. de adqu. vel amitt. possess. l. 4. D. de capt. & postl.*

* Verosimile est, mendum irrepsisse in Pomponii *enchiridion*, & acute suspicatur V. A. Corn. van Bynkersh. *in Prætermiss. p. 67.* transpositis vocabulis legendum esse: *Brutus tres, Manilius septem*: quale quid in mentem venit etiam Joanni Bertrando *de Jurispr. II, 6.* Ceterum Brutum quoque his libris suis intexere solitum esse responsa, & quidem expressis personarum nominibus, (§. CXXX.) observat Cicero *de Orat. II, 33.* Quod institutum probandum, an reprehendendum sit, disquirit Guil. Grot. *de Vit. jurisc. I, 5.*

§. CXXXVIII.

§. CXXXVIII.

Tertius M. MANILIUS P. F. P. N. (ita enim scribendum id nomen, non littera duodecima MAMILIUS, uti hoc nomen ubique emendari jubet Petr. Victor. *ad Varron. de re rustic. II, 3. 5.* *) P. F. P. N. vir consularis, quippe qui fasces anno ab U. C. DCIII. collega L. Marcio Censorino tenuit. *Fast. Consul. ad ann.* quum antea Prætor cum Lusitanis bellum parum prospere gessisset. Appian. *Iber. p. 286.* ac ne Consul quidem Carthaginem felicius oppugnasset. *Epit. Liv. Lib. XLIX.* At tanto illustrior toga, non modo consulentibus totum se dedit, eorumque commodo transverso foro quotidie obambulavit: ut sui consulendi copia esset omnibus: verum etiam domi suæ, quam mediocrem in Carinis habebat, omnes & de jure civili, & de filiabus elocandis, fundis emendis, agro colendo, deque omni officio negotioque consulturos admisit: Cic. *de Orat. III, 33.* pauperem tamen fuisse, testatur Cicero *Paradox. VI, 3.* M' Manilius.

* Hoc audacior Val. Forsterus in *Hist. jur. II, 21.* eum vocat *M. Manlium*, quum *Marci* prænomen in gente *Manlia*, ob M. Manlii Capitolini supplicium, lege familiæ quasi proscriptum esset, Liv. *Lib. VI. Cap. 20.* immo sub finem istius capitis illum confundis cum *T. Manlio Torquato*, de quo supra disseruimus: (§. CXXVII.) accurate

rate refutatus a Ruperto *ad Pompon. Enchirid. III, 5.*

§. CXXXIX.

Ejus opera. Reliquit DE JURE CIVILI libros, si vulgarem scripturam in Pomponio servandam credimus, *tres*, sin Amplissimi Bynkershoekii conjecturam (§. CXXXVII.) sequimur, *septem*, ac praeterea *volumina inscripta* MANILII MONIMENTA, *l.* 2. §. 39. *D. de orig. jur.* quae, qualia fuerint, nos hodie scimus juxta cum ignarissimis. Praeterea MANILIANARUM VENALIUM VENDUNDORUM LEGUM * mentionem faciunt Cicero *de Orat. I.* 58. & Varro *de re rustica II.* 5. quas a monimentis illis diversas non esse, existimat Ant. Augustin. *de nomin. propr. Pandect. p.* 211. *Thes. jur. Tom. I.* Et ea quidem Manilii opera passim laudari animadvertimus a Varrone *de Lingua Lat. Lib. IV. pag.* 13. *&* *Lib. VI. pag.* 68. *de re rust. II.* 5. Cicerone *Lib. VII. ad familiar. Epist.* 22. Gell. *Noct. Attic. Lib. XVII. Cap.* 7. denique a Paullo jurisconsulto, *l.* 3. §. 3. *D. de adquir. vel amitt. possess.*

* Pertinuerunt *Manilianae* istae *venalium vendundorum leges* ad jurisprudentiam formulariam. Auctor enim est Plin. *Hist. Nat. XVIII,* 3. observationem earum tam scrupulosam fuisse, ut ne canes quidem & sues, nisi conceptis verbis a laniis emerentur, neque mulctae dictio aliter justa esset, nisi in qua OVIS masculino genere efferretur, & nisi bobus ovibusque simul expressis, oves prius, quam boves nominarentur.

tur. Ev. Otto *Jurispr. symbol. Exerc. I, 15. p.* 92. Exstant tales venalium vendundorum formulæ apud Varron. *de re rust. II, 3.*

§. CXL.

Subjungimus illustri illi jurisconsultorum trigæ Q. MUCIUM, Q. F. Q. N. SCÆVOLAM, vulgo *Augurem*, Cos. anno ab U. C. DCXXXVI. collega L. Cæcilio Metello, qui senex admodum decessit, neque se adduci passus est a L. Sulla, ut C. Marium hostem reip. judicaret. Valer. Max. *III,* 8. Quantus in respondendo fuerit, vel ex eo patet, quod Cicero *in Bruto Cap. XXXIX. sequ.* & *de Orat. I,* 45. eum juris civilis intelligentia atque omnis prudentiæ genere præstitisse, ejusque januam & vestibulum in infirmissima valetudine adfectaque jam ætate maxima quotidie frequentia civium ac summorum hominum splendore *celebratam esse*, testatur. Auditores habuit illustres quam plurimos, & in his Ciceronem, ceu ipse testatur *in Bruto Cap. LXXXIX.* quamvis postea, eo mortuo, ad Q. Mucium Scævolam, Pontificem, de quo paullo post, sese contulerit. Cic. *de Leg. I,* 4. An quidquam scripserit, hodie ignoramus. Arbitrium tamen ejus in caussa finium regundorum inter Gennates & Veturios exstat apud Gruter. *Inscript. p. CCIV.*

Q. Mucius Scævola Augur.

§. CXLI.

Quos his Pomponius subjungit, CÆLIUS ANTIPATER, PAULUS VIRGINI-

Antipater Virginius, Pompejus, Tubero, Rutilius Rufus.

NIUS, SEX. POMPEJUS, Q. ÆLIUS TUBERO, quamvis juris non imperiti, aliis tamen potius artibus adpulisse animum videntur. * Quare dicendum potius erit de P. RUTILIO RUFO, qui P. Mucium Scævolam, pontificem maximum audivit, Cic. *de Offic. II*, 13. simulque philosophiæ Stoicæ, duce Panætio, totum se dedit. Idem *de Offic. III*, 2. in *Bruto Cap.* XXX. Functus consulatu anno ab U. C. DCXLVIII. collega Cn. Manlio Maximo, iniquissimo repetundarum judicio opprimitur & exsul Smyrnæ consenescit, honoratus ab omnibus Asiæ civitatibus. Ovid. *ex Ponto I*, 3. *v.* 6. *sequ.* Cic. *de Orat. I*, 53. Valer. Max. *Lib. VI. Cap.* 4. *ex.* 4. Vellej. Paterc. *Lib. II. Cap.* 13.

* L. CÆLIUM ANTIPATRUM ipse Pomponius *l.* 2. §. 40. *D. de orig. jur. plus eloquentiæ, quam scientiæ juris, operam dedisse*, testatur: quamvis & de ejus eloquentia non adeo magnifice sentiat Cicero *de Orat. II*, 13. Scripsit *annales* aliaque, quorum ossa, ut ita dicam, legit Clarissimus VVassius. De PAULLO VIRGINIO veteres veluti ex compacto silent, nisi sit ille *A. Virginius*, (ex Aullo enim facile Paullus nasci potuit,) cujus se amicitia delectari ait Lælius apud Ciceronem *de Amicit. Cap. XXVII.* SEX. POMPEJUS, Cn. Pompeji patruus, & Q. Ælius Tubero a juris peritia quidem laudantur a Cicerone *in Bruto Cap. XLVII. & de Offic. I*, 6. nec non a Gellio *Noct. Attic. I*, 22. sed ita, ut Stoicos magis professi videantur, quam Jurisconsultos.

§. CXLII.

§. CXLII.

Præter libros HISTORIARUM, DE VITA SUA, HANNIBALICORUM, & aliquot orationes, ex quibus scriptis, quæ supersunt, fragmenta clarissimus VVassius collegit, Rutilius Rufus etiam de jure quædam elucubravit, ex quibus quædam proferuntur, *l.* 10. §. 3. *D. de usu & habit. l.* 3. §. 9. *D. de penu. leg. l.* 1. §. 1. *D. arb. furt. cas.* Edicti ab eo in prætura præpositi mentio fit *l.* 1. §. 1. *D. de bon. libert.* Rutilii Rufi scripta.

§. CXLIII.

C. CORNELIUS MAXIMUS solo Trebatio auditore, cujus ille formavit ingenium, celebris, nulla alia re sui memoriam ad posteritatem propagavit. Cic. *Lib. VII. ad familiar. Epist.* 8. & 17. At tano serenioris famæ est P. LICINIUS CRASSUS, a patre naturali P. Mucio Scævola MUCIANUS, anno ab U. C. DCXII in adoptionem P. Licinio Crasso datus. Per omnes honorum gradus anno ab U. C. DCLVII ad consulatum, & quadriennio post ad censuram adspiravit, in magistratibus fere omnibus, præterquam in censura, collegam nactus Q. Mucium Scævolam. Denique & Pontifex maximus decessit ex vehemente laterum dolore, quem sibi altercatione cum L. Philippo in Senatu contraxerat. Cic. *de Oratore III.* 2. Auctor est Pomponius, *leg.* 2. §. 40. *D. de orig. jur.* a Cicerone hunc Crassum dictum esse *jurisconsultorum disertissimum*. *) Fuit C. Cornelius Maximus & P. Licinius Crassus Mucianus.

enim incredibili eloquentia, quamvis parum faveret Rhetorum scholis, quos in censura sua, proposito edicto, urbe exesse jusserat. Gell. *Noct. Attic. XV*, 11. *Sueton. de clar. rhetor. Cap. I.*

* Plerique tamen id ideo vocant in dubium, quod Cicero eo elogio non semel ornet Q. Mucium Scævolam, veluti *de Orat. I*, 39. & *Brut. Cap. XXXIX. & XL.* quum de Crasso tale nihil in ejus operibus reperiamus. Rupertus *ad Enchirid. p.* 383. ut erroris absolvat Pomponium, elogium hoc a librariis alieno loco positum, in §. sequentem transferri oportere statuit. Alii aliter rem expediunt. Sed quid prohibet, quo minus Cicero alicubi eamdem laudem attribuerit Crasso, Pomponiusque id elogium vere legerit in opere ejus aliquo, nunc deperdito, quod nos hodie non legimus? Vid. V. A. Corn. van Bynkersh. *Prætermiss. ad d. I, 2. §. 4. D. de Orig. jur.*

§. CXLIV.

Q. Mucius Scævola Pontifex max. Paullo junior fuit Q. MUCIUS SCÆVOLA, Pontifex maximus, cum Q. Mucio Scævola, Augure, non confundendus. De ejus eloquentia Ciceronis testimonia paullo ante vidimus. Eumdem Valer. Max. *Lib. VIII. Cap.* 12. *legum clarissimum ac certissimum vatem*; Diodorus Siculus *in Excerpt. Peiresc. p.* 405. ἐπιφανέστατον τῶν Ῥωμαίων, *Romanorum illustrissimum* adpellat. Eum fere in omnibus honoribus Crasso collegam fuisse diximus. Præcipuam vero laudem sibi gesto sanctissime Asiæ proconsulatu peperit, adeo ut eum provin-

vinciales divinis pæne honoribus prosequerentur. Ascon. Pædian. *in Verr. II*, 21. Denique in Mariano tumultu anno ab U. C. DCLXVI. C. Fimbriæ scelere nefarie interemtus, maximum bonis omnibus sui desiderium reliquit. Cic. *de Orat. III*, 3. *Excerpt. Peiresc. p.*410. Appian. *de Bello civ. Lib. I. p.*404. Vellej. Paterc. *Hist. II*, 26. Lucan. *Pharsal. II. v.* 126. *sequ.*

§. CXLV.

Multa huic Mucio Scævolæ debet jurisprudentia, veluti CAUTIONEM MUCIANAM, aliaque ejus generis plura, quæ singulari commentario sub *jurisprudentiæ Mucianæ* titulo illustravit Franc. Balduinus. Mucii *liber* ΟΡΩΝ vel DEFINITIONUM antiquissimus est eorum, ex quo quædam in Pandecten retulit Tribonianus, *l.* 64. *D. de adquir. rer. domin. l.* 8. *D. de aqua quotid. & æstiv. l.* 241. *D. de verb. signif. l.* 73. *D. de reg. jur.** Libros etiam JURIS CIVILIS duodeviginti laudat Gell. *Noct. Attic. VII*, 15. in eos vero notas scripserunt Pomponius, Lælius Felix, apud Gell. *Noct. XV*, 27. Modestinus, *l.* 53. & *l.* 54. *D. de adquir. rer. dom.* & acerrimus æmulus Ser. Sulpicius, nostro tam parum æquus, ut ejus stricturæ non *Notæ*, sed reprehensa Mucii capita adpellentur, *l.* 3. §. 6. *D. de penu. leg.* Gell. *Noct. Attic. IV*, 1. Ejus scripta.

* Mireris, quum hic liber ὅρων singularis adhuc Triboniani temporibus exstiterit, fueritque eorum, quos illa ætas superstites habe-

habebat, antiquissimus, cur non plura, quam quatuor illa fragmenta ex iis in *Pandectas* retulerit Tribonianus. Enimvero eum vel ipsa hujus jurisconsulti ætas, qua floruit, excusat. Quis enim dubitet, quin pleraque, quæ de sui temporis jurisprudentia scripserat Mucius, sexto, quo Tribonianus vixit, sæculo adeo vel ab usu recesserint, vel mutata sint, ut locum amplius non habuerint in opere, quod jus eorum temporum, recisis antiquis fabulis, ex Justiniani instituto, complecti debebat? *Const. Deo auctore. §. 7. de concept. Dig. ad Tribonian.*

§. CXLVI.

C. Aquillius Gallus. Progredimur ad C. AQUILLIUM GALLUM, cujus vitam singulari oratione illustravimus *Francof. juxta Viadr.* 1731. Patrem habuit M. Aquillium Gallum, virum consularem & triumphalem. * *Fast. Capitolin. ad ann. ab U. C.* 652. Præturam gessit anno ab U. C. DCLXXXVII. collega inter alios M. Tullio Cicerone, inque ea illi quæstio de ambitu sorte obvenit. Cic. *pro A. Cluent. Cap. LIII.* Consulatum ob temporum perturbationem regnumque illud forense, teste Cicerone *Lib. I. ad Attic. Epist.* 1. ne petere quidem voluit. Vixisse videtur saltim ad annum DCCVIII. quo eum adhuc *Gallum suum* vocat idem Cicero *Lib. IV. ad famil. Epist.* 6.

* Celeberrima ab ipsa urbis origine fuit gens AQUILLIA, ex qua tamen & viri fato suo infelicissimi prodierunt. M. Aquillium IIIIvirum vel IIvirum potius sacris faciundis, a Tarquinio Rege ob evulgatas sortes Sibyllinas insui culleo jussum esse, tradit Dionys. Hali-

Halicarn. *Lib. IV. Antiquit. p.* 160. Α'κύλλιον enim ibi legendum pro Α'πύλλιον, recte observarunt viri doctissimi. Notum quoque est, quod, exacto Tarquinio ab Aquilliis adolescentibus conjurationis reis a L. Junio Bruto, primo Cos. sumtum est supplicium, de quo idem Dionys. Halic. *Lib. V. p.* 283. Plutarch. *in Poplic. p.* 98. Liv. *Lib. II. Cap.* 4. In *Fastis* celebrantur anno ab U. C. CCLXVI. *C. Aquillius Tuscus*, anno ab U. C. CDXCIV. *C. Aquillius M. F. C. N.* anno DCLII. *M. Aquillius Gallus*, consules, & partim triumphis, partim ovationes insignes. Ac postremus, cujus de rebus gestis insigne monimentum occurrit apud Gruter. *Inscr. p. CL.* 7. repetundarum postea postulatus, cicatricum ostentatione evasit. Denique legatus missus in Asiam ad Mithridatem, bellumque ibi administrans anno ab U. C. DCLXIV. a Mitylenæis hosti traditur, a quo asino circumvectus omnesque cruciatus perpessus, infuso demum in os auro liquefacto, misere periit. Cic. *pro lege Manil. Cap. V.* Appian. *in Mithridatic. p.* 184. Plin. *Hist. Nat. XXXIII*, 3. Arnob. *advers. gent. Lib. I. p.* 23. Et hunc ipsum sane C. nostri Aquillii patrem fuisse, verosimile est. Bertrand. *de Jurisperit. II. 9. p.* 184. Ceterum jurisconsulti nostri mentio fieri videtur in marmore apud Gruter. *p. DCLII*, 6.

L. AQUILLIUS
JURECONSULTI L.
GEMELLUS
SEXTIA C. L. FLORA
L. AQUILLIUS L. L.
RUFIO.

Ubi sane non laudatur *Aquillius Florus*, jurisconsultus, uti conjecit Ursinus *in Not. ad*

Cicer. Philipp. II. sed L. Aquillius Gemellus, jureconsulti libertus.

§. CXLVII.

Ejus studium juridicum. Juvenis Q. Mucium Scævolam, Pontificem maximum audivit, & *inter condiscipulos*, quorum in numero L. Lucillius Balbus, Sex. Papirius, Juventius, quin & M. Tullius Cicero, & Atticus fuerunt, Cic. *de Legib. I. 4. maximæ auctoritatis apud populum fuit, l. 2. §. 42. D. de origin. jur.* Postea mira dexteritate de jure respondit, Cic. *pro A. Cæcin. Cap. XXVII.* multasque cautiones & formulas, ad jurisprudentiam potissimum heurematicam pertinentes, quin & nova quædam juris interpretamenta, invenit, veluti stipulationem Aquillianam, §. 2. *Inst. quib. mod. obl. toll.* formulam doli mali, Cic. *de Nat. deor. III, 30. de Offic. III, 13. l. 1. §. 1. D. dol. mal.* postumos Aquillianos, *l. 29. pr. D. de suis & postum.* jus accrescendi, *l. 74. D. de hered. instit.* jus postumi ad patrui hereditatem admittendi, *l. 127. D. de legat. 1.* & similia.*

* Absonum vero est, quod statuit Jan. Vinc. Gravina *de Orig. jur. civ.* §. *LX. p. 97.* jurisconsulto nostro deberi LEGEM AQUILLIAM, quippe quam supra non modo ante Ciceronis, sed & ante Bruti tempora exstitisse novimus. (§. LXXXVII. *) At non magis solidum est Franc. Balduini judicium, qui ne ex gente quidem Aquillia, ex qua jureconsultus noster prodierit legis Aquiliæ auctorem prodire potuisse existimat, quia gens hæc

hæc patricia, legis vero Aquilliæ lator tribunus plebis fuerit. Balduin. *de lege Aquill. p.* 218. *seq.* Sane nec jurisconsultum nostrum patricium fuisse adeo certum: nec admodum novum est, eamdem gentem patricias plebejasque habuisse familias.

§. CXLVIII.

Pomponius auctor est, C. Aquillium magnam anni partem in *Cercinna*, Africæ insula, sive ut Muretus, Corasius & Rupertus malunt, *Cacina*, Hetruriæ oppido egisse, ibique & auditoribus, & libris scribendis vacasse, *l.* 2. §. 42. *D. de orig. jur.* Sed librorum ejus ne tituli quidem hodie noti sunt, * iisque multum nocuisse videtur Ser. Suplicii diligentia, qui quum plerasque & Aquillii & aliorum Mucii auditorum sententias in libros suos transtulisset, eo ipso effecerat, ut ipsi fontes minus æstimarentur, *d. l.* 2. §. 42. Ejusdem scripta.

* Auctoritate tamen C. Aquillii, dissimulatis librorum titulis, utuntur Dionys. Halicarn. *Lib. III. Antiq. Rom. p.* 200. Labeo, *l.* 29. §. 1. *D. de legat. III.* Priscus Javolenus, *l.* 39. *pr. D. de statu lib.* Africanus, *l.* 33. §. 1. *D. de vulg. & pup. subst.* Ulpianus, *l.* 6. §. 2. *D. si serv. vindic. l.* 17. §. 6. *D. de act. emt. l.* 30. *D. de legat. I. l.* 7. §. 4. *D. quod vi aut clam.* Julius Paullus, *l.* 127. *D. de legat. I. l.* 32. §. 1. *D. de auro arg. l.* 77. *D. de verb. signif.* Cervidius Scævola, *l.* 29. *pr. D. de lib. & postum.* Licinius Rufus, *l.* 74. *D. de hered. inst.* denique Florentinus, *l.* 18. *D. de acceptilat.*

§. CXLIX.

L. Lucillius, Sex. Papirius, C. Juventius, M. Tullius Cicero.

Sequuntur reliqui Q. Mucii auditores, veluti L. LUCILLIUS BALBUS, SEX. PAPIRIUS, & C. JUVENTIUS, quibus & M. TULLIUM CICERONEM adderem, si, quod alicubi minatus est, jurisconsultum umquam profiteri voluisset. * Attamen eos omnes Aquillio nulla ex parte fuisse comparandos, nec eorum opera inter hominum manus versata esse, haud obscure fatetur Pomponius, *l.* 2. §. 42. *D. de orig. jur.* LUCILLIUS BALBUS, philosophiæ Stoicæ, teste Cicerone *de Orat. I.* 6. addictissimus, in respondendo paullo tardior fuit. Cic. *Brut. Cap. XLII.* De SEX. vero PAPIRIO & C. JUVENTIO nihil ex antiquitate compertum habemus, nisi ad posteriorem referre velis, quæ de T. JUVENTIO refert Cicero. *in Bruto Cap. XLVIII.*

* Notum est, CICERONEM non expertem fuisse jurisprudentiæ. Non modo Q. Mucium audiverat, sed & tantum fiduciæ ponebat in scientia sua, ut *in orat. pro Muræna Cap. XIII.* scribere non vereretur: *Si mihi, homini vehementer occupato, stomachum moveritis, triduo me jurisconsultum esse profitebor.* Quin librum ejus DE JURE CIVILI IN ARTEM REDIGENDO, qui hodie non exstat, laudat Gellius *Noct. Att.* I, 22. ex eoque satis patet, eum de conficiendo systemate juris cogitasse. At quum JCtum se numquam sit professus, neque vel de jure respondisse, vel docendo, scribendoque illustrasse legatur juris-

risprudentiam: facile patet cur tam parum eruditis conveniat de Ciceronis jurisprudentia. Vid. V. C. Ant. Schultingii *Orat. de jurisprud. Ciceronis*, & V. A. Corn. van Bynkersh. *Prætermiss. p.* 83. *seq.*

§. CL.

Sed omnibus ante se jurisconsultis veluti caliginem induxit SER. SULPICIUS, *Lemonia* RUFUS, cujus vitam singulari oratione, Ultrajecti habita, posteaque in justi libri formam redacta & *Tomo V. Thesauri jur. civ.* inserta illustravit V. C. Ev. Otto. An objurgatione Q. Mucii veluti a pulvere & radio excitatus animum ad jurisprudentiam adpulerit, ceu refert Pomponius *l.* 2. §. 43. *D. de orig. jur.* non adeo expeditum est, nec temporis id admittere videntur rationes. * Certius est, C. Aquillio Gallo & L. Lucillio Balbo illum novasse operam, Cic. *Brut. Cap. XLII. d. l.* 2. §. 43. ab iisque tantum profecisse, ut *juris civilis magnum usum & apud Scævolam, & apud alios; artem in uno Sulpicio fuisse*, indicet Cicero *in Brut. Cap. XLI.*

Ser. Sulpicii studium juridicum.

* Dubiam hanc narrationem primus reddidit Ant. Augustinus, *Not. ad librum de nomin. propr. Pandect. p.* 20. partim quod Tullii & Servii adolescentia vetent, quo minus eos, vivo Q. Mucio Scævola, primum locum in caussis orandis tenuisse dicamus: partim quod Servius demum ex Rhodo reversus, id est, anno U. C. DCLXXVI. quum jam ante quinquennium occisus esset Scævola, ad jurispru-

dentiam adjecerit animum, adeoque objurgatione Mucii ad id studium excitari non potuerit. Quem quidem nodum solvere non adeo facile esse, fatetur V. C. Ev. Otto *in præfat. Tomi I. Thesauri jur.*

§. CLI.

Ejus honores. Honores omnes gessit ad consulatum usque, quem, repulsam antea passus competitore L. Muræna, demum anno ab U. C. DCCIII. collega M. Marcello gessit. Inter cives tumultus adeo semper pacis & ocii auctor fuerat, ut Cæsaris victoris retineret gratiam, ejusque beneficio Achajam provinciam regeret. Cic. *Lib. IV. ad famil. Epist.* 3. & 4. & *Lib. XIII. Epist.* 26. Oborta post Cæsaris cædem nova tempestate, pacis conciliandæ caussa legatus ad Antonium missus, in legatione illa decessit anno U. C. DCCX. statua pedestri ex SCto honoratus. Cic. *Philip. IX,* 7. Reines. *Inscript. Class. VII,* 30.

§. CLII.

Scripta ejusdem. Libros eum prope centum & octoginta reliquisse auctor est Pomponius. Inter hos sunt REPREHENSA SCÆVOLÆ CAPITA, de quibus jam supra: (§. CXLV.) liber singularis DE DOTIBUS, laudatus a Gellio *Noct. Attic. IV,* 3. & 4. & a Neratio, *l.* 8. *D. de condict. causs. dat.* Ejusdem libros duos, sive DE TESTAMENTIS, sive, ut alii malunt, DE DETESTANDIS SACRIS, citat idem Gellius *Noct. Attic. VI,* 12. Meminimus etiam

supra

supra librorum duorum EDICTI AD BRUTUM. (§. LXXIV.) Reliqua, quæ scripsit, videntur ex parte ad amœniores litteras pertinuisse, * quippe *quarum maximam quasi lucem ad artem hanc, omnium artium maximam, attulisse*, dicitur Ciceroni *in Bruto* *Cap. XLI.*

* Eidem Servio Udalr. Zasius tribuit librum *de claris jurisconsultis* ex male intellecta *l.* 2. §. 42. *D. de orig. jur.* Steph. Vin. Pigh. *Annal. Rom. Lib. IV. ad ann.* 387. ab eodem elucubrata esse contendit *Commentaria in Edictum Ædilicium*, ex male accepto loco Gellii *Noct. Attic. IV.* 2. Denique eum *ad Alfenum Varum* notasse, observasse sibi visus est Perennon. *Animadv. II*, 23. ex *l.* 65. §. 8. *D. pro soc. l.* 67. *D. de solut. l.* 77. *D. de verb. signif.* Sed hallucinatos esse hos omnes, solide demonstravit V. C. Ev. Otto *de vita Serv. Sulpicii Cap. VII.* §. 7. *p.* 1608. & *Cap. VIII.* §. 6. *p.* 1614. *seq.*

§. CLIII.

Sequitur apud Pomponium magna jurisconsultorum turba, quæ ex Ser. Sulpicii schola, tamquam ex equo Trojano, exiit: sed in illa pauci famam sibi eximia quadam juris peritia pepererunt: veluti ALFENUS VARUS & CAJUS AULUS OFILIUS. * Minoris contra existimationis & obscurioris famæ sunt, TI. CÆSIUS, AUFIDIUS TUCCA, AUFIDIUS NAMUSA, FLAVIUS PRISCUS, C. ATEJUS, PACUVIUS, LABEO ANTISTIUS, Labeonis Antistii pater, CINNA, PUBLICIUS GELLIUS. *l.* 2. §. 44. Ser. Sulpicii auditores.

D. de

D. de orig. jur. Sed quum horum plerique ipsius Augusti ætatem videantur attigisse: de iis ad proxime sequentem jurisprudentiæ epocham erit dicendum.

* In quibusdam editionibus CAJUS, & A. OFILIUS, tamquam duo diversi jurisconsulti, distinguuntur. At quum decem a Pomponio numerentur Ser. Sulpicii auditores, & distincte numerato *Cajo*, undecim prodirent: verosimillimum est, unum eumdemque hominem fuisse *C. Aulum Ofilium*. Est hæc observatio Ant. Augustini *Not. ad nom. prop. Pand. p.* 21. & V. A. Corn. van Bynkersh. *Prætermis. ad l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur.*

§. CLIV.

Studia Romanorum juvenilia.

Antequam huic capiti finem imponamus, paucis, qualis tum ordo ratioque studiorum juridicorum fuerit, videtur exponendum. A bellorum Punicorum temporibus, quibus primum Roma elegantioribus litteris optimarumque artium studiis honorem habere cœpit, adolescentes primos annos dabant Græcis litteris, adeoque grammaticos, rhetores, philosophos audiebant. Cic. *in Bruto Cap. XC. de Offic. L,* 1. Sueton. *de clar. rhet. Cap. I. & II.* Hinc, sumta virili toga, sese ad forensem præparabant eloquentiam, & a viro quodam illustri in forum deducebantur: *aliquando & Athenas, Rhodum, Mitylenen, Massiliam studiorum caussa secedebant, ne urbanis distraherentur negotiis. Cic. *Brut. Cap. XCI. Lib. IV. ad famil. Epistol.* 7. & *Lib.*

Lib. VII. Epist. 3. Vellej. Paterc. *Lib. II. Cap.* 59. Tacit. *Agric. Cap. IV.* Quin, si vel maxime stipendia facerent, ne in castris quidem sese ab honestioribus studiis divelli patiebantur. Vellej. Paterc. *Lib. I. Cap.* 13. Sueton. *Caes. Cap. LVI. August. Cap. LXXXIV.* Plin. *Lib. I. Epist.* 10. *& Lib. III. Epist.* 11.

* Fiebat hoc non sine sollemnitate, & ut deducendi in forum officium frequens haberent tirones, dies potissimum eligebatur togae purae dandae, simul advocabatur clientium turba, quae adolescentem frequens comitaretur. Et ita intelligendus Ovid. *Lib. III. Fastor.* *v.* 787.

Ergo ut tironem celebrare frequentia posset:
Visa dies dandae non aliena togae.

Vid. Jo. Frid. Gronov. *Observ. II.* 21. *p.* 398. *seq.*

§. CLV.

Qui se consecraverant jurisprudentiae, id in primis dabant operam, ne illotis manibus, id est, a philosophiae destituti praesidiis, haec sacra attingerent. Et quidem quum alias plures essent, quae philosophorum animos distrahebant, sectae: JCti Stoicam reliquis tantum non omnibus antehabebant, quippe quam turbidos & negotiorum adpetentiores efficere homines existimabant. Tacit. *Annal. XIV.* 57. Hinc non mirum, philosophiam Stoicam *summam sapientiam* dici a jurisconsulto, *l.* 2. *D. de legib.* siquidem eam jurisconsultis prae reliquis sectis in deliciis fuisse, observavit Cujac. JCti plerique Stoici.

jac. *XXVI*, 40. ex instituto demonstrarunt Em. Merill. *Observ. I*, 8. *sequ.* Schilter. *Manuduct. philos. mor. ad jurip. I*, 5. *sequ.* & Ev. Otto *singulari orat. de Stoica JCtor. philosophia.* *

* In ea oratione, quæ *Dissertationum juris publici & privati Part. I. p. 562.* inserta est, Paganini Gaudentii dissertationem *de philosophia apud Romanos* refellit, ubi *Cap. XLIII.* falli eos omnes existimat, qui jurisprudentes e Stoa sapuisse credant. Contra illum ergo magna facundia initio ostendit, primos quosque & maximos Romanorum philosophos e porticu prodiisse: deinde non aliam magis, quam Stoicam disciplinam JCtorum studiis fuisse accommodatam; denique plerorumque horum responsa Stoicæ familiæ placitis respondere.

§. CLVI.

Methodus docendi jura.

Ab his porro instructi præsidiis jurisconsulto cuidam celebriori sese adjungebant. Ubi tamen non existimandum, hos ita scholas aperuisse juridicas, ut auditores, positis subselliis e cathedra docerent jurisprudentiæ principia: (tales enim scholas a sæculo demum tertiæ Romæ, Constantinopoli & Beryti floruisse novimus:) sed viri illustres in respondendo, cavendo, agendo, exercitati, domi æque ac in foro admittebant cupidos discendi adolescentes, ut, quid responderent, quas cautiones, actiones, exceptiones, interdicta, in quavis caussa commendarent, quibus rationibus consilia sua firmarent, audirent co-

coram, eæque sibi omnia in futuros usus enotarent. * Cicero *Bruto Cap. LXXXIX.* & *in Oratore Cap. XLI.*

* Hinc est, quod JCtorum discipuli vulgo vocentur AUDITORES. Proprium sane id vocabulum fuisse jurisconsultorum discipulis, observavit Cujac. *Observ. XXVII*, 4. Quamvis enim M. Seneca *Controv. Lib. IV.* scribat, id nomen primum in Porcii Latronis schola esse natum, ejusque discipulos ideo irrisionis caussa dictos esse AUDITORES, quod semper audiverint, neque umquam ipsi dicendo inclarescere studuerint, postea vero id vocabulum in usu esse, & promiscue pro discipulo *auditorem* poni cœpisse, referat: illum tamen, nisi de oratoriæ studiosis est loquutus, procul dubio fugit ratio. Ut enim de philosophorum *auditoribus* jam nihil dicam, quorum meminit Cicero *de Nat. Deor. I*, 15. *de Finib. V*, 19. *de Divinat. II*, 42. ante Augusti tempora, quibus Porcius Latro, teste Eusebio *in Chron. n. MMXIII.* floruit, in jure nostro celebrantur MUCII AUDITORES, *inter quos præcipuæ auctoritatis fuerint Aquillius Gallus, Balbus Lucillius, Sex. Papirius, C. Juventius, l.* 2. §. 42. *D. de orig. jur.* nec non Alfenus Varus, & Cajus Aulus Aufidius, *qui inter* SER. SULPICII AUDITORES *plurimum auctoritatis habuerunt*: *l.* 2. §. 44. *D. eod. l.* 6. §. 1. *D. de dot. præl. l.* 1. §. 6. *D. de aqu. & aqu. pluv. arc. l.* 12. *pr. D. de instr. & instrum. leg.* item Trebatius CORNELII MAXIMI AUDITOR, Q. Mucius VOLUSII AUDITOR, *l.* 2. §. 45. *D. eod.* Antistius Labeo, *qui omnes hos* AUDIVIT, *l.* 2. §. 47. *D. eod.* Massurius

rius Sabinus, *qui, quum ei non adeo ampla essent facultates, plurimum a suis* AUDITORIBUS *sustentatus est*, *l.* 2. §. 47. *D. eod.* Ut adeo in scholis juridicis potius, quam rhetoricis, natum videatur hoc AUDITORUM vocabulum.

§. CLVII.

Unicuique erat facultas de jure respondendi.

Ita denique perpolitos exercitatosque juvenes nihil prohibebat, quo minus respondendi de jure facerent periculum, simul ac studiorum haberent fiduciam, neque adhuc ea respondendi facultas a Senatu populoque impetranda videbatur, *l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.* Professi vero jurisconsultos & in foro obambulabant, ut consulturis esset sui copia, & si eximia quædam prudentiæ consultatoriæ specimina dedissent, limina sua sub ipsum galli cantum obsideri videbant a clientibus, quibus ipsi responsa ex solio, tamquam ex tripode oracula, fundebant, * Cic. *de Legib. I.* 3. *de Orat.* 1. 45. Horat. *Serm. I.* 1. *v.* 9. *sequ.* & *l. II. Epist.* 1. *v.* 103.

* Nec tamen tunc in scriptis respondebant, vel, uti sub Imperatoribus mos erat, *rescribebant*: sed viva voce monebant, quid factu opus esset, & hinc eos cum testibus fere adibant consultores. Menag. *Amæn. jur. civil. Cap. XX. p.* 103. Ceterum & quoties de jure ambigebant, adibant jurisconsultos, & quoties vel testamentum condere, vel cautionis libellum scribere, vel sponsionem facere decreverant: Arrian. *Diss. Epictet. II.* 13. *p.* 180. immo & si filias elocare, fundos emere, agros

rite

rite colere vellent, ceu supra (§. CXXXVIII.) exemplo Marci Manilii ostendimus. Cic. *de Orat. III*, 33. Qui tamen artis suæ fines regebant accuratius, ii illos, a quibus de facto consulebantur, ad oratores remittebant. De C. Aquillio sane Cicero *Topic. ad Trebat. Cap. XII. Nihil hoc ad jus: ad Ciceronem, inquiebat Gallus noster, si quis ad eum tale quid retulerat, ut de facto quæreretur.*

§. CLVIII.

At istorum responsorum tum nondum erat tanta auctoritas, ut vel judices obstringerent, vel dicendo non sæpe everterentur ab oratoribus. Cic. *pro Murana Cap. XIII.* & *pro A. Cacin. Cap. XXIV.* Hinc nec rationes decidendi addebant responsis suis, Sen. *Epist. XCIV.* nec ea signabant, quippe viva tantum voce prolata. (§. CLVII.*) *l. 2. §. 47. D. de origin. jur.* Quæ omnia aliter se cœperunt habere, ex quo certis tantum jurisprudentibus facultas ab Augusto data de jure respondendi, impositaque est judicibus necessitas, ut non recederent ab eorum sententiis. Qua de re infra erit plura dicendi locus.

Nec tamen eorum responsa judices obligabant.

CAPUT IV.

De statu jur. Rom. a Cæsare Augusto ad Constantinum M. Imper.

§. CLIX.

Respublica Romana, nec sub C. JULII CÆSARIS dictatura, quam non admodum

Epochæ hujus initium.

dum diuturnam fuisse notum est, nec statim eo interfecto, novam monarchiæ faciem induit: sed anno demum ab U. C. DCCXXII. Cæsare Octaviano IV. & M. Licinio Crasso, Coss. * Tunc enim *postquam Bruto & Cassio cæsis, nulla jam publica arma, Pompejus apud Siciliam oppressus, exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Julianis quidem partibus dux, nisi Cæsar, reliquus: hic, posito triumviri nomine, Consulem se ferens, & ad tuendam plebem tribunicio Jure contentum, ubi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine ocii pellexit, insurgere paullatim, munia Senatus, magistratuum, legum, in se trahere cœpit, nullo adversante.* Tacit. *Annal. I.* 1.

* Equidem ipse Tacitus *Annal. III*, 28. Augustum *sexto demum consulatu, potentiæ securum, quæ triumviratu jusserit, abolevisse*, observat: is vero incidit in annum ab U. C. DCCXXVI. Et sane eo anno de novo imperium, rogatu Senatus, suscepit, provincias cum eo partitus est, Augusti nomen tulit, legibus solutus est, adeoque paullo liberius principem egit, ceu Dio Cass. *toto Lib. LIII. p. 495. seq.* accuratius prodidit memoriæ. At quemadmodum non semel & simul ad ἀκμὴν pervenire solent nova imperia: ita quadriennio illo, quod inter quartum sextumque Augusti consulatum intercessit, magis magisque eum rem suam stabilivisse, votique sui demum sub sexto consulatu participem factum esse, facile crediderim. Ante id quadriennium Triumviratum viguisse, omniaque suo arbitrio egisse Augustum, Antonium & Lepidum, in vulgus notum est. Quam misera ve-

ro tum fuerit publici privatique juris conditio, elegante dissertatione, quam *singularia capita ex historia triumviratus* inscripsit, ostendit V. C. Jo. Guil. Hoffmannus, *Francof. juxta Viadr. MDCCXXXIII.*

§. CLX.

Quum vero hoc tempus aliam vitam, alios mores postulare videretur; neque omnes antiquæ leges novo statui monarchico convenirent: fieri profecto non poterat, quin AUGUSTUS, princeps πολιτικώτατος, de jure Romano, ad illum reip. statum paullatim inflectendo, cum cura cogitaret, vel, ut eleganter rem exprimit Tacit. *Annal. III, 28. jura daret, quibus pace & principe uterentur.* * Augustus de immutando jure cogitavit.

* Ceperat jam id consilii C. JULIUS CÆSAR, quem *jus civile ad certum modum redigere, atque ex immensa diffusaque legum copia optima quæque ac necessaria in paucissimos conferre libros voluisse*, testatur Sueton. *Cæs. Cap. XLIV.* Sed conatum illum irritum reddiderunt Cæsaris fata. Iterum ergo idem egit AUGUSTUS, sed minus aperte, ne quid populo suboleret. Quare recte hinc novam jurisprudentiæ periodum inchoat Pomponius, *quando per partes evenerat, ut necesse esset reipublicæ per unum consuli, l. 2. §. 11. D. de orig. jur.* quæ verba subtiliter interpretatur Rupert. *ad Pompon. Enchirid. p. 135. seq.*

§. CLXI.

Quandoquidem vero regiæ potestatis ad- Id tamen fecit occultius.

adfectatio male cesserat C. JULIO CÆSARI, qui cruento interitu suo documento fuerat posteris, quam infidum sit vi & armis occupatum in libera civitate imperium: AUGUSTUS princeps prudentissimus cautius componebat rationes suas, regioque ita utebatur imperio, ut vulgus, regnari se, non animadverteret, tot pristinæ libertatis simulacris quotidie delusum. Hinc Dio Cass. *Lib. LIII. p. 519.* τα τε ἄλλα, καὶ τοῦτο ὡς ἐλευθέροις Ῥωμαίοις προσεφέρετο. *Cum in* aliis plerisque, *tum in hoc quoque cum Romanis, tamquam cum hominibus liberis, agebat.* Addatur *præfatio nostra ad Commentar. in leg. Jul. & Papiam Popp.*

§. CLXII.

Eadem magistratuum vocabula: nihil prisci atque integri moris.

Eadem ergo in speciem Senatus, quæ olim, auctoritas: eadem magistratuum vocabula: eadem potestatum insignia. Procedebant, sicuti libera republica *consules*, eumque honorem ipse Augustus non semel suscipiebat. Erant in urbe, non secus ac olim *Prætores*, *Ædiles*, *Tribuni plebis*, *Quæstores*, *XXviri*, ut plebi plane vetus respublica ob oculos versaretur. At pleraque ac potiora eorum magistratuum munia in se traxerat princeps, ut vere scripserit Tacitus *Annal. I. 4. eadem fuisse magistratuum vocabula, nihil usquam prisci atque integri moris.* *

* Communis erat principi cum privatis consulatus honor, sed ita ut hi illum accipe-

rent

rent ὡς ἆθλον καὶ γέρας ἀρετῆς ἢ πίστεως ἢ τίνος εὐνοίας καὶ ὑπηρεσίας περὶ τοὺς τῶν ὅλων ἄρχοντας, ἢ πράξεως λαμπρᾶς, *tamquam præmium ac mercedem virtutis aut fidei benevolentiæque erga Principes, rerumque præclare gestarum*; illi vero πρὸς οἷς ἔχουσιν ἀγαθοῖς ἄγαλμα καὶ κόσμον, *tamquam accessionem bonorum, quæ jam possiderent*. Julian. *Orat. III. p.* 101. Tituli porro ipsi, quos admittebat Augustus, nihil quod monarchiam redoleret, in se habere videbantur. Vocabulum PRINCIPIS, *quo nomine cuncta discordiis fessa sub imperium acceperat*, teste Tacito *Annal. I*, 1. libera etiam republica non inauditum fuerat, quum singulis lustris PRINCEPS SENATUS legeretur. Hinc de Tiberio Dio Caff. *Lib. LVII. p.* 607. πρόκριτός τε τῆς γερουσίας κατὰ τὸ ἀρχαῖον ὠνομάζετο. *Princeps autem Senatus ritu prisco dicebatur*. Eadem erat ratio titulorum IMPERATORIS, PONTIFICIS MAX. TRIBUNICIÆ POTESTATIS, PROCONSULIS, quibus omnes Romanorum aures jam pridem adsueverant. Ezech. Spanhem. *de usu & præst. numism. Tomo. II. p.* 392. *seq. p.* 413. *seq. p.* 424. *seq. p.* 463. *seq.* Et tamen e. g. tribunicia illa potestas erat *summi fastigii vocabulum, quod Augustus repererat, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, & tamen adpellatione aliqua cetera imperia præemineret*. Tacit. *Annal. III*, 56. Sed & reliquis adsumtis vocabulis, rebus ipse omnibus solus præerat, quidquid collibitum esset sanciebat liberrime, uti jam observavit Dio Caff. *Lib. LIII. p.* 594.

§. CLXIII.

Quin ut cives mutatam esse rempublicam, eo minus animadverteret: prudenter initio Augu- *Leges veteri ritu latæ.*

Augustus non constitutionibus jura nova condebat, sed laturus leges populum mittebat in suffragia, ut quod populus per centurias vel tributim scivisset, id pro lege esset. Auctor illi fuerat Mecænas apud Dion. Cass. *Lib. LII. p.* 477. ut ita instrueret scenam, ne populus protinus immutari statum reip. sentiret. * Cujus consilio obsequutus Augustus, οὐ μέν τοι πάντα ἐθελογνωμόνων ἐνομοθέτει, ἀλλ᾽ ἤ, ἃ καὶ ἐς τὸ δημόσιον προετίθει, ὅπως ἄν τι μὴ ἀρέσει, ἐπανορθώσῃ, καὶ προσετρέπετο πάντας συμβουλεύειν αὐτῷ, εἴ τι ἄμεινον γνοίη αὐτῷ. *non omnia suo arbitrio sanciebat, sed plura etiam populo promulgabat, ut iis, si quid minus placeret, emendaret, hortatus omnes, ut, si quid melius haberent, consulerent in medium.* Dio Cass. *Libr. LIII. pag.* 585. Zonar. *Annal. Tomo I. Libr. X. pag.* 533.

* Equidem idem Mecænas *ibid. p.* 484. Augusto, οὐδὲ τὸν δῆμον οὔτε ἐς δικαστήριον, οὔτε ἐς ἀρχαιρεσίας, οὔτε ἐς ἄλλον τινὰ τοιοῦτον σύλλογον, ἐν ᾧ τί καὶ χρηματισθῆναι δεῖ συνιέναι χρῆναι, *populo non concedendum, ut ad judicia, comitia aliave hujusmodi concilia conveniret.* Sed fuit id consilium inter illa, quæ Augustus, teste eodem Dione Cassio *p.* 493. in aliud tempus distulit, φοβηθεὶς μὴ καὶ σφαλῇ τι ἀθρόως μεταρρυθμίσαι τοὺς ἀνθρώπους ἐθελήσας· *veritus, ne si subito homines in alium deducere statum cuperet, res ea sibi parum esset successura.*

§. CLXIV.

§. CLXIV.

Hoc vetere ritu jam anno ab U. C. DCCXXII. Cæsare Aug. III. & ex Kal. Majis M. Titio Rufo Coss. lata est LEX JULIA & TITIA, * cautumque, *ut quemadmodum in urbe a prætore cum majore parte tribunorum plebis; ita in provinciis a Præsidibus pupillis tutores darentur. pr. Inst. pr. Atil. tut.* Henr. Vales. *ad Excerpt. Peiresc. p. 61.* Anno U. C. DCCXXXVII. C. Furnio & C. Junio Silano Coss. lata lex JULIA *de adulteriis*, ex rationibus V. C. Jo. Guil. Hoffmanni *de lege Jul. de adult. Cap. II. p. 50. seq.* & quidem *ex rostris, & in foro*, uti refert Seneca *de Benefic. VI, 32.* Leges Julia & Titia & Julia de adulteriis.

* Deseruit nuper Henr. Valesii sententiam V. C. Aug. Christ. Marche editam singulari dissertatione *de tutoribus ex lege Julia & Titia datis, Lips. MDCCXXXVI.* Potius non unam esse legem statuit, sed duas, quarum *Titia* antiquior, lata sit anno ab U. C. vel CDLXXXVIII. vel DXXVI. sive a C. Titio, sive a Q. Titio, Tribunis plebis: *Julia* contra a Cæsare Augusto anno DCCXXVI. Et sunt sane ejus argumenta non nullius momenti. Urget enim testimonium Theophili *Paraphr. pr. Inst. de Atil. tut.* ubi diserte memorat β. νόμους, Ἰούλιον ϗ Τιτιανόν, *duas leges, Juliam & Titiam.* Urget copulam ET, quæ interjici non soleat inter collegarum nomina, a quibus lex aliqua cognominetur. Enimvero quemadmodum non adeo classicum videtur Theophili de re tam antiqua testimonium

ita exemplo non caret copulativa ET, etiam unius legis auctorum nominibus interjecta. Quod ut uno probem exemplo, notissima est LEX LICINIA ET MUCIA, constanter ita vocata a Cicerone *pro Balbo Cap. XXI. in Bruto Cap. XVI.* & in fragmentis *orationis pro C. Cornelio perduellionis.*

§. CLXV.

Lex Quinctia de aquæductibus. Porro anno U. C. DCCXLV. T. Quinctio Crispino & Cæsare Germ. Coss. insignis perlata est LEX QUINCTIA *) *de pœnis eorum, qui rivos, fistulas, castella, lacus aquarum publicarum violarint, vel corruperint.* Quod integrum exstat apud Frontin. *de Aquæduct.* & Reines. *Inscript. VII,* 10.

* Reinesius id vocat PLEBISCITUM, eoque vocabulo & ipsi in prima editione usi sumus. Sed ipsa verba initialia: T. QUINTIUS CRISPINUS COS. POPULUM JURE ROGAVIT, POPULUSQ. JURE SCIVIT, IN FORO PRO ROSTRIS satis ostendunt, esse hanc legem potius quam plebiscitum, quippe cui definitio legis §. 4. *Inst. de jur. nat. gent. & civ.* perfecte quadrat. Equidem sub Augusto, vel potius sub Triumviratu, anno ab U. C. DCCXIV. Cn. Domitio M. F. Calvino & C. Asinio Pollione Coss. rogatum est plebiscitum, quod LEGIS FALCIDIÆ nomine venit, eaque cautum, *ut ne liceat ultra dodrantem hereditatis legatis exhaurire. l. 1. pr. D. ad leg. Falcid.* Dio Cass. *Lib. XLVIII. p. 377.* Sed id plebiscitum, quod Franc. Balduinus singulari libello illustravit, non tam ad hanc, quam superiorem Epocham pertinet.

§. CLXVI.

Sic & anno DCCLII. lata videtur LEX FUSIA CANINIA *de numero servorum testamento manumittendorum*, quam accuratius describunt Ulpian. *Fragm. tit. I*, §. 24. Paull. *Sent. Recept. IV*, 15. & Caj. *Instit. II*, 2. 1. Eam sane hoc anno latam esse, non inepte conjicit Ephr. Gerardus *de lege Fusia Caninia* §. *VII.* * Certius est anno DCCLVI. Sex. Ælio Cato & C. Sentio Saturnino Coss. latam esse LEGEM ÆLIAM SENTIAM de manumissionibus & conditione manumissorum; cujus varia capita ex antiquitatis parietinis eruta dedimus *Antiqu. Rom. Tom. I. p.* 115. *edit. nov.* Ejusdem ætatis est LEX JULIA *de maritandis ordinibus*, eleganter Horatio lex marita dicta, de qua nos in *Comm. ad L. Juliam & Papiam Popp. Lib. I*, §. 3. p. 48. Hæc severius emendata est perlata anno U. C. DCCLXII. M. Papio Mutilo & Q. Poppæo secundo Coss. suffectis LEGE PAPIA POPPÆA *nuptiali & caducaria*, de qua nos eodem COMMENTARIO egimus accuratius.

Leges Fusia Caninia, Ælia Sentia, Julia de marit. ordin. & Papia Poppæa.

* Obscura est hujus legis ætas, nisi quod eam sub Augusto latam esse, constat ex Sueton. *Aug. Cap. XL.* Jam anno DCCLII. consules ordinarii fuerunt Cæsar Octavianus Aug. XIII. & M. Plautius Silvanus. Atqui eodem anno ex Kal. Jul. suffectus fuit C. Caninius Gallus, & Kal. Octob. consules memorantur L. Caninius Gallus & Q. Fabricius in *Marmore Ancyr. p. 62.* edit. Jac. Gronov. in *Mem.*

Csson. Reinef. *Epist. ad Hoffm. p.* 415. Norif. *Cenotaph. Pisan. p.* 180. & 183. Quum ergo, quis Cæsari Augusto ex Kal. Juliis fuerit suffectus, non constet: non sine verosimilitudinis specie colligunt, C. Caninio Gallo collegam datum esse M. Furium Camillum, & anno DCCLXI. cum Sex. Nonio Quinctiliano consul fuit, teste Dione Cass. *Lib. LV. p.* 570.

§. CLXVII.

Leges Julia de cæde & veneficio, Scribonia, Visellia & Junia Velleja.

Ejusdem fere ætatis fuit LEX JULIA *de cæde & veneficio*, cujus meminit Sueton. *Neron. Cap. XXXIII.* ubi conferri meretur Schubartus *de fatis jurisp. Exerc. III.* §. 52. *pag.* 595. *sequ.* V. C. Hermannus Noordkerkius *Disquisit. de lege Petron. p.* 89. eorumdem etiam temporum esse putat LEGES SCRIBONIAM *de usucapione servitutum*, VISELLIAM *de libertinis*, * JUNIAM VELLEJAM *de heredum institutionibus*. Enimvero uti verosimilia sunt, quæ de legis Scriboniæ & Juniæ Vellejæ origine differit: ita suffragari non possum viro doctissimo, existimanti, post Augusti tempora nullam amplius latam esse legem proprie sic dictam, ac proinde ipsam legem Juniam Norbanam certissime latam sub Tiberio, *ibid. p.* 91. ad tempora liberæ reip. referenti.

* Legem VISELLIAM probabilius est, latam esse post Augusti tempora, immo post legem Juniam Norbanam, quia in ea Latinorum libertinorum facta est mentio. Ulpian. *Fragm. III*, 5. Quum ergo anno ab U. C. DCCLXXVI. fasces fuerint penes L. Visellium Varronem & Ser.

& Ser. Cornelium Cethegum, Coss. eo ipso anno latam esse hanc legem, suspicatur V. C. Andr. Flor. Rivinus *de lege Visellia Cap. II.* ubi & Cl. Noordkerkii refellit sententiam, & ipsa legis istius capita quaedam erudite illustrat. Prodiit haec dissertatio *Lipsiae MDCCXXXVI.*

§. CLXVIII.

Sed Augusto paullatim liberius regnare permissum.

Quemadmodum vero hanc civilitatem Augusto initio ipsa necessitas extorserat: ita Senatus paullatim se ad servile demittere obsequium, populusque, congiariis, ludis, muneribus gladiatoriis, venationibus, ipsaque ocii dulcedine delinitus, jugum pati coepit. Hinc non modo Tacit. *Annal. III,* 28. observat, Augustum *jam a sexto consulatu, potentiae securum, jura dedisse, quibus pace & principe uterentur*: sed & Pomponius & Ulpianus, *populum ei & in eum omne suum imperium potestatemque contulisse, testantur*, adeo, *ut ratum esset, quod constitueret, l. 2. §. 11. D. de orig. jur. l. 1. pr. D. de const. princ.* Suffragatur his Dio Cass. *Lib. LIII. pag.* 516. qui anno ab U. C. DCCXXIX. Senatum, ait, in Augusti acta jurasse, eumque solvisse legibus, decrevisse denique, ἵνα καὶ αὐτοτελὴς ὄντως καὶ αὐτοκράτωρ καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν νόμων, πάντα μὲ, ὅσα βούλοιτο, ποιοίη, καὶ πάνθ᾽, ὅσα ἂν μὴ βούλοιτο, μὴ πράττῃ. *ut summo cum jure, omninoque & sui, & legum potens, quae vellet, faceret, & eorum, quae nolles, faceret nihil.*

 §. CLXIX.

§. CLXIX.

Unde nata lex Regia.

Habes ergo LEGEM illam REGIAM, de qua *l. 1. pr. D. de const. princ.* §. *6. Inst. de jure nat. gent. & civ.* AUGUSTUM PRIVILEGIUM, *l. un.* §. 14. *C. de caduc. toll.* LEGEM AUGUSTI, *l.* 14. *D. de manumiss.* qua regimenta reipublicæ ad Imperatores perpetuos translata, *leg. un. pr. D. de offic. præf. prat.* LEGEM denique IMPERII, ad quam provocatur, *l. 3. C. de testam.* De ea quanta a renatis litteris fuerint sententiarum divortia, alibi docuimus, ostendimusque simul, eam nihil esse aliud, quam congeriem variorum SCtorum, in honorem Augusti neque ejus imperio factorum, & renovatorum subinde atque amplificatorum sub auspicia imperii insequentium Principum. * *Antiqu. Rom. I, 2. 62. p. 85. sequ.*

* Potest hoc demonstrari exemplis. Tacit. *Hist. I, 47. Adcurrunt patres, decernitur Othoni tribunicia potestas, & nomen Augusti, & omnes principum honores.* Idem de Vitellio *Hist. II, 55. In Senatu cuncta longis aliorum principatibus composita statim decernuntur.* Denique de Vespasiano *Hist. IV, 3. At Romæ Senatus cuncta* PRINCIPIBUS SOLITA, *Vespasiano decernit, lætus & spei certus.* Hinc Dio Cass. *Lib. LIII. p. 519.* diserte refert, honores ac potestatem, quam Augusto primum decreverit Senatus, postea & successoribus lege quadam dari consuevisse: idque etiam patet ex insigni monimento apud Gruter. *Inscr. p. CCXLII.* in quo Flavio Vespasiano eadem de-

decernitur potestas, quæ antea Augusto, Tiberio, Claudio Imperatoribus decreta fuerit: maxime vero UTI, QUÆCUMQUE EX USU REIP. MAJESTATE DIVINARUM, HUMANARUM, PUBLICARUM PRIVATARUMQUE RERUM ESSE CENSUERIT, EI AGERE FACERE JUS POTESTASQUE ESSET, ITA, UTI DIV. AUG. TIBERIOQUE, JULIO CÆSARI AUG. TIBERIOQUE CLAUDIO CÆSARI AUG. GERMANICO FUERIT.

§. CLXX.

Ea fretus permulta SCtis & edictis constituit.

Fretus hac potestate Augustus, adulto jam imperio cœpit quædam sine centuriarum suffragiis constituere, eaque in re duplici arte usus est. Nam primo quum jam adsuetus populus esset Senatus auctoritati, eumque SCta fecisse, libera republica, nemo ignoraret: Augustus permulta per Senatum sancivit, etiam de iis rebus, quæ libera adhuc republica non pertinuerant ad curam ordinis istius amplissimi. * Deinde & propositis edictis ea, quæ fieri vellet præcipere, eaque ratione jure nova quam plurima constituere cœpit.

* Ea quoque in re sequutus Augustus est Mecænatis consilium, qui in oratione prudentissima apud Dionem Cassium *Lib. LII. p.* 485. monet principem, primum, ut legatos ab exteris missos in Senatum introducat, addita ratione; *τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ σεμνὸν καὶ ἀξιόλογόν ἐστι τὸ, τὴν βουλὴν πάντων κυρίαν δοκεῖν εἶναι, καὶ τὸ πολλοὺς ἀντιπάσους ἀντιτάλους τοῖς ἀγνωμονοῦσι αὐτῶν φαίνεσθαι. Esse enim e dignitate reipublicæ omnia in potestate Senatus esse videri, plu-*

adfectatio male cesserat C. JULIO CÆSARI, qui cruento interitu suo documento fuerat posteris, quam infidum sit vi & armis occupatum in libera civitate imperium: AUGUSTUS princeps prudentissimus cautius componebat rationes suas, regioque ita utebatur imperio, ut vulgus, regnari se, non animadverteret, tot pristinæ libertatis simulacris quotidie delusum. Hinc Dio Cass. *Lib. LIII. p. 519.* τα τε ἄλλα, καὶ τοῦτο ὡς ἐλευθέροις Ῥωμαίοις προσεφέρετο. *Cum in* aliis plerisque, *tum in hoc quoque cum Romanis, tamquam cum hominibus liberis, agebat.* Addatur *præfatio nostra ad Commentar. in leg. Jul. & Papiam Popp.*

§. CLXII.

Eadem magistratuum vocabula; nihil prisci atque integri moris.

Eadem ergo in speciem Senatus, quæ olim, auctoritas: eadem magistratuum vocabula: eadem potestatum insignia. Procedebant, sicuti libera republica *consules*, eumque honorem ipse Augustus non semel suscipiebat. Erant in urbe, non secus ac olim *Prætores*, *Ædiles*, *Tribuni plebis*, *Quæstores*, *XXviri*, ut plebi plane vetus respublica ob oculos versaretur. At pleraque ac potiora eorum magistratuum munia in se traxerat princeps, ut vere scripserit Tacitus *Annal. I. 4. eadem fuisse magistratuum vocabula, nihil usquam prisci atque integri moris.* *

* Communis erat principi cum privatis consulatus honor, sed ita ut hi illum acciperent

rent ὡς ἆθλον καὶ γέρας ἀρετῆς ἢ πίστεως ἢ τινος εὐνοίας καὶ ὑπηρεσίας περὶ τοὺς τῶν ὅλων ἄρχοντας, ἢ πράξεως λαμπρᾶς, *tamquam præmium ac mercedem virtutis aut fidei benevolentiæque erga Principes, rerumque præclare gestarum;* illi vero πρὸς οἷς ἔχουσιν ἀγαθοῖς ἄγαλμα καὶ κόσμον, *tamquam accessionem bonorum, quæ jam possiderent*. Julian. *Orat. III. p.* 201. Tituli porro ipsi, quos admittebat Augustus, nihil quod monarchiam redoleret, in se habere videbantur. Vocabulum PRINCIPIS, *quo nomine cuncta discordiis fessa sub imperium acceperat*, teste Tacito *Annal. I*, 1. libera etiam republica non inauditum fuerat, quum singulis lustris PRINCEPS SENATUS legeretur. Hinc de Tiberio Dio Caff. *Lib. LVII. p.* 607. πρόκριτός τε τῆς γερουσίας κατὰ τὸ ἀρχαῖον ὠνομάζετο. *Princeps autem Senatus ritu prisco dicebatur*. Eadem erat ratio titulorum IMPERATORIS, PONTIFICIS MAX. TRIBUNICIÆ POTESTATIS, PROCONSULIS, quibus omnes Romanorum aures jam pridem adsueverant. Ezech. Spanhem. *de usu & præst. numism. Tomo II. p.* 392. *seq. p.* 413. *seq. p.* 424. *seq. p.* 463. *seq.* Et tamen e. g. tribunicia illa potestas erat *summi fastigii vocabulum, quod Augustus repererat, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, & tamen adpellatione aliqua cetera imperia præmineret*. Tacit. *Annal. III*, 56. Sed & reliquis adsumtis vocabulis, rebus ipse omnibus solus præerat, quidquid collibitum esset sanciebat liberrime, uti jam observavit Dio Caff. *Lib. LIII. p.* 594.

§. CLXIII.

Quin ut cives mutatam esse rempublicam, eo minus animadverteret: prudenter initio Augu- *Leges veteri ritu latæ.*

Augustus non constitutionibus jura nova condebat, sed laturus leges populum mittebat in suffragia, ut quod populus per centurias vel tributim scivisset, id pro lege esset. Auctor illi fuerat Mecænas apud Dion. Cass. *Lib. LII. p.* 477. ut ita instrueret scenam, ne populus protinus immutari statum reip. sentiret. * Cujus consilio obsequutus Augustus, οὐ μὲν τοι πάντα ἐθελογνωμόνων ἐνομοθέτει, ἀλλ᾽ ἔνια, ἃ καὶ ἐς τὸ δημόσιον προετίθει, ὅπως ἄν τι μὴ ἀρέσει, ἐπανορθώσῃ, καὶ προσετρέπετο πάντας συμβουλεύειν αὐτῷ, εἴ τι ἄμεινον γνοίη αὐτῷ. *non omnia suo arbitrio sanciebat, sed plura etiam populo promulgabat, ut is, si quid minus placeret, emendaret, hortatus omnes, ut, si quid melius haberent, consulerent in medium.* Dio Cass. *Libr. LIII. pag.* 585. Zonar. *Annal. Tomo I. Libr. X. pag.* 533.

* Equidem idem Mecænas *ibid. p.* 484. Augusto, οὐδὲ τὸν δῆμον οὔτε ἐς δικαστήριον, οὔτε ἐς ἀρχαιρεσίας, οὔτε ἐς ἄλλον τινὰ τοιοῦτον σύλλογον, ἐν ᾧ τί καὶ χρηματισθῆναι δεῖ συνιέναι χρῆναι, *populo non concedendum, ut ad judicia, comitia aliave hujusmodi concilia conveniret.* Sed fuit id consilium inter illa, quæ Augustus, teste eodem Dione Cassio *p.* 493. in aliud tempus distulit, φοβηθεὶς μὴ καὶ σφαλῇ τι ἀθρόως μεταρρυθμίσαι τοὺς ἀνθρώπους ἐθελήσας· *veritus, ne si subito homines in alium deducere statum cuperet, res ea sibi parum esset successura.*

§. CLXIV.

§. CLXIV.

Hoc vetere ritu jam anno ab U. C. DCCXXII. Cæsare Aug. III. & ex Kal. Majis M. Titio Rufo Coss. lata est LEX JULIA & TITIA, * cautumque, *ut quemadmodum in urbe a pratore cum majore parte tribunorum plebis; ita in provinciis a Præsidibus pupillis tutores darentur. pr. Inst. pr. Atil. tut.* Henr. Valesf. *ad Excerpt. Peiresc. p. 61.* Anno U. C. DCCXXXVII. C. Furnio & C. Junio Silano Coss. lata lex JULIA *de adulteriis*, ex rationibus V. C. Jo. Guil. Hoffmanni *de lege Jul. de adult. Cap. II. p. 50. seq.* & quidem *ex rostris, & in foro*, uti refert Seneca *de Benefic. VI, 32.* Leges Julia & Titia & Julia de adulteriis.

* Deseruit nuper Henr. Valesii sententiam V. C. Aug. Christ. Marche editam singulari dissertatione *de tutoribus ex lege Julia & Titia datis, Lips. MDCCXXXVI.* Potius non unam esse legem statuit, sed duas, quarum *Titia* antiquior, lata sit anno ab U. C. vel CDLXXXVIII. vel DXXVI. sive a C. Titio, sive a Q. Titio, Tribunis plebis: *Julia* contra a Cæsare Augusto anno DCCXXVI. Et sunt sane ejus argumenta non nullius momenti. Urget enim testimonium Theophili *Paraphr. pr. Inst. de Atil. tut.* ubi diserte memorat *β. νόμοις, Ἰούλιον καὶ Τιτιανὸν, duas leges, Juliam & Titiam.* Urget copulam ET, quæ interjici non soleat inter collegarum nomina, a quibus lex aliqua cognominetur. Enimvero quemadmodum non adeo classicum videtur Theophili de re tam antiqua testimonium

ita exemplo non caret copulativa ET, etiam unius legis auctorum nominibus interjecta. Quod ut uno probem exemplo, notissima est LEX LICINIA ET MUCIA, constanter ita vocata a Cicerone *pro Balbo Cap. XXI. in Bruto Cap. XVI.* & in fragmentis *orationis pro C. Cornelio perduellionis*.

§. CLXV.

Lex Quinctia de aquæductibus.

Porro anno U. C. DCCXLV. T. Quinctio Crispino & Cæsare Germ. Coss. insignis perlata est LEX QUINCTIA *) *de pœnis eorum, qui rivos, fistulas, castella, lacus aquarum publicarum violarint, vel corruperint*. Quod integrum exstat apud Frontin. *de Aquæduct.* & Reines. *Inscript. VII*, 10.

* Reinesius id vocat PLEBISCITUM, eoque vocabulo & ipsi in prima editione usi sumus. Sed ipsa verba initialia: T. QUINTIUS CRISPINUS COS. POPULUM JURE ROGAVIT, POPULUSQ. JURE SCIVIT IN FORO PRO ROSTRIS satis ostendunt, esse hanc legem potius quam plebiscitum, quippe cui definitio legis §. 4. *Inst. de jur. nat. gent. & civ.* perfecte quadrat. Equidem sub Augusto, vel potius sub Triumviratu, anno ab U. C. DCCXIV. Cn. Domitio M. F. Calvino & C. Asinio Pollione Coss. rogatum est plebiscitum, quod LEGIS FALCIDIÆ nomine venit, eaque cautum, *ut ne liceat ultra dodrantem hereditatis legatis exhaurire*. *l. 1. pr. D. ad leg. Falcid.* Dio Cass. *Lib. XLVIII. p.* 377. Sed id plebiscitum, quod Franc. Balduinus singulari libello illustravit, non tam ad hanc, quam superiorem Epocham pertinet.

§. CLXVI.

§. CLXVI.

Sic & anno DCCLII. lata videtur LEX FUSIA CANINIA *de numero servorum testamento manumittendorum*, quam accuratius describunt Ulpian. *Fragm. tit. I*, §. 24. Paull. *Sent. Recept. IV*, 15. & Caj. *Instit. II*, 2. 1. Eam sane hoc anno latam esse, non inepte conjicit Ephr. Gerardus *de lege Fusia Caninia* §. *VII.* * Certius est anno DCCLVI. Sex. Ælio Cato & C. Sentio Saturnino Coss. latam esse LEGEM ÆLIAM SENTIAM de manumissionibus & conditione manumissorum; cujus varia capita ex antiquitatis parietinis eruta dedimus *Antiqu. Rom. Tom. I. p.* 115. *edit. nov.* Ejusdem ætatis est LEX JULIA *de maritandis ordinibus*, eleganter Horatio lex marita dicta, de qua nos in *Comm. ad L. Juliam & Papiam Popp. Lib. I*, §. 3. *p.* 48. Hæc severius emendata est perlata anno U. C. DCCLXII. M. Papio Mutilo & Q. Poppæo secundo Coss. suffectis LEGE PAPIA POPPÆA *nuptiali & caducaria*, de qua nos eodem COMMENTARIO egimus accuratius.

Leges Fusia Caninia, Ælia Sentia, Julia de marit. ordin. & Papia Poppæa.

* Obscura est hujus legis ætas, nisi quod eam sub Augusto latam esse, constat ex Sueton. *Aug. Cap. XL.* Jam anno DCCLII. consules ordinarii fuerunt Cæsar Octavianus Aug. XIII. & M. Plautius Silvanus. Atqui eodem anno ex Kal. Jul. suffectus fuit C. Caninius Gallus, & Kal. Octob. consules memorantur L. Caninius Gallus & Q. Fabricius in *Marmore Ancyr. p.* 62. edit. Jac. Gronov. in *Mem.*

Cosson. Reinef. *Epist. ad Hoffm. p.* 415. Noris. *Cenotaph. Pisan. p.* 180. & 183. Quum ergo, quis Cæsari Augusto ex Kal. Juliis fuerit suffectus, non constet: non sine verosimilitudinis specie colligunt, C. Caninio Gallo collegam datum esse M. Furium Camillum, & anno DCCLXI. cum Sex. Nonio Quinctiliano consul fuit, teste Dione Cass. *Lib. LV. p.* 570.

§. CLXVII.

Leges Julia de cæde & veneficio, Scribonia, Visellia & Junia Velleja.

Ejusdem fere ætatis fuit LEX JULIA *de cæde & veneficio*, cujus meminit Sueton. *Neron. Cap. XXXIII.* ubi conferri meretur Schubartus *de fatis jurisp. Exerc. III.* §. 52. *pag.* 595. *sequ.* V. C. Hermannus Noordkerkius, *Disquisit. de lege Petron. p.* 89. eorumdem etiam temporum esse putat LEGES SCRIBONIAM *de usucapione servitutum*, VISELLIAM *de libertinis*, * JUNIAM VELLEJAM *de heredum institutionibus*. Enimvero uti verosimilia sunt, quæ de legis Scriboniæ & Juniæ Vellejæ origine differit: ita suffragari non possum viro doctissimo, existimanti, post Augusti tempora nullam amplius latam esse legem proprie sic dictam, ac proinde ipsam legem Juniam Norbanam certissime latam sub Tiberio, *ibid. p.* 91. ad tempora liberæ reip. referenti.

* Legem VISELLIAM probabilius est, latam esse post Augusti tempora, immo post legem Juniam Norbanam, quia in ea Latinorum libertinorum facta est mentio. Ulpian. *Fragm. III,* 5. Quum ergo anno ab U. C. DCCLXXVI. fasces fuerint penes L. Visellium Varronem & Ser.

& Ser. Cornelium Cethegum, Coss. eo ipso anno latam esse hanc legem, suspicatur V. C. Andr. Flor. Rivinus *de lege Visellia Cap. II.* ubi & Cl. Noordkerkii refellit sententiam, & ipsa legis istius capita quædam erudite illustrat. Prodiit hæc dissertatio *Lipsiæ MDCCXXXVI.*

§. CLXVIII.

Quemadmodum vero hanc civilitatem Augusto initio ipsa necessitas extorserat: ita Senatus paullatim se ad servile demittere obsequium, populusque, congiariis, ludis, muneribus gladiatoriis, venationibus, ipsaque ocii dulcedine delinitus, jugum pati cœpit. Hinc non modo Tacit. *Annal. III, 28.* observat, Augustum *jam a sexto consulatu, potentiæ securum, jura dedisse, quibus pace & principe uterentur*: sed & Pomponius & Ulpianus, *populum ei & in eum omne suum imperium potestatemque contulisse, testantur*, adeo, *ut ratum esset, quod constitueret, l. 2. §. 11. D. de orig. jur. l. 1. pr. D. de const. princ.* Suffragatur his Dio Cass. *Lib. LIII. pag. 516.* qui anno ab U. C. DCCXXIX. Senatum, ait, in Augusti acta jurasse, eumque solvisse legibus, decrevisse denique, ἵνα καὶ αὐτοτελὴς ὄντως καὶ αὐτοκράτωρ καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν νόμων, πάντα με, ὅσα βούλοιτο, ποιοίη, καὶ πάνθ᾽, ὅσα ἂν μὴ βούλοιτο, μὴ πράττῃ. *ut summo cum jure, omninoque & sui, & legum potens, quæ vellet, faceret, & eorum, quæ nollet, faceret nihil.*

Sed Augusto paullatim libertatem regnare permissum.

decernitur potestas, quæ antea Augusto, Tiberio, Claudio Imperatoribus decreta fuerit: maxime vero UTI, QUÆCUMQUE EX USU REIP. MAJESTATE DIVINARUM, HUMANARUM, PUBLICARUM PRIVATARUMQUE RERUM ESSE CENSUERIT, EI AGERE FACERE JUS POTESTASQUE ESSET, ITA, UTI DIV. AUG. TIBERIOQUE, JULIO CÆSARI AUG. TIBERIOQUE CLAUDIO CÆSARI AUG. GERMANICO FUERIT.

§. CLXX.

Fretus hac potestate Augustus, adulto jam imperio cœpit quædam sine centuriarum suffragiis constituere, eaque in re duplici arte usus est. Nam primo quum jam adsuetus populus esset Senatus auctoritati, eumque SCta fecisse, libera republica, nemo ignoraret: Augustus permulta per Senatum sancivit, etiam de iis rebus, quæ libera adhuc republica non pertinuerant ad curam ordinis istius amplissimi. * Deinde & propositis edictis ea, quæ fieri vellet præcipere, eaque ratione jure nova quam plurima constituere cœpit.

Ea fretus permulta SCtis & edictis constituit.

* Ea quoque in re sequutus Augustus est Mecænatis consilium, qui in oratione prudentissima apud Dionem Cassium *Lib. LII. p.* 485. monet principem, primum, ut legatos ab exteris missos in Senatum introducat, addita ratione; τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ σεμνὸν καὶ ἀξιόλογόν ἐστι τὸ, τε τὴν βουλὴν πάντων κυρίαν δοκεῖν εἶναι, καὶ τὸ πολλοὺς ἀντιπάσχους ἀντιπάλους τοῖς ἀγνωμονοῦσι αὐτῶν φαίνεσθαι. *Esse enim e dignitate reipublicæ omnia in potestate Senatus esse videri, plurimos-*

vimosque esse eorum adversarios, qui se contumaces in eum gerant. Deinde addit, oportere Augustum ἅπαντα τὰ νομοτεθησόμενα δι' αὐτῆς ποιεῖν, καὶ μηδὲν τὸ παράπαν ἄλλο ἐπὶ πάντας ὁμοίως φέρειν πλὴν τῶν ἐκείνης δογμάτων, *per Senatum facere omnia, quæ decernenda sint, quia non omnino quidquam æque ad omnes pertineat, ac Senatusconsulta.* Eadem iterum inculcat *p.* 487. ubi & hanc reddit rationem, quod & par sit, κοινὰ κοινῶς διοικεῖσθαι, *publica publico consilio administrari*: & homines suapte natura gaudeant iis, quæ tamquam conditione æquales a majore adipiscantur, omniaque, quæ is cum ipsorum consilio decernat, laudent, & tamquam ultro a se ipsis statuta diligant.

§. CLXXI.

Talia SCta Silanianum, & Statilianum. Hinc SCta non pauca jam sub Augusto prodiisse comperio, quæ postea pro legibus fuerunt. Tale est SC. SILANIANUM, quo cautum, *ut si dominus a familia occisus diceretur, de ea, antequam heres adeat, publica quæstio haberetur, & de sontibus sumeretur supplicium, neque prius tabulæ testamenti aperirentur,* * *vel, si quid contra factum fuerit, hereditatem fiscus occuparet.* Quod SC. anno ab U. C. DCCLXIII. P. Cornelio Dolabella & C. Junio Silano Coss. factum esse, recte existimat Franc. Hotomannus, immo & ante eum Cujac. *Observ. I,* 18. Idque verum esse, vel inde patet, quod insequente statim anno, T. Statilio Tauro & M. Æmilio Lepido Coss. novo SC. sancitum est, *ut quæstioni isti quinquennio præscriberetur,*

nisi

nisi plane quæreretur de parricidio, l. 13. D. de SC. Silan.

* Hoc ipsum est, quod eo SC. primum cautum fuisse videtur. Nam quod, domino domi suæ occiso, familia omnis diris quæstionibus subjici soleret, id semper Romæ obtinuit, etiam libera adhuc republica. Tacit. *Annal. XIV, 42. Ceterum quum* VETERE ex MORE *familiam omnem, quæ sub eodem tecto mansitaverat, ad supplicium agi oporteret: concursu plebis, quæ tot innoxios protegebat, usque ad seditionem ventum est.* Ad quæ verba Just. Lipsius: *Bene*, inquit, *vetere ex more. Nam etiam libera republica id obtinuit, ex epistola Ser. Sulpicii de cæde Marcelli:* Ego tamen ad tabernaculum ejus perrexi: inveni duos libertos, & pauculos servulos: reliquos ajebant profugisse, metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. *Hunc pristinæ severitatis ritum firmavit postea SC. Silanianum sub Augusto.* Ceterum laudata a Lipsio Servii Sulpicii Epistola est inter Ciceronianas *Lib. IV. ad familiar. Epist.* 12.

§. CLXXII.

Nec aliorum temporum ego esse arbitror SC. VELLEJANUM, quod mulierum intercessit intercessionibus, easque irritas esse jussit, *l.* 2. §. 1. *D. de SC. Vellej.* Movet me, quod jam Augustus hoc dicatur edixisse, *l.* 2. *pr. D. eod.* edicta vero principum Senatusconsulta, uti mox ostendemus, vel præcedebant, vel mox sequebantur. Deinde SC. hoc *ibidem* fa- Itemque Vellejanum.

ctum dicitur M. SILANO & VELLEJO TUTORE Coss. Atqui non quidem M. sed L. SILANUS FLAM. MART. & C. VELLEJUS TUTOR COSS. anno U. C. DCCLXIII. reperiuntur apud Gruter. *Inscr. p.* CCCCLXX. 1. 2. neque aliud ejusdem nominis par consulum alibi in *Fastis* occurrit. *

* Observaveram hoc in *Elem. Jur. sec. ord. Pandect. Parte II.* §. *CXCVI.* * addideramque, iisdem consulibus latam videri legem JUNIAM VELLEJAM. Posterius etiam V. C. Herm. Noordkerkio *in Disquisit. de lege Petron. p.* 94. probari, video: non autem prius. Ait enim vir doctissimus: *Sed nollem, vir egregius iisdem etiam auctoribus Vellejanum SC. acceptum retulisset: quam opinionem vel Ulpianus damnat, qui l. 2. D. d. t. diserte testatur,* POST *Claudii edictum fuisse conditum.* Ego vero quum hæc scriberem, non ignorabam, Ulpianum primum Edicti Augusti & Claudii meminisse, & deinde subjicere: POSTEA *factum est SC. quo plenissime feminis omnibus subventum est.* Ipse enim eo modo ratiocinatus fueram in *Antiq. Rom. III,* 21. 12. Sed non ignorabam etiam, *postea* illud etiam referri posse ad solum Edictum Augusti, quod præcessit, neque semper tam accurate his similibusque vocabulis usos esse JCtos veteres, ut iis tuto superstruere possis rationes chronologicas: immo ea adverbia illos promiscue plerumque adhibere, pro *præterea*. Ita Pomponius, *l.* 2. § 8. *D. de orig. jur.* ubi de XII. Tab. disputatione fori, legisque actionibus egerat, statim subjicit: DEINDE *quum esset in civitate lex XII. Tab. & jus civile, essent & legis actiones: evenit,*

nit, ut plebs in discordiam cum patribus perveniret, & secederet. Atqui id ante conditas XII. Tabulas evenisse novimus. Similia licet observare *d. l.* 2. §. 18. 20. 22. Hæc si reperias apud jurisconsultum, qui ex instituto texit historiam: quid sperandum de chronologica jurisconsultorum ἀκρίβεια, ubi id ex instituto non agunt? Sed sufficit nobis, alium annum adhuc ostendi non potuisse, quo collegæ in Consulatu fuerint *Silanus* & *Vellejus Tutor*, nos vero eos anno DCCLXIII. inter suffectos feliciter reperisse.

§. CLXXIII.

Sed & EDICTIS Augustus uti sensim cœpit ad jura nova constituenda, idque se jure facere, plebi facillime persuasit. Quum enim, magistratus tantum non omnes edicta de rebus curationi suæ demandatis proposuisse, supra ostenderimus: (§. LXI. seq.) Augustus, qui omnium magistratuum munia in se traxerat, nullo adversante, jure suo uti poterat, quoties id videretur e republica futurum. Si quid ergo ediceretur in provinciis, id faciebat tamquam PROCONSUL; * sin in urbe, vi TRIBUNICIÆ POTESTATIS; si apud exercitum, tamquam IMPERATOR, si denique circa sacra, tamquam PONTIFEX MAXIMUS id jure facere videbatur. (§. CLXII. *)

Quo colore edicta proposuerit Augustus?

* Et tale proculdubio fuit δόγμα, ὃ ἐξῆλθε παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, EDICTUM, *editum a Cæsare Augusto, ut*

 de-

describeretur totus orbis Romanus. Luc. II, 1. Ita enim potius vertendum, quam per *decretum* vel *sententiam*. Alia ejus edicta memorantur apud Sueton. *Aug. Cap. XXVIII. XXXI. LIII. LXXXIX.* Dion. Caff. *Lib. XLIX. p.* 401. Joseph. *Lib. XVI. Ant. Jud. Cap. 6. l. 2. pr. D. ad SC. Vellejan. l. 26. D. de lib. & posthum. l. 8. D. de quæstion.*

§. CLXXIV.

Jura iis introducta. Et plura sane ab Augusto invaluerunt jura nova, de quibus nec leges ullæ, nec SCta, quod quidem hodie sciamus, exstiterunt. Ita sane tunc sensim imminutum est domesticum in servos imperium, data his facultate, apud Præfectum urbi de dominorum sævitia conquerendi. Just. Lips. *ad Sen. de Benef. III, 21.* Invaluisse etiam tunc videtur, ut parentes liberos aut instituere, aut nominatim exheredare tenerentur. * Alia edicta, quibus quædam nova jura invecta sunt, jam diximus superesse in *l. 2. pr. D. ad SC. Vellej. l. 8. pr. D. de quæst. l. 26. D. de lib. & posthum.*

* Si tamen dicendum, quod res est, pleræque de institutione & exheredatione liberorum sanctiones, quæ initio edictis invectæ sunt, quando quibusnam extra ordinem subvenire placuit, veluti Tettio infanti, a patre injustissime exheredato, Valer. Max. VII. 7. Reines. *ad Inscript. p.* 24. postea migrasse videntur in legem quamdam. In quam vero, nisi in JUNIAM VELLEJAM, quæ ad heredum, liberorumque inprimis institutionem pæne tota pertinuit? Ejus legis capita quædam

dam recensentur *l.* 10. §. 2. *D. de testam. tut. l.* 13. *D. de injust. rupt. irrit. fact. test. l.* 39. *D. de lib. & posthum.*

§. CLXXV.

Novi magistratus ab Augusto instituti.

Idem princeps, institutis aliquot novis potestatibus, jus vel maxime ad novum reip. statum adcommodavit. Primo enim, instituta PRÆFECTURA URBANA, * regnum Prætorum forense haud parum concussit, multaque, quæ in civitate monarchica observari oportebat, adjutore Præfecto urbi facile introduxit. Deinde & PRÆFECTURA PRÆTORIANA, quamvis militaris initio potestas, teste Dione *Lib. LII. p.* 480. & *Lib. LV. p.* 555. adeo paullatim invaluit, ut insequente tempore ἀρχὴ δευτέρα μετὰ τὰ σκῆπτρα, *magistratus, a principatu secundus* videretur. Herodian. *Hist. Lib. V. Cap.* 1. Ut jam de PRÆFECTURA VIGILUM, coercendis incendiis, custodiendæque nocturnis temporibus urbi ab eodem principe instituta, *l.* 2. §. 33. *D. de orig. jur. l.* 3. *pr. D. de offic. præf. vigil.* similibusque novis dignitatibus, nihil dicamus.

* Hoc quoque inventum non destituebatur colore. Nam & sub Regibus, & libera republica *præfectos urbi*, quoties reges magistratusque reliqui urbe abesse oportebat, creatos esse, jam supra (§. LVII.) observavimus, Liv. *Lib. III. Cap.* 29. Tacit. *Annal. VI,* 10. 11. *l.* 2. §. 33. *D. de orig. jur.* Gruter. *Inscr. p. CCCXIII,* 9. *pag. CCCLVI,* 1. Non ergo tam novi quid introducere, quam magistratum ve-

serv. XX, 32. & hinc JURIDICUS PER ÆGYPTUM vocatur apud Gruter. *Inscr. p. CCCLXXII*, 14. nec multo minus ejus erat, quam præfecti Augustalis auctoritas, ut plane huic tamquam speculator adjunctus videatur, ne quid rerum novarum posset moliri. Reines. *ad Inscr. Class. II*, 26. *p.* 271. Erat sane apud Juridicum legis actio, *l.* 1. *D. de offic. Jurid.* æque ac apud Præfectum Augustalem: Tacit. *Annal.* XII, 60. Non minus ac ille tutores dabat, quamvis ea facultas illis demum constitutione D. Marci data sit, *l.* 2. *D. eod.* §. 5. *Inst. de Atil. tut.* Denique & contentiosa eos jurisdictione esse gavisos, vel ipsa argumento sunt vocabula *Juridici*, *δικαιοδότα*, *Romani judicis*, & similia, quibus in jure nostro, nec non apud Strabonem & Sex. Rufum designantur.

§. CLXXVIII.

Augustus certis tantum JCtis dedit facultatem respondendi.

Non ignorabat porro princeps prudentissimus, quam multum utilitatis capere posset ex opera atque interpretatione JURISCONSULTORUM. Ut ergo & hos sibi haberet obnoxios, eorumque ope in evertendo Prætoris regno & jure per novas interpretationes ad statum monarchicum inflectendo uteretur: * primus facultatem de jure respondendi, olim omnibus communem, (§.CLVII.) certis tantum exploratæ fidei viris beneficii loco dedit, simulque necessitatem imposuit judicibus, ne ab eorum sententia umquam recederent. §. 8. *Inst. de jur. nat. gent. & civ. l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.*

* Genuinam hanc esse hujus instituti caussam, & Ul-

& Ulricus Huber. *Auspic. domest. p.* 178. ex parte vidit, & nos cum cura demonstravimus in *Antiq. Rom. I,* 2. 39. *p.* 67. Unde veram hujus instituti caussam vel non pervidit, vel dissimulavit Pomponius, dum id ab Augusto factum esse scribit, *ut major* esset juris auctoritas, *l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.* Solere sane Pomponium blandiri principibus, eorumque obtentus pro veris rerum caussis obtrudere patet ex *d. l.* 2. §. 9. 11. 27. *D. de orig. jur.*

§. CLXXIX.

Cur Labeonem sibi conciliare non potuerit?

Quum vero iis temporibus duo illuxissent ingenia eximia, M. ANTISTII LABEONIS, & C. ATEJI CAPITONIS, quos duo pacis decora vocat Tacit. *Annal. III,* 75. utrumque quidem sibi conciliare studebat Augustus, sed laterem lavabat in LABEONE, Q. Labeonis, C. Iulio Cæsari olim infensissimi, filio, *incorruptæ libertatis viro*, ut idem Tacitus *ibid.* eum vocat, *quique nihil ratum pensumque habebat, nisi quod justum sanctumque esse, in Romanis antiquitatibus legisset*. Gell. *Noct. Attic. XIII,* 12. Quum ergo huic viro atrox insideret pristinæ libertatis memoria: nullam elabi patiebatur occasionem, odium adversus principatum prodendi, ejusque παῤῥησίας exempla supersunt apud Sueton. *August. Cap. LIV.* & Dion. Cass. *Lib. LIV. pag.* 531. ut mirum non sit, hominem ne consulatus quidem auctoramento adduci se passum, ut se Augusto addiceret. * *l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.*

* Ait

Casson. Reinesf. *Epist. ad Hoffm. p.* 415. Norif. *Cenotaph. Pisan. p.* 180. & 183. Quum ergo, quis Cæsari Augusto ex Kal. Juliis fuerit suffectus, non constet: non sine verosimilitudinis specie colligunt, C. Caninio Gallo collegam datum esse M. Furium Camillum, & anno DCCLXI. cum Sex. Nonio Quinctiliano consul fuit, teste Dione Cass. *Lib. LV. p.* 570.

§. CLXVII.

Leges Julia de cæde & veneficio, Scribonia, Visellia & Junia Velleja.

Ejusdem fere ætatis fuit LEX JULIA *de cæde & veneficio*, cujus meminit Sueton. *Neron. Cap. XXXIII.* ubi conferri meretur Schubartus *de fatis jurisp. Exerc. III.* §. 52. *pag.* 595. *sequ.* V. C. Hermannus Noordkerkius *Disquisit. de lege Petron. p.* 89. eorumdem etiam temporum esse putat LEGES SCRIBONIAM *de usucapione servitutum*, VISELLIAM *de libertinis*, * JUNIAM VELLEJAM *de heredum institutionibus*. Enimvero uti verosimilia sunt, quæ de legis Scriboniæ & Juniæ Vellejæ origine differit: ita suffragari non possum viro doctissimo, existimanti, post Augusti tempora nullam amplius latam esse legem proprie sic dictam, ac proinde ipsam legem Juniam Norbanam certissime latam sub Tiberio, *ibid. p.* 91. ad tempora liberæ reip. referenti.

* Legem VISELLIAM probabilius est, latam esse post Augusti tempora, immo post legem Juniam Norbanam, quia in ea Latinorum libertinorum facta est mentio. Ulpian. *Fragm. III*, 5. Quum ergo anno ab U. C. DCCLXXVI. fasces fuerint penes L. Visellium Varronem & Ser.

& Ser. Cornelium Cethegum, Coss. eo ipso anno latam esse hanc legem, suspicatur V. C. Andr. Flor. Rivinus *de lege Visellia Cap. II.* ubi & Cl. Noordkerkii refellit sententiam, & ipsa legis istius capita quædam erudite illustrat. Prodiit hæc dissertatio *Lipsiæ MDCCXXXVI.*

§. CLXVIII.

Sed Augusto paullatim liberius regnare permissum.

Quemadmodum vero hanc civilitatem Augusto initio ipsa necessitas extorserat: ita Senatus paullatim se ad servile demittere obsequium, populusque, congiariis, ludis, muneribus gladiatoriis, venationibus, ipsaque ocii dulcedine delinitus, jugum pati cœpit. Hinc non modo Tacit. *Annal. III,* 28. observat, Augustum *jam a sexto consulatu, potentiæ securum, jura dedisse, quibus pace & principe uterentur*: sed & Pomponius & Ulpianus, *populum ei & in eum omne suum imperium potestatemque contulisse, testantur,* adeo, *ut ratum esset, quod constitueret, l.* 2. §. 11. *D. de orig. jur. l.* 1. *pr. D. de const. princ.* Suffragatur his Dio Cass. *Lib. LIII. pag.* 516. qui anno ab U. C. DCCXXIX. Senatum, ait, in Augusti acta jurasse, eumque solvisse legibus, decrevisse denique, ἵνα καὶ αὐτοτελὴς ὄντως καὶ αὐτοκράτωρ καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν νόμων, πάντα με, ὅσα βούλοιτο, ποιοίη, καὶ πάνθ', ὅσα ἂν μὴ βούλοιτο, μὴ πράττῃ. *ut summo cum jure, omninoque & sui, & legum potens, quæ vellet, faceret, & eorum, quæ nolles, faceret nihil.*

decernitur potestas, quæ antea Augusto, Tiberio, Claudio Imperatoribus decreta fuerit: maxime vero UTI, QUÆCUMQUE EX USU REIP. MAJESTATE DIVINARUM, HUMANARUM, PUBLICARUM PRIVATARUMQUE RERUM ESSE CENSUERIT, EI AGERE FACERE JUS POTESTASQUE ESSET, ITA, UTI DIV. AUG. TIBERIOQUE, JULIO CÆSARI AUG. TIBERIOQUE CLAUDIO CÆSARI AUG. GERMANICO FUERIT.

§. CLXX.

Fretus hac potestate Augustus, adulto jam imperio cœpit quædam sine centuriarum suffragiis constituere, eaque in re duplici arte usus est. Nam primo quum jam adsuetus populus esset Senatus auctoritati, eumque SCta fecisse, libera republica, nemo ignoraret: Augustus permulta per Senatum sancivit, etiam de iis rebus, quæ libera adhuc republica non pertinuerant ad curam ordinis istius amplissimi. * Deinde & propositis edictis ea, quæ fieri vellet præcipere, eaque ratione jure nova quam plurima constituere cœpit.

Ea fretus permulta SCtis & edictis constituit.

* Ea quoque in re sequutus Augustus est Mecænatis consilium, qui in oratione prudentissima apud Dionem Cassium *Lib. LII. p.* 485. monet principem, primum, ut legatos ab exteris missos in Senatum introducat, addita ratione; τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ σεμνὸν καὶ ἀξιόλογόν ἐστι τὸ, τε τὴν βουλὴν πάντων κυρίαν δοκεῖν εἶναι, καὶ τὸ πολλοὺς ἀντιπάσσους ἀντιτάλους τοῖς ἀγνωμονοῦσι αὐτῶν φαίνεσθαι. *Esse enim e dignitate reipublicæ omnia in potestate Senatus esse videri, plu-*

vimosque esse eorum adversarios, qui se contumaces in eum gerant. Deinde addit, oportere Augustum ἅπαντα τὰ νομοθετούμενα δι' αὐτῆς ποιεῖν, καὶ μηδὲν τὸ παράπαν ἄλλο ἐπὶ πάντας ὁμοίως φέρειν πλὴν τῶν ἐκείνης δογμάτων, *per Senatum facere omnia, quæ decernenda sint, quia non omnino quidquam æque ad omnes pertineat, ac Senatusconsulta.* Eadem iterum inculcat *p.* 487. ubi & hanc reddit rationem, quod & par sit, κοινὰ κοινῶς διοικεῖσθαι, *publica publico consilio administrari*: & homines suapte natura gaudeant iis, quæ tamquam conditione æquales a majore adipiscantur, omniaque, quæ is cum ipsorum consilio decernat, laudent, & tamquam ultro a se ipsis statuta diligant.

§. CLXXI.

Talia SCta Silanianum, & Statilianum. Hinc SCta non pauca jam sub Augusto prodiisse comperio, quæ postea pro legibus fuerunt. Tale est SC. SILANIANUM, quo cautum, *ut si dominus a familia occisus diceretur, de ea, antequam heres adeat, publica quæstio haberetur, & de sontibus sumeretur supplicium, neque prius tabulæ testamenti aperirentur,* * *vel, si quid contra factum fuerit, hereditatem fiscus occuparet.* Quod SC. anno ab U. C. DCCLXIII. P. Cornelio Dolabella & C. Junio Silano Coss. factum esse, recte existimat Franc. Hotomannus, immo & ante eum Cujac. *Observ. I,* 18. Idque verum esse, vel inde patet, quod insequente statim anno, T. Statilio Tauro & M. Æmilio Lepido Coss. novo SC. sancitum est, *ut quæstioni isti quinquennio præscriberetur,*

nisi

nisi plane quæreretur de parricidio, l. 13. D. de SC. Silan.

* Hoc ipsum est, quod eo SC. primum cautum fuisse videtur. Nam quod, domino domi suæ occiso, familia omnis diris quæstionibus subjici soleret, id semper Romæ obtinuit, etiam libera adhuc republica. Tacit. *Annal. XIV, 42. Ceterum quum* VETERE ex MORE *familiam omnem, quæ sub eodem tecto mansitaverat, ad supplicium agi oporteret: concursu plebis, quæ tot innoxios protegebat, usque ad seditionem ventum est.* Ad quæ verba Just. Lipsius: *Bene,* inquit, *vetere ex more. Nam etiam libera republica id obtinuit, ex epistola Ser. Sulpicii de cæde Marcelli:* Ego tamen ad tabernaculum ejus perrexi: inveni duos libertos, & pauculos servulos: reliquos ajebant profugisse, metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. *Hunc pristinæ severitatis ritum firmavit postea SC. Silanianum sub Augusto.* Ceterum laudata a Lipsio Servii Sulpicii Epistola est inter Ciceronianas *Lib. IV. ad familiar. Epist.* 12.

§. CLXXII.

Nec aliorum temporum ego esse arbitror SC. VELLEJANUM, quod mulierum intercessit intercessionibus, easque irritas esse jussit, *l.* 2. §. 1. *D. de SC. Vellej.* Movet me, quod jam Augustus hoc dicatur edixisse, *l.* 2. *pr. D. eod.* edicta vero principum Senatusconsulta, uti mox ostendemus, vel præcedebant, vel mox sequebantur. Deinde SC. hoc *ibidem* fa- Itemque Vellejanum.

ctum dicitur M. SILANO & VELLEJO TUTORE Coss. Atqui non quidem M. sed L. SILANUS FLAM. MART. & C. VELLEJUS TUTOR COSS. anno U. C. DCCLXIII. reperiuntur apud Gruter. *Inscr. p.* CCCCLXX. 1. 2. neque aliud ejusdem nominis par consulum alibi in *Fastis* occurrit. *

* Observaveram hoc in *Elem. Jur. sec. ord. Pandect. Parte II.* §. *CXCVI.* * addideramque, iisdem consulibus latam videri legem JUNIAM VELLEJAM. Posterius etiam V. C. Herm. Noordkerkio *in Disquisit. de lege Petron. p.* 94. probari, video: non autem prius. Ait enim vir doctissimus: *Sed nollem, vir egregius iisdem etiam auctoribus Vellejanum SC. acceptum retulisset: quam opinionem vel Ulpianus damnat, qui l.* 2. *D. d. t. diserte testatur*, POST *Claudii edictum fuisse conditum*. Ego vero quum hæc scriberem, non ignorabam, Ulpianum primum Edicti Augusti & Claudii meminisse, & deinde subjicere: POSTEA *factum est SC. quo plenissime feminis omnibus subventum est*. Ipse enim eo modo ratiocinatus fueram in *Antiq. Rom. III*, 21. 12. Sed non ignorabam etiam, *postea* illud etiam referri posse ad solum Edictum Augusti, quod præcessit, neque semper tam accurate his similibusque vocabulis usos esse JCtos veteres, ut iis tuto superstruere possis rationes chronologicas: immo ea adverbia illos promiscue plerumque adhibere, pro *præterea*. Ita Pomponius, *l.* 2. § 8. *D. de orig. jur.* ubi de XII. Tab. disputatione fori, legisque actionibus egerat, statim subjicit: DEINDE *quum esset in civitate lex XII. Tab. & jus civile, essent & legis actiones: evenit*,

nit, ut plebs in discordiam cum patribus perveniret, & secederet. Atqui id ante conditas XII. Tabulas evenisse novimus. Similia licet observare *d. l.* 2. §. 18. 20. 22. Hæc si reperias apud jurisconsultum, qui ex instituto texit historiam: quid sperandum de chronologica jurisconsultorum ἀκριβείᾳ, ubi id ex instituto non agunt? Sed sufficit nobis, alium annum adhuc ostendi non potuisse, quo collegæ in Consulatu fuerint *Silanus* & *Vellejus Tutor*, nos vero eos anno DCCLXIII. inter suffectos feliciter reperisse.

§. CLXXIII.

Sed & EDICTIS Augustus uti sensim cœpit ad jura nova constituenda, idque se jure facere, plebi facillime persuasit. Quum enim, magistratus tantum non omnes edicta de rebus curationi suæ demandatis proposuisse, supra ostenderimus: (§. LXI. seq.) Augustus, qui omnium magistratuum munia in se traxerat, nullo adversante, jure suo uti poterat, quoties id videretur e republica futurum. Si quid ergo ediceretur in provinciis, id faciebat tamquam PROCONSUL; * sin in urbe, vi TRIBUNICIÆ POTESTATIS; si apud exercitum, tamquam IMPERATOR, si denique circa sacra, tamquam PONTIFEX MAXIMUS id jure facere videbatur. (§. CLXII. *)

Quo colore edicta proposuerit Augustus?

* Et tale proculdubio fuit δόγμα, ὃ ἐξῆλθε παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, EDICTUM, *editum a Cæsare Augusto, ut*

H 4 de-

describeretur totus orbis Romanus. *Luc. II,* 1. Ita enim potius vertendum, quam per *decretum* vel *sententiam*. Alia ejus edicta memorantur apud Sueton. *Aug. Cap. XXVIII. XXXI. LIII. LXXXIX.* Dion. Cass. *Lib. XLIX. p.* 401. Joseph. *Lib. XVI. Ant. Jud. Cap. 6. l. 2. pr. D. ad SC. Vellejan. l. 26. D. de lib. & posthum. l. 8. D. de quæstion.*

§. CLXXIV.

Jura iis introducta. Et plura sane ab Augusto invaluerunt jura nova, de quibus nec leges ullæ, nec SCta, quod quidem hodie sciamus, exstiterunt. Ita sane tunc sensim imminutum est domesticum in servos imperium, data his facultate, apud Præfectum urbi de dominorum sævitia conquerendi. Just. Lips. *ad Sen. de Benef. III,* 21. Invaluisse etiam tunc videtur, ut parentes liberos aut instituere, aut nominatim exheredare tenerentur. * Alia edicta, quibus quædam nova jura invecta sunt, jam diximus superesse in *l. 2. pr. D. ad SC. Vellej. l. 8. pr. D. de quæst. l. 26. D. de lib. & posthum.*

* Si tamen dicendum, quod res est, pleræque de institutione & exheredatione liberorum sanctiones, quæ initio edictis invectæ sunt, quando quibusnam extra ordinem subvenire placuit, veluti Tettio infanti, a patre injustissime exheredato, Valer. Max. VII. 7. Reines. *ad Inscript. p.* 24. postea migrasse videntur in legem quamdam. In quam vero, nisi in JUNIAM VELLEJAM, quæ ad heredum, liberorumque inprimis institutionem pæne tota pertinuit? Ejus legis capita quæ-

dam recensentur *l.* 10. §. 2. *D. de testam. tut. l.* 13. *D. de injust. rupt. irrit. fact. test. l.* 39. *D. de lib. & posthum.*

§. CLXXV.

Idem princeps, institutis aliquot novis potestatibus, jus vel maxime ad novum reip. statum adcommodavit. Primo enim, instituta PRÆFECTURA URBANA, * regnum Prætorum forense haud parum concussit, multaque, quæ in civitate monarchica observari oportebat, adjutore Præfecto urbi facile introduxit. Deinde & PRÆFECTURA PRÆTORIANA, quamvis militaris initio potestas, teste Dione *Lib. LII. p.* 480. & *Lib. LV. p.* 555. adeo paullatim invaluit, ut insequente tempore ἀρχὴ δϛυτέρα μετὰ τὰ σκῆπτρα, *magistratus, a principatu secundus* videretur. Herodian. *Hist. Lib. V. Cap.* 1. Ut jam de PRÆFECTURA VIGILUM, coercendis incendiis, custodiendæque nocturnis temporibus urbi ab eodem principe instituta, *l.* 2. §. 33. *D. de orig. jur. l.* 3. *pr. D. de offic. præf. vigil.* similibusque novis dignitatibus, nihil dicamus.

Novi magistratus ab Augusto instituti.

* Hoc quoque inventum non destituebatur colore. Nam & sub Regibus, & libera republica *præfectos urbi*, quoties reges magistratusque reliqui urbe abesse oportebat, creatos esse, jam supra (§. LVII.) observavimus, Liv. *Lib. III. Cap.* 29. Tacit. *Annal. VI,* 10. 11. *l.* 2. §. 33. *D. de orig. jur.* Gruter. *Inscr. p. CCCXIII,* 9. *pag. CCCLVI,* 1. Non ergo tam novi quid introducere, quam magistratum

veterem retinere videbatur, nisi quod pro extraordinario illum in posterum ordinarium esse vellet. Et obtentus quidem admodum honestus videbatur, *ut esset, qui coerceret servitia, & quod civium audacia turbidum, nisi vim metueret*: Tacit. *Annal. VI*, 11. Vere tamen id agebat Princeps, ut pleraque Prætoris aliorumque magistratuum munera paullatim in illum præfectum transferret, eoque modo eorum potestatem everteret. Quod adeo verum est, ut M. Valerius Messalla, quem Augustus primum Præfectum urbi creaverat, sexto die eo magistratu se abdicaret, INCIVILEM esse POTESTATEM, contestatus Euseb. *Chron. num. MDCCCCXCI.* id est, civitati liberæ, qualem tum adhuc plebs somniabat, minus convenientem. Ita intelligendus Eusebius, neque tunc opus est emendatione Justi Josephi Scaligeri.

§. CLXXVI.

Mutatio circa provincias.

Maximi quoque momenti erat mutatio circa PROVINCIAS, quas cum Senatu ita partiebatur Augustus, ut illi pacatas atque inermes relinqueret, sibi bello turbidas, in quibus legiones erant, seponeret. Strabo *Geogr. XVII. extr.* Suet. *Aug. Cap. XLVII.* Dio Cass. *Lib. LIII. p.* 503. Illis Senatus PROCOSS. his ipse LEGATOS AUG. PRO COSS. vel PRO PRÆTORIBUS cum jure gladii & imperio militari præficiebat. Dio Cass. *Lib. LIII. pag.* 504. Lips. *Excurs. M. ad Tacit. Annal. I.* Jam vero per tot præsides sibi obnoxios Augustum, quidquid collibitum esset,

set, in orbe Romano instituere potuisse, nemo non animadvertit.

§. CLXXVI.

Quum de Ægypto in fatis esse diceretur, eam, simul ac fasces Rom. ibi visi essent pristinam libertatem recuperaturam: Cic. *Lib. I. Epist. ad famil.* 7. Trebell. Pollio *in Æmilian. Cap. XXIII.* id in rem suam callide vertit Augustus, provinciamque illam rei annonariæ caussa unice necessariam, tamquam peculiarem sibi vindicavit, exclusisque ejus aditu Senatoribus, in illam misit virum equestrem sine fascibus, qui PRÆFECTUS AUGUSTALIS vocabatur: Tacit. *Annal. II.* 59. *XII.* 60. *Histor. I,* 11. Dio Cass. *Lib. LIII. p.* 554. Arrian. *Expedit. Alexandri M. III,* 6. Sueton. *Tiber. Cap. LII.* cuique adjungebatur JURIDICOS ALEXANDRINÆ CIVITATIS, cujus de officio singularis in Pandectis titulus exstat. * Præfectus Augustalis Ægypti & Juridicus Alexandrinæ civitatis cur instituti?

* Falluntur, qui JURIDICUM hunc soli Alexandriæ jus dixisse, existimant. Erant enim *Juridici* præsides provinciarum, quales in Italia loco *Consularium* constituerat Marcus Antoninus Imp. Jul. Capitol. *in Marco cap. XI.* Hinc passim memorantur *Juridici per Flaminiam & Picenum* apud Grut. *Insc. p. MXCIII,* 3. itemque *per Apuliam & Picenum: ibid. p. CDLXV,* 5. 6. denique & *Juridici Asturiæ & Gallacciæ. Ibid. p. CDLXIII.* Ita & *Juridicus Alexandrinæ civitatis*, non soli huic civitati jus dicebat, sed universæ Ægypto una cum Præfecto Augustali præerat, Cujac. *Observ.*

serv. XX, 32. & hinc JURIDICUS PER ÆGYPTUM vocatur apud Gruter. *Inscr. p.* CCCLXXII, 14. nec multo minus ejus erat, quam præfecti Augustalis auctoritas, ut plane huic tamquam speculator adjunctus videatur, ne quid rerum novarum posset moliri. Reinef. *ad Inscr. Class. II, 26. p. 271.* Erat sane apud Juridicum legis actio, *l. 1. D. de offic. Jurid.* æque ac apud Præfectum Augustalem: Tacit. *Annal. XII, 60.* Non minus ac ille tutores dabat, quamvis ea facultas illis demum constitutione D. Marci data sit, *l. 2. D. eod. §. 5. Inst. de Atil. tut.* Denique & contentiosa eos jurisdictione esse gavisos, vel ipsa argumento sunt vocabula *Juridici*, *δικαιοδόται*, *Romani judicis*, & similia, quibus in jure nostro, nec non apud Strabonem & Sex. Rufum designantur.

§. CLXXVIII.

Augustus certis tantum JCtis dedit facultatem respondendi.

Non ignorabat porro princeps prudentissimus, quam multum utilitatis capere posset ex opera atque interpretatione JURISCONSULTORUM. Ut ergo & hos sibi haberet obnoxios, eorumque ope in evertendo Prætoris regno & jure per novas interpretationes ad statum monarchicum inflectendo uteretur: * primus facultatem de jure respondendi, olim omnibus communem, (§. CLVII.) certis tantum exploratæ fidei viris beneficii loco dedit, simulque necessitatem imposuit judicibus, ne ab eorum sententia umquam recederent. §. 8. *Inst. de jur. nat. gent. & civ. l. 2. §. 47. D. de orig. jur.*

* Genuinam hanc esse hujus instituti caussam, & Ul-

& Ulricus Huber. *Auspic. domest. p.* 178. ex parte vidit, & nos cum cura demonstravimus in *Antiq. Rom. I,* 2. 39. *p.* 67. Unde veram hujus instituti caussam vel non pervidit, vel dissimulavit Pomponius, dum id ab Augusto factum esse scribit, *ut major* esset juris auctoritas, *l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.* Solere sane Pomponium blandiri principibus, eorumque obtentus pro veris rerum caussis obtrudere patet ex *d. l.* 2. §. 9. 11. 27. *D. de orig. jur.*

§. CLXXIX.

Quum vero iis temporibus duo illuxissent ingenia eximia, M. ANTISTII LABEONIS, & C. ATEJI CAPITONIS, quos duo pacis decora vocat Tacit. *Annal. III,* 75. utrumque quidem sibi conciliare studebat Augustus, sed laterem lavabat in LABEONE, Q. Labeonis, C. Iulio Cæsari olim infensissimi, filio, *incorruptæ libertatis viro*, ut idem Tacitus *ibid.* eum vocat, *quique nihil ratum pensumque habebat, nisi quod justum sanctumque esse, in Romanis antiquitatibus legisset.* Gell. *Noct. Attic. XIII,* 12. Quum ergo huic viro atrox insideret pristinæ libertatis memoria: nullam elabi patiebatur occasionem, odium adversus principatum prodendi, ejusque παῤῥησίας exempla supersunt apud Sueton. *August. Cap. LIV.* & Dion. Cass. *Lib. LIV. pag.* 531. ut mirum non sit, hominem ne consulatus quidem auctoramento adduci se passum, ut se Augusto addiceret.* *l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.*

Cur Labeonem sibi conciliare non potuerit?

* Ait

* Ait Pomponius, *noluisse Labeonem, quum offerretur ei ab Augusto consulatus, quo suffectus fieret, eum honorem suscipere.* At Tacitus *Annal. III, 75.* refert, *Augustum accelerasse Atejo consulatum, ut Labeonem Antistium iisdem artibus praecellentem, dignatione ejus magistratus anteiret.* Ex illo ergo colligas, Labeonem honorem adspernatum esse, quod inter suffectos tantum esset designatus: ex hoc, Augustum illum neglexisse, ut Atejus illum dignitate anteiret: & hinc statim subjicit: *Labeoni, quod praeturam intra stetit, commendatio ex injuria: huic, quod consulatum adeptus est, odium ex invidia oriebatur.* Quae vero injuria facta esset Labeoni, si ipse oblatam dignitatem ultro rejecisset? Rem ita concipio. Augustus, ut utrumque sibi conciliaret, utrique videtur obtulisse consulatum: quum vero Atejo, cujus obsequium ei magis probabitur, illum honorem accelerasset, id male habuisse Labeonem, virum praetorium, ac proinde quum ille paullo post consul suffectus designaretur, illum honorem repudiavit, injuriam interpretatus, quod Atejo esset posthabitus, neque mora illa ac dilatio saltim consulatu ordinario compensaretur. Ita intelligo Pomponium & Tacitum, quamvis nec improbabilis sit conjectura V. A. Corn. van Bynkersh. in *Praeterm. ad h. l.* pro *quo suffectus fieret*, legentis: *quo suspectus fieret.*

§. CLXXX.

Cur Atejum sibi facilius habuerit obnoxiũ? At tanto facilius sibi ad omne obsequium devinxit C. ATEJUM CAPITONEM, *cujus obsequium*, ex Taciti judicio non poterat non *dominantibus magis probari*: quum se

[ad

ad servilem pæne adulationem demitteret, ceu patet ex Tacito *Annal. III*, 70. & Sueton. *de illustr. gramm. Cap. XXII.* Eo ingenio consulatum meruit, quo tamquam suffectus anno U. C. DCCLVIII. collega C. Vibio Postumo functus est. Gruter. *Inscr. p. MLXXXII.* 2. Huic ergo similibusque Augustus respondendi de jure facultatem dedit; ex eoque tempore responsa sua & scripta dare, & signare cœperunt, Seneca *de Benef. VII*, 16. quum antea neutrum fieri soleret * *l. 2. §. 47. D. de orig. jur.*

* Utroque opus erat, ut judices, & quid sibi responsum esset, & responsum illud a juris consulto, cui respondendi jus sit, profectum esse, intelligerent. Ceterum libera republica judices adeo non adstricti erant responsis prudentum, ut ea sæpe ab Oratoribus dicendo everterentur, teste Cicerone *pro Muræna Cap. XIII.* qui & alibi id exemplo Crassi confirmat *pro A. Cæcin. Cap. XVIII.*

§. CLXXXI.

LABEONEM quam plurimos ad jurisprudentiam instituisse, & *totum annum ita divisisse, ut Romæ sex mensibus cum studiosis esset, sex mensibus secederet, & conscribendis libris operam daret*, refert Pomponius, *leg. 2. §. 47. D. de orig. jur.* qui & quadringenta eum volumina reliquisse testatur. In his erant *Libri octo* ΠΕΙΘΑΝΩΝ, ex quibus octo tantum fragmenta in Pandectis supersunt. Scripsit & *libros* XL. POSTERIORUM, Scripta Labeonis.

RUM, Gell. *Noct. Attic.* XIII, 10. quamvis in indice Florentino *decem* tantum laudentur, ex iisque unicum ἀπὸ πιθανῶν exstet in *l.* 42. *D. de liberali cauff.* * Memorantur etiam *liber primus* PRÆTORIS URBANI, *l.* 19. *D. de verb. signif.* & *liber tricesimus* PRÆTORIS PEREGRINI, *l.* 9. §. 4. *D. de dolo malo*. necnon liber EPISTOLARUM, *l.* 30. §. 1. *D. de usurp. & usucap.* de quo Menag. *Amœnit. jur. civ. Cap.* XX. denique RESPONSA, quorum *librum XV.* laudat Ulpianus apud *Pariatorem leg. Mosaic. & Roman. tit.* XII. §. 7.

* Libros Πιθανῶν in compendium redegit JULIUS PAULLUS, Perrenon. *Animadv. Jur.* II, 16. van Bynkershoek *Obs.* III, 6. Eamdem operam libris *Posteriorum* navavit JAVOLENUS, qui & libros *ex Posterioribus Labeonis* scripsit, qui libri, quomodo distinguendi sint, disquirunt Merill. *Obs.* V, 38. Mascov. *de Sect. Procul. & Sabin. p.* 50. *seq.* & V. C. Gottlob. Aug. Jenichen *de Prisco Javoleno* §. XVII. *p.* 32. *seq.* Præterea ad LABEONEM notarunt QUINTUS, *l.* 7. §. 7. *D. de dolo malo*. AULUS, fortassis Cascellius, *l.* 17. §. 5. *D. de hered. inst.* PROCULUS, *l.* 10. §. 1. *D. de negot. gest.* & ARISTO, *l.* 17. §. 5. *D. de hered. instit.* Mascov. *de Sect. Cap.* I. *p.* 18. *seq.*

§. CLXXXII.

Ejus bonarum artium studium. Tantum verò abest, ut vir eximius ultra Prætoris edictum sapere notuerit, ut & per reliquas sapientiæ disciplinas bonasque artes vivi-

vividam circumtulerit indolem. Testem habemus non modo Pomponium, qui eum *& in ceteris operam sapientiæ dedisse*, observat, verum etiam Gellium, qui *Noct. Attic.* XIII, 10. *Labeo Antistius*, inquit, *juris quidem civilis disciplinam principali studio exercuit, & consulentibus de jure publice responsitavit, ceterarum quoque bonarum artium non expers fuit, & in grammaticam sese, atque dialecticam, litterasque antiquiores altioresque penetraverat*. Nihil ergo prohibere existimo, quo minus *libros XV.* DE JURE PONTIFICALI apud Festum *in Sistere libros* DE DIIS ANIMALIBUS apud Servium *in Virgil. Æneid. III. v.* 168. eidem Labeoni nostro tribuamus, quamvis alii distinguendos existiment Labeones JC. & theologum. *

* Pro eodem utrumque habent Bertrandus in vita, & Menag. *Amæn. jur. civ. Cap. XX.* Eosdem distinguendos putat V. A. Corn. van Bynkershoek *in Præterm. ad l. 2. §. 47. D. de orig. jur.* Et sane memoratur a Macrobio CORNELIUS quidam LABEO, quem *libros Fastorum* & *librum de oraculo Apollinis Clarii* scripsisse ait: & hic fortassis posset dici Labeo theologus. Sed quum non sint hi iidem, quos a Festo & Servio laudari animadvertimus: nihil obstat, quo minus & noster talia scripserit, æmulatus fortassis æmulum, Atejum Capitonem, cujus de libris ejusdem argumenti paullo post erit dicendi locus. Vid. Christ. VVæchtler. *litt. de V. A. Corn. van Bynkersh. Prætermiss. p.* 304. *seq. edit. Uhlii.*

§. CLXXXIII.

§. CLXXXIII.

Scripta Ateji Capitonis. Nec C. ATEJUS CAPITO, quamvis magis immersus negotiis civilibus, calamo pepercit. Scripsit enim libros de JURE PONTIFICIO, quorum quintum laudat Gell. *Noct. Attic. IV. 6.* libros CONJECTANEORUM quamplurimos, quippe quorum ducentesimum quinquagesimum nonum laudat Gell. *Noct. Attic. XIV. 7.* librum de OFFICIO SENATORIO. Idem *IV.* 10. & de JURE SACRIFICIORUM apud Macrob. *Saturn. III.* 10. nec non EPISTOLAS, ex quibus quædam descripsit Gell. *Noct. Attic. XIII.* 12. Addimus, ex tot libris jurisconsulti maximi, & *principem in civitate locum*, teste Tacito *Ann. III. 75. civilibus studiis adsequuti*, ne unum quidem fragmentum in Pandectæn relatum esse, * ipsumque Atejum inter vivos esse desiisse anno U. C. DCCLXXV. Tacit. *ibid.*

* Videntur ergo Ateji Capitonis libri jam ante Triboniani tempora intercidisse. Nec inter jurisconsultos, qui illi denunciant testimonium, alii sunt, quam ei σύγχρονος Labeo, *l.* 79. §. 1. *D. de jure dot. l.* 3. §. 6. *D. de legat. III.* Proculus, *l.* 13. §. 1. *D. de serv. præd. urb.* Javolenus, *l.* 39. §. 2. *D. de aur. arg. mund.* Ulpianus, *l.* 29. *D. de ritu nuptiar.* denique Paulus, *l.* 2. §. 4. *D. de aqu. & aqu. pluv. arc.* Postremi, qui ejus libros laudant, fuere Festus & Macrobius, ut adeo Ateji opera saltim ad sæculum usque quintum inter hominum manus versata esse adpareat.

§. CLXXXIV.

§. CLXXXIV.

Progredimur ad reliquos, qui sub Augusto floruerunt, jurisconsultos. Quamvis vero huc tota pertineat Ser. Sulpicii familia, de qua Pomponius *l. 2. §. 44. D. de orig. jur.* in ea tamen in primis eminuit C. vel, ut in Dionis Cassii *Laterculo Coss.* ad anno DCCLV. vocatur, P. ALFENUS, (in numis ALFINIUS) VARUS, elegantis ingenii & facundiæ vere Augusteæ scriptor. Eum vulgo ferunt Cremonæ, Publio patre natum, diu exercuisse sutrinam, postremo, clausa sutrina, se Romam contulisse, & audito Ser. Sulpicio, maximos in jure profectus fecisse. Acron ad illa Horat. *Serm. 1, Sat. 3. v. 130.*

Alfenus Varus, JCtus.

Optimus est modulator, ut ALFENUS
faber, *omni*
Abjecto instrumento artis, *clausaque taberna*,
Sutor erat. *

Nostrum consularem fuisse & Pomponius observat: dubium tamen, quo anno. Qui enim anno ab U. C. DCCLIV. cum P. Vinicio collega consul fuit, quique fato functus, observante eodem Acrone, publico funere elatus est, vix noster esse potuit, nisi eum senem capularem fasces suscepisse, existimemus.

* Ob ὁμωνυμίαν tota prope ALFENI vita perquam incerta ac perplexa est. Hinc an noster sutor ille consularis sit, merito ambigitur. Nostro sane illa Horatiana & Acroniana vix

qua-

quadrare, pluribus iisque satis luculentis rationibus evicerunt Cl. VVaechtl. *in Act. Erud. Lip. anno MDCCXI.* & V. C. Ev. Otto *præfat. Tom. I. Thes. jur.* & postea *in Publ. Alfeno Varo ab injuriis veterum & recentiorum liberato*, inserto *Tomo V. Thesaur. Jur. civ. p.* 1629. *seq.* Ceterum quum Alfenus noster Ser. Sulpicium, qui jam anno DCCX. decessit, audiverit, eum, qui anno DCCLIV. consul fuit, si Sulpicium decennio ante ejus mortem audiverit, & tunc saltim triginta annorum fuerit, (neque enim tum erant tempora, quibus cruda studia in forum propellebantur,) octoginta quatuor annorum fuisse oporteret.

§. CLXXXV.

Ejus scripta. Scripsit ALFENUS *libros* XL DIGESTORUM, quos Julius Paullus in epitomen contraxit: & COLLECTANEA, vel, ut aliæ Gellii editiones habent CONJECTANEA, quorum liber secundus laudatur *Noct. VI,* 5. ubi & auctor, *jurisconsultus, Servii Sulpicii discipulus, rerumque antiquarum non incuriosus* vocatur. Sed de his *conjectaneis* mox plura. Neque enim adeo certum est, ea esse ALFENI nostri opus. Ceterum de jurisconsulto hoc eximio præclare meriti sunt Henr. Brenkmannus libro elegante, quem *Pandectas juris civilis auctoribus suis & libris restitutos* inscripsit. *Amst. MDCCIX,* 8. & Ev. Otto *in P. Alfeno Varo ab injuriis veterum & recentiorum liberato. Tomo V. Thes. jur. p.* 1629. *sequ.*

§. CLXXXVI.

§. CLXXXVI.

Eorumdem temporum jurisconsultus, C. AULUS OFILIUS jam Ciceronis ævo inclaruit, qui ejus meminit *Lib. VII. ad Familiar. Epist.* 21. Συμφιλολογȣ̃ντα habuisse videtur T. Pomponium Atticum, *l.* 234. *D. de verb. signif.* Ejus exemplo non ambivit honores, sed in equestri ordine consenuit, quamvis Julio Cæsari familiarissimus, *l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur.* Scripsit de LEGIBUS VICESIMÆ, nec non de JURISDICTIONE, & AD EDICTUM PRÆTORIS,* quæ omnia laudantur a Pomponio. His adjiciendi *libri* ACTIONUM, *l.* 3. §. 5. *D. de penu. leg.* & *libri* JURIS PARTITI, *l.* 55. §. 3. *D. de legat. III.* Uxorem ejus CLODIAM, quindecies enixam, CXV. annos vixisse, observat Plin. *Hist. Nat. VII,* 48. quocum jungendus Valer. Max. *VIII,* 13. Menag. *Amœn. jur. civ. Cap. XLII.* C. Aulus Ofilius.

* Henr. Dodvvellus *Adpend. Prælect. Cambden. p.* 780. Ofilium edictum perpetuum Julii Cæsaris auspiciis scripsisse, illudque opus postea decreto Cæsaris firmatum esse, existimat. Sed id vix verosimile esse, quilibet animadvertit. Si enim vel maxime fieri potuerit, ut Cæsar id negotii dederit Ofilio, (quum de jure in ordinem redigendo eum cogitasse, satis constet,) omnia tamen illa consilia ejus fata turbasse, testis est Sueton. *Cæs. Cap. XLIV.* Si ergo edictum composuit: privatis id factum est auspiciis: at inscriptio AD EDICTUM argumento est, eum magis notas vel scholia ad edi-

ctum scripsisse, quam edictum composuisse tale, quale postea jussu Hadriani edidisse novimus Salvium Julianum.

§. CLXXXVII.

Reliqui Ser. Sulpicii auditores & Cartilius.

Hi sunt celebriores eorum temporum jurisconsulti. Nam nonnisi nominibus noti sunt T. CÆSIUS, AUFIDIUS TUCCA, AUFIDIUS NAMUSA, cujus tamen scripta aliquoties in Pandecte laudantur, * *l.* 40. §. 3. *D. de condit. & demonstr. l.* 5. §. 7. *D. commod. l.* 2. §. 6. *D. de aqua & aqua pluv.* FLAVIUS PRISCUS, C. ATEJUS PACUVIUS, CINNA, qui citatur *l.* 6. *D. de ritu nupt. & l.* 40. §. 1. *D. de condit. & demonstr.* & PUBLICIUS GELLIUS, qui omnes a Pomponio inter Ser. Sulpicii auditores recensentur. Addimus his, uti videtur σύγχρονον, CARTILIUM, bis laudatum in jure nostro, *l.* 3. §. 13. *D. commod. l.* 9. §. 13. *D. de pign. act.* & *l.* 69. *D. de hered. inst.* cujus memoriam primus restituit Ant. August. *Emend. III,* 6. laudatus ideo a Cujac. *Obs. I,* 9.

* Refert Pomponius *l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur.* Aufidium Namusam octo illustriorum Ser. Sulpicii auditorum libros digessisse in centum quadraginta libros. Hos ipsos vero esse libros COLLECTANEORUM vel CONJECTANEORUM, quos ob locum Gellii *Noct. Att. VI,* 5. Alfeno Varo tribuunt, (§. CLXXXV.) acute conjicit V. A. Corn. van Bynkersh. *Observ. VIII,* 1. ubi etiam ostendit, idem opus conjectaneorum laudari, quoties in Pandecte

dicte citantur Ser. Sulpicii auditores vel auctores, veluti ab Ulpiano *l. 1. §. 6. D. de aqua & aqu. pluv. arc. l. 6. D. de dote præleg. l. 12. pr. D. de instruct. vel instrum. leg.*

§. CLXXXVIII.

Multo celebrior tamen his omnibus, C. TREBATIUS TESTA, C. Julio Cæsari, M. Tullio Ciceroni & postea Cæsari Augusto amicissimus, a Q. Cornelio Maximo in jure profecerat. Cic. *Lib. VII. ad Famil. Epist. 8.* In philosophia primum vel Stoicos, vel academicos; postea Epicureos sectatus est, nisi potiùs Ciceronem *ibid. VII, 12.* suo more potius jocatum esse dixeris. * Ceterum eum magnopere laudat Cicero *ibid. VII, 5. eoque probiorem hominem, meliorem virum, prudentioremque esse neminem, quin familiam illum ducere in jure civili, & singularem ejus memoriam, summam scientiam esse*, testatur. C. Trebatius Testa.

* Nescio tamen, an non Epicureum quodammodo prodat honorum neglectus, quem veritus Cicero *Lib. VII. ad Famil. Epist. 12.* jocose scribit: *Quid porro fiet populo Ulubrano, si tu statueris, πολιτεύεσθαι non oportere?* Nusquam sane legitur vel præturam, vel consulatum gessisse: quum tamen ei in tanta Cæsaris utriusque gratia deesse non potuisset occasio capessendi rempublicam. Quare vix aliam excogitare licet rationem, quamobrem nullos ad honores pervenerit, quam quod ex sectæ suæ formula nollet πολιτεύεσθαι.

§. CLXXXIX.

De eo judicium, ejusque, scripta.

Hic serio &, ut ipse ait, more Romano loquitur Cicero. Quare merito mireris, ex jocis, quibus ille cum Trebatio, ut cum amico, paullo liberius familiariusque usus est, collegisse Dan. Heinsium *Diss. de Satyra Horatiana*, Trebatium illum obtusioris ingenii, ac pæne dubiæ sanitatis hominem fuisse: cujus sententiam refellit Nic. Hieron. Gundling. *dissertatione de C. Trebatio Testa.* Inscripsit ei *Topica* sua Cicero, Horatius *vero Satyram I. Libri II. Sermonum*, ejusque consilio in rebus ad jus pertinentibus usus est Cæsar Augustus, ceu patet ex *pr. Inst. de codicill.* Ipse reliquit tum libros aliquot DE JURE CIVILI, tum *libros IX.* DE RELIGIONIBUS, laudatos a Porphyrione, Horatii Scholiaste, & Macrobio *Saturn. III. 3.*

§. CXC.

A. Cascellius.

Jungimus huic A. CASCELLIUM, Q. Mucii & Volcetii auditorem, beneficiorum tam memorem, ut prioris nepotem P. Mucium, in avi honorem judicio supremo heredem reliquerit. *l. 2. §. 45. D. de orig. jur.* Laudem is sibi pepererat jurisconsulti eximii, ipsoque Trebatio eloquentioris, & juris inprimis prædiatorii tam periti, * ut ipse Q. Mucius, si quando de eo consuleretur, clientes ad hunc discipulum suum remitteret. Cic. *pro Balbo Cap. XX.* Valer. Max. *Lib. VIII. Cap. 12.* Obiit Quæstorius, senex & orbus, quas

quas duas res sibi, natura dicaciori, & faceto, magnam licentiam præbere loquendi, fatebatur. Val. Max. *Lib. VI. Cap. 2. ex.* 12.

* *Juris prædiatorii*, cujus mentionem passim faciunt veteres, & de quo singulare caput olim in Edicto exstitit, *l.* 54. *D. de jure dot.* hodie nec vola, nec vestigium exstat in jure nostro. Rem tamen expedivit Claud. Salmas. *de modo usur. p.* 739. *seq.* PRÆS, teste Festo, erat, *qui populo se obligabat, interrogatusque a magistratu, si præs esset, respondebat: præs*. Si plures pro eadem re, e. gr. pro ejusdem vectigalis conductoribus sese obligassent, ii COMPRÆDES dicebantur. Ii, quorum bona publico fuerant obligata PRÆDIATI; ipsa bono publico obligata PRÆDIA; qui ea bona commissa emebant PRÆDIATORES adpellabantur. Ergo JUS PRÆDIATORIUM erat, quo, quid justum sit circa prædiatos, eorumque bona, tradebatur, LEX vero PRÆDIATORIA, vel titulus edicti *de prædiatoribus*, quem Cajus jurisconsultus singulari commentario illustraverat, vel pactum illud, quod magistratus publico nomine cum prædibus inierant. Addantur viri docti ad Sueton. *Claud. Cap. IX.*

§. CXCI.

De facetiis ejus, quarum supra exemplum vidimus, (§. LXXVIII.) consuli possunt Macrob. *Saturn. II*, 6. Quinctilian. *Instit. Orat. VI*, 4. & Scip. Gentil. *Parerg. I*, 38. Scripsit quædam, sed ex quibus jam Pomponii ætate *nihil exstitit*, * *nisi unus liber* BENEDICTORUM. *l.* 2. §. 45. *D.* *Ejus facetiæ & Benedicta.*

de orig. jur. per quæ nihil aliud intelligi videtur, quam dicta faceta acutaque, quibus ille responsa sua passim distinxit. Menag. *Amœnit. jur. civ. Cap. VIII.* Corn. van Bynkersh. *Præterm. ad l.* 2. §. 45. *D. de orig. jur.* Ita enim *benedicta* acceperunt rhetores, Seneca *Lib. I. Controv.* 4. *Auct. de corrupt. eloqu. Cap. XXXIV.* Quinctilian. *VI*, 4.

* Sæpe tamen Cascellio denunciatur testimonium a Labeone, *l.* 29. *D. de legat. III. l.* 6. §. 1. *D. de dote præleg. l.* 7. *pr. D. de trit. vin. ol.* Celso, *l.* 158. *D. de verb. sign.* Javoleno, *l.* 39. *pr.* §. 2. *D. de vulg. & pupill. subst. l.* 100. *D. de legat. III. l.* 7. *pr. D. de trit. vin. ol. l.* 26. §. 1. *D. de instr. & instr. leg. l.* 10. *D. de supell. leg. l.* 39. §. 1. *D. de aur. arg. l.* 40. §. 1. *D. de condit. & dem.* denique ab Ulpiano, *l.* 1. §. 17. *D. de aqu. & aqu. pluv. & l.* 1. §. 7. *D. quod vi aut clam.*

§. CXCII.

Q. Ælius Tubero.

Nec prætereundus denique est Q. ÆLIUS TUBERO, Q. Ligarii apud Julium Cæsarem accusator, qui ab A. Ofilio profecisse dicitur. De gente Ælia, ex qua ille oriundus fuit, accuratius egit Rupertus *in Enchirid. Pomponii p.* 346. In matrimonio habuit Servii Sulpicii filiam, ipse postea avus maternus Cassii Longini futurus, * *l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.* Præter filiam illam sustulisse etiam videtur filium, Consulem anno DCCXLII. Hunc enim Dio Cassius *in laterculo Coss.* quem *libro LIV. p.* 520. præmisit, vocat K. Αἴλιον,

K. υἱ.

K. *ὑι.* Τυβέρωνα, *Q. Ælium*, *Q. F. Tuberonem*, quod ad nostrum, quippe *L. Filium* pertinere non potest.

* Cicero *pro Q. Ligario Cap. I.* & postea sæpius hunc Q. Tuberonem vocat *propinquum suum*. Quem locum interpretaturus *Scholiastes: Dicebatur*, inquit, *Tubero sororem Ciceronis habuisse in matrimonio*. Aut ergo, fama deceptus, hæc scripsit Scholiastes, aut bis uxorem duxisse oportet Tuberonem.

§. CXCIII.

Habitus est doctissimus publici privatique juris, librosque reliquit DE OFFICIO JUDICIS, Gell. *Noct. Attic. XIV*, 2. item AD OPPIUM, Gell. *Noct. Att. VII*, 9. At *historiarum libros XIV.* quos eidem Tuberoni nostro tribuit Guil. Grotius *vit. JCtor. I*, 12. 5. L. potius Tuberoni, patri, tribuendos esse existimat Voss. *de Historic. Lat. Lib. I. Cap.* 12. idque satis luculenter probat ex Cicer. *Lib. I. ad Q. fratr. Epist.* 1. ubi ad fratrem scribens: *Quamquam*, inquit, *legatos habeas eos, qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis suæ: de quibus honore, & dignitate, & ætate præstat* TUBERO: *quem ego arbitror*, (*præsertim quum scribat* HISTORIAM,) *multos ex suis annalibus deligere, quos possit & velit imitari.* * Ceterum, quamvis observatum sit a Pomponio, scripta Tuberonis nostri non adeo magnum plausum tulisse ob sermonem antiquum & & obsoletum, quem tamquam cum Evandri matre loquuturus ubi- Ejus scripta.

 que

que adfectarit: *l. 2. §. 46. D. de orig. jur.* sæpe tamen eum testem laudari animadvertimus a Labeone, *l. 29. §. 4. D. de legat. III. l. 7. D. de trit. vin. ol.* Celso, *l. 6. D. de pecul. l. 43. D. de legat. III. l. 7. §. 1. 2. D. de supell. leg.* Javoleno, *l. 77. D. de contrah. emt. l. 25. D. de instr. & instr. leg.* Ulpiano, *l. 2. D. de usu & hab. l. 5. §. 3. 7. D. de pecul. l. 13. §. 30. D. de act. emt. l. 1. pr. D. de aqu. & aqu. pluv. l. 72. pr. D. de verb. obl.* denique a Paullo, *l. 32. §. 1. D. de aur. arg.*

* Quum tam frequenter a viris doctis confundantur Ælii Tuberones, ejusdem quidem gentis cum Catis & Pætis, at diversæ plane familiæ: licebit eos brevi schemati includere, eademque opera supplere illud, quod dedit Christ. Ad. Rupertus *ad Enchirid. Pompon. Lib. III. Cap. 4.*

L. Æ-

L. ÆLIUS PÆTUS TUBERO primus ita cognominatus, Prætor urbanus. De quo Val. Max. V. 6. 4. Plin. *Hist. Nat.* X, 18.

P. ÆLIUS TUBERO Ædil. anno 551. Liv. XXX, 29. Prætor anno 552. Siciliam sortitus. Id. *cap.* 40. legatus anno 563. Idem XXXVII, 55.

Q. ÆLIUS TUBERO tribunus pl. anno 559. Liv. XXXIV. 52. Triumvir anno 560. Liv. XXXV, 9.

Q. ÆLIUS TUBERO, L. Æmilii Paulli gener, de quo Plutarch. in L. Æmilio Paullo.

Q. ÆLIUS TUBERO, Stoicus & JC. de quo Val. Max. VII, 5. Cic. *pro Muræna Cap.* 36. *de Orat. Lib. III,* 23.

P. ÆLIUS TUBERO, de quo Cic. *de Oratore II,* 84.

L. ÆLIUS TUBERO historicus, Q. Ciceronis legatus in Asia, postea proprætor Africam sortitus littore prohibitus a Q. Ligario & P. Atio Varo.

Q. ÆLIUS L. F. TUBERO JCtus, de quo hic agimus. Uxores Ciceronis soror & Ser. Sulpicii filia.

Q. ÆLIUS Q. F. TUBERO Cos. cum P. Fabio Maximo anno U. C. 742. Dio Cass.

filia nupta Cassio.

CASSIUS LONGINUS JCtus, de quo infra.

§. CXCIV.

Sectarum origo.

Quum ergo tum Roma tantum ingeniorum præstantissimorum proventum viderit, ex his vero quibusdam, veluti LABEONI, atrox insedisset veteris reipublicæ liberæ memoria, alii cum ATEJO CAPITONE scenæ servirent, fructusque hujus obsequii sui caperent uberrimos: non potuit non inter diversarum partium jurisconsultos æmulatio nasci, ex qua discrepantia in interpretando jure respondendoque principia, & inde diversas SECTAS pullulare omnino oportuit.

§. CXCV.

Earum descriptio.

Hinc de M. ANTISTIO LABEONE & C. ATEJO CAPITONE Pomponius: *Hi duo*, inquit, *primum veluti diversas* SECTAS *fecerunt. Nam Atejus Capito in his, quæ ei tradita fuerant, perseverabat: Labeo ingenii qualitate, & fiducia doctrinæ, qui in ceteris operis sapientiæ operam dederat, plura innovare instituit.** *l. 2. §. 47. D. de orig. jur.* De his vero jurisconsultorum sectis cum cura egerunt Em. Merill. *Obs. 1, 2. sequ.* & V. C. Gottfrid. Mascovius *de sectis Sabin. & Proculian.* qui imprimis *Cap. IX.* vestigia sectarum præcipua per universum jus sagaci ingenio investigavit.

* Mirum profecto est, hos jurisconsultos tam non modo inter se, sed & a se ipsis dissensisse, ut alia principia in republica, alia in jurisprudentiæ studio sequerentur. In republi-

blica LABEO tantum abest, ut nova probaret, *ut nihil ratum pensumque haberet, nisi quod justum sanctumque esse, in Romanis antiquitatibus legisset.* Gell. *Noct. Attic.* XIII, 12. Contra ATEJUS CAPITO accommodato dominantibus ingenio facile omnia, quæ Augustus de novo instituebat, probabat. (§. CLXXIX. seq.) At in jurisprudentia LABEO novator erat, ATEJUS ea, quæ a majoribus tradita acceperat, mordicus tenebat. Sic sæpe maximos etiam viros alio ingenio domi, alio in republica, esse animadvertimus.

§. CXCVI.

Talis sub Augusto fuit jurisprudentiæ facies. Ejus successor, TIBERIUS, callidissimus princeps, non modo iisdem Augusti artibus, suscepto imperio, sollerter usus est, sed & nova quædam reperit, ad stabiliendam μοναρχίαν vel maxime comparata. Nam ut inter initia principatus *civilem admodum, ac paullo minus, quam privatum, egit.* Sueton. *Tiber. Cap. XXVI.* adeo, ut *cuncta per consules inciperet, tamquam vetere republica, & ambiguus imperandi, ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribuniciæ potestatis præscriptione, proponeret.* Tacit. *Annal.* I, 7. Ita *paullatim principem exercuit præstititque.* * Sueton. *Tiber. Cap. XXXIII.* Qualis Augusti successor, Tiberius?

* Mutationem hanc omnes historici observant: at ipsum tempus, quo Tiberius, veluti Circeo poculo inebriatus, semel simulque sui dissimillimus factus est, simulque caussam istius μεταμορφώσεως accuratius, quam alius

quisquam, notavit Dio Cassius *Lib. LVII. p. 615.* Postquam enim Germanici casum narravit, statim pergit historicus πολιτικώτατως: Τιβέριος δὲ, ἐπεὶ τὸ ἐφεδρεῦον οὐκέτ' εἶχεν, ἐς πᾶν τοὐναντίον τῶν πρόσθεν εἰργασμένων αὐτῷ, πολλῶν ὄντων καὶ καλῶν, περιέστη· τά τε γὰρ ἄλλα, ἀγρίως ἦρξε, καὶ τὰς τῆς ἀσεβείας δίκας, εἴ τις οὐχ ὅσον ἐς τὸν Αὔγουστον, ἀλλὰ καὶ ἐς αὐτὸν ἐκεῖνον, τήν τε μητέρα αὐτοῦ πράξας τι ἢ καὶ εἰπὼν ἀνεπιτήδειον ἐπεκλήθη, δεινῶς ἐπεξῄει. *Enimvero Tiberius, ubi jam nemo esset, qui principatui imminens, vitam ejus observaret, cuum antehac plurima egregie fecisset, tum in contraria omnia mutatus est. Imperavit crudeliter, violati numinis postulari jussit, non modo qui contra Augustum, sed etiam qui contra ipsum aut matrem quidquam egissent, loquutique essent incommodius.* Itaque tum demum suo omnia arbitrio agere cœpit, quum remoto æmuli, Germanici metu, se solum ex familia Augusta superesse animadverteret, id est anno ab U. C. DCCLXXII.

§. CXCVII.

Vetere ritu sub eo lata Lex Junia Norbana.

Et sane exemplo Augusti aliquamdiu leges vetere ritu, missisque in suffragium centuriis vel tribubus, ferri passus est. Talis enim omnino est LEX JUNIA NORBANA de libertinis, minus sollemniter manumissis, Latinorum coloniariorum numero habendis, Ulpian. *Frag. I,* 10. Caj. *Inst. I,* 1. 2. non libera adhuc republica anno ab U. C. DCLXXI. C. Junio Norbano Balbo & L. Cornelio Coss. (quod in mentem nuper venit V. C. Hermanno Noordkerkio *Disquis. de lege Petron. p. 91.* *)

Sed

Sed centum annis post, puta anno ab U. C. DCCLXXI. M. Junio Silano & L. Junio Norbano Coss. lata, ceu contra Noordkerkium ostendit Jo. Guil. Hofmannus *de lege Jul. de adulter. Cap. V. p.* 107.

* Nimirum primo vir doctus sibi procul dubio persuaserat, post Augustum nullas amplius leges vetere ritu rogatas esse. Deinde favorem libertatis, quem hæc lex eo ipso prodiderit, dum eos, qui domini voluntate in libertate morarentur, Latinos saltim esse voluerit, temporibus illis minus convenire, existimavit. Denique cives Romanos in Latinas colonias missos, temporibus Augusti & Tiberii jam civitate donatos esse, observat, ex eoque colligit, legem Juniam, si libertinos minus sollemniter manumissos Latinis coloniariis exæquasset, eo ipso illos declarasse cives Romanos. Quod quum absonum videatur, potius hanc legem multo antiquiorem, & libera adhuc republica latam esse censuit. Sed quod fecisse Augustum vidimus: quidni & fecerit Tiberius, maxime quum ad hunc ipsum civilem admodum, & vix principem ageret? Sane sub eodem principe & legem VISELLIAM vetere ritu latam esse probabile est; (§. CLXVII. *) Deinde potuit legislator favere libertati, quamvis libertinos ad jura civitatis promiscue non admitteret. Denique falsum est, quod vir clarissimus pro certo ponit, Latinos coloniarios jam sub Augusto & Tiberio cives fuisse. Jus enim Latii, certis coloniis, immo totis provinciis datum, multo post Tiberii tempora a jure civitatis Romanæ diversum fuisse, luculenter docuit Ez. Spanhem. *Orb. Rom.*

Exerc.

Exerc. I. Cap. 8. *p.* 47. ipse tamen lapsus memoria, dum *p.* 46. legem nostram a Junio Norbano sub Augusto latam esse statuit.

§. CXCVIII.

Tiberius & reliqua Augusti instituta servat.

Sed & reliqua Augusti instituta servavit Tiberius. Nam & præfectorum urbi & prætorio auxit potentiam: * & in provinciis suo omnia arbitrio disposuit: & jurisconsultorum celeberrimis, inter quos MASURIUM SABINUM nominat Pomponius, *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.* facultatem de jure respondendi pro beneficio dedit.

* Patet hoc exemplo L. Ælii Sejani, quem ad annum DCCLXXXV. Præfectum prætorio habuit, quem Dio Cass. *Lib. LVIII. p.* 630. vocat μέγιστον τῶν τε πρὸ αὐτοῦ, καὶ τῶν μετ' αὐτὸν (πλὴν Πλαυτιανοῦ) τὴν ἡγεμονίαν ταύτην λαβόντων, ἰσχύσαντα, *inter omnes, qui ante aut post illum, (excepto Plautiano,) illam potestatem consequuti sint, ad summam potentiam evectum*. Et Tacit. *Annal. IV,* 2. Sejanum non modo *vim præfecturæ modicam antea intendisse*, observat, sed & id factum esse, monet, *facili Tiberio, atque ita prono, ut socium laborum non modo in sermonibus, sed apud patres & populum, celebraret, colique per theatra & fora effigies ejus, interque principia legionum, sineret*. Conf. Sueton. *Tiber. Cap. LXV.*

§. CXCIX.

Comitia tamen a populo

Dominatum tamen non alia arte magis stabilivit, quam comitiis primo statim impe-

perii sui anno, Sex. Pompejo & Sex. Apulejo Coss. a populo ad patres translatis. Tacit. *Annal. I*, 15. Nam ad eum diem etsi potissima arbitrio principis, quædam tamen etiam studiis tribuum facta fuerant. Ex eo vero tempore & honores decernebantur a Senatu, præter consulatum, quem ipse princeps suo arbitrio dabat, Dio Cass. *Lib. LVIII.* Lips. *Excurs. E. ad Tacit. Lib. I. Annal.* neque dubitabatur amplius, Senatum jus facere posse, *l. 9. D. de legib.* Senatum vero adeo sibi obnoxium habebat princeps, ut non temere quisquam in alia ire auderet, quam qua ire animadverteret principem, maxime quum in curia non, uti in campo Martio, vel in foro, tabellis suffragia ferrentur, sed patres viva voce & discessione, vidente atque audiente principe, sententiam animi denudare cogerentur. Ita quæcumque vellet statuebat Tiberius: quamvis ad minuendam invidiam ea a Senatu decerni fingeret. * ad patres transtulit.

* Et hæc erat vera hujus consilii ratio. Nam quam Pomponius *l. 2. §. 9. D. de orig. jur.* reddit, *quod difficile fuerit, tantam populi multitudinem in unum convenire*, ad obtentum pertinet, quo novum hoc institutum excusabat princeps astutissimus. Ceterum quamvis initio illa mutatio circa comitia potissimum ad magistratus creandos pertineret, non ad leges, quippe quas Tiberium adhuc aliquando populi suffragiis tulisse, diximus: facile tamen est ad animadvertendum, expertem semel juris suffragii populum æquo animo pati debuisse, ut & jura nova per Senatum, quotiescumque collibitum fuisset principi, sta-

statuerentur: Quod observans Tacit. *Annal. III, 60. Tiberium vim principatus sibi firmantem antiquitatis imaginem Senatui praebuisse*, ait.

§. CC.

Hinc jura nova SCtis constituta.

Ex eo tempore jam rarius leges prisco more rogabantur. Pleraque enim, quae pro legibus valere volebant principes, habita; aut per Quaestores candidatos recitata oratione, vel libello praelecto, patribus commendabant. * Tacit. *Annal. XI, 25.* Quo facto aliquot Senatores dicebant sententiam, reliquis aut verbo adsentientibus, aut pedibus euntibus in partem alterutram. Quod pluribus placuerat, id pro lege erat, & SENATUSCONSULTUM dicebatur. Tac. *Annal. VI, 12.* Placere vero solebat tantum non omnibus, quod principi placuisset.

* LIBELLI SCto praemissi mentio fit *l. 20. §. 6. D. de hered. petit.* Multo frequentius tamen ORATIONIS, quam vel ipse habebat princeps, vel per Quaestorem candidatum recitabat. *l. 1. D. de offic. quaest.* Tacit. *Annal. XVI, 27.* Sueton. *Aug. Cap. LXV. Neron. Cap. XV. Tit. Cap. VI.* Quod Quaestoris officium tanti videbatur, ut Cassiodorus *Var. V, 4. & VI, 5.* magistratum illum vocare non dubitet *imaginem principis & linguae regiae vocem*. Quum vero *orationem principis* plerumque *patrum consultum sequeretur*: Tacit. *Annal. XI, 25.* non mirum est, jura invecta SCtis, orationibus principum sancita dici, *l. pen. D. ad SC. Tertull. l. 8. pr. D. de transact. l. 10. D. pro soc. l. 60. pr. D.* de

de ritu nupt. l. 32. *pr.* §. 1. *seq. D. de donat. int. vir. & uxor. l.* 1. *l.* 7. *C. de praed. min. non alien. l. un. C. Theod. de cretione.* Vopisc. *Prob. Cap. XIII.* Talis oratio Claudii Imperatoris, qua Galliae jus civitatis dedit, quamque & Tacit. *Annal. XI*, 24. recensuit, integra exstat Lugduni, quam ex tabula-antiqua primus extulit Lipf. *Excurs. A. ad Tacit. Annal. Lib. XI.* postea accuratius descripsit exposuitque Jac. Sponius *dans la recherche des Antiquités & curiosités de la ville de Lyon Cap. VIII. p.* 170. *seq.* Addi possunt de principum orationibus Christ. Otto a Boekeln. *Diss. de orat. princip. in Senatu*, & Schubart. *de fatis jurisp. Rom. Exerc. III. p.* 575.

§. CCI.

Hoc modo anno ab U. C. DCCLXIX. T. Statilio Tauro & L. Scribonio Libone, (non *Statilio* & *Tauro*) Coss. factum est SC. LIBONIANUM, quo poena legis Corneliae de falsis irrogatur & ei, *qui quid aliud, quam testamentum falsum sciens signarit, signarive curarit, falsas testationes faciendas, testamentaque falsa invicem dicenda aut consignanda dolo malo curaverit.* * *Pariat. Leg. Mos. & Rom. VIII.* 7. *l.* 9. §. 3. *D. ad leg. Corn. de fals.* Jac. Cujac. *Parat. C. ad leg. Corn. de falsis.* Petrus Fab. *Semest. I*, 25. *p.* 143. Claud. Salmaf. *ad jus Attic. XXX. p.* 877. SC. Libonianum.

* Postrema Pariatoris verba admodum obscura, dubiaeque lectionis sunt, adeo, ut ne Basilica quidem hic verba Graece versa exhibeant, sed eorum auctores sensum qualemcum-

cumque inde exsculpere contenti fuerint. Quidquid inter viros doctos ea de re disputatum est, reperies apud V. A. Corn. van Bynkersh. *Observ. III*, 18. & Schulting. *Jurispr. vet. antejustin. p.* 763.

§. CCII.

SCta Aurelianum & Claudianum.

Deinde anno ab U. C. DCCLXXIII. M. Aurelio Cotta & M. Valerio Messalla Coss. Senatus censuit, *ut, si qui cojerint ad occisionem innocentum, lege Cornelia de falsis tenerentur. Pariat. Leg. Mos. & Rom. ibid.* Insequente anno DCCLXXIV. Tiberio Aug. IV. & Druso Nerone iterum Coss. SCto cautum, *ut damnatis vitæ spacium ad diem decimum propagaretur.* Tacit. *Annal. III*, 51. Sueton. *Tiber. Cap. LXXV.* Dio Cass. *Lib. LVII. p.* 617. Seneca *de Tranquil. Lib. I. Cap.* 45.

* Occasionem huic SC. præbuit C. Lutorii Prisci Equitis Romani fatum, qui ab accusatoribus impietatis accusatus ob carmen, quod in Germanici mortem conscripserat, & ob quod pecunia donatus fuerat a Tiberio, quasi id ægro Druso spe majoris præmii composuerit, a Senatu capitis fuerat damnatus. Factum ergo SC. urgente Tiberio, *ne decreta patrum ante diem decimum ad ærarium deferrentur, eoque vitæ spacium damnatis prorogaretur.* Tacit. *Annal. III*, 51. Ægre enim id tulerat Tiberius, οὐχ ὅτι ἐκεῖνος ἐκολάσθη, ἀλλ᾽ ὅτι τις ὑπὸ τῆς βουλῆς τῆς αὐτοῦ τῆς γνώμης ἐθανατώθη· *non quod is supplicio esset adfectus, sed quod Senatus aliquem sine sua sententia damnasset.* Dio Cass. *Lib. LVII. p.* 617.

§. CCIII.

§. CCIII.

Porro annò ab U. C. DCCLXXX. M. Licinio quintum & L. Calpurnio Coss. (non Licinio & Tauro Coss.) a Senatu decretum, *ut ex lege Cornelia de falsis condemnarentur*, *qui obstruendam advocationem*, *testimoniumve*, *pecuniam acceperint pallive fuerint*, *societatem cojerint*, *aut aliquam delationem interposuerint*. Ita enim sententiam amplissimi ordinis exprimit *Pariator leg. Mos. & Rom. tit. VIII.* §. 7. qui ibidem etiam alterius meminit SCti, biennio post duobus Geminis Coss. facti, quo Senatus ejusdem legis Corneliæ pœnæ subjicit & illos, *qui ob venundandum*, *vel denunciandum vel non denunciandum remittendumve testimonium pecuniam acceperint*. * SCta Licinianum & Rubellianum.

* In textu Pariatoris sine sensu legitur: *ob venundandum vel denudandum non remittendumve testimonium*. Hinc de sanando loco admodum solliciti sunt viri doctissimi, Heraldus *de rer. judicat. auctor. I, 6.* Salmas. *ad jus Att. Cap. XXX.* Hugo Grot. *Flor. spars. ad l. ult. C. de concuss.* & V. A. Corn. van Bynkersh. *Observ. III*, 19. Nobis commodissimum sensum habere visa est, quam hic sequuti sumus, lectio.

§. CCIV.

Ejusdem ætatis est SC. PERNICIANUM, uti vocat Ulpianus *Fragm. XVI*, 3. vel PERSICIANUM potius ex sententia Perizonii *de lege Vocon. p.* 156. conditum sub Tiberio anno SC. Persicianum vel Persicianũ.

no U. C. DCCLXXXVII. Paullo Fabio Persico & L. Vitellio Nepote Coss. Et hoc caput illud, *quod Papia legi a Tiberio additum, cuique a Claudio Imp. obrogatum esse*, scribit Sueton. *Claud. Cap. XXIII.* Eo SCto cautum fuerat, *ut sexagenariorum & quinquagenariarum nuptia ne essent, ac proinde vir & uxor cælibatus pœnis perpetuo tenerentur.* * Qua de re plura diximus *in Commentar. ad Legem Jul. & Pap. Popp. Lib. II. Cap. 3. §. 5. pag. 159.*

* Sunt qui jam lege Julia & Papia Poppæa, sexagenariis masculis, feminisque quinquagenariis, nuptis interdictum fuisse, existimant: Ant. Augustin. *de Legib. & SC. p.* 1213. *Tom. II. Thesauri Græv.* Justin. Lips. *Excurs. C. ad Tacit. Annal. Lib. III.* Barn. Brisson. *de jure connub. p.* 160. & ipse Jac. Gothofredus *Leg. Pap. Popp. Cap. II.* & quidem ob locum Lactantii *Instit. divin. I,* 16. & *l.* 27. *C. de nupt.* Sed ex Ulpiani *Fragm. XVI,* 3. patet, legem Juliam senes potius pœnis cælibatus liberasse, sub Tiberio vero additum esse per SC. Persicianum, ut perpetuis cælibatus pœnis subjacerent, donec per Claudianum SC. & huic obrogatum, cautumque est, *ut qui major sexagenario minorem quinquagenaria duxerit, perinde haberetur, ac si minor sexaginta annorum uxorem duxisset*. Apud Lactantium ergo & in *d. l.* 27. *C. de nupt.* SC. Pernicianum, quia ad legem Papiam factum est, cum lege ipsa confunditur. Quod sæpe fieri, alibi pluribus exemplis ostendimus.

§. CCV.

§. CCV.

Quemadmodum vero jam sub Augusto, qui maxime civilis videri cupiebat, non pauca rescriptis edictisque constituta esse, vidimus: (§. CLXX.) ita multo minus dubitandum videtur, quin & TIBERIUS eadem usus sit potestate. Ejus sane constitutionum rescriptorumque mentio fit *l.* 28. *D. de hered. inst.* & *l.* 38. §. 10. *D. ad leg. Jul. de adult.* Neque tamen edicto, uti quibusdam visum, sed SCtis, in municipiis vel abolevit vel ad modum redegit jus moremque asylorum. * Sueton. *Tiber. Cap.* XXX. VII. & Tacit. *Annal.* III, 60.

Quædam Tiberius etiam edictis constituit.

* Suetonius Tiberium *omnem vim moremque asylorum, quæ usquam fuerint, abolevisse statuit*. Sed eum erroris, præter commentatores arguunt Marsham. *in Can. chronic. p.* 356. & Spanhem. *de usu & præst. numism. Diss. IX. p.* 661. Et sane rem expedit Tacitus, pluribus referens, crebrescente per Græcas urbes licentia atque impunitate asyla statuendi, completa fuisse templa pessimis servitiorum, eodemque subsidio obæratos adversum creditores, suspectosque capitalium criminum receptalatos. Addit, principem retulisse rem omnem ad Senatum, civitatesque, quæ ad jus usurparent, legatos mittere jussas. Auditis legatis, aliis populi Rom. beneficium, aliis sociorum pacta, aliis regum, qui ante vim Romanam valuerint, decreta allegantibus facta esse SCta, *quibus multo cum honore, modus tamen præscriptus sit, jussumque, ut in templis*

æra

æra figerentur, sacrandam ad memoriam, neu specie religionis in ambitionem delaberentur. Tacit. *Annal. III,* 63.

§. CCVI.

Inter jurisconsultos, sub Tiberio floruit Masurius Sabinus.

Ceterum sub Tiberio quoque floruerunt jurisconsulti celeberrimi, inter quos primum locum sibi suo quodam jure vindicat MASURIUS SABINUS, non ille apud Athenæum, * quem cum nostro plerique confundunt, sed laudatus ab Arriano *Differt. Epictet. IV,* 3. & Persio *Satyra V.* Præceptore ille usus est Atejo Capitone, cujus ipse præcepta tam religiose tenuit, ut ab eo potissimum SABINIANORUM sectam nomen accepisse contendant. **

* Quamvis enim inter deipnosophistas & colloquutores apud Athenæum fuerit *Massurius* quidam, isque jurisconsultus, eumque hunc nostrum fuisse existiment viri doctissimi: Guil. Grot. *de vit. jurisc. II,* 1. & Rupertus *ad Pompon. Enchirid. p.* 435. ratio tamen temporis, quo id convivium præbitum fingitur, vix patitur, ut calculum huic sententiæ adjiciamus, nisi fingere velimus, Athenæum tam fuisse absonum, ut inter homines diversorum sæculorum convivium celebratum finxisse, id est, data opera nugari voluisse. Vid. Gerar. Jo. Voss. *de Histor. Lat. I,* 21. & V. C. Car. Andr. Ducker. *de Latinit. vet. jurisconsult. p.* 158.

** Ita plerique, quos & ipsi aliquando sequuti sumus. Solus Jac. Gothofredus *in Manual. jur. p.* 29. SABINIANORUM nomen a Cœlio Sabino, quem sub Vespasiano floruisse constat,

stat, arcessere maluit. Et sane quum sectatores nomina adsumere soleant a doctoribus, eodem tempore florentibus, probabile est, opponendos sibi esse PROCULUM & CASSIUM, qui sub Claudio & Nerone potissimum inclaruerunt, nec non PEGASUM & COEL. SABINUM, qui sub Vespasianis floruerunt. Immo huic sententiæ ipse favere videtur Pomponius, dum *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* scribit: *Adpellatique sunt partim* CASSIANI, *partim* PROCULEJANI, *quæ origo a Capitone & Labeone cœperat*. Ubi sane *Proculejanos* non *Sabinianis*, sed *Cassianis* opponit.

§. CCVII.

Facultatem de jure respondendi acceperat a Tiberio, nec tamen multum rei fecerat, tam curtæ supellectilis, ut fere ab auditoribus esset alendus, *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* Occurrit apud Gruter. *Inscript. p. DXXXV. 5.* MASURIA M. F. MARCELLA, nupta veterano, quam filiam nostri fuisse putat Reines. *ad Inscript. p. 259.* Quod si verum esset, & prænomen jurisconsulti nostri inde posset restitui, & videretur hoc forte argumentum paupertatis admodum firmum, quod filiam militi gregario nuptum dare non dubitaverit. Sed conjecturam hanc non adeo probabilem esse, facile unusquisque intelligit. Ejus modicæ facultates.

§. CCVIII.

Reliquit SABINUS noster opera præstantissima, inter quæ *libri tres* JURIS CIVILIS Libri tres juris civilis ab eo scripti.

tantæ

tantæ admirationi fuerunt veteribus, ut non modo jurisconsulti, veluti ARISTO, *leg. 6. D. de usu & habit.* POMPONIUS, ULPIANUS & PAULLUS eos commentariis illustrarint; sed & plerique, qui ab eo tempore ad Hadrianum usque floruerunt, librorum Sabinianorum ordinem, a Jac. Gothofredo in *Quatuor fontibus juris civilis* investigatum, in operibus suis sint sequuti. * Hub. Giphan. *Oeconom. jur. p.* 120. Quin hi ipsi sunt libri, quos Arrian. *Diss. Epictet. IV*, 3. τοὺς Μασουρίου νόμους, *Masurii leges*; Persius vero *Sat. V. Masur. I. rubricam* adpellant.

* Non potuit sane posteros, præter Sabini auctoritatem, quidquam movere, ut ejus ordinem sequerentur, quippe parum profecto concinnum. Ostendit enim Jac. Gothofredus *in Sabinianor. libr. serie & continentibus. Thesaur. jur. civ. Tom. III. p.* 250. eum *primo libro* egisse de successione testamentaria, adeoque de testamentis ordinandis, de heredum institutionibus, & substitutionibus, hereditatis divisione, adquisitione & similibus quæstionibus, quæ *libris Pandect. XXVIII. & seq.* tractantur: *libro secundo* de bonorum possessionibus, de legatis tum generatim, tum de variis eorum speciebus, de patria & dominica potestate, de contractibus, de nuptiis, dotibus, repudiis, de tutelis & delictis, denique de adquirendo rerum dominio, adquirenda amittendave possessione, solutionibus & donationibus: *libro tertio* & postremo de obligationibus contrahendis, de stipulationibus, novationibus, fidejussioni-

sionibus, acceptilatione, de interdictis, actione ad exhibendum, servitutibus & rei vindicatione, & postremo de judiciis, jure publico, captivis & postliminio reversis egit. Nulla hic reddi potest ordinis ratio, nullus in hac rerum juridicarum farragine materiarum nexus deprehenditur, & tamen hæc materiarum series placuit posteris, puta Sabinianis, quibus merito adclames illud poetæ: *O imitatores servum pecus!*

§. CCIX.

Reliqua ejus opera.

Ab A. Gellio *Noct. Attic. III*, 9. laudatur ejus *liber* de INDIGENIS, vel potius, (quod ipsius loci inde adducti materia indicat, DE INDIGITAMENTIS Lips. *Elect. I*, 7. *) FASTORUM libros laudat Macrob. *Saturn. I*, 4. ut & libros MEMORIALIUM vel MEMORABILIUM, opus historicum Gellius *Noct. Attic. IV*, 20. *V. 6. VII*, 7. Macrob. *Saturn. III*, 6. & Paullus *l.* 144. *D. de verb. Signif.* Scripsit & quædam AD EDICTUM *l.* 18. *D. de operis libert. libros* ADSESSORIORUM *l.* 12. *D. de pact. l.* 5. §. 8. *D. de injur.* AD VITELLIUM, *l.* 45. *D. de legat. III.* denique RESPONSA, *l.* 4. *D. ad leg. Rhod. de jactu*. Plura tanti ingenii monimenta non reperio. Quem enim Gell. *Noct. Attic. XI*, 18. memorat, librum de FURTIS, cum non tam singulare opus, quam titulum librorum juris civilis fuisse, arbitramur.

* INDIGITAMENTA erant βιβλία ἱερατικά, libri sacri, quibus Deorum nomina & sa-

crorum ritus veluti in indice comprehendebantur. Hujusmodi libros & alii scripserunt, veluti GRANIUS FLACCUS JCtus, Julio Cæsari *σύγχρονος*, de quo supra (§. XVII.) plura diximus. Ejus enim *indigitamenta* laudat Censorin. *de die natali Cap. III.* ex quibus permulta *in librum III. adverſ. gentes* retulisse Arnobium, observat Lud. Carrio *Emendat. I, 4.*

§. CCX.

M. Coccejus Nerva ICtus, Labeonis auditor.

Eorumdem temporum, at diversæ sectæ, fuit M. COCCEJUS NERVA, * quem Labeonis fuisse auditorem dissensionesque auxisse, testatur Pomponius, *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* Tiberio fuit familiarissimus, quocum solus fere Senatorum septem fere annos familiarissime vixit in Campania. Tacit. *Annal. IV, 58. VI, 26.* Functus est aquarum curatione, Frontin. *de aquæduct. Lib. II.* & consul fuit anno ab U. C. DCCLXXV. collega C. Vibio Rufino. Gruter. *Inscript. p. CLXXXVII. 13. p. DCII. 4.* Anno demum DCCLXXXVI. vitam inedia finiit, tanta animi obstinatione, ut ne a Tiberio quidem se a proposito revocari pateretur. Tacit. *Annal. VI. 26.* Reliquisse eum quædam ingenii monimenta, satis constat: *l. 2. §. 28. D. ne quid in loc. publ.* quamquam ne inscriptio quidem librorum hodie nota est.

* Ut tot Nervæ, cum in universa historia Romana, tum in historia juris, celebrati recte distinguantur: eos in schemate quodam hic lectoribus ob oculos ponere juvabit.

M. COC.

M. COCCEJUS NERVA.

M. COCCEJUS M. F. NERVA Golz. *Fast.* p. 206. Consul anno 717. cum L. Gellio Poplicola, ab Appiano perperam L. Coccejus vocatus.

M. COCCCEJUS M. F. M. N. NERVA JCtus noster, Cos. anno 775. vitam anno 786. inedia finivit.

M. COCCEJUS M. F. M. N. M. P. NERVA ipse quoque JCtus, qui de usucapionibus scripsit, Consul suffectus anno ab U. C. 793.

SERGIA LÆNATISA PLAUTILLA mater Imper. Nervæ Cæs. Aug. memoratur in lapide apud Spon. *Miscell. erud. antiq.* p. 268.

Imp. NERVA CÆS. AUG. GERMANICIUS cæso Domitiano ad imperium pervenit anno ab U. C. 848. decessit, adoptato M. Ulpio Trajano anno 850. VI. Kal. Febr.

§. CCXI.

Status juris sub. C. Caligula Cæsare.

Qui Tiberio successit, C. CALIGULA, nihil fere, præter externam speciem humani habuit: neque monstro illi & dedecori humani generis quidquam debet jurisprudentia. Tentaverat, revocato more comitiorum, suffragia reddere populo, Sueton. *Calig. Cap. XVI.* immo reddiderat, mox erepturus: Dio Cass. *Lib. LIX. p. 647.* sed jurisconsultis infensissimus, non modo C. Cassio Longino struxit insidias, Cassium cavere fortibus Antianis jussus, Sueton. *Caj. Cap. LVII.* Dio Cass. *Lib. LIX. extr. p. 612.* verum etiam toti jurisperitorum ordini exitium minatus est, si recte intelligimus verba Suetonii *in vita Cap. XXXIV. De juris quoque consultis, quasi scientiæ eorum omnem usum aboliturus, sæpe jactavit, se mehercle effecturum, ne quid respondere possint præter eum.**

* Vexatissimus locus, & a criticis non minus, quam librariis male habitus. Alii omitti jubent verba; *præter eum*, alii legi jubent *præter æquum*, alii *præter eccum*, alii *præterea*, alii *præter verum*, alii *præter Deum*, alii *præter: Te reum?* nullo fere sensu. Qui viros doctos ad hunc locum legerit, affatim ineptiarum reperiet. Nobis adhuc placet Jos. Scaligeri interpretatio adlata a Casaubono: *In Caligula lege indubitate:* Ne quis respondere possit, præter eum. *Vox tyrannica, sed satis acuta: se sublaturum jurisconsultos, ita ut ipsius voluntas sit pro jure: nemoque superfit, qui consulatur, præter eum, hoc est, Caligulam. Quemadmodum enim in animo habebat Caligula omnia exemplaria Liviana & Virgilia-*

liana abolere: ita etiam omnes jurisconsultos, ut nemo superesset, qui de jure consuli & respondere posset, præter eum, nempe Caligulam. Propterea subjicit Suetonius, quasi scientiæ eorum omnem usum aboliturus.

§. CCXII.

Enimvero & breve fuit Caji istius imperium, nec illi tantum ocii fuit in quotidiana ingluvie, ut de ulla re seria cogitaret. Præterea acta illius omnia rescidit ejus successor Claudius, teste Sueton. *in Claud. Cap. XI.* adeoque si quid forte constituerit novi, id postea ratum non fuit. Et hinc facile reddideris rationem, cur in universo jure nostro nihil omnino, quod Caligulæ debeat originem, usquam occurrat.*

Cur nunquam ejus in jure fiat mentio?

* Si enim acta rescinderentur alicujus tyranni, plerumque simul ejus memoria damnabatur, & tunc omnia, quæ vel a damnato habebant nomen, vel ad conservandam ejus memoriam pertinebant, solebant aboleri. Detrahebantur ergo eorum statuæ, & vel conflabantur, vel revellebantur, vel capite saltim truncabantur. Hinc Juvenal. *Sat. X. v. 62.*

Ardet adoratum populo, caput, & crepat ingens
Sejanus, deinde ex facie toto orbe secunda
Fiunt urceoli, pelves, sartago, patellæ.

Exempla passim exstant apud Tacit. *Hist. III,* 13. Herodian. *Hist. I,* 14. *VII,* 7. *VIII,* 5. Jul. Capitolin. *Maximin. Cap. XXIII. Gordian. Cap. IX.* Euseb. *Hist. Eccl. VIII,* 13. Lactant. *de mortib. persequ. Cap. XLII.* de quo more pluribus egerunt Just. Lips. *Excurs. ad Tacit. Annal. Lib. VI.* Rad. Fornet. *Quotid. II,* 17. & 18. Sed & reliquæ ima-

gines & picturæ damnati memoriam conservaturæ corrumpebantur, Herodian. *Hist. VII,2.* adeo, ut ne cusi quidem ab illis numi valorem suum retinerent. Arrian. *Diss. Epictet. Cap. V.* Quare non mirum, si tam diri monstri nec leges, nec SCta, nec ulla alia instituta rata fuerint.

§. CCXIII.

Sub Claudio primum instituti Prætores fideicommissarii.

Multa contra nova reperit, multa emendavit non incallidus juris, nec pessimis principibus adnumerandus TI. CLAUDIUS CÆSAR. Primo enim quædam circa magistratus mutavit, & *jurisdictionem de fideicommissis quotannis & tantum in urbe delegari magistratibus solitam, in perpetuum atque etiam per provincias, potestatibus delegavit.* Sueton. *Claud. Cap. XXIV.* Et in urbe quidem de fideicommissis jus dicebant duo Prætores, * *l. 2. §. 32. D. de orig. jur.* (non unus, uti est in §. 1. *Inst. de fideic. hered.* siquidem unum Trajanus demum detraxit, *l. 2. §. 32. D. de Orig. jur.*) qui PRÆTORES DE FIDEICOMMISS. vocantur apud Gruter. *Inscr. p. CCCXCIII. 6.* In provinciis Claudius eam jurisdictionem Præsidibus in perpetuum delegarat. Ulpian. *Fragm. tit. XXV. 12.*

* Nec soli tamen. Ipse enim Ulpianus *ibid.* ait *Romæ cognitionem de fideicommissis esse Consulum, aut Prætoris, qui fideicommissarius vocetur.* Quod recte interpretatus Cujacius *Obs. XXI, 34.* ostendit, Consules de majoribus, Prætorem de minoribus summis jus dixisse, eoque refert locum Ulpiani *l. 19. §. 1. D. de*

D. de jurisd. Res ipsa certa est ex Quinctiliano *Inst. Orat. III, 6.* ubi ille : *Non debes*, inquit, *apud Praetorem petere fideicommissum, sed apud Consules. Major enim Praetoria cognitione summa est.* Add. Schulting. *Jurispr. vet. antejustin. p. 662.*

§. CCXIV.

Tutorum datio ab eo Coss. delegata.

Deinde satis notum est, eumdem Imperatorem sanxisse, *ut pupillis extra ordinem* * *tutores a consulibus darentur*. Sueton. *Claud. Cap. XXIII.* Quum enim antea ex lege Atilia in urbe tutores dedissent Praetores cum majore parte tribunorum plebis, animadvertens Claudius, id minus diligenter fieri, eam curam delegavit Consulibus, tutores in posterum cum inquisitiones daturis. §. 5. *Inst. de Atil. tut.* Id quod adhuc Plinii Secundi temporibus obtinuisse, ex *Lib. IX. Epistol.* 13. intelligimus.

* Quidquid alicui magistratuum praeter munia ordinaria, demandabatur, quum alias id ex lege vel more majorum ad eorum curationem non pertinet, id EXTRA ORDINEM, vel ut alibi *in Claud. Cap. XIV.* loquitur Suetonius, EXTRA HONOREM dari peragique dicebatur. Sic provincia aliquando dabatur, *extra ordinem*. Sueton. *Jul. Cap. IX.* bellum alicubi decernebatur *extra ordinem*. Id *Aug. Cap. III*, itemque judicia. Sueton. *Vesp. Cap. X.* animalia rariora advecta publicabantur *extra ordinem*. Sueton. *Aug. Cap. XLIII.* artium magistri, si quando etiam horis non consuetis differerent, id *extra ordinem* facere dicebantur. Sueton. *Claud. VI.* Hinc & Coss.

extra ordinem data est potestas tutores dandi, quod id alias ad Coss. non pertineret.

§. CCXV.

SC. Claudianum de sexagenariorum nuptiis.

Permulta porro sub Claudio SCtis constituta sunt, quorum pleraque, quia in ejus inciderunt consulatus, ab ipso CLAUDIANORUM nomen acceperunt.* De iis ex instituto egit Petr. Faber *Semestr. I*, 25. In eo numero est SC. CLAUDIANUM, quo SCto Perniciano obrogatum, teste Sueton. *Claud. Cap. XXIII.* cautumque est, ut qui major sexaginta annis minorem quinquagenaria duxisset, perinde haberetur, ac si minor sexagenario duxisset uxorem. Ulpian. *Fragm. XVI*, 3. Id SC. illustravimus in *Comment. nostro ad Leg. Jul. & Pap. Popp. Lib. II. Cap.* 3. §. 6. *pag.* 265.

* Neque tamen omnia SCta *Claudiana* Claudio Imp. tribuenda sunt. *Claudianum* enim etiam vocatur edictum, ad legem Corneliam de falsis factum, *l.* 14. §. 2. *l.* 15. *D. ad Leg. Corn. de fals.* quod tamen a Tiberio esse, eleganter demonstravit Petrus Faber *Semestr. I*, 25. *p.* 143. Aliud ejusdem nominis SC. memoratur in *rubr. tit. D. de SC. Silan. & Claud.* quod tamen non sub Claudio nostro, sed Nerone Imp. iterum & Calpurnio Pisone Coss. factum esse, & ideo *Pisonianum* quoque vocari in *l.* 8. *D. eod.* ex Tacit. *Annal. XIII*, 32. discimus.

§. CCXVI.

SC. Claudianum

Est & aliud SC. CLAUDIANUM, quod ad

ad rem nauticam pertinuit, cujus varia capita passim occurrunt, veluti, *ut si quis ex naufragio clavos, vel unum ex his abstulisset, omnium rerum nomine teneretur*. Ulpianus *l. 3. §. 8. D. de incend. ruin. naufr.* itemque, *ut negotiatoribus certa lucra proponerentur, suscepto damno, si quid per tempestates accidisset: ut naves mercatura caussa fabricantibus magna commoda constituerentur pro conditione cujusque, civibus vacatio Legis Papiæ Poppææ,* * *Latinis jus Quiritium, feminis jus quatuor liberorum*. Sueton. *Claud. Cap. XVIII. & XIX.* Ulpian. *Fragm. III, 1. 6. l. 3. D. de vacat. & excus. mun. l. 5. §. 3. D. de jur. immunit.* de re nautica.

* Neque tamen eo privilegio fruebantur Senatores navem fabricantes, *quod nec habere illis navem ex lege Julia repetundarum liceret*. *l. 3. D. de vacat. & excus. mun.* At multo ante legem Juliam repetundarum lege publica prohibitum fuerat Senatoribus, quo minus navem ædificarent. Nam jam anno U. C. DLXXXIV. P. Cornelio & Ti. Sempronio Coss. Q. Claudius tribunus pl. suasore legis C. Flaminio ad plebem tulerat, *ne quis Senator, quive Senatoris pater fuisset, maritimam navem, quæ plus, quam trecentarum amphorarum esset, haberet*. Id enim satis habitum ad fructus ex agris vectandos, quæstus omnis patribus indecorus visus. Rem per summam contentionem actam memoriæ prodidit Livius *Lib. XXI. Cap. 63*. Et ad hanc legem respicere videtur Cicero *in Verr. V, 18. Noli metuere, Hortensi, ne quæram qui licuerit ædificare navem Senatori? Antiquæ sunt istæ leges, & mortuæ, quem-*

K 5 admo-

admodum tu soles dicere, quæ vetant. Sed antiquam illam & mortuam legem in vitam veluti revocavit lex Julia repetundarum.

§. CCXVII.

SCta Claudiana de tutela mulierum & feminis servili amore bacchantibus.

Porro nota est LEX CLAUDIA, id est, ut ego interpretor SC. CLAUDIANUM, quo *tutela mulierum legitima sustinebatur*, Ulpian. *Fragm. XI*, 8. de quo nos plura in *Comment. ad Leg. Jul. & Pap. Popp. II*, 11. 3. *p.* 380. Denique celeberrimum etiam fuit SC. CLAUDIANUM de muliere servi alieni amore bacchante, a domino servi in servitutem vindicanda, quod Justinianus sustulit. *pr. Inst. de success. subl. l. un. C. de SC. Claud. toll.* Vid. Paull. *Recept. Sent. II*, 21. 1. & Tertullian. *ad uxor. II*, 8. Conditum illud est anno U. C. DCCCV. Tacit. *Annal. XII.* 53. Cur vero illud Vespasiano tribuatur a Suetonio *Vespas. Cap. XI.* disquirit Petrus Faber *Semestr. I*, 25. *

* Existimat enim vir doctissimus, Vespasianum hujus SCti auctorem esse, sed consulem sub Claudio, non principem, ac proinde illud recte & Claudio & Vespasiano adscribi posse. Enimvero quum Suetonius eam sanctionem Vespasiano non tamquam privato, sed tamquam principi tribuere videatur: plerique hoc jus sub Claudio constitutum a Vespasiano in usum revocatum esse contendunt. Et sane non raro auctores rem & jus ante jam ab aliis constitutum ei solent tribuere, qui obsoletum renovavit, pluribus exemplis probavit Frid. Brummer. *de lege Cincia Cap. VII.*

Ce-

Ceterum *hujus relationis repertor* sub Claudio fuerat libertus famosissimus, Pallas, cui ideo Senatus prætoria insignia & centies quinquagies sestertium decrevit, fixo ære SC. quo libertinus sestertii ter millies possessor antiquæ parsimoniæ laudibus cumulabatur. Tacit. *Annal. XII*, 53. Exstat & hodie fragmentum SCti, quod pro merito exagitant Plin. major *Hist. Nat. XXXV. cap. penult.* & Plin. minor *Lib. VIII. Epist.* 5.

§. CCXVIII.

Alia fuerunt SCta, quæ tametsi Claudio imperante condita sint, nomen tamen ab eo non adsciverunt. Sic primo statim imperii anno Claudio & L. Licinio Cæcina Largo Coss. factum est SC. LARGIANUM, quo cautum, *ut libri manumissoris, non nominatim exheredes scripti, extraneis heredibus in bonis Latinorum præferrentur*, *l. un.* §. *ult. C. de Lat. lib. toll.* Sic & Vellejo Rufo & Osterio Scapula, Coss. id est anno ab U. C. DCCXCVIII. factum SC. de adsignandis libertis, cujus ipsa verba legitima supersunt *l.* 1. *pr. D. de adsign. libert.* Duo porro SCta de ædificiis negotiationis caussa non diruendis integra exstant apud Jul. Capacium *Hist. Neapol. II*, 9. & Reines. *Inscr. VII*, 11. quorum alterum Cn. Hosidio Geta & L. Vagellio Coss. suffectis, anno ab U. C. DCCXCIX. alterum novennio post sub Nerone conditum est, ex quo verba quædam recitantur a Paullo, *l.* 52. *D. de contrah. emt.*

SCta Largianum, aliaque sub Claudio facta.

§. CCXIX.

SC. Macedonianum. Sed celeberrimum omnium est SC. MACEDONIANUM, Claudianis temporibus factum * anno ab U. C. DCCC. Tacit. *Annal. XI*, 13. Claudius *lege lata*, (ita his SC. vocatur, uti supra (§. CCXVII.) *lex Claudia*) *sævitiam creditorum coercuit, ne in mortem parentum pecunias filiisfamilias fœnori darent.* Nomen hoc SC. tulit non ab auctore, sed a Macedone, filiofamilias, *qui inter ceteras sceleris caussas, quas ei natura administrabat, etiam æs alienum adhibuerat*: eoque cautum est, *ut ne fœneratoribus, qui pecuniam filio fam. credidissent, etiam post mortem patris actio petitioque daretur*, *l.* 1. *D. ad SC. Macedon.* Theophil. *Paraphr.* §. 7. *Inst. quod cum eo, qui in al. pot. est, neg. gest. ess. dic.*

* Hoc quoque SC. Vespasiano attribuit Sueton. *in Vespas. Cap. XI. Auctor Senatui fuit, decernendi, ne filiorum familias fæneratoribus exigendi crediti jus umquam esset, hoc est, ne post patrum quidem mortem.* Sed potest Vespasianus adhuc Senator sub Claudio auctor fuisse Senatui, ut improborum fœneratorum incertis nominibus credentium rapacitatem coerceret. Potest etiam jus, diris Neronis temporibus obsoletum, in usum revocasse. Quæ enim legum vincula non perfringit fœneratorum audacia? Sane & post Vespasiani tempora, legem, licet vix restitutam, violare ausos esse homines improbos, colligi potest ex verbis Juvenalis *Sat. III. v.* 43.

Funus promittere patris
Nec volo, nec possum.

§. CCXX.

§. CCXX.

Quædam porro CLAUDIUS, decessorum exemplo, etiam EDICTIS & RESCRIPTIS constituit. Ita enim sanxit, *ut exposita a dominis mancipia ægra & adfecta libera essent, nec redirent in ditionem domini, si convaluissent. Quod si quis necare mallet, quam exponere, cædis crimine teneretur.* Sueton. *Claud. Cap. XXV.* Itemque, *ut curatoris auctoritas in adrogationibus intercederet.** *l.* 8. *D. de adopt.* nec non, *ut bonis paternis a fisco propter debita occupatis, peculium filiifam. profectitium separaretur, l.* 3. §. 4. *D. de minor.* Porro, *ut, si per quæstionem numariam præjudicium statui videatur fieri, quæstio cessaret: l.* 4. §. 1. *D. ne de statu defuncti.* denique, *ne feminæ pro viris intercederent, l.* 2. *pr. D. ad SC. Vellej.* Quædam Claudius edictis constituit.

* Observat hoc Modestinus, *d. l.* 8. Nimirum ante Claudii tempora homines puberes, quamvis minorennes recte se adrogandos dabant suo arbitrio, neque opus erat consensu curatorum, quia curator potissimum rei dabatur, adrogatio vero ad personam potius, quam ejus res pertinere videbatur. Attamen quum adrogatio simul esset modus adquirendi universalis, adeo ut & liberi, & bona omnia cum adrogato in potestatem ac dominium adrogatoris transirent: *pr. Inst. de adquis. per adrogat. l.* 11. §. 2. *D. de bon. possess. sec. tab. l.* 15. *D. de adopt.* ipsa juris analogia id exigere videbatur Claudio, ut curatoris accederet consensus, vel, uti Modestinus loquitur, *auctoritas.*

§. CCXXI.

§. CCXXI.

Status juris sub Nerone. Progredimur jam ad NERONEM CLAUDIUM CÆSAREM, qui ſicuti primo quinquennio humaniſſimi principis exemplum præbuerat, ita procedente tempore tam ſui factus eſt diſſimilis, ut in generis humani exitium natus videretur. De novis quibuſdam ejus inſtitutis Sueton. *Neron. Cap. XVII. Adverſus falſarios*, inquit, *tum primum repertum, ne tabulæ, niſi ter pertuſæ, ac ter lino per foramina trajectæ, obſignarentur. Cautum, ut in teſtamentis primæ duæ ceræ, teſtatorum modo nomine inſcripto, vacuæ ſignaturis oſtenderentur: ac ne quis alieni teſtamenti ſcriptor legatum ſibi adſcriberet. Idem, ut litigatores pro patrociniis certam juſtamque mercedem, pro ſubſelliis nullam omnino darent, præbente ærario gratuita: utque rerum actu ab ærario cauſſæ ad forum ac recuperatores transferrentur: & ut omnes adpellationes a judicibus ad Senatum fierent.**

* De tabulas ſignandi modo litem inter Salmaſium & Deſ. Heraldum interceſſiſſe, nemo ignorat. Prior præter ea, quæ ea de re ad jus Atticum diſſeruit, ſingularem edidit diatriben *de modo ſubſcribendi & ſignandi teſtamenta, & de veterum & hodiernorum ſigillorum differentia, contra Deſid. Heraldum. Lugd. Batav. MDCLIII*, 8. Inprimis notandum, Neronem noluiſſe, ut primum ſtatim πιτράδιον, ſeu prima cera nomen heredis contineret, quum antea moris fuiſſet, ut primæ ſtatim ceræ linea prima teſtatoris; altera no-

nomen heredis contineret. Unde Horat. *Lib. II, Sat. 5.*

Quid prima secundo
Cera velit versu, solus multisne coheres.

id est, quis heres sit institutus. Acron & Porphyrio *ad h. l.* Quæ de certa justaque mercede advocatorum a Nerone constituta esse dicuntur, potius Tiberio sunt tribuenda. Is enim *capiendis pecuniis posuit modum, usque ad dena sestertia*, Tacit. *Annal. XI, 7.* quum contra Nero legis Cinciæ sanctione in in usum revocata, constituerit, *ne quis ad caussam orandam mercede aut donis emeretur.* Idem *Annal. XIII, 5.* Memoria ergo hic lapsum Suetonium, ex instituto ostendit Brummer. *de lege Cinc. Cap. IV. & V.* ejusque sententiæ subscripsit Jo. Ge. Græv. *ad Sueton. Ner. Cap. XVII.* De pecunia pro subselliis exigi solita, hodie omnia ignota sunt; reliqua notissima. De adpellationibus ad Senatum magis perspicue Tacit. *Annal. XIV, 28.* *Auxitque patrum honorem, statuendo, ut, qui a privatis judicibus ad Senatum provocassent, ejusdem pecuniæ periculum facerent, cujus hi, qui Imperatorem adpellavere, nam antea vacuum id, solutumque pœna fuerat.* Licebat ergo adpellare Senatum, sed ita, ut certa pecunia ab adpellante deponeretur, quam amitteret, si in lite succubuisset.

§. CCXXII.

Quæ his verbis describit Suetonius, jura nova, ea jura pleraque SCtis videntur invecta. Quæ enim de tabulis certo modo signandis refert, ea *ab amplissimo ordine decreta esse*, docet Paull. *Rec. Sent. V, 25. 6.* * quamvis id SC. *SCta tamen quibus hæc constituta, pleraque ad alia tempora pertinent.*

SC. ad Tiberii tempora referendum putet Petr. Faber *Semestr. I, 25.* Certius est, alteram sanctionem, ne quis ipse sibi legatum adscriberet, sub Tiberio prodiisse. Est enim illa ex SC. LIBONIANO, de quo jam supra diximus. (§. CCI.) Quum ergo & tertium Suetonii ἀμάρτημα μνημονικὸν de certa mercede advocatorum paullo ante observavimus (§. CCXXI.*) ex illo loco nos non adeo multum proficere posse, facile intelligimus.

* Paullus quidem hoc SC. non ad tabulas testamentorum, sed ad *tabulas, quæ publici privatique contractus scripturam continent*, refert. Sed nec Suetonius in specie testamentorum, sed generatim tabularum meminit. Itaque non opus est, ut sub contractuum vocabulo & testamenta intelligamus, uti jubet Salmas. *de modo usur. Cap. XI.* siquidem eam vocabuli notionem jura non admittunt, *l. 20. D. de verbor. sign.* sed probabilius est SC. generatim hunc modum præscripsisse, in omnibus tabulis sive super negotiis inter vivos, sive super ultimis voluntatibus conficerentur, observandum. Guil. Goes. Not. *ad Sueton. ibid. Suetonius*, inquit *de testamentis*, (immo generatim de tabulis,) *Paullus de contractibus loquitur: verumtamen quin uno eodemque SCto de his cautum sit, non ambigo: ut uni quod deest auctori, ex altero sit supplendum.*

§. CCXXIII.

SC. Calvitianum vel Calvisianum. Magis certum est sub Nerone conditum esse SC. CALVITIANUM, vel, uti Perizon. de

de lege Vocon. p. 63. legendum existimat, CALVISIANUM, cujus de auctore annoque natali omnia incerta sunt.* Eo cautum, *ut, quæ quinquagenaria major minori sexagenario majorem quinquagenaria duxerit, iis impar illud matrimonium ad accipiendas hereditates dotesque legatas non proficeret, sed dos, mortua muliere, caduca fieret.* Ulpian. *Frag. XIV, 4.* Quæ ad illustrandum hoc SC. pertinent, jam occupavimus in *Comment. ad leg. Jul. & Pap. Popp. II, 3. p. 163.*

* Probabilius est, hoc SC. CALVISIANUM dictum esse, quam quod *Calvitianum* adpellatum sit, quia noti Calvisii, Calvitii vix in Romanorum scriptoribus ac monimentis occurrunt. Et sane sub Nerone reperio *Calvisium*, Agrippinæ accusatorem apud Tacit. *Annal. XIII, 19.* paullo post relegatum a Nerone, teste eodem, *ibid. Cap. XXII.* & denique restitutum ex decreto Cæsaris. Tacit. *Annal. XIV, 12.* Sed hunc honores gessisse, ut ab eo SC. hoc nomen habere potuerit, non reperio. Sed anno ab U. C. DCCL. in *Fastis* celebrantur C. Calvisius Sabinus, & L. Passienus Rufus. Monim. Ancyran. apud Gronov. *in memor. Cosson. pag. 132.* Viginti & novem annis post, anno DCCLXXIX. consulatus honore fulsit C. Calvisius cum C. Cornelio Lentulo Getulico. Tacit. *Annal. IV, 46.* ex quorum sane liberis vel nepotibus aliquis sub Nerone inter Coss. suffectus esse potuit, immo revera fuit. P. enim *Calvisius* Cos. anno DCCCXIII. laudatur apud Grut. *Inscript. p. LXIV, 9.*

§. CCXXIV.

§. CCXXIV.

SC. Memmianum & Pisonianum vel Neronianum.

Certioris ætatis est SC. Memmianum, C. Memmio Regulo & Verginio Rufo Coss. factum anno U. C. DCCCXV. quo cautum, *ne simulata adoptio in ulla parte muneris publici juvaret, & ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset.* * *l.* 51. §. 1. *D. de legat. II. l.* 76. *D. de condit. & demonstr.* Tacit. *Annal. XV,* 19. Quam sanctionem illustravi in *Comment. ad leg. Jul. & Pap. Popp. II,* 7. *p.* 323. 324. DE PISONIANO quoque, quod ad illustrandum Silanianum factum, jam supra diximus. (§. CCXV. *) Eo cautum fuerat, *ut, si quis a suis servis interfectus esset, ii quoque qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent, inter servos supplicia penderent:* Tacit. *Annal. XIII,* 32. *l.* 3. §. 16. *D. de SC. Silan. & Claud.* itemque, *ut si servus obnoxius pœna venisset, quandocumque in eum animadverti oporteret, venditor pretium præstaret. l.* 8. *pr. D. eod.* Denique *ut occisa uxore etiam de familia viri quæstio haberetur, idemque & juxta uxoris familiam observaretur, si vir diceretur occisus.* Paull. *Recept. Sent. III,* 5. 5. ubi hoc SC. NERONIANUM adpellatur.

* Postquam Romani certa nuptiarum ac fœcunditatis præmia, itemque pœnas cælibatus orbitatisque statuerant: sæpe orbi adoptionibus has leges eludere solebant. Quam fraudem legibus factam jam pridem graviter notaverat P. Scipio, de quo Gellius *Noct. Attic. V,* 19. *Animadvertimus in oratione P. Scipionis,*

nis, quam Censor habuit ad populum de moribus, inter ea, quæ reprehendebat, quod contra majorum instituta fierent, id etiam eum culpavisse, quod filius adoptivus patri adoptatori inter præmia patrum prodesset. Sed non videtur censorum severitas par fuisse abolendæ huic fraudi, nec alia ex eo tempore lex prodiisse, qua illa coerceretur. Saltim de Neronis temporibus Tacit. *Annal. XV, 19. Percrebuerat,* inquit, *ea tempestate pravissimus mos, quum propinquis comitiis, aut sorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, præturasque & provincias inter patres sortiti, statim emitterent manu, quos adoptaverant.* De quo quum magna cum invidia conquererentur ii, qui, quum liberorum parentes essent, orbis posthabebantur: factum hoc est SC. ad quod sæpius remittimur in jure nostro. Vid. Verran. Maur. *de jure liberor. Cap. XLIII.*

§. CCXXV.

Sed & SC. TURPILLIANUM *de abolitionibus & tergiversationibus in judiciis publicis,* de quo *l. 2. D. & l. 2. C. ad SC. Turpill. l. 3. §. ult. D. de prævaricat.* iisdem temporibus factum est, anno ab U. C. DCCCXIII. C. Cæsonio Pæto & C. Petronio Turpilliano Coss. Denique VOLUSIANUM factum anno DCCCVIII. Q. Volusio Saturnino & P. Cornelio Scipione Coss. * quorum mentio fit apud Tacit *Annal. XIII, 25.* Reines. *Inscrip. VII, 11. p. 476.* Gruter. *pag. IX, 4.* de ædificiis negotiationis caussa non diruendis, marmo-

SCta Turpillianũ & Volusianum.

moribusque non detrahendis, integrum exstat in marmore apud Capacium & Reinesium, (§. CCXVIII.) ex eoque verba quædam laudantur *l. 52. D. de contr. emt.*

* Quumque circa ea tempora vix alius Volusius Consul notus sit: vix dubitandum videtur, quin ejusdem ætatis sit, ab eodemque Q. Volusio Saturnino Cos. nomen acceperit SC. VOLUSIANUM alterum, quo cautum fuerat, *ut qui improbe in alienam litem coiissent, ea lege, ut quod inde in rem alicujus redactum esset, inter eos communicaretur, lege Julia de vi privata tenerentur. l. 6. D. ad leg. Jul. de vi priv.* Id SC. quo tempore factum sit, ignorare se, fatetur Ant. August. *de Nomin. propr. pandect. Cap. IV. p. 330.*

§. CCXXVI.

SC. Trebellianum.

Neque tamen ullum est SC. ejus temporis celebrius TREBELLIANO, quod L. Annæo Seneca & Trebellio Maximo Coss. suffectis, id est anno ab U. C. DCCCXIV. die VIII. Kal. Sept. factum esse novimus. * *§. 6. Inst. de fideicomm. hered. l. 1. §. 2. D. ad SC. Trebell.* Nec minus ex ipsis *Pandectis* atque *Institutionibus* notum est, eo SC. decrevisse amplissimum ordinem, *ut actiones, quæ in heredem heredibusve dari solent, ea neque in eos, neque his darentur, qui fideicommissum, sicuti rogati essent, restituissent: sed his & in eos, quibus ex testamento fideicommissum restitutum fuisset, quo magis in reliquum confirmarentur suprema de-*

defunctorum voluntates. *leg.* 1. *D. ad SC. Trebell.*

* Equidem Senecam Cos. fuisse, negat Ausonius *in gratiar. act. Cap.* sed ideo, uti observavit Vinetus, quod non fuisset Cos. ordinarius. Alioquin enim hodie satis certum est, consulatum ejus incidere in annum ab U. C. DCCCXIV. Lips. *Vit. Senecæ Cap. IV.* Ceterum SC. hoc dictum initio esse *Annæanum*, & Seneca demum capitis damnato, ob damnatam simul ejus memoriam, *Trebelliani* nomen adsumsisse, suspicatur Theod. Marcil. *ad* §. 6. *Inst. de fideic. hered.* Sed conjectura ea parum probabilis est, partim quod nusquam hoc SC. Annæanum dictum esse, comperio, partim, quod non semper SCta a Consule majore, sed ab eo potissimum, qui ad Senatum retulerat, denominabantur.

§. CCXXVII.

Ut jam porro & ad JURISCONSULTOS, qui a Tiberii excessu ad Neronis interitum floruerunt, progrediamur: inter eos sibi primum merito locum vindicat SEMPRONIUS PROCULUS,* quem Nervæ successisse maximæque fuisse auctoritatis, & plurimum potuisse, refert Pomponius, *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.* addens, ab eo Labeonis familiam PROCULEJANORUM nomen adsumsisse, quod post annum ab U. C. DCCLXXXVI. quo vivere Nerva desiit, factum esse oportet. Scripserat EPISTOLARUM *libros* non octo, quoque in Indice Florentino memorantur, sed multo plures, quum ex *undecimo* quoque nonnulla decerpta vi-

ICti sub Cajo Claudio & Nerone, Sempronius Proculus.

deamus *l. 69. D. de contrah. emt. l. 12. D. præscript. verb. l. 17. D. de pact. dotal.* nec non NOTAS AD LABEONEM, quibus procul dubio doctrinas doctoris sui ab adversariorum stricturis vindicavit. *l. 10. §. 1. D. de negot. gest. l. 69. D. de condit. & dem.*

* Sunt qui PROCULUM nostrum ex gente *Julia* fuisse existimant, ob marmor in ruderibus ædium Proculi cujusdam repertum, quod tamen Reines. *Inscr. VI, 122. pag. 459.* non ad hunc jurisconsultum nostrum, sed ad *L. Aradium Proculum*, pertinere censet, eaque occasione nostrum ex gente *Licinia* fuisse sibi videri, docet. At verosimilius est, eum nec *Licinium*, nec *Julium*, sed SEMPRONIUM vocatum. Id enim nomen ei diserte tribuitur *l. 47. D. de legat. II.* Grot. *de vit. JC. II, 2. 1.* Ever. Otto *præfat. Thesaur. jur. Tom. I.* Et aliunde constat, *Proculorum* cognomine usos esse Sempronios. Grut. *Inscr. p. DLX, 9.* De ætate etiam Proculi non eadem omnes sentiunt. Haud levis sane error est Perrenonii *Animadv. II, 23.* qui eum sub Julio Cæsare floruisse existimat. Nec minus errant, qui ad Proculum nostrum referunt, quæ de Licinio Proculo, Præfecto prætorio sub Othone passim narrat Tacit. *Histor. I, 46. 82. 87. II, 39. 40. 44. 60.* itemque, qui Martialem *Epigramm. I, 71.* de jurisconsulto nostro cecinisse putant:

Vade salutatum, pro me, liber: ire juberis
Ad PROCULI *nitidos, officiose, Lares.*

Si enim Proculo, an. ab U. C. DCCLXXXVI. Ner-

Nervæ succedenti XXX. tantum annos tribuamus, (nec enim probabile est prius eum ad tantam celebritatem pervenire potuisse, ut sectæ caput haberetur,) sub Domitiano, sub quo Martialis scripsit, fuisset senex decrepitus, & alibi *Lib. XI. Epigr.* 37. *v.* 8. eum diserte vocat *C. Julium Proculum*, adeoque non magis noster est, quam qui a Tacito memoratur *Licinius Proculus*. Denique minime omnium ad nostrum pertinent rescripta Alexandri Imp. *l.* 9. *C. ad Leg. Jul. de adult.* & Gordiani, *l.* 7. *C. de accusat.* quamvis eum errorem erraverit Guido Pancirol. *Var. lect.* I, 79. 10.

§. CCXXVIII.

C. Cassius Longinus.

Huic merito jungimus æqualem & æmulum, C. CASSIUM LONGINUM, Q. Ælii Tuberonis ex filia nepotem, Ser. Sulpicii pronepotem. (§. CXCI.) Consulem illum cum Quartino temporibus Tiberii fuisse observat Pomponius *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.* sed Quartino L. Nævium Surdinum substituit Rupertus *in Pompon. Enchirid. p.* 443. *sequ.* quod hoc par Coss. occurrit in lapide apud Gruter. *Inscr. pag. MLXXXVII*, 4. * Præfecerat eum Asiæ C. Caligula Imp. mox occidi jusserat, sed frustra. (§. CCXI.) Sub Claudio Syriæ præfuit, & ad Euphratem castra habuit. Tacit. *Annal. XII*, 11. eaque occasione illi & cum Judæis fuit negotium. Joseph. *Antiqu. Jud. XX*, 1. Sub Nerone in Senatu liberrime dixit sententiam: Tacit. *Annal. XIII*, 11. at postremo suspectus principi

cipi sævissimo in Sardinia exsulavit. Tac. *Annal. XVI. 7. & 9.* Sueton. *Neron. Cap. XXXVII.* inde tamen postea a Vespasiano revocatus: *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* Menag. *Amœn. jur. Cap. XLIII. p.* 417.

* Pro Quartino Cos. quem in *Fastis* non reperiunt, alii rescribunt *Q. Haterius*, alii *Surdinus*. Nam C. Cassius Longinus & L. Nævius Surdinus Coss. laudantur apud Gruterum *Inscr. p. MLXXXVII*, 1. Sed quum notissimus sit *M. Vinicii* sub Tiberio consulatus, sub eoque Cos. suffectus fuerit *C. Cassius Longinus*, eique collega tribuatur *L. Nævius Surdinus*, quis, quæso, dubitet, quin ex *Surdino* facile fingi potuerit *Quartinus*, maxime quum huc usque nondum probatum sit, Vicinios *Quartinorum* cognomen tulisse? Major sane lapidis Gruteriani, quam Pomponii hic merito est auctoritas. Ceterum M. Vinicii, adeoque & Cassii nostri, consulatum incidere in annum U.C. æræ Varron. DCCLXXXIII. ann. Christi XXX. luculenter ostendit Henr. Dodvvell. *in Annal. Vellejan.* §. *XXIX. p.* 703. *seq. edit. Burm.*

§. CCXXIX.

Ejus scripta & schola.

Reliquerat *libros X.* aut plures JURIS CIVILIS, *l. 70. pr. D. de usufr.* NOTAS AD VITELLIUM, *l. 11. §. 27. D. de instruct. & instr.* immo & AD URSEJUM FEROCEM, *l. 10. §. 5. D. quib. mod. usufr. vel us. amitt.* * In Cassium deinde notarunt ARISTO, *l. 17. §. 1. D. de usufr.* & PRISCUS JAVOLENUS, *l. 28. §. 1. D. de statu lib.* At multo majorem sibi famam peperit propagatis ad posteri-

steritatem & magis magisque perpolitis Masurii Sabini, præceptoris, principiis. Unde Masurium & Cassium conjungit Arrian. *Dissert. Epictet. IV*, 3. Fuit enim *Schola Cassiana princeps & parens*, uti vocatur a Plin. *Lib. VII. Epist.* 24. novamque adeo lucem Ateji Capitonis familiæ intulit, quæ inde CASSIANORUM nomen adscivit. *l.* 35. §. 3. *D. de mort. causs. don. l.* 18. *D. de furt.*

* Jo. Bertrandum & Eberlinum, qui CASSIUM ad URSEJUM notasse scribunt, refellere non dubitarunt Guil. Grot. *in vit. JCtor. II*, 4. & Menag. *Amæn. jur. civ. Cap. XLIII. p.* 429. Ursejum potius ad Cassium notasse, existimantes. At neminem ignorare arbitramur, quid veteribus JCtis fuerit *notare apud Cassium*. Res eo redit, uter fuerit ætate prior. Prior vero sine dubio fuit *Ursejus Ferox*, cujus ex libris Cassium quædam retulisse, testatur Ulpianus *l.* 1. §. 10. *D. quar. rer. act. non detur*. Quidni ad eumdem notas scribere potuerit?

§. CCXXX.

Obscurioris famæ sunt ATILICINUS & CASSIUS LONGINUS alter, cujus meminit Pomponius *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.* ubi, eum equestris ordinis fuisse & ad præturam pervenisse, scribit. ATILICINUS Proculo fuit æqualis, quippe quo cum litterarum commercium habuit. *l.* 17. *D. de pact. dotal.* Hinc & Proculi partibus eum fuisse addictum colligunt, maxime quum plerumque vel Proculo, vel Ner- **Atilicinus & Cassius Longinus junior.**

væ, adsensus dicatur. *l. 27. pr. D. de pact. l. 21. §. 9. D. de recept. arbitr. l. 5. §. 1. D. de servit. præd. rust. l. 17. D. de pecul. l. 7. pr. D. de condict. causs. dat. l. 19. D. mandati l. 19. D. de legat. III. l. 16. D. de liberat. leg. l. 49. pr. D. ad leg. Falcid. l. 4. §. 8. D. de doli mal. & met. except.*

§. CCXXXI.

Nerva filius. M. COCCEJUS NERVA, Marci illius, quem supra (§. CCX.) descripsimus, filius, Imp. Nervæ pater, ingenii præcocissimi fuit, quippe qui XVII. annorum adolescens, aut non multo major, de jure responsitavit. * *l. 1. §. 3. D. de postul.* Ad hunc procul dubio referendum, quod Tacit. *Annal. XV. 72.* refert, Coccejum Nervam, Prætorem designatum tanti fuisse apud Neronem, ut supra triumphalem in foro imaginem apud palatium quoque ejus effigiem statui juberet. Libri ejus DE USUCAPIONIBUS laudantur a Papiniano *leg. 47. D. de adqu. vel amitt. possess.* Sæpissime vero, dissimulato librorum titulo, citatur a Cajo, Pomponio, Venulejo, Ulpiano, Paullo, & quidem plerumque sub *Nervæ filii* nomine. Proculejanum fuisse, & familia argumento est, & ex *leg. 3. §. 17. D. de adqu. vel amitt. possess. & leg. 2. D. de his, qui not. infam.* colligitur.

* Quum adolescens non *respondisse*, sed *responsitasse* de jure dicatur Nerva: Guil. Maranus & Mornacius suspicati sunt, *responsitare* minus esse, quam respondere, quos exinde

Choar-

Choartius & Dionys. Gothofredus sunt secuti. Sed quis ignoravit, hoc naturæ verborum frequentativorum refragari, quæ notionem verbi augent potius & intendunt, quam minuunt? Merito ergo hunc virorum doctorum errorem notavit Menag. *Amœn. jur. civ. Cap. II. p.* 4. Sane & Antistium Labeonem *consulentibus de jure publice* RESPONSITASSE, ait Gellius *Noct. Attic. XIII*, 10. Et Cicero *de Legib. I*, 4. *summos fuisse*, ait, *in civitate viros, qui jus interpretari populo & RESPONSITARE soliti sint*. Est ergo responsitare potius frequentes & adsidue respondere, eoque verbo procul dubio usus est Ulpianus, ut Nervam adhuc adolescentem jam frequentissime de jure respondisse ostenderet.

§. CCXXXII.

Qui Neroni successerunt, principes tragici ac veluti intercalares, GALBA, OTHO & VITELLIUS inter fluctus civiles perpetuos & in tanta imperii brevitate vix quidquam novi juris constituere potuerunt. * DE VITELLIO tamen hic non prætermittendum, quod memoriæ prodidit Tacit. *Histor. II*, 9. *funesti ominis loco acceptum esse, quod, maximum pontificatum adeptus, de caremoniis publicis XV. Kal. Aug. EDIXISSET, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus*. Ex eo enim patet, Pontifices max. etiam sub sacerdotii sui auspicia edicta proposuisse de sacris & ceremoniis (§. LXI. *) eumque vetustissimum morem ne his quidem temporibus exolevisse. Jac. Guther. *de jure Pon-*

Status juris Rom. sub Galba, Othone & Vitellio.

Pontific. I, 12. Jo. Andr. Bos. *de pontif. max. Rom. IV*, 1.

* Idem Tacit. *Hist. II*, 62. refert, VITELLIUM *præmisso in urbem edicto, mathematicos omnes Italia expulisse*, vel, uti Sueton. *Vitell. Cap. XIV.* rem refert, *sanxisse, ut intra Kal. Octobris urbe Italiaque mathematici excederent*: astrologos vero proxima nocte aliud opposuisse edictum: BONUM FACTUM, *ut Vitellius Germanicus intra eumdem Kalendarum diem nusquam ne esset*. Verumne fuerit istud augurium, illudque comprobarit exitus, disquirit Savil. *Not. ad Tacit. ibid.* Sane enim Vitellium non ante Octobrem, sed die XXI. Decembr. interiisse, luculenter demonstravit Anton. Pagi *Critic. Baron. ad ann. Christi 69. n. VIII. p. 62. seq. Tomo I.*

§. CCXXXIII.

Vespasianus multa jura constitutionibus invexit.

Stabilius fuit VESPASIANORUM imperium, qui proinde & plurima nova in jurisprudentiam invexerunt. Sane enim T. FLAVIUS VESPASIANUS, cui ad hoc fastigium evecto Senatus omnem potestatem, qua olim Augustus, Tiberius & Claudius usi essent, sanctione honorificentissima decreverat, Tacit. *Hist. IV*, 3. Gruter. *Inscr. p. CCXLII.* plura constituit EDICTIS, veluti, *ne plures, quam tres, legati a civitatibus mitterentur. l. 4. §. 6. D. de legation.* plura DECREVIT, ceu docet exemplum *l. 7. pr. D. de jur. patron.* plura RESCRIPTIS præcepit, veluti ut grammatici, medici, oratores, philosophi,

phi, a recipiendis hospitibus immunes essent. *l.* 8. §. 30. *D. de mun. & hon.* *

* Rescriptum Vespasiani ad IIIIviros & Decuriones Saborenses, adeoque sanctionem pragmaticam apud se exstare, scribit Ant. Augustin. *de nom. propr. Pandect. Cap. III. p.* 264. quæ an umquam lucem viderit, nescio. Non solum autem nova jura constituit hic Imperator, sed & vetera pleraque restituit. Auctor enim est Sueton. *Vespas. Cap. VIII.* eum *ærearum tabularum tria millia, quæ simul conflagraverant, restituenda suscepisse, & undique investigatis exemplaribus, instrumentum imperii pulcherrimum & vetustissimum confecisse, quo contenta fuerint pæne ab exordio urbis SCta, plebiscita*, & similia.

§. CCXXXIV.

Idem tamen Imperator veteris moris, de rebus alicujus momenti ad Senatum referendi fuit servantissimus. Hinc sub eo tot condita SENATUSCONSULTA, inter quæ eminet PEGASIANUM, Pegaso & Pusione Coss. suffectis, incertum, quo anno, factum. Censuerat enim his Coss. ordo amplissimus, *ut ei, qui rogatus esset hereditatem restituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere liceret.* Ulpian. *Fragment. XXV*, 14. Paull. *recept. Sent. IV*, 3. §. 5. *Inst. de fideic. hered.* Notum quoque est duplex SC. PLANCIANUM, * alterum de fideicommissis, quæ personis incapacibus relinquerentur. *l.* 59. §. 1. *D. ad leg.*

SCta iis temporibus facta Pegasianum, & Plaucianum.

leg. Falcid. alterum de agnoscendo partu. *l. 3. D. de agnosc. partu.*

* A quo Plancio, hæc SCta acceperint nomen, non adeo certum est. Testem tamen habeo Tacitum *Hist. II, 63.* PLANCIUM VARUM prætura functum esse sub Vespasiano. Idem procul dubio postea & consul factus. Proconsulem enim paullo post fuisse docet nummus apud Spon. *in Itinerar. sub fin.* in cujus antica caput Vespasiani cum ejus nomine, additis litteris ΚΛΑΤΔΙΟΠΟΛ in postica fasciculus sex spicarum, cum epigraphe: ΕΠΙ ΜΑΡΚΟΥ ΟΥΑΡΟΥ ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ. Fuit ergo hic M. Plancius Varus Procos. Ciliciæ sub Vespasiano, ad quam dignitatem tum vix alii, quam viri consulares & prætorii adspirabant. Dio Cass. *Lib. LIII. p. 504.*

§. CCXXXV.

SC. de ædificiis non diruendis negotiationis caussa, & Vitrasianum.

Memoratur etiam SC. his temporibus, at incertum, quo anno, factum, de ædificiis negotiationis caussa non diruendis, marmoribusque non detrahendis, *l. 2. C. de ædif. privat.* quale & sub Nerone factum esse supra vidimus. (§. CCXXV.) Nec minus ad Vespasiani tempora pertinet SC. VITRASIANUM, * *de manumissis & pretio manumissionis*, de quo *l. 30. §. 6. D. de fideicommiss. libert.*

* Est & hoc SC. incerti anni, cum Vitrasii Consulis sive ordinarii, sive suffecti, sub Vespasiano nusquam vel vola, vel vestigium occurrat. Sub Hadriano celebris fuit *Vitrasius Pollio*; Legatus provinciæ Lugdunensis, ad quem rescripsit Princeps *l. 15. D. de excusat. tut.*

tus, cujusque mentio sit apud Reines. *Inscript. VIII*, 52. *p.* 532. Sub Antoninis porro annis DCCCCXIX. & DCCCCXXIX. bis consul fuit *T. Vitrasius Pollio*, primum cum Q. Servilio Pudente, deinde cum M. Flavio Apro. Spon. *Inscript. p.* 34. Gruter. *Inscr. p. XXX*, 4. *p. XXXI*, 3. Malvas. *Marmor. Felsin. p.* 253. Quare parum abest, ut hoc SC. potius sub M. Aurelio Antonino Imp. quam sub Vespasiano factum, existimem.

§. CCXXXVI.

Ab eodem Vespasiano V. Consule anno aeræ Dionysiacæ LXXIV. ultimum lustrum esse conditum, neque umquam postea censum actum, observat Censorin. *de die natali Cap. XVIII.* Longo tamen intervallo repetitum censum egisse dicitur Decius Imperator. Trebell. Pollio *in Valerian. I. & II.* Ex quo consequitur, ut & manumissio per censum lustralem, de qua Cic. *de Orat. I*, 40. Ulpian. *Fragm. I*, 8. *Fragment. regul. vet. JC.* §. *XVII.* tunc exoleverit. * Eumdem Vespasianum de contrahendis litibus consilia agitasse, refert Sueton. *Vespas. Cap. X.*

Alia sub Vespasiano circa jus mutata.

* Quamvis vero in locum hujus manumissionis surrogatus dicatur ritus manumittendi in sacrosanctis ecclesiis: id tamen multo post, sæculo puta quarto, factum est a Constantino M. Sozom. *Hist. eccles. I*, 9. *l.* 1. & *l.* 2. *C. de his qui in eccles. manumitt.* Neque enim ad hæc tempora pertinent manumissiones factæ ἐπὶ τοῦ Βωμοῦ Κράτης *super aras*. Græcis usitatæ, Svid. *in voce* Κράτης, neque ratio

 liber-

libertinorum in templo Feroniæ, de qua plura Brisson. *Antiqu. Sel. I,* 11. Taubmann. *ad Plaut. Amphitr. Act. I. scen.* 1. *extr.* Alex. ab Alexandro *Genial. dier. IV,* 20. denique manumissiones *ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, in comitiis,* quas Constantino, hanc manumissionem introducendi ob oculos fuisse, existimat Jac. Gothofred. *ad Cod. Theodos. Tomo I. p.* 355.

§. CCXXXVII.

Status juris sub Tito Imp.

Non adeo multa sunt, quæ TITO Imperatori, debeat jurisprudentia, * quippe inter ipsa imperii auspicia properantibus fatis exstincto. Notari tamen meretur primum, eum de binis PRÆTORIBUS FIDEICOMMISSARIIS unum detraxisse: *l.* 2. §. 32. *D. de orig. jur.* deinde eumdem gravissimas leges opposuisse delatoribus, qui tum impune in corpora & bona innocentum grassabantur: Plin. *Panegyr. Cap. XXXV.* Sueton. *in Tito Cap. VIII.* V. A. Henr. Brenkmann. *de lege Remm. Cap. XVIII. pag.* 1622. tum porro, Titum Imp. esse auctorem præcipuum privilegii, quod militibus testamentum condituris datum est, *l.* 1. *pr. D. de testam. milit.* Denique & constitutionis Titi Imp. mentio fit *l.* 1. §. 3. *D. de jure fisci.*

* Immo jacturam haut levem tunc fecit jurisprudentia, templo Capitolino cum vicinis templis iterum igne, quem terra erupisse ferunt, denuo consumtis. Dio Cass. vel potius Xiphilin. *Lib. LXVI. p.* 756. Neque enim dubitandum, quin simul incendio illo perierint illa SCta, plebiscita, fœdera, quæ Vespasia-

spatiatus post prius incendium tanta industria restituit. (§. CCXXXIII.) Sueton. *Vespas. Cap. VIII.*

§. CCXXXVIII.

Sed & T. FLAVIUS DOMITIANUS Imp. initio principatus sui non pauca satis præclare constituit. Ex quibus ut hic pauca veluti per lancem saturam proferamus, ipse Sueton. *in Domit. Cap.* 7. eum edixisse, ait, *ne mares castrarentur :** & sequente *Cap. VIII: ut probrosis feminis nec lectica usus, nec jus capiendi legata hereditatesve esset* : porro, quod *Cap. IX.* pluribus refert, *ut fiscales calumniæ calumniantium pœnis reprimerentur : ut rei, qui ante quinquennium proximum apud ærarium pependissent, universi discrimine liberarentur, nec repeterentur, nisi ante annum, eaque occasione, ut accusatori, qui caussam non teneret, exsilii pœna esset*. Denique & EDICTI Domitiani, *ut abolitiones ex SCto Turpilliano facta ad servos, capitalis criminis postulatos, non pertinerent*, mentio fit *l.* 2. §. 1. *D. de custod. & exhibit. reor.* quamvis id RESCRIPTUM vocet Paullus *l.* 16. *D. ad SC. Turpill.*

Itemque sub Domitiano.

* Quamvis hoc a Domitiano non tam amore justi & æqui, quam odio Titi, fratris, qui semiviris istis magnopere delectatus fuerat, constitutum esset. Xiphilin. *in Domitian. Lib. LXVII. p.* 759. Philostrat. *Vit. Apollon. Tyan. VI*, 17. magno tamen omnium cum plausu excepta est illa Domitiani sanctio. Ut enim omittam laudes, quibus ideo

Principem prosequuntur Martial. *Lib. VI. Epigr.* 2. & *Lib. IX. Epigr.* 7. nec non Ammian. Marcellin. *Lib. XVIII. Cap.* 4. eam Domitiani legem ita eleganter describit Papinius Statius *Lib. III. silva* 4.

Nunc frangere sexum,
Atque hominem mutilare, nefas: gavisaque solos,
Quos genuit, natura videt.

At paullo post, sub Antoninis, jam iterum mos inoleverat, ut in provinciis impune exscinderentur mares, modo id Præsidum præscitu fieret á Justin. Martyr *Apol. II. p.* 71. Hinc tam frequenter in usum revocata est hæc prohibitio constitutionibus Nervæ, Hadriani, Antonini Pii, Constantini M. Leonis Sapientis, ut facile adpareat impares huic vitio leges fuisse. Lindenbrog. *ad Ammian. Marcellin. p.* 150. *edit. Gronov.*

§. CCXXXIX.

SCta sub eo principe facta.

SENATUSCONSULTA quoque nonnulla sub Domitiano facta commemorantur. Tale est JUNIANUM, quo anno ab U. C. DCCCXXXVI. Domitiano X. & Appio Junio Sabino Coss. cautum est, *ut qui per domini & servi, aut patroni & liberti collusionem, factum probasset, ut vel servus ad libertatem, vel libertus ad ingenuitatem proclamaret, liberque aut ingenuus pronunciaretur, is servum quidem in potestate ac dominio suo, libertum autem in patronatu suo haberet, l.* 1. *D. de collus. deteg. l.* 2. *C. eod.* Ubi hoc SC. vitiose pro *Juniano Numianum* dicitur, & *l.* 8. *D. de in jus voc.* Sed uti adhuc principem

egit

ɪ. (✠)

— Vettius
— Bolanus,
legionis
ductor.
Tacit.
Ann. XV.
3. rexit
Britanni-
am anno
821. Tac.
Hist. II.
65. *Agric.*
Cap. 8.
& 16.

'ettius Rusti-
Bolanus
f. anno 863.
iter. *Inscr.*
CXXVIII. 5.
CLXIX. 7.

egit hæc constituens Domitianus: ita tyrannidem redolet SC. Asprenate & Laterano Coss. anno ab U. C. DCCCXLVI. factum, quo *omnes philosophi urbe & Italia excesse jussi sunt*.* Gell. *Noct. Atic. XV*, 11.

* Occasionem severissimæ sanctioni præbuerat Junius Rusticus, qui Pæti Thraseæ & Helvidii Prisci laudes scribens, eos *sanctissimos viros* vocaverat. Adeo iis temporibus & virtutem laudare periculosum fuit. Suet. *Domit. Cap. X.* Pertinuit id periculum ad plurimos, non modo Romanos, sed & Græcos, veluti Dionem Chrysostomum, qui hanc calamitatem suam commemorat *orat. XL.* Epictetum, Musonium, Demetrium, Peregrinum, in primis vero ad Junii Rustici propinquos & amicos, quam vere philosophicam familiam brevi schemati inclusam dabo ex Reines. *Epist. ad Rupert. XXXIV. p.* 216. *Epist. XXXV. p.* 251. sed a nobis hinc inde suppleto. Subjungam etiam alteram Helvidiorum & Prætorum Thrasearum gentem, ut tot utriusque sexus personæ illustres, & incredibilem sapientiæ famam consequutæ semel simulque oculis obversentur. Et Juniorum quidem Rusticorum stemma tale est: (✱)

Alteram vero Helvidiorum & Pætorum familiam hoc schemate complectimur:

L 6 PÆ-

PÆTUS CÆCINA, qui cum Scriboniano contra Claudium Imp. fecerat Plin. *Epist.* III, 16. — ARRIA, virilis animi femina, maritum in exsilium sequuta, cujus facta & mortem miratur Plin. *ibid.*

Filius mira pulchritudine & pari verecundia, qui vivo & simul ægrotante patre decessit. Plin. *Epist.* III, 16.

Helvidius, qui invito Vespasiano periit. Suet. *Vespas.* Cap. XV.

ARRIA minor ob mariti fatum, mori cupide voluit, in filiæ Fanniæ solatium precibus mariti a proposito revocata. Tacit. *Ann.* XVI, 34. — PÆTUS THRASEA, a Nerone mori coactus. Tacit. *Ann.* XVI, 34.

HELVIDIUS PRISCUS a Domitiano interemtus, de quo Tacit. *Agric.* Cap. II. Sueton. *Domitian.* Cap. X. Plin. *Epist.* I, 5. IX, 13. — FANNIA, noverca Helvidii. Plin. *Epist.* IX, 13. cum Arria & Gratilla relegata a Domitiano. Plin. *Ep.* III, 11.

HELVIDIUS filius, qui tempore Plinii solus superat domumque fulciebat. Plin. *Ep.* IV, 21.

Duæ filiæ, quas ambas uno tempore a partu decessisse, refert Plin. *Epist.* VII, 21.

§. CCXL.

§. CCXL.

Subjungimus more nostro seriem JURISCONSULTORUM, qui sub Vespasianis potissimum floruerunt. Horum veluti familiam duxit COELIUS SABINUS, aliis perperam CÆCILIUS, qui ab Othone Imp. Cos. designatus in Kal. Jul. anni ab U. C. DCCCXXI. eum honorem & volente Vitellio gessit. Tacit. *Hist. I*, 77. Plurimum potuit sub Vespasiano, *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.* eodem die auspicante imperium, quo ipse magistratum inierat. Scripsit *librum* DE EDICTO ÆDILIUM CURULIUM: Gell. *Noct. Attic. IV*, 2. ex quo & illa, quæ *Lib. VII*, 4. de servis pileatis venum prostantibus ex Cœlio Sabino profert, decerpta videntur. Sabinianum eum fuisse, nemo dubitat: immo potius ab hoc ipso demum Cœlio Sabino *Sabinianorum* nomen ortum videri, jam supra monuimus. (§. CCVI.**)

ICti sub Vespasianis, Cœlius Sabinus.

§. CCXLI.

De CELSO patre, nihil fere memoriæ proditum reperimus, quam quod in Ducennii Veri, Consulis, consilio fuerit, *l.* 29. *D. de legat. II.* At quis fuerit ille Ducennius, plerique se scire fatentur juxta cum ignarissimis. Et sane ne probabilis quidem videtur conjectura Ant. Augustini, qui libro *de Nom. propr. pandect. Cap. III. p.* 259. C. Juventium Verum Cos. vel Guil. Grotii, qui *Lib. II. de vit. JCti Cap.* 2. L. Cejonium Commodum; vel denique V. C. Abr.

Celsus pater.

Abr. VVielingii, qui in *Jurispr. restituta p.* 194. L. Cejonium Verum sub eo nomine latitare existimant. * Neque, an quidquam hic Celsus noster scripserit, hodie notum est, quia raro, & non nisi omissa libri inscriptione, citatur in jure nostro, ita tamen, ut eum inter Proculi sectatores fuisse non obscurum videatur, *l.* 20. *D. de legat. II. l.* 39. *D. mandat.*

* C. Juventius Verus Cos. fuit anno ab U. C. DCCCLXXXVII. ad quem vix Celsus pater ætatem produxisse potuit. Reliqui quoque Coss. a Grotio & VVielingio laudati Celso patre juniores videntur. Nos ergo intelligimus DUCENNIUM GEMINUM, Consulem, cum Pompejo Paullino suffectum ex Kal. Jul. anni ab U. C. DCCCIX. De his consulibus videndi Lydiat. *in serie summ. magistr. p.* 62. & Spon. *Miscell. erud. antiqu. p.* 278. Is sane & Veri cognomen habere potuit. Vid. *diss. nostra de P. Juventio Celso p.* 10. De ejus præfectura urbis Tacit. *Hist. I*, 14.

§. CCXLII.

Pegasus: De PEGASO, jurisconsulto celeberrimo, erudite disserit Ægid. Menag. *Amœn. jur. Cic. Cap. XVII. p.* 88. *sequ.* Patrem habuit trierarchum, cujus ex liburnæ parasemo, quod Pegasus erat, ipse nomen accepit, ut refert Scholiastes Juvenalis *ad Satyr. IV.* ubi & id addit, *eum juris studiis tantam memoriæ gloriam meruisse, ut* LIBER *vulgo, non homo diceretur.* Eumdem porro *omni honore functum esse*, refert, *quum, & provinciis plurimis*

rimis præfuerit, & urbis curam administraverit. Et sane de ejus consulatu testem habemus Justinianum §. 5. *Inst. de fideic. hered.* de præfectura urbis Pomponium *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* & Juvenalem *Sat. 4. v. 76.* ex quibus testimoniis colligimus eum semel sub Vespasiano, atque iterum sub Domitiano, urbi præfuisse.

§. CCXLIII.

Proculejanos ab eximio hoc jurisconsulto PEGASIANORUM nomen adsumsisse, in vulgus notum est, quamvis id vocabulum in jure non occurrat. Videtur tamen ad illud adludere Scholiastes Juvenalis, dum *ibidem* scribit: *Hinc est* PEGASIANUM *scilicet* JUS, *quod jurisperitus fuerit.* * Ex ejus libris, si quos scripsit, nihil in *Pandectas* relatum est. At citatur tamen passim, talesque ejus recensentur sententiæ, ut eum cum Labeone, Proculo, Nerva plerumque sensisse, & dissensisse a Sabino, adpareat, *l. 12. §. 3. D. de instruct. & instr. l. 7. §. 1. D. de Senator. l. 30. D. de pecul. l. 27. fin. D. de adquir. rer. dom. l. 2. §. 4. D. de his, qui not. infam. l. 116. D. de verbor. signific.* Ejus schola & scripta.

* Non prætermittenda hic ingeniosa, at miræ tamen viri doctissimi, Jac. Hasæi, sententia, qui in singulari *de Berytensi jurisconsultorum academia* diatribe *Cap. III. §. 5.* Pegasi placita jam a Vespasiani temporibus Beryti doceri solita esse, existimat, idque probat testimonio Juvenalis *Sat. III. v. 117.*

Ripa

Ripa nutrius in illa,
Ad quam Gorgonii delapsa est pinna caballi,
Quæ poetæ verba ille hac παρὰ φράσει explicat: *In illa ripa, ad quam Gorgonii caballi pinna, id est, Pegasiani juris disciplina, quasi pinna Pegasi, delapsa est, quia jus ex placitis sectæ Pegasianæ ibi docebatur.* Sed loqui ibi poetam de Egnatio Celere, Beryti nato, res ipsa docet, caussamque jam peroravit V. C. Gottfridus Mascov. *de Sectis Sabin. & Proculejan. Cap. III.* §. *5. n. 2. p. 68. seq.*

§. CCLXIV.

Ursejus Ferox. Circa eadem tempora floruisse, anteriores tamen ætate antecessisse videtur URSEJUS FEROX, cujus permagnam & sereniorem fuisse famam, vel ex eo colligas, quod ejus libros notis illustrarunt C. CASSIUS LONGINUS (§. CCXXIX. *) & JULIANUS. Proculo tamen posterior fuit, cui aliquoties denunciat testimonium, *l. 27.* §. *1. D. ad leg. Aquil. l. 11.* §. *2. D. de aqu. & aqu. pluv.* Ipse non modo a Juliano, sed & a Cassio laudatur, ex eoque manifesto consequitur, ut eum sub Nerone & Vespasianis floruisse dicamus. Proculejanorum sua ætate acerrimus fuisse videtur, dignus quippe visus, in quem strictaras conficerent duo scholæ Sabinianæ decora, C. Cassius & Salvius Julianus. *

* Quid scripserit, non minus hodie ignoramus. Opus tamen ejus non exiguum fuisse videtur. Quamvis enim Index Florentinus Juliani *libros* tantum *quatuor ad Ursejum* recenseat: ipsius

ipsius tamen *Urseji Librum* X. laudat Ulpianus apud *Pariatorem legum Mos. & Rom. tit. XI.* §. 7.

§. CCXLV.

FUFIDIUM, ignotum antehac jurisconsultum, primus ab oblivione vindicavit Jac. Cujac. *Obs. I, 9.* in eo tamen falsus, quod illum, libera adhuc republica, floruisse existimavit, * quum Atilicinum, Proculo σύγχρονον, (§. CCXXX.) laudet, *l. 5. D. de aur. arg. mund. leg.* recte id observante Grotio *de vit. jurisconf. II. 4.* Ceterum paucissimis *Pandectes* locis mentio fit hujus Fufidii, ex iisque adparet, eum scripsisse libros QUÆSTIONUM, quorum secundus laudatur *d. l. 5. D. aur. arg. mund.* Addantur, *l. 25. D. de manumiss. vind.* & *leg. 29. D. de rebus auctor. jud. possid.* Fufidius.

* Nec magis solida est Ant. Augustini divinatio, qui eumdem fuisse hunc Fufidium existimat cum illo L. Fufidio, ad quem M. Scaurum tres libros de vita sua scripsisse, quemque in aliquo patronorum numero fuisse, refert Cicero *in Bruto Cap. XXIX.* Plin. *Histor. Nat. XXX, 1.* Ita Ant. Augustin. *de nom. propr. Pand. p.* 244. sed eodem Grotii argumento refutandus. Celebris fuit Fufidiorum familia, a qua & *lex Fufidia* nomen habuit. Passim etiam Fufidiorum fit mentio a Cicerone *in Pisonem Cap. XXXV.* ab Horatio *in Satyris* & ab aliis.

§. CCXLVI.

§. CCXLVI.

Plautius. Sed & PLAUTII magnum inter jurisconsultos eorum temporum nomen fuisse, vel ex eo patet, quod ad ejus libros certatim notas scripserunt NERATIUS, JAVOLENUS, POMPONIUS, & PAULLUS. Quum vero ipse CASSIUM & PROCULUM laudet, *l.* 8. *D. de auro arg. mund. leg. l.* 43. *D. de condit. & demonstr.* & vicissim laudetur a NERATIO, *l.* 5. *D. de servit. rustic.* certissimum profecto est, eum Vespasianorum temporibus vixisse.*

* *Plautii* celeberrimi fuerunt sub Claudio & Nerone Augustis, in primis *A. Plautius*, qui primus e consularibus Britanniæ præfuit, Tacit. *Agric. Cap. XIV.* atque inde ovans rediit. Tac. *Annal. XIII,* 32. Nec magis notus *Plautius*, qui inter Messalinæ adulteros nominatus ob patrui, Auli procul dubio, merita id flagitium impune tulit. Tacit. *Annal. XI,* 30. & 36. Denique omnium celeberrimus Plautius Lateranus, qui a Nerone mori jussus, incredibile constantis atque intrepidi animi specimen edidit, laudatus ideo a Tacito *Annal. XV,* 60. & Arriano *Diss. Epictet. Lib. I. Cap.* 1. Postremo huic liberi fuerunt superstites, quos ne complecti quidem patri ante mortem licuit, teste Tacito *ibid.* Sed eodem tempore & alii celebrantur Plautii, quorum accuratius stemma confecit Reines. *ad Rupert. XXXII. p.* 106. Varosimile itaque est virorum istorum aliquem Plautii nostri vel parentem, vel fratrem fuisse.

§. CCXLVII.

§. CCXLVII.

Proximus est OCTAVENUS, de quo, quod dicamus fere nihil est, nisi quod illi a Valente, Terentio Clemente, Pomponio, Marciano & Ulpiano sæpius testimonium denuncietur,* adeoque & ipse sub Vespasianis videatur floruisse. Grot. *de vit. Jurisconf. II.* 5. Idem suspicatur, eum quædam ad EDICTUM, nec non AD LEGEM JULIAM ET PAPIAM, in quibus illustrandis eo tempore jurisconsulti præcipue exercebant ingenia, scripsisse. Quod posterius ex *l. 32. D. qui, & a quib. manum. lib. non fiunt* colligit: quamvis rem non adeo expeditam esse, observaverim *in Commentar. ad leg. Jul. & Pap. l. 1. 4. p. 15.* Octavenus.

* Laudatur hic jurisconsultus etiam ab auctore *fragmenti veteris jurisconsulti*, quod a Petro Pithœo primum in lucem protractum, postea Ant. Schultingius *Jurisprudentiæ suæ veteri & antejustinianæ* inseruit, & quidem §. *XII. p.* 806. ubi tamen falso vocatur OCTAVIANUS. Ceterum ex hoc ipso facto fragmento saltim id discimus, quod Octavenus hic meminerit legis Juniæ Norbanæ, adeoque eum post Tiberii tempora vixisse oporteat.

§. CCXLVIII.

Denique & VALERII SEVERI scripta memorantur a Juliano, *l. 30. D. de negot. gest.* adeoque satis certum est, jurisconsultum istum ante Hadriani imperium vixisse. Fallitur tamen, nisi ipse fallor, Guil. Grotius Valerius Severus.

tius *de vit. Jurisconf. II*, 5. dum Hadrianum Imp. *l.* 3. §. 2. *D. de testam.* ad hunc ipsum VALERIUM rescripsisse, existimat, quum ibi non *Severus*, sed *Verus Valerius* nominetur, & nominis istius emendatio nullius fide MSCti nitatur. Neque magis certum est, quod idem conjicit Grotius, *Valerium* hunc esse illum *Severum*, quocum Plinio Secundo litterarum commercium intercesserit: Vid. *Lib. III. Epist. 6. 18. Lib. IV, 28. Lib. 5. Epist. 1. Lib. VI. Epist. 27. Lib. IX. Epistol.* 22. Nam nec Valerii nomen exstat apud Plinium, &, si exstaret, illud eo tempore tam multis commune fuit, ut nihil certi ex eo colligere liceret. *

* Plures eo tempore passim occurrunt VALERII SEVERI, & quidem milites æque, ac aliorum ordinum homines, maxime in marmoribus. Vid. Gruter. *Inscript. p. XLIX*, 4. *p. DLXVI*, 6. *p. DCCXLV*, 6. *p. MLXXVII*, 7. Periculosum ergo est, in tanta *Valeriorum* & *Severorum* ὁμωνυμία certi quid statuere velle.

§. CCXLIX.

Status juris sub Nerva.

Hæc de Vespasianorum temporibus. Eorum successor M. COCCEJUS NERVA, Imp. jurisconsulti filius & nepos, licet breve habuerit imperium, non tamen omnino nihil ad augendam jurisprudentiam contulit. Primus PRÆTOREM FISCALEM, qui inter fiscum & privatos jus diceret, constituit, *leg.* 2. §. 32. *D. de orig. jur.* & militibus, testamenta condituris, plenissimam

mam indulgentiam dedit * *l. 1. D. de testament. milit.* Primus deinde quæstionem de statu defunctorum, elapso a morte quinquennio, vetuit, *l. 4. pr. D. ne de statu def.* quin & primus civitatibus omnibus, quæ sub Imperio Romano essent, legata relinqui permisit. Ulpian. *Fragm. XXIV*, 8. LEGIS quoque AGRARIÆ a D. Nerva latæ mentio fit *l. 1. D. de term. mot.* sed ea procul dubio SC. tantum fuit. Ulr. Obrecht. *de legib. agrar. Cap. V.*

* Idem & filiisfamilias militantibus testandi dedit facultatem, de iis saltim rebus, quas in expeditione adquisivissent. Id Trajanus postea firmavit, militibusque, licet in patria potestate constitutis, eam potestatem ratam esse voluit. Hadrianus vero eam ulterius produxit etiam ad veteranos. *pr. Inst. quib. non est perm. fac. test.*

§. CCL.

Nervæ successit TRAJANUS, *Optimi* cognomine ornatus a Senatu, laudatusque tantum non ab omnibus eorum temporum scriptoribus. Quemadmodum civilitatis laudem in omnibus rebus adfectavit: ita servavit id institutum, ut de præcipuis ad Senatum referret. Argumento sunt tot SCta, sub ejus imperio condita, inter quæ primum est RUBRIANUM, factum anno DCCCLIII. Rubrio Gallo & C. Cœlio Hispone Coss. ex Kalend. Jul. suffectis. Grut. *Inscr. pag. CCCCLXIV.* 1. quo cautum, *ut, si hi a quibus libertatem præstari*

Status juris sub Trajano. SC. Rubrianum.

stari oporteret, evocari a Pratore non adessent, neque ulla justa caussa impedirentur, Prator vero, caussa cognita, libertatem deberi, pronunciasset, eorum status eodem jure servaretur, ac si directo manumissi essent * Ita enim hoc SC. describitur *l. 26. §. 7. sequ. l. 28. l. 33. l. 36. D. de fideicomm. libert. l. 3. §. 3. D. de legit. tut.*

* In *l. 29. D. de fideicomm. libert.* Paullus addit: *Si quis, posteaquam in ea caussa esse cœperit, ut ex fideicommisso manumitti deberet, alienatus sit, eum quidem, cujus interim servus fuerit, manumittere cogi, nec hic distingui, justa an non justa caussa absit: omnino enim* LIBERTATEM EI SERVARI. Postrema verba Merill. *Observ. VI, 24.* mutanda censet, rescribendumque putat: *Omnimodo enim &* LIBERTUS *servatur*. Qua in re sequitur Græcos, præfatus, *non temere quidem se adsentiri Græcorum interpretationibus, quibus vis Latini sermonis, & potissimum verborum ad jus civile pertinentium haud satis perspecta fuerit: hic tamen rationem facere, ut eorum lectionem tueri malit*. At quæ ratio? Quod in ipso SCto ita exprimitur: *eorum status servatur*, id Paullus reddit: *ei libertat servatur*. Et quis ita loquitur: *libertus servatur?*

§. CCLII.

SC. Dasumianum. Paullo post prodiit SC. DASUMIANUM. Illud enim non multo post *Rubrianum* & *Articulejanum* factum esse, observavit Ant. Augustin. *de nom. propr. Pandect. Cap. IV. p. 325.* Eo cautum, * ut si ex justa *etiam caussa ab-*

esset,

esset, qui fideicommissariam libertatem deberet, & hoc pronunciatum esset, perinde libertas competeret, atque, si, ut oportebat, ex caussa fideicommissi manumissus esset. Ita Marcianus *l.* 51. §. 4. *D. de fideicomm. libert.* Itemque, *ut, quemcumque fideicommissam libertatem ex quacumque caussa debere pronunciatum fuerit, & eum eosve abesse contigerit, perinde haberetur, atque si, ut oportebat, ex caussa fideicommissi manumissus esset, l.* 51. §. *6. D. eod.*

* Novi ergo quid Rubriano adstructum est per SC. Dasumianum. Ex Rubriano enim ob verba, *Si adesse noluerit*, quærebatur, quænam sit caussa absentiæ, justane an injusta? si injusta, servus manumittebatur, sed fiduciarius jura patronatus amittebat. Sin justa, libertas servabatur, sed jura patronatus salva esse jubebat SC. Dasumianum, *l. 36. D. de fideic. libert.* Merill. *Observ. VI,* 24.

§. CCLIII.

SC. ARTICULEJANO Trajano IV. & Sex. Articulejo Pæto Coss. anno ab U. C. DCCCLI. facto cautum est, *ut quacumque in provincia libertas servo relicta testamento fuerit, Præses ejus provinciæ ea de re cognosceret, quamvis heres non esset ejus provinciæ, l.* 51. §. 7. *D. de fideicommiss. libert.* Inter SCta procul dubio etiam fuit illa LEX VECTIBULICI, quæ libertis municipiorum jura civitatis concessit, *l. ultim. C. de serv. reip. manum.* quamque ego iisdem temporibus conditam fuisse arbitror.* SC. Articulejanum & lex Vectibulici.

* Mu-

* Municipia olim servos manumittere plane non poterant, quia actio legis non poterat per procuratorem explicari. *l.* 123. *pr. D. de regul. jur. l.* 3. *C. de vind. lib.* Postea id permissum quidem est municipiis: at manumissi non cives erant, sed ex lege Ælia Sentia tantum in libertate morari dicebantur. Ulpian. *Fragm. I,* 12. Quum porro lex Junia Norbana omnes, quos lex Ælia Sentia in libertate morari patiebatur, Latinæ conditionis esse juberet: idem jus & municipiorum libertis competebat: donec hac lege Vectibulici participes fierent jurium civitatis. Quamobrem parum solida est V. C. Hermanni Noordkerkii observatio, legem illam Vectibulici multo antiquiorem esse temporibus Tiberii, existimantis, *in Disquis. de lege Petron. p.* 98. Potius hanc legem, quodcumque verum ejus nomen fuerit, latam esse oportet inter annum DCCLXXI. quo lex Junia Norbana lata est, & annum V. C. DCCCLXXXI. quo lex Vectibulici etiam ad provincias prolata est. *l. ult. C. de serv. reip. manumitt.* Quum vero monstrum nominis sit illud Vectibulici, anno vero V. C. DCCCLXIII. Consul cum L. Calpurnio Pisone fuerit VETTIUS RUSTICUS BOLANUS, Gruter. *Inscr. p. LXVI,* 2. *p. CXXVIII,* 5. *p. CLXIII,* 7. non dubitamus, quin scribendum sit: *lex Vettia vel Vectia Bolani.*

§. CCLIV.

SC. ἀνώνυμον de actione subsidiaria adversus magistratus.

Denique SCti, quo *actio subsidiaria adversus magistratus municipales, tutorum nominatores, si administrationis tempore non fuerint solvendo, nec ex cautione fidejussoris solidum exigi possit, indemnitatis nomine* in-

introducta est, mentio fit in constitutione DIOCLETIANI & MAXIMIANI AUG. *l.* 5. *C. de magistr. conven.* Id vero auctore Trajano factum esse, & hac ipsa lege exprimitur, & aliunde satis notum est.

§. CCLV.

Multa tamen etiam Trajanus non adhibito in consilium Senatu, RESCRIPTIS atque EDICTIS constituit. Et illorum quidem quamplurima memorantur in jure nostro: magis tamen notatu digna sunt EDICTA, veluti *de iis, qui se ipsi detulerint, parte quadam eorum, quæ contra leges ceperint, donandis*, * *l.* 13. *pr.* §. 1. *l.* 15. *l.* 16. *l.* 42. *l.* 49. *D. de jure fisci*, *l.* 5. §. 10. *D. de his, quæ ut indign.* Quod BENEFICIUM D. TRAJANI, quod in jure nostro vocatur, caput tantum fuisse videtur EDICTI severissimi, *quo delatorum calumnias compescuit*. Plin. *Panegyr. Cap. XXXIV.* Sed & de stateris adulterinis, *l.* 6. §. 1. *D. de extr. cogn.* nec non de pollicitationibus, quædam edixisse dicitur princeps optimus, *l.* 14. *D. de pollicitat.* Rescripta & edicta Trajani.

* Hæc sui ipsius delatio ad caduca, quæ fiscus capiebat, pertinebat. Quum enim lege Julia caduciaria præmia constituta essent delatoribus, quæ deinde Nero ad quartas redegerat, Suet. *Ner. Cap. X.* id vero lucrum plures moveret, ut per calumniam bona quævis, tamquam caduca deferrent: demum delatorum calumniis ita intercessit Trajanus, ut ipsis possessoribus liceret, se ipsos deferre, illudque tunc lucrum majus caperent, quam alioquin delatoribus vel quadruplatoribus *Hein. Hist. Jur. Civ. &c.* M cede-

cedebat, nempe dimidiam. *l.* 13. *pr. D. de jure fisci*. Quumque alias non omnibus promiscue liceret deferre; se ipsos deferre poterant etiam feminæ, & adolescentuli in pupillari ætate constituti, *l.* 16. *D. eod.* modo se ipsos tantum deferrent, non alios. Id enim tam rigide exigebant interpretes, ut ne illud quidem, quod servo fuerat relictum, a domino deferri paterentur, l. 13. §. 8. *D. eod.* Dubitatum etiam legimus, an heres ejus, qui contra leges ceperit, deferre posset. At DD. Fratres rescripserunt, ita demum heredes deferre posse, si is, cui plus justo datum fuerit, constituerit se ipsum deferre, idque morte præventus non potuerit. *l.* 13. §. 5. 6. *D. eod.* Plura, quæ ad hoc edictum illustrandum pertinent, observavimus *in Comment. ad leg. Jul. & Pap. Lib. III. Cap.* 10. §. 3. *p.* 714. *seq.*

§. CCLVI.

Jurisconsulti sub Nerva & Trajano. P. Juventius Celsus.

Proximum est, ut & JURISCONSULTORUM, qui sub Nerva & Trajano potissimum floruerunt, brevem recensum instituamus. Horum princeps, P. JUVENTIUS CELSUS, qui ex rationibus nostris anno ab U. C. DCCCXX. aut multo post natus,* & puer artibus elegantioribus ac philosophia Stoica probe excultus, jurisprudentiam a patre edoctus est, *l.* 20. *D. de legat. III.* cujus exemplo & Proculi sectæ se addixit. Cujac. *Obs. VIII,* 35. *XXVII,* 12. Mascov. *de sect. Sabin. & Proculej. Cap. III.* §. 7. *p.* 75. Attamen veritatis, quam sectæ studiosior, aliquando a Labeone, Nerva ipsoque patre dissensit

l. 25.

l. 25. *pr. D. de furt. l.* 29. *D. de evict. l.* 5. §. 6. *D. de condict. causs. dat.* ac Sabino & Cassio adsentiri non dubitavit, *l.* 65. §. 3. *D. de legat. III. l.* 6. *D. de condict. ob turp. causs.*

* Rationes autem ita subducimus. Juventii nostri pratura incidit in ætatem Plinii. Et hic quidem refert, eum Prætorem graviter altercatum esse cum Licinio Nepote, de sententia, quam hic in caussa Pomponii Rufi Vareni, repetundarum a Bithynis postulati, in Senatu dixerat. Plin. *Lib. VI. Epist.* 5. ea caussa acta est anno ab U. C. DCCCLIV. quia tunc *M. Acilium Rufum*, Cos. designatum, primum sententiam dixisse, alibi observat Plin. *Lib. V. Epist.* 20. qui eo anno consul suffectus fuit. Quumque ex eodem constet Plinio, *Lib. VII, Epist.* 16. leges annarias tunc adhuc religiose fuisse observatas, annum vero præturæ legitimum eo tempore fuisse ætatis trigesimum quartum, nemo ignorat, natum esse oportet Celsum nostrum circa annum DCCCXX. vel aliquot annis prius aut posterius, quia aliquot anni aliquando vel jure liberorum, vel beneficio Principis remittebantur. Tacit. *Annal. II,* 51. *l.* 2. *D. de minorib. Comment. nostr. in Leg. Jul. & Pap. II,* 6. §. 3. *p.* 324.

§. CCLVII.

Cum Nerva, qui imperio postea potitus est, aliisque conjuraverat adversus Domitianum, sed nominatus inter conjuratos, eo periculo se callide expediverat, dum persuaserat principi, se expertem esse ejus criminis, & li- Ejus honores.

& liberaliter ei fuerat pollicitus, se ipsum indagaturos sceleris socios argumentoque conjurationis perspicuo suggesturum: ita vero dimissus, rem ad cædem usque Domitiani extraxerat. Dio Cass. *Lib. LXVII. p. 765.* Philostr. *Vit. Apoll. Tyan. VII, 3.* Hoc facinus illi, cæso Domitiano, magno procul dubio adjumento fuit ad honores consequendos. Præturam enim anno ab U. C. DCCCLIV. Plin. *Lib. VI. Epist. 5.* Consulatum priorem nescio quo anno; posteriorem anno ab U. C. DCCCLXXXI. collega Marcello gessit. Noris. *de Epoch. Syro Macedon. pag. 498.* quin & inter Hadriani amicos & consiliarios fuit, Spartian. *Hadrian. Cap. XVIII.* extremis ejus annis, uti videtur, fato functus.* Vid. *Differt. nostr. de P. Juventio Celso.*

* Non ergo confundendus est noster cum filio ejusdem nominis, qui sub Antoninis Imperatoribus tamquam PROMAGISTER, libello liberti August. quo petierat ut conjugis & filii reliquias feretro fictili liceret inferre III. Non. Novembris Antio & Opimiano Coss. ordinariis, id est, anno ab U. C. DCCCCVII. subscripsit. Is libellus cum P. JUVENTII PROMAGISTRI subscriptione integer exstat in lapide apud Gruter. *p. DCVII.* eumque perperam ad jurisconsultum nostrum retulerunt Grot. *de vitis jurisc. II, 3.* & Menag. *Amœnit. jur. civ. Cap. XX. p. 98.* quum eum, tunc fere nonagenarium, Promagistri negotiosissimum officium obiisse, ne verosimile quidem videatur.

§. CCLVIII.

§. CCLVIII.

Scripsit EPISTOLAS, quarum *librum XI.* laudat Ulpianus, *l. 3. D. de minorib.* nec non QUÆSTIONUM *libros* saltim XIX. * *l. 1. D. de reb. cred. l. 9. §. 2. D. de hered. instit. l. 19. D. de aur. arg. leg.* itemque COMMENTARIOS, quorum *liber VII.* laudatur, *l. 19. §. 6. D. de aur. arg. mund.* Ex nullo vero alio opere Tribonianus fragmenta in *Pandectas* retulit, quam ex DIGESTORUM *libris XXXIX.* ut illi soli ea ætate adhuc exstitisse videantur. Somniare dixeris Bern. Rutil. *in Vit. jurisconſ. Cap. LVIII.* qui Celso nostro INSTITUTIONUM *libros XX.* nec non JAN. VINC. GRAVINA, qui ei librum DE USUCAPIONIBUS tribuit, in eoque illum crebram patris sui mentionem facere addit, quum CELSI *patris* vix semel ac iterum mentio fiat in toto *Pandectarum* opere. Nec non scripta.

* Quales fuerint scripti a veteribus jurisconsultis QUÆSTIONUN libri, (tales enim præter nostrum & Africanus, Mæcianus, Cervidius Scævola, Tertullianus, Papinianus, Callistratus & Julius Paullus reliquerunt,) ostenderunt Jac. Cujac. *in Tract. I. in African.* V. A. Corn. van Bynkershoeck *ad l. tecta Cap. I. p. 6.* & Ev. Otto *in Papiniano Cap. XII. p. 234.* Nimirum quum sæpe JCti inciderent in problemata juris; ea, publice tractata, editis quæstionum libris evulgabant jurisconsulti, rationesque, cur eæ decisiones placuerint, diligentius atque

exquisitius, quam in *Responsorum libris*, explicabant. Ex quo simul intelligitur, cur inscriptionem QUÆSTIONUM PUBLICE TRACTATARUM operi suo præfixerit Cervidius Scævola.

§. CCLIX.

Neratius Priscus. Σύγχρονος P. Juventio Celso, ejusque condiscipulus, (siquidem uterque Celso patri in schola Proculejana successit, *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.*) fuit NERATIUS PRISCUS, * vir omnibus probatissimus & doctrina moribusque eximius, & tam carus Trajano Imperatori, ut hic non modo consiliis ejus uteretur, *l.* 5. *D. si a parent. quis manumiss.* sed & ex multorum sententia eum successorem designaret, eique aliquando diceret: *Commendo tibi provincias, si quid mihi fatale acciderit.* Spartian. *Hadr. Cap. IV.* Consul fuit, collega Annio Vero, *l.* 6. *D. ad leg. Cornel. de sicar.* posteaque & inter Hadriani consiliarios locum habuit, Spartian. *Hadr. Cap. XVIII.* sub quo principe & decessisse illum, opinor.

* In veteris JCti *fragmento Regularum* apud Schultingh. vocatur NERATIUS PROCLUS. Sed aut *Priscus* rescribendum, quod Pithœo placuit, aut *&* PROCULUS, quod ego malim. Ceterum, quum apud Ulpian. *Fragm. tit. XI.* §. 28. PRISCUS dicatur inter Proculejanos & Cassianos in quæstione de pubertate ita se medium gessisse, ut amborum sententiam conjungeret, incertum est, nosterne sit intelligendus, an Javolenus,

lenus, quia uterque & ejusdem cognominis, & maximæ auctoritatis fuerit. Schulting. *Jurisp. vet. antejustin. p.* 604.

§. CCLX.

Plura reliquerat ingenii monimenta, veluti REGULARUM *libros XV.* MEMBRANARUM *libros VII.* RESPONSORUM *libros III.* quæ sola in Indice Florentino memorantur. At præter hæc opera laudantur etiam *libri* EPISTOLARUM, * *l.* 12. §. 35. *D. de instr. & instr. leg. libri* EX PLAUTIO, *L.* 5. *D. de serv. præd. rustic. libri* DE NUPTIIS apud Gell. *Noct. Attic.* IX, 4. Edidit etiam NOTAS AD FULCINIUM, *l.* 43. *D. de mort. causs. donat.* quemadmodum & AD NERATIUM *Notarum libros IV.* reliquerat Julius Paullus. Ceterum & Neratium fecisse cum Proculo, vel schola, ex qua prodierat, satis superque demonstrat Mascov. *de Sect. Sabin. & Procul.* III, 8. *pag.* 76. Ejus scripta.

* Videtur Neratius litterarum commercium habuisse cum viris, qui tum floruerunt, doctissimis. Nam & Plinius, quas *Lib. II. Epist.* 13. *Lib. VI. Epist.* 8. & *Lib. VII. Epist.* 8. & 19. ad Priscum dedit, epistolas, ad Neratium nostrum videtur scripsisse. At EPISTOLÆ tamen, quales Proculus, Celsus, Neratius, aliique veteres jurisconsulti reliquerunt, non tam ad familiares amoris caussa & de negotiis privatis, quam ad jurisconsultos de quæstionibus juris dubiis,

vel ad consulentes, de speciebus ambiguis scriptae videntur.

§. CCLXI.

T. Aristo. Iisdem temporibus inclaruit T. ARISTO, aequalis Celso & Neratio, quibuscum illi & litterarum commercium intercessit. *l.* 19. §. 2. *D. locat. l.* 3. *pr. D. quae res pign. vel hypot. l.* 29. §. 1. *D. de statulib.* Ex quo tamen non consequitur, eum Proculejanis esse adnumerandum, & a Pegasi sane opinione suam sejungit sententiam. *l.* 19. *D. de hered. instit.* Amicissimus fuit Plinio, qui *Lib. I. Epist.* 22. illi, pertinaciter aegrotanti, tamquam jam mortuo, tanta facundia parentavit, ut simul veram perfecti jurisconsulti imaginem, qualem illo tempore animo concipiebant viri docti, ob oculos ponere voluisse videatur.*

* Primo generatim laudat ejus gravitatem, sanctitatem, doctrinam, quam tam variam ac diffusam esse ait, *ut sibi non unus homo, sed litterae ipsae, omnesque bonae artes, in uno homine summum periculum adire videantur.* Deinde inprimis eruditionis juridicae ambitum ita circumscribit: *Quam peritus ille & privati juris & publici? quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet? nihil est, quod discere velis, quod ille docere non possit. Mihi certe, quoties aliquid abditum quaero, ille thesaurus est.* Laudat porro ejus in sermonibus fidem, in respondendo circumspectam tarditatem, frugalitatem in victu & cultu, magnitudinem animi, quae nihil ad ostentationem, omnia ad conscien-

tiam

tiam referat. Denique eum tamquam genuinum Stoæ alumnum describit, quamvis enim non sectetur gymnasia & porticus, nec disputationibus longis aliorum ocium suumque delectet, sed in toga negotiisque versetur, multosque advocatione, plures consilio juvet: non tamen facile quemquam eorum, qui sapientiæ studium habitu corporis præferant, huic viro videri comparandum. Addit, nemini illum castitate, pietate, justitia, fortitudine, patientia in morbo pertinacissimo, etiam primo loco cedere: quin jam sibi paucisque aliis aperuisse eum consilium, sponte exeundi e vita, si medici morbum insuperabilem esse renunciarent. Quæ omnia argumento sunt, Aristonem more sæculi philosophiam Stoicam cum accuratiore jurisperitia omniumque bonarum artium scientia conjunxisse.

§. CCLXII.

De scriptis Aristonis, quod mireris, nihil Plinius. Ex jure tamen nostro patet, illum notasse AD CASSIUM, *l.* 7. §. 3. *l.* 17. *D. de usufr.* AD SABINUM, *l.* 6. *D. de usu & habitat.* *l.* 3. §. 1. *D. de penu. leg.* nec non AD LIBROS POSTERIORUM LABEONIS, *l.* 17. §. *ult.* *D. de hered. instit.* Librum porro illius DE FURTIS laudat Gell. *Noct. Attic.* XI. 18. & collectionem DECRETORUM FRONTINIANORUM * Pomponius *l. ult. D. de adquir. vel amitt. possess.* An & RESPONSA, & DIGESTA scripserit, (quod ex *l.* 8. §. 5. *D. si serv. vind.* & *l.* 44. *D. solut. matr.* colligunt,) alii viderint. Ejus scripta.

 * At

* At quid DECRETA FRONTINIANA? id hodie nemo facile dixerit. Videtur tamen quidam vel *Frontinus*, vel *Fronto* in jurisdictione sua multa severe ac prudenter decrevisse, quæ deinde digna visa Aristoni, quæ animadversionibus suis illustraret. Ceterum ad *Frontonem* quemdam rescribit Trajanus, *l.* 5. *D. de pen.* & M. Cornelius Fronto Consul fuit anno ab U. C. DCCCLII. idem fortassis cum priore. Sed alii quoque circa eadem tempora passim memorantur *Frontones* & *Frontini*, quos recenset Ant. August. *de nom. propr. Pand. p.* 272. 353. 361. 377. 379. & 399.

§. CCLXIII.

Arrianus, Servilius, Vivianus. Minus celebres ea ætate fuerunt ARRIANUS, SERVILIUS & VIVIANUS. *Arrianum* Guil. Grotius eumdem esse suspicatur cum illo, ad quem litteras dedit Plin. *Lib. I. Epist.* 2. *Lib. II. Epist.* 11. & 12. *Lib. IV. Epist.* 8. & alibi. Sed id incertum. Certius multo est, eum scripsisse libros DE INTERDICTIS, qui citantur *l.* 11. *D. de hered. petit. Servilius* a solo Terentio Clemente laudatur, & ita quidem, ut eum Proculo posteriorem fuisse adpareat,* *l.* 10. *D. de jure patron.* Postremus Vivianus, laudatus subinde a Cervidio Scævola, Pomponio, Ulpiano, Paullo, ipse aliquando Sabino, Cassio & Proculo testimonium denunciat. Quædam scripsisse videtur AD EDICTUM, ad quæ deinde notas edidit Pomponius. *L.* 17. §. 4. *D. commodati.*

* Ex quo manifestum est, quamvis pro *Servilius*

lius plerique codices MSSC. habeant SERVIUS, hic tamen intelligi non posse Servium Sulpicium. Quandoquidem tamen jurisconsulti veteres raro citarunt obscurioris famæ homines: elegans profecto est conjectura V. A. Corn. van Bynkersh. *Observ. V*, 23. *p.* 125. pro *Servilio* rescribentis *Cervidium*, puta Scævolam, & qui per ætatem & laudari a Terentio Clemente, & laudare Proculum potuit.

§. CCLXIV.

De serenioris famæ jurisconsulti, MINUCII NATALIS, ætate eo minus dubitare licet, quod ad eum rescripsisse dicitur Trajanus, *l. 9. D. de feriis*. Cujac. *Observ. VII*, 2. & ita quidem, ut eum tunc Proconsulem fuisse adpareat, quippe cujus de officio ibi Ulpianus disseruit. Firmant hanc conjecturam marmora apud Gruter. *Inscr. p. LIX*, 8. & *p. XLIX*, 6. in quorum altero PROCOS. LIBYÆ; in altero LEG. AUG. PRO PR. PROVINCIÆ MOESIÆ INFERIORIS vocatur. * Sabinianum se suo judicio prodit. *l. 61. D. de rei vindic. l. 22. D. de reb. cred. l. 6. §. 4. D. de act. emti*. Cujac. *Observ. X*, 4. Quid vero scripserit, hodie fere nescimus, quamvis ejus libros, qualescumque fuerint, notis a JULIANO illustratos esse, satis constet. Minucius Natalis.

* Ex eadem inscriptione patet, Minucio huic prænomen fuisse *Lucio*, itemque eum & Consulem & Augurem fuisse. Tota enim ita se habet:

HERCULI
TIBURT. VICT.
ET CETERIS DIS
PRÆT. † TIBURT.
L. MINUCIUS
COS. AUGUR
LEG. AUG. PR. PR.
PROVINCIÆ
MOESIÆ INFER.
VOTIS SUSCE.

† Apianus rectius legit: P E N A T.

In quem vero annum hic consulatus L. Minucii Natalis incidat, nullo judicio deprehenditur.

§. CCLXV.

An & Calvisius?

CALVISII cujusdam nomen jurisconsultorum catalogo ideo inseruit Guil. Grot. *de vit. JCt. II*, 5. quod Plinius Secundus *Lib. V. Epist.* 7. Calvisio cuidam dat negotium, Decurionum Comensium ordinem docendi, quid justum sit circa legata municipio relicta. Sed quum talia, ut non dicam cuivis ex trivio, saltim mediocriter prudenti diligentique homini mandare potuerit Plinius: ego ideo Comensem illum non dixerim jurisconsultum, multo minus illum auctorem crediderim ACTIONIS CALVISIANÆ, cujus originem ad eumdem referre non dubitet Grotius.

§. CCLXVI.

Lælius Felix.

Meliore jure hic locum damus LÆLIO FELICI, quem ad Hadriani tempora vitam produxisse, patet ex *l.* 3. *D. si pars hered. pet.* Scripsit AD MUCIUM, ex quo libro quæ-

dam decerpsit Gell. *Noct. Attic. XV*, 27. Nec aliunde esse videntur, quæ ab eo αὐτόπτῃ scripta esse dicuntur de muliere Alexandrina, quinque simul utero gestante. * *d. l.* 3. *D. si pars hered. pet.* Ceterum Lælii Felicis testimonio utitur etiam Paullus *l.* 43. *D. de hered. pet.*

* Eamdem historiam narrant etiam Cajus *l.* 7. *D. de reb. dub.* Julianus *l. 36. D. de solut.* Phlegon *de Mirabil. Cap. XXIX.* & Jul. Capitolin. *in Antonino Pio Cap. IX.* sed circumstantiis tam discrepantibus, ut ambiguus hæreas, idemne, an diversa narrent. Totam rem cum cura expenderunt Rigalt. *ad Tertullian. de Anima Cap. XVII. p.* 81. & Car. Hannibal. Fabrott. *Exercit. Select. II.*

§. CCLXVII.

Progredimur ad HADRIANUM IMP. sub quo novam veluti faciem induisse jurisprudentiam, inter omnes constat. Juvenis adhuc, quum futuri sollicitus Virgilianas sortes consuleret, sors exiit illud *Æneid. Lib. VI. v.* 809.

Sub Hadriano maximā mutationem subiit jurisprudentia.

Quis procul ille autem, ramis insignis oliva
Sacra ferens? Nosco crines, incanaque menta
Regis Romani, primam qui LEGIBUS urbem
Fundabit.

teste Spartiano *in Hadr. Cap. II.* Quam sortem probante eventu, Hadrianus in publica privataque vita Numam imitari studuit. Aurel. Victor *Schotti Cap. XIV.* Dodvvell.

Prælect. Cambden. VII. p. 295. sequ. In eo tamen præcipue se ad Numæ exemplum composuit, quod legibus armavit rempublicam, quod in eo laudant Latin. Pacat. *Panegyr. Cap. XI.* Oros. *Lib. VII. Cap. 13.* Jo. Sarisber. *Nugar. curial. Lib. VIII. Cap. 19.*

§. CCLXVIII.

Ejus auspiciis conditum edictum perpetuum.

Sic primus condi jussit Edictum perpetuum, quum Prætores ad ejus usque tempora edicto singulis fere annis novi quid adstruxissent.* Falluntur enim, qui Paullo Diacono credentes, eam laudem Antonino Pio tribuunt, vel decepti loco Aurelii Victoris male sano, Didio Juliano edictum illud deberi, contendunt, veluti Garro *ad l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* & Hugo Grot. *Flor. spars. p.* 87. Hadriani vero auspiciis hunc laborem suscepisse SALVIUM JULIANUM, testantur Eutrop. *VIII, 9.* & ipse Justinianus, *Constit. Græc. de confirmat. Digest. §. 18.*

* Durasse hunc morem ad Hadriani usque tempora, probari potest luculento loco, *l. 6. §. 1. D. de custod. & exhibit. reor.* ubi Marcianus: *Sed & caput*, inquit, *mandatorum exstat, quo D. Pius, quum provinciæ Asiæ præerat*, SUB EDICTO PROPOSUIT, *ut irenarchæ, quum adprehenderint latrones, interrogent eos de sociis & receptatoribus*, cetera. Asiam autem eum multo ante, quam ab Hadriano esset adoptatus, rexisse sub Hadriano, patet ex Julio Capitol. *in Anton. Pio Cap. III.* Si ergo Procos. tunc adhuc edicta

sub

sub auspicia magistratus sui proposuerunt: quidni & Praetores?

§. CCLXIX.

Auctor est Eusebius *Chron. n. MMCXLVII.* illo Abraami anno in lucem prodiisse Edictum perpetuum: qui annus inchoandus est a Kal. Octobr. anni ab U. C. DCCCLXXXIV. aerae Dion. CXXX. Quum vero sequente demum anno Hadrianus celebrarit Quindecennalia, quae ut plurimum illustrium legum promulgatione solebant celebrari: Ant. Pagi *Differt. hypat. Part. II. Cap. 4. §. 3. pag. 123.* genuina publicati edicti perpetui aera incidere videtur in annum aerae Dionys. CXXXI. quo Ser. Octavius Laenas Pontianus & M. Anton. Rufinus Consules fuerunt.* Ant. Pagi *Critic. Baron. Tomo I. p. 127.* Tillemont. *Hist. Imp. Tom. II. Parte 2. p. 408.* Quo anno?

* Errant ergo tum Baronius, qui Edictum anno aerae Dionys. CXXXIV. conditum putat, tum Ren. Bottereau, qui *in Hadriano legislat. p. 189.* aeram illam figit in anno CXXXII. Nos Eusebium eo tutius sequi videmur, quo certius constat, illum antiquiora pleraque ex Julio Africano exscripsisse: hunc vero Chronologiam suam perduxisse ad annum aerae Dionys. CCXXI. adeoque nonaginta circiter annis abfuisse ab illis Hadriani temporibus. Georg. Syncell. *Chron. p. 212.* Quis vero dubitet, quin tum adhuc extiterint incorrupta monimenta, ex quibus genuinum publicati edicti perpetui annum eruere potuerit scriptor diligentissimus?

§. CCLXX.

Auctor ejus Salvius Julianus.

Composuisse illud Edictum perpetuum SALVIUM JULIANUM, jurisconsultum celeberrimum, non modo Eusebius & Eutropius observant, verum etiam Justinianus, *l.* 2. §. 18. *C. de vet. jur. enucl.* & *l.* 10. *C. de condict. indeb.* ubi *summa auctoritatis homo*, *&* EDICTI PERPETUI ORDINATOR adpellatur. Quum vero & ali tum floruerint jurisconsulti eximii, & Juliano nihilo deteriores: ratio, cur ei potissimum id negotii datum sit, vix alia reddi poterit, quam quod ille tum praturam gesserit, eumque adeo in edicto scribendo laborare oportuerit. * Idque & inde colligimus, quod Julianus translatitiis edictis quædam nova, veluti *de conjungendis cum emancipato liberis ejus*, addidit: *l.* 3. *de conj. cum emanc. lib.* quod nonnisi a Prætore fieri potuisse, novimus.

* Ipse sane præturæ suæ meminit Julianus, *l.* 5. *D. de manum. vind.* Ea vero temporis rationes commode incidere potuit in hunc annum æræ Dionys. CXXXI. Vix credibile est, sine æmulatione JCtorum, maxime diversæ sectæ deditorum, huic Sabiniano dari id negotium potuisse, quum facile prævidere potuerint illi, hominem pleraque sectæ suæ placita edicto inserturum. Commodissima vero ratio componendi hanc litem hæc esse potuit, ut negotium id delegaretur ei, qui esset Prætor in hunc annum designatus. Ita enim non erat quod Proculejani irascerentur Juliano, qui forte magis, quam Prin-

cipis

cipis judicio, Spartam hanc nactus videbatur.

§. CCLXXI.

Quamvis autem in eo potissimum constiterit Salvii Juliani opera, ut jus, *quod varie inconditeque a Prætoribus* adhuc *promebatur*, IN ORDINEM COMPONERET, Aurel. Victor *Schott* C. XIX. ORDINARET, *l.* 10. *C. de condict. indeb.* & CONDERET. * *leg.* 2. §. 18. *C. de vet. jur. enucl.* certissimum tamen est, eumdem non modo quædam de novo adjecisse, *l.* 3. *D. de conj. cum emanc. lib.* vel omisisse, tamquam quæ usu jam exolevissent, ex. gr. edictum *de fluminibus retandis* apud Gell. *Noct. Attic. XI*, 17. sed & aliqua immutasse, uti observatur ab Edicti interpretibus, *l* 1. *D. quod met. causs.* *l.* 1. §. 1. *D. commod. quin* & sectæ suæ servientem, quædam Sabinianorum placita edicto inseruisse, & Proculejanorum hoc modo explosisse sententias, *leg.* 1. §. 1. *D. de jure fisci.* In quonam constiterit Juliani opera?

* Talia veterum Prætorum edicta eo tempore adhuc permulta exstabant, maxime in bibliotheca Ulpia, in qua integrum eorum volumen reperit evolvitque paullo post Gellius, ceu ipse testatur *Lib. XI. Cap.* 17. Bibliotheca ista, collecta a Trajano, & legum, SCtorum, edictorum, aliorumque monimentorum collectionibus refertissima, initio in templo Trajani stetit, & postea in thermas Diocletianas translata est, ubi se illa usum esse testatur Vopisc. *in vita Taciti Cap. VIII.* & *in vita Aureliani Cap. VIII.* Ve-

Vocatam esse hanc Bibliothecam *Athenaica*, ex codice Palatino Trebellii Pollionis *de triginta tyrann. Cap. X.* observat Claud. Salmas. *ad Script. Hist. Aug. p.* 302. Sed impressi plerique ibi pro *athenaicis* habent *archiva*.

§. CCLXXII.

Edictum perpetuum oratione principis & SCto firmatū.

Ceterum hoc edictum adeo se probavit & Hadriano Imp. & Senatui, ut ille ORATIONE, quæ in *constit. Græca de confirm. Digest.* §. 18. *λόγος τ͂ Ἀδριανῦς ἐν κοινῷ διεξελθὼν ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρης Ῥώμης*, *oratio Hadriani in Senatu veteris Romæ recitata* adpellatur; * hic SCto in principis sententiam facto istud ratum haberet. Id SC. postea ipsi edicto loco præfationis præmissum esse, ex *l.* 102. *pr. D. de reg. jur.* luculenter conjecit Jac. Gothofred. *in Commentar. ad Reg. Jur. p.* 449.

* Ex hac oratione principis integram sententiam servavit Justinianus *d.* §. 18. quæ & ab ipso Juliano repetitur in *l.* 12. *D. de legib.* & ab eo aliisque quoque Jurisconsultis, mutatis tantum verbis, sæpe inculcata est, in *l.* 10. *l.* 11. *&* *l.* 13. *D. eod.* puta, ut *si quid præter id, quod jam ordinatum sit, emerserit, conveniens sit, eos, qui in magistratu sint, conari decidere, & remedium imponere secundum eorum, quæ jam ordinata sint, consequentiam.*

§. CCLXXIII.

Ejus auctoritas.

Ex eo ergo tempore edictum illud, a Juliano conditum, pro norma jurisdictionis perpetua atque immutabili fuit, dictum-

ctumque est κατ' ἐξοχὴν EDICTUM, *l.* 1. *l.* 2. *C. de succes. edictum* EDICTUM PERPETUUM, Gell. *Noct. Attic.* X. 15. Eutrop. *VIII*, 9. ΔΙΗΝΕΚΕΣ ΔΙΑΤΑΓΜΑ, Pæan. *Metaphr. Eutrop. ibi.* EDICTI FORMA, *l.* 8. *D. de calumn.* EDICTI PERPETUI AUCTORITAS, *l.* 3. *C. de edendo.* JURIS AUCTORITAS, *leg.* 18. *C. Gregor. de pact.* EDICTI PERPETUI CURSUS, *l.* 6. *C. qui adm. ad bon. possess.* FORMA CONSTITUTA, *l.* 1. *C. de inoffic. test.* FORMA JURIS, *l.* 1. *C. si tut. vel curat. interv.* FORMA JURISDICTIONIS, * *l.* 5. §. 1. *D. ut legat. seu fideic. causs.* JURISDICTIONIS TENOR, *l.* 5. *C. de his quæ vi metusv. causs.* PERPETUA JURISDICTIO, *l.* 2. *C. de restit. mil.* INDUBITATUM JUS, *l.* 2. *C. Gregor. de pact. & transact.* JURIS RATIO, *l.* 7. *C. Greg. eod.* LEX, *l.* 1. §. 2. *D. unde cogn.* denique JUS PERPETUUM, *l.* 5. *C. de adpellat.*

* Apud Græcos primum invaluerat, ut edicta qualiacumque τύποι vocarentur, hinc τύπος ἐπαρχικὸς *edictum præfectorium. Nov. CLXVI. in rubr. Nov. CLXVII. seq. in rubr.* θεῖος τύπος, *edictum Imperatoris. Nov. CLXII.* γενικὸς τύπος, *generale edictum.* Id postea Latino FORMA expresserunt, cui adeo adsueverunt jurisconsulti, ut *formas* vel τύπους vocarent quaslibet leges, sanctiones, constitutiones principum, *l.* 31. *D. de administr. l.* 10. *D. de pact. l.* 14. *D. de alim. & cibar. leg. l.* 1. *C. de jure domin. l.* 23. *C. de excusat.* Sic & *formam oraculi sui* Principes vocabant constitutionem suam. *l.* 1. *C. Theod. de rei vind.*

vind. Immo & sententia ad legis vel constitutionis præscriptum lata *forma* vocabatur, *l.* 11. *C. Theod. de bon. proscript.* & τέλειον ἐπιτιθέναι τύπον est *sententiam definitivam ferre. Nov. XXIV. Cap.* 5.

§. CCLXXIV.

Edicto ne principes quidem derogare audebant.

Immo tantum abest, ut magistratibus, publicato jam edicto perpetuo, novi quid edictis suis sancire liceret, ut ipsi Principes passim profiterentur, non esse ulli permittendum, jurisdictionis formam mutare, vel juri publico derogare, *l.* 13. *C. de testam.* absurdum esse, edicti perpetui negligi formam, *l.* 2. *C. de condit. insert.* eoque nomine frustra supplicari, *l.* 2. *C. de success. edict.* & temere desiderari pœnam, edicto perpetuo præstitutam ulli concedi, *l.* 2. *C. de in jus voc.* frustra denique remedium a principe quæri, ubi supplicem ratio juris impugnet. *l.* 1. *C. Hermog. de calumn.* Si quid etiam ex edicto perpetuo fuerat decretum: ne adpellationi quidem locum fuisse, docet Paullus *l.* 7. §. 1. *D. de adpellat. recip. vel non** Donell. *Commentar. in lib. XXVIII. Cap.* 6. *p.* 437.

* Id tamen cum grano salis accipiendum. Potest in edicto ad factum adplicando non minus labi judex, ac id adplicando alio jure. Et si ex tali adplicatione perversa oritur gravamen, ob quod superiorem judicem adpellare licet: quidni etiam, si edictum perperam facto sit adplicatum? Verba Paulli *d. l.* 7. §. 1. *D. de adpellat. recip. vel non*, ita se habent: *Item si ex perpetuo edicto aliquid decernatur,*

ID

ID QUO MINUS FIAT, *non permittitur adpellare*. Sensus ergo est, si quis adpellatione sua impedire velit, quo minus secundum edictum decernatur, eo fortassis obtentu, quod illud edicti caput exoleverit, ejus non recipiendam esse adpellationem, quum perpetua sit atque indubia edicti auctoritas.

§. CCLXXV.

Memoratur etiam in jure nostro EDICTUM PROVINCIALE perpetuum, quod Henr. Dodvvellus ab eodem Hadriano; Ezech. Spanhemius sub Antonino quodam conditum putat. Sed illud vere cum Praetorio unum idemque fuit, idque nomen tulit in provinciis, quum in urbe *praetorium*, *urbanum*, itemque *urbicum* adpellaretur. * Sane & seriem vel ordinem eumdem fuisse in edictis urbano & provinciali, observavit Jac. Gothofredus *in Serie edicti perpet.* & Cajus, qui edictum provinciale luculento commentario illustravit, promiscue utitur formulis: AIT PROCOS. & AIT PRÆTOR, *l.* 4. *D. quod quisque jur. l.* 1. §. 2. *D. quod cujusc. univers. nom.*

Edictum provinciale idē cum urbano.

* Quum jam libera republica Praesides pleraque edicti urbani capita in sua edicta provincialia transferrent: (§. LXXX. *) ad quid opus fuisset singulari edicto provinciali sub Imperatoribus? Accedit, quod Aristides *Orat. in Romam p.* 395. *edit. Guil. Canteri*, quum paullo ante *p.* 390. meminisset θεσμῶν ϗ τάξεων ἀφύκτων ἅπασιν ἐπισταθέντων, *legum & ORDINIS PERPETUI omnibus traditi*, sta-

statim pergit: οὐδὲ γὰρ δεῖ νῦν περιήγησιν γῆς γράφειν, οὐδ' ὡς ἕκαστοι χρῶνται νόμοις ἀπαριθμεῖν· ἀλλ' ὑμεῖς ἅπασι περιηγηταὶ κοινοὶ γεγόνατε, διαπετάσαντες ἁπάσης τῆς οἰκουμένης τὰς πύλας καὶ παρασχόντες ἐξουσίαν αὐτόπτας πάντων τοὺς θέλοντας γίνεσθαι, ΝΟΜΟΥΣ ΚΟΙΝΟΥΣ ἅπασι τάξαντες. *Nulla nunc terræ descriptione opus est, nec singulorum leges recensere quidquam attinet, postquam vos communes omnium orbis exploratores exstitistis, totiusque terræ portis apertis, unicuique, quod vellet inspiciendi facultatem dedistis*, COMMUNES*que* OMNIBUS LEGES *tulistis*. Qui νόμοι ἅπασι κοινοὶ non alii sunt, quam edictum perpetuum, provinciis cum urbe commune, ceu ipse hæc verba accepit Ez. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. II. Cap. 7. p.* 285. Recte ergo Ant. Pagi *Critic. Baron. Tom. I. p.* 127. scribit: Edicto perpetuo omnes civitates Romanæ urbis leges sequi jussæ sunt: quamvis vir doctissimus, dum istud edictum & hodie exstare, existimat, illa opinione sua omnino fallatur.

§. CCLXXVI.

Qui restituere conati sint edictum perpetuum?

Quum vero præclarus ille Romanæ jurisprudentiæ fundus temporum injuria jam pridem perierit: de restituendo illo jam inde a renatis litteris cogitarunt viri doctissimi, quamvis non eodem omnes successu. EGUINARIUS BARO *in Manualibus juris*, nec ordinis, a Juliano observati, ullam rationem habuit, &, judice Jac. Gothofredo *in Manual. jur. pag.* 47. *sciens sæpe ea edicta confinxit, quæ numquam fuerunt, sed quæ sunt ex jurisconsultorum placitis, moribus Romano-*

rum,

rum, antiquis legibus, vel etiam novis principum constitutionibus. Majore religione edicti perpetui reliquias collegit GUIL. RANCHINUS, quamvis & ipse non ad genuinum, qui Prætori placuerat, ordinem, sed secundum seriem titulorum Pandectarum, capita edicti disposuerit.

§. CCLXXXII.

Quandoquidem tamen haud parum interest studiosi juris, ordinem seriemque edicti perpetui non ignotum esse: primum HUB. GIPHANIUS *in Oeconomia juris* illum non infeliciter ostendit: deinde & PETR. PITENIUS JC. Florentinus scripsit librum *de oeconomia edicti perpetui*, mihi adhuc nondum visum, at laudatum a V. C. Jo. Alb. Fabricio *Biblioth. Lat. Vol. III. p.* 788. Denique omnium industriam superavit Jac. Gothofredus, edita & quatuor fontibus juris civilis inserta tabula, quam *seriem edicti perpetui* inscripsit. * Qui ejusdem œconomiã vel ordinẽ ostenderint?

* At hi omnes tamen spicilegium satis magnum reliquerunt aliorum industriæ. Nos ipsi in schedis habemus EDICTUM PERPETUUM, multorum annorum adfectum magis, quam perfectum opus, in quo tria potissimum nobis proposuimus: *primum*, ut historiam edictorum & edicti perpetui demus quam accuratissimam: *alterum*, ut ipsum edictum non modo ordini atque integritati suæ, quoad ejus fieri potest, restituamus, sed & omnia probationibus luculentissimis firmemus: *tertium*, ut fragmenta veterum jurisconsultorum, qui edictum perpetuum commentariis

riis suis illustrarunt, omnia suis quæque locis aptemus, eoque modo genuinam eorum speciem in clarissima luce collocemus. Utinam demum colophonem imponere liceret laborioso operi! Sperarem, jurisprudentiæ haud parum lucis ex his vigiliis meis accessurum. Sed hæc Deo curæ erunt.

§. CCLXXVIII.

Quam mutationem editum perpetuum in juris prudentiæ studio attulerit?

Neque hic prætermittendum videtur, edictum perpetuum in ipso etiam juris studio mutationem haud exiguam attulisse. Quum enim antea a legibus XII. Tabularum auspicarentur jurisprudentiam: jam eam ab edicto exordiebantur, si credimus *Gothofredo Man. jur. p. 9.* quod tamen jam Ciceronis temporibus fieri cœpisse, jam supra a nobis observatum est. (§. LXXIV.*) Deinde quum antea in libris Sabini, aliorumque jurisconsultorum illustrandis potissimum exercerent ingenium: ex eo tempore ad Editum plerique scripserunt, ejusque ordinem in operibus suis tantum non omnibus sunt sequuti. * Hub. Giphan. *Oecon. jur. p.* 120. Ev. Otto *in Papiniano XII, 6. p.* 259.

* Sunt, qui & sectas, condito edicto perpetuo, paullatim interiisse existimant. Godefr. Mascov. *de Sect. Sabin. & Procul. Cap. VII.* Sed id non adeo liquido probatur. Quædam Julianum ex Sabinianorum sententia edixisse, ipsi supra ex *l. 1. §. 1. D. de jur. fisci* ostendimus (§. CCLXXI.) Sed pauciora hæc fortassis fuerunt, quam ut inde sectis immineret periculum. Et fue-

runt

runt sane etiam post Hadriani tempora jurisconsulti, alterutri sectæ addictiores: adeoque probabilius est, principium interpretationibus ac decisionibus paullatim factum esse, ut Jurisconsulti secum invicem in gratiam redirent.

§. CCLXXIX.

Iisdem temporibus etiam EDICTUM ÆDILITIUM perpetuum conditum esse, suspicatur Hen. Dodvvellus, sed sine auctore: nec admodum probabilis est hæc viri doctissimi divinatio. Primo enim quædam Edicti Ædilitii capita translata fuerant in edictum perpetuum. *Constat. tanta.* §. 5. *de confirm. Digest. Const. omnem reip.* §. 4. *ad Antecess.* Cur vero, quæso, id factum fuisset, si singulare exstitisset, aut ex Hadriani sententia conficiendum fuisset edictum Ædilitium perpetuum? * Deinde jam eo tempore evilueerat Ædilium curulium jurisdictio, ut de eorum officio nec titulus singularis exstet in *Pandectis*, nec liber singularis jurisconsulti ullius exstiterit, quum tamen de multo minoribus magistratibus justis libris egerint. Papiniani enim librum *ἀστυνομικῶν* ad Ædiles municipales pertinuisse, observavit V. C. Ev. Otto *in Papinian. Cap. XII.* §. 5. *pag.* 253. *sequ.*

An & Ædilitium edictum perpetuum exstiterit?

* Pleraque veteris Edicti Ædilitii capita, quorum supra quædam ex antiquitatis parietinis eruimus, (§. LXXVII. seq.) jam illo tempore ab usu recesserant. Tria vero, quæ adhuc in foro usum aliquem habebant, (§. LXXVI.) tanti non visa sunt, ut inde

novum systema vel edictum Ædilitium perpetuum contexeret, sed ea edicto prætorio inseri jussit. Hinc quamvis insequentis sæculi scriptores, CAJUS, ULPIANUS & PAULUS *binos* quisque *libros* AD EDICTUM ÆDILIUM CURULIUM scripserint: in iis tamen non alia, quam quæ in *Pandectis* memorantur, capita interpretati sunt, ut facile adpareat, eos non tam ad singulare aliquod edictum ædilitium perpetuum, quam ad titulum edicti perpetui *de Ædilitio edicto*, qui inter postremos edicti erat, scripsisse. Ev. Otto *de tutel. viar. Lib. III. Cap. 2. p. 429.*

§. CCLXXX.

Advocatus fisci institutus, restitutaque jurisconsultis facultas respondendi.

In eo etiam novi quid invexit Hadrianus, quod primus ille FISCO ADVOCATUM dedit. Spartian. *in Hadrian. Cap.* XX. Idem jurisconsultis pristinam libertatem de jure respondendi restituit. Qua de re Pomponius: *Optimus*, inquit, *princeps*, *Hadrianus*, *quum ab eo viri prætorii peterent*, *ut sibi liceret respondere*, *rescripsit iis*: *hoc non* PETI, *sed* PRÆSTARI, *solere*, * *& ideo*, *si quis fiduciam sui haberet*, *delectari se*, *populo ad respondendum se præpararet*. *leg.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.*

* Ex his verbis patet, jam paullo ante Hadrianum paullatim exolevisse illud Augusti institutum, de quo supra plura diximus. (§. CLXXVIII. seq.) At ex intervallo tamen illud multo post Hadrianum in usum cœpisse revocari, patet exemplo Innocentii, jurisconsulti, apud Eunapium *in vita Chrysanthi p.* 286. qui respondendi de jure facultatem

tatem a principe impetrasse dicitur. A. Severi Imp. temporibus id fieri iterum cœpisse, suspicatur Henr. Dodvvellus *Prælect. Cambden. IX.* §. 11. *p.* 350.

§. CCLXXXI.

Quid circa constitutiones innovatum?

Frequentius etiam multo, quam antea, CONSTITUTIONIBUS nova jura dabat Hadrianus. Quum enim ante eum pleraque principum edicta vel SCtis firmarentur, veluti edictum Augusti de intercessionibus mulierum, *leg.* 2. *D. ad SC. Vellejan.* Tiberii, de iis, qui sibi legatum ipsi adscripserint, Petr. Faber *Semestr. I.* 26. *p.* 143. Claudii de navicularii apud Sueton. *Claud. Cap. XVIII. sequ. l.* 3. §. 3. *D. de jure immunit. l.* 3. *D. de vacat. & excusat. mun.* juncta *l.* 3. §. 8. *D. de incend. ruin. nauf.* vel ea, quæ decreverat Senatus, principum edictis confirmarentur & publicarentur: Tacit. *Annal. VI,* 12. Symach. *Lib. X. Epist.* 21. Maran. *Paratitl. p.* 114. Ant. Dadin. Alteserra *Recitat. quotid. p.* 182. V. C. Petr. Burmannus *de vectigal. pop. Rom. Cap. VI. p.* 113. ab Hadriani temporibus principes, nullo adhibito colore, quidquid collibitum, edictis suis constituere cœperunt. *

* Hadrianus id eo faciebat frequentius, quo rarius toto fere imperii sui tempore Romæ erat, quippe per universum terrarum orbem peregrinatus. Spartian. *Hadr. Cap. XII.* Hinc & rarius consulebat Senatum, & suo pleraque arbitrio rescriptis constituebat, adeo, ut ab ejus potissimum temporibus increbuisse videatur parœmia? εἰκῇ τι ἡ Ῥώμη, ὅπου ποτ' ὁ

βασιλεὺς ᾖ · *Roma est, ubi Imperator est.* Herodian. *Lib. I. Histor. Cap. 6.*

§. CCLXXXII.

Nova jura ab Hadriano constituta.

Itaque Hadrianus non modo, ut utamur verbis Tertulliani *Apologet. Cap. IV.* quotidie *totam illam veterem ac squallentem silvam legum novis principalium rescriptorum & edictorum securibus ruscabat, cædebatque:* sed & nova constituebat jura, veluti de adquisitione thesauri, Spartian. *Hadr. Cap. XVIII.* §. 39. *Inst. de rer. divis.* de bonis damnatorum, Spartian. *ib.* & *l. 2. l. 6. l. 7.* §. 2. *D. de bon. damnat.* de alimentis legatis, *leg.* 14. *D. de alim. & cib. leg.* Em. Merill. *Obs. III.* 16. de tempore luctus, Gell. *Noct. Attic. III.* 16. de beneficio divisionis inter plures confidejussores, * *l.* 26. *sequ. D. de fidejuss.* de muliere vulgari & quæstuaria a milite herede non instituenda, *l.* 41. §. 1. *D. de test. mil.* de his, qui testari aliquem prohibuerint, hereditate a fisco privandis, *l. 1. pr. D. si quis aliqu. test. proh.* de possessione ventri danda, *l. 3.* §. 3. *D. de ventr. in poss. mit.* de funeribus & sepulcris, *l. 3.* §. 5. *D. de sepulcr. viol.* de pœna perpetui carceris non irroganda, *l.* 35. *D. de pœn.* de iis, qui spadones, vel thlibias faciunt, puniendis, *l. 4.* §. 2. *l. 5. D. ad legem Cornel. de sicar.* de parricidiis, *l. 9. pr. D. ad leg. Pompej. de parricid.* de termino moto, *l. 2. D. de term. mot.* aliisque juris capitibus, de quibus accuratius Ren. Bottereau *in Hadriano legislatore.*

* Hoc

* Hoc jus epistola D. Hadriani invectum esse, satis patet ex §. 4. *Inst. de fidejuss.* l. 26. *D. eod.* & *l. ult. C. de constit. pec.* Vix autem prodierat illa Epistola, quum in edictum perpetuum referretur a Juliano. Paull. *Recept. Sent.* I, 20. 1. Ut mirum non sit beneficium hoc divisionis ex edicto repeti a Paullo, quod alioquin ex Epistola Hadriani profectum dicitur. Miramur ergo, Cujacium ejus auctorem facere Antoninum Pium, quum fieri non possit, ut ab Antonino sit, quod jam in Edicto perpetuo locum invenit. Neque Cujacio suffragatur *l.* 49. §. 1. *D. de fidejuss.* ubi Antoninus non jus novum constituit, sed jam constitutum certæ speciei adplicat.

§. CCLXXXIII.

Sed & DECRETORUM Hadriani passim fit mentio: *l.* 28. *D. de inoffic. test.* *l.* 23. §. 2. *D. de liberal. causs.* & INTERLOQUUTIONES ejusdem plures complectitur Dosithei, grammatici Græci elegans *Sententiarum & Epistolarum* libellus, editus a Melch. Goldasto, ac deinde ab Ant. Schultingio *Jurisprudentia veteri antejustinianea* insertus *p.* 855. *sequ.* EDICTA denique notanda sunt complura, veluti illud, quod singulari constitutione abolevit Justinianus *l.* 3. *C. de edicto D. Hadr. toll.* de quo accurate Jac. Cujacius *in Paratitl. Cod. h. t.* nec non de direptione navium, *l.* 7. *D. de incend. ruin. naufr.* & de pœna eorum, qui relegati vel ante tempus redierint, vel excesserint insula, vel deportati evaserint: * *l.* 28. §. 13. *D. de pœn.* Ejus decreta, interloquutiones, edicta.

denique de masculorum feminarumque lavacris separandis. Spartian. *in Hadrian. Cap. XVIII.*

* Deportati in insulam fuerant suspecti de imperio Laberius Maximus & Frugi Crassus. Et quamvis Hadrianus primis statim imperii diebus per epistolas esset admonitus a Tatiano, ut homines occideret: tantum tamen erat clementiæ studium, ut neutrum eorum læderet. Crassum tamen postea egressum insula, Cæsaris procurator, dubium an jussu domini, occiderat. Spartian. *Hadr. Cap. V.* Id occasionem dedisse huic edicto, quo relegatus, si insula excesserit, deportari, deportatus capitis damnari jubetur, conjicit Ren. Bottereau *in Hadriano legislat. p.* 138. qui hoc edictum anno ab U. C. DCCCLXX. T. Vipsanio & Aproniano Coss. prodiisse existimat. Ubi obiter monemus, Coss. eo anno non fuisse *T. Vipsanium* & *Apronianum*, sed *T. Vipsanium Apronianum* & *Quinctium Nigrum*. Gruter. *inscr. p. DLXXVII,* 1. *p. MVIII,* 7. *p. MIX,* 2.

§. CCLXXXIV.

Senatusconsulta sub Hadriano facta.

Neque tamen nulla sub Hadriano facta sunt SENATUSCONSULTA. Ut enim jam non dicam de illo, quo anno U. C. DCCCLXXXV. edictum perpetuum firmatum esse, monuimus: (§. CCLXXII.) passim commemorantur & alia, veluti factum anno U. C. DCCCLXXIX. Neratio Fusco & Annio Vero Coss. de eo, qui servum castrandum dederit: *l. 6. D. ad leg. Cornel. de sicar.* nec non aliud de agnoscendum partu: *l. 3. §. 1. D. de agnos. & al. lib.*

lib. itemque de legatis vel fideicommissis civitatibus relictis, Ulpian. *Fragm. XXIV.* 28. quod non videtur ab Aproniano diversum:* Schulting. *Jurispr. vet. antejustin. p.* 635. porro de fideicommisso quod servo cum libertate relinquitur: *leg.* 83. *D. de hered. institut.* de adpellatione a Senatu non recipienda: *leg.* 1. §. 2. *D. a quib. adpell. non lic.* denique de parte dimidia, iis, qui se ipsi detulissent, ex beneficio Trajani relinquenda. *l.* 15. §. 1. *D. de jure fisci.*

* Sub Hadriano prodiisse hoc SC. vel inde patet, quod ejus notitiam habuit Julianus. *l.* 27. *pr. D. ad SC. Trebell.* Et sane sub Hadriano, anno ab U. C. DCCCLXIX. consul fuit T. Vipsanius Apronianus, cujus paullo ante (§. CCLXXXIII. *) meminimus, & anno DCCCLXXV. C. Ventidius Apronianus, cujus mentio fit in lapidibus apud Gruter. *Inscript. p. MLXXIX,* 10. *p. MLXXXII,* 16. a quorum alterutro nomen accipere potuit hoc SC. Nulla saltim ratio est, cur cum τῷ παίυ Cujacio, *in Not. ad Ulpian. Fragm. XXIV,* 28. & *in Julianum ad l.* 27. *D. ad SC. Trebell.* SC. Apronianum sub Marco demum Imp. conditum esse, existimare malimus, quum *l.* 20. *D. de reb. dub.* non de legatis civitatibus, sed collegiis relictis agat, & his a Marco Imp. concedi potuerit, quod antea ab Hadriano concessum fuerat municipiis.

§. CCLXXXV.

At omnium celeberrima sunt quatuor SCta, quorum duo JUVENTIANA anno SCta Juventiana, αἰώνυμον & Tertullianū.

ab U. C. DCCCLXXXI. P. Juventio Celso & Julio Balbo Coss. facta sunt, alterum de accessionibus fructibusque hereditatis, & pecunia, ex hereditate redacta, quod integrum superest, *l.* 20. §. 6. *sequ. l.* 25. *D. de hered. petit.* * alterum, quo lex Vectibulici, de qua supra, (§. CCLIII.) ad provincias est prolata, memoratur, *l. ult. C. de ser. reip. manumitt.* Nec prætermittendum SC. quo uxoris, civis Romanæ partus civis Rom. declaratur, apud Ulpian. *Fragm. III,* 8. & TERTULLIANUM, quo mater ingenua, trium; libertina quatuor liberorum jus habens, ad bona liberorum ab intestato vocatur. Id enim sub Hadriano factum esse, docemur §. 2. *Inst. de SC. Tertull.* Cujacii vero dissentientis sententiam discussimus in *Antiqu. Rom. III,* 3.

* Quantivis pretii est hoc SC. ex quo adparet, qualis eorum forma sub Hadriano fuerit. Sed quædam tamen in mendo videntur cubare, in primis Imperatoris titulus, quem jam emendare cœpit Petrus Pithœus *Adverf. II,* 15. De consulibus, qui ibi memorantur, vid. Henr. Noris. *de Epoch. Syro-Maced. p.* 498. Libelli, seu orationis huic SC. præmissæ pars quædam superest in *l.* 22. & *l.* 40. *D. de hered. petit.* Denique notandum, JUNII RUSTICI, cujus distracta hæreditas huic SC. occasionem dedit, integrum stemma genealogicum nos supra (§. CCXXXIX.*) exhibuisse. Non potest autem ille esse alius, quam aliquis fratrum, quibus rhetorem invenire rogatus est Plinius *Lib. II. Epist.* 15.

§. CCLXXXVI.

§. CCLXXXVI.

Progredimur ad illiorum temporum JURISCONSULTOS, inter quos PRISCUS JAVOLENUS * primum omnino locum meretur, in eo felix, quod laudum suarum præconem, simulque vindicem reperit V. C. Gottl. Aug. Jenichen, cujus *de Prisco Javoleno* Dissertatio prodiit *Lips. MDCCXXXIV.* Fuit Cœlii Sabini auditor, dignusque in schola Sabiniana successor, *l. 2. §. 47. D. de orig. jur.* quamvis & ipse aliquando a Cassio Longino dissentiat, *l. 54. D. de condit. & demonstr. l. 39. D. de statu lib.* & aliquando Labeonis & Proculi sententiam amplectatur, *l. 57. D. loc. cond. l. 32. D. de pact. dot. l. 90. D. de furt. l. 11. D. de hered. instit. l. 64. D. de donat. inter vir. & uxor. l. 62. D. de adquir. vel amitt. hered.* Quanto cum plausu docuerit jurisprudentiam, vel id argumento est, quod tria eximia ingenia Salvii Juliani, Aburni Valentis & Tusciani se ab illo potissimum formata perpolitaque esse gloriarentur, *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.*

Jurisconsulti sub Hadriano, Priscus Javolenus.

* *Prisci* cognomen noster cum Neratiis, Fulciniis, Flaviis, Æliis, Corneliis, Lucoriis, aliisque commune habuit, pluresque Priscos ea, qua est diligentia, ex vetustis monimentis collegit laudatus Jenichen §. *II. p.* 7. 8. Non æque obvium *Javolenorum*, vel, ut in Pandectis Florentinis scribitur, *Jabolenorum* nomen. Aliquorum tamen notitiam ex Gruteri *Inscr. p. XLVIII, 9. p. LIII, 15. p. DCCXC,* 1. & Thom. Reines. *Inscript.*

class. XIV, 194. dedit idem §. *III. p.* 9. Dicti sunt, si quid video, ἀπὸ τοῦ ἰαύειν, a *commorando*, unde ἰαυθμὸς, *diversorium*, *commoratio*. Potuit inde formari *Javolus*, & ex hoc *Javolenus*, quemadmodum ex Octavio *Octavenus*.

§. CCLXXXVII.

Ejus honores & ætas. Honores eum gessisse, dubitare nos non patitur Julianus, qui eum ex prætura Africam & Syriam rexisse, & servos apud seipsum manumisisse testatur, *l. 5. D. de manum. vind.* Postea & de jure respondit diligentissime, & consiliis adhibitus est, ipso fatente Plinio *Lib. VI. Epist.* 15. qui tamen illi iniquior, cum senem dubiæ sanitatis fuisse, scribit.* Decessit vel extremis Trajani, vel primis Hadriani annis. Saltim non verosimile est, eum ad Antonini tempora vitam produxisse, quod tamen decepti loco corrupto Julii Capitolini *in Antonino Pio Cap. XII.* colligunt Rutil. *in vit. jurisc. Cap. LVII.* §. 1. Bertrand. *in vit. Lib. II. Cap.* 9. §. 1. Rupertus *ad Enchirid. Pomp. Lib. III. Cap. 13. sect.* 4.

* Ab hac injuria Javolenum erudite vindicavit V. C. Gottl. Aug. Jenichen, *Diss. de Javoleno Prisco* §. *XII. p.* 23. *seq.* ubi miratur vir mei amantissimus, me hanc calumniam in historia juris paullo timidius profligasse. Sed id feceram apertius, antequam illa historia juris prodiisset in *Diss. de Salvio Juliano*, ubi *p.* 801. *Sylloges opusc.* ita scripseramus: *Plinius refert, Passienum Paullum, elegos recitaturum, adhibuisse etiam Priscum Javolenum.*

num. Hunc vero honoris caussa interrogatum: PRISCE, JUBES? *respondisse:* EGO VERO NON JUBEO. *Male id habuit Plinium, qui ideo in Javolenum invectus:* Cogita, *inquit*, qui risus hominum? qui joci? Est omnino Priscus dubiæ sanitatis. Interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam jus civile publice respondet, quo magis, quod tum fecit, ridiculum & notabile fuit. *Ob id parum abest, quin bonum Javolenum pro insano traducant. At quid, quæso, stoliditatis inest illi Javoleni dicto? Et quid mirum si senex occupatissimus, pertæsus molestissimi istius officii, recitationes frigidissimas audiendi, Passieni insaniam senili dicacitate perstrinxerit, quam non minore libertate multo ante perstrinxerat* Juvenalis *Sat. I. v. 2. seq. III. v. 8.* Magnam ergo gratiam a nobis iniit doctissimus βιόγραφος, quod hanc sententiam nostram pluribus argumentis stabilivit, caussamque, cur Plinio acuto hoc dicto bilem moverit Javolenus noster, perspicue ostendit.

§. CCLXXXVIII.

Scripsit EX CASSIO *libros XV.* in quibus pleraſque magni hujus scholæ suæ auctoris sententias partim mascule defendit, partim mitigavit, *l. 21. §. 2. D. de adquir. vel amitt. poss. l. 36. §. 2. D. mand.* vel, quo erat candore animi, refellit, *l. 54. D. de condit. & demonstr.* EPISTOLARUM *libros XIV.* AD PLAUTIUM *libros V.* in quibus eum verba Plautii fere integra retulisse, & raro, præterquam in *l. 34. D. de stipul. servor.* judicium suum interposuisse, observant. Denique *libros* EX

Ejusdem scripta.

EX POSTERIORIBUS LABEONIS & LIBRORUM LABEONIS epitomen, quæ opera quomodo distinguenda sint, ostendit jam Em. Merill. *Observ. V*, 38.

§. CCLXXXIX.

Salvius Julianus. De SALVIO JULIANO, celeberrimo horum temporum jurisconsulto nuper singulari dissertatione egimus. Fuit is non Mediolanensis, Insuber, sed Hadrumetinus Afer. Spartian. *Julian. Cap. I.* Floruit sub Hadriano, Pio & Divis, quos vocant, fratribus, a quibus amicus vocatur, *l.* 17. *D. de jure patron.* & Sabinianorum post Javolenum duxit familiam. Non modo præturam, sed & bis consulatum & præterea præfecturam urbi gessit, Spartian. *ibid. l.* 5. *D. de manum. vind.* & in omnium, sub quibus floruit, principum consilio fuit. Spartian. *Hadrian. Cap. XVIII.* Jul. Capitolin. *Antonin. Cap. XII. l.* 17. *D. de jure patron.* Posteros ejus, inter quos & Didius Julianus, Augustus, in tabula genealogica * exhibuimus *in Dissert. de Salvio Juliano.*

* Tale schema genealogicum primus confecit Isaac. Casaubonus *Not. ad Histor. Aug. p.* 110. postea id lapidum auxilio emendavit Thom. Reines. *Var. Lect. Lib. III. Cap.* 2. *p.* 34. ab eoque acceptum *Adnotationibus suis ad Pompon. Enchirid. p.* 473. inseruit Rupertus. Quum vero & in hoc permulta vel perperam dicta, vel omissa esse, in eadem *dissertatione* ostenderimus: pleniorem & accuratiorem tabulam & nos concinnare ausi sumus, quam

ALVIUS JULIANUS Hadrumetinus, Afer, JC. bis Cos. & Præf. urbi: Edicti perpetui conditor.

I. SALVIUS JULIANUS, Dioni male Σίρβιος, Cos. anno U. C. 927. Præfectus prætorio, occisus a Commodo circa ann. U. C. 941.

EMILIA CLARA

DIUS SALVIUS IANUS SEVE- Aug. natus anno . 890. ad imperium us, in eoque oc- anno 945. xor MANLIA CANTILLA

CLARA Aug. ata Didii Proculi nupta Cornelio ntino, præfecto

SALVIUS JULIANUS cujus pudicitiæ insidias struxit Commodus, cui desponsata fuerat Tarunteji Paterni, JC. & Præf. prætorio filia.

quam hoc loco etiam exstare operæ pretium fuerit: (✠)

§. CCXC.

Præter edictum perpetuum, cujus illum conditorem fuisse, paullo ante diximus, scripsit *libros XC.* * DIGESTORUM, ad Edicti perpetui seriem compositos, & notis illustratos ad Ulpio Marcello, Cervidio Scævola, Julio Paullo, & Junio Mauriciano, quibus Africanum, licet parum accurate, junxit Guil. Grot. *de vit. jurisc. II, 6.* deinde *libros VI.* AD MINUCIUM, *libros IV.* AD URSEJUM FEROCEM, *librum singularem* DE AMBIGUITATIBUS, Stoicorum exemplo scriptum, quorum multos exstitisse libros περὶ τῶν ἀπόρων & περὶ ἀμφιβολιῶν, patet ex Diog. Laert. *VII*, 178. *&* 193. Quos vero Bertrandus addidit libros AD EDICTUM & DE DOTALI PRÆDIO, eos numquam exstitisse probavimus in *Diss. de Salvio Juliano p.* 808. Ejus scripta.

* Equidem librum XCIV. DIGESTORUM laudari videmus *l. 32. D. de legib.* Sed in Codice Florentino scriptum fuisse *lib. LXXXIV.* quartumque X. ab alia manu accepisse, αὐτόπτης testatur V. C. Theodor. Laur. Gronovius *de Emendat. pandect. Cap. XXV, p.* 70. 71. Errant igitur, qui cum Holoandro, Bertrando, & Angelo-Politiano opus hoc libris vel XCIX. vel C. constitisse putant: quod & Hub. Giphanium *in Oeconom. jur. p.* 128. suspicatum esse animadverto.

§. CCXCI.

§. CCXCI.

Aburnus Valens & Tuscianus.

ABURNUS (non ALBURNIUS, ABURBINUS, EBURNIUS Bynkersh. *Prætermiss. pag. 96.*) VALENS, Juliano *σύγχρονος*, & cum illo in Antonini Pii consilio fuit. Julius Capitolin. *in Antonino Cap. XII.* ex quo loco simul colligimus eum Juliano paullo fuisse juniorem, quippe cujus etiam auctoritate utitur, *l. 33. D. de minor.* Scripsit *libros VII.* FIDEICOMMISSORUM, totidemque saltim, si non plures, ACTIONUM. Sabinianis eum accenset Mascov. *de Sect. Sabin. & Proculej. II, 5. 3. p. 53.* quippe Javoleni discipulum. Jungimus illi condiscipulum TUSCIANUM, de quo omnia incerta sunt, quia ejus præter Pomponium, *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* veterum nemo omnino meminit.*

* Refertur a Pomponio inter Javoleni successores, adeoque procul dubio Sabinianus fuit. Quum vero nec *Tusciani*, nec librorum ejus usquam fiat mentio: fuerunt qui nomen ei mutarent, & pro *Tusciano* modo *Fuscianum*, modo *Macianum*, modo *Vivianum* vocarent. At probum est nomen, & vere Romanum, ceu patet ex *l. 18. D. mand.* Si quid mutandum esse existimarem, latere sub hoc nomine crederem *Fuscium Fuscianum*, Numidiæ Legatum, cui rescripsit Antoninus Imp. *l. 7. D. de legat. præst.*

§. CCXCII.

Status juris sub Antonino

Progredimur ad ANTONINUM Imp. sub quo

quo eadem omnia, ac sub Hadriano, observamus. RESCRIPTA ejus in *Pandectis* aeque, ac *Codice* tam multa laudantur, ut eorum recensum instituere, taediosum videretur. DECRETORUM exempla sunt in *l. 3. D. de his, quae in testam. del. l. 11. pr. D. de legat. II. l. 35. D. ad SC. Trebell. L. 1. §. 3. D. de liber. exhib.* quorum primum vel ideo maxime notabile est, quod in eo ipsa sententiae verba servata animadvertimus. Denique nec EDICTA desunt, quippe quorum vestigia exstant in *l. 6. §. 2. D. ad leg. Jul. peculat. l. 11. D. de muner. & hon.* Pio. Ejus constitutiones.

§. CCXCIII.

Quumque, *imperatorium fastigium eum ad summam civilitatem deduxisse*, testetur Jul. Capitolin. *in Antonino Cap. VI.* non dubitamus, quin & Senatum consuluerit de rebus praecipuis, adeoque & SCta sub eo condita sint, quamvis eorum hodie vix exstet memoria. TERTULLIANUM enim & APRONIANUM, quae sub Antonino Pio condita esse putat Cujacius,* ad Hadriani potius tempora referenda esse ostendimus. Quid? quod jam paullo rarius Imperatores jura nova hoc ritu constituere coepisse videantur, facilius id per edicta fieri, experientia jam pridem edocti. An & SCta sub eo condita.

* Multa, quae Hadriano debent originem, Antonino Pio tribuere solet Cujacius, eo obtentu, quod & Pius adoptionis jure Hadriani nomen tulerit: Id quod quidem verissimum est,

est, quum in vetustis monimentis sæpe legamus: IMP. CÆS. D. HADRIANI F. T. ÆLIUS HADRIANUS ANTONINUS PIUS AUG. Reines. *Inscript. II*, 9. 10. 11. 75. *III*, 21. *seq.* Sed vix tamen reperies exemplum, ut simplex Hadriani nomen Antonino detur: adeoque vix huic observationi locus esse videtur, sicubi aliquid Hadriano sine addito tribuitur.

§. CCXCIV.

Jura nova ab eo invecta. Ceterum multa Antoninum de jure sanxisse, observat Jul. Capitolin. *in Antonino Cap. XII.* eoque refert, *quod mortuos intra urbem sepeliri vetuerit*, quod tamen jam Hadrianum sanxisse novimus: *l.* 3. §. 5. *D. de sepulcr. violat.* Adde, quod primus adoptionem impuberum certis conditionibus concessit. Ulpian. *Fragm. VIII*, 5. §. 3. *Instit. l.* 17. *D. l.* 7. *C. de adopt.* quod actionem subsidiariam ab Hadriano adversus magistratus datam, & adversus eorum heredes dedit: *l. 6. D. de magistr. conven.* quod inter personas conjunctas donationem & sine mancipatione valere voluit, quam alioquin lex Cincia requirebat: *l.* 4. *C. Theod. de donat.* Paull. *Recept. Sent. IV*, 1. 11. Brummer. *de lege Cinc. XV*, 2. *sequ. p.* 251. *sequ.* quod donatorem ultra vetuit conveniri, quam quantum facere posset: *l.* 20. *l.* 41. §. *ult. D. de re judic. l.* 28. *D. de reg. jur.* denique quod donationes inter [illegible] rum & uxorem, constante matrimonio [illegible] ris caussa factas, sustinuerit. [illegible] 42 *donat. inter vir. & uxor.* alia.

* Quamvis enim alioquin certum ſit, SC. de donationibus inter virum & uxorem prohibendis demum ſub Antonino Caracalla factum eſſe: *l. 3. D. de donat. inter vir. & uxor.* ætas tamen Caji, cujus eſt fragmentum iſtud *l. 42. D. eod.* vix patitur, ut in ea Antoninum Caracallam intelligamus. Sed ſalva res eſt. Et ante Caracallam irritas viſas eſſe donationes iſtas, ex ipſa hujus principis oratione intelligimus. *l. 3. pr. D. eod.*

§. CCXCV.

Addo, Antonini Pii temporibus, LEGEM RHODIAM in orbe Romano tantæ fuiſſe auctoritatis, ut Eudæmoni Nicomedienſi, direptum ſe a publicanis, querenti reſcripſerit princeps: Ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης· τῷ νόμῳ τῶν Ῥοδίων κρινέσθω τῷ ναυτικῷ, ἐν οἷς μή τις ἡμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντιοῦται: *Ego quidem mundi dominus: lex autem maris. Lege id Rhodia, quæ de rebus nauticis præſcripta eſt, judicetur, quatenus nulla noſtrarum legum adverſatur. l. 9. D. de lege Rhod. de jactu.* ad quam legem multa egregia ſcripſerunt cum alii, tum FRANC. BALDUINU[illegible] [illegible]AC. GOTHOFREDUS & CORN. V[illegible]KERSHOEK.

Ejus reſcriptum de lege Rhodia.

[illegible]XCV[illegible]

Exſtat [illegible] Græc[illegible] nautica- fa[illegible] Leun[illegible] *Græcor.* *T*[illegible] Ex [illegible] ne vel [illegible] voc[illegible] Gotho- [illegible] *impe*[illegible]. *VIII.* [illegible]. 45.

Quid de legibus Rhodiis hodie exſtantibus ſit ſentiẽdum.

pag. 45. probare nititur, legem Rhodiam primum sub Claudio, anno U. C. DCCCV. Q. Aterio Antonino & D. Junio Silano Coss. receptam; Deinde a Vespasiano, Trajano, Antonino Pio, quin & postea a Pertinace & Severo, Imperatoribus firmatam esse. Enimvero ut ipsam congeriem illam, quæ legum Rhodiarum nomine superbit, esurientis cujusdam Græculi commentum esse præclare demonstravit V. A. Corn. van Bynkerh. *ad l. ἀξίωσις Cap. V.* ita & nullius fidei est, quæ illi præmittitur, auctoritas. *

* Primum ei historia refragatur. Auctoritatis enim illius auctor legem Rhodiam receptam esse scribit sub Tiberio Claudio δημαρχικῆς ἐξουσίας λβ. *Tribunicia potestatis anno XXXII.* At sive Tiberium Imp. intelligas, sub eo nullum reperies Antoninum Cos. sive Claudium, hic vix ad annum XIV. tribuniciæ potestatis vitam produxit. Deinde manifestum est, auctorem istius auctoritatis, quisquis fuerit, plerasque exscripsisse ex *l. 9. D. ad leg. Rhod.* idque tam imprudenter fecisse, ut ne glossema quidem illud: τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ θειότατος Αὔγουστος ἔκρινεν· *Hoc ipsum & D. Augustus constituit*, omiserit. Fucum ergo fecit viris doctis, quisquis illas leges nauticas in lucem protrusit, mirumque est, Jac. Gothofredum, cui alioquin nasus rhinocerotis erat, id non olfecisse.

§. CCXCVII.

Lex Rhodia quæ & quo tempore a Romanis recepta?

Quidquid ergo de lege RHODIA pro certo adfirmari potest, eo redit. Rhodii, popu-

populus nauticus, teste Floro *II. 7.* & diu θαλασσοκρατῶν, seu *maris dominus*, uti observat Eusebius *in Chron. n. MC.* leges de rebus nauticis tulerat æquissimas, adeo, ut & Cic. *pro lege Manil. Cap. XVIII.* eas mirifice laudet, & θαυμαστὴν ἀνομίαν περὶ τὰ ναυτικὰ, *admirandam legum optimarum circa rem nauticam constitutionem*, maxime miretur Strabo *Geogr. Lib. XIV. p.* 448. Ex his Rhodiorum legibus non omnia, sed caput de jactu,* receperant Romani, & quidem non demum sub Claudio, sed ante ipsius Augusti imperium, siquidem non modo OFILIUS, LABEO & SABINUS, sed & SER. SULPICIUS, qui libertati patriæ non fuit superstes, secundum legem Rhodiam de jactu responderunt, eamque suo more illustrarunt. *l. 2. pr. §. 3. l. 4. pr. & §. 1. D. ad leg. Rhod. de jact.*

* Hinc nec in *Pandectis* fragmenta ulla, nisi quæ ad hoc caput pertinent, occurrunt: nec Paullus *Recept. Sent. II, 6.* ubi ex instituto legem Rhodiam interpretatur, de re alia, quam de jactu disputat. Attamen & de exercitoria actione quædam ex lege Rhodia in *Pandectas* translata & a Romanis adoptata esse suspicatur Nic. Rigalt. *Observ. ad Tertull. adv. Marcion. Lib. III. Cap. 6. p.* 99. Cujus tamen conjecturæ suæ, quas ille rationes habuerit, scire me fateor juxta cum ignarissimis.

§. CCXCVIII.

Ab Antonini Pii excessu primum MARCUS & LUCIUS Cæsares, qui in jure no- Status juris sub Marco Aurelio Antonino Imp.

nostro DIVI FRATRES adpellantur, postea superstes M. AURELIUS ANTONINUS ob philosophiæ studium celeberrimus, * solus ac demum idem cum COMMODO filio imperavit. Hoc quoque tempore constitutiones fere innumeræ prodierunt, in *Pandectis* æque ac *Codice* vel superstites, vel laudatæ, quas illustravit vir clarissimus, cui ego olim in cathedra Franequerana successi, Jo. ORTVV. VVESTENBERGIUS in Commentario, quem *D. Marcum* inscripsit, ediditque *Lugd. Bat. MDCCXXXVI*, 4. Nos quæ tunc in jurisprudentia novata sunt, paucis consectabimur.

* Non minus tamen jurisprudentiam, quam philosophiam excoluerat princeps optimus, de quo Julius Capitolinus *in Marco Cap. III. Studuit & juri, audiens L. Volusium Mæcianum, tantumque laboris & operis studiis impendit, ut corpus adficeret, atque in eo solo pueritia ejus reprehenderetur*. Et hunc Mæcianum, præceptorem, (non Marcianum,) ipse celebrare videtur *libro I. ad seips. §. 6.* Non mirum ergo, principem in jure constituendo, emendando dicundoque sagacissimum fuisse, quum non ab unius alteriusve consilio penderet, sed ipse civilem illam sapientiam probe a puero imbibisset. Hinc Aristides *Orat. in Regem p. 109. Tomo I. edit. Canteri*: Ὁ δὲ τὸ μὲν δίκαιον ἀκριβῶς οἶδεν, ὡς αὐτὸς νομοθέτης ὤν, καὶ εὑρετὴς αὐτοῦ. *Ipse jus exacte novit, quippe qui ejus auctor sit, & legis lator*. Et paucis interjectis, laudans justitiæ studium, summa humanitate temperatum, Τούτου δὲ αἴτιον, inquit, ὅτι οὐκ εἰς ἑτέρους ὁρῶν ἑρμηνέας,

οὕτω

ἄτω λαμβάνει τὸ δίκαιον, ἀλλ᾽ αὐτὸς ἔχων ἐκ παιδείας τῶν ὡς ἀληθῶς καλῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐπιστήμην τὴν ἀπὸ τῶν νόμων ἐμπειρίαν προσειληφώς· ὥστε μήτι τῶν δεγραμμένων διαφεύγειν αὐτόν· οὕτω τὰς κρίσεις ποιεῖται περὶ πάντων. Cujus est rei caussa, quod ille non ab aliis interpretibus juris cognitionem accipiat, sed ad eam, in qua institutus est, rerum præclarissimarum scientiam adjuncta legum experientia, sic, ut nihil eum scripti juris effugiat, ita demum de rebus omnibus judicat.

§. CCXCIX.

Primum ergo multa hi quoque Imperatores SCtis vel ORATIONIBUS suis constituerunt. Exstitit enim Divorum Fratrum oratio, qua & cum inquisitione datus tutor satisdare jubebatur, si unus administrare vellet, *l.* 19. §. 1. *D. de testam. tutel.* Celebrantur etiam Divi Marci orationes de feriis & dilationibus: *l.* 1. §. 2. *l.* 7. *D. de fer.* Jul. Capitolin. *in Marco Cap.* X. de transactione super alimentis: * *l.* 8. *D. de transact.* de fugitivis, etiam per Cæsaris, Senatorum & paganorum prædia investigandis: *l.* 3. *D. de fugit.* de quatuor mensium usuris socio solvendis, qui cessantibus sociis insulam restituerit: *l.* 52. §. 10. *D. pro soc.* de Senatoris filia, libertino nupta: *l.* 16. *D. de ritu nupt.* de libertinis libertinorum tutoribus: *l.* 1. §. 4. *D. de excusat. tut. l.* 44. *pr. D. eod.* Julius Capitolin. *in Marco Cap. XI.* denique de testamento ejus, qui damnatus provocavit, *l.* 6. §. 9. *D. de injusto rupt. irr.*

Orationes vel SCta DD. fratrum & Marci Antonini.

* Ju-

* Julius Capitolinus *in Marco Cap. XI.* generatim: *De alimentis*, inquit, *publicis multa prudenter invenit*. Annon & de privatis? Celeberrima sane illa oratio principis de alimentis *l. 8. D. de transact.* non ad alimenta publica, sed testamento relicta, adeoque privata, pertinet. Et hinc If. Casaubonus *in Notis ad script. hist. Aug. p. 66.* rescribendum existimat: *de alimentis publicis privatisque*. Ceterum ad publica alimenta recte referas, quæ idem Julius Capitolinus *in Marco Cap. VII.* refert: *Filiam suam Lucillam fratri despondit. Ob hanc conjunctionem pueros & puellas novorum hominum frumentariæ perceptioni adscribi præceperunt.*

§. CCC.

Alia eorundem SCta.

Ejusdem MARCI sunt orationes & SCta de tacita hypotheca ejus, qui quid ad reficiendas ædes credidit: *l. 1. D. in quib. causs. pign.* de quæstione status, morte finienda: *l. 1. §. 3. D. ne de statu defunct.* de collusione intra quinquennium detecta: *l. 2. pr. §. 4. D. de collus. deteg.* Jul. Capitolin. in *Marco Cap. X.* de confessis & judicatis. *l. 56. D. de re jud. l. 6. §. 2. D. de confess.* de expilatoribus hæreditatum: *l. 1. D. expil. hered.* denique de temporibus interponendæ adpellationis; *l. 1. §. 7. D. quando adpell.*

§. CCCI.

Nec non ad Marci & Commodi orationes condita.

Quin & MARCI cum COMMODO filio imperantis orationes, & SCta eas consequuta passim occurrunt, veluti de nuptiis Senato-

torum: * *l. 16. D. de sponsal.* necnon de pupilla uxore a tutore ejusve filio non ducenda, *L. 20. l. 60. D. de ritu nupt.* Omnium tamen celeberrima sunt SCta duo, quorum altero SC. APRONIANUM (§. CCLXXXIII. *sequ.*) ad collegia & corpora prolatum est; *l. 20. D. de reb. dub.* altero ORPHITIANO liberi ad maternam admissi sunt hereditatem, *L. 1. l. pen. D. de SC. Tertull. & Orphit.* Conditum illud est anno ab U. C. DCCCCXXX. Vettio Rufo & Cornelio Scipione Orphito Coss. de quibus Henr. Noris. *in Epist. consular. p. 462.* Præmissæ vero huic SCto Marci & Commodi Imperatorum orationis meminit Ulpianus *Fragm. XXVI, 7.*

* In *l. 20. D. de ritu nupt.* inscriptio legis talis est: PAULLUS *libro singulari ad orationem D. Severi & Commodi*. Sed hæc nihili esse, facile unusquisque animadvertit. Numquam enim cum Severo imperavit Commodus, sed cum M. Antonino patre, cujus hic nomen reponendum esse, recte observat Ant. Augustin. *de nom. propr. Pandect. p. 289.* Nam hoc nomen habet etiam inscriptio *l. 60. D. de ritu nupt.*

§. CCCII.

Quamvis vero a Julio Capitol. *in Marco Cap. XI.* observatum sit, Marcum Imp. *jus magis vetus restituisse, quam novum fecisse*: plurima tamen etiam nova ab eo profecta animadvertimus, veluti, quod PRÆTOREM TUTELAREM primus fecit, Nova a Marco reperta.

cit, §. 3. *Inst. de Atil. tut.* Jul. Capitol. *in Marco Cap. X.* Jos. Castalio *Var. Lect. VI*, 4. itemque, quod quum antea non nisi ex lege Lætoria, vel propter lasciviam, vel propter dementiam curatores darentur: * adultos omnes curatores accipere jusserit, non redditis caussis. Jul. Capitolin. *in Marco Cap. X.* nec non, quod calumniis quadruplatorum intercesserit, adposita falsis delatoribus nota, vicesimamque hereditatum temperarit. Jul. Capitolin. *ibid. Cap. XI.*

* Hunc locum a plerisque ita intelligi animadvertimus, ac si ex lege Lætoria adolescentibus tantum lascivis ac dementibus curatores dati sint. Sed hi auctoris verba male intelligunt. Aliunde enim constat, legem illam omnibus adolescentibus petentibus curatores dari jussisse, caussa cognita. Sensus ergo potius est: quum antea non nisi tria curatorum genera nota essent, unum eorum, qui adolescentibus petentibus ex lege Lætoria dabantur, alterum eorum, quos prodigi, tertium eorum, quos furiosi ex legibus XII. tabularum accipiebant: Marcum Imp. hæc eatenus mutasse, ut adulti omnes curatores acciperent, etiam caussa non cognita. Vid. *Elementa nostra sec. ordin. Inst.* §. *CCLXXI. seq.*

§. CCCIV.

Status jur. Rom. sub Commodo Imp.

Pessimis omnino principibus adnumerandus est M. ANTONINUS COMMODUS: tamen & is, ubi solus rerum potitus est, quædam ad jurisprudentiam contulisse legitur. RESCRIPTA enim ejus lau-

laudantur, *l.* 10. *D. de in lit. jur. l.* 2. *D. ad SC. Silan. l.* 6. *D. si cui plus, quam per leg. Falc. l.* 31. *D. de jure fisci*. DECRETI mentio fit *l.* 26. *D. de probat. & praes.* EDICTORUM denique *l.* 6. §. 1. *D. de agnosc. & alendis lib.* Notum quoque est SC. JUNCIANUM, sub eodem Imp. factum anno ab U. C. DCCCCXXXV. Æmilio Junco & Julio Severo Coss. * de fideicommissariis libertatibus, de quo *l.* 28. §. 4. *l.* 51. §. 8. *D. de fideicomm. libert.*

* Varie admodum hi Coss. suffecti nominantur. Æmilius Lampridio *in Commodo Cap. IV.* vocatur *Junctus*, ejusque collega *Atilius Severus*, quos a Commodo in exsilium actos refert. At Cos. alter in *l.* 28. §. 4. *D. de fideic. libert. Julius Severus*, in aliis Fastis *A. Hibius Severus* dicitur. Sed facile ex *Atilius* scribarum oscitatione fieri potuit *A. Hibius*, vel *Julius*.

§. CCCIV.

Occiso Commodo HELVIUS PERTINAX, & huic mox nefarie obtruncato DIDIUS JULIANUS, Salvii Juliani pronepos, (§. CCLXXXIX. *) successit. Utrique in tam brevi imperio vix licuit multa de jure constituere. Memorantur tamen quædam Helvii Pertinacis CONSTITUTIONES, veluti una de fideicommissariis libertatibus, occupata a fisco hereditate, dandis: *l.* 12. §. 2. *D. de fideicommiss. libert.* nec non Græca altera, de immunitate ob XVI. libererum numerum

Status juris Rom. sub Pertinace & Juliano.

aliasque caussas concedenda, *l. 5. §. 2. & §. 13. D. de jur. immunit.*

§. CCCV.

Quædam Pertinacis constitutiones & orationes.

In Codicem quoque repetitæ prælectionis relatas esse video ejus CONSTITUTIONES de filio, qui patremfamilias mentitus mutuam sumsit pecuniam. *l. 1. C. de SC. Macedon.* & de servo oppignorato, ac deinde herede instituto. *l. 2. C. de servo necess. her. inst.* Sed & ORATIONIS D. Pertinacis de testamentis mentio fit §. 7. 8. *Inst. quibus mod. test. infirm.* Jul. Capitolin. *In Pertin. Cap. VII.* JULIANI, quamvis jurisconsultissimi principis,* nihil quod sciam in jure nostro occurrit, nisi quod ei, nondum principi, rescripsisse dicitur Marcus Imperator. *l. 20. §. 9. D. qui testam. fac. poss.*

* Imperatorem hunc *Julianum jurisperitum* vocat Euseb. *in Chronic. n. MMCCIX.* immo & aliis Græcis scriptoribus νομοθέτης est: sed vereor, ne hi æque ac Aurelius Victor, eum cum Salvio Juliano proavo confundant. De Eusebio tamen id suspicari vix licet, quia ipse alibi in *Chronico* meminit Salvii Juliani, qui sub Hadriano composuerit edictum perpetuum, adeoque hunc cum Didio Juliano confundere non potuit.

§. CCCVI.

JCti qui sub Antoninis huc usque floruerunt.

Sed omittendi etiam non sunt JURISCONSULTI, qui sub Antoninis ad hæc usque tempora floruerunt. Eorum agmen ducit SEX. CÆCILIUS AFRICANUS. Eumdem enim cum

cum Africano esse *Sex.* illum *Cæcilium*, qui *l.* 3. §. 4. *D. de agnoscend. & al. lib.* memoratur, & quem Gell. *Noct. Attic.* XI, 15. cum Favorino de XII. Tabularum legibus disputasse refert, contra Ant. Augustinum, Labittum, Menagium ostenderunt Cujac. *Tractat. I. in African. init.* Idem *Observ.* VII, 2. & Reinold. *ad l.* 23. *D. de reg. jur. p.* 9.* Sex. Cæcilius Africanus.

* Fundus rei est *l.* 3. §. 4. *D. de agnosc. & al. lib.* ubi Julianus *Sex. Cæcilio Africano* respondisse dicitur. Quum ergo & tempus conveniat, nec inauditum, sed frequentissimum sit, jurisconsultum jurisconsulto respondere, maxime seniorem & serenioris famæ juniori, præceptorem discipulo: nulla profecto ratio est, cur elegantem illam conjecturam Cujacii rejicere velimus, quamvis eam pro certa obtrudere, ne ipse quidem fortassis Cujacius voluerit.

§. CCCVII.

Fuit Africanus Juliano σύγχρονος, sed eo paullo ætate minor, quippe qui sub Antoninis potissimum floruit. Saltim ante Severi & Antonini Caracallæ tempora eum vixisse ex *l.* 109. *D. de legat. I.* acute, suo more collegit Cujac. *Recitat. ad African. Tractat. I.* Sabinianum eum fuisse, & ejus quidem sectæ subtilissimum, nemo negaverit. At apud eumdem Juliani, uti apud Pythogoræos Pythagoræ, auctoritatem sine ratione valuisse, quod eidem Cujacio, Menagio & Guil. Grotio visum est, nullo idoneo argumento probatur. Mascov. *de Sect. Cap. IV.* §. 3. *pag.* 81. Ejus ætas, secta, scripta.

Scripsit *libros novem* QUÆSTIONUM, * & fortassis *libros saltim* XX. EPISTOLARUM, quæ laudari videntur *l. 39. pr. D. de legat. I.*

* In his QUÆSTIONUM libris tam subtiliter de difficillimis juris quæstionibus disputavit Africanus, ut jam olim in proverbium iverit quotidianum interpretum dicterium: *Africani lex, id est, difficilis.* At nodos illos se vindice dignissimos existimavit ὁ πάνυ Cujacius, qui scriptis in Africani fragmenta recitationibus, non alios tantum, sed & se ipsum longe superavit.

§. CCCVIII.

Terentius Clemens & Vinidius Verus. Minus celebres sunt TERENTIUS CLEMENS & VINIDIUS VERUS. Et ille quidem discipulus, uti videtur, & sectator Juliani fuit, quippe quem ipse *suum* vocat *l. 6. D. de vulg. & pupill. subst.* auctorque fuit *librorum* XX. AD LEGES JULIAM ET PAPIAM POPPÆAM, ex quibus plurima in *Digestis* fragmenta, alibi a nobis curatius exposita, supersunt. Hic inter Antonini Pii consiliarios fuit, Julian. Capitolin. *in Antonin. Cap. XII.* & a Mæciano, Ulpiano & Paullo aliquoties, quamvis non expressis librorum titulis, laudatur, *l. 32. §. 4. D. ad leg. Falcid. l. 7. §. 18. D. de pact. l. 2. D. si ex nox. causs. ag.*

§. CCCIX.

§. CCCIX.

JUNIUS MAURICIANUS, qui ætatem suam ipse perspicue indicat. *l.* 57. *D. de legat. II.* auctor fuit *librorum sex* AD LEGEM JULIAM ET PAPIAM & saltim *duorum* DE POENIS. *l.* 3. *D. de edendo*. TARUNTENUS PATERNUS sub Commodo Imp. præfectus prætorio occubuit. *Excerpt. Peiresc. p.* 724. Lamprid. *in Commodo Cap. IV.* relictis *libris IV.* DE RE MILITARI. * Denique PAPIRIUS JUSTUS, collector *librorum* XX. CONSTITUTIONUM, uti fragmenta ejus operis pleraque ostendunt, sub Marco potissimum Antonino & Commodo scripsisse videtur. Vid. *l.* 60. *D. de pact.*

Junius Mauricianus, Taruntenus Paternus & Papirius Justus.

* Sunt duo priores jurisconsulti omnino notabiles. JUNIUS MAURICIANUS procul dubio adoptivus fuit *Junii Maurici*, fratris *Junii Aruleni Rustici*, quorum stemma supra (§. CCXXXIX. *) dedimus. Quum enim Plinius *Lib. II. Epist.* 15. mentionem faciat plurium filiorum istius Junii Aruleni Rustici; unus eorum a patruo, *Junio Maurico* adoptatus, Junii Mauriciani nomen videtur adscivisse. TARUNTENUM PATERNUM sub Alexandro demum Severo Imp. vixisse existimat Guido Pancirol. *Var. Lect. I,* 79. non alio motus argumento, quam quod hic Imperator *Paterno* cuidam rescribit, *l.* 2. *C. de magistrat. conven.* Sed quum & iis temporibus & multo post permulti floruerint Paterni, quorum aliquos recenset Reines. *Inscrip. p.* 38. nulla ratio est, cur ibi Taruntenum

Paternum nostrum intelligamus. Accedit, quod jam illo tempore homines juris rerumque militarium periti ad præfecturam prætorianam adspirarent. Nostrum vero tamquam *diligentissimum juris militaris adsectorem*, laudat Veget. *de re milit. Lib. I. Cap.* 8.

§. CCCX.

Sex. Pomponii ætas.

SEX. POMPONIUS unus, non duo, in jure nostro celebrari videtur, * de eoque nos ex instituto egimus in *præfatione* Jo. Lud. Uhlii *Opusculis ad Historiam juris, & maxime ad Pomponii Enchiridion pertinentibus*, præmissa, *Halæ MDCCXXXV.* Vixisse eum Juliani temporibus, vel inde patet, quod & a Juliano laudatur, *l.* 6. §. 6. 7. 8. *D. de negot. gest. l.* 63. §. 9. *D. pro soc.* & ipse Julianum & Aburnum Valentem laudat. *L.* 2. §. 8. *D. de orig. jur.* Vitam saltim ad Divorum Fratrum, quos vocant; tempora produxit, quippe qui alicubi *Antoninum Pium* Divum vocat. *l. pen. D. de pollicit.* Contra nusquam meminit vel Marci Antonini, vel Commodi, immo ne *Ulpii Marcelli* quidem, ceu quidam ex *l.* 10. *D. de castr. pecul.* colligunt. Verba enim illa non Pomponii esse, sed Triboniani, quamdam Ulpii Marcelli notam ad Pomponium referentis, observavit Ant. Augustin. *de nom. propr. pandect. p.* 121. Erroris ergo manifesti rei sunt, qui cum sub Alexandro demum vixisse contendunt, veluti Bernard. Rutil. *de vit. jurisc. Cap. LXXIII.* & Jo. Bertrandus *de jurisp. Lib. I. Cap.* 11. Uterque

que enim deceptus est loco Lampridii *in Alex. Cap. XLVIII.* quem ab aliena manu esse, luculenter ostendit Salmas. *ad H st. Aug. Script. p.* 242.

* Duos fuisse Sex. Pomponios, primus suspicatus est Ant. Augustin. *de nom. propr. pandect. p.* 92. *&* 255. quem deinde cum alii, tum & Guil. Grot. *de vit. JCtor. Lib. II. Cap.* 5. sequuti sunt. Immo nec se ab hac sententia admodum alienum esse profitetur V. C. Ev. Otto *præfat. Tomi I. Thesaur. jur. civil.* At rationes omnes, quas diligenter collegit Grotius, *in præfatione ad Uhlii Opuscula p.* 10. *seq.* excussimus. Urgent præcipue, Pomponium in *l.* 41. *D. de hered. inst.* ipsum videri alium Sex. Pomponium citare, & in *l.* 32. *D. de legat.* 1. legi: *Quod ita verum esse, tam Sex. quam Pomponius, negant.* Sed uti in posteriore textu SEXTUS ille alius esse potest JC. quam Pomponius, & ille ipse fortassis, qui *l.* 44. *pr. D. solut. matr. l.* 30. *§.* 6. *D. de adqu. hered. & l.* 1. *§.* 27. *D. ad SC. Silan.* ita admodum dubium est, an *l.* 41. *D. de hered. inst.* sit Pomponii, ac non potius Juliani, & *liber XII. Var. Lect.* Pomponii non in margine tantum fuerit adscriptus. Reinold. *Orat. de Pompon. p.* 12. *seq.*

§. CCCXL

Præter jurisprudentiam eorum temporum more & philosophiam videtur excoluisse, cujus vestigia deprehendimus in *l.* 121. *D. de verb. signif.* juncto Seneca *de Benef. Lib. VII. Cap.* 10. & *l.* 30. *pr. D. de usurp. & usucap.* ubi divisio corporum interiorem philoso- Ejus philosophia & secta.

losophiam redolet, ceu observarunt Cujac. *Obs. XV*, 33. & Guil. Forner. *Select. II*, 27. De secta inter viros doctos non satis convenit, aliis eum jurisconsultis neutrarum partium, quos ercíscundos adpellitant, adnumerantibus, Mascov. *de Sectis Sabin. & Procul. Cap. VIII.* §. 4. *pag.* 130. aliis eum inter Proculejanos referentibus. Christ. Otto a Boekelen *de diversf. famil. vet. jurisc. Cap. VI.* *

* *Proculejanum* ideo fuisse contendunt, quod Labeonis definitionem probet: *l.* 22. §. 1. *D. quando dies leg. ced.* ejusque sententiam tueatur adversus Trebatium: *l.* 11. *pr. D. de hered. instit.* Proculo testimonium denunciet, *l.* 16. §. 2. *D. de evict. l.* 12. *pr. D. de legat. II.* itemque ejus & Pegasi, Celsi, Atilicini, Aristonis & Neratii sententias probet: *l.* 28. *D. de adquir. rer. dom. l.* 43. §. 2. *D. de legat. II. l.* 29. *D. de evict. l.* 14. *D. de verb. obl. l.* 48. *pr. D. de legat. I. l. ult. D. de adquir. vel omitt. her. l.* 21. *l.* 72. *D. ad SC. Trebell. l.* 8. §. 2. *D. de liberat. leg. l.* 3. *D. pro suo*, *l.* 45. *D. de legat. I.* At idem Pomponius non modo Sabino & Cassio aliquando suffragatur, *l.* 6. *D. de condit. & dem. l.* 6. *D. de stipul. serv.* & eorum dicta benigniore interpretatione juvat, *l.* 3. §. 1. *D. de jur. & facti ign.* sed & passim eorum auctoritate utitur, *l.* 34. §. 2. *D. de fideic. libert.* & id plerumque agit, ut diffidentes jurisconsultos ad concordiam reducat, veluti Proculum & Sabinum, *l.* 14. *D. de condit. & demonstr.* nec non Proculejanos & Sabinianos, *l.* 26. §. 2. *D. de legat. II.* Qui vero ita rationes componit, jurisconsultus, cum si

quis

quis sectarium esse clamet: næ is, quid sit sectæ studium mihi omnino videtur ignorare.

§. CCCXII.

Scripsit hic jurisconsultus, inter πολυγράφους jure referendus ENCHIRIDION duplex, quorum unum *singularis* fuit *liber*, *l.* 2. *D. de orig. jur. l.* 2. *D. de just. & jur. l.* 239. *D. de verb. sign.* alterum ex *duobus libris* constitit: *l.* 5. *D. de grad. & adfin. l.* 13. *D. de tutela*, *l.* 107. *D. de solut. & liberat.* EPISTOLARUM *libros* XX. FIDEICOMMISSORUM *libros* V. LECTIONUM AD Q. MUCIUM *libros* XXXIX. AD PLAUTIUM *libros* VII. REGULARUM *librum singularem*. AD SABINUM *libos* XXXV. SENATUSCONSULTORUM *libros* V. VARIARUM LECTIONUM *libros* non XV. ut est in indice Florentino, sed saltim *ultra* XL. * *l.* 8. §. 6. *D. si serv. vind.* DIGESTORUM *libros* V. DE STIPULATIONIBUS *libros* VIII. denique AD EDICTUM *libros* LXXXIII. ex quibus fragmenta in *Pandectis* quam plurima supersunt. Ejus scripta.

* Hunc titulum inter *inscriptionum festivitates*, *quas plerique utriusque linguæ scriptores in libris suis fecisse ait*, refert Gell. *Noct. Att. præfat.* Ait enim, *alios libros suos* MUSARUM *inscripsisse*, *alios* SILVARUM, *illum* ΠΕΠΛΟΥ, *hun:* ΚΕΡΑΤΟΣ ΑΜΑΘΕΙΑΣ, *alium* ΚΗΡΙ *partim* ΛΕΙΜΩΝ, *quemdam* LECTIONIS SUÆ, *alium* ANTIQUARUM LECTIONUM. Ubi Gellius manifesto ridere voluit titulos librorum

argutiores atque exquisitores. Sed jam Salmasios recte monuit, multos titulos eo referre Gellium, qui nihil habeant, quod ad *festivitates inscriptionum* jure referri possit. Quid enim festivitatis inest inscriptionibus *antiquarum lectionum*, *Epistolarum moralium*, *Epistolicarum quaestionum*, *Historiae naturalis*, quas omnes Gellius in hanc classem retulit? Quis non titulum NOCTIUM ATTICARUM, quem se Gellius tamquam simplicissimum libro suo praescripsisse, ait, facilius facetis nugis comparet, quam titulum *antiquarum* vel *variarum lectionum*? Sed videtur Gellius hic sine judicio imitatus Plinium *in praefat. Hist. Natural.*

§. CCCXIII.

Cajus jurisconsultus. CAJUS, elegantis ingenii jurisconsultus, vulgo GAJUS, certissime vixit sub Hadriano, ceu patet ex *l. 7. pr. D. de reb. dub.* certissime etiam superstes fuit Antonino Pio, quia M. Antoninum Imperatorem *sacratissimum principem suum* vocat *l. 9. D. ad SC. Tertull.* An vero ad Antonini Caracallae tempora advixerit, quod Jac. Raevardo *Conject. III, 19.* & nuper V. C. Franc. Car. Conradi (vid. *Act. erud. Lips. ann. MDCCXXVII. mense Februar.*) visum est, merito in medio relinquimus, tanto certiores, falli eos opinione sua, qui Cajum nostrum, quem familiaritatis jure suum vocat Pomponius, *l. 39. D. de stip. serv.* vel ad Diocletiani, vel ad ipsius Justiniani tempora vitam produxisse existimant, quum ab Hadriani excessu ad Diocletia-

cletiani imperium centum & quadraginta septem; ad Justinianei imperii auspicia trecenti octoginta novem anni sint circumacti.*

* Cajum Diocletiani tempora attigisse, suspicatus est Marcilius *ad* §. 6. *proœm. Instit.* Eumdem Justiniano σύγχρονον & Christianum fuisse, ex *d.* §. 6. *proœm. Inst.* §. 5. *Inst. de publ. judic.* & *Constit. omnem reip.* §. 1. *ad Antecess.* collegerunt Ant. Vacca & Hotomanus, non alio persuasi argumento, quam quod eum *Cajum suum* vocare non dubitarit Justinianus. At præterquam quod nihil Christiani præferunt Caji fragmenta, quodque utrique huic sententiæ rationes chronologicæ manifesto refragantur: aliæ rationes esse potuerunt Triboniano, (nam Justinianum ibi stilo suo usum, vix credibile est,) cur Cajum *suum* vocare non dubitarit, quoniam nimirum eum potissimum exscripsit in conscribendis Institutionibus. Vid. Ev. Otto *Præf. Tomi I. Thesaur. jur.*

§. CCCXIV.

Ceterum CAJUS quoque a sectæ studio satis alienus jure ercifcundis accensetur, Mascov. *de Sect. Sabin. & Procul. Cap. VIII.* §. 3. *p.* 127. modestiam ejus satis superque demonstrantibus tot ejus fragmentis, quæ in *Digesta* retulit Tribonianus. Scripta reliquit tam multa, ut lectorem merito remittamus ad indicem Florentinum & Menag. *Amœn. jur. civil. Cap. XLIII.* id modo observantes, eum quædam scripsisse, in quibus reliquorum jurisconsultorum vix quisquam exercuerat Ejus scripta.

ingenium, veluti DOTALITIORUM *librum singularem* : AD EDICTUM ÆDILIUM CURULIUM *libros II.* AD EDICTUM PROVINCIALE *libros XXXII.* AD LEGES XII. TAB. *libros VI.* & similia . INSTITUTIONUM & extra *Pandectas* exstare fragmenta bene longa , sed ab Aniano passim interpolata , nemo ignorat . *

* Ex iis duo fragmenta insignia de ritu mancipationis , & in jure cessione , qui in Anianea editione hodie non exstant , servavit Boeth. *Lib. III. Commentar. in Topic. Ciceron.* quæ tota exhibet Ant. Sculting. *in vet. jurispr. antejustin. p.* 50. *seq. & p.* 84. *seq.* Sed eadem in Cyri *Commentario ad tit. C. de usuc. transform.* multo integriora reperit V. A. Corn. van Bynkersh. *de reb. mancipi Cap. I. p.* 107. Is vero hæc descripta esse ait a Petro Jacobo de Ravani, qui dicit *se ea vidisse in libro Institutionum Caji* . Quæ si vera sunt , (fidem autem Petri Jacobi de Ravani in dubium cur vocare velimus , nullam omnino rationem video ,) Caji Institutiones sæculo XIV. quo ille Ravani vixit , adhuc integriores , quam est Aniani editio , exstitisse oportet .

§. CCCXV.

L. Volusius Mæcianus. L. VOLUSIUM MÆCIANUM sub Antonino Pio & Divis fratribus vixisse , & in eorum principum consilio fuisse , ex Jul. Capitolin. *in Pio Cap. XII. l.* 42. & *l.* 47. *D. de fideic. libert.* denique ex *l.* 17. *D. de jure patron.* patet . Marcum Imp. instituerat in jurisprudentia , teste eodem Ju-

lio

lio Capitol. *in Marco Cap. III.* Vid. Menag. *Amœnit. jur. civ. Cap. V. p.* 31. Vitam etiam ad Marci imperium produxit, sub quo tamquam Alexandrinæ civitatis Juridicus, in Avidii Cassii tumultu periit, & quidem seditionis Cassianæ conscius, teste Volcat. Gallic. *in Avid. Cassio Cap. VII.* id est anno æræ Dionysiacæ CLXXV. in quem hunc tumultum incidere ostendit Ant. Pagi *Critic. Baron. Tomo I. p.* 168. *sequ.*

§. CCCXVI.

Sabinianum eum fuisse, & Juliani adseclam, ipse in fragmentis suis satis prodidit. Scripsit FIDEICOMMISSORUM seu QUÆSTIONUM DE FIDEICOMMISSIS *libros sedecim*. Menag. *Amœnit. jur. civil. Cap. V.* PUBLICORUM *libros XIV.* a quibus diversum fuisse librum EX LEGE RHODIA, vel AD LEGEM RHODIAM * suspicamur, quamvis aliud visum sit Jac. Gothofredo *de Imper. mar. Cap. II.* Vid. V. A. Corn. van Bynkershoek *ad l. 9. D. ad L. Rhod. Cap.* 1. Porro *libri* QUÆSTIONUM meminit Papinianus, *leg.* 86. *D. de adqu. vel omitt. hered.* qui tamen an a *libris quæstionum de fideicommissis* diversus sit, alii viderint. Denique notus est *libellus* Mæciani DE ASSE, a Jo. Fridr. Gronovio post opus *de pecunia veterum*, & a Jo. Ge. Grævio *Thesaur. Antiqu. Rom. Tomo XI.* editus, & juris studiosis etiam atque etiam commendatus a Jac. Cujacio *ad leg.* 21. §. 2. *D. de ann. legat.*

Ejus secta & scripta.

* In Florentina est: *ex lege Rhodia*, apud Haloandrum: *ad legem Rhodiam*. Sed non erat, quod hic aliquid mutaret Haloander. Ita enim, notante V. A. Corn. van Bynkershoek, & aliæ in jure nostro librorum inscriptiones se habent. Nec absurdus est titulus, ex quo colligitur, Mæciani librum fuisse collectionem quarumdam legum Rhodiarum, fortassis quæ magis in usu erant, & ad jactum pertinebant, quasque hoc libro Volusius vel collegerit tantum, vel notis suis illustrarit. Vid. Laudatissimi Bynkersh. *Opusc. min. p. 269. edit. nov.*

§. CCCXVII.

Q. Cervidius Scævola.

Proximus est Q. CERVIDIUS SCÆVOLA, *auctor jurisconsultorum prudentissimus*, *l. 3. C. Theod. de testam.* & Marco Antonino a consiliis, Jul. Capitol. *in Marco Cap. II.* vel hoc ipso maximam laudem consequutus, quod Severum Imp. & Papinianum jurisconsultum formavit. Jul. Capitolin. *in Caracalla Cap. VIII.* Miscellionibus vel erciscundis eum adnumerat Mascov. *de Sect. Sabin. & Proc. Cap. VIII.* §. 5. quippe adeo fluctuantem inter diversas scholæ utriusque sententias, ut Bertrando Proculejanus; Ottoni a Boekelen *de famil. JCtor. Cap. V.* Sabinianus videatur. Notum quoque est, eum apud quosdam non modo obscuritatis & variationis, sed & *προσωποληψίας* caussa male audire.*

* Nam in *l. 14. D. de transact.* eum ingenuitatis & candoris laudem non servasse, & in gratiam alicujus vel odium a jure recessisse sta-

statuit Ger. Noodt *Probabil. II*, 2. *p.* 36. & *de Pact. & transact. Cap. XXII. p.* 546. Variationes quoque ejusdem notant Cujac. *Obs. IV*, 1. Merill. *Observ. I*, 9. & Noodt. *Obs. II*, 18. ubi & stilum ejus abruptum & hiulcum, ac proinde maxime obscurum notari animadvertimus, de quo etiam conqueruntur Guil. Budæus *Adnot. ad Pandect. p.* 76. *seq.* Franc. Duaren. *Disput. anniverf. I*, 50. Petr. de Toullieu *Diss. de anantapodotis in jure occurrentibus*, & Ev. Otto *in Papiniano Cap. XI.* §. 2. *p.* 212. Sed ut de stilo Scævolæ facile transegerim: ita reliqua, quæ Scævolæ exprobrantur, jam ab aliis satis profligata sunt.

§. CCCXVIII.

Scripsit DIGESTORUM *libros XL.* & quidem post excessum Marci Antonini Imperatoris, ceu ex *l.* 39. *D. de legat. III.* observavit Ger. Noodt *de Fænor. & usur. Lib. III. Cap.* 6. *p.* 244. DE QUÆSTIONE FAMILIÆ *librum singularem*: QUÆSTIONUM *libros XX.* QUÆSTIONUM PUBLICE TRACTATARUM *librum singularem*: REGULARUM *libros IV.* RESPONSORUM *libros VI.* in quibus eum sæpe repetere, quæ jam dixerat in Quæstionibus, observat Cujac. *Obs. XII.* 10. ΟΡΩΝ *librum singularem*, denique *Notas* IN JULIANUM & MARCELLUM. Ejus scripta.

§. CCCXIX.

Superest ULPIUS MARCELLUS, vir toga sagoque celeberrimus, quem in consilio Antonini Pii fuisse, testatur Jul. Capito- Ulpius Marcellus.

pitolin. *in Antonin. Pio, Cap. XII.* Floruit & sub Marco, *l. 19. D. de testament. tut.* sub quo non quidem Præfectus prætorio, uti existimat Bertrandus *de Jurisperit. l. 17.* sed Legatus pro Prætore Pannoniæ inferioris fuit. Ita enim intelligendus vetus titulus apud Grut. *Inscr. p. C. 4.*

VIRTUTI.
ET.
HONORI. L.
ULPIUS. MARCELLUS.
LEG. AUG.
PR. PR.
PANNON. INF.
V. S.

Sub Commodo in Britanniam cum imperio missus, non modo incredibilia continentiæ, frugalitatis & vigilantiæ specimina edidit; * sed & rem ibi præclare gessit, ut parum abesset, quin a sævissimo principe virtutis caussa occideretur. Dio Cass. *Lib. LXXII. p. 820.* & *in Excerpt. Peiresc. p. 724.*

* Meretur ille Dionis locus, qualis in primis in *Experptis Peirescianis* legitur experpi. Ait, Legatum illum in Britannia tam alienum fuisse a sordibus & corruptione, quantum ab humanitate ac benignitate: tam autem vigilantem, ut per totam noctem vigilare videretur. Ut vero & ceteros comites somno arceret, eum duodecim tabellas, quales ex philyra fieri solebant, quotidie vesperi perscripsisse, & mandasse suis ut alias aliis, atque aliis horis perferret ad diversos. Quamquam etiam a natura ad doman-

mandum ſomnum fuerit factus, tamen vigilantiam illam adjuviſſe abſtinentia, modico tantum uſum cibo, &, ut pane ventrem ne impleret, eum Roma in Britanniam advehi curaſſe, non quod pane ejus regionis veſci non poſſet, ſed ut eo minus ob vetuſtatem panis comederet, gingivis ob ejus ſiccitatem ſæpe cruentatis. Hinc apud Xiphilinum Ulpius noſter vocatur ἀνὴρ μέτριος καὶ εὐτελὴς ὤν, *vir modeſtus & frugi*, ὅτε ἀπολέμει ὑψηλόφρων καὶ φρονηματώδης, χρημάτων τε διαφανῶς ἀδπρότατος ὤν. *ſublimis & elati animi, quoties bellum gereret, & pecunia non corruptibilis.* Habes ergo priſcæ diſciplinæ ac continentiæ hominem, dignumque, qui non ſub Commodo, ſed melioribus reipublicæ temporibus vixiſſet.

§. CCCXX.

Ejus ſecta & ſcripta.

Proculejanorum ſuo tempore fuit acerrimus, Merill. *Obſerv.* II, 28. VII, 18. Maſcov. *de Sect. Sabin. & Proculej. Cap. V.* §. 4. *p.* 90. ut Ulpiano aliiſque id haud leve veritatis argumentum eſſet, ſi Juliano adſtipularetur Ulpius Marcellus. Cujac. *Obſ.* XIV, 35. Menag. *Amœnit. jur. Cap. XXIV.* Mireris, homini negotioſo, & ſæpius in caſtris, quam in muſeo, moranti tantum fuiſſe ocii, ut aliquid de jure ſcriberet. Et tamen præter NOTAS AD JULIANUM & POMPONIUM reliquit DIGESTORUM *libros* XXXI. AD LEGES Juliam & Papiam *libros* VI. DE OFFICIO PRÆSIDIS *librum ſingularem*: DE OFFICIO CONSULIS *libros*

ſal-

ſaltim *V.* PUBLICORUM *libros II. & librum ſingularem* RESPONSORUM.

* Addit Jac. Curtius *Lib. I. Εἰκαστῶν Cap.* 38. NOTAS AD PAPINIANUM, quarum mentionem fieri ait, *l. 7. D. ad leg. Jul. de adult.* Marcellum ſaltim laudaſſe ait Papinianum, *l. 1. D. ad SC. Turpillian.* Quum vero multo antiquiorem Papiniano Scævolam ad Marcellum notaſſe conſtet: *l. 11. §. 6. D. de donat. int. vir. & uxor.* laudatus Curtius duos floruiſſe *Marcellos* juriſconſultos, exiſtimat: *Ulpium* alterum, de quo his agimus, alterum *C. Quinctilium*. Sed potuiſſet Curtius non errare. Qui enim ad Papinianum ſcripſit, eumque laudavit, non eſt MARCELLUS, ſed ÆL. MARCIANUS, Ulpiani æqualis. Adeoque ad illorum temporum juriſconſultos non pertinet ille *C. Quinctilius*.

§. CCCXXI.

Status juris ſub Septimio Severo.

Redimus ad Imperatores Romanos, inter quos obtruncato Didio Juliano, æmuliſque, C. Peſcennio Nigro, & D. Clodio Septimio Albino, remotis imperium arripuit L. SEPTIMIUS SEVERUS, Africanus, princeps non ſolum Græcis Latiniſque litteris eruditiſſimus, ſed & juris Romani peritiſſimus, auditor quippe Q. Cervidii Scævolæ, & Papiniani condiſcipulus (§. CCCXVII.) & hinc fiſci advocatione ante imperium functus. Spartian. *in Sept. & Sev. Cap. I. & II.* Hujus potiſſimum condiſcipuli

li sui, Papiniani, usus consilio jura constituit, æquitatis, moderationis clementiæque plenissima, ut ab Aurelio Victore *legum conditor longe æquabilium* adpelletur. Ev. Otto *Papinian. Cap. XIV.* §. 3. Odio tamen decessoris, Didii Juliani, *Salvii Juliani decreta jussit aboleri, neque obtinuit.* Spartian. *Sev. Cap. XVII.* Quod nos de edicto Juliani perpetuo intelligendum esse arbitramur. *

* Sunt, qui hæc de Didii Juliani decretis intelligunt, quia & hic intercalaris veluti princeps Salvii nomen tulerit. Thomas. *Næv. jurispr. antejustin. p.* 85. Sed *de Salvii scriptis*, non de Imperatoris alicujus actis loqui Spartianum, ex Aurelio Victore, eamdem rem plenius narrante, intelligimus. Is enim, ubi de Septimio nostro agit: *Salvii*, inquit, *nomen, atque ejus* SCRIPTA *factaque aboleri jubet, quod unum effici nequivit*. Jam quid, quæso, Didium scripsisse novimus Didium, tam exiguum, ut id perire nollet Senatus? Et quid intererat Senatus, Didii principis sibi exosi & hostis a se judicati, memoriam & acta non aboleri, ut in hoc uno principi asperrimo dicto minus audiens esse auderet? Denique si de Salvii Juliani scriptis privatim edictis accipiamus Spartianum & Aurelium Victorem, vix comminisci licebit rationem, cur Senatus voluntati principis severi, & accuratum a suis obsequium exigentis, refragari voluerit. Verosimillimum itaque est, Severum, exsecratum Julianorum nomen, conditum a Salvio Juliano edictum perpetuum voluisse abolere, Senatu tamen ob eximiam ejus operis

ris præstantiam auctoritatemque graviter obnitente.

§. CCCXXII.

Jura a Severo constituta.

Inter Severi instituta & sequentia fuerunt: quod præfecturam urbanam, data ad Fabium Chilonem epistola, ad summam evexit potentiam: *l.* 1. *D. de offic. præf. urb. l.* 8. §. 5. *D. de pœn. l.* 6. §. 1. *D de interd. & releg.* quod oratione sua anno ab U. C. DCCCXLVIII. Q. Flavio Tertullo & Flavio Clemente Coss. res immobiles eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto alienari vel supponi vetuit: *l.* 1. §. 1. *D. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt*, quod legem Juliam de adulteriis in usum revocavit: * Dio Cass. *apud* Xiphil. *Lib. LXXVI. pag.* 869. quod quædam circa leges Juliam & Papiam Poppæam mutavit: Tertull. *Apologet. Cap. IV.* quod cum Antonino Caracalla, filio, imperii socio, SCto anno ab U. C. DCCCCLIX. M. Nummio Albino & Fulvio Æmiliano Coss. facto, donationes inter virum & uxorem de novo prohibuit: *l.* 32. *pr. D. de don. int. vir. & uxor.* Recensum vero tot constitutionum, quæ in *Pandecte* æque ac *Codice*, utramque paginam faciunt, hic a nobis institui, chartæ angustia vix patitur.

* Debemus hanc notitiam Dioni, qui de Severo Imp. refert, eum criminari solitum incontinentes, ὡς καὶ περὶ τῆς μοιχείας νομοθετῆσαι τινα. *ob eamque caussam & de mœchis leges tulis-*

tulisse, ex quibus deinde quam plurimi in jus rapti sint. Addit: Τρισχιλίας γοῦν ὑπατεύων εὗρον ἐν τῷ πίνακι ἐγγεγραμμένας, innuens, *se consulem tria millia mœchorum in tabulis accusatorum reperisse*. Incidit vero Cassii illius consulatus in annum Christi CCXCI. quo jam pæne ante centum annos leges istas severissimas tulerat Severus, ex eoque jam satis patet, quam late patuerit hoc flagitium, quum Severus eam legem ferret. Ceterum ex eo simul reddi poterit ratio, cur *de adulteriis* & ad legem Juliam de illis eo tempore certatim scripserint PAPINIANUS, ULPIANUS, PAULLUS, & alii.

§. CCCXXIII.

Qui exstincto patre, & Geta fratre occiso, solum imperavit, ANTONINUS CARACALLA, non minus, quam pater, jus variis novis institutis locupletavit. Nam ut jam non dicam de celeberrima constitutione, *l. 17. D. de statu hom.* qua jus civitatis cum omnibus ingenuis, in orbe Romano habitantibus, communicavit, * quam Antonino nostro auctoritate Dionis Cassii *in Excerpt. Peiresc. pag.* 744. vindicat Ezech. Spanhem. *in Orbe Romano:* tot aliæ ejus constitutiones in *Codice* & *Pandectis*, immo & in *Codicis Gregoriani* & Paulli *Receptarum sententiarum* reliquiis supersunt, ut reliquorum Imperatorum pæne omnium constitutiones numero superare videantur.

Status juris sub Caracalla.

* Origo ergo hujus juris hodie extra omnem du-

dubitationis aleam posita est, quamvis & nostris temporibus non desint viri eruditissimi, qui & Antonini Pii hac in re partes aliquas fuisse, adeoque vel constitutionem antiquam ab Antonino Pio primum editam, in usum revocatam esse, vel distinctione inter jus civitatis *indultum* & *imperatum* rem expediri posse existimant. Illustr. Cancell. a Ludovvig in *diss. de peregrinitate, albinagio & vvildfangiatu Cap. IX.* §. 3. *p.* 98. *seq.* Et sane favent huic sententiæ partim locum insignis *Novellæ LXXVIII. Cap.* 5. partim numus Antonini Pii Imp. apud Mediobarbi Biragi, cujus in postica coronæ inscriptum: S. P. Q. R. AMPLIATORI CIVIUM. At si dicendum quod res est, nec Justiniani est tanta in rebus historicis auctoritas, ut ea in re errare non potuisse videatur: & elogium istud tribui posse Antonino Pio, si vel maxime auctor non sit constitutionis famosissimæ, quam *l.* 17. *D. de statu hom.* laudari animadvertimus, jam ipse ostendit Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. II. Cap.* 1. *p.* 208. quippe qui non modo viros bene de republica meritos frequentius jure civitatis donarit, sed & cum Carnis Catalisque, adeoque cum totis gentibus, eximium istud beneficium communicarit. Gruter. *Inscript. p. CDVIII,* 1.

§. CCCXXIV.

Itemque sub Opilio Macrino, ELAGABALUS, monstrum illud hominis, qui, occiso Caracalla, victoque æmulo *M. Opilio Aurelio Severo Macrino*, imperio potitus est, non plus ad jurisprudentiam amplificandam contulit, quam hic Opilius,

lius, ut scribit Jul. Capitol. *in Macrino Cap. XIII. juris non incallidus*, & teste Herodiano *Hist. IV. 12.* peritus νόμων ἐπιστήμης. Equ idem Opilium istum *omnia rescripta veterum principum tollere statuisse*, refert *eodem loco* Julius Capitolinus, *nefas esse dicentem, leges videri Commodi & Caracallæ, hominum imperitorum voluntates, quum Trajanus numquam libellis responderit, ne ad alias caussas facta* * *proferrentur, quæ viderentur ad gratiam composita.* Sed brevitas imperii vix bimestris vetuit illum spes inchoare longas.

* FACTA hic sunt rescripta, uti Græcis πραγματικαὶ vel πραγματικοὶ τόποι. Jac. Gothofred. *ad Codic. Theodos. Tomo I. p. 25.* Hinc PAULI *libri Sententiarum &* FACTORUM *sex*. Ceterum quamvis id consilium Macrini plerique damnent: tantum tamen abest, ut videatur reprehendendum, ut prudentissimo instituto rescriptis tantum in aliquorum gratiam vel odium editis vim legum detrahere voluerit. Id vero non magis improbandum est, quam quod & Valentinianus Senior Imperator talia rescripta cassa esse jussit. *l. 6. C. de vectigal.*

§. CCCXXV.

ELAGABALI vero ne nomen quidem in *Pandectæ* occurrit, quamvis quædam ejus constitutiones exstent *leg. un. C. Gregor. de patr. potest.* & *leg. 8. C. de negot. gest.* quas Elagabali esse, ex subscriptionibus docent Henricus Cardinalis Norisius *Epist. consular. p. 471.* Nec non sub Elagabalo.

p. 471. & Ant. Pagi *Critic. Baron. Tomo I.* *p.* 203. Obiter tamen monemus, Elagabali origines & familiam ex *Pandectis* non modo illustrari, verum etiam suppleri posse.

* Fuisse ELAGABALUM filium Varii Marcelli & Juliæ Soæmidis, ex eorum temporum historicis satis notum est. Sed in jure nostro passim memorantur alii ejus cognati, quos hac tabula repræsentare juvabit, maxime quum quædam videantur emendanda, quæ parum accurate tradidit Reines. *ad Rupert. LXIX. p.* 611.

N. e familia JULIORUM.

JULIUS AGRIPPA primipilaris, de quo *l.* 38. *D. de legat. III.* patruus magnus Juliæ Domnæ, quam legem non intellexere Cujac. *Obs. III.* 18. & Menagius. *Amœn. jur. Cap. XXV.* *p.* 142.

- N. filia, de qua *l.* 38. *D. de leg. III*
  - N. Neptis de qua eadem *l.* 38.
- **JULIUS AGRIPPINUS**, cui rescripsit Antoninus Imper. anno 961. *Paria tor LL. Mos. & Roman. Tit.. X.* 4.

N. Julii Agrippæ frater

- **BASSIANUS**, sacerdos Dei solis. Sex. Aurel. Victor *in Caracalla & Elagab.*
  - **JULIA DOMNA** Aug. nupta Septimio Severo Imperatori.
    - **ANTONINUS BASSIANUS CARACALLA**, Imp.
      - *Filiolus* una cum matre in Liparam insulam relegatus teste Dione.
    - **P. SEPTIMIUS GETA**, a fratre occisus.
  - **JULIA MOESA** ex Apamea Syriæ, teste Dione, vel ex Emesa, uti existimat Herodian. *Histor. V,* 4.
    - **JULIA SOOEMIS**, nupta *Vario Marcello.*
      - **ELAGABALUS** Imp.
    - **JULIA MAMMÆA**, nupta *Genesio Marciano.*
      - **ALEXANDER** Imperator.

§. CCCXXVI.

Et sub Alexandro Imp.

Successit his M. AURELIUS SEVERUS ALEXANDER, Elagabali consobrinus, continentissimæ disciplinæ princeps, & qui non pauca constitutionibus suis emendavit. Præfectorum urbi & prætorio potentiam maxime auxit, & illis quatuordecim Romæ CURATORES addidit ex consularibus, quos audire negotia cum præfecto urbis jussit, ita, ut omnes, aut magna pars, adessent, quando acta fierent. Lamprid. *in Alex. Cap.* XXXIII. His senatoriam addidit dignitatem, ut VIRI CLARISSIMI essent, & dicerentur, idque ideo, ne quis, qui Senator non esset, de Senatore Romano judicaret. Lamprid. *ibid. Cap.* XXI. Quin & edicta eorum, condito licet jam pridem edicto perpetuo servari voluit, *l.* 2. *C. de offic. præf. prat. Orient. & Illyr.*

§. CCCXXVII.

Denique sub Maximino, Maximo & Balbino, Cordiano & Philippo.

MAXIMINUS porro, Alexandri percussor, quod a scelere auspicatus fuerat, imperium tam breve habuit, ut non multum potuerit de jure novo constituendo cogitare. Habemus tamen duas ejus constitutiones, *leg.* 13. *C. de pact.* & *l.* 6. *C. de jur. dot.* quum oppositorum illi principum, MAXIMI & BALBINI nullæ omnino exstent. Plurimæ contra supersunt GORDIANI tertii, sub quo reviresçere potuisset imperium, si vixisset diutius: nec non percussoris ejus PHILIPPI, Arabis, quam-

quamvis plerisque horum omnium epistolis vetera magis jura speciebus obvenientibus adplicari, quam novi quid sanciri, animadvertamus? *

* Et hoc ipsum argumento est, Philippum illum Imp. sceleratissimum hominem, non fuisse Christianum. Fieri enim non potuisset, quin de emendando jure, abolendisque, quæ paganam superstitionem sapiebant, serio cogitasset, ejusque rei vestigia in ejus constitutionibus exstarent, si pio Christianorum cætui sese adjunxisset. Præterea ludi sæculares, publice editi, sacraque sollemnia & superstitiosissima eo anno curata, cum religione Christiana minime omnium congruunt. Sed illam de Philippi Christianismo sententiam jam pridem profligarunt viri doctissimi, in quorum numero sunt Sam. Schurzfl. *Diss. de Philippis Augg.* §. *III. seq.* Cellar. *de primo principe Christ.*

§. CCCXXVIII.

Superest, ut & JURISCONSULTOS, qui a Commodi excessu ad hæc usque tempora floruerunt, paucis persequamur. Eorum facile princeps fuit ÆMILIUS PAPINIANUS, quem vulgo Italum, Hostilii Papiniani & Eugeniæ Gracilis filium fingunt, ob lapidem, descriptum a Grut. *Inscr. p. CCCXLVIII*, 8. Sed nihil veri ei lapidi inesse, ad quem tot viri docti offenderunt, præclare ostendit V. C. Ev. Otto *in Papin. Cap. III.* qui eumdem potius Syrophœnicem, & Juliæ Domnæ cognatum fuisse suspicatur. *

Jurisconsulti huc usque florentes. Papiniani origo.

 * Fun-

* Fundamentum hujus conjecturæ est locus Spartiani *in Caracall. Cap. VIII.* ubi Papinianum *amicissimum fuisse*, ait, *Severo Imperatori, & ut alii loquantur, adfinem etiam per secundam uxorem*. At secunda Severi uxor erat Julia Domna, cujus schema genealogicum supra (§. CCCXXV. *) exhibuimus, ac proinde ejus cognatum fuisse oportet Papinianum. Ceterum fuit illa familia litterarum studiosissima, adeo ut Philostratus *in vit. Sophist. II, 30. p. 622.* Juliam Domnam vocet τὴν φιλόσοφον, & Antoninum Caracallam τὸν τῆς φιλοσόφου παῖδα Ἰουλίας *philosophiæ Juliæ filium*. Eam enim lectionem contra Jos. Scaligeri emendationem tuentur Thom. Reines. *Var. II, 12.* & Gottfrid. Olear. *in not. ad Philostr. p. 622.* De doctrina Juliæ Domnæ videndus etiam Ægid. Menag. *de mulier. philos. Cap. XVI.*

§. CCCXXIX.

Ejus doctrina. In jurisprudentia præceptorem habuit Cervidium Scævolam: Spartian. *Caracall. Cap. VIII.* in eaque arte adeo profecit, ut omnes longo post se intervallo reliquerit. Zosim. *Hist. I, 9.* Hinc passim vocatur *juris asylum & doctrinæ legalis thesaurus*, Spartian. *in Severo Cap. XXI.* ὁ ἄριστος τῶν νομικῶν, *jurisconsultorum excellentissimus*, Theophil. §. 7. *Inst. de fideic. hered. legum armarium*, Cassiodor. *Var. VI, 5. acutissimi ingenii vir*, & merito ante alios excellens, *l. 30. C. de fideicom.* & vix umquam a veteribus sine elogio nominatus: * tanto major profecto, quanto minus in aliorum verba juraverat, inter erci-

ercifcundos, quos vocant, præcipuus. V. C. Ev. Otto *in Papin. Cap. XI.* §. 6.

* Ejus vero auctoritas tum in fcholis juridicis, tum in foro maxima fuit. In illis tertio curfus juridici anno ftudiofi PAPINIANISTARUM nomen non fine cærimoniarum adparatu adfumebant. *Conft. omnem reip.* §. 1. 4. *ad antecesſor.* In hoc inter JCtos, quorum fcriptis Theodofius junior vim juris fcripti attribuerat, Papiniano non folum primus locus datus, fed & id conceffum eft, ut paribus jurifconfultorum fuffragiis, ea pars vinceret, cui fuffragaretur Papinianus. *l. un. C. Theod. de refponf. prud.* & ibi Jac. Gothofredus.

§. CCCXXX.

Quamvis vero vir ingenii eminentiffimi innumeris pœne negotiis diftringeretur, quippe fub Marco Imp. advocatus fifci, Spartian. *in Caracall. Cap. VIII.* fub Severo libellorum magifter, *l. 12. D. de diftract. pign.* ac paullo poft præfectus prætorio, Xiphilin. *lib. LXXVI. p. 865.* & Caracallæ ac Getæ, fratrum, totiufque imperii tutor: Zofim. *Hiftor. I, 9.* non tamen impediri fe paffus eft, quo minus libros præftantiffimos fcriberet, veluti *libros XXXVII.* QUÆSTIONUM, *libros XIX.* RESPONSORUM, *libros II.* DEFINITIONUM, porro DE ADULTERIIS, tum *libros II.* in quibus fingula legis Juliæ capita ordine expofuit, tum alium *fingularem*, de exercitione hujus publici judicii, *l. 11. D. ad leg. Jul. de adult.* Ev. Otto *in Papinian.* Honores & fcripta illius.

pinian. Cap. XII. pag. 249. denique *librum* ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΩΝ, quo Ædilium municipalium officia Græce explicavit, *l. un. D. de via publ.* Otto *Papinian. Cap. IV.* §. 3. Mascov. *de sect. Procul. & Sabin. Cap. VIII.* §. 6. *num.* 2. *

* Papinianum in libris suis aliquando variasse, ejusque variationis vestigia passim in *Pandectis* exstare, ostendunt Jac. Cujac. *Obs. II,* 37. Merill. *Obs. I,* 9. Idem Cujac. *Obs. XII,* 10. notat, Papinianum, Scævolæ præceptoris exemplo sæpe repetere in libris RESPONSORUM, quæ jam in libris QUÆSTIONIS scripserit. Sed non sane novum est, in uno libro auctorem accuratius exsequi illa, quæ strictius in alio exposuerat.

§. CCCXXXI.

Mors Papiniani. Sed tantum sidus exstinxit Antonini Caracallæ furor, qui quum Papiniani virtutem ferre non posset, ipse flagitiis omnibus contaminatus, eum non modo dignitate movit, simul ac pervenit ad imperium, Xiphilin. *Lib. LXXVII. pr.* sed & paullo post, parricidium, in Geta admissum, defendere recusantem, una cum filio. Quæstorio viro, nefarie interemit: quamvis ea de re non parum discrepent veterum historicorum sententiæ. Saltim Papinianum tum non triginta sex, sed setuaginta aut plures annos natum fuisse, ostendit celeberrimus Otto *in Papinian. Cap. XVI.* §. 9.*

* Ex quo patet, quam absonum sit, quod Gru-

ter.

ter. *Inscr. p. CCCXLVIII. n. 8.* exhibet Papiniani monimentum:

ÆMILIO. PAULLO. PAPINIANO.
PRÆF. PRÆT. JUR. CONS.
QUI. VIX. ANN. XXXVI. M. IV. D. X.
HOSTILIUS. PAPINIANUS.
EUGENIA. GRACILIS.
TURBATO. ORDINE IN SENIO.
HEV. PARENT. INFELICISS.
FILIO. OPTIMO. P. M.
FECERUNT.

Sed impostura hæc æque manifesta est, ac illud, quod urnæ argenteæ inscriptum est, elogium apud Boldon. *in Diss. prælim. Epigr. fol. 2.* illi Gruteriano simillimum, nisi quod in hoc EUGENIA GRACILII UXOR vocatur. Sed caussam jam perorarunt M. Aurel. Galvan. *de usufr. Cap. XIII. n. 11.* Reines. *præf. Inscr. p. 5.* & celeb. Otto *in Papin. Cap. XVI. §. 9. p. 397.*

§. CCCXXXII.

Progredimur ad TERTULLIANUM, de quo præcipue quæritur, sitne idem cum Q. SEPTIMIO FLORENTE TERTULLIANO, qui inter Latinos Ecclesiæ patres primum locum tenet? Nam & hunc Eusebius *Hist. eccl. II, 2.* τὺ Ῥωμαίων νόμυς ἠκριβωκότα ἄνδρα, *virum jus Romanum adcurate doctum* adpellat, & ipsa patris istius operam magnam ubique juris peritiam produnt. Hinc eumdem esse jurisconsultum nostrum & Tertullianum patrem, adfirmant Ant. Augustin. de *nom. propr. Pand. p. 139.* Cujac. *Observ. VII, 2.* Radulph. Forner. *rer. quotid. VI, 5.* Guil. Grot. *vit. jurisconf. II, 9.* Sed si nihil aliud huic sen- Tertullianus.

tentiæ opponi posset: ipsum dicendi genus; a tumore patris Ecclesiastici diversissimum, satis evinceret; diversos hos fuisse Tertullianos, quamvis & jurisprudentiæ laude, & ipsa ætate suppares. * Menag. *Amœn. jur. civ. Cap. XII. p. 71.*

* Fatetur id & Guil. Cave *Antiq. Patr. Tomo I. p. 396.* Sed subleſtum est, quo utitur argumentum, a diversitate nominum desumptum, Jurisconsultum enim nostrum TERTYLLIANUM; patrem ecclesiasticum TERTULLIANUM dictum esse, ait: quasi non eadem essent hæc nomina, nec sexcenta exstarent exempla permutationis litterarum. Sane quum Græci dixerint *Sylla* pro *Sulla*, *Tyllius* pro *Tullius*, Latini *Suria* pro *Syria*: quidni & eodem jure scripserint *Tertyllianus*, & *Tertullianus*? Immo & pater ecclesiæ Τερτυλλιανὸς vocatur ab Eusebio *Hist. eccl. II, 2.*

§. CCCXXXII.

Ejus ætas & scripta. Uterque tamen, ut dixi, eodem tempore floruit. Ulpiano certe noster anterior est, quippe a quo citatur, *l. 30. §. 6. D. de adqu. vel amitt. poss.* posterior vero SC. Tertulliano, quod sub Hadriano factum esse, diximus, ceu colligi potest ex *l. 2. §. 44. D. ad SC. Tertull.* Scripsit *libros VIII.* QUÆSTIONUM, & DE PECULIO CASTRENSI *librum singularem*, ex quo tria fragmenta supersunt in *Pandecte*, *l. 23. D. de test. mil. l. 33. D. eod.* & *l. 44. D. de castr. pecul.*

§. CCCXXXIV.

§. CCCXXXIV.

Minus celebres sunt CLAUDIUS TRYPHONIUS, Papiniani æqualis, quocum & cum MESSIO nescio quo in Severi & Antonini consilio fuit,* *l. 50. D. de jure fisci.* & præter NOTAS AD SCÆVOLAM, ab Ant. Dadino Altaserra illustratas, *Tolos.* 1679. *libros* non XXVI. uti putat Grot. *in vit. jurisc.* II, 9. sed XXI. tantum, DISPUTATIONUM scripsit: nec non ARRIUS MENANDER, Antonino Caracallæ a consiliis, & hinc a tutela excusatus, *l. 11. §. 2. D. de minor.* quem libros IV. MILITARIUM, seu de RE MILITARI reliquisse novimus. Claudius Tryphoninus & Arrius Menander.

* Est hæc observatio Cujacii *Obs. VII*, 2. eaque firmatur ex *l. 78. §. 4. fin. D. de jure dot.* ubi ipse Tryphoninus se *in auditorio* aliquid *dixisse* refert, procul dubio in auditorio Papiniani, quod toties in jure celebratur. *l. 40. D. de reb. cred. l. 97. D. de adq. vel omitt. hered.* Præterea ad Claudium Tryphoninum anno æræ Dionys. CCXIII. rescripsit Antoninus Caracalla *l. 1. C. de Judæis & cælic.* ex quo loco eum Syriæ tum Præsidem fuisse colligit Guido Pancirol. *Var. lect. I, 79.*

§. CCCXXXV.

Incertæ ætatis sunt SEX. PEDIUS, qui AD EDICTUM, tum PRÆTORIUM, tum ÆDILICIUM notasse, *librumque* DE STIPULATIONIBUS scripsisse videtur: *l. 2. §. 6. D. de bon. possess. l. 6. D. de reb. cred.* nec non PUTEO- Sex. Pedius Puteolanus, Pactumejus, Frontoque & alii.

LANUS, auctor ADVERSARIORUM, *l.* 12. *D. de pact.* PACTUMEJUS CLEMENS, citatus a Pomponio, *l.* 21. §. 1. *D. de statu lib.* PAPIRIUS FRONTO, cujus RESPONSA laudat Callistratus, *l.* 4. *fin. D. ad leg. Rhod. de jact. l.* 220. §. 1. *D. de verbor. signific.* FURIUS ANTHIANUS, auctor *librorum V.* AD EDICTUM: * denique CLAUDIUS & Q. SATURNINI, & RUTILIUS MAXIMUS, de quibus tantum non omnia incerta sunt.

* Hic FURII ANTHIANI Commentarius ne Triboniani quidem ætate integer videtur exstitisse. Ex solo enim *libro I.* fragmenta non nisi tria in *Pandecten* relata sunt. *l.* 62. *D. de pact. l.* 40. *D. de dolo mal. l.* 80. *D. de rei vind.* Præterea auctorem habeo Laur. Theod. Gronovium *de Emend. Pandect. Cap. XXV. p.* 81. in Indice Florentino non, sicut in Taurelliana, legi μέρος ἐδίκτου βιβλία πέντε, sed μέρος ἐδίκτου βιβλίων πέντε.

§. CCCXXXVI.

Domitii Ulpiani natales & Honores. A Papiniani celebritate parum abfuit DOMITIUS ULPIANUS, Tyrius Syrophœnix, * *l.* 1. *pr. D. de cens.* qui Romæ jam sub Severo & Antonino inclarescere cœpit, quo tempore inter Papiniani adsessores, scriniorumque magister, postea ab Elagabalo vel dignitatibus privatus vel in exsilium missus, Lamprid. *Elagab. Cap. XVI.* hinc inter Alexandri consiliarios & Præfectos annonæ fuit. Lamprid. *in Alex. Cap. XXVI. l.* 4.

l. 4. C. de contr. stipulat. Denique sub eodem principe ad summum præfecturæ prætorianæ fastigium adspiravit, ἐπιγνώμων καὶ ὥσπερ κοινωνὸ τῆς ἀρχῆς, *inspector & quasi particeps imperii*, uti vocatur a Zosimo *Hist. I*, 11.

* Sunt, qui ideo Hebraismos quosdam in Ulpiani stilo deprehendere sibi videntur. Sed quamvis loquutiones quasdam sibi peculiares habuerit, ceu recte observavit V. C. Car. Andr. Duckerus *de Latinitat. vet. jurisc. p.* 322. *&* 392. nihil tamen in ejus *Fragmentis* occurrere, quod Hebraismum redoleat, singulari programmate de Hebraismis Ulpiani ostendimus. *Francof.* 1730. Multo certius est, plurimos Hellenismos magnamque stribilignem ejus stilo inesse: quod non mirandum in homine semigræco, & qui cadente jam Latinitate scripsit. Erudite de ejus stilo disserit V. A. Corn. van Bynkersh. *Obs. VIII*, 15. ubi & *l.* 22. §. 7. 8. *D. solut. matr.* quam Cujac. *ad l.* 1. *C. de dignit.* & Donellus *Comment. jur. civil. VIII*, 2. ob impurissimam Latinitatem non ab Ulpiani, sed Triboniani, manu esse existimant, accuratius expendit.

§. CCCXXXVII.

Quamvis vero tanta cum prudentia amplissimis muneribus fungeretur, ut dicere non vereatur Lamprid. *in Alex. Cap. LI. ideo Alexandrum summum imperatorem fuisse, quod Ulpiani potissimum consiliis rexerit rempublicam*, ac proinde principi suo esset carissimus, a quo non modo ut amicus, sed & parentis fere loco honorabatur: *l. 4. C. de contrah.* Ejus mors.

 stipul.

stipul. & *l.* 24. *C. locat. cond.* a militibus tamen prætorianis, ejus severitatem perosis, in ipso pæne Imperatoris gremio est interemtus.* Zosim. *Hist. l,* 11. Xiphilin. *Lib. LXXX. p.* 917.

* Auctor est Lamprid. *in Alex. Cap. LI.* Alexandrum *Ulpianum pro tutore habuisse, primum repugnante matre, deinde gratias agente, eumque sæpe a militum ira objecto purpuræ summæ defendisse.* Purpura enim sacrosancta habebatur & inviolabilis. Et hinc patet, cur & postrema vice, quum urgeretur a militibus, in palatium, & veluti in gremium principis, tanquam in portum confugerit. Ceterum caussa odii a Xiphilino memoratur reformatio morum, sub Elagabalo corruptissimorum, quam Ulpianus urgebat, occisis simul Flaviano & Chresto, & quidem *ἵνα αὐτὸν διαδέξηται, ut illis succederet.* Male id habuisse Epagathum hominem libertinum, sed potentem, qui non desiit sollicitare prætorianos ad seditionem, donec obtruncata magna civium parte, injectoque urbi igne, Ulpianum etiam occiderent. At non impune id facinus tulit Epagathus, primum in Ægyptum sub honoris specie missus, quia periculum erat, ne a præsente sumtum supplicium milites ad novum tumultum incitaret, inde vero mox in Cretam revocatus, capitisque ibi, prout meruerat, damnatus. Refert hæc omnia auctor *σύγχρονος*, Dio, a Xiphilino excerptus *Lib. LXXX. p.* 917. quum reliqui scriptores pæne omnia confundant, immo quidam sub Elagabalo obtruncatum esse Ulpianum perperam scribant.

§. CCCXXXVIII.

§. CCCXXXVIII.

Ejusdem jurisprudentia.

In Jurisprudentia id, quod summum est, erat adsequutus, *νομοθέτης ἄριστος, καὶ τὸ παρὸν εὖ διαθῆναι καὶ τὸ μέλλον εὐστόχως συνιδεῖν δυνατὸς, jurisconsultus præstantissimus, qui & res præsentes recte disponere, & futura callide prospicere poterat*: Zosim. *Hist. I*, 11. Nulli sectæ mancipatus, modo Sabino, & Cassio, modo Labeoni & reliquis Proculejanis suffragatur, ideoque erciscundis accensendus, ex sententia Mascovii *de Sectis Sabin. & Procul. Cap. VIII.* §. 7. *n.* 2. quamvis eum paullo addictiorem Proculo fuisse existimet V. C. Ev. Otto *in Papiniano Cap. XIII.* §. 9. *p.* 297. qui & §. 7. *p.* 288. observasse sibi visus est, eum sæpe perstringere Papinianum, etiam ubi id minime mereatur, & §. 8. eumdem argutari aliquando, * & cavillis uti, thermis Neronianis frigidioribus. Id quod tamen me nondum fateor deprehendisse.

* Eumdem Ulpianum verborum novatorem esse, observat Jac. Gothofredus *Animadv. Cap. VIII.* Sed fallitur vir doctus, dum sequutus Cujacium *Observ. XXIV*, 39. jurisconsultum nostrum confundit cum Ulpiano, Sophista, quem κειτούκειτον vel κειταιτούκειτον ob familiarem illi interrogationem, πῦ κεῖται, *ubi hoc habetur?* dictum, & ob καινοχωνίαν sæpe irrisum esse, refert Athenæus *Deipnosoph. III*, 18. Diversus vero hic non minus est a nostro, quam Ulpianus, Demosthenis scholiastes, quamvis & ipse Tyrius Syrophœnix fue-

fuerit. Jo. Alb. Fabric. *Biblioth. Græc. IV*, 20. 6. *p.* 632.

§. CCCXXXIX.

Opera ULPIANI majora.

Fragmenta ex scriptis Ulpiani plura, quam ex ullius veteris jurisconsulti, in *Pandectis* supersunt. Scripsit enim plurima, partim majora opera, partim mole exigua. In illorum numero sunt DIGESTORUM *libri* saltim *XL.* AD EDICTUM *libri LXXXIII.* AD LEGES JULIAM ET PAPIAM POPPÆAM *libri XX.* AD SABINUM *libri LI.* AD LEGEM JULIAM DE ADULTERIIS *libri V.* DE ADPELLATIONIBUS *libri IV.* DE CENSIBUS *libri VI.* DISPUTATIONUM *libri X.* FIDEICOMMISSORUM *libri VI.* OPINIONUM *libri VI.* INSTITUTIONUM *libri II.* AD LEGEM ÆLIAM SENTIAM *libri saltim IV.* PANDECTARUM *libri X.* REGULARUM *libri VII.* RESPONSORUM *libri II.* PRO TRIBUNALIUM *libri X.* quorum de argumento videndus Cujac. *Observ. VII*, 23. DE OFFICIO COS. *libri III.* DE OFFICIO PROCOS. *libri X.* denique AD EDICTUM ÆDILIUM CURULIUIM *libri II.*

* Hos libros sæpenumero in *Glossis* Philoxeni, non adscripto Ulpiani nomine, citari, observat Cujac. *Obs. X*, 34. Quumque Lactanr. *Inst. div. V*, 15. referat, *Domitium libro VII. de officio procos.* (ita enim legendum est, non *libris VII.* Cujac. *Obs. X*, 34. Menag. *Amœnit. jur. civ. Cap. XII. p. 69.*) multa prin-

principum rescripta contra Christianos collegisse: quærunt eruditi, an de Ulpiano nostro loquatur Lactantius? Negant id multi, & nuper ex instituto V. C. Petrus de Toullieu, sed sine idoneo argumento. Christianis nostrum parum æquum fuisse, & aliunde patet *l.* 1. §. 3. *D. de extraord. cognit.* Et scripsit Ulpianus hos libros sub Antonino Caracalla, ceu patet ex *l.* 4. *pr. l.* 6. §. 3. *D. de offic. procos. l.* 6. *D. de legation.* aliisque quamplurimis: sub quo principe durius actum esse cum Christianis, nemo ignorat. Et quis, quæso, in pagano odium adversus Christianos susceptum miretur? Conf. V. A. Cornel. van Bynkersh. *Obs. V*, 23. *p.* 127. & *de relig. peregr. Diss. I. p.* 241.

§. CCCXL.

Inter minora Ulpiani opuscula sunt DE OFFICIO QUÆSTORIS *libri sive II. sive unus.* Merill. *Observ. II*, 30. nec non libri singulares DE OFFICIO CONSULARIUM, CURATORIS REIP. PRÆFECTI VIGILUM, PRÆFECTI URBI, PRÆTORIS TUTELARIS, itemque DE EXCUSATIONIBUS & DE SPONSALIBUS. Accedunt NOTÆ, quibus varia veterum jurisconsultorum, veluti ARISTONIS PAPINIANI & MARCELLI opera vel illustravit vel reprehendit. * Et minora.

* Nota Ulpiani ad Papinianum sæpe fuisse *κατασκευαστικὰς*, fuisse observat V. C. Ev. Otto *in Papinian. Cap. XIII.* §. 6. *seq.* Idem de Notis in Marcellum statuit Merill. *Obs. I*, 28. Quum enim Marcellus notas scripsisset

set ad Julianum, in quibus ejus sententias quacumque ratione cavillaverat ac reprehenderat, Merillius credit, Ulpianum, Marcello indignatum, par pari retulisse. Sed conjectura hæc est, quam in *l.* 14. *D. de reb. cred.* quam Merillius ad partes vocat, parum præsidii reperire facile unusquisque animadvertet.

§. CCCXLI.

Julii Paulli patria & honores. Suppar ætate ejusdemque vir dignitatis fuit JULIUS PAULLUS, quem Bartachinus & alii Patavinum; Jo. Bertrandus Tyrium; Hotomannus & Marcilius Græculum; Laur. Pignorius *opusculo singulari* & *Epist. symbolic.* *I*, 41. Romanum fuisse contendunt, argumentis parum idoneis subnixi. Eosdem fere, ac Ulpianus, honores gessit, quippe Severi consiliarius, *l. ult. D. de jure fisci*, *l.* 97. *D. de adquir. hered.* nec non Antonini Caracallæ, *l.* 38. *D. de minor.* ab Elagabalo in exsilium actus, * patriæque redditus ab Alexandro Imp. Aurel. Victor. *Cap. XXIV.* Fuit etiam inter Papiniani adsessores, *l.* 40. *D. de reb. cred.* demum sub Alexandro præfectus prætorio. Lamprid. *Alex. Cap. XXVI.*

* Ejus rei non meminit Lamprid. *in Elagabal. Cap. XVI.* sed Ulpianum tantum ab Imperatore, ut virum bonum, remotum esse, refert. Hinc vereor, ne hic duos JCtos, confuderit Aurelius Victor. Sane Elagabalum Imp. generum habuisse videtur Paullus noster, data ei in matrimonium parum auspicatum filia, JULIA CORNELIA PAULA, quam γαυαῖκα ἀξιολογωτάτην, *illustrissimam feminam*

minam vocat Herodian. *Histor. V, 6.* cujusque numos exhibet Vaillant. *de numism. Imp. p. 137. & 263.*

§. CCCXLII.

Hic quoque *jurisperitissimus* a Lampridio *in Alex. Cap. LXVIII.* & cum Scævola & Ulpiano *legum peritorum coryphæus* a Modestino, *l. 13. §. 2. D. de excusat.* adpellatur. Sabinianum eum fuisse, credit Ev. Otto *in Papinian. Cap. XIII. §. 9.* ercifcundis accenset Mascov. *de sectis Sabin. & Procul. Cap. VIII. §. 8. n. 2.* Id vero omnes fere observant, eum carpendi studio maximorum virorum doctrinas non sine acerbitate perstringere, Balduin. *Jurispr. Muc. p. 299.* Petr. Faber *ad l. 145. D. de reg. jur.* Ev. Otto *ibid. p. 294. sequ.* Mascov. *ibid. p. 144.* & ab Ulpiano in primis & Papiniano frequenter dissentire: Merill. *Observ. I. 33.* quamvis, quæ de Ulpiani & Paulli æmulatione vulgo jactantur, non adeo certa videantur V. A. Corn. van Bynkersh. *ad l. lecta Cap. XIII. p. 89.* Denique subtilitatum studiosissimum, ut subinde σκοτεινὸν & obscurum eum vocat Duaren. *ad l. 132. D. de verb. sign.* suscipiente & hic ejus patrocinium laudatissimo Bynkershoekio *ibid. p. 55.* Ejus jurisprudentia.

§. CCCXLIII.

Indicem operum bene longum texit index Florentinus, quem hic exscribere tædet. * Fuit enim noster jurisconsultorum πολυγραφώτατος. Observasse ergo hic tantum

tum juvabit, ne omnes quidem Paulli libros in indice isto reperiri, sed eo desiderari *libros II.* AD EDICTUM ÆDILIUM CURULIUM, *libros* saltim *quinque* EPITOMARUM, seu EPITOMATORUM ALFENI DIGESTORUM DE JURE FISCI tum *libros II.* tum *librum singularem*, DE CENSIBUS *libros IV.* *libellos* item *singulares* DE LIBERALI CAUSSA, DE ARTICULIS LIBERALIS CAUSSÆ, nec non DE ASSIGNATIONE LIBERTORUM, DE COGNITIONIBUS, DE CONCEPTIONE FORMULARUM, DE DOTIS REPETITIONE, DE FORMA TESTAMENTI, AD LEGEM FUSIAM CANINIAM, DE OFFICIO ADSESSORUM, DE OFFICIO COS. AD ORATIONEM D. ANTONINI ET COMMODI, AD SC. LIBONIANUM, & DE VARIIS LECTIONIBUS. Denique NOTAS ad JULIANUM, SCÆVOLAM, & PAPINIANI tum *Quæstiones*, tum *Responsa*.

* Exstiterunt PAULLI opera & opuscula ultra nonaginta, quorum tamen quædam brevissima fuisse videntur. Habuit sane vir doctus *librum* PAULLI *de gradibus*, quem non multo prolixiorem fuisse, quam *l.* 10. *D. de grad. & adfin.* testatur Cujac. *Obs. VI*, 40. Quales fuerint PAULLI *libri Decretorum*, disquirunt Cujac. *Obs. II*, 26. & Merill. *Obs. II*, 26. quales *libri ad Plautium* & *ad Labeonis libros πιθανῶν* Corn. van Bynkershoek *Obs. II*, 18. *III*, 6. & 12. qui alibi & *de libris Quæstionum* disserit *ad l. lecta Cap. I.* §. 3.

§. 3. Ad Paulli *libros Manualium* librum Differentiarum singularem edidit Em. Merillius *Paris.* 1638. 8. Denique Paullum non *de septemviralibus*, sed *de centumviralibus judiciis* scripsisse, jam alii observarunt. Jo. Frid. Gronov. *Obs. IV*, 2. Ita plura monere liceret de PAULLI libris, nisi admoneret promissæ brevitatis fides, quando omnia transcursu dicenda sic.

§. CCCXLIV.

Iisdem temporibus & CALLISTRATUS floruit, quippe qui Severum & Antoninum Caracallam Imperatores suos vocat, *l.* 2. *D. de jure fisci*, *l.* 38. *D. de legib. l.* 3. §. *ult. D. de offic. Proc. Cæs.* Plura de eo fere ignoramus. Nam locus Lampridii, in quo Papiniani discipulis & consiliariis Alexandri Severi adnumeratur, tam corruptus est, ut ei fidem habere non liceat. Scripsit COGNITIONUM vel de COGNITIONIBUS *libros sex*, EDICTI MONITORII *libros totidem*, quos ego ad ordinem edicti perpetui compositos fuisse, observavi, INSTITUTIONUM *libros tres*, DE JURIBUS FISCI ET POPULI *libros quatuor*, denique *libros II.* QUÆSTIONUM. Callistratus.

§. CCCXLV.

Sed & ÆLIUS MARCIANUS Alexandri Severi tempora attigit, * Jac. Gothofr. *de Cenotaph. p.* 330. quippe qui Antoninum Caracallam Divum vocat, *l.* 11. §. 3. 4. *D. de muner. & honor.* & ab Alexandro Imp. rescripto videtur honoratus, *l.* 4. *C. ne de statu def.* Ælius Marcianus.

Fuit

Fuit & ipse adsessor, sive Papiniani, sive Ulpiani, *l.* 1. *fin. D. ne de statu def.* & quod ad jurisprudentiæ studia attinet, inter JCtos erciscundos refertur a V. C. Ev. Otto *in Papiniano Cap. XIII.* §. 9. *p.* 298.

* Diversus itaque est ab eo *Ælio Marciano*, non *Aurelio*, uti est apud *Pariatorem legum Mosaic. & Rom. tit. III.* §. 3. qui sub D. Pio Bæticæ proconsul fuit, & ad quem hujus principis rescriptum exstat §. 2. *Inst.* & *l.* 2. *D. de his qui sunt sui vel. al. jur.* Quum ergo & jurisconsultus noster ÆLIUS vocetur §. 1. *Inst. de L. Aquill.* probabile est, hunc illius filium fuisse. Ad eumdem jurisconsultum nostrum pertinere videtur rescriptum Alexandri Severi, *l.* 6. *C. de procurat.* immo & Gordiani fortassis, *l.* 4. *C. de fide instrum.*

§. CCCXLVI.

Ejus scripta. Scripsit DE ADPELLATIONIBUS *libros II.* INSTITUTIONUM *libros XVI.* in quibus, observante Jac. Gothofredo *de Cenotaph. pag.* 330. *Tomo III. Thesaur. jur. civ.* id potissimum, quod in ipsis obtinuit rerum argumentis, diligentius proposuit: REGULARUM *libros V*, PUBLICORUM *libros II.* DIGESTORUM *libros VII.* porro *libros singulares* DE DELATORIBUS, AD HYPOTHECARIAM FORMULAM, & ad SC. TURPILLIANUM: denique NOTAS AD PAPINIANI *libros de adulteriis*, quas eum non interpretationis, sed reprehensionis caussa scripsisse, post Franc. Raguellum *ad leg.* 1. *C. de vet. jur. enucl.* ob-

observat V. C. Ev. Otto *in Papiniano Cap. XIII. §. 6. & 9. p.* 285. & 298.

§. CCCXLVII.

Nullum quoque dubium est, quin ejusdem ætatis fuerit FLORENTINUS, cujus exstiterunt INSTITUTIONUM *libri XII.* stilo non vulgari scripti. Videtur hic idem est Florentinus, cui rescripsit Alexander Imp. *L.* 8. *C. de inoffic. test.* Nec aliorum temporum fuit VENULEJUS SATURNINUS, cui rescripsisse videmus & Caracallam, *l.* 1. *C. quib. non objic. long. temp. præscr.* & Alexandrum *l.* 1. *C. de excusat. veteran.* Reliquit is ACTIONUM *libros* X. DISPUTATIONUM *libros VII.* INTERDICTORUM *libros VI.* DE OFFICIO PROCOS. *libros IV.* DE POENIS PAGANORUM *librum singularem*. PUBLICORUM *libros II.* & STIPULATIONUM *libros XIX.* Σύγχρονον his fuisse LICINIUM RUFINUM, vel id argumento est, quod cum Paullo instituit litterarum commercium, *l.* 4. *D. quib. ad libert. procul. non lic.* Scripsit REGULARUM *libros saltim XIII.* si recte se habet inscriptio *l.* 34. *D. de re jud.* De aliis ejus operibus nihil compertum habemus. *

Florentinus, Venulejus Saturninus Rufinus.

* Eidem Licinio Rufino vulgo tribuunt COLLATIONEM LEGUM MOSAICARUM ET ROMANORUM a Petro Pithœo primum editam *anno MDLXXII.* & postea sæpius, & præcipue in V. C. Antonii Schultingii *Jurisprud. vet. antejustin. p.* 727. *seq.* recusam: sed non alio argumento, quam

quod

quod Jo. Tilius narrare solitus sit Petro Pithoeo, habuisse se aliquando ejus operis fragmenta pauca, quæ ipse LICINIO RUFINO tribuerit. Quamvis vero ipse Pithoeus nescire se fateatur, cur ita senserit Tilius: aliis tamen illa Tilii conjectura tam visa est probabilis, ut ideo Licinium Christianum fuisse censerent, non modo Jo. Bertrandus, sed & ipse Cujac. *Observ. VII*, 2. Vid. Menag. *Amœn. jur. civ. Cap. VII. p.* 37. Enimvero quum hic *Pariator legum Mos. & Rom.* non modo ex *Codice Hermogeniano* & *Gregoriano*, verum etiam ex ipso *Theodosiano* constitutiones quasdam descripserit: *Tit. V.* §. 3. oportuit illum saltim non ante Theodosii junioris tempora, & annum CDXXXV. quo *Codex Theodosianus* prodiit, vixisse. Immo sunt argumenta, quæ auctorem illum sæculo demum sexto animum ad scribendum adpulisse persuadent. Vid. Jac. Gothofr. *proleg. Cod. Theod. Cap. III.* & *Manual. Jur. II*, 10. Manifestum itaque est, operis istius fragmenta Licinio Rufo, sæculi tertii jurisconsulto absurdissime tribui.

§. CCCXLVIII.

Æmilius Macer. Eamdem ætatem prodidit ÆMILIUS MACER, dum non modo Ulpianum & Paullum sæpius citat, *l. 68. D. ad leg. Falcid. l. 13. D. de re milit.* sed & Alexandrum Severum suum Imp. vocat. *l. 1. D. si pendent. adpellat.* Accedit, quod ad eum rescripsisse videtur Alexander *l. 3. C. de calumn.* Guido Pancirol. *Var. Lect. i*, 79. Reliquit *libros II.* MILITARIUM, totidemque PUBLICORUM, * *libros* item DE OFFI-

OFFICIO PRÆSIDIS, ΕΙΚΟΣΤΩΝ seu DE VIGESIMA HEREDITATIS & DE ADPELLATIONIBUS. Perperam ipsi tributor opus ΟΡΝΙΘΟΓΟΝΙΑΣ, cujus Diomed. *Lib. I.* meminit. Illum enim alii Æmilio Marco, ævi Augustei poetæ deberi, ostendit Broukhus. *ad Tibull. II. 6.*

* PUBLICORUM *libros* præter Æmilium Marcum nostrum scripserunt Marcianus, Venulejus & Volusius Mæcianus. Ea vero inscriptio nihil aliud significat, quam illa PAULLI *de publicis judiciis*, ex quo libello decerptæ sunt *l. 6. D. de prævaricat. l. 8. D. de pub. jud. l. 7. D. ad leg. Corn. de sicar. l. 9. D. ad leg. Jul. pecul.* Sane, si inter se contendas omnia fragmenta, quæ ex tot auctorum *libris publicorum* in *Pandectas* relata sunt, ne unum quidem, quod non ad crimina publicaque judicia pertineat, reperies.

§. CCCXLIX.

HERENNIUM MODESTINUM ab Ulpiano esse eruditum, satis constat ex *l. 52. §. 20. D. de furt.* quamvis ex eo loco vix probetur, eum gente Dalmatam fuisse. Sub Alexandro Imp. Anno U. C. DCCCCXCVI. cum Faltone Restitutiano controversiam, decem & octo annos inter magistros fontium & fullones agitatam, decidit * Fabrett. *Inscript. p. 278.* Post Alexandri excessum Maximinum juniorem in jurisprudentia instituit. Jul. Capitolin. *Maximin. Jun. Cap. I.* Porro de jure eum respondisse comperio sub Gordiano, a quo *non contemnendæ auctoritatis jurisconsul-*

Herennius Modestinus:

fultus vocatur, *l. 5. C. ad exhib.* Legalia se Græcorum voce enarrasse, ipse profitetur in *l. 1. D. de excus.* At in Latinis quoque ejus operibus Græcismos passim reperit Merill. *Obs. III, 33.* Æquitatem, modestiam, prudentiamque Modestini pro meritis laudat V. A. Brenkmann. *in Modestin. Heuremat. Cap. I.* §. 18.

* Prolixum est illud marmor, ad aggerem Servii pone ecclesiam S. Antonii Abbatis in Exquiliis repertum, ex quo patet, fullones, quum aquæ usum sine pensione exigerent, Ælium Florianum Magistrum existimasse, debere fullones probare, *hoc ex sacra auctoritate descendere, ut pensiones non dependerentur.* Replicasse porro fullones, *se quibuscumque rationibus posse ostendere, hoc ex sacra auctoritate observari, & hodie, & ex eo tempore, ex quo Augustus rempublicam obtinere cœperit, usque in hodiernum diem numquam hæc loca pensiones pensitasse.* Demum sententia pro fullonibus lata, & pensiones exigi prohibitum est. ACTUM IIII. IDUS MAR. ANN. .... VO. VICTORIAM PERCEPIMUS. LITIGATUM EST EX ALEXANDRI AUG. II. ET MARCELLI II. COS. IN PEREGRINI ET ÆMILIANI COS. DIES. id est, ab anno Christi CCXXVI. ad ann. CCXLIV.

§. CCCL.

Ejus scripta. Scripsit Modestinus præter HEUREMATICA, a Joanne Schiltero & Henr. Brenckmanno illustrata, de quorum materia præter laudatos scriptores Jac. Cujac. *Observ. XII, 32.* & Merill. *Obs. VII, 34.* DIFFE-

FERENTIARUM *libros IX.* EXCUSATIONUM *libros VI.* Græce adornatos, quorum fragmenta erudite exposuit Ant. Augustinus: porro REGULARUM *libros X.* RESPONSORUM *libros XIX.* PANDECTARUM *libros XII.* quos definitiones tantum complexos esse putat Merill. *Obs. VIII,* 32. DE POENIS *libros IV.* AD Q. MUCIUM *libros saltim XXXI.* denique & *libros singulares* DE DOTIS DIFFERENTIA, DE CASIBUS ENUCLEATIS, quos de novo enucleavit V. C. Jo. Florens Rivinus, *Diss. edita Lips.* 1727. DE INOFFICIOSO TESTAMENTO, DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS, DE MANUMISSIONIBUS, DE PRÆSCRIPTIONIBUS, DE RITU NUPTIARUM, & DE TESTAMENTIS. *

* Eidem Modestino periochas, Virgilii Maronis libris præmissas tribuunt Scip. Gentil. *Parerg. II,* 31. ipseque Jo. Alba Fabricius *Biblioth. Lat. I,* 12. *p.* 207. Sed eas grammatici cujusdam inferioris ævi esse, cum ipsæ illæ periochæ produnt, tum præfatio, in qua se Nasonem vocat ille Modestinus. Vid. *Catalecta Virgil. pag.* 143. *edict. Scalig.*

§. CCCLI.

Ex eo tempore fere obmutuerunt jurisconsultorum oracula, cessim & retro paullatim collabente jurisprudentia. Qui enim deinceps inclaruerunt, cujusmodi haud pauci memorantur, nudam docendi profitendique provinciam Berythi, Romæ ac

Ex eo obmutuerūt jurisconsultorum oracula.

Constantinopoli pro virili ornarunt, non accessione ulla locupletarunt jurisprudentiam. Jac. Gothofred. *Manual. jur. p. 26. sequ.* Illuxerunt quidem multo post HERMOGENIANI, AURELII ARCADII CHARISII, &, uti quibusdam videtur, JULII AQUILÆ ingenia, quæ & lucubrationibus suis sibi famam pepererunt: sed vel ipsa operum fragmenta ostendunt, eos viros doctos non adspirasse ad veterum gloriam, nec cum his ulla ex parte esse comparandos.

§. CCCLII.

Status juris Rom. sub insequentibus Imp.

Sed &, qui Gordianum & Philippos sequuti sunt Imperatores vel breve habuerunt imperium, vel inter arma & perpetuas turbas vix cogitare de legibus potuerunt. Exstant tamen constitutiones CN. MESSII TRAJANI DECII, C. VIBII TREBONIANI GALLI & C. VALENTIS HOSTILIANI VOLUSIANI, P. LICINII VALERIANI & P. LICINII GALLIENI, M. AURELII CLAUDII, L. DOMITII AURELIANI, M. AURELII PROBI, M. AURELII CARI & M. AURELII CARINI, qui ab anno æræ Dionys. CCXLIX. ad ann. CCLXXXIV. imperarunt: * sed earum plerisque non tam novi quid constitui, quam jura constituta speciebus obvenientibus adplicari, animadvertimus.

* Has constitututiones ordine chronologico disposuit, & ad suos quamque annos & Coss. retulit Petr. Reland. *in Fast. Consular. p. 210. seq.*

seq. Et DECII quidem constitutiones reperies *l. 4. C. de hered. act. l. 2. C. ubi causs. stat. l. 3. C. de adquir. vel amitt. poss. l. 9. C. de jur. dot. l. 4. C. de jure delib. l. 3. C. de legitim. her. l. 3. C. de donat.* rescriptum GALLI & VOLUSIANI, *l. 16. C. de negot. gest.* VALERIANI & GALLIENI, *l. 2. C. de advoc. fisc. l. 6. C. de restit. mil. l. 3. C. de testib. l. 13. C. de testam. mil. l. 5. C. de testam. l. 14. C. de fideicomm. l. 11. C. de transact. l. 2. C. de inoff. test. l. 2. C. quemadm. test. aperiantur, l. 15. C. de fideic. l. 16. C. ad leg. Jul. de adult.* & alias plurimas. CLAUDII. *l. 6. C. de ferr. & aqu. l. 2. C. de divers. rescript.* AURELIANI, *l. 1. C. de his qui ven. æt. impetr.* PROBI, *l. 2. C. de revoc. don. l. 1. C. ut nem. lic. sine jud. auct. sing. reb. l. 4. C. de donat.* CARI denique & CARINI, *l. 9. C. de rei vind. l. 4. C. de test. l. 6. l. 7. C. de præd. & al. reb. min. non al. l. 16. D. de fideic. l. 4. C. in quib. causs. pign. vel hypoth. tac. l. 4. C. de calumniat. l. 2. C. de recept. arb. l. 6. C. de sent. & interloq. l. 5. C. quand. prov. non est necess.* CARINI & NUMERIANI, *l. 19. C. ex quib. causs. infam. irrog. l. 17. C. de inoff. test. l. 2. C. de divid. tutel. l. 5. C. de donat. l. 3. C. de revoc. donat. l. 9. C. ad leg. Corn. de fals.*

§. CCCLIII.

Soli ergo DIOCLETIANUS, MAXIMIANUS, & reliqui imperii consortes plures ediderunt constitutiones, quibus & emendarunt veterem jurisprudentiam, & nova non pauca sanxerunt. Quamvis enim utriusque vita multis dicatur polluta flagitiis, neque illis parcant scriptores Christiani, quos dete- *In primis sub Diocletiano & collegis ac successoribus.*

standa illa laniena offenderant: fatendum tamen est, DIOCLETIANUM saltim, si ab illa truculentia adversus Christianos discesserit, non male meritum esse de republica, & multis eam institutis praeclaris ornasse. At ejus vestigiis non institerunt GALERIUS, MAXIMIANUS, & reliqui collegae, quorum sub principatu *exstinctam esse eloquentiam, caussidicos sublatos, jurisconsultos aut necatos, aut relegatos*, conqueritur Lactantius *de mort. persequut. Cap. XXII.*

CAPUT V.

De statu juris Rom. a Constantino M. ad Justinianum Imp.

§. CCCLIV.

Constantinus M. plurima in jure innovavit.

EX quo Cristianae veritatis lumen in orbe Romano resplenduit, eoque collustratus CONSTANTINUS M. paganam superstitionem deseruit: (quod initio saeculi quarti factum esse novimus,) hi dies aliam vitam, alios mores postulare visi sunt. Hinc permulta in jurisprudentia mutavit Constantinus M. * quae accurate ac erudite exposuit Franc. Balduinus *in Constantino M.* tum *Halae anno MDCCXXVII.* tum nuper *Tomo I. Jurispr. Romanae & Atticae p. 569. sequ.* recuso, quocum jungendus Jac. Gothofred. *in Commentar. ad Codic. Theodos.* in quo Constantini leges utramque facere paginam novimus.

* Ju-

* Jure ergo inter præcipuos legislatores locum sibi vindicat CONSTANTINUS, quem ideo maxime laudat Nazarius *in Panegyr. Cap. XXXVIII. quod novas leges regendis moribus & frangendis vitiis constituerit, veterum calumniosas ambages resciderit, hæque captandæ simplicitatis laqueos perdiderint.* Similia observant Euseb. *in vit. Constantin. M. Lib. II. Cap.* 30. & *auctor incertus panegyrici, Constantino Aug. dicti Cap. IV.* Laurentius Patarolus *in Notis ad veterum auct. orat. panegyr. p.* 299. huc refert elegantem Constantini numum, in quo sistitur ara, cui insidet noctua, ex transverso hastile quoddam, e cujus una parte clypeus, ex altera cassis propendet, cum lemmate: SAPIENTIA PRINCIPIS. Sunt enim hæc symbola Minervæ, adeoque sapientiæ, in primis legislatoriæ.

§. CCCLV.

Ad hæc jura nova, Constantini M. edictis invecta, merito retuleris, quod ecclesiis per ultimam voluntatem, quantumcumque cuique libuerit, relinqui permisit: *l.* 1. *C. de sacrosanct. eccl.* quod ludos gladiatorios sustulit: *l. un. C. de gladiat.* quod artium professores immunitate donavit: *l.* 6. *C. de profess. & medic.* quod diem solis rite, nec tamen tam superstitiose celebrari voluit, ut agricolis non indulgerentur operæ necessariæ: *l.* 3. *C. de feriis*, quod servos bovesque aratores pignori capi; *l.* 7. *C. quæ res pign. obl. poss.* concubinasque plures una haberi vetuit: * *l. un. C. de concubin.* denique quod liberos

Exempla novorum jurium a Constantino M. repertorum.

non nisi sauguinolentos ob famem distrahi passus est, *l. 1. C. de patr. qui lib. distrax.* quamvis & eam facultatem postea, constitutis e publico alimentis, parentibus ademerit, *l. 1. & l. 2. C. Theod. de alim. quæ par. ex publ. pet. deb.*

* Sunt, qui mirantur, concubinatum non plane sublatum esse a Constantino M. principe Christiano, & qui plures lege saluberrimas de re matrimoniali promulgarat. Sed impares adhuc fuisse leges communi huic vitio, & satis tamen multa sanxisse Constantinum, quibus concubinatus indirecte subrueretur, ostendimus in *Comment. ad leg. Jul. & Pap. Popp. Lib. II. Cap. 4. p. 281. 282.*

§. CCCLVI.

Aliæ ejus generis exempla.

Idem Constantinus bona liberorum materna ita esse in potestate patrum voluit, ut fruendi tantum haberent facultatem, dominio eorum ad liberos pertinente: *l. 1. C. de bon. matern.* quamvis ideo peculium adventitium non invexisse Constantinus, sed multo prius Imperatores liberis tale jus concessisse videantur. * Sed & equis consuluit, cursui publico destinatis, quos fustibus contundi vetuit. *l. 1. C. de curs. publ.* Denique & tacitam hypothecam pupillis in bonis tutorum concessisse legitur, *l. 20. C. de administr. tut.*

* Est hæc observatio jurisconsulti eximii M. Aurel. Galvani *de Usufr. Cap. VII. p. 57.* Hic enim docet, primum JCtos introduxisse differentiam dotis profectitiæ & adventitiæ: *l. 5.*

D. de

D. *de jure dot.* Ulpian. *Fragm. VI*, 3. Sic primum cœpisse filiamfamilias aliquid proprium habere, nempe dotem adventitiam. Deinde Hadrianum Imp. filio concessisse facultatem statim repetendi a patre fideicommissum, quod ipse dissipare cœpisset, *l.* 50. *D. ad SC. Trebellian.* quod denuo fuerit adventitium, quia profectitium non videretur, quod a patre invito & coacto proveniret; *l.* 5. §. 9. *D. de jure dot.* Mox JCtos, argumento hujus constitutionis induxisse, ut si pater institutus, & rogatus filio restituere nolit, filius possit per magistratum cogere patrem, ad aditionem & restitutionem, *l.* 16. §. 11. *D. ad SC. Trebellian.* Sed & Antoninum Pium rescripsisse, ut filius furiosi delatam sibi successionem haberet, non obstante patria potestate, *l.* 52. *D. de adqu. vel omitt. hered.* Denique Constantinum M. hoc jus filii ad bona materna; *l.* 1. *C. de bon. mat.* Theodosium & Valentinianum ad lucra nuptialia: *l.* 1. *C. de bon. quæ lib.* Leonem & Anthenium ad lucra sponsalitia; *l.* 5. *C. eod.* denique Justinianum ad omnia adventitia porrexisse, *l.* 6. *C. eod.*

§. CCCLVII.

Præterea Constantinus M. SC. de rebus minorum sine decreto non alienandis ad urbana etiam prædia produxit: * *l.* 22. *C. de adm. tut.* & novas edidit constitutiones de actione ex donatione danda, *l.* 25. *C. de donat.* de divisione paterna a liberis servanda, *l. ult. C. famil. ercisc.* de querela inofficiosi testamenti fratribus & sororibus germanis & consanguineis non concedenda, nisi instituta Iterum alia.

turpi persona, *l. 27. C. de inoffic. test.* de testibus jurejurando obstringendis, nec fide aliter iis habenda, *l. 9. C. de testib.* de carcere in pœnam non habendo, *l. 1. C. de custod. reor.* pluresque ejusdem generis alias.

* Quin singularem eam ob rem constituisse videtur PRÆTOREM, qui ideo CONSTANTINIANUS vocatur in *l. ult. C. de præd. & al. reb. min.* cujusque in eo constitit officium, ut in distractione rerum minorum decretum caussa cognita interponeret. Immo tunc quoque partes suas interponere hunc Prætorem jussit, si propter debita fiscalia pupillorum vel minorum res immobiles distrahendæ sint, quamvis necessaria esset hæc distractio. Vid. Balduin. *in Constant. M. p. 177.*

§. CCCLVIII.

Sub eo floruit Hermogenianus Jureconsultus.

Revixit ergo quodammodo sub Constantino M. Romana jurisprudentia: & hinc post tantum temporis intervallum & jurisconsulti quidam tunc doctrinæ laude florere cœperunt, quorum veluti coryphæus fuit HERMOGENIANUS. Celeberrima iis temporibus fuit Hermogenianorum familia potentissimæ Aniciorum genti arcto cognationis vinculo conjuncta, de qua docte disserit Reines. *ad Inscr. p. 70.* Jurisconsultum nostrum & post Constantinum, & sub ejus liberis floruisse, ex eo intelligimus,, quod *l. 17. D. de min.* meminit præfectorum prætorio, a quibus adpellari non possit, quod privilegium de non adpel-

adpellando præfectis anno demum Christi CCCXXXI. datum est, *l. 16. C. Theod. de adpellat.* Itaque non mirandum eum non semel novis ac parum Latinis vocabulis usum esse. Jac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodos. Cap. I.* V. A.. Corn. van Bynkersh. *Observ. VI,* 21. Eumdem adhuc immersum fuisse paganis superstitionibus, nos ex ea ipsa *l. 60. D. de donat. int. vir. & uxor.* ex qua eum Christianum fuisse, probare voluit Bertrandus, probamus. Scripsit EPITOMATORUM JURIS *libros VI.* * quorum ordinem ipse indicat, *l. 2. D. de stat. hom.*

* Alii eidem HERMOGENIANO tribuunt *libros* FIDEICOMMISSORUM, ob inscriptionem *l. 14. D. ad SC. Trebell.* Sed mendosam esse illam inscriptionem, & prima tantum legis verba ex Hermogeniani *Epitomatis juris*, reliqua ex Ulpiani *libris fideicommissorum* esse desumta, ostendit Cujac. *Observ. II,* 27. ubi etiam docet, Hermogeniani *libros Epitomatorum juris* non fuisse JULIANI *Digestorum* epitomen, sed institutiones vel compendium juris.

§. CCCLIX.

Ejusdem ætatis fuisse AURELIUM ARCADIUM CHARISIUM, ex *l. un. §. 1. D. de offic. præf. præt.* colligimus, ubi itidem præfectorum prætorio, a quibus provocare non liceat, meminit: quod jus sub Constantino demum inductum esse, paullo ante monuimus. Unde perperam Guido Pancirol. *Var. Lect. I, 79. p. 161.* eum sub Caro, Carino, & Numeriano, Et Aurelius Arcadius Charisius.

nec non sub Diocletiano floruisse, contendit. * Christianum illum fuisse, censet Cujac. *Observ. VII*, 2. sed non reddita ulla, qua in hanc opinionem adductus sit, ratione. Sex sane fragmenta, quæ in *Pandectis* ex ejus libris supersunt, nihil omnino, quod Christianismum redoleat, continent. Ceterum ex eorum inscriptionibus discimus, eum Magistri libellorum officio esse functum, & reliquisse *libros singulares* DE TESTIBUS, *l.* 1. *l.* 21. *l.* 25. *D. de test. l.* 10. *D. de quæst.* DE OFFICIO PRÆFECTI PRÆTORIO, *l. un. D. de offic. præf. prær.* & denique DE MUNERIBUS CIVILIBUS, *l.* 18. *D. de muner. & honor.*

* Ad Charisium enim nostrum Pancirolus directas esse putat constitutiones Cari, Carini & Numeriani, *l.* 4. *C. de calumniat.* nec non binas Diocletiani & Maximiani, Augustorum, *l.* 1. *C. ne rustic. ad ull. obs.* & *l.* 27. *C. de pact.* Sed Carus & Carinus in *d. l.* 4. *C. de calumn.* ad ARCADIUM quemdam rescribunt, quo nomine iis temporibus plures usos esse, constat. Is vero, ad quem *l.* 27. *C. de pact.* missa est, ARCADIUS non CHARISIUS, sed CHRESIMUS adpellatur, nec facile quis audiverit Pancirolum, *de clar. leg. interpr. I*, 2. *p.* 12. pro *Chresimo*, nullo addicente codice MSC. rescribentem *Charisio*. In *l.* 1. *C. ne rustic. ad ull. obs.* ne *Arcadii* quidem ullius fit mentio.

§. CCCLX.

An & Julius Aquila?

Quod ad JULIUM AQUILAM jurisconsultum

consultum attinet, ejus familiam jam Elagabali temporibus floruisse, arbitror, siquidem hic Imper. in matrimonio habuit JULIAM AQUILIAM SEVERAM, antea virginem Vestalem, cujus numi exstant apud Patinum *Numism. Imp. p.* 270. De jurisconsulti nostri ætate multa disputant eruditi, quæ veluti in nucleo exhibet V. C. Ev. Otto *in Præfat. Thesaur. jur. Tomi I.* Id unum certum est, eum reliquisse *librum* RESPONSORUM, ex quo bina supersunt fragmenta, *l.* 34. *D. de administr. & peric. tut.* & *l.* 12. *D. de suspect. tut. & cur.*

§. CCCLXI.

Lacertos tum movere cœpisse Romanam jurisprudentiam, argumento est SCHOLA JURIDICA, quæ tum non quidem institui primum, sed inclarescere in orbe Romano cœpit, puta BERYTENSIS. Ea & insequentibus sæculis adeo in deliciis fuit Imperatoribus, ut aliis locis, quam Beryti, Romæ & Constantinopoli jus publice docere prohiberent, &, quum Alexandriæ* & Cæsareæ nonnulli scholas juridicas aperirent, eas claudi juberet Justinianus Imper. *Const. omnem reip.* §. 7. *ad Antecess.* Schola juridica Berytensis.

* At tanto plus celebritatis consequuta est schola Alexandrinorum medica, adeo ut olim ad commendationem artis sufficere videretur, si quis se Alexandriæ vixisse diceret. Ammian. Marcell. *Lib. XXII. Cap.* 16. *Medicinæ autem, cujus in hac vita nostra nec parca, nec*

sobria, desiderantur adminicula crebra, ita studia augentur in dies, ut, licet opus ipsum redoleat, pro omni tamen experimento sufficiat medico ad commendandam artis auctoritatem, si Alexandriæ se dixerit eruditum. Alexandrini autem medici quanto in pretio fuerint, indicat etiam Galenus *libro de Anatomia*, & Julianus Aug. *Epist. XLVI.* Hinc Fulgentius Planciades *Lib. I. Mythol.* Alexandriæ in cunctis fere angiportis fuisse medicorum domicilia, scribit. Alios porro medicos, qui ad perfectam artis suæ scientiam adspirarint, relictis patriis scholis Alexandriam navigasse, ut a professore aliquo magno medicinam discerent, patet ex Liban. *Lib. IV. Epist. XCV.* & Theodorit. *Epist. CCXXIV.* Zach. Mitylen. *p.* 179. Vid. Vales. *ad Ammian. Marcell. p.* 267. Noluit ergo Justinianus Alexandrinos & scholam juridicam habere, qui jam ex medica multum celebritatis fuerint consequuti. Neque tamen Alexandrini statim paruisse videntur illi Justiniani edicto. Quum enim Constitutio illa prodierit anno Christi DXXXIII. quindecim annis post, anno DXLVIII. de se scribit Agathias *Lib. II. p.* 48. ἐτύγχανον γὰρ αὐτῇ διατρίβων παιδείας ἕνεκα τῆς τῶν νόμων. *Commorabar enim ibi*, (Alexandriæ) *tum temporis legalium studiorum caussa.*

§. CCCLXII.

Ejus laudes & fata sæculis tertio & quarto.

Scholam istam jam sæculo tertio cœpisse, supra monuimus. Ut vero paullo accuratius inquiramus in ejus origines, hic observasse juvabit, non sub Diocletiano demum (uti Strauchius *de Beryto Cap. IV.* §. 15. censuit,) sed

ſed haud paullo prius, illam juris Romani ſtudiis floruiſſe. Nam Gregorius Thaumaturgus, jam anno CCXLVIII. ad Epiſcopatum Neocæſarienſem evectus, *in Orat. panegyr. p.* 186. *ſeq.* Berytum vocat πόλιν Ῥωμαϊκωτέραν πῶς, κ̀ τῶν νόμων τούτων παιδευθεῖσαν παιδευτήριον, *urbem plane Romanam, & legum Romanarum ſchola ornatam*. Nec minus, eodem ſæculo, hujus ſcholæ cum laude meminerunt Diocletianus & Maximianus Auguſti, *l.* 1. *C. qui at. vel profeſſ. excuſ.* Sæculo inſequente quarto tantus Berytum fiebat ingenuorum juvenum concurſus, ut Libanius *Orat. XXVI.* invidiæ percitus æſtro adoleſcentes, abdicato eloquentiæ ſtudio Berytum, ad hauriendam juris diſciplinam contendere queratur. Enimvero hoc ipſo ſæculo IV. triſte huic ſcholæ fatum incubuit, urbe horribili terræ motu concuſſa, maximamque partem ſubverſa, anno æræ Chriſtianæ CCCXLIX. Cedren. *Annal. p.* 246.

§. CCCLXIII.

Nec non ſæculis quinto & ſexto.

Sed mox tamen reviruit ſchola celeberrima. Nam inſequente ſæculo Nonus *in Dionyſ. Lib. XLI. extr.* mirifice laudat legum ſtudium, quod Beryti ferveat: & Zacharias Mitylen. *de opific. mundi pag.* 164. eamdem urbem vocat μητέρα τῶν νόμων, *matrem legum*, quemadmodum ſæculo ſexto a Juſtiniano *civitas legum veneranda & ſplendida metropolis*, nec non *legum nutrix* adpellatur *Conſt. tanta*, §. 9. *de conf. Dig. & Conſt.*

Constantinopoli pro virili ornarunt, non accessione ulla locupletarunt jurisprudentiam. Jac. Gothofred. *Manual. jur. p. 26. sequ.* Illuxerunt quidem multo post HERMOGENIANI, AURELII ARCADII CHARISII, &, uti quibusdam videtur, JULII AQUILÆ ingenia, quæ & lucubrationibus suis sibi famam pepererunt: sed vel ipsa operum fragmenta ostendunt, eos viros doctos non adspirasse ad veterum gloriam, nec cum his ulla ex parte esse comparandos.

§. CCCLII.

Status juris Rom. sub insequentibus Imp.

Sed &, qui Gordianum & Philippos sequuti sunt Imperatores vel breve habuerunt imperium, vel inter arma & perpetuas turbas vix cogitare de legibus potuerunt. Exstant tamen constitutiones CN. MESSII TRAJANI DECII, C. VIBII TREBONIANI GALLI & C. VALENTIS HOSTILIANI VOLUSIANI, P. LICINII VALERIANI & P. LICINII GALLIENI, M. AURELII CLAUDII, L. DOMITII AURELIANI, M. AURELII PROBI, M. AURELII CARI & M. AURELII CARINI, qui ab anno æræ Dionys. CCXLIX. ad ann. CCLXXXIV. imperarunt: * sed earum plerisque non tam novi quid constitui, quam jura constituta speciebus obvenientibus adplicari, animadvertimus.

* Has constitutiones ordine chronologico disposuit, & ad suos quamque annos & Coss. retulit Petr. Reland. *in Fast. Consular. p. 210. seq.*

seq. Et DECII quidem constitutiones reperies *l. 4. C. de hered. act. l. 2. C. ubi causs. stat. l. 3. C. de adquir. vel amitt. poss. l. 9. C. de jur. dot. l. 4. C. de jure delib. l. 3. C. de legitim. her. l. 3. C. de donat.* rescriptum GALLI & VOLUSIANI, *l. 16. C. de negot. gest.* VALERIANI & GALLIENI, *l. 2. C. de advoc. fisc. l. 6. C. de restit. mil. l. 3. C. de testib. l. 13. C. de testam. mil. l. 5. C. de testam. l. 14. C. de fideicomm. l. 11. C. de transact. l. 2. C. de inoff. test. l. 2. C. quemadm. test. aperiantur, l. 15. C. de fideic. l. 16. C. ad leg. Jul. de adult.* & alias plurimas. CLAUDII. *l. 6. C. de ferr. & aqu. l. 2. C. de divers. rescript.* AURELIANI, *l. 1. C. de his qui ven. æt. impetr.* PROBI, *l. 2. C. de revoc. don. l. 1. C. ut nem. lic. sine jud. auct. sing. reb. l. 4. C. de donat.* CARI denique & CARINI, *l. 9. C. de rei vind. l. 4. C. de test. l. 6. l. 7. C. de præd. & al. reb. min. non al. l. 16. D. de fideic. l. 4. C. in quib. causs. pign. vel hypoth. tac. l. 4. C. de calumniat. l. 2. C. de recept. arb. l. 6. C. de sent. & interloq. l. 5. C. quand. prov. non est necess.* CARINI & NUMERIANI, *l. 19. C. ex quib. causs. infam. irrog. l. 17. C. de inoff. test. l. 2. C. de divid. tutel. l. 5. C. de donat. l. 3. C. de revoc. donat. l. 9. C. ad leg. Corn. de fals.*

§. CCCLIII.

In primis sub Diocletiano & collegis ac successoribus.

Soli ergo DIOCLETIANUS, MAXIMIANUS, & reliqui imperii consortes plures ediderunt constitutiones, quibus & emendarunt veterem jurisprudentiam, & nova non pauca sanxerunt. Quamvis enim utriusque vita multis dicatur polluta flagitiis, neque illis parcant scriptores Christiani, quos dete-

standa illa laniena offenderant: fatendum tamen est, DIOCLETIANUM saltim, si ab illa truculentia adversus Christianos discesserit, non male meritum esse de republica, & multis eam institutis praeclaris ornasse. At ejus vestigiis non institerunt GALERIUS, MAXIMIANUS, & reliqui collegae, quorum sub principatu *exstinctam esse eloquentiam, caussidicos sublatos, jurisconsultos aut necatos, aut relegatos*, conqueritur Lactantius *de mort. persequut. Cap. XXII.*

CAPUT V.

De statu juris Rom. a Constantino M. ad Justinianum Imp.

§. CCCLIV.

Constantinus M. plurima in jure innovavit.

Ex quo Cristianae veritatis lumen in orbe Romano resplenduit, eoque collustratus CONSTANTINUS M. paganam superstitionem deseruit: (quod initio saeculi quarti factum esse novimus,) hi dies aliam vitam, alios mores postulare visi sunt. Hinc permulta in jurisprudentia mutavit Constantinus M. * quae accurate ac erudite exposuit Franc. Balduinus *in Constantino M.* tum *Halae anno MDCCXXVII.* tum nuper *Tomo I. Jurispr. Romana & Attica p. 569. sequ.* recusso, quocum jungendus Jac. Gothofred. *in Commentar. ad Codic. Theodos.* in quo Constantini leges utramque facere paginam novimus.

* Jure ergo inter praecipuos legislatores locum sibi vindicat CONSTANTINUS, quem ideo maxime laudat Nazarius *in Panegyr. Cap. XXXVIII. quod novas leges regendis moribus & frangendis vitiis constituerit, veterum calumniosas ambages rescinderit, haeque captandae simplicitatis laqueos perdiderint.* Similia observant Euseb. *in vit. Constantin. M. Lib. II. Cap.* 30. & *auctor incertus panegyrici, Constantino Aug. dicti Cap. IV.* Laurentius Patarolus *in Notis ad veterum auct. orat. panegyr. p.* 299. huc refert elegantem Constantini numum, in quo sistitur ara, cui insidet noctua, ex transverso hastile quoddam, e cujus una parte clypeus, ex altera cassis propendet, cum lemmate: SAPIENTIA PRINCIPIS. Sunt enim haec symbola Minervae, adeoque sapientiae, in primis legislatoriae.

§. CCCLV.

Ad haec jura nova, Constantini M. edictis invecta, merito retuleris, quod ecclesiis per ultimam voluntatem, quantumcumque cuique libuerit, relinqui permisit: *l.* 1. *C. de sacrosanct. eccl.* quod ludos gladiatorios sustulit: *l. un. C. de gladiat.* quod artium professores immunitate donavit: *l.* 6. *C. de profess. & medic.* quod diem solis rite, nec tamen tam superstitiose celebrari voluit, ut agricolis non indulgerentur operae necessariae: *l.* 3. *C. de feriis*, quod servos bovesque aratores pignori capi; *l.* 7. *C. quae res pign. obl. poss.* concubinasque plures una haberi vetuit: * *l. un. C. de concubin.* denique quod liberos

Exempla novorum jurium a Constantino M. repertorum,

non nisi sauguinolentos ob famem distrahi passus est, *l. 1. C. de patr. qui lib. distrax.* quamvis & eam facultatem postea, constitutis e publico alimentis, parentibus ademerit, *l. 1. & l. 2. C. Theod. de alim. quæ par. ex publ. pet. deb.*

* Sunt, qui mirantur, concubinatum non plane sublatum esse a Constantino M. principe Christiano, & qui plures lege saluberrimas de re matrimoniali promulgarat. Sed impares adhuc fuisse leges communi huic vitio, & satis tamen multa sanxisse Constantinum, quibus concubinatus indirecte subrueretur, ostendimus in *Comment. ad leg. Jul. & Pap. Popp. Lib. II. Cap. 4. p. 281. 282.*

§. CCCLVI.

Alia ejus generis exempla.

Idem Constantinus bona liberorum materna ita esse in potestate patrum voluit, ut fruendi tantum haberent facultatem, dominio eorum ad liberos pertinente: *l. 1. C. de bon. matern.* quamvis ideo peculium adventitium non invexisse Constantinus, sed multo prius Imperatores liberis tale jus concessisse videantur. * Sed & equis consuluit, cursui publico destinatis, quos fustibus contundi vetuit. *l. 1. C. de curs. publ.* Denique & tacitam hypothecam pupillis in bonis tutorum concessisse legitur, *l. 20. C. de administr. tut.*

* Est hæc observatio jurisconsulti eximii M. Aurel. Galvani *de Usufr. Cap. VII. p. 57.* Hic enim docet, primum JCtos introduxisse differentiam dotis profectitiæ & adventitiæ: *l. 5.*

D. de

D. de jure dot. Ulpian. *Fragm. VI,* 3. Sic primum cœpisse filiamfamilias aliquid proprium habere, nempe dotem adventitiam. Deinde Hadrianum Imp. filio concessisse facultatem statim repetendi a patre fideicommissum, quod ipse dissipare cœpisset, *l.* 50. *D. ad SC. Trebellian.* quod denuo fuerit adventitium, quia profectitium non videretur, quod a patre invito & coacto proveniret, *l.* 5. §. 9. *D. de jure dot.* Mox JCtos, argumento hujus constitutionis induxisse, ut si pater institutus, & rogatus filio restituere nolit, filius possit per magistratum cogere patrem, ad aditionem & restitutionem, *l.* 16. §. 11. *D. ad SC. Trebellian.* Sed & Antoninum Pium rescripsisse, ut filius furiosi delatam sibi successionem haberet, non obstante patria potestate, *l.* 52. *D. de adqu. vel omitt. hered.* Denique Constantinum M. hoc jus filii ad bona materna; *l.* 1. *C. de bon. mat.* Theodosium & Valentinianum ad lucra nuptialia: *l.* 1. *C. de bon. quæ lib.* Leonem & Anthemium ad lucra sponsalitia; *l.* 5. *C. eod.* denique Justinianum ad omnia adventitia porrexisse, *l.* 6. *C. eod.*

§. CCCLVII.

Præterea Constantinus M. SC. de rebus minorum sine decreto non alienandis ad urbana etiam prædia produxit: * *l.* 22. *C. de adm. tut.* & novas edidit constitutiones de actione ex donatione danda, *l.* 25. *C. de donat.* de divisione paterna a liberis servanda, *l. ult. C. famil. ercisc.* de querela inofficiosi testamenti fratribus & sororibus germanis & consanguineis non concedenda, nisi instituta Iterum alia.

turpi persona, *l. 27. C. de inoffic. test.* de testibus jurejurando obstringendis, nec fide aliter iis habenda, *l. 9. C. de testib.* de carcere in pœnam non habendo, *l. 1. C. de custod. reor.* pluresque ejusdem generis alias.

* Quin singularem eam ob rem constituisse videtur PRÆTOREM, qui ideo CONSTANTINIANUS vocatur in *l. ult. C. de præd. & al. reb. min.* cujusque in eo constitit officium, ut in distractione rerum minorum decretum caussa cognita interponeret. Immo tunc quoque partes suas interponere hunc Prætorem jussit, si propter debita fiscalia pupillorum vel minorum res immobiles distrahendæ sint, quamvis necessaria esset hæc distractio. Vid. Balduin. *in Constant. M. p. 177.*

§. CCCLVIII.

Sub eo floruit Hermogenianus Jureconsultus.

Revixit ergo quodammodo sub Constantino M. Romana jurisprudentia: & hinc post tantum temporis intervallum & jurisconsulti quidam tunc doctrinæ laude florere cœperunt, quorum veluti coryphæus fuit HERMOGENIANUS. Celeberrima iis temporibus fuit Hermogenianorum familia potentissimæ Aniciorum genti arcto cognationis vinculo conjuncta, de qua docte disserit Reines. *ad Inscr. p. 70.* Jurisconsultum nostrum & post Constantinum, & sub ejus liberis floruisse, ex eo intelligimus,, quod *l. 17. D. de min.* meminit præfectorum prætorio, a quibus adpellari non possit, quod privilegium de non adpel-

adpellando præfectis anno demum Christi CCCXXXI. datum est, *l. 16. C. Theod. de adpellat.* Itaque non mirandum eum non semel novis ac parum Latinis vocabulis usum esse. Jac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodos. Cap. I.* V. A., Corn. van Bynkersh. *Observ. VI*, 21. Eumdem adhuc immersum fuisse paganis superstitionibus, nos ex ea ipsa *l. 60. D. de donat. int. vir. & uxor.* ex qua eum Christianum fuisse, probare voluit Bertrandus, probamus. Scripsit EPITOMATORUM JURIS *libros VI.* * quorum ordinem ipse indicat, *l. 2. D. de stat. hom.*

* Alii eidem HERMOGENIANO tribuunt *libros* FIDEICOMMISSORUM, ob inscriptionem *l. 14. D. ad SC. Trebell.* Sed mendosam esse illam inscriptionem, & prima tantum legis verba ex Hermogeniani *Epitomatis juris*, reliqua ex Ulpiani *libris fideicommissorum* esse desumta, ostendit Cujac. *Observ. II*, 27. ubi etiam docet, Hermogeniani *libros Epitomatorum juris* non fuisse JULIANI *Digestorum* epitomen, sed institutiones vel compendium juris.

§. CCCLIX.

Ejusdem ætatis fuisse AURELIUM ARCADIUM CHARISIUM, ex *l. un. §. 1. D. de offic. præf. prat.* colligimus, ubi itidem præfectorum prætorio, a quibus provocare non liceat, meminit: quod jus sub Constantino demum inductum esse, paullo ante monuimus. Unde perperam Guido Pancirol. *Var. Lect. I*, 79. *p. 161.* eum sub Caro, Carino, & Numeriano, Et Aurelius Arcadius Charisius.

nec non sub Diocletiano floruisse, contendit. * Christianum illum fuisse, censet Cujac. *Observ. VII*, 2. sed non reddita ulla, qua in hanc opinionem adductus sit, ratione. Sex sane fragmenta, quæ in *Pandectis* ex ejus libris supersunt, nihil omnino, quod Christianismum redoleat, continent. Ceterum ex eorum inscriptionibus discimus, eum Magistri libellorum officio esse functum, & reliquisse *libros singulares* DE TESTIBUS, *l.* 1. *l.* 21. *l.* 25. *D. de test. l.* 10. *D. de quæst.* DE OFFICIO PRÆFECTI PRÆTORIO, *l. un. D. de offic. præf. prær.* & denique DE MUNERIBUS CIVILIBUS, *l.* 18. *D. de muner. & honor.*

* Ad Charisium enim nostrum Pancirolus directas esse putat constitutiones Cari, Carini & Numeriani, *l.* 4. *C. de calumniat.* nec non binas Diocletiani & Maximiani, Augustorum, *l.* 1. *C. ne rustic. ad ull. obs.* & *l.* 27. *C. de pact.* Sed Carus & Carinus in *d. l.* 4. *C. de calumn.* ad ARCADIUM quemdam rescribunt, quo nomine iis temporibus plures usos esse, constat. Is vero, ad quem *l.* 27. *C. de pact.* missa est, ARCADIUS non CHARISIUS, sed CHRESIMUS adpellatur, nec facile quis audiverit Pancirolum, *de clar. leg. interpr. I*, 2. *p.* 12. pro *Chresimo*, nullo addicente codice MSC. rescribentem *Charisio*. In *l.* 1. *C. ne rustic. ad ull. obs.* ne *Arcadii* quidem ullius fit mentio.

§. CCCLX.

An & Julius Aquila?

Quod ad JULIUM AQUILAM jurisconcon-

consultum attinet, ejus familiam jam Elagabali temporibus floruisse, arbitror, siquidem hic Imper. in matrimonio habuit JULIAM AQUILIAM SEVERAM, antea virginem Vestalem, cujus numi exstant apud Patinum *Numism. Imp. p.* 270. De jurisconsulti nostri ætate multa disputant eruditi, quæ veluti in nucleo exhibet V. C. Ev. Otto *in Præfat. Thesaur. jur. Tomi I.* Id unum certum est, eum reliquisse *librum* RESPONSORUM, ex quo bina supersunt fragmenta, *l.* 34. *D. de administr. & peric. tut.* & *l.* 12. *D. de suspect. tut. & cur.*

§. CCCLXI.

Lacertos tum movere cœpisse Romanam jurisprudentiam, argumento est SCHOLA JURIDICA, quæ tum non quidem institui primum, sed inclarescere in orbe Romano cœpit, puta BERYTENSIS. Ea & insequentibus sæculis adeo in deliciis fuit Imperatoribus, ut aliis locis, quam Beryti, Romæ & Constantinopoli jus publice docere prohiberent, &, quum Alexandriæ* & Cæsareæ nonnulli scholas juridicas aperirent, eas claudi juberet Justinianus Imper. *Const. omnem reip.* §. 7. *ad Antecess.* Schola juridica Berytensis.

* At tanto plus celebritatis consequuta est schola Alexandrinorum medica, adeo ut olim ad commendationem artis sufficere videretur, si quis se Alexandriæ vixisse diceret. Ammian. Marcell. *Lib. XXII. Cap.* 16. *Medicinæ autem, cujus in hac vita nostra nec parca. nec*

sobria, desiderantur adminicula crebra, ita studia augentur in dies, ut, licet opus ipsum redoleat, pro omni tamen experimento sufficiat medico ad commendandam artis auctoritatem, si Alexandriæ se dixerit eruditum. Alexandrini autem medici quanto in pretio fuerint, indicat etiam Galenus *libro de Anatomia*, & Julianus Aug. *Epist. XLVI.* Hinc Fulgentius Planciades *Lib. I. Mythol.* Alexandriæ in cunctis fere angiportis fuisse medicorum domicilia, scribit. Alios porro medicos, qui ad perfectam artis suæ scientiam adspirarint, relictis patriis scholis Alexandriam navigasse, ut a professore aliquo magno medicinam discerent, patet ex Liban. *Lib. IV. Epist. XCV.* & Theodorit. *Epist. CCXXIV.* Zach. Mitylen. *p.* 179. Vid. Vales. *ad Ammian. Marcell. p.* 267. Noluit ergo Justinianus Alexandrinos & scholam juridicam habere, qui jam ex medica multum celebritatis fuerint consequuti. Neque tamen Alexandrini statim paruisse videntur illi Justiniani edicto. Quum enim Constitutio illa prodierit anno Christi DXXXIII. quindecim annis post, anno DXLVIII. de se scribit Agathias *Lib. II. p.* 48. *ἐτύγχανον γὰρ αὐτῇ διατρίβων παιδείας ἕνεκα τῆς προτῶν νόμων. Commorabar enim ibi, (Alexandriæ) tum temporis legalium studiorum caussa.*

§. CCCLXII.

Ejus laudes & fata sæculis tertio & quarto.

Scholam istam jam sæculo tertio cœpisse, supra monuimus. Ut vero paullo accuratius inquiramus in ejus origines, hic observasse juvabit, non sub Diocletiano demum (uti Strauchius *de Beryto Cap. IV.* §. 15. censuit,) sed

ſed haud paullo prius, illam juris Romani ſtudiis floruiſſe. Nam Gregorius Thaumaturgus, jam anno CCXLVIII. ad Epiſcopatum Neocæſarienſem evectus, *in Orat. panegyr. p. 186. ſeq.* Berytum vocat πόλιν Ῥωμαϊκωτέραν πῶς, καὶ τῶν νόμων τούτων παιδευτήριον, *urbem plane Romanam, & legum Romanarum ſchola ornatam.* Nec minus, eodem ſæculo, hujus ſcholæ cum laude meminerunt Diocletianus & Maximianus Auguſti, *l. 1. C. qui at. vel profeſſ. excuſ.* Sæculo inſequente quarto tantus Berytum fiebat ingenuorum juvenum concurſus, ut Libanius *Orat. XXVI.* invidiæ percitus æſtro adoleſcentes, abdicato eloquentiæ ſtudio Berytum, ad hauriendam juris diſciplinam contendere queratur. Enimvero hoc ipſo ſæculo IV. triſte huic ſcholæ fatum incubuit, urbe horribili terræ motu concuſsa, maximamque partem ſubverſa, anno æræ Chriſtianæ CCCXLIX. Cedren. *Annal. p. 246.*

§. CCCLXIII.

Nec non ſæculis quinto & ſexto.

Sed mox tamen reviruit ſchola celeberrima. Nam inſequente ſæculo Nonus *in Dionyſ. Lib. XLI. extr.* mirifice laudat legum ſtudium, quod Beryti ferveat: & Zacharias Mitylen. *de opific. mundi pag. 164.* eamdem urbem vocat μητέρα τῶν νόμων, *matrem legum*, quemadmodum ſæculo ſexto a Juſtiniano *civitas legum veneranda & ſplendida metropolis*, nec non *legum nutrix* adpellatur *Conſt. tanta*, §. 9. *de conf. Dig.* &

Conſt.

Const. omn. reip. §. 7. *ad Antecess.* Auditorum magnificentiam laudant *Geographus a Jac. Gothofredo primum editus p.* 256. *edit. Gronov.* & Zachar. Mitylen. *ibid. p.* 166. * Legum professores tempore Justiniani ibi celebrabantur DOROTHEUS, ANATOLIUS, SALAMINIUS & THEOPHILUS, quorum opera princeps in componendo corpore juris usus est. Denique de petulantia studiosorum in novitiis initiandis videnda *Constit. omnem reip.* §. 9. *ad Antecess.* & Strauch. *de Beryto Cap. V.* §. 1. *seq.*

* Quia hi scriptores non omnium in manibus sunt: gratiam non inituros a studiosis, speramus, si loca eorum integra huc referamus. Et Noni quidem de Beryto hæc verba sunt: *Lib. XLI. v.* 389. *seq.*

Σκῆπτρον ὅλης Αὔγουστος ὅτε χθονὸς ἡνιοχεύσει
Ῥώμη μὲθ ζαθέη δωρήσεται αὐσόνιος Ζεὺς,
Κοιρανίην, Βερόη δὲ χαρίζεται ἡνία θεσμῶν.

Sceptrum totius Augustus quando terræ gubernabit,
Romæ quidem divinæ dabit Ausonius Jupiter
Imperium: Beroæ vero indulget fræna legum.

Geographus a Gothofredo editus *pag.* 256. *Tam Berytus civitas valde deliciosa, & auditoria legum habens, per quam omnia judicia Romanorum. Inde enim viri docti in omnem orbem terrarum adsedent judicibus, & scientes leges custodiunt provincias, quibus mittuntur legum ordinationes.* At prolixissimus est Zacharias, qui fingit, se hospitem in auditorium Berytense, quod ipse *pag.* 165. τὸ τέμενος τοῦ θεοῦ *fanum Dei* adpellitat, inductum, qui, conspecta illa augusta basilica, ex-

exclamarit: *O peritiam artificis, mi anime! O præclarum spectaculum! Quæ forma! quam apta quamque elegans coagmentatio augustæ Dei domus! utque tanta magnitudo decem columnis sustinetur! Utque una ex materia politæ omnes! ut eumdem inter se adspectum formamque retinent! Candidæ omnes & leves, candore & lævitate valde admodum prænitent renidentque, figuram eamdem & speciem ostendunt! At pictoris lineas ut admiror! & varia, & perjucunda spectacula! omnis generis picturæ lumina, colorum gratiam & venustatem & insignem nitorem!* Ubi Gasp. Barth. *in Not. p.* 250. *Videtur*, inquit, *templum intelligere, dicatum auditoriis legalibus, ubi scholæ juridicæ, ex quibus auditoriis viros doctos in omnem terrarum orbem depromtos scribit Chorographus incertus:* παιδευτήριον τῶν νόμων *Gregorio Thaumaturgo.*

§. CCCLXIV.

At urbem florentem, & ad invidiam usque felicem, anno Justiniani XX. terræ motus subruit, & magnam studiosorum multitudinem una ruina involvit, ut præter urbis pavimenta nihil superesset. Et quamvis antecessores superstites scholam Sidonem transferrent, & cives interim nihil facerent reliqui, ut urbem instaurarent: eam tamen e ruinis prodeuntem nova excepit calamitas, incendium maximum, quo urbs antiquissima, Phoeniciæ post Tyrum metropolis & colonia juris Italici splendidissima tota in cineres consedit. Quæ fusius narrat Agathias *Hist. Justin. Lib. II. pag.* 47. ubi urbem illam vocat

Interitus hujus scholæ miserabilis.

vocat τὴν καλίστην, τὸ φοινίκων τέως ἐγκαλλώπισμα, *pulcherrimam, & totius Phœniciæ ocellum*, ἢ τοῦτο πάτριον καὶ, ὥσπερ γέρας τι μέγιστον τὸ, νόμων αὐτῇ ἀνεῖται διδασκαλεῖα, *cui hoc patrium, & veluti maxima honoris prærogativa fuerit, quod scholæ juridicæ ei essent dicatæ.* *

* Exſtant in hanc Beryti ἅλωσιν elegantia Epigrammata Græca in *Antholog. Lib. I. Cap.* 68. *Epist.* 19. quorum primum adſcribere juvabit:

Αἳ δ' ἐγὼ ἁ τλάμων ἄπολις πόλις, ἄμμιγα νεκροῖς
Ἐνναέταις κεῖμαι ἁ παναποτμοτάτα.
Ἥφαιστό μ' ἐδάμασσε κατὰ κλόνον ἐννοσιγαίου.
Φεῦ, ἀπὸ τοσσατίου κάλλεος εἰμὶ κόνις.
Ἀλλὰ παραστείχοντες ἐμὰν στοναχήσατε μοῖραν,
Σπείσατε Βηρυτῷ δάκρυα καὶ φθιμένᾳ.

Heu nimium infelix urbs, non urbs, lumine cassis
Fusa solo, en jaceo mixta cadaveribus.
Nec sat erat me Neptuni sensisse tridentem:
Mulciberis cladem hanc addidit ira novam.
Hæc, mihi quæ pridem fuerat pulcherrima forma,
Ehu jam tenui pulvere versa jacet.
Vos, quibus hac iter est, nostræ miserescite sortis;
Beryto & lacrymas post sua fata dato.

§. CCCLXV.

Conſtantinus quædam & in republica innovavit.

Sed ut ad Conſtantinum M. revertamur, is non modo in juriſprudentia, ut ſupra diximus, plura innovavit, verum etiam in republi-

blica, toto orbe Romano novo instituto in quatuor dioeceses vel praefecturas praetorianas descripto, Zosim. *Hist. Lib. II. Cap.* 33. de quibus eruditissime post Auctorem *Notitia Imperii Orientis & Occidentis*, a Guidone Pancirolo perpetuis commentariis illustratae, erudite egit Philippus Bereter. *libris* Πεδανῶν, in *Thesaur. jur. civ. Tom. IV. p.* 789. *sequ.* recusis, *Diatribe I.* Quin translata Constantinopolin sede imperii, & Episcoporum Romanorum juri viam, qua ad summum in ecclesia imperium sensim progrederentur, munivit, & barbaris occasionem dedit, occidentem suis incursibus lacerandi, novaque sibi imperia quaerendi in praestantissimis Romanorum provinciis. * Zosim. *Hist.* II, 34.

* Sunt tamen, quae pro excusando Constantino M. adferri possent. Semel enim electa Christiana religione, satis animadvertebat, se nusquam securius acturum, quam in ea imperii parte, quam plurimi incolerent Christiani. Quum ergo in maxima occidentis parte altissimas radices egisset pagana superstitio, & Romae plerique potentiores eam adhuc mordicus tenerent: quis vitio vertat Constantino, dum in oriente, quam in occidente, sedem imperii constituere maluit. Et quod commodius imperii domicilium eligere potuisset, quam Byzantium, speculam Europae, Asiae & Africae tutissimam? Si consiliis non respondit eventus: id magis receptae jam imperii divisioni, quam translationi sedis imperii, videtur tribuendum.

§. CCCLXVI.

Judicium de Constantino M.

Est hoc fatum Constantini M. ut plerasque ejus actiones perstringant Zosimus, Julianus, ὁ παραβάτης, immo & recentiorum scriptorum Christianorum quamplurimi. Contra eum laudibus in cœlum evehunt Eusebius *in vita*, & scriptores Christiani eorum temporum alii. Sed quemadmodum adfectus migrare soleat in calamum, & paganos Constantino ob sacrorum suorum eversionem infensos; Christianos eumdem ob munificentiam & patrocinium sibi præstitum admiratos esse, verosimile est: ita ii demum Jove æquo judicare videntur de hoc principe, qui nec nævos ejus dissimulant, & justum pretium statuunt ejus virtutibus, meritisque in rem Christianam plane eximiis.

§. CCCLXVII.

Codices cur fieri tum cœperint?

Jurisconsultis eorum temporum, quorum plerique Deorum cultui adhuc dediti fuisse videntur, nihil magis in Constantino M. displicuit, quam quod jurisprudentiam, cui adsueti fuerant, innumeris quotidie constitutionibus emendaret, novamque ei veluti faciem daret. Hinc metuentes constitutionum, quæ ab Hadriani temporibus prodierant, ruinam: operam dederunt, ut illæ colligerentur in certos CODICES, & sic earum memoria ad posteros, conservaretur: Jac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theod. Cap. I.*

* Ita

* Ita κατ' ἐξοχὴν vocabantur libri, in quibus constitutiones principum colligebantur, eosque quadratæ formæ fuisse, ostendit Schulting. *Jurisp. vet. antejustin. p. 377.* Hujusmodi collectiones jam pridem plures exstabant, veluti JULII PAULLI *Imperialium constitutionum libri sex. l. 113. D. de. condit. & demonstr.* PAPIRII JUSTI *Constitutionum libri viginti*, ex quibus codices suos facile locupletare potuerunt GREGORIUS & HERMOGENIANUS, de quibus mox.

§. CCCLXVIII.

Prior tale opus confecisse videtur sive GREGORIUS, sive GREGORIANUS * nescio quis, qui Principum anteriorum ab Hadriano ad Constantinum M. rescripta collegit, & sub certos redegit titulos. Sane, quæ supersunt fragmenta licet paucissima, consistunt in constitutionibus Antoninorum, Severi & Caracallæ, Alexandri, Gordiani, Philippi, Valeriani & Gallieni, Cari, Carini, & Numeriani, denique Diocletiani & collegarum, ut male Cujac. *princ. paratitl. Cod.* existimet, Gregorium ultra Valeriani & Gallieni tempora non processisse.

Codex Gregorianus qualis fuerit?

* De auctore hujus Codicis fere omnia incerta sunt, adeo, ut dubium sit, GREGORIUS, an GREGORIANUS fuerit adpellatus. Posteriore enim sub nomine citari videtur ab Augustino *ad Pallent. II,* 8. & a *Pariat. leg. Mos. & Rom. I,* 8. *seq. III,* 4. *VI,* 4. *X,* 8. *XV,* 3. At quum tamen ubique subaudire liceat substantivum *Codex*, & sub Constantino M. quidam floruerit GREGORIUS

RIUS, præfectus prætorio circa annum Christi CCCXXXVI. *l. 3. C. Theod. de ann. & tribut. l. 2. C. Theod. de contrah. emt. l. 1. C. Justin. de natural. lib.* non pœnitenda sane est conjectura Jac. Gothofredi *Proleg. Cod. Theodos. Cap. I.* hunc ipsum Gregorium hujus codicis auctorem fuisse, Panciroli enim sententia, qui Gregorium hunc sub Valente & Gratiano Imp. scripsisse, censuit *de clar. leg. interpretib. Lib. I. Cap. 66.* nullo idoneo fundamento nititur.

§. CCCLXIX.

Ejus codicis auctoritas & fragmenta.

Quamvis vero privato GREGORII consilio instituta primum fuerit hæc collectio, magnam tamen & in foro ejus fuisse auctoritatem, patet ex interpretamento *legi unica C. Theodos. de respons. prud.* subjecto, * ubi interpres, sive is ANIANUS, sive alius sit: *Gregorianum vero*, inquit, *& Hermogenianum ideo lex ista præteriit, quia suis auctoritatibus confirmantur ex lege priore sub titulo de constitutionibus principum & Edictis.* Reliquias hujus Codicis, quas Aniano debemus, post Sichardum & Cujacium nobis exhibuit V. C. Ant. Schulting. *Jurisp. vet. antejust. p. 682. seq.*

* Nec minus idem probari potest ex *Const. summa reip. §. 3. de Just. Cod. confirm.* ubi Imperator: *Ut sciant omnes tam litigatores, quam disertissimi advocati, nullatenus eis licere de cetero constitutiones ex veteribus* TRIBUS CODICIBUS, *quorum jam mentio facta est, vel ex iis, quæ Novellæ constitutiones ad præsens tempus vocabantur*, (sunt hæ Novel-

vellæ Cod. Theodosiano a Jac. Gothofredo subjectæ,) *in cognitialibus recitare certaminibus, sed solum eidem nostro Codici insertis constitutionibus necesse est uti, falsi crimini subdendis his, qui contra hoc facere ausi fuerint.* Quid vero attinebat usum & horum Codicum in foro sub pœna falsi inhibere, si numquam auctoritatem in foro habuissent?

§. CCCLXX.

Gregoriano Codice non multo posterior fuisse videtur HERMOGENIANUS. Reinesius *ad Inscript. p.* 70. qui notissimo Lampridii loco deceptus, HERMOGENIANUM jurisconsultum inter Alexandri Severi consiliarios fuisse existimabat, non poterat sane, quin hunc codicem scriptum esse, negaret: ac proinde illum tribuere malebat Q. CLODIO HERMOGENIANO OLYBRIO, Præfecto urbi anno Christi CCCLXV. vel ejus certe patri, vel patruo. At, quum HERMOGENIANI, JCti ætatem in Constantini M. tempora omnino incidere, jam supra ostenderimus, (§. CCCLVIII.) nihil sane impedit, quo minus eum hujus Codicis auctorem esse potuisse statuamus cum Ant. Augustino & Jac. Gothofredo. * Codicis Hermogeniani auctor.

* Dicimus, illum auctorem esse potuisse, sed fuisse, pro certo non adfirmamus. Floruerunt enim per ea tempora plures Hermogenes & Hermogeniani: quorum posteri sunt *Hermogenes Ponticus*, Præf. præt. orient. anno 358. defunctus. Ammian. Marcell. *Lib. XIX. Cap.* 12. & *Lib. XXI. Cap.* 7.

Q. Clo-

Q. Clodius Hermogenianus Olybrius, Præf. præt. & urb. anno 365. Cos. anno 379. *l. 2. C. de hæret. l. 1. C. de spor. & sumt. l. 4. C. quemadm. test. aper.* Gruter. *Insc. p. CCCLIII,* 2. Reines. *Class. XX,* 371. *Anicius Hermogenianus Olybrius* Cos. anno 395. *l. 24. & 25. C. de navicul. l. 41. C. de transact.* Gruter. *Inscr. p. CCCLII, 5. 6. CCCLIII, 1. CDL, 2. & 3. Clodius Hermog. Cæsarius*, Cos. anno 397. & Præf. præt. *l. 2. C. de alluv. C. Clodius Hermog. Olybrius*, Grut. *Inscr. p. CCCXCII, 5.* Consularis Tusciæ & Valeriæ. *l. 72. C. Theod. de decur.* Horum, eorumque majorum quum nullus fere sit, qui talem codicem facere non potuerit: quam difficile hic sit divinare, & quam pæne *ἐκ τῶν ἀδυνάτων*, verum Codicis hujus auctorem eruere, nemo non intelligit.

§. CCCLXXI.

An tres ejus editiones? Tres ejus codicis editiones ab ipso auctore factas esse, vulgo colligunt ex verbis Sedulii presbyteri *in præfat. oper. paschalis*. Is enim excusaturus, quod post editos libros V. Carminis Paschalis, eorum textum metricum in prosam transferre non dubitarit: *Cognoscant*, inquit, *Hermogenianum, doctissimum juris latronem, tres editiones sui operis confecisse*. Sed locus hic non minus de HERMOGENIANI *Epitomatis juris*, quam de codice Hermogeniano potest intelligi. Nec ratio reddi posse videtur, cur plures Codicis sui editiones conficere voluerit Hermogenianus, nisi forte eum postea aliquas constitutiones, quæ antea ejus dili-

diligentiam fugerint, reliquis addidisse, dicamus.

§. CCCLXXII.

Ceterum maxima diligentia hic auctor, quisquis sit, collegisse videtur constitutiones Diocletiani & collegarum ejus, adeoque spicilegium instituisse post Gregorii messem. Fragmenta sane, quæ supersunt, Diocletiani & collegarum nomina præferunt, * quamvis quædam horum constitutiones jam fuerint in Codice Gregoriano, sed paullulum diversæ. Hujus quoque codicis reliquias novissime debemus V. C. Ant. Schultingio, qui eas cum doctissimis adnotatiunculis suis edidit *in Jurispr. vet. antejustin. p. 709. seq.* Aliam tamen constitutionem, quæ in his fragmentis non habetur, servarunt Græci juris interpretes, de qua Cujacius *Obs. XII, 35.* Ejus materia & fragmenta.

* Tres tantum primæ constitutiones nomen AURELII Aug. præferunt. Jam plures, tum tyranni, tum legitimi principes ante & post Diocletianum *Aurelii* dicti, veluti M. AURELIUS VICTORINUS & L. AURELIUS VICTORINUS, M. AURELIUS MARIUS, M. AURELIUS CLAUDIUS, M. AURELIUS QUINCTILIUS, M. AURELIUS TACITUS, M. AURELIUS PROBUS, M. AURELIUS CARUS, M. AURELIUS CARINUS, M. AURELIUS NUMERIANUS: sed laudatissimus Schultingius ostendit, has quoque constitutiones esse Diocletiani & Maximiani, Augustorum, quod ambo apud Gruter. *Inscr.*

Inscr. p. CCLXXIX, & alibi passim, vocentur AURELII.

§. CCCLXXIII.

Status juris sub Constantini M. liberis.

Sub Constantini liberis, immo post illos ad THEODOSIUM juniorem, eadem per omnia, quæ sub Constantino M. fuit, jurisprudentiæ facies. Nam & sequentes Imperatores Christiani id fere agebant constitutionibus suis, ut jus Romanum non modo ad majorem simplicitatem, sed &, quod Eusebius *vit. Constantin. IV*, 26. de Constantino M. prædicat, ἐπὶ τὸ ὁσιώτερον, *ad majorem sanctitatem* traducerent. Sic exempli gratia Constantinus junior juris formulas, aucupatione syllabarum insidiantes cunctorum actibus radicitus amputavit: *l.* 1. *C. de Form. & impetr. act. subl.* idemque cum fratribus permulta sanxit, ad evertendas paganorum superstitiones, coercendos Judæos & provehendam religionem Christianam comparata. *

* Tales sunt sanctiones Constantii, Judæis alioquin parum æqui, ne Judæi mulieres e gynæceo Principis in turpitudinis suæ consortium ducerent: *l. 6. C. Theod. de Jud.* ut ex Christiano Judæi effecti bona fisco vindicarentur: *l. 7. C. Theod. eod.* Judæus ne Christianum haberet mancipium: *l. 2. C. Theod. l. 1. C. Just. ne Christ. mancip.* Sozom. *Lib. III. Hist. eccl. Cap.* 16. Constantis porro & Constantii constitutiones, ut cessaret superstitio, templa occluderentur, & sacrificiorum aboleretur insania, *l. 2. & 4. 5. 6. C. Theod. de pagan.* templis tamen extra

tra mœnia parceretur, *l. 3. C. Th. eod.* ut episcopi, clerici, eorumque mancipia ab extraordinariis collationibus, metatis & lustrali collatione immunes essent. *l. 8. C. Theod. l. 1. Cod. Justin. de Episc. l. 9. l. 10. l. 11. 14. 15. seq. C. Theod. eod.* ut a foro sæculari sint exempti. *l. 11. C. Theod. de Episc.*

§. CCCLXXIV.

Qui vivo Constantino imperium extorsit, JULIANUS, ad pristinam superstitionem relapsus, non pauca in Christianorum odium constituit. Nam & templa Deorum aperuit, & profanos ritus ubique instauravit: Ammian. Marcell. *Lib. XXII. Cap. 7.* Christianis quoque honorum aditum interclusit, Sozom. *Hist. Eccl. Lib. V. Cap. 15.* Gregor. Nazianz. *Orat. I.* & eosdem bonis artibus erudiri vetuit, Socrat. *Histor. Eccl. III, 16.* quod ipsi Ammiano Marcellino *Lib. XXV. Cap. 15.* inclemens visum. Cetera princeps gravis & eruditus, permulta præclare constituit. Petr. Cunæi *præfat. ad Juliani Cæsares*, ut plerasque ejus constitutiones in codicem suum recipere non dubitarit Theodosius Junior.* Sub Juliano Imp.

* Aliquando tamen merito desideres compilatorum judicium, qui plures Juliani leges, Christianorum principum constitutionibus contrarias, immo & manifesto impias in codicem illum receperunt. Jac. Gothofr. *Prolegom. C. Theodos. Cap. II. p. 188.* Et sane quis in Codice, fori Christiani usibus destinato, ferat, *l. 4. & l. 5. C. Theodos. de sepulcr. viol.* quæ omnem pœnæ veterum sperstitionem de

religione Deorum manium, reliquiis non contrectandis, aggeribus consecratis, de funeribus oculos hominum infaustis adspectibus infestantibus, ut ad Deos & templa venire puri nequeant, complectuntur? Sed qui religioni sibi non duxerunt Constantini M. & Valentiniani constitutiones de licito haruspicinæ usu illi juris corpori inserere: *l. 1. C. Theod. de pagan. l. 2. l. 3. l. 9. C. Theod. de malef. & mathem.* quid eos prohibuisset, Juliani sanctiones ejusdem furfuris in opus suum referre?

§. CCCLXXV.

Misera jurisprudentiæ conditio. Ceterum quam misera sub hoc principe fuerit jurisprudentiæ conditio, vel inde colligere licet, quod nullus plane jurisconsultus alicujus nominis illud tempus illustravit, abhorrentibus fere ingenuis ab illo legum studio, & illud libertinis & infimæ plebi relinquentibus. Saltim de anterioribus proxime temporibus Cl. Mamertin. *Panegyr. XI. Cap. 20. Juris*, inquit, *civilis scientia, quæ Manlios, Scævolas, Servios in amplissimum gradum dignitatis evexerat*, LIBERTORUM *artificium dicebatur*. Nec probabile est, intra paucos annos, quibus rerum potitus est Julianus, ita refloruisse jurisprudentiam, ut aliter sese res habere cœperit.

§. CCCLXXVI.

Status juris sub Juliani successo. Cito transiit hæc nubecula, quod prædixerat Athanasius apud Socrat. *Hist. Eccles. III, 14.* ac

ac proinde Constantini M. vestigiis postea strenue instituerunt JOVIANUS, VALENTINIANUS, VALENS, GRATIANUS, & THEODOSIUS M. quorum plurimæ exstant constitutiones, ad eumdem finem comparatæ, quem Constantino M. ob oculos fuisse, paullo ante observavimus. Singularis fuit VALENTIS ferocia, *τὸν τῶν πραγμάτων ὄγκον οὐ φέροντος*, *rerum molem non sustinentis*, uti de eo judicat Zosimus *Histor. IV*, 4. qui, ut Arianis consuleret, libertatem omnibus dedit, suum in colenda religione judicium sequi: * quod edictum singulari *oratione de Religionibus*, quæ Latine tantum exstat, collaudavit Themistius, *p.* 155. *Oper. edit. Harduini*. THEODOSIUS M. quantum dederit operæ, ut omnes antiqui juris ambages, si quæ superessent, tolleret, bonisque legibus armaret rempublicam, patet ex Socrate *Histor. Eccles. V*, 18. ipsæque ejus constitutiones, quas se singulari commentario illustraturum promiserat FRANC. BALDUINUS, satis evincunt.

ribus ad Thodosium M.

* Neque enim, quod conscientiæ libertati faveret, hujusmodi proposuerat edictum, sed ut Ariani sui tanto securius in orbe Romano agerent. Unde ipse postea Valens gravis fuit catholicis. Jo. Antiochen. *in Excerpt. Peiresc. p.* 847. Ὁ δὲ Οὐάλης τῆς Ἀρείου δόξης μεταποιούμενος μέγιστον ἐκίνει κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸν, ὡς πολλοὺς μὲν ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀναιρεῖσθαι, πολλοὺς δὲ καὶ ἐξορίαις ὑποβάλλεσθαι, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς κατὰ τὴν ἔρημον ἐμφωλεύοντας τῶν ἰδίων σηκῶν ἀπελαύνεσθαι. *Sed Valens, Ariana infectus labe, gravissimam in Christianos persequutio-*

culi quarti, Asterius, Episc. Amasen. *homil. VII.* apud Phot. *Biblioth. Cod. CCLXXI.* meminit servi Scythæ, a cive Antiocheno emti, qui jus professus sit, (αὐτὸς νόμων ὤφθη διδάσκαλος,) quem se ipsum jus docentem audivisse, profitetur. At nemo eorum temporum jurisperitos, illorumque ignorantiam, fastum, & caninum optimos quosque adlatrandi studium elegantius descripsit Ammiano Marcellino *Lib. XXX. Cap.* 4. qui locus prolixior est, quam ut hic locum inveniat.

§. CCCLXXVIII.

Theodosii II. & Valentiniani Constitutio de responsis prudentum.

Remedium huic malo reperisse sibi videbantur THEODOSIUS junior & VALENTINIANUS, edita anno CCCCXXVI. constitutione, qua Papiniani, Paulli, Caji, Ulpiani ac Modestini opera, quæque hi quinque viri ex aliorum veterum jurisconsultorum libris in suos transtulissent, exceptis Ulpiani & Paulli notis ad Papinianum, nec non secundo loco Scævolæ Sabini, Juliani & Marcelli scripta, si prius ad fidem antiquorum codicum fuerint recognita, sola in foro citari permiserant, ita ut plurium sententiæ vincerent pauciorum; & si par sit ita sentientium numerus, eorum præferretur sententia, cui adstipuletur Papinianus, *l. un. C. Theodos. de respons. prud.* Sed quum parum prudentiæ legislatoriæ præ se ferat hæc sanctio: * eam ex codice suo merito exsulare jussit Justinianus.

* At ita non justi ac æqui habebatur ratio, sed auctoritatis, & plurium dissentientium

non ponderabantur, sed numerabantur sententiæ. Quum ergo prudenter observaverit Ammian. Marcellin. *Lib. XXX. Cap.* 4. *juris scientiam repugnantium sibi legum abolevisse dissidia*: actum proculdubio fuit de jurisprudentia publicata hac constitutione. Et hinc ad pristinam perfectionem neminem eorum temporum pervenisse animadvertimus, quamvis in constituendis jurisperitis, qui jus civile enarrarent, nihil reliqui faceret Theodosius ille junior. *l. ult. C. Theod. de stud. liber. urb. Rom. & Constantinop. l. un. C. Th. de professor. qui in V. C. docentes ex lege meruer. comitiv.*

§. CCCLXXIX.

Codex Theodosianus.

Idem THEODOSIUS junior anno CCCCXXXVIII. constitutiones principum ad certum modum redigere studuit: & hinc, quotquot a Constantino M. ad id usque tempus prodierant, sanctiones * per octo viros, quorum ANTIOCHUS, eunuchus, Expræfectus & Consul, demum inter presbyteros relatus, de quo *l. 6. C. Theodos. de collation. donatar. l.* 5. *C. Th. de his qui ad Eccles. confug.* Marcellin. *Com. in Chron. ad ann.* 448. *p.* 41. *edit. Scalig.* Suid. *Tomo I. p.* 227. *p.* 899. *Tomo II. p.* 175. *Tom. III. p.* 135. *edit. Kuster.* familiam duxit, digessit in codicem, qui ab ipso THEODOSIANUS adpellatur. Isidor. Hispal. *Orig. V*, 1. eumque postea singulari novella Constitutione, quæ inter Theodosianas prima est, confirmavit. Jac. Gothofr. *Proleg. Cod. Theodos. Cap. III. pag.* 189. Hunc Codicem luculentis Jac. Gothofredi Commen-

mentariis illustratum post eximii hujus JCti obitum edidit Ant. Marvillius *Lugd. MDCLXVIII. fol. Tom. VI.* quæ editio Lipsiæ nuper repetita, collato VVurzburgensi codice antiquissimo, emendatior prodire cœpit.

* Prosper Aquitanic. *in Chronico Parte I.* hunc Codicem vocat *leges legitimorum principum*: quod Jac. Gotfredus *Prolegom. Cap. I. p.* 184. interpretatur de principibus Christianis, quia ipsa Christiana religio illis temporibus lex catholica, *l.* 1. *C. Theod. de hæret.* lex Christiana, *l.* 16. *C. Theod. de Episc.* lex sanctissima, *l.* 5. *C. Theod. eod.* lex superna *l.* 49. *fin. C. Theod. de decurion.* lex venerabilis vel veneranda, *l.* 7. *l.* 13. *C. Theod. de Judæis*, vocata sit. Sed quis hoc sensu *legitimum principem* vocet Julianum, cujus tamen constitutiones utramque in hoc codice paginam faciunt? Potius ergo *principes legitime* opponuntur tyrannis, quorum cum plurimi imperium per bina sæcula adfectarunt, veluti sub Constantino M. *Licinius*, *Maxentius*, *Valens*, *Martinianus*, *Calocærus*: sub ejus filiis *Magnentius* Francus, *Vetranio*, *Decentius*, *Nepotianus*, *Silvanus*: sub Valentiniano & Valente *Procopius*, *Marcellus* Protector, *Valentinianus*, *Firmus*, Maurus: sub Theodosio M *Theodorus*, *Maximus*, *Victor*, *Eugenius*: sub ejus filiis *Stilicho*, *Eucherius*, *Marcus*, *Gratianus*, *Constantinus* & *Constans*, *Gerontius*, *Maximus*, *Jovinus Sebastianus*, *Sarus*, *Fl. Priscus Attalus*, *Heraclianus*, *Sabinus*, *Gildo*, *Plinto*, *Jovinianus* & *Sallustius*; de quibus ceteris scriptoribus accuratius egit Christ. Ad. Rupert. *Observ. in*

Synops. Besoldi Cap. XV. p. 388. 390. seq. p. 403. seq. p. 410. seq. p. 415. seq. Quum ergo constitutionum ab his hominibus editarum in hoc codice non habeatur ratio : illæ leges *legitimorum* duntaxat *principum* sinu suo complecti dicebatur.

§. CCCLXXX.

Novellæ Theodosii II. & successorum.

Quum vero perfecto hoc codice subinde novellæ prodirent constitutiones non modo ipsius THEODOSII II. sed & VALENTINIANI III. MARTIANI, MAJORIANI, SEVERI, LEONIS & ANTHEMII. Eas Novellas primum edidit Petr. Pithœus *Paris. MDLXXI.* unde in ejus opera *anno MDCIX.* edita migrarunt, sub titulo *Novellæ constitutiones Imperatorum Justiniano anteriorum, nunc primum in unum corpus collectæ, & junctim editæ*; cum notulis marginalibus publici juris fecit Conr. Rittershusius JC. Altorphinus, *Francof. MDCXV,* 8. postea easdem codici suo Theodosiano, veluti mantissam, subjecit Jac. Gothofredus. *

* Promiserat Leonardus Adami, Volsinensis, auctor, scripta *Historia Arcadica*, seu Academiæ Arcadum, cujus ipse socius erat, famam consequutus, se has Novellas nec non Papiniani responsa multo auctiora atque emendatiora ex vetustissimo Codice MSC. Ottoboniano editurum, simulque in lucem protracturum quinque novellas adhuc ineditas. Sed mors, quæ virum doctissimum anno MDCCXIX. die IX. Januarii reipublicæ litterariæ eripuit, omnia ejus consilia, in primis,

mis, quæ de edendo Libanio & Jornande cœperat, turbavit.

§. CCCLXXXI.

Maximi porro jure meritoque faciendum est THEODOSII II. studium, quo bonas litteras, & in his jurisprudentiam quoque, provehere conabatur. Huic enim præcipue originem ac natales debent SCHOLÆ *Romana* & *Constantinopolitana*, in quibus præter tres oratores, decem Grammaticos, quinque sophistas, & unum philosophum duo constituti fuerant professores, *qui juris & legum voluntatem panderent: l. un. Cod. de stud. lib. Roma & Const.* quosque post viginti annorum stipendia Comitiva primi ordinis ornatos voluit, initio facto a LEONTIO jurisperito. * *l. unic. C. Theod. de profess. qui in V. C. docent. ex leg. mer. comit.* Add. Herm. Conringii singularem, qui *l. unic. Cod. de stud. liberal.* illustravit, Commentarium. Ceterum quantus ex eo tempore concursus cupidæ legum juventutis factus sit Romam, quam Sidonius Apollin. *lib. I. Epistol. 6. legum domicilium* vocat, insequente exemplo pluribus exemplis docebimus. Vid. Savaro *ad Sidon. ibid.* Franc. Juret. *ad Symmach. Lib. IX. Epist. 83.* Altesferr. *Rer. Aquitann. III, 5.* Scholæ juridicæ Romana & Constantinop.

* Mentionem hæc lex facit quorumdam ejus temporis professorum, qui ob merita viginti annorum stipendia codicillis primi ordinis comitivæ ornantur, velati *Helladii*, grammatici, de quo Suid. *in Ἑλλάδιος*, So-

crates *Hist. eccles. V,* 16. *Syriani*, Grammatici Latini, *Theophili*, Sophistæ, *Martini* & *Maximi*, præcipue jurisperiti LEONTII, cujus alibi nusquam, quod sciamus, fit mentio, nisi quod ex *l.* 3. *C. Theod. de frum. urb. Constant. l.* 8. *C. Theod. de princ. agent.* & *l. ult. C. Theod. de hæret.* constet, decennio post editam, *l. un. C. Theod. de professor. qui in V. C. docent. Leontium* quemdam præfectum urbi Constantinopoli fuisse. Potest hic sane noster fuisse, quia *Themistium*, Sophistam, & alios artium professores, ad hanc dignitatem adspirasse, novimus. Gothofr. *Comment. ad Cod. Theod. Tom. II. p.* 114.

§. CCCLXXXII.

Status juris Rom. sub Theodosii II. successoribus ad Justinianum.

Et talis quidem fuit jurisprudentiæ facies sub Imperatoribus Christianis etiam insequentibus usque ad magnum illum juris Romani restitutorem, JUSTINIANUM. Quæ enim in *Codice* nostro exstant, constitutiones MARTIANI, LEONIS, ZENONIS, Isaurici, ANASTASII & JUSTINI, Thracis, ita sunt comparatæ, ut multa a majoribus constituta iis aboleantur. Nam & tutelam mulierum perpetuam iisdem fere cessasse temporibus, novimus. Vid. Ev. Otto *differt. de perp. mul. tut.* Attamen & quædam prudenter immutata esse, fatendum est, veluti dum *ab Anastasio* emancipationis veteris necessitas sublata, & a Leone vetus rigor adversus plus justo petentes mitigatus est. §. 33. *Inst. de act.*

CA-

Bigleniza, ob filii nuptias mœrore exſtincta. Theophil. *in vit. Juſtin.*

JUSTINUS Imperator anno DXVIII. Ux. Euphemia.

Frater anonymus

Bigleniza vel Vigilantia, nupta Dulciſſimo.

Boraides. Juſtus. Germanus.

Juſti- nus. Juſtinianus. Juſtina. Germanus poſtumus

n. 19.

CAPUT VI.

De compositione juris Justinianei ejusque in Oriente & Occidente usu & fatis ad nostra tempora.

§. CCCLXXXIII.

PRogredimur ad postremam jurisprudentiæ Romanæ periodum, quam a JUSTINIANI Imperatoris temporibus inchoamus. Hic princeps, humili genere ortus, Sabbatii, Taurisini, & Biglenizæ filius, * antea *Uprauda* dictus, per Justinum avunculum pervenit ad imperium, jam misere a barbaris laceratum. Et tamen iste, ut vere ac jure gloriatur, *princ. præm. Instit.* & armis condecoravit, & legibus armavit rempublicam. Nam & Persas compescuit, &, victis Vandalis, Africam iterum fecit provinciam, & Gothorum in Italia & Sicilia regnum destruxit, tantasque res gessit, quantas vix Imperator ab Augusto alius. Procop. *de bell. Pers. de bell. Vandal. de bell. Goth.* Theophan. *in vita Justin.* & Illust. Cancell. a Ludevvig *in Justiniano Cap. VIII.* Justiniani Imp. res præclare gestæ.

* Quum lecturis JUSTINIANI historiam, non possint non omnia quodammodo obscura esse, nisi perspectam habeant universam Imperatoris familiam: licebit ejus agnatos, cognatos, adfines, una tabula comprehendere, ne operam supra tot jurisconsultis navatam tanto Imperatori denegare velle videamur: (¶)

Talis fuit JUSTINIANI familia, barbara & modica origine; sed per integrum fere sæculum magno hominum illustrium proventu insignis. Stemmata jam exhibuerunt Alemann. *ad Procop. p. 67.* Card. du Fresne *in Byzantin. p. 97. 98. 99.* perillustris a Ludewvig *in Justiniano Cap. VIII. p. 131.* Sed spero, nostrum paullo plenius visum iri. Ne tamen dissimulem, unde profecerim, fateor me hic potissimum sequutum esse Christ. Adam. Rupertum, de universa Justiniani familia præclare meritum in *Observ. in Synops. Besoldi min. Cap. XV. pag. 467. seq.*

§. CCCLXXXIV.

Anceps ejus fama ob libros Procopii. Et tamen junctis veluti phalangibus impetum in principem, tot rebus gestis clarum faciunt permulti, ejusque vitia & nævos cum cura colligunt, nihilque faciunt libentius, quam ut & ipsum, & Theodoram uxorem, & Tribonianum, administrum, & totam ejus aulam turpiter traducant. Quin vel solo hoc nomine iis mirifice placent PROCOPII *ἀνέκδοτα*, primum a Nic. Alemanno *Lugd. MDCXXIII. edita*, quod ex hac pharetra depromere possint tela, quibus JUSTINIANUM confodiant. Sed quam multum scriptor iste odio tum adversus Justinianum,* tum adversus ipsam religionem Christianam suscepto indulgeat, jam ostenderunt cum GABR. TRIVORIUS in *Observatione apologetica*, & JO. CHIFLETIUS *in dissertatione apologetica de juris utriusque architectis*, quos libellos *Tomo I. Thesauri juris* inse-

insertos animadvertimus, tum THOM. RIVIUS in *Defensione Justiniani* edita *Francof. MDCXXVIII*, 8. JO. EICHELIUS in *Animadversionibus ad Procopium Helmst. MDCLIV*. 4. CHRISTOPH. AD. RUPERTUS *in Observ. ad Besoldum p.* 465. *seq.* & novissime Illustris a LUDEVVIG in *Justiniano*, reconditæ doctrinæ opere, & suum apud posteros quoque pretium habituro, excuso *Halæ MDCCXXXI*, 4.

* Quid tuto credas homini, in reliquis libris Justinianum laudibus velut in cælum evehenti, in anecdotis vero eumdem traducenti tamquam hominem fatuum, & omnibus flagitiis coopertum, ac proinde aut insigni adulatori, si priora falsa sunt, aut, si posteriora, calumniatori turpissimo? Quid tuto credas homini qui eas sæpe criminationes profert, quas ipse procul dubio falsissimas esse non ignoravit? Tales sane sunt fabulæ, quas de artibus Theodoræ dæmoniacis, & *p.* 57. de Justiniano ex incubo dæmone concepto narrat. Et tamen non hæc tantum facile credunt viri docti, sed & illas maledicentissimi scriptoris calumnias augent calumniis, veluti quod fuerit *ἀναλφάβητος*, quod a pietate Christiana alienum se ostenderit, quæ aliaque *ἐγκλήματα* solide a principe illo depulit Conr. Sam. Schurzfl. *Diss. de Justiniano orthodoxo*.

§. CCCLXXXV.

Natus est JUSTINIANUS, si Zonaræ fides, anno æræ Dionys. CCCCLXXXII. V. Id. Majis. Patriam habuit Taurisium, quod Ejus patria.

quod

quod oppidum deinde muro circumdedit quadrangula figura, & a quatuor turribus, quibus totidem angulos clauserat, Quadriturritam vocavit. Quum vero Archidæ, propinquo Taurisio oppido, esset educatus, & illi, basilicis palatiisque ornatæ, & novo vocabulo *Justinianæ primæ*, an metropoleos dignitatem evectæ, nutricationis officium altrici patriæ rependit. Procop. *de ædific. Justin. p.* 167. *seq.* Facile vero in gratiam reducentur cum Procopio, qui ei *Bederinam* patriam tribuunt cum Agathia, * *Lib. V. Hist. p.* 307.

* *Bederinam* regionis nomen esse, in qua Taurisium situm erat, suspicatur perillustris a Ludevvig *in Justin. Cap. VIII.* §. 1. *p.* 127. cujus & elegans illa conjectura est, idem esse *Taurisii* & *Ochridæ* vel *Achridæ* nomen, illud Latinum a tauris, hoc Germanicum vel Scythicum, quasi *Ochsenried.* Enimvero Procopius Bederinam præsidium vocat, quod prope Taurisium fuerit, poteſtque adeo credi, locum Justiniani natalem promiscue modo ab arce *Bederinam*, modo ab oppido, quod prima ejus incunabula vidit, *Taurisium dictum esse.*

§. CCCLXXXVI.

Quomodo & quando ad imperium pervenerit?

Justini Imp. avunculi ope primum anno DXXI. ad consulatum; deinde ad patriciatum & comitivam domesticorum; hinc porro ad Nobilissimatum, ac demum ad Augustum fastigium pervenit, vivo adhuc avunculo anno Christi DXXVII. Kal. Apr. Zonar. *Annal. Lib. XIV. p.* 60. Evagr. *Hist. Eccles. IV*, 9.

Pro-

Procop. *Anecdot. p.* 37. Mortuo quatuor mensibus post Justino, ipse solus rerum potitus annos imperavit XXXVIII. cæsisque hostibus, pacata, quoad licebat, ecclesia, conditis exornatisque urbibus, & legibus Romanis restitutis, immortalem gloriam meritus, senex admodum decessit, anno DLXV. die XIV. Novembr. *Chron. Alexandr. ad h. ann.* dignus profecto, cujus ætas in meliora tempora incidisset.

§. CCCLXXXVII.

Quum animadverteret princeps, miserrimam esse jurisprudentiæ faciem, de universo jure Romano in concinniorem ordinem, simulque ad certum modum redigendo serio cogitavit. Quod quum sine virorum doctorum opera fieri non posset: magnis profecto sumtibus in palatio aluit viros juris peritia illis temporibus celeberrimos, & partim summis dignitatibus fulgentes, quales erant JOANNES, qui eccellentissimus, Exquæstor sacri palatii, consularis atque patricius, PHOCAS, vir eminentissimus, magister militum, consularis atque patricius, BASILIDES, vir excellentissimus, expræfectus prætorio orientis ac patricius, THOMAS, vir gloriosissimus, Quæstor sacri palatii & exconsul, LEONTIUS, expræfectus prætorio, partim antecessores scholæ Constantinopolitanæ & Berytensis celeberrimos, quales erant THEOPHILUS, CRATINUS, DOROTHEUS, ANATOLIUS, THEODORUS, ISI-

Consilium ejus de jure in ordinem digerendo.

Quos viros ad id adhibuerit.

ISIDORUS, THALELÆUS, SALAMINIUS, CONSTANTINUS, partim caussarum patronos disertissimos, veluti STEPHANUM, MENNAM, PROSDOCIUM, EUTOLMIUM, TIMOTHEUM, LEONIDEM, LEONTIUM, PLATONEM, JACOBUM, JOANNEM, DIOSCURUM & PRÆSENTINUM. Hi enim omnes recensentur * *l. 2. §. 9. 11. l. 3. §. 9. C. de vet. jur. enucl. Const. hæc quæ necessario. §. 1. de novo cod. fac. Const. summa reip. §. 2. de Justin. cod. confirm. Const. cordi nobis. §. 2. de emend. Cod. Justin.* & *§. 3. proœm. Instit.*

* Sunt in his quidam viri docti, aliunde quoque noti. PHOCAM maxime laudat ipse Procop. *Anecdot. p. 111.* ubi eum vocat *αἰδεσδικαίου ἐς τὸ ἀκρότατον ἐπιμελητὸν γεγονότα, κέρδους δὲ ἐν τῷ ἀξιώματι καθαρὸν, virum æqui justique observantissimum, in eoque munere ab omni quæstu purum & vacuum.* BASILIDEM idem *Lib. I. de bello Pers.* vocat *virum mansuetudine & æquitate inter patricios clarum.* In primis de ANATOLIO ipse Justinianus *Const. Tanta. §. 9. de confirm. Dig.* non id modo observat, *eum virum illustrem, magistrum, & apud Berutienses juris interpretem constitutum esse*, sed & addit, *eumdem ab* ANTIQUA STIRPE LEGITIMA *procedere, quum pater ejus* LEONTIUS, *& avus* EUDOXIUS, *post* PATRICIUM, *inclytæ recordationis Quæstorium, & Antecessorem, &* LEONTIUM *virum gloriosissimum, præfectorium, consularem, atque* PATRICIUM, *filium ejus, optimam sui memoriam in legibus reliquerint.* Ex quo loco patet, similem hanc

fami-

familiam fuisse genti Muciæ, quam jurisprudentiam, tamquam gentilitium bonum sibi retinuisse, supra observavimus.

§. CCCLXXXVIII.

Sed horum omnium non modo ἐργοδιώκτης, sed & antesignanus fuit TRIBONIANUS, vel, uti plerique codices eum vocant, TRIBUNIANUS, gente Pamphylius, patre usus Macedoniano, Procop. *de bello Pers. p. 263.* qui postea virtute & doctrina viam sibi ad summos in palatio & republica honores munivit, quippe *vir magnificus, magister*, scilicet officiorum, (Guther. *de offic. dom. Aug. Lib. II. Cap. 20. Lib. III. Cap. 10.* Cassiodor. *Var. I, 12. 13. VI.*) *exquæstor sacri palatii*, §. 3. *Inst. proœm.* itemque *exconsul. Const. omnem reip.* §. 2. *ad Antecessor.* & *Const. Tanta* §. 9. *de confirm. Digest.* Quos titulos Triboniani egregie illustrat V. C. Christ. Gottl. Schvvarz. *in Schol. philol. ad proœm. Justin. Cap. II. p. 37. seqq.** Iis præfecit Tribonianũ virum honoribus variis functum.

* Certum est, Tribonianum ob seditionem Victorianorum Quæstura S. Palatii in gratiam plebis exutum eam tamen mox recepisse: Procop. *Lib. I. de bello Pers. Cap. 24.* Nam ei vita demum functo in Quæstura successisse Junilium Afrum, tradit Procop. *in Anecdot. Cap. XX.* Aldobrandinus tamen & doctissimus Schvvarzius, Exquæstorem tunc dictum esse quæstorem primarium, existimant: quemadmodum ὁ ἀπὸ ὑπατῶν *Exconsul*, vel *Ex consule* non fuerit, qui antea consulatum gesserit, sed omnibus Coss. tum ordinariis, tum suffe-

suffectis, tum honorariis eminentior. Vid. Schvvarz. *ibid. p. 39. & p. 40.*

§. CCCLXXXIX.

Varia de eo judicia. Hujus quoque viri vita, non minus, ac ipsius JUSTINIANI, varie extollitur, arguitur. Hesychius Illustrius *de vir. philosoph. p. 63.* illum vocat ἕλληνα καὶ ἄθεον, *paganum & atheum*: Suidas *in* Τριβωνιανὸς, ἕλληνα, καὶ ἄθεον, ἀλλότριον κατὰ πάντα τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως· *paganum & impium, & a Christianorum fide prorsus alienum*, immo & κόλακά τε καὶ ἀπατεόντα, *adulatorem & impostorem*, quippe quem persuasisse ajunt Justiniano, eum non moriturum, sed vivum in cœlum raptum iri. Procop. Ἀνεκδότ. *p. 63.* Addunt alii avarum fuisse hominem, & jus venale habuisse. Sed uti ipsæ dignitates viri eum Christianum fuisse arguunt, via quippe ad honores paganis prorsus tum præclusa, calumnia vero de adulatione ista tam absurda est, ut nemo eam vel probabilem saltim sit habiturus: ita Procopio, de Triboniani fama tam proterve detrahenti, neminem rectius opposueris, quam ipsum Procopium. *

* Tantum sane abest, ut Tribonianus, si gentilis vel atheus fuisset, potuisset ad tantas dignitates in palatio Justiniani pervenire, ut diserte testetur Cedrenus *Annal. p. 366.* illum διωγμὸν κατὰ ἑλλήνων καὶ πάσης αἱρέσεως, *persequutionem paganismi & omnium hæreseon* movisse, θεσπίσαντα, μόνους ὀρθοδόξους πολιτεύεσθαι, *lege lata, ut soli orthodoxi*

rem-

rempublicam gererent. Mendacium porro de Justiniano in cælum rapiendo tam est putidum, ut aut fronte Tribonianum, aut cerebro caruisse Justinianum oporteret, si vel ille ausus esset tam proterve illudere principi, vel hic se eo modo ludibrio haberi passus esset. Denique si largiamur, opum adpetentiorem fuisse Tribonianum, eumque id vitium cum aliis pluribus commune habuisse: an inde sequitur, ut ei & jura venalia fuisse dicamus? Sane ipse Procop. *de bello Persico Lib. I.* Tribonianum vocat *virum moribus & disciplina omnium artium nulli secundum*, & paullo post ei, jam fatis functo, hoc perhibet testimonium: *eum virum multis post magistratum viventem annis morbo decessisse, nihilque a quoquam ingratum esse passum, quum natura mitis & humanus fuerit, iisque moribus simul & doctrina singulari unicum avaritiæ morbum obscuravit*. An vero ea elogia cadere dicamus in hominem paganum, impium, & qui virtutem post numos habuit?

§. CCCXC.

Capto semel illo consilio juris in meliorem ordinem redigendi, JUSTINIANUS primum anno æræ Christianæ DXXVIII. decem viris, inter quos & TRIBONIANUS fuit, id dedit negotii, ut ex tribus, qui tum exstabant, codicibus constitutiones utiliores seligerent, easque, resectis præfationibus, & mutatis, quæ eorum temporum foro minus concinna viderentur, una cum iis, quæ ipse adhuc edidisset, in XII. libros, & sub certis titulis digererent. *Const. Hæc*, Primo confectus Codex Justinianeus.

qua

quæ necessario. de nov. cod. fac. Eum insequente anno absolutum JUSTINIANEUM vocavit, * Paull. Diac. *Hist. Langob. Lib. I. Cap.* 25. Joann. Antiochen. *pag.* 183. editaque anno DXXIX. d. VII. Id Apr. constitutione, publicavit, & suppressis tribus istis codicibus, solum istum in foro pro norma haberi jussit. *Const. summam reip.* §. 3. *&* 5. *de Justin. Cod. fac.*

* Est & hoc inter ea, quæ in Justiniano reprehendit Procop. Ἀνεκδότ. *p.* 46. quod omnia a suo nomine dici voluerit. Ἀρχάς τε μυρίας ἐκίνει· τὰς δὲ οὐκ οὔσας ἐφίστη τοῖς πράγμασι, τούς τε νόμους, καὶ τῶν στρατιωτῶν τοὺς καταλόγους· ταυτὸ τοῦτο ἐποίει, οὐ τῷ δικαίῳ εἴκων, οὐδὲ τῷ ξυμφόρῳ ἐς τοῦτο ἠγμένος, ἀλλ' ὅπως δὴ ἅπαντα νεώτερά τε, καὶ αὐτοῦ ἐπώνυμα εἴη· ἢν δέ τι καὶ μεταβαλεῖν ἐν τῷ παραυτίκα ἥκιστα ἴσχυσεν, ἀλλὰ τούτῳ γε τὴν ἐπωνυμίαν τὴν αὐτοῦ ἔθετο. *Nam statis magistratuum formis* LEGUMQUE *& militarium ordinum abrogatis, alias invexit, non jure, non publico commodo adductus, sed ut omnia nova, & de* SUO NOMINE *dicerentur. Rei cujus statim abolendæ copia non fuisset, saltim* SUUM *indidit* VOCABULUM. Et sunt sane magistratus novi, quos a se institutos *Justinianeos* vocavit, veluti Pisidiæ prætor Justinianeus, *Novell. XXIV. Cap.* 4. Comes Phrygiæ Pacatianæ Justinianeus, *ibid.* Comes primæ Galatiæ Justinianeus, *ibid.* Comes Lycaoniæ Justinianeus, *Novell. XXV. Cap. I.* Prætor Thraciæ Justinianeus, *Novell. XXVI. Cap.* 2. Comes Justinianeus Isauriæ, *Novell. XXVII. Cap.* 1. Immo & Moderatores & Procoss. & Quæstores Justinianei passim occurrunt in *Novellis*

lis XXVIII. CII. XXX. XLI. Ita & verum est, eum ex Vandalis legisse milites, quos *Justinianeos stationarios* vocavit. Procop. *de bell. Vandal. Lib. II.* Denique recte observarunt Alemannus & alii, Justinianum urbes, oppida, portus, litteras, libros, scholares, & diadema de suo nomine vocari voluisse. Sed quid his omnibus inest criminis? An minus licuerit Justiniano Magistratus quosdam vocare *Justinianeos*, quam Augusto *legatos Augusti* & *præfectos augustales*? An fas fuerit Trajano, Hadriano, Constantino, Gratiano condere Trajanopolin, Hadrianopolin, Constantinopolin, Gratianopolin, Justiniano id nefas fuerit? Et quis quæso ignorat basilicam Juliam, menses Julium & Augustum, thermas Diocletianas, bibliothecam Ulpiam, & similia, quæ ab Imperatoribus nomen tulisse, nemo umquam sanus reprehendit?

§. CCCXCI.

Deinde quum maximum solidioris jurisprudentiæ thesaurum in veterum jurisconsultorum scriptis reconditum esse, non ignoraret, & hæc tamen etiam manibus hominum fere excidissent: anno æræ Christianæ DXXX. die XVIII. Kal. Jan. illa, maxime ex Triboniani bibliotheca, (vid. *Const. Tanta*, §. 17. *de confirm. Dig.*) conquiri, & periochas, quæ in foro usum præstarent, inde decerptas, & aliquando, si ita videretur, interpollatas mutatasque in quinquaginta libros, certosque titulos colligi jussit. Perfecerunt id opus TRIBONIANUS aliique XVII viri, quos ei adjunxerat Justinianus, intra trien-

Deinde Pandectæ vel Digesta.

triennium, quum initio illis decennium ad hunc laborem indulsisset: idque opus deinde Justinianus DIGESTA vel PANDECTAS, veterum exemplo, * adpellavit, *quod omnes disputationes & decisiones in se haberet legitimas, &, quod undique esset collectum, in sinus suos recepisset*, *l.* 2. §. 1. *Cod. de vet. jur. enucl.* Paull. Diac. *Histor. Langob. Lib. I. Cap.* 25.

* Familiares admodum veteribus hos titulos fuisse, exemplis JULIANI, ALPHENI, CELSI, MARCELLI & CERVIDII SCÆVOLÆ, qui libros suos DIGESTA inscripserunt, nec non ULPIANI & MODESTINI, qui PANDECTAS reliquerunt, satis constat. Erat *pandecte*, uti ex Apicio *de re culin. Lib. IV. p.* 103. patet, repositorium, quo varia condimenta & bellaria cœnis inferebantur. Unde & totum artis suæ librum *pandecten* inscripsit. JUris hujusmodi inscriptiones in deliciis fuisse, ostendit Merill. *Observ. Lib. VII. Cap.* 34. immo & Gell. *in præfat.* Imitati hanc figuram Hebræorum Magistri, libros quosdam suos inscripserunt כלבו, *Colbo*, quod omnia scitu digna sinu suo complectantur. Huber. *Prælect. ad Pandect. prœm.* §. *II.*

§. CCCXCII.

Ordo in Pandectis observatus. Hoc opus, quod ipse Justinianus in septem partes diviserat, maxime ad edicti perpetui ordinem dispositum esse animadvertimus: nec tamen per omnia. Nam & præmissa quædam sunt de jure in genere, de

statu

statu hominum, de rerum divisionibus & de magistratibus, quæ in Edicto locum non habuerunt: & quædam, quæ primo statim loco in edicto tractata erant, veluti de magistratibus municipalibus in postremum locum *Pandectarum* rejecta, & quædam interjecta de hypothecis, de evictionibus, de eo, quod falso tutore auctore gestum fuerit, quæ vel omnino non, vel alio loco edicti occurrerunt: & denique sub finem *Pandectarum* permulta occurrunt de criminibus, adpellationibus, jure publico, quorum nullum in edicto vestigium notamus. Ceterum ne denuo corrumperetur opus, magno studio elaboratum, Justinianus & illud per notas scribi vetuit, * *l. 2. §. 22. C. de vet. jur. enucl.* & a jureconsultis non alios libros in illud scribi voluit, quam PARATITLA, *l. 2. §. 21 C. de vet. jur. enucl.* quæ fuerint, docet Æg. Menag. *Amœn. jur. civ. Cap. XV.* & Jan. a Costa *Præf. Summar. Lib. I. Decretal.*

* In exemplari Florentino, observante id Ant. Augustino *Emend. Lib. I. Cap. 1.* talia passim occurrunt. Quamvis enim id negarit Aug. Politian. *Epist. X, 4.* & *Miscellan. XLI.* αὐτόπτης tamen V. A. Henr. Brenkmannus observavit, reperiri ibi ϗ pro *καὶ*, I. pro *primo*, EDM pro *edictum*, Ū pro *quinto*, UIIIO pro *octavo*, ú pro *ut*; ut jam non dicamus de variis monogrammatibus & contignationibus litterarum, quæ typis tam facile, quam calamo exprimi non possunt: de quibus consuli debet laudatissimus Brenkman-

mannus *Histor. pandect. Lib. II. Cap.* 3. *p.* 117. *seq.* Viderint ergo, qui hunc librum ipsius Justiniani temporibus scriptum existimant, an sententiam satis probabilem tueantur.

§. CCCXCIII.

Institutiones confectæ. Perfecto *Pandectes* corpore, at nondum promulgato, tribus viris, TRIBONIANO, THEOPHILO & DOROTHEO, negotium dedit Imperator, ut INSTITUTIONUM *libros quatuor* ex veterum jureconsultorum compendiis, * & CAJI potissimum Institutionibus adornarent, ut illæ essent totius legitimæ scientiæ prima elementa, *procem. Inst.* §. 2. *&* 6. Eum libellum, quamvis post *Pandectas*, uti diximus conditum, prius tamen, quam illas, Justinianus publicavit XL. Kal. Dec. anno æræ Dionys. DXXXIII. eique plenissimum constitutionum suarum robur accommodavit. §. 6. *procem. Inst.*

* Sic multa *Institutionum* loca totidem pæne verbis decerpta videmus ex *Institutionibus* ULPIANI, FLORENTINI, MÆCIANI, ex *Epitomis* HERMOGENIANI, immo & ex majoribus libris veterum JCtorum, veluti ULPIANI *regulis* & *libris ad Sabinum*, PAULLI *libris ad Edictum*, PAPINIANI *responsis* & similibus. Unde optime meriti sunt de studiosa juventute, qui in editionibus singulis paragraphis adscripserunt loca *Digestorum*, ex quibus expressi sunt. Id quod novissime præstitum animadvertimus a V. C. Everardo Ottone.

§. CCCXCIV.

§. CCCXCIV.

Paullo post, XVII. Kalend. Jan. anni DXXXIII. totum hoc corpus juris, adeoque & DIGESTA, constitutionibus binis, Latina altera, altera Græca, confirmatum, & a III. Kal. Jan. in foro valere, & in scholis Romana, Constantinopolitana & Berytensi prælegi jussum est, præscripta simul antecessoribus methodo, qua per quinque istos annos, quos juris disciplinæ dare solebant juvenes, uterentur, quin & nominibus paullo honestioribus, quibus singulis annis juris studiosi vocarentur, inventis. * *Const. omnem reipub.* §. 1. & 2. *ad Antecess.* Publicatio totius corporis juris.

*) Primo anno, quo *Institutiones* & *πρῶτα Digestorum* audiebat, pro DUPONDIIS vocabantur JUSTINIANI NOVI, vel, uti ex codice suo MSC. eleganter emendat V. C. Christ. Gotl. Schvvarz. *diss. an omnia Pandect. exempl. e Florentinis manaverint?* §. *XVI.* *p.* 46. JUSTINIANISTÆ: Secundo, audientes vel alteram vel tertiam *Digestorum* partem, una cum doctrinis de tutela, legatis, fideicommissis, EDICTALIUM nomen adsumebant. Tertio anno, percepta altera vel tertia *Digestorum* parte, (has enim Justinianus alternis vicibus prælegi jusserat, nec non degustatis doctrinis de hypothecis, usuris, edicto Ædilitio, lectis denique Papiniani fragmentis per totum *Digestorum* opus dispersis, PAPINIANISTARUM nomen non sine sollemnitate accipiebant. His ubi quarto anno accesserant reliquæ *Pandectarum* partes, non

HIRCI, uti in Accursiano exemplari absurde legitur, sed LYTÆ: denique quinto anno, postquam & *Codicem* sibi familiarem reddiderant, non LORITÆ, nec COLORITÆ, uti denuo apud Accursium est, nec COLOBITÆ, uti Constant. Landus *in Exercit. p.* 1391. *Tomo III. Thesaur. jur. civ.* emendat, sed PROLYTÆ vocabantur.

§. CCCXCV.

Quinquaginta decisiones editæ.

Observaverat interea Justinianus, quasdam dissensiones veterum jurisconsultorum ortas ex diversis sectarum principiis, superesse. Itaque illas veterum altercationes, Lampadio & Oreste Consulibus, & duobus insequentibus annis, id est anno DXXX. & sequentibus, editis QUINQUAGINTA DECISIONIBUS composuit, quas Decisiones postea in varias particulas discerptas, Codici repetitæ prælectionis, de quo mox dicendi erit locus, inseruit * *Constitut. Cordi nobis*, §. 1. *de cod. emend.*

* *De Fastorum Romanorum formula:* POST CONSULATUM, quam permultæ decisiones Justinianeæ præferunt, singulari, eaque pereruditā dissertatione egit V. C. Christ. Gotl. Schvvarzius, edita *Altorfi MDCCXXXV.* Plures, quam quinquaginta, in *Codice* nostro occurrunt Decisiones, his ipsis annis editæ. Sed Em. Merillius, qui has Decisiones, cum cura collectas, luculento commentario illustravit, in *Prolegomenis* ostendit, unam sæpe decisionem in plures particulas dissectam esse a novi Codicis architectis. Præter Emundum Merillium

lium similis labor exercuit Jo. Strauchius, jurisconsultus Jenensis, qui tamen, quod dolendum, colophonem operi non imposuit. Præterea legi merentur Petri Franc. Linglois *Decisiones L. a secundo ad nonum librum Codicis. Antv. MDCLXI. fol.* & Dominici Bassi *redivivus ingenii partus, seu quinquaginta Decisiones D. Justiniani. Vienn. MDCCVIII,* 4.

§. CCCXCVI.

Sed paullo post idem deprehendit Imperator, primo, *novellas suas tam decisiones, quam constitutiones, quæ post priorem codicem latæ fuerant, extra corpus codicis divagari:* deinde, *quasdam earum ex emersis postea factis aliquam meliore consilio permutationem vel emendationem desiderare. Const. Cordi nobis, §. 2. de emend. codic.* Itaque Triboniano aliisque quatuor viris id dedit negotii, ut Codicem Justinianeum refingerent, & præter quinquaginta decisiones etiam novas constitutiones, quotquot adhuc prodierant, illi insererent, quasdam etiam ad rem non facientes, omitterent. * Hunc CODICEM REPETITÆ PRÆLECTIONIS, id est, recognitum, suppresso priore Codice edidit publicavitque XVI. Kal. Dec. anno DXXXIV. *Ead. Const. §. 4. de emend. cod.* Itemque Codex repetitæ prælectionis.

* Plures sane constitutiones, quas in codice suo fulgore ait Justinianus, in novo illo ac recognito codice desiderantur. Exempla exstant in §. 27. *Inst. de legat.* §. 7. *Inst. de legit. succ. agnat.* §. 24. & 27. *Inst. de action.*

Fieri tamen potuit, ut constitutiones quædam codici quidem insertæ fuerint, at nihilominus tamen postea, quia Græcæ scriptæ erant, interciderint. Plures sane, quæ in Basilicis supersunt, passim restituit Cujacius.

§. CCCXCVII.

Novellæ constitutiones postea editæ.

Quum porro Justinianus, condito corpore juris, diu adhuc imperaret, non mirum est, eum, novis subinde emergentibus quæstionibus, plures promulgasse novellas constitutiones, quarum plerasque Græce scriptas esse, novimus. Has se ipsum in aliam congregationem, quæ Novellarum nomine constitutionum significetur, relaturum, promiserat Justinianus. *Const. Cordi nobis* §. 4. *de emend. cod.* quin & præstitisse eum, quod promiserat, testantur Jo. Antiochen. *in Justiniano*, *pag.* 168. Agath. *Lib. V. p.* 140. & Paull. Diac. *Histor. Langob. Lib. I. Cap.* 25. quippe qui Justinianum *novas quoque leges, quas ipse statuerat, in unum volumen redactas*, CODICEM NOVELLARUM *vocari sanxisse*, scribit.

§. CCCXCVIII.

Eorum collectio & versio Latina.

Et volumen sane istud, ipsius Justiniani collectum auspiciis, non diversum videtur ab illo, quod hodie pars corporis juris est, quodque in NOVEM COLLATIONES distinctum esse, animadvertimus, quamvis alicubi laciniis quibusdam auctum, veluti sub finem, ubi eparchica quædam sub nomi-

ne

ne novellarum occurrunt. Pro textu authentico habemus hodie versionem Latinam, antiquam illam quidem, quippe qua jam Gregorius M. Papa usus videtur *Lib. XI. Epist.* 53. aliquando & satis accuratam: observante Cujacio *VIII. Obs.* 40. sed barbaram tamen, & hinc inde obscurissimam.*

* At quum ipsas constitutiones Græcas jam editas habeamus ab Haloandro, Hervagio, Scrimgero, Russardo: Græcarum litterarum non imperiti inde facile genuinum sensum haurient. Quin notum est, *novam e Græco textu versionem* adornasse V. C. Frid. Homberch zu Vach, quæ prodiit *Marp.* MDCCXVII, 4. Sed textum tamen in foro non alium, quam illum semibarbarum, receptum esse, recte observant Alb. Gentil. *de libr. Jur. Civil. Cap. VII.* & Artur. Duck *de auctoritate Jur. civ. I,* 4. 16.

§. CCCXCIX.

Hoc est præclarum illud juris civilis corpus, quod per tot sæcula gentibus sagacissimis admirationi fuit. Et tamen in illud etiam imperitissimus quisque hodie calamum impune stringit, dum alii ipsorum auctorum imperitiam ac stupiditatem accusant, alii meras antinomias & contradictiones somniant, alii in methodum, stilum, & librorum ordinem ac numerum invehuntur: alii ipsum jus Romanum iniquitatis arguunt. Quin sunt, qui & minima in Justiniano non ferunt, veluti quod de perfecto hoc opere gloriatus sit, *l.* 1,

Nævi, quos in hoc corpore Justinianeo observant.

l. 1. §. 2. C. de vet. jur. enucl. quod *Codicem* a suo nomine JUSTINIANEUM dixerit, quod *Pandectas* in septem ac non plures paucioresve partes, *Institutiones* in quatuor libros, ac non potius in tres, distinxerit: quod nobis reliquerit jus iniquum, incertum, & male cohærens, & quæ sunt hujus generis alia. Longa enim est ea fabula, quam mira industria perpolire studuerunt FRANC. HOTOMANUS in *Antitriboniano*, FRANC. BALDUINUS in *Justiniano*, FRANC. MÆSTERTIUS *de justitia legum Romanarum*, BERN. AUTUMNUS in *Censura Gallica juris Rom.* ut non dicamus de ANT. FABRO, ANT. MATTHÆO, JO. JAC. VVISSEMBACHIO, * & recentioribus, qui in hoc mustaceo laureolam quærunt, quam plurimis.

* Juvenis hic scripsit *Emblemata Triboniani*, a præceptore, Antonio Matthæo, incredibili Triboniani odio imbutus: eumque libellum homini pauperi & peregrino in Belgio viam ad famam & fortunam munivisse ajunt. Sed recte V. A. Corn. van Bynkersh. *præfat. ad Observ. Tomum II. Quum & ipse olim in hunc librum incidissem, & miratus, & indignatus sum, quod eo opusculo dicatur auctor sibi viam parasse ad famam: nam nihil quidquam ibi videtur præstitisse, quam, quod, ut est in proverbio, hircum mulgentibus cribrum suppofuerit. Exhibuit sexquicentum fere emblemata, sed ex aliis maximam partem descripta, quæ enim ex suo ipsius ingenio profecta sunt, vix numerum faciunt. Sæpe etiam in libello inseruit* πάρεργα ἔργα μείζονα, *ut*

ut solent, qui primum quid scriptitant eruditionis ostentandæ gratia: sed & ea πάρεργα non minus aliis auctoribus debentur, quam ipsa emblemata, ut observabis, si vel eos ipsos locos excutias, quos ipse adducit. Unde laudandus Jo. VVybo JC. Belga, qui singulari libello, hic recuso, caussam Triboniani adversus hunc emblematum consarcinatorem erudite egit, *Ultraj. MDCCXXI.*

§. CCCC.

Sed, qui ipse olim in ea hæresi fui, quo magis in jure profeci, eo magis ab illa abhorrere cœpi. Credo equidem, ipsum Justinianum hominem se agnovisse, nihilque humani a se putasse alienum. Fateor, non incidisse eum in tempora, quæ opus quoddam Dædaleum & quovis Phidiæ signo perfectius producere potuerint. Pleraque tamen, quæ tanto supercilio notant censores quidam, vitio creati, proba esse, expertus sum. Criminationes vero tantum non omnes a viris harum rerum intelligentibus tam præclare dilutas esse animadverti, ut caussa perorata videatur. * Judicium de illis.

* Præ ceteris commendari merentur ULR. HUBERI *Eunomia Romana*, opus postumum, editum a filio amplissimo, mihique amicissimo, ZACHARIA HUBERO, & recusum Amst. MDCCXXIV, 4. nec non virorum illustrium HENR. & SAM. DE COCCEIIS opera pleraque, in quibus hæc calumnia non verbis, sed re ipsa, depellitur, dum, quæ aliis desperata visa sunt, felicissima

industria explicarunt, & quæ pugnantia habita, ita revocarunt in concordiam, ut immortalem inierint gratiam ab omnibus, quibus solidior jurisprudentia cordi est.

§. CCCCI.

Græce versi libri juris.

Jam vero porro quæritur, quæ fata juris hujus Justinianei tum in Oriente, tum in Occidente fuerint? Et dubitari quidem nequit, quin in Oriente ubique statim receptum sit, tum in foro, tum in scholis juridicis. Quum vero judices & antecessores plerique parum gnari essent linguæ Latinæ: * ipsis Justiniani temporibus libri juris in Græcam linguam transferri paullatim cœperunt.

* Rem præclare exposuit Car. du Fresne *in præf. Glossar. Lat.* §. *XII. p.* 10. ubi ostendit, Constantinum M. translata Byzantium imperii sede, Latinam etiam linguam novæ Romæ servari voluisse, hinc eum locis ac regionibus urbis Latina imposuisse nomina, inscriptiones statuarum, ædificiorum, monetarum Latinas fuisse, constitutiones ejus ac successorum diu eodem conscriptas esse idiomate: quin in schola Byzantina ideo eloquentiam Rom. oratores tres, grammaticos decem docuisse, ut lingua ista in sede imperii Rom. tanto diligentius excoleretur, *l.* 3. *C. de stud. liber.* Usum ergo istius linguæ in Oriente mansisse aliquem, sed curialem fere & palatinum, immo & forensem, donec a Theodosii temporibus contingeret, ut Græculi, dum utrumque colerent sermonem, neutro recte uterentur, quod deinde exemplo

plo præfatiunculæ & versiculorum Theodosii M. temporibus scriptorum, & Antonini *Itinerario* in Codice Regio præmissorum, nec non pentastichi Latini obelisco Constantinopolitano inscripti, in quibus mera barbaries. Et sane si jam sub Theodosio M. gliscere cœpit barbaries, quis de Latinitate Orientalium sub Justiniano meliora speraret?

§. CCCCII.

Et INSTITUTIONUM quidem elegantem Paraphrasin debemus THEOPHILO, quem Justiniani temporibus floruisse, docent loca, ubi de Justiniano utitur verbis: *ἡμετέρον βασιλέα Imperatorem nostrum*, §. 1. *Institut. de usuc.* *θειοτάτου ἡμῶν δεσπότου. religiosissimi Imperatoris nostri*, §. 12. *Inst. eod.* *ἐφοίτησε τῆς ἡμετέρου βασιλέως διάταξις, ἣν ἔναγχος ἐξεφώνησε. Exstat & principis nostri constitutio, quam nuper emisit*: itemque *εὐσεβεστάτη ἡμῶν δεσποίνη, religiosissima Domina nostra*, §. *ult. Inst. eod.* Quæ quum ex Latino *Institutionum* textu non sint, manifesto probant, auctorem Justiniani temporibus scripsisse. * Gundligian. *P. II. Obs.* 2. Nec obscure ætatem suam ipse indicare videtur Theophilus in *Paraphrasi* §. 4. 5. *Inst. de SC. Tertull.* & §. 10. *Inst. de except.* vid. Jo. Henr. Mylii *Historia Theophili Cap. III.* §. 4. Unde nihil prohibet, quo minus eumdem dicamus, cum Theophilo, Antecessore Constantinopolitano, cujus in componendo corpore juris opera usus est Justinianus. In primis Institutiones.

Prodiit hæc *Paraphrasis* post editionem VIGLII ZUICHEMI *Basil.* 1534. *fol.* & *Lov.* 1536. 4. & JAC. CURTII *Lugd.* 1581. cum animadversionibus CAR. ANNIB. FABROTTI *Paris.* 1638. & 1657. 4.

* Fallitur ergo Cujacius, qui Theophilitzen vocat hunc Paraphrasten, & eum Accursio juniorem facit, in *Recit. ad tit. Inst. de act.* Falluntur, qui ei multos errores adfingunt, quum pleraque recte se habeant. Illud unum mirandum, vivo Justiniano id sibi sumsisse Theophilum, ut uberiorem scriberet *Institutionum paraphrasin*, quum Justinianus versiones tantum κατὰ πόδα permiserit, *l.* 2. §. 21. *C. de vet. jur. enucl.*

§. CCCCIII.

Itemque Digesta & Codex. Eamdem operam *Pandectis* præstitit THALELÆUS, & ipse Justiniano, ut videtur, σύγχρονος, cujus versio Græca *Pandectarum* sæpissime in libris βασιλικῶν laudatur. Quin & versiones STEPHANI εἰ πλάτ☉, CYRILLI κατ' ἐπιτομὴν, DOROTHEI κατὰ μέσην τάξιν laudat Matth. Blastares *p.* 370. apud Fabric. *Bibl. Græc. Tom. XII. p.* 370. & Jos. Mar. Suaref. *Notit. Basil.* §. *XIX.* sed & *Codicem* Græce sive a Thalelæo, sive ab aliis, versum exstitisse ferunt, eumque sibi visum esse adfirmabat Marqu. Freherus. Suaref. *ibid.* §. *XX.*

§. CCCCIV.

Juliani patricii Denique vice versa Constitutiones Novellas,

las, CXX. jam tum Græce maximam partem scriptas, circa annum DLXX. refectis præfationibus, in epitomen contraxit, & elegante Latinitate donavit JULIANUS Patricius, Exconsul & Antecessor Constantinopolitanus. Quam epitomen cum sæpius, tum cura Francisci Pithoei, editam novimus *Basil.* 1567. *fol.* versio Latina Novellarū.

§. CCCCV.

Et versionibus quidem illis Græcis, Novellisque, eadem lingua scriptis, in foris scholisque utebantur sæculis insequentibus septimo & octavo, donec de eo in compendium mittendo sæculo nono cogitare inciperent Imperatores Byzantini. Ex his primum BASILIUS MACEDO anno DCCCXXXVIII. ediderat πρόχειρον τῶν νόμων, quod constabat titulis quadraginta. Suaref. *Notit. Basil.* §. *III.* Deinde LEO, σοφὸς, patri Basilio succedens, collectionem illam paternam perfecit, eamque sub titulo διατάξεων βασιλικῶν promulgavit anno Christi DCCCLXXXVI.* Suaref. *ibid.* §. X. Denique subsequutus Leonem CONSTANTINUS, cognomento Porphyrogeneta, paternum opus sub incudem revocavit, & liberos illos ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ publicavit sub initium sæculi decimi. Suaref. *ibid.* §. *XII. seq.* Basilicōn origo.

* Ejusdem LEONIS Imper. sunt Novellæ CXIII. quas primum Græce ex Stephaniana edidit Henr. Scrimgerus, *Paris. MDLVIII. fol.* postea Latine Henr. Agylæus, *Paris.* 1560. 8. Unde postea permultis juris Ju-

stinianei editionibus subjectæ sunt. Harum nec apud nos ullam esse auctoritatem, nec olim in ipsa Græcia fuisse, existimavit Cujac. *Obs. XVII*, 31. Contra easdem, & olim valuisse in Græcia, & ne hodie quidem ibi extra usum esse, ex Christoph. Angel. *de statu eccl. Græcæ p.* 112. *&* 115. docet V. A. Corn. van Bynkersh. *Obs. IV*, 1. *p.* 385.

§. CCCCVI.

Quales hi libri.

Et hi quidem sunt libri illi ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ, ex Græca Institutionum, Pandectarum, Codicis versione, Justiniani Novellis & edictis tredecim, nec non ex JCtorum quorumdam Orientalium Paratitlis aliisque libris, quin & patribus & conciliis collecti, ita tamen, ut multa omissa videamus, quæ fortassis tum ab usu recesserant, multas etiam leges in compendium contractas, multa denique ex posteriorum principum legibus & constitutionibus addita, animadvertamus. V. A. Corn. van Bynkersh. *Obs. VIII*, 17. *p.* 519. Opus istud in sexaginta libros divisum, præter pauca, quæ nondum integra reperiri potuerunt, cum glossis Græce & Latine editum est a CAR. ANNIB. FABROTTO. *Paris.* 1647. *fol. Vol. VII.*

§. CCCCVII.

Usus hujus juris sæculo XI. quo Mich. Attaliota & Mich. Psellus floruere.

Insequentibus etiam seculis jus Romanum, quale in Basilicῶν libris reperitur, in Oriente floruisse, evincunt tot opera Græcorum juridica, quæ partim separatim prodierunt, par-

partim ENIMUNDI BONEFIDII *juri Orientali*, edito *Paris.* 1573. 8. & JO. LEUNCLAVII *juri Græco Romano*, a Marqu. Frehero locupletato editoque *Francof.* 1596. *fol. Tom. II.* inserta sunt. Sic sæculo undecimo MICH. ATALIOTA. Judex & Procos. scripsit *πόνημα* seu *πραγματικὴν*, a Leunclavio sub titulo *σύνοψις ὡσανεὶ συνόψεων* editam, *Tom. II. p.* 1. iisdemque temporibus MICH. PSELLUS junior, vir *πολυγραφώτατος*, primum ad Constantinum Ducam, deinde & Alexium, ac demum ad Nicephorum, Impp. versibus politicis edidit *Σύνοψιν νόμων*: Leo Allat. *de Psellis eorumque script.* §. *XLVIII.* quam Græce & Latine edidit Bosquetus *Paris. MDCXXXII*, 8.*

* Sæculo quoque XII. in Oriente, & Constantinopoli maxime juris Romani studia floruisse, vel inde patet, quod Irnerium jus Constantinopoli didicisse, nescio quo auctore, docet Innoc. Ciron. *Obs. jur. Can. V*, 5.

§. CCCCVIII.

Item sæc. XIII. & XIV. quibus scrip. fere Balsamon & Harmenopulus.

Sequente sæculo XIII. floruit THEODORUS BALSAMON, qui PHOTII *Nomocanonem* suis commentariis illustravit, in quibus permulta exstant juris Romani, ex Basilicis depromti, vestigia. Ediderunt eum Guil. Voellus & Henr. Justellus *in Bibliotheca Græco Latina Jur. Can. Tom. II. p.* 1312. *sequ.* Sæculo XIV. non duodecimo, ut Suaresio aliisque visum, floruit CONSTANTINUS HARMENOPULUS,

edi-

ediditque πρόχειρον τῶν νόμων, seu *Promtuarium juris*, quod post Adami Suallenbergii Græcam, aliasque Bernardi Rey & Merceri Latinas editiones Græce & Latine cum adnotationibus suis edidit Dionys. Gothofredus. MDLXXXVII. 4.

§. CCCCIX.

Constantinopoli capta, & Turcæ & Græci usum aliquem juris Rom. conservarunt.

Sæculum decimum quintum finem attulit orientali Græcorum imperio, capta anno MCCCCLIII. a Turcis Constantinopoli, & toto illo Orientis tractu ab iisdem barbaris oppresso. Iisdem ergo temporibus & jus Romanum in Oriente procul dubio exolevit, at non penitus tamen, si recentioribus quibusdam fides habenda est, quippe qui & apud Turcas, & apud Græcos, aliquem juris Romani usum hodienum superesse, referunt.*

* Turcas enim Codicem Justinianeum, in sua lingua habere, eoque in foris suis uti, primus testis αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος adfirmavit Leunclav. *in Præf. ad libros III. Paratitl.* Ex Ism. Bullialdo quoque sæpe audivisse se refert Menag. *Amæn. Jur. Civ. Cap. XXVI. Turcos pleraque ex legibus Romanorum in suas transfudisse, & præcipue quæ ad materiam servitutum spectent.* De usu Novellarum Leonis apud hodiernos Græcos jam supra diximus. (§. CCCCV. *)

§. CCCCX.

In Occidente major erat Codicis

Ex Oriente in OCCIDENTEM revertimur. In eo quædam provinciæ Francis, Burgundionibus, Gothis cesserant, quædam

dam a Justiniano barbaris felici Marte ereptæ erant, veluti Italia, Sicilia & Africa. In illis quidem juris Romani usus superfuit, at non Justinianei, verum Theodosiani, quocum Caji *Institutiones*, Paulli *Sententias*, & alia quædam veterum JCtorum fragmenta conjungere solebant.* Demonstrarunt hoc ex instituto Herm. Conring. *de orig. jur. Germ. Cap. IV. & V.* Jo. Selden. *in diss. ad Fletam V, 2. sequ.* Jac. Gothofr. *in Prol. Cod. Theod. Cap. III.* Innoc. Ciron. *Obs. Jur. Can. V, 2.* Sed & nos *Lib. II.* ea de re pluribus agemus. Theodosiani auctoritas.

* Et hæc collectio medio ævo κατ' ἐξοχὴν LEGIS ROMANÆ nomine veniebat. Pluribus adductis veterum testimoniis, ipsisque codicum MSS. titulis id demonstravit Car. du Fresne *Gloss. Lat. Tomo II. pag.* 269.

§. CCCCXI.

Ast in Italia, & in Africa quoque, usus juris Justinianei fuit quotidianus. Ipse enim Justinianus illud ubique in orbe Romano observari, solumque in academia etiam Romana doceri jusserat, *l.* 2. §. 23. & *l.* 3. §. 21. *C. de vet. jur. enucl.* Et hoc sibi velle arbitror auctorem Epigrammatis, Pandectis Florentinis præmissi, Justiniano aut parem ætate, aut non multo juniorem, dum inter alia cecinit: Jus tamen Justinianeum in Italia & Africa floruit.

> Ἄνθρωποι δ' Ἀσίης τε δορυκτήτοιτε Λιβύης,
> Εὐρώπης πίθωνται ὅλου σημάντορι κόσμου.

Europa vero, atque Asia, Libyaque subacta,
Unum omnes populi Regem dominumque tuentur.

Ait enim poeta, *Pandectarum* opus non modo in Oriente, & Africa nuper recepta, sed & in Europa, (Italia nimirum Gothis extorta,) una cum auctore ejus Justiniano regnare. Coler. *Parerg. II. 22. Tom. I. Thes. jur.*

§. CCCCXII.

Etiam sub Langobardis & Francis.

Et quamvis paullo post circa annum DLXVIII. Italiam invaderent Langobardi, regnumque ibi constituerent potentissimum: tamen non modo in Exarchatu Ravennatensi juri Justinianeo pretium suum mansit, sed & ipsi Langobardi Italis sua cuique lege vivendi facultatem dederunt, ceu ex ipsa *lege Langobardica I. 29. 2. II. 2. 1.* adparet. Sane sæculo VII. Novellam CXIII. citat Gregor. *Epist. XI. 53.* & alibi tum ad Codicem, tum ad Novellas provocat *Lib. XII. Epist. 53.* Item sæculo IX. quo istud Langobardorum regnum jam destruxerat Carolus M. sæpe jus Romanorum ad partes vocant Hincmarus *XVI. 5. XLIV. 32. LI. pag. 587. LV. pag. 440. 509. Tom. II.* & Joannes PP. VIII. apud Ivon. *III. 98.*

§. CCCCXIII.

Vulgaris historia de institutione

Quamvis vero his temporibus *Codex* magis & *Novellæ*, quam *Pandectæ*, in manibus hominum fuisse videantur: non tamen ideo exi-

existimandum est, eas plane intercidisse. Vulgo equidem referunt, *Pandectarum* codicem aliquem primum iterum repertum esse a Lotario III. Imp. in Amalphi urbe, anno MCXXXVII. expugnata, eumque Imperatorem donasse Pisanis, qui illum classe instructissima adjuverint. *Pandectas* vero illas Pisanas, quæ jam Florentiæ non sine veneratione quadam ostenduntur, occasionem dedisse & Imerio, prælectiones in hunc librum instituendi Bononiæ, * & Lothario, jus Romanum in scholas & fora introducendi. Sigon. *de regn. Ital. Lib. IX. p.* 270. Conf. Henr. Brenckm. *de Amalphi a Pisanis direpta* §. *XXIV. p.* 55. *& Hist. Pandect. Lib. I. Cap.* 5. *& seq.* juris Rom. sub Lothario III.

* Addunt, Irnerium initio Latinas litteras docuisse Bononiæ, quumque explicaturo illi, quid sit AS, aqua hæsisset, *Pandectas* adiisse, eumque deinde librum publice interpretatum esse Bononiæ. Nota sunt illa Cardinalis Hostiensis in *c.* 1. *pr. X. de test. n.* 2. *As, id est, duodecim unciæ. As ergo quandoque ponitur pro obolo, propter quod verbum venit Bononiam studium civile, sicut audivi a Domino meo* (Azone.) Atqui Azo ille Bulgari tempora attigit, isque ipsius Irnerii discipulus fuit, ut rem non diu antea gestam scire omnino potuerit.

§. CCCCXIV.

Enimvero ut posterius falsum esse adversus Nihusii & Bononiensium clamores solide demonstravit Herm. Conringius: ita & tota illa Quid de ea sentiendum

illa historia de repertis Amalphi *Pandectis*, & restituto ea occasione juris Romani studio, admodum suspecta est. Primo enim id veterum nemo tradit, & vir doctissimus, Lud. Ant. Murator. *Script. Rer. Ital. Tom. XI.* ad Fr. Raynerii de Grancis Pisani *Poema de præliis Tusciæ*, quod e sæculo demum XIV. est, observat, hunc primum fuisse, qui *Lib. IV. Pandectas* memoret in depopulatione urbis Amalphitanæ repertas, Pisasque translatas. Deinde nescio, quid Pisanos movere potuerit, ut librum hunc pro navatæ operæ pretio accipere voluerint, nisi ei jam tum aliquis apud Italos honor fuisset. Denique & IRNERIUS ante repertum illum codicem jus civile Bononiæ docuit anno MCXXVIII. ceu ipsi Bononienses in epistola ad Nihusium fatentur, & ante eum, teste Odofredo *ad l. 1. D. de just. & jure*. PEPO leges privata auctoritate professus est.

§. CCCCXV.

Quomodo juris studium Bononiæ florere cœperit.

Res itaque, nisi me omnia fallunt, ita se habet. Juris civilis in foris Italiæ jam a Justiniani temporibus magna fuerat auctoritas. At quum in scholis, rudibus istis sæculis, vix quisquam reperiretur, qui cupidæ legum juventuti viam ad jus civile monstraret: Bononiæ eam artem profiteri cœpit primum PEPO * ac deinde IRNERIUS, Germanus, quem Constantinopoli jus didicisse, scribit Innoc. Ciron. *Observ. Jur. Can. V. 5.* Ex eo quum plures profecis-

cissent, iique & ipsi scholas juridicas aperirent: tantus undique Bononiam factus est concursus, ut jus civile plerisque tum primum renasci videretur. Inde & in Gallia PLACENTINUS, in Anglia ROGERIUS, posteaque ACCURSIUS, alibi alii jus Romanum professi sunt, ut brevi in universa Europa id studium propagaretur.

* Hunc PEPONEM plerique magnis conviciis proscindunt, sequuti auctoritatem Odofredi *ad l.. jus civile 6. D. de just. & jure. Hic* PEPO, inquit Clar. Brenckmannus, *quem merito peponem dixeris aut fungum, plane nullius nominis fuit. Unde etiam passim, misso eo, primus Irnerius auditorium juris aperuisse dicitur.* Vid. *Hist. pandect. Lib. I. Cap. 9. p. 52.*

§. CCCCXVI.

Primi, qui ibi post Irnerium sub Friderico I. jus docuerunt?

Hinc jam sub Friderico I. Imper. clari fuerunt primi Irnerii discipuli MARTINUS GROSIAS, Cremonensis, BULGARUS, HUGO DE PORTA RAVENNATE, & JACOBUS HUGOLINUS, quos Imperator, quum anno Christi MCLVIII. comitia haberet in campis Roncaliensibus, in consilium adhibuit. Radevic. *de Gest. Frid. Imp. II. 5.* Otto & Andr. Moren. *de Reb. Laud.* apud Leibnit. *Script. Rer. Brunsuic. Tom. I. p.* 818. quibus Bononiæ jus docentibus, adeo ibi floruit schola, ut idem laudatissimus princeps, antequam expeditionem in Palæstinam susciperet, peregrinos Bononiam studiorum caussa confluentes,

tes, pulcherrimo ornaret privilegio, postea inserto Codici Justinianeo in *Auth. Habita. C. ne fil. pro patre.*

§. CCCCXVII.

Eorum successores,

Præter quatuor istos inter primos JCtos Bononienses celebrantur ROGERIUS VACARIUS, qui in Angliam jus civile intulit. Jo. Sarisb. *Policrat. VIII, 22.* Selden. *Diss. ad Flet. VII, 2. seq.* OTTO PLACENTINUS, qui primus Montispessuli jura interpretatus est, PYLEUS, qui Bononiæ & Mutinæ docuit, ALBERICUS A PORTA RAVENNATE, AZO JCtorum sua ætate princeps, & non minor hoc præceptore suo ACCURSIUS, Florentinus, cujus in illis tenebris doctrinam admirabilem ipsi laudant Jac. Cujac. *Obser. XII, 16.* & Franc. Duaren. apud Mornac. *ad l. 2. §. hoc autem 21. C. de vet. jur. enucl.* * quod eo magis mirandum, quo tardius, eum, quippe jam quadragenario majorem, ad studia se contulisse, scribunt. Obiit anno MCCXXIX. ætatis LXXVIII. Vid. Guid. Pancirol. *de Clar. Leg. Interpret. II, 29.*

* Et recte quidem laudatur ACCURSIUS, qui omnes ante se interpretes Græcos & Latinos longe superavit, nullum omnino etiam e posteris parem habiturus, nisi ei sæculum humaniorum litterarum antiquitatisque lumen denegasses. Recte Jan. Vinc. Gravina *de ortu & progr. jur. civ. §. CLV. In sensibus vestigandis adeo fuit acutus, & sollers, perspicuus* au-

autem in verbis, & sobrius, felixque in abditis sententiis eruendis, ut nisi temporum barbaries antiquitatis ei lucem & sermonis elegantiam ademisset, nullam fortasse laboris partem reliquisset eruditis recentioribus. Unde merito viro docto stomachum facessit eorum non dicam insolentia, sed immanitas, qui quum ex ACCURSIO sapiant, tamen sicubi quid nubeculæ occurrit, statim perstrepunt & cachinnos tollunt, nec nævos condonant homini, qui illi non juris inscitia, sed temporum injuriis hæserunt, neque cogitant, tanto magis admirandum esse ACCURSII ingenium, quod & istis præsidiis destitutum, acutius nonnumquam vidit, quam quisquam posterorum, quibus nihil, quod ad elegantiores litteras & antiquitatem pertinet, defuisse, crederes.

§. CCCCXVIII.

Summæ & glossæ ab illis scriptæ.

Hi & eorum auditores, a Guid. Pancirollo & Gravina recensiti, non modo viva voce jura publice docuerunt, sed & scriptis suis ista illustrare conati sunt. Eorum vero scribendi labor in eo constitit, ut quidam jus in breviores veluti positiones, vel, uti ipsi vocabant, SUMMAS contraherent, alii in partiendo augendoque corpore juris desudarent, alii Græcorum exemplo breviores GLOSSAS, seu Scholia, singulis juris partibus adjicerent, Inter Summistas, quos vocant, præcipui sunt ROGERIUS & AZO, cujus *Summa aurea* prodiit *Lugd.* 1596. 4. Glossas vero aliorum, & maxime AZONIS collegit, suasque adjecit ACCURSIUS, at-

que

que ita anno MCCXX. perfecta est illa GLOSSA, quæ deinde corpori juris addita, non minorem fere in foro auctoritatem, quam ipsæ leges obtinuit.*

* Nota sunt illa Raphaelis Fulgosii in *l. si solutum 6. C. de obl. & act. Nostis, quanta sit auctoritas Glossatoris. Nam heri dixit Cynus, Glossam timendam, propter præscriptam idololatriam per advocatos, significans, quod sicut antiqui adorabant idola pro Diis, ita advocati adorent Glossatores pro Evangelistis. Volo enim pro me potius Glossatorem, quam textum. Nam si allego textum, dicunt advocati diversæ partis, & etiam judices: Credis tu, quod Glossa non ita viderit illum textum, sicut tu, & non ita bene intellexerit, sicut tu? Ego recordor, & sit istud pro novo, quod dum essem scholaris, eram satis acutus, & dum semel essemus socii multi in una collatione, ausus fui unum textum allegare contra sententiam doctoris mei: tantam audaciam habui. Dixit unus socius, tu loqueris contra glossam, quæ dicit sic. Et ego respondi, etsi glossa dicit sic, ego dico sic, ignarus auctoritatis glossatorum. Credebam enim, quod essent speciales apostillæ, quæ sunt in libris Grammaticæ, sicut super Virgilio & Ovidio. Sed tamen non ita est. Fuerunt enim Glossatores maximæ scientiæ viri & auctoritatis.*

§. CCCCXIX.

Quid in Justiniani libris innovarint.

Ad partiendum augendumque corpus juris pertinet labor eorum, qui Pandectas in DIGESTUM VETUS, INFORTIATUM & NOVUM diviserunt, quam ineptam partitionem tribuunt BULGARO. Paullo

Paullo magis operæ pretium fecit sive BULGARUSO, sive, ut alii malunt, BURGUNDIO, vel BURGUNTIO, qui Græcos in *Pandectis* & *Codice* textus Latinitate donavit. Pancirol. *de Clar. Leg. Interpr. II.* 15. Laurent. Pignor. *Epist. Symb. XXXIX.* quamvis, vitiis haud carere illam versionem, ostenderit Menag. *Amœn. jur. Cap. XXXIII.* Contra minus concinna est partitio *Novellarum* in novem partes, quas *novem authenticarum collationes* barbare vocavit idem BURGUNDIO.

§. CCCCXX.

Sed omnium maxime notabiles sunt additiones AUTHENTICARUM, quas vocant, & librorum FEUDALIUM. Confecerant cum Irnerius, tum alii quidam, ex *Novellis* certas positiones juris novissimi, quibus ipsis *Codicis* legibus derogatum esse observarant. Addiderant alii similes quasdam periochas, ex legibus potissimum utriusque Fridrici Imper. decerptas. Has omnes sub titulo AUTHENTICARUM *Codici* inseruit nescio quis, ut eo facilius reperirent studiosi, quid novis legibus mutatum sit: quamvis nonnumquam a *Novellarum* sensu aberrasse earum auctores, res ipsa loquatur. De Authenticarum auctoribus & erroribus videndus est JOSTRAUCHIUS in *Irnerio non errante*, & inter quos acris ea de re contentio fuit AL. ARN. PAGENSTECHERUS *Sicilim. Manip. III.* & *in Irnerio injuria vapulante*, ac V. A CORN. Authenticæ Codici insertæ.

VAN

VAN BYNKERSHOEK *de auctore auctoribusque Authenticarum*, quod cum aliis opusculis prioribus nuper recusum est *Lugd. MDCCXXX*, 4.

§. CCCCXXI.

Libri feudorum Novellis adjuncti.

Quum vero multæ in foro quæstiones etiam de feudis inciderent, de quibus nihil sancit jus Justinianeum, & in Italia scriptæ circumferrentur consuetudines feudorum Langobardicæ, a PHILIBERTO Episcopo, GERARDO NIGRO, & OB. AB. ORTO, Coss. Mediolanensibus, qui ab Ottone Frising. *de gest. Fridr. II*, 13. memorantur, & ab aliis fortassis collectæ: eas una cum constitutionibus Conradi III. & Fridricorum Impp. sub titulo, DECIMÆ COLLATIONIS *Novellis* subjunxit HUGOLINUS, JCtus Bononiensis. Odofred. *Comment. in Auth. Cassa C. de SS. Eccles.* Schilter. *præf. ad Mincucc.* §. *IV.* Quod postea Fridricum II. Imp. ratum habuisse, ferunt. Engelhus. *Chron. p.* 1115. Pancirol. *Var. Lect. I*, 90. Iis postea accessere CAPITULA EXTRAORDINARIA, quæ vocant, ab ARDIZONE, & ALVAROTO collecta, nec non constitutiones quædam Principum, quæ EXTRAVAGANTIUM nomine veniunt. Horn. *Jur. Feud. I*, 35.

§. CCCCXXII.

JCtorum sæculi XIV. prolixiores Commentarii.

Hic primæ istius JCtorum scholæ labor fuit, qui per sæcula XII. & XIII. ferbuit. Sequente enim XIV. vixerunt BARTOLUS DE

DE SAXOFERRATO, & qui ab eo profecit BALDUS Perusinus, ALEXANDER TARTAGNUS, BART. SALICETUS, PAULLUS CASTRENSIS, JASON MAYNUS, CYNUS, RAPHAEL FULGOSIUS, HIPPOLYTUS RIMINALDUS & reliqui, quorum vitas Pancirolus aliique descripserunt, qui non brevibus glossis & scholiis, sed COMMENTARIIS amplissimis corpus juris illustrarunt. Sunt sane in his æque, ac in Glossa, quæ admireris: sed plura etiam inepte & stolide scripta, qualia proficisci oportuit a viris in illa caligine educatis, omnique litterarum, historiæ ac philosophiæ lumine destitutis.*

* Nemo Commentarios horum hominum elegantius descripsit M. Ant. Mureto *Orat. I,* 17. *Primo* enim ostendit, quam sæpe boni illi viri ignoratione antiquitatis & perverso quodam contradicendi studio peccarint. *Deinde,* quam multa ubique tractarint ad rem nihil pertinentia, veluti dum quærunt, quæ sit potestas ablativi, gerundii, relativi, qui, quæ, quod, & similia. De ordine *porro*: *At nostri,* inquit, *qualem nobis cujusque generis farraginem reliquerunt? ut si quis rusticus hordeum, triticum, viciam, legumina in unum acervum conferat, non illis acervum horum commentariis existimem perturbatiorem fore.* Et quibusdam interjectis: *Apud hos enim, ubi v. c. de auctoritate magistratuum agitur, dicetur etiam aliquid de testamentis, ubi de emtione venditione differitur, aliquid de pœnis, aut de auctoritate tutorum inferetur:*

nihil est denique, quod certam sedem ac domicilium habeat, nihil quod non alienissimo aeque facile, ac suo loco pertractatum reperiatur. Inde illae crebrae ex uno in alium locum rejectiones, quum te, quod hic agendum & tractandum erat, id jubent ex alio petere, in quo tale quidquam agi, numquam nisi admonitus, divinare potuisses. Prorsus ut si quis paterfamilias vestem non in vestiario, sed in arca panaria, conderet, panem ex puteo hauriret, pisces in nemore, lepores in piscina inclusos haberet. Denique de horrido dicendi genere agens: *non unam linguam esse, ait, qua loquantur, sed deterrimum quemdam cinnum ex foedissima barbararum, peregrinarum, inauditarum vocum colluvione, olentem, ut servus ille Plautinus ait, allium, hircum, haram, suem, canem, capram, &c.* Meretur sane tota oratio legi, qua nihil de Glossatorum barbarie scriptum est elegantius.

§. CCCCXXIII.

Methodus docendi interpretandique jura.

Mansit ille scribendi mos saeculis decimo quinto & sexto, quo etiam in Germaniae aliarumque provinciarum academias penetravit. Quo tempore quae docendi interpretandique methodus fuerit, optime docuit Guido Pancirol. de *Clar. Leg. Interpretibus toto libro II.* Nulla quoque circa jurisprudentiam his saeculis facta est mutatio, nisi quod libros Feudorum paullo concinniores quidam dare conati sunt.

Quid Mincuccius & Baratetius circa Feudorum libros moliti?

§. CCCCXXIV.

Ceperat hoc consilium an. MCCCCXXVIII. ANTONIUS MINCUCCIUS (non *Mericutius*)

tius) DE PRATO VETERE JCtus Bononiensis, scripseratque auspiciis, ut videtur, Sigismundi Imp. de FEUDIS *libros sex*, quos a Sigismundo & Fridrico III. Impp. confirmatos docuit Schilterus, qui hunc MINCUCCII fœtum diu latitantem desideratumque a pluribus, edidit *Argent.* 1695. 4. Nec aliud fuit institutum BARTHOL. BARATERII Placentini, qui privata industria confecit LIBELLUM FEUDORUM REFORMATUM, eumque anno MCCCCXLII. Academiæ Papiensi commendavit. Eum codicem cum reliqua Bibliotheca Ticinensi in Galliam transtulerat Ludovicus XII. Rex Franciæ, ex quo eum primum edidit Nic. Rigaltius *Paris. MDCXII.* ac postea Jo. Phil. Schmidius *Arg. MDCXCX.* 4. Neuter tamen libellus juris feudalis Longobardici luminibus offecit.

§. CCCCXXV.

Sæculo XVI. novum jurisprudentiæ splendorem circumdederunt JCti humaniores, ANDR. ALCIATUS, quem JAC. CUJACIUS, ANT. AUGUSTINUS, PITHOEI fratres, PETRUS FABER, FR. HOTOMANNUS, BARN. BRISSONIUS, UDALR. ZASIUS, FRANC. DUARENUS, FR. BALDUINUS, HUGO DONELLUS aliique viri doctissimi in Gallia, & illustri Bituricensium schola longo agmine sequuti sunt. At tantum abest, ut hi debellarint barbariem, ut ea multis post annis

Schola JCtorum humaniorum.

annis in foro & scholis regnarit & quibusdam locis & hodie regnet, imperet, triumphet. *

* Quam altas in animis hominum radices egerit illa glossarum barbaries variis exemplis ostendi potest, velut quod Cujacio in Cathedra Forcatulus, id est, simia homini praelatus: Papir. Masson. in *Eleg. Cujac.* quod Muretus, quia jus novo more Romae profiteretur, illam Spartam Selvaghio, nomini barbaro relinquere, & ad elegantioris litteraturae professionem redire coactus est. Muret. *Part. I. Orat. XXI.* Denique quod Lorioto, Lipsiam lautiore proposito stipendio invitato & jus non sine maximo juvenum concursu docenti, parum faverant JCti, qui Fruge reperta glandibus vesci malebant. Vid. Melch. von. Ossa *Testam. Cap. VIII.* §. 2. *p.* 385.

§. CCCCXXVI.

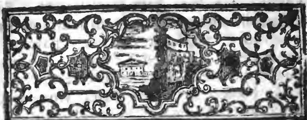
Cur hi quoque non omnes fecerint operae pretium?

Et equidem, ut vera fateamur, non parum solidiori jurisprudentiae nocuit intempestivum quorundam studium, qui quum elegantiores litteras cum jurisprudentia conjunxissent, omnem doctrinae laudem in eo positam existimabant, ut audacissima crisi leges non emendarent, sed figerent, refigerentque, omniaque Romanorum instituta petulantissime riderent, Justinianum, omnemque ejus laborem, ludibrio exponerent, meraque antinomias, Tribonianismos, & nescio quae alia monstra, vel larvas potius, venarentur, quin & novum jus, si fieri posset, conderent,

ni-

nihilque suo loco stare permitterent. Sane ut Bartolistæ glandibus; ita hi auditores suos, tamquam Chamæleontes, vento pascere videntur, non JCti, sed Censores, sine populi suffragio creati, iisque accensendi criticis, quos hordeo & avena pasci vidit Cebes Thebanus *in Tabula*.

FINIS LIBRI PRIMI.

HISTORIA JURIS CIVILIS.

LIBER SECUNDUS.

DE ORIGINE ET PROGRESSU JURIS GERMANICI.

CAPUT PRIMUM.

De Jure Germanico Ante Caroli M. Imperium.

§. I.

Germani veteres legibus scriptis caruerunt.

Uum commune id esset Germanis cum gentibus reliquis antiquissimis, ut diutissime & saltim ad sæculum Christianum quartum litteris ac scriptura carerent: * facile patet, eosdem, uti alias gentes, initio legibus quoque ac jure scripto caruisse.

* Eo enim sæculo litteras inter Gothos primus invenit Ulphilas, eorum episcopus, auctor ver-

versionis Gothicæ sacri codicis. Socrat. *Hist. Eccles. V*, 33. Philostorg. *Hist. Eccles. II*, 5. ubi hic de isto Ulphila: Καὶ γραμμάτων τοῖς Γότθοις οἰκείων εὑρετὴς καταστὰς, μετέφρασεν εἰς τὴν αὐτῶν φωνὴν τὰς γραφὰς ἁπάσας. *Proprias Gotthis litteras excogitavit, & universos sacræ scripturæ libros patrio ipsorum sermone interpretatus est*. Quo invento non fuisset opus, si jam antea Germani litteras habuissent. Versionem enim illam vere Germanicam esse, res ipsa docet: & vere scripsit VValafridus Strabus *Rer. Eccles. Cap. VII. Gothi, qui & Getæ, eo tempore, quo ad fidem Christi perducti sunt, in Græcorum provinciis commorantes, nostrum, id est, Theotiscum sermonem habuerunt*. Quæ ex Tacit. *Annal. II*, 63. & 88. objiciunt de epistolis a Germanis ad Romanos missis, ea de lingua & scriptura Latina intelligenda videntur, quam eorum nonnulli diuturna cum Romanis consuetudine procul dubio addidicerant, quemadmodum Græcas litteras ex consuetudine cum Massiliensibus addidicerant quidam Galli. Strabo *Lib. VI*. Ces. *de Bell. Gall. VI*, 14. & *I*, 10. Sed &, quæ de Runicæ litteraturæ antiquitate jactantur, plane incerta sunt, multoque incertius, an ea in Germania umquam nota fuerit.

§. II.

Nihilominus tamen majoribus nostris sui erant mores ac consuetudines, tum communes omnibus, tum uni vel alteri genti propriæ, quarum multas cum cura descripserunt Cæsar *de Bello Gallico VI*. 21. *seq*. & Tacitus libello *de moribus Germanorum* singulari,

Habuere tamen suos mores & consuetudines.

ex

ex quibus locis prolixum recessum instituit Melch. Goldastus *in Collectione Legum & consuetudinum Imperii*, edita Francof. 1613. & 1674. Harum vero consuetudinum patriarum eo sanctior ad posteros manebat custodia, quo minus ipsa natio ullis exterorum commerciis connubiisve infecta esset. * Tacit. *de Morib. Germ. Cap. IV.*

* Adeo, ut quidam nec aditum exteris ad se concederent, nec vina aliasque merces ad se importari paterentur, ceu de Nerviis & Svevis narrat Cæsar *de bell. Gall. Lib. II. Cap. 15. & Lib. IV. Cap. 2.* Tales vero gentes moris patrii servantissimæ esse solent, ceu Hebræorum, Scytharum & olim Sinensium exemplis luculenter potest demonstrari.

§. III.

Earum quædam exempla. Tales consuetudines sunt quam plurimæ, a Tacito, Cæsare & aliis auctoribus veteribus recensitæ, veluti, quod longa esset Germanorum pueritia, longa impubertas, & sera juvenum Venus, Cæs. *de Bell. Gall. VI*, 21. Pompon. Mela *de Situ Orb. III*, 3. Tac. *Cap. XX.* quod liberi cum matre ministeria domestica obirent: Tacit. *Cap. XXV.* ipsique filii, non nisi acceptis sollemniter armis, pars reipublicæ haberentur: Tacit. *Cap. XIII.* quod dotem non uxor marito, sed uxori maritus offerret, consentientibus parentibus & propinquis: Ta-

Tacit. *Cap. XVIII.* quod arma aliæque res expeditoriæ ad filios & nepotes transmitterentur : alioquin sui cuique heredes essent liberi , fratres , patrui , avunculi , nullumque ibi testamentum : * Tacit. *de Morib. Germ. Cap. XVIII.* quod avunculi sororum liberis loco parentis essent , sanctissimaque ea necessitudo haberetur . Id. *Cap. XX.*

* Verba hæc Taciti quidam ita interpretati sunt , ut non in universum testamenta ignorasse Germanos existimarint , sed eo saltim casu , si liberi non essent , testamentis locum non fuisse contenderint . Sed hunc sensum nec verba Taciti , nec mores Germanorum , quippe αἰαλφαβήτων admittere , alibi docuimus ex instituto . Vid. *Diss. nostr. de testam. fact. apud Germanos maxime restricta .* §. *IX.* & in *Elem. jur. Germ. Lib. II. tit. VI.* §. 3. *p.* 473.

§. IV.

Ejusdem generis sunt , quæ veteres referunt de statu servorum libertinorumque : Tacit. *Cap. XXV.* de severitate maritorum in sponsas & uxores impudicas : Tacit. *Cap. XIX.* Procop. *de Bello Goth. Lib. IV.* de consultationibus plerisque inter pocula susceptis . Tacit. *Cap. XXII.* de insigni promittentium ac colludentium fide : Tacit. *Cap. XXIV. Annal. XIII.* 54. de inimicitiis a tota familia susceptis , Tacit. *Cap. XXI.* & manu potius , quam jure , finitis : Pompon. Mela *de Situ Orb. III,* 3. Vellej. II. 118. de homici-

Alia ejusdem generis.

micidiis mulcta ; aliis criminibus morte expiatis : Tacit. *Cap. XII. & XXI.* de mulcta pro parte regi vel civitati, pro parte ipsi, qui vindicabatur, vel propinquis ejus exsoluta : Tacit. *Cap. XII.* de hospitalitate mira & pæne promiscua : Tacit. *Cap. XXI.* Cæs. *de Bello Gall. VI,* 21. Pomp. Mela *III,* 3. de tributis pro munere datis : Tacit. *Cap. XV.* de numero non dierum, sed noctium computato : Tacit. *Cap. XI.* Cæs. *de Bell. Gall. VI,* 18. & quæ sunt ejusdem generis alia.*

* Quo & feuda refert Ge. Ad. Struvius *in Syntagm. jur. feud. I,* 3. 3. ob ea, quæ de principum comitibus eorumque insigni fide refert Tacit. *de Morib. Germ. Cap. XIV.* Quod quamvis ridiculum videatur clarissimo Dietmaro *in not. p.* 87. argumenta tamen, quæ ei sententiæ opponit, non infringunt hanc Struvii doctrinam, tantum abest, ut ridiculam illam esse demonstrent. An enim apud Germanos viri principes, quia non erant territorii domini, sed in conciliis electi, non potuere habere vasallos? an necessario requiritur superioritas territorialis, ager, & sedes domini fixa, si quis vasallum habere velit? Et quid aliud sunt illi comites, *Gesellen, VVaeseln.* quam *vasalli,* maxime quum Tacitus de eorum fide in dominos, & de stipendiis, pro servitio militari datis, diserte testetur? Nihil ergo impedit, quo minus feudorum stamina cum Struvio jam apud Tacitum quæramus.

§. V.

§. V.

Sed quemadmodum pleræque hæ consuetudines Germanis omnibus communes erant: ita dubitari nequit, quin & singulæ gentes quasdam habuerint, sibi proprias, ac peculiares, quarum vel unicum exemplum adferre juvabit ex Tacito *Cap. XXXII.* ubi de Tencteris: *Inter familiam & penates, & jura successionum equi traduntur, excipit filius, non ut cetera maximus natu, sed prout ferox bello & melior.* Quem locum ad consuetudinem res expeditorias * ad filios vel agnatos transmittendi pertinere, interpretes plerique observant. Singulæ etiam gentes suos mores speciales habebant.

* Equus & hodie inter res expeditorias est, iis locis, ubi illæ filiis cedunt. Quemadmodum vero filius natu maximus in Saxonia præcipuum habet gladium. *Jus prov. Sax. Lib. II. Art. 22. Jus prov. Svev. Cap. CCLXIV.* ita Tencteri præcipuum capi volebant equum, non quidem a filio natu maximo, sed fortissimo.

§. VI.

Sed a Taciti temporibus ad sæculum usque quintum, magna facta est rerum conversio, migrationeque tot gentium frequentissima effectum est, ut gentes potentissimæ, GOTHI VANDALI, BURGUNDIONES, SVEVI, FRANCI, ANGLI, præstantissimis Romanorum provinciis infusæ, Gentium Germanicarum aliæ in Germania substiterunt, aliæ alio migrarunt.

regna ibi amplissima conderent: vacuas vero eorum sedes gentes antea parum notæ, ALAMANNI, BOII, SAXONES, THURINGI occuparent, totamque Germaniam magnam inter se patirentur, nisi quod ad orientem VENEDI, gens Sarmatica, * magnam Germaniæ partem inter mare Balthicum & Alpes sub suam redegerunt potestatem.

* Non VANDALI, gens vere Germanica, quamvis vocabuli sono non multum a VENEDIS differant. Hinc jam pridem explosus est Alb. Cranzii error Vandalos & Venedos ubique confundentis. Illi relicta Germania in Hispaniam, atque inde in Africam, migraverant, regnaque ibi potentissima condiderant. Hi vacuas eorum sedes occupabant, & imperii sui fines paullatim ita proferebant, ut ad Albim & Salam omnia, & in superiore Germaniæ parte Silesiam, Moraviam, Boemiam, partem Austriæ, Carinthiæ, Stiriæ & Carniolæ sub suam redigerent potestatem.

§. VII.

Illæ jure scripto; hæc non scripto usæ sunt.

Quæ in vetere patria substiterant gentes, eæ, si a Francis discesseris, jure consuetudinario porro vixerunt, nec de iis scribendis, quamdiu sui juris mansere, cogitarunt: * quum contra populi, qui extra Germaniam sedes quæsiverant, adquisita sibi aliqua Latine loquendi scribendique facultate, paullo citius jura sua litteris consignarint. Ut adeo ab eo tempore gentium Germani-

manicarum quasdam JURE SCRIPTO, quasdam NON SCRIPTO usas esse, animadvertamus.

* Exceptis Francis. Legis enim Salicæ patriam in ipsa Germania magna esse quærendam, eamque prius litteris consignatam, quam Franci Rhenum transirent, plerique recte existimant, ex eoque colligunt, legem illam antiquissimam primum Germanice scriptam fuisse, cujus authentici Germanici reliquias esse glossas Malbergicas existimat Cl. VVachterus *in Glossar. Tom. II. p.* 348. Sed quum Salii jam inde ab antiquissimis usque temporibus notitiam aliquam Latinæ linguæ habuerint, teste Venantio Fortunato *Lib. VI. Carm.* 4. & de lingua Francica adhuc suæ ætatis conqueratur Odfridus VVeissenburgensis *in Evang. præf. p. II. edit. Sthilt.* eam scribi vix posse: multo profecto verosimilius est, legem quoque Salicam statim initio Latine scriptam esse.

§. VIII.

Antiquissima tamen omnium videtur LEX SALICA, quæ Salios, inter Ligerim & Carbonariam postea habitantes, obstrinxit. Eam *dictasse* primum dicuntur proceres gentis, *VVisogastus*, *Bodogastus*, *Salogastus*, & *VVindogastus*, * emendasse vero postea *Chlodovæus*, *Childebertus*, *Chlotarius*, *Carolus M. Ludovicus Pius*. Vid. *Præf. Leg. Salic. Lindenbrog. Cod leg. p.* 346. *seq.* Baluz. *Tom. I. Capit. p.* 17. *p.* 387. 606. *Tom. II. pag.* 1060. Ergo satis certum videtur, prima Lex Salica.

ejus

ejus stamina in Germania magna ante Chlodovæum ducta, eamque postea subinde variis additionibus auctam esse. Unde diversissimæ hujus legis editiones, cum glossa Malbergica, & sine ea, quas accuratissime inter se contulit, & ex antiqua lingua Germanica illustravit Ge. Eccardus, *Hanoveræ* 1719. *fol.*

* Notum est doctorum de his hominibus locisque, unde nomen tulerunt, certamen, quod nostra memoria inter viros illustres Godofr. Guil. Leibnitium & Nic. Hier. Gundlingium aliquandiu fuit. Sed conjecturæ meræ sunt, quas uterque profert, nec certius quidquam dici potest, quam Legem Salicam initio sæculi V. circa annum CCCCXXII. uti Sigebert. Gemblac. *in Chron.* ad illum annum statuit, in Germania Magna, & quidem, ut in *præfatione Corpori juris Germanici præmissâ* luculenter ostendimus, in tractu, qui nunc Franconiæ nomine venit, procerum suffragiis conditam, ac paullo post in scripturam redactam, postremo a Chlodovæo & successoribus recognitam, variisque additionibus esse amplificatam.

§. IX.

Ripuaria. Non una, sed duobus, legibus usos esse Francos, jam Eginard. *in Vit. Car. M. Cap. XXIX.* observavit. Id vero non de duabus legis Salicæ editionibus, quod Hermanno Conringio *de Orig. Jur. Germ. Cap. VII.* visum, intelligendum, sed de lege SALICA & RIPUARIORUM, a Ripuariis, qui inter Rhenum, Schaldim & Mosam consedent,

rant, * dicta, quæ etiamnum exstat apud Bas. Heroldum & Lindenbrogium, & paullo post Salicam condita, & a Theoderico, Chlodovæi filio, in scripturam redacta videtur, aucta postea a Dagoberto Rege. *Præf. Leg. Bajuvvar.* apud Lindenbrog. *pag.* 399. Baluz. *Tom. I. pag.* 989.

* Multo post tractus terræ haud exiguus ad Ruram nomen *pagi Ripuariorum* vel *Ribuariorum* retinuit, ceu cum ex aliis monimentis, tum ex *Traditionibus VVerthinensibus* a Leibnitio *T. I. Scriptor. Rer. Brunsv.* editis patet. De eo plura Auctor reverendissimus *Prodromi Chronici Gotuicensis Lib. IV. p.* 749.

§. X.

Initio sæculi quinti Burgundionibus, qui in Alpibus Grajis, Viennensi prima, Lugdunensi prima & quinta, provinciis potissimum consederant, leges ex procerum sententiis dedit Gundobadus Rex, a quo & ipsa lex GUNDOBADÆ nomen accepit. Gregor. Turon. *Hist. Franc. II.* 33. *Præf. Leg. Burgund. apud Lindenbr. p.* 266. Plura tamen adjecisse videtur Sigismundus, cui ideo hæ leges tribuuntur in Codicibus MSSC. Valuit ea & everso Burgundionum regno. Capit. Caroli M. *anno DCCCXIII.* Quod odio religionis Arianæ adeo momordit Agobardum, ut singularem librum *adversus legem Gundobadi, & impia certamina, quæ per eam geruntur*,

Burgundionum.

tur, scriberet, qui occurrit *Tom. II. Op. pag.* 107.

* At ea in re non erat, quod Burgundionibus exprobrarent Franci, quum hi impia ista certamina non minus, quam Burgundiones probarent. Vid. *Capit. Lib. III. Cap.* 46. Si vero Agobardus generatim damnavit singularia ista certamina: pie quidem & recte sensit, sed non debuit sibi solos Burgundiones eligere adversarios. Fatendum tamen est, Agobardum inter primos agnovisse certaminum illorum impietatem. Exstat enim ejus libellus *contra judicia Dei ibid. p.* 301.

§. XI.

Ostrogothorum & VVisigothorū.

Ita & OSTROGOTHIS, qui in Italia regnarunt, EDICTUM satis prolixum primus proposuit THEODORICUS Rex, quod etiamnum exstat apud Lindenbrog. *in Cod. leg. p.* 239. *sequ.* quamvis & plura alia ejusdem generis Cassiodorus *in Variis* servarit, quæ æque, ac illud majus, non jus Gothorum sincerum, sed ex Romano jure ubique interpolatum, sistunt. * Paullo plus prisci moris inest LEGIBUS VVISIGOTHICIS, quas primum Enricus Rex anno æræ Hispanicæ DIV. id est anno Christi CCCCLXVI. scripsit, successores vero, & in primis Levigildus recognovit ac correxit, quum *antea tantum moribus & consuetudine tenerentur*. Isidor. *in Chron. Goth. ad ann.* 504. & 608. Lex ea primum locum occupat in Codice Lindenbrogiano: quamvis Codicem MSC. multo locupletiorem, & aliquando ab edi-

editione Lindenbrogiana diversum, servet instructissima illustris Cancellarii nostri, JO. PETRI A LUDEVVIG bibliotheca.

* V. C. Struvius *in Hist. Jur. V,* 4. *p.* 355. leges Antiquissimas Gothorum memorare ait Jornandem *de Reb. Get. Cap. XI.* quarum auctor fuerit Diceneus æqualis L. Sullæ philosophus. *Hic enim*, inquit, *cernens Gothorum animos sibi in omnibus obedire, & naturale eos habere ingenium, omnem pæne philosophiam eos instruxit, erat enim hujus rei magister. Nam Ethicam eos erudivit, ut barbaricos mores ab iis compesceret: Physicam tradens, naturaliter PROPRIIS LEGIBUS vivere fecit, quas usque nunc conscriptas,* BELLAGINES *nuncupant. Logicam instruens, eos rationis supra ceteras gentes fecit expertos*, cetera. Sed nemo non videt, BELLAGINES istas non fuisse leges politicas, quibus respublica regeretur, sed dialecticas & physicas, ad quas Gothi in cibo, potuque & tota vitæ ratione sese componerent. Et nescio sane, an non vocabulum istud sit a Germanico *VVohlbehagen*, Belg. *VVelbehagen*, quod sanitatem vel commodam valetudinem significat, ad quam tuendam comparatæ erant illæ *bellagines*.

§. XII.

De SVEVORUM, qui in Hispania; nec non VANDALORUM, qui primum in Hispania, ac postea in Africa regnarunt, legibus nihil compertum habemus. At ANGLIORUM, qui in Britannia sibi novas

Anglio- rum & VVerino- rum.

novas sedes imperiumque quæsiverunt, & VVERINORUM Lex antiqua, sed perbrevis, exstat, ab Heroldo, Lindenbrogio & Leibnitio edita, quamque facile patet, ante expeditionem Britannicam scriptam esse, si genuina est inscriptio, in qua Angli & VVerini, tamquam vicini, junguntur: quamvis plane dubitare liceat, an hæ Anglorum, ac non potius Thuringorum leges sint. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XIII.*

§. XIII.

Cur gentes extra Germaniam jus Romanum non adspernatæ sint?

Et hæ quidem sunt leges gentium, quæ relicta Germania in cultioribus orbis Romani provinciis consederunt. Quum vero plerumque Imperatorum Romanorum majestatem comiter venerarentur, qui eas ibi regnare suis auspiciis patiebantur, quum expellere non possent, * haut mirum est, non modo ipsas illas gentes nonnulla ex jure Romano adscivisse, sed & provincialibus, quos quibusque locis repeterant, leges Romanas permisisse.

* Ita ipsi FRANCI possessionem occupatæ a se Galliæ non satis stabilem existimabant, antequam tabulis ab Imperatore consignatis confirmaretur. Procop. *de Bell. Goth. III*, 33. auctorque est Gregor. Turon. *Hist. Franc. II*, 38. Chlodovæum ab Anastasio Imperatore Consularia insignia impetrasse. Conf. Eccardi *præf. Orig. Habsburg.* Deinde ipsi Ostrogothorum Regum numi, in quibus Imperatorum Orientalium capita & tituli cusi sunt, satis indicant, Theodoricum, etsi non

non exſpectata Zenonis Imp. juſſione Regis Gothorum ac Romanorum titulum ſumſiſſet, comiter tamen illius majeſtatem veneratum, regnumque Italiæ ſe clientelari tantum jure tenere, profeſſum eſſe. Eccard. *Epiſt. de Num. quibuſd. ſub regimine Theodorici Gothor. reg. in honorem Imperatorum Zenonis & Anaſtaſii cuſis. Hanov.* 1720. 4to. Ill. a Ludevvig. *in Vit. Juſt. Cap. VIII.* §. 86. *p.* 404. Sed & Burgundiones ſedes ſuas, teſte Proſpero Aquitanico *in Chron. ad ann. CCCCXLIII.* beneficio Valentiniani Imp. obtinuerant, quemadmodum & VViſigothos Honorius Imp. regnare paſſus erat in Gallia & parte Hiſpaniæ, ea lege, *ut ſua ſolatia Romanæ reip. ubi uſus exigeret, non denegarent.* Jornand. *de Reb. Get. Cap. XXXII.* Quæ quidem clientelarem nexum ſatis ſuperque arguunt.

§. XIV.

Ac primo quidem iſtas gentes ex diuturna illa cum Romanis conſuetudine aliquid peregrini etiam circa leges attraxiſſe, tam certum eſt, quam quod certiſſimum. Quamvis enim de lege VViſigothica non adſentiamur Cujacio *ad 2. Feud. II.* ſcribenti, *in ea omnia fere eſſe petita ex jure civili*: multa tamen inde originem habere fatemur, in primis, quæ conſtituta legimus de teſtamentis, *Leg. VViſig. II,* 5. 12. nec non de peculio filiorum familias. *Lib. IV.* 5. 5. Ejuſdem originis ſunt, quæ de teſtamentis ſancit *Lex Burg. XLIII.* 1. & *Edictum Theoderici* §. *XXVIII. ſequ.* itemque, quæ eodem *Edicto* §. *CXXXII.* de poſ-

Leges Germanorum paſſim jus Romanum redolent.

possessore nec titulum edente nec probante, §. CXXXIII. de muliere fidejubente, §. CXXXVIII. de re a duobus emta & uni tradita, nec non in *Lege Burgundica tit. LXXXVII.* 3. de restitutione minorum ante annum ætatis XXX. & *tit. LXXXVIII.* 2. de manumissionibus præcipiuntur. Ut jam non adcumulemus hujus generis alia.

§. XV.

Germanicæ gentes provincialibus jus Romanum concesserunt, veluti VVisigothi.

Deinde probe observandum est, easdem gentes provincialibus quasque suis legum Romanarum usum concessisse. Fecerunt id sane VVISIGOTHI, quorum Rex, ALARICUS junior anno Christi DVI per Anianum Gothum, aliosque Ecclesiæ ac reip. proceres, ex Codicibus Gregoriano, Hermogeniano, & Theodosiano, nec non Paulli *Sententiis* & Caji *Institutionibus* conficiendum curavit corpus juris Romani, sed ubique fere interpolatum. Unde *Anianismos* innumeros in his fragmentis deprehenderunt eruditi. Cujac. *Not. prior. ad* §. 35. *Inst. de rer. divis.* Jac. Gothofr. *Proleg. Cod. Theod. Cap. VI.* Baptista a Jesu Christo *nov. vel vindic. jur. civil. Art. II.* Corn. van Bynkersh. *Obs. V.* 13. Id passim vocatur CORPUS THEODOSIANUM, Baluz. *Tom. II. p.* 474. LEX ROMANA, Idem *Not. ad Capit. Tom. II. pag.* 995. Car. du Fresne *Glossar. med. & inf. Lat. voce Lex Romana*, itemque BREVIARIUM ANIANI, *c.* 21. *causs.* 2. *q.* 6. Historiam hujus corporis Alariciani dedit Jac. Gothofr.

thofr. *in Proleg. Cod. Theod. Cap. V.* * cui addendum, usum hunc juris Romani sæculo septimo in regno Gothico sustulisse Childesvvindum Regem, cujus severa ea de re constitutio exstat in *Leg. VVisig. II, 1. 9.*

* Ubi etiam recte observavit, Anianum non esse auctorem & compilatorem corporis istius Alariciani, sed tantum auctoritati vel constitutioni Alarici regis, qua illud opus ratum habuit, idque in foris observari jussit, subscripsisse, tanquam scriniorum magistrum, vel cancellarium. Unde procul dubio injuria fit bono viro, dum omnes juris Romani corruptelæ *Anianismorum* nomine traducuntur, uti emblemata juris Justinianei Tribonianismos ab omnibus vocari animadvertimus.

§. XVI.

Idem institutum multo magis servabant OSTROGOTHI. Ipse enim Theodoricus Rex in præfatione edictum suum valere jubet, *salva juris publici reverentia, & legibus omnibus cunctorum devotione servandis.* Et apud Cassiod. *Variar. III. 43.* usum juris Romani diserte confirmat. Quin tanta erat regum illorum humanitas, ut arbitrium facerent subditis, qua quisque lege vivere vellet. Greg. Turon. *Hist. Franc. II, 33.* Cassid. *Variar. I, 1. III, 4.* Ostrogothi.

§. XVII.

Eo exemplo BURGUNDIONES quoque Ro- Burgundiones.

Romanos, in regno suo viventes, jure suo uti patiebantur. Gundebald. *in Præfat. Leg. Bur. apud Lindenbr. pag. 267. Inter Romanos vero, sicuti a parentibus nostris statutum est, ROMANIS LEGIBUS præcipimus judicari.* Hinc PAPIANUS quidam Aniani exemplo *librum RESPONSORUM* ex Codice Theodosiano, *Novellis*que Theodosii & successorum, quin & JCtorum libris quibusdam compilavit, ut provincialibus, qui lege Romana, quam Gundobada, vivere mallent, pro norma esset. * In eo *Responsorum* libro, quem V. C. Anton. Schultingius recusum dedit, eumdem ordinem esse servatum, ac in lege Burgundica, observant Lindenbrog. *in Præf. Cod. Leg. Alam.* & Jac. Gothofr. *in Manual. Jur. Cap. II.* §. 11.

* Addo, librum illum *Responsorum* a Papiniano ipsius Gundebaldi Regis jussu ac auspiciis videri confectum. Quum enim Rex ille Romanos Romanis legibus jussisset judicari: statim subjicit *in dicta Præf. p. 267. Qui* (Romani) *FORMAM ET EXPOSITIONEM LEGUM conscriptam, qualiter judicent, se noverint ACCEPTUROS, ut per ignorantiam se nullus excuset.* Ubi manifesto promittit Corpus aliquod legum Romanorum, quod quidem non aliud esse videtur, quam PAPIANI *Responsorum liber.*

§. XVIII.

§. XVIII.

Denique & FRANCI, quamvis jure moribusque patriis viverent, optionem tamen & ipsi dabant provincialibus, fuisne, an Romanis legibus, vivere vellent, quippe quas tum in Gallia universa viguisse, testatur Agathias *de Bello Goth. Lib. I. p.* 7. Ita Chlotarius apud Baluz. *Tom. I. Capit. p.* 7. *caussas inter Romanos controversas Romanis terminari legibus*, jussit: Sed & Theodoricus II. Rex juris Romani tam studiosus fuit, ut Baronius *ad ann. CCCCLXVIII.* per *leges Theodoricianas*, quarum meminit Sidon. Apollin. *Epist. II.* 1. intellexerit codicem quemdam legum Romanarum ab hoc rege exemplo Gothorum confectum. Quod quamvis falsum esse docuerit M. Ant. Dominicus *de prarog. allod. Cap. VI,* 2. * idem tamen ejus amorem erga jus Romanum aliunde solide probat, in primis ex illis Sidon. *Carm. VII. vers.* 495. ubi Avitum alloquitur Theodoricus:

Franci tum sub Chlodovæo & Theodorico.

—— *Mihi Romula dudum*
Per te jura placent.

* Immo Jac. Sirmond. *ad Sidon. p.* 25. ostendit, non intelligendas esse leges a Theodorico, Rege Francorum, sed a Theodorico, Gotho, latas, ac proinde refellit eos, qui ante Euricum nullas exstitisse Gothorum leges, existimant. Sed & alterum locum non ad Theodoricum Francum, sed Gothum pertinere facile lector intelligit.

§. XIX.

§. XIX.

Tum sub sequentibus regibus.

Denique sub Dagoberto adhuc jus secundum leges Romanas dictum esse, testis est Aimon. *in Hist. Dagob. IV.* 25. Exstant etiam testamenta, tum ad normam juris Rom. facta, quale est non modo S. Remigii apud Flodoard. *Hist. Rem. Eccles. I.* 18. & Hadoindi Cenomanensis Ep. apud *eumdem II.* 5. sed & Alredi, Abbatis, factum anno DLXXI. apud Mabillon. *Analect. Tom. II. p.* 48. qui & alibi *Annal. Bened. Tom. II. p.* 702. adfert diploma Murbacense Everardi Comitis, in quo mentionem facit *donationis, a se nequaquam civiliter gestis manicipalibus alligata*, id est, ad acta non insinuatæ. Quamvis vero non haberent peculiare aliquod juris Romani syntagma: sequebantur tamen Codicem Theodosianum, cujus non ignari erant Francorum proceres, veluti Celsus patricius, quem *juris lectione peritum*, & Andarchius, quem *legis Theodosianæ libris eruditum* celebrat Gregor. Turon. *Histor. Franc. IV.* 24. *&* 47. itemque Bonitus Arvernensis Episcopus, quem circa annum DCL. *Theodosii edoctum fuisse decretis*, ex MS:a ejus vita docet Jac. Gothofred. *Proleg. Cod. Theod. Cap. VII. p.* 196. *

* Quin in universum testatur Sidon. Apollin. *Epist. II,* 1. juventutem Gallicanam, imperante Chlotario, Francorum Rege, *Codicis Theodosiani studio fuisse initiatam*. A multo enim tempore inoleverat ibi mos, ut Romam confluerent, qui juri civili

dabant

dabant operam: ejusque rei exempla sunt apud Constantium *in vita S. Germani Cap. I.* & Rutil. Numat. *Itin. L. v.* 209. Celebrabatur enim tum Roma, tamquam *domicilium legum*, Sidon. Apoll. *Epist. I, 6.* ac proinde juris civilis cultum inde petebant, quotquot ex provincialibus ad sapientiæ istius laudem adspirabant. Fr. Juret. *ad Symmach. Epist. IX, 83.*

§. XX.

Quid? quod & ANGLOS, quamvis Britanniam, jam a Romanis desertam, occupassent, legum tamen Romanarum usum, cui adsueti fuerint, Britannis provincialibus relinquere non dubitasse, existimat V. C. Jo. Sam. Brunquell. *Hist. Jur. I, 15. 19.* Auctor enim est Beda Venerab. *Hist. Angl. II, 5.* Ethilbertum, Cantii Regem, *inter cetera bona, quæ genti suæ consulendo contulerit, etiam decreta judiciorum juxta templa Romanorum cum consilio sapientum constituisse, quæ conscripta Anglorum sermone hactenus habeantur, & observentur ab ea.* Enimvero non leges Romanas recepit Ethilbertus, quas tunc ex Britannia plane exsulasse, observat Selden. *in Diss. ad Flet. Cap. VII. §. 1.* sed sensus est, primum illum regem Christianum proprias Anglis leges tulisse, * & tanta quidem cum cura, ut exemplo Romanorum viros sapientissimos in consilium adhibuerit. An & Angli?

* Exstant permultæ Ethilberti istius leges etiamnum in G. Lambardi *Archæonomia*, *edita Londin.* 1568. Sed eæ nihil Romani redolent.

Quin ipse Beda statim subjicit, Ethilbertum *in his* legibus *primitus posuisse, qualiter is emendare deberet, qui aliquid rerum vel Ecclesiæ, vel Episcopi, vel reliquorum ordinum furto auferret*: observatque Selden. *in Jano Angl. Lib. I.* §. 34. fures ex ea lege delictum numis luisse, si qui vero manum sacris essent admoliti, iis manum præcisam esse. Id quod sane cum jure Romano nihil commune habet, magisque juri Germanico concinnum videtur.

§. XXI.

Gentes quæ in Germania substiterunt, legibus scriptis uti cœperunt ante Carolum M.

Talis erat status apud eas gentes, quæ in provinciis Romanis nova regna condiderant. Quod ad eas attinet, quæ in Germania substiterant: eæ pleræque tum demum, quum in Francorum potestatem pervenissent, jus scriptum habere cœperunt. *Theodoricus* enim *Rex Francorum, quum esset Catalaunis, elegit viros sapientes, qui in regno suo legibus antiquis eruditi erant. Ipso autem dictante, jussit conscribere legem Frencorum, & Alamannorum*, & *Bajuvariorum, unicuique genti, qua in ejus potestate erat, secundum consuetudinem suam. Addidit, qua addenda erant, & improvisa & incomposita renovavit, & qua erant secundum consuetudinem paganorum, mutavit secundum legem Christianorum. Et quidquid Theodericus Rex propter vetustissimam paganorum consuetudinem emendare non potuit, posthac Childebertus Rex inchoavit, sed Chlotarius Rex perfecit. Hac omnia Dagobertus, Rex gloriosissimus, per viros illustres Claudium,*

Cha-

Chadum, Indomagum & Agilulfum * *renovavit, & omnia vetera legum in melius transtulit, & unicuique genti scripta tradidit, quæ usque hodie perseverant*. Ita habet *Præf. Leg. Bajuvar. apud Lindenbr. pag. 399.*

* Qui inter hos viros illustres est AGILULFUS proculdubio Bojoarius fuit, & fortassis ipse Bojorum Dux, qui & postea semper debuit esse ex Agilolfingicis. *Lex Bajuv. tit. II.* §. 20. Ergo probabile est Dagobertum ex singulis gentibus, quibus leges præscribebat, viros illustres, & juris patrii gnaros in consilium adhibuisse.

§. XXII.

Similia de Carolo M. memoriæ prodidit Eginardus *in vita Car. Cap. XXIX. eum nimirum omnium nationum, quæ sub ejus dominatu erant, jura, quæ scripta non erant, describi ac litteris mandari fecisse*. Poeta vetus apud Leibnit. *Script. Brunsv. Tom.* 1. *pag.* 168. Tùm sub eo.

Cunctorumque sui regni leges populorum,
Collegit, plures inde libros faciens.

Talia etiam in *Annal. Franc.* apud Lambec. *Bibl. Vindib. II,* 5. legimus, ex iisque simul observamus, factum id a Carolo esse circa annum DCCCIV. *

* Hinc tot harum legum editiones diversissimæ, quarum aliæ prolixiores, aliæ adstrictiores sunt. Immo quam sui dissimiles sint, argumento sunt tot variæ lectiones, quas codici suo subjunxit Lindenbrogius, quarumque multo plures colligi posse, Ge. Eccardus legis Salicæ & Ripuariorum; Lud.

Ant. Muratorius Langobardicæ exemplis docuerunt.

§. XXIII.

Lex Alamannorum. Jam itaque facile patet, quæ sit origo LEGIS ALAMANNORUM. * Ea enim in Codicibus MSC. hunc titulum præfert: *Incipit LEX ALAMANNORUM, qua temporibus Chlotarii Regis una cum principibus suis, id sunt XXXIII. Episcopis, & XXXIV. Ducibus, & LXXII. Comitibus, vel cetero populo, constituta est*. Herold. *p.* 17. Lindenbrog. *p.* 363. Est ergo hæc lex a Chlotario, & quidem, ut P. Daniel *Hist. Franc. Tom. I. pag.* 306. recte suspicatur, secundo, quia tum Alamanni jam Ducibus suis paruerunt. Lex Alam. *tit. XXXI.* Interim facile largimur, Theodericum, Chlodovæi filium, prima ejus stamina duxisse. Nec dubium est, quin successores plura addiderint, eaque caussa sit tantæ exemplarium varietatis, de qua Lindenbrog. *p.* 1330. *seq.* & Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. IX. p.* 42.

* Doctissimus Nic. Hier. Gundlingius *Part. III. Gundling. Diss. II.* §. 16. statuit, Alamannorum a Chlodovæo oppressorum, provinciam occupasse Francos victores, iisque datam esse *legem Salicam*, cui postea demum lex Alamannica successerit, quum a Francis paullo mitius haberentur. Sed veterum auctoritate destituitur hæc sententia, nec aliud habet fundamentum, quam quod vir doctus quatuor pagos, *Salheim*, *VVindheim*, *Bodenheim*, & *VVisenheim*, qui *Salogasto*, *VVindogasto*, *Bodaga-*

dagasto & *VVisogasto*, legis Salicæ auctoribus, nomina dare potuerint, in tractu VVormatiensi, adeoque in Alemannia invenisse sibi visus est. Conf. quæ huic conjecturæ opposuit Leibnit. *in Responsione sua* §. 45. *sequ.* quam ipse Gundl. edidit. *Part. VI. Gundling. p.* 77. *sequ.*

§. XXIV.

Certior est LEGIS BAJUVARIORUM ætas: Quum enim Bojoarii, Alamannorum clade perterriti primum Theodorico, Ostrogothorum in Italia Regi, eoque mortuo, Francis se dedissent: leges eorum, in scripturam redactas firmarunt primum Theodoricus, deinde Childebertus & Chlotarius, ac demum Dagobertus, Reges. *Præf. Leg. Bajuvar. p.* 399. At quum non armis victi, sed spontanea deditione in Francorum potestatem venissent, adeoque magna adhuc ducum e gente Agilolfingica esset auctoritas: non mirum profecto est, eos quoque leges tulisse subditis, in quibus est DECRETUM TASSILONIS, * legi isti Bajuvariorum subjunctum apud Lindenbrog. *n.* 439. & haut paullo auctius apud Gevvold. *ad Hund. Metrop. Salisb. Tom. I. p.* 310. *sequ.* Bajuvariorum.

* Sunt qui Thassilonem sibi id jus statuendi, vel novas condendi leges ob regum Merovingicæ stirpis impotentiam sumsisse existimant. Conring. *de orig. jur. Germ. Cap. IX.* Sed quantacumque fuerit regum impotentia, hanc audaciam saltim non tulissent majores Domus, tanto potentiores. Probabilius ergo est, Ducatus Bojorum eam fuisse formulam,

ut Duces pleraque jura, quæ hodie ad superioritatem territorialem referuntur, jure suo in provinciis explicarint, ac proinde & novas leges, quas exigere videbatur reip. salus, civibus præscriberent.

§. XXV.

Frisiorum. Incertæ ætatis est LEX FRISICA, quippe quam alii a Theodorico; alii a Chlotario; alii a Dagoberto; alii denique a Carolo M. latam existimant. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XIII.* Sed quum Theoderico nondum paruerint Frisii, leges ipsæ autem rudiores atque horridiores sint, quam quales felicius Caroli M. sæculum ferebat, quin in ipsis, quæ postea accesserunt, additionibus sapientum, VULEMARI & SAXMUNDI *Tit. XII*, 1. adhuc pagana legislatorum superstitio pelluceat: mihi quidem certissimum videtur, leges has scriptas esse, antequam gens Frisica Sacra Christiana susciperet, * quamvis deinde quædam ad Christianum ritum detorsa videantur. Vid. *Addit. Vulemari Tit. I.* §. 1. Præter Heroldum, & Lindenbrogium hanc legem non modo edidit, sed & notis utilissimis illustravit SIB. TEDARDUS SICCAMA, cujus libellum eleganter recusum debemus viro clarissimo, Car. Guil. Gaertnero, *Lips.* 1730. 4*to*.

* Id demum factum, quum a Carolo Martello victi in Francorum potestatem venissent. Sed quam ægre suave istud Christi jugum subjerint, vel ex *S. Ludgeri vita Lib. I. Cap. 1. sq.*

seq. & S. Bonifacii certamiminibus ac martyrio satis intelligitur. Non mirum igitur, tam cito non potuisse omnia superstionis veteris vestigia tolli ex lege Frisica.

§. XXVI.

Interea LANGOBARDI quoque Italiam, Gothis vix a Justiniano Imp. ereptam, circa annum Christi DLXVIII. occupaverant, ibique regnum constituerant potentissimum, quod præter exarchatum Ravennatensem universam pæne Italiam complexum est. Itaque & hic populus leges suas non modo in scripturam, verum etiam in justum corpus redigere cœpit, etiam post Caroli M. tempora, & exstincto licet regno Langobardico, diutissime apud Italos valiturum. Sigon. *de Regno Ital. Lib. VIII. ad ann. MVII. p.* 188. quin etiamnum in quibusdam Italiæ urbibus valentem, * si fides habenda Jac. Spigelio & Melch. Goldasto *apud* Conring. *de Orig. jur. Germ. Cap. XXII.* Langobardorum.

* Hinc leges Langobardicas passim citant glossatores, Accursius, Pileus, Conradus, Joannes Teutonicus, quoties jus suorum temporum describunt. Observavit hoc Franc. Curcius junior, ex eoque Goldastus *in prolegom. collection. consuet. & legum Imperial.*

§. XXVII.

Diximus has leges in corpus aliquod redactas. Nam quamvis non unum agnoscant auctorem, sed partim a Rothare Rege an- Legum Langobardicarum.

tum collectio & glossæ. no DCXXXVII. partim a Grimoaldo, Luitprando, Tatchiso, Aistulpho, quin & a Francicis ac Germanicis Imperatoribus, latæ sint: editiones tamen Lindenbrogiana, & pleræque omnes, has leges sistunt libris tribus, in certos titulos distributis. Quod a PETRO, Diacono Cassinensi, factum esse, plerique existimant, quem Lotharii III. Imp. Logothetam, exceptorem & chartularium fuisse, ex *Chron. Cassin. IV*, 125. patet. Glossas juridicas in leges has Langobardicas scripserunt CAROLUS COTTUS, ANDR. De BARUTO, & JO. BAPT. NENNA. Duorum priorum nec non NIC. BOERII glossæ * habentur in *Corpore juris glossato Lug. Sequan. apud Gabr. Carter. anno* 1600. 4. *Tom. ult.*

* Eæ quoque glossæ argumento sunt, eorum auctorum temporibus extra usum non fuisse jus Langobardicum. Ex his vero juris Langobardici interpretibus CAROLUS quidam COTTUS antiquissimus est, quem Pithœus in *præfat. ad Capitular.* annis CCCLXXX. ante se vixisse ait: de JO. BAPT. de NENNA ætate non constat. ANDR. vero DE BARUTI & NIC. BOERIUS sæculo XVI. vixerunt.

§. XXVIII.

Nova Muratorii collectio laudata. Sed omnium industriam in restituendo illustrandoque Codice LEGUM LANGOBARDICARUM superarunt Socii Palatini, & in his Lud. Ant. Muratorius, qui inter *Scripr. Rer. Ital. Tom. I. Part.* 2. leges Langobardi-

cas

cas ex duobus codicibus Mutinensibus * edidit, non in titulos, secundum ordinem argumentorum distributas, sed secundum Regum, a quibus profectæ, seriem digestas, suisque procemiis, quæ in editis omnibus desunt, instructas, interjectis passim formulis; quibus prudentes Langobardorum tum agendo, tum excipiendo in foro usi sunt, additisque præfationibus, notis, indicibusque præstantissimis, ut nihil hac quidem collectione reperiri possit perfectius.

* Alterum ex his codicibus Eurardus quidam per Lupum describendum curavit. Id enim docet præmissum carmen heroicum, cujus initium est:

Hunc Heros librum legum conscribere fecit EURARDUS prudens.

Eurardum illum Muratorius non alium esse suspicatur, quam Ducem Forojuliensem sub Ludovico II. Imp. Addo ego, eumdem forsan esse hunc codicem, cujus ipse Everardus meminit in Testamento suo apud Aub. Miræum *Cod. Donat. Piar. Cap. XV. p. 21.* ubi Unrocho filio primogenito legat *librum de lege Francorum, & Ripuariorum, & Langobardorum & Alamannorum & Bajuvariorum.* Et in hoc Codice Mutinensi, eædem leges uno fasciculo conjunctæ fuerunt, teste ipso Muratorio.

§. XXIX.

Et hæ quidem sunt leges gentium Germanicæ originis, a sæculo V. ad Caroli M. imperium in scripturam redactæ ac editæ. Quum vero Franci hoc temporis intervallo, **Capitularia Regũ Francorum ad tempora Caroli M.**

 Bur-

Burgundiones, Frisios, & Alamannos perdomuissent, Gothos Gallia submovissent, Bajuvarios in deditionem accepissent: non mirum est, prævaluisse reliquis LEGES FRANCICAS, non modo SALICAM & RIPUARIORUM, sed & edicta, quæ singuli Reges in comitiis vel placitis publicis, & consentientibus regni ordinibus, sub CAPITULARIUM * nomine edere solebant. Supersunt sane ejusmodi capitularia CHILDEBERTI, anni DLIV. CHLOTARII, anni DLX. GUNTCHRAMMI, anni DLXXXV. CHILDEBERTI junioris anni DXCV. CHLOTARII II. anni DCXV. CAROLOMANNI, anni DCCXLII. sequ. PIPPINI, item capitularia Suessionense anni DCCXLIV. Vermeriense anni DCCLII. Vernense anni DCCLV. denique Metense & Compendiense anni DCCLVII. apud Baluz. *Tom. I. Cap. p. 1. seq.*

* CAPITULUM & CAPITULARE jam ante Francos erant vocabula satis nota, sed alio plane sensu usurpata pro oneribus, quæ alias personalia vocantur *l.* 14. *l.* 15. *l.* 18. *C. Theod. de extraord. muner.* ubi temonaria functio eo nomine venit. *Vet. Glossarium: Tributum* CAPITULARE, ἐπικεφάλαιος φόρος. At quum tamen & leges *capitula* dici cœpissent. *l.* 27. §. 4. & *l.* 30. §. 3. *D. ad leg. Aquil.* non mirum profecto, Francos leges suas κατ' ἐξοχὴν vocasse CAPITULA & CAPITULARIA.

§. XXX.

§. XXX.

Quamvis ergo hæ leges omnes passim aliquid ex jure Romano traxerint, (§. XIV.) multa etiam ex pristina barbarie paullatim deterserit Christiana religio, qua interea hæ gentes omnes imbuebantur: res ipsa tamen docet, consuetudines tantum non omnes, quas Julius Cæsar, Tacitus, aliique veteres scriptores in Germanis notaverant, (§. III. & IV.) in istis Germanorum legibus etiamnum reperiri: Unde facile adparet, majores nostros prisci & aviti moris tenacissimos fuisse.

Leges Germanicæ plerosque mores patrios a Tacito descriptos firmarunt.

§. XXXI.

Hinc expressissima in legibus his vestigia deprehendimus longæ pueritiæ, *Leg. VVisig. IV. 3. 1. Langob. II, 29. 1.* dotis uxori a marito oblatæ, *Leg. VVisig. III. 1. 5. & 6. Burg. LXII, 2. Alam. LVI, 1. sequ. Ripuar. XXXVII. 1. & 2. Langob. II, 4. 1. seqq.* rerum expeditoriarum & geradæ, *Leg. Burg. LI, 3. & 4. Angl. VI, 5. & 6.* inimicitiarum a tota familia susceptarum, *Leg. Fris. II, 2. addit. Vulem. I, 1. Leg. Sal. LXIII. 2. & seq. Angl. VI, 5. Langob. I, 7. 15. I, 37. 1. sequ.* controversiarum non jure, sed ferro decisarum, *Leg. Burg. LXXX, 1. sequ. Alam. I, 3. LXXXIV, 1. Bajuvar. XVI, 1. Ripuar. XXXII. 4. Fris. XI, 3. XIV, 4. Langob. XXXII, 3.* homicidii non morte, sed mulcta, expiati, *Leg. Sal. XXVI. 1. Ripuar. VII, & XXXVI, 1. Angl. I, 1. Fris. I, 1. sequ.*

Id quod exemplis demonstratur.

Alamann. XLIX, 1. sequ. LXVIII, 1. sequ. Bajuvar. XIII, 1. sequ. Langob. I, 9. 3. & 6. hospitalitatis legibus præceptæ, *Leg. Burg. XXXVIII, 6. 7. 9.* numeri denique non dierum, sed noctium, initi: * *Leg. Sal. XXVI, 49. Ripuar. XV, 9. 6. Langob. I, 13. 23.*

* Immo eadem computandi ratio etiam multo post in Speculis Saxonico & Suevico observatur, notaque est loquutio; *uber vierzehen nachte. Jus Prov. Sax. Lib. I. Art. 2. & art. 67.* Et hinc nata est dilatio Saxonica, quam vocant, sex hebdomadum & trium dierum. Quum enim ter citandus esset reus, & quidem singulis vicibus, ut post quatuordecim noctes adesset: his connumeratis prodibant sex hebdomades, additisque tribus diebus juridicis dilatio Saxonica. Vid. *Gloss. ad Jus prov. Sax. Lib. I. art. 67.*

§. XXXII.

Formulæ forenses eorum temporum.

Sed hæc quidem de legibus ipsis horum temporum sufficiant. Unum addimus, ad earum æque ac juris Romani, tum apud provinciales recepti illustrationem, ususque forensis intelligentiam non parum conferre tot FORMULARUM collectiones, quæ ex istis sæculis supersunt. Habemus enim MARCULFI *Formulas*, quales tum ab Hier. Bignonio, tum a Lindenbrogio, datæ sunt, apud Steph. Baluzium; aliasque, secundum LEGEM ROMANAM, vel SIRMONDICAS, nec non alias BIGNONIANAS, ab eodem Baluzio; alias ANDEGAVENSES, a Mabillonio

lonio tum *Analect. Tom. IV. p.* 234. tum in Operis *de Re Diplom. Adpendice Tomo II.* editas, & quas paullo ante laudavimus (§. XXVIII.) LANGOBARDICAS, a Lud. Ant. Muratorio *Tom. I. Script. Rer. Ital. Part. II.* ex vetere Codice Mutinensi descriptas, * quas utut barbaro dicendi genere scriptas, maximam tamen adferre utilitatem, unusquisque re ipsa experietur.

* Merito addimus *formulas* ALAMANNICAS, a Melch. Goldasto *Tom. II. Rer. Alam. Part. I.* nec non ALSATICAS, itidem a Mabillonio primum, ac deinde a Ge. Eccardo sub finem *Legis Salicæ p.* 232. *seq.* editas: quas tamen non minus, quam Goldastinas esse *Alamannicas* & in monasterio S. Galli scriptas res ipsa docet.

CAPUT II.

De progressu Jur. Germanici a Caroli M. temporibus ad Lotharium III. Imp.

§. XXXIII.

PRogredimur ad tempora CAROLI M. quem si emendandis barbarorum moribus, legibusque æquioribus ferendis natum dixerimus, neminem nos habituros contradicentem speramus. Eum omnium, quæ sibi parebant, gentium, leges in scripturam redigi jussisse, jam supra vidimus. (§. XXII.) Quum ergo tum gentes omnes jam leges scriptas haberent, præter SAXONES, quos ipse pri-

Carolus M. legislator Saxonum.

primus diuturno bello perdomuerat, dubitari nequit, quin iis præ ceteris hanc operam navarit. * Non tamen novas illi obtrusit leges, sed, ut *Poeta Anonymus ad ann. DCCCIII.* loquitur,

Tum sub judicibus, quos Rex imponeret ipsis.
Legatisque suis, permissi LEGIBUS uti
Saxones PATRIIS, & libertatis honore.

* Conjicit quidem V. C. Burch. Gotth. Struvius in *Hist. Jur. VI, 6. p.* 425. 426. jam ante Carolum M. in *Capitul. de part. Saxon. Cap. XXXIII.* ad *legem Saxonum*, & *in Capit. Sax. Aquisgr. anni DCCXCVII.* nec non *Cap. IV. app. II. Cap.* 35. ad *eorum* euvam provocet. Sed uti *lex* & *euva* πολύσημα sunt vocabula: ita & jus non scriptum significare possunt.

§. XXXIV.

Lex Saxonum quando scripta.

Et hæc procul dubio est LEX illa SAXONUM, ab Heroldo, Lindenbrogio, Leibnitio, & nuper a V. C. Car. Guil. Gaertnero, edita. Quamvis enim Lindenbrogius eam Legem vel ideo Caroli sæculum antiquitate superare existimet, quod in membranis, quas nactus sit, litterarum ductus vetustatem majorem arguant, & codex illi ante Caroli tempora scriptus videatur: tamen quum ista Lex Saxonum Christianis vocabulis ex. gr. *ecclesia* utatur. * *Tit. III,* 5. & præterea regni ac Regis Francorum diserte meminerit. *Tit. III,* 1. *XVII,* 5. fieri sane non potest, ut eam vel Caroli M. ævo antiquiorem,

vel

vel ab Haraldo, Danorum Rege, profectam esse existimemus. Conring. *de Orig. jur. Germ. Cap. XI.*

* Quamvis enim ante bella Caroli M. cum Saxonibus gesta, Christianæ religionis scintillæ quædam in Saxonia emicuissent, ceu patet ex Venant. Fortun. *Lib. III. Carm.* 9. & *vita S. Faronis Episcopi Meldensis MSC. Cap. LXXVI.* ex qua excerpta edidit Leibnit. *Script. rer. Brunsvic. Tom. I. p.* 63. id tamen de paucis hominibus, qui in Gallicano littore piraticæ caussa consederant, intelligendum videtur, non de universa gente, quæ ad Caroli M. tempora avitam superstitionem & armis tuebatur, neque adeo patiebatur ecclesias vel templa Christianorum apud sese exstare.

§. XXXV.

Videtur tamen non nisi fragmentum istius legis ad nos pervenisse. Multa enim, quæ veteres ex lege Saxonum citant, in hac nostra desiderantur, v. gr. lex de matrimonio impari nobilis & plebejæ sub mortis supplicio vetito, Eginard. *apud Adam. Brem. I,* 5. de traditionibus digito firmandis, *Diplom. Liemari apud* Lindenbrog. *Script. Reg. Septentr. p.* 147. de eo, qui fines alienos invaserit, capitis damnando. Lamb. Schaffnab. *Chron. p.* 196. Accedit quod quum *crudelissimam Saxonum legem* vocet VVippo *in vita Conradi p.* 430. in hac superstite nihil crudelitatis reperiatur, nisi crudelem etiam dicere velis Nemesin Carolinam, quæ æque, ac lex Saxo-

An integra ad nos pervenerit.

Saxonica, fures capite plecti jubet. Esse tamen in illa fragmenta genuina ac vetusta, aliis sane argumentis satis demonstrari potest.*

* Provocat enim ad legem nostram ipse Carolus M. *Capitul. de partib. Sax.* §. *XXXII.* ubi ait: *De perjuriis secundum legem Saxonum sit.* Atqui hoc caput hodienum habemus in *lege Sax. II,* 8. & 9. *Qui sciens pejeraverit, capite puniatur, qui nesciens pejeraverit, manum suam redimat auctor sacramenti.*

§. XXXVI.

Capitularia Caroli M. de Saxonibus. Nec in eo adquievit Caroli M. sollicitudo. Quum enim gens Saxonum, quamvis publica professione Christianis accessisset, adhuc tamen avitas superstitiones privatim mordicus teneret: * legi illi patriæ nonnulla adstruxit, quæ rudem istam gentem saltim pœnarum metu in officio continerent. Eo enim pertinent CAPITULATIO DE PARTIBUS SAXONIÆ incerti anni, & CAPITULARE SAXONUM anno æræ Christianæ DCCXCVII. in Comitiis Aquisgranensibus promulgatum, quæ inventa in bibliotheca Vaticana a litteratissimo principe, Ferdinando Furstenbergio, (vid. *Monim. Paderborn. p.* 324.) primum a Luca Holstenio Romæ, deinde ab Hermanno Conringio Helmstadii, demum a Steph. Baluzio *Capitul. Tom. I. p.* 250. Herm. Adolph. Meinders *de statu relig.* & *reip. sub Car. M. p.* 23. *seq.* & novissime a viro doctissimo, Car. Guil. Gaertnero, edita sunt *Lips. MDCCXXX. 4to.*

* Ar-

* Argumento esse potest *Indiculus superstitionum & paganiarum*, quem eidem debemus Principi Ferdinando, Paderbornensi Episc. *in Monim. Paderborn. p.* 308. Et notum est, in iis illustrandis multum operæ insumpsisse Casp. Calvoer, Herm. Adolph. Meinders, & Georg. Eccardum. Adeo vere cecinit poeta:

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu.

§. XXXVII.

Sed aliarum quoque gentium legibus, quas a Theoderico Rege Francorum ejusque successoribus in scripturam redactas diximus, nova quædam additamenta sub Carolo M. ejusque filio, Ludovico Pio accesserunt. Ipsis enim Francorum legibus illum *paucula capitula*, *& ea imperfecta addidisse*, testatur Eginardus *in vita Caroli cap. XXIX.* taliaque capitula ad LEGEM SALICAM exstant apud Baluz. *Capitul. Tom. I. pag.* 17. 387. 606. *Tom. II. pag.* 1060 * Ejusdem generis sunt capitula, LEGI BAJUVARIORUM anno DCCLXXXVIII. adjecta apud eumdem *Tom. I. p.* 207. Denique quod ad legem LANGOBARDORUM attinet, non modo illi insertas videmus plures Caroli M. & successorum constitutiones, verum etiam *Capitula, addita ad Legem Langobardicam*, nec non *Capitula, excerpta ex lege Langobardorum* reperimus apud Baluz. *Tom. I. p.* 327.

Nec non ad Leges Salicam, Bajuvariorum & Langobardorū.

* For-

* Fortassis & plura perierunt. Exstat sane charta Monasterii Honaugiensis apud Mabillon. *Annal. Benedict. Tom. II. p. 697.* in qua Carolus *Rex Francorum, vir illuster* profitetur, *res peregrinorum secundum legem Francorum proprias esse Regis*: ab eoque jure excipit peregrinos Scotos. Quod est ipsum jus Albinagii, cujus alioquin vix vestigium in legibus Francicis reperias, ut non potuerint non quædam earum capita periisse, nisi & hic per *legem Francorum* jus eorum non scriptum intelligere malis.

§. XXXVIII.

Capitularia Regum Fråcorum universalia.

In primis vero notanda sunt ipsa CAROLI M. CAPITULARIA, universis civibus præscripta, * id est sanctiones, vel in conciliis, & synodis, vel in comitiis regni, de ecclesia & republica factæ, quarum plurimas ex variis Codicibus MSC. integras edidit Stephan. Baluz. *Tom. I. p. 189. seq.* Talia deinde & Ludovicus Pius, Pippinus, Italiæ Rex, Carolus Calvus, & alii Francorum Orientalium & Occidentalium Reges plura publicarunt, quæ laudatus Balûzius eadem industria undequaque collegit, ediditque *Tom. I. p. 533. 541. 561. seq.* Addatur Brovver. *Annal. Trev. Proparasc. Cap. X.* Mabillon. *Analect. Tomo I. p. 299.*

* Quemadmodum enim communi populi consensu hujusmodi Capitularia fiebant: ita & omnes iis subscribere, eoque chirographo se ad eorum observantiam obstringere cogebantur. *Capit. III. a DCCCIII. Cap. XIX. Capit. II. a. DCCCXIII. in proœm. Capitul. Caroli*

roli Calvi, *tit. I.* Ex quo patet, unde mos superſit, in imperio noſtro, ut leges communes & communibus Electorum, Principum ac Ordinum ſuffragiis ferantur & capitularibus iſtis ſeu *receſſibus* præter Imp. & Electores & Principes quidam, nec non ex Comitibus, Prælatis & civitatum legatis quidam ſubſcribant.

§. XXXIX.

Ne vero tot ſpeciales leges conquirendæ eſſent Francis: fuerunt, qui capitularia illa colligerent, & in certum ordinem redigerent. Collectionum illarum notiſſima eſt ANSEGISI, Abbatis ſive Lobienſis, ſive Fontanellenſis ſive alius monaſterii, tamen non Archiepiſcopi Senonienſis * Baluz. *proleg. Cap.* §. *XXXIX.* qui omnia Caroli M. & Ludovici Pii Capitularia eo ordine diſpoſuit, ut *liber primus* Caroli M. conſtitutiones ad rem eccleſiaſticam pertinentes; *ſecundus* ejuſdem leges civiles; *tertius* Ludovici leges eccleſiaſticas; *quartus* ejuſdem leges civiles, vel, ut auctor vocat, *mundanas* complectatur. Addidit auctor *adpendices tres*, quibus varia collegit Caroli M. Ludovici Pii, & Lotharii I. Imp. capitularia, quæ vel ex ſuperioribus *memoriæ cauſſa ſcripta*, *vel non plenum explere ſenſum*, *vel geminata*, *vel cum aliis mixta* videbantur. Ediderunt hanc collectionem, quæ anno Chriſti DCCCXXV. Ind. V. & XIII. imperii Ludovici Pii & Lotharii primum prodierat in lucem, (vid. Anſegiſ. *præfat.*) B. Rhenanus, Vitus Amer-

Eorum collectio ab Anſegiſo facta.

Amerbachius, Joac. Vadianus, Heroldus, P. Pithœus, Jac. Sirmondus & noviſſime Steph. Baluzius.

* Anſegiſo, Abbati Lobienſi, hanc collectionem tribuit Sigeb. Gemblac. *in Chronic. ad annum DCCCXXVII.* Anſegiſo, Archiep. Senonenſi, Odorann. *in Chron. ad ann. DCCCLXXXII.* Anſegiſo, Abbati Fontanellenſi Baluz. *in Proleg.* §. *XXXIX.* Sed uti manifeſto errant, qui auctorem faciunt Anſegiſum Archiep. Senonenſem: ita ſunt, qui Anſegiſum Abbatem Lobienſem poſtea Fontanellenſi monaſterio præfectum contendunt. Quæ ſi probari poſſent, Baluzium Sigeberto facile conciliaremus. At quid opus eſt verbis, quum de hoc Anſegiſo manifeſtum exſtet auctoris veteris teſtimonium, puta Adſonis *de miraculis S. VValdaberti*, ubi inter alia refert, Ludovicum Pium abbatem Fontanellenſem *Anſegiſum* præfeciſſe *Luxonienſi* monaſterio, hunc vero CAPITULA *regum Francorum, quæ diverſis fuerint acta conciliis, excepiſſe & uno volumine contineri feciſſe?* En Anſegiſum, auctorem collectionis non Lobienſium, ſed Luxonienſium & Fontanellenſium abbatem. Facilis vero fuit Luxonii & Lobii confuſio.

§. XL.

Nec non a Benedicto Levita & Lothario.

Poſtea anno DCCCXLV. novam collectionem Otgarii, Archiepiſcopi Moguntini, auſpiciis adornavit BENEDICTUS Levita Moguntinus, quam Anſegiſianæ collectionis veluti auctarium eſſe voluit. Conſtat illa tribus libris, in quibus nec delectu, nec ordine

dine usus est bonus ille Levita. His deinde nescio quo auctore accesserunt *Additionum Libri IV.* Utraque collectio in foris Francicis hæc Germaniæ, illa Galliæ, maximi usus fuit: Ansegisiana tamen etiam Ludovici Pii & Caroli Calvi auctoritate firmata. Vid. Steph. Baluz. *Proleg.* §. *XLVII. seq.* Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XV.* Ant. Pagi *Critic. Baron. ad ann.* 845. *num.* 17. *pag.* 598. *Tom. III.* Quin ipse LOTHARIUS Imp. novam collectionem in usum Italorum confecit. * Baron. *Annal. Eccles. ad ann. DCCCXLVII. n.* 12. quam edidit Melch. Goldastus *in Collect. Leg. & Consuet. Germ. p.* 102.

* Erravit tamen Baronius, dum collectionem hanc Italis ex decreto *Synodi Maldensis Cap. LXXVIII.* promulgatam existimat: quo anno DCCCXLV. cautum fuerit, *ut Capitula ecclesiastica a Carolo M. Imp. & Ludovico Aug. promulgata obnixe observari præciperentur.* Sed non meminit Baronius id concilium in regno Caroli Calvi habitum, ac proinde nec Lotharium obstrinxisse, nec ad Italos pertinuisse. Vid. Petr. de Marca *de Concord. sacerd. & imperii Lib. II. Cap.* 12. §. 5. Ant. Pagi *Critic. Baron. ad ann.* 847. *n.* 13. *p.* 604.

§. XLI.

Jam ex his facile patet, quænam fuerit juris Germanici facies a Carolo M. usque dum ejus stirps apud Germanos defecit, id est ad ann. DCCCXI. Primo enim adhuc singulæ gentes legibus suis propriis utebantur. Id quod vel inde patet, quod mul- **A Carolo M. ad finem stirpis ejus in Germania leges patriæ adhuc valuerunt.**

multo post ad Legem Bajuvariorum ipse provocat Henricus II. Rex : Adelbold. *Vit. S. Henrici Cap. X.* apud Leibnit. *Tom. I. p.* 423. quodque idem Imperator ejusque successor Conradus Salicus Saxonum leges confirmasse dicuntur. Ditm. Merseb. *V. p. 386. edit. Leibnit.* VVippo *in vita Conradi p.* 430. quin & Lex Alamannica pro norma fuit Conrado I. Regi Germ. in ferenda anno DCCCCXIV. sententia. Ekkehard. *de Cas. Mon. S. Galli Cap. I.* ut taceam, manumissionem, per jactum denarii secundum legem Salicam factam esse sub Zuenteboldo, Lotharingiæ Rege, cujus charta ea de re exstat apud Buchel. *ad Hedam de Episc. Ultraject. p.* 70.

§. XLII.

Nec non capitularia regū.

Deinde maximæ auctoritatis hoc temporis intervallo erant CAPITULARIA Caroli M. & Ludovici Pii, quod solide demonstravit Herm. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XVII. p. 94. sequ.* Ad ea enim provocant patres Concilii Moguntini anno DCCCLII. *Cap. XVI.* itemque Synodi Coloniensis sub Carolo Crasso habitæ *Cap. III.* Concilii Moguntini anno DCCCLXXXVIII. *Cap. XXI. & XXIII.* indicio satis luculento, toto illo tempore sancta adhuc Germanis fuisse illa Regum Francorum capitularia. *

* Patres enim Concilii Moguntini anno 852. urgent, *pauperes liberos non esse sæpius banniendos ad placita, nisi sicut in* DOMINI-

CO

CO CAPITULARI, *olim facto praecipiatur*. Non ergo solum citant CAPITULARIA, tamquam leges quasdam veteres, sed & eas non observari, & pauperes contra illas leges publicas opprimi, conqueruntur. Quo vero, quaeso, colore id fecissent, si eorum capitularium, tamquam legum obsoletarum nulla superfuisset auctoritas?

§. XLIII.

Praeterea nullum est dubium, quin novas subinde leges tulerint Ludovicus Germanicus, ejusque posteri: quamvis eae, quas edidit Goldastus *Tomo I. Constit. Imp. p.* 274. non ex chartis authenticis, sed ex Aventini annalibus, Legibusque Langobardicis, desumtae videantur. Omnium celeberrima tamen est constitutio de expeditione Romana, CAROLO Crasso vulgo tributa, a multis rejecta, criticisque stricturis confossa. Sed quum, qui plurimum illi constitutioni tribuunt, eam non a Carolo Crasso, sed Conrado Salico, profectam existiment, * non est sane, quod hic illi immoremur.

Et si quas alias novas leges tulerunt Caroli successores.

* Videnda, quae de ea disputarunt Marqu. Freherus, Rittershusius, Schurzfleischius, Ill. de Ludevvig, Gebaverus, nec non etiam olim Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XVII. p.* 89. Retulit mihi nuper amicissimus, & discipulorum meorum optimus, Joann. Guil. Hofmannus, in manus suas incidisse ipsam chartam authenticam, quam olim cum Ritthershusio communicavit Marchus Velserus, & se illius ope plura, quae editores praeterviderint, quaeque ad constitutionis istius ve-

veram ætatem atque originem pertineant, observasse, adfirmavit, quæ se una cum aliis observationibus suis editurum promittebat. Sed eheu vitæ brevitas vetuit ingenii pæne stupendi virum spes inchoare longas. Evanuit illa spes; Hofmanno meo sub finem superioris anni properantibus fatis extincto.

§. XLIV.

An & juris Romani aliquis usus fuerit.

Quæri posset, an non & juri Romano in Germania tum locus fuerit? Responsum cape. Quum Franci iis tantum juris Romani usum concederent, qui illi jam antea adsueverant: (§. XVIII.) toto hoc tempore in Gallia non exolevisse juris Rom. usum, satis adparet ex Hincmar. *Opusc. XVI*, 5. *Tom. II. p.* 225. *Opusc. LV. T. II. p.* 440. 509. 587. 739. ut jam non dicamus de conciliis Gallicanis & Ivonis Carnutensis Decreto, in quibus ad leges Romanas, etiam Justinianeas, & e *Pandectis* depromtas, sæpissime provocatur. Add. Strauch. *Amœn. Jur. Can. ecl. II. Cap. VII. p.* 33. Id vero de Germanis dici non potest, quippe quos numquam Romani in provinciæ formam ita redegerant, ut stabile ibi esset eorum imperium. Hinc consequens est, ut juris Romani usum nec desiderarint umquam, nec habuerint. Interim quum Capitularia apud eos maximæ fuisse auctoritatis, fassi simus (§. XLII.) in iis vero paucula ex jure Romano depromta sint: * eatenus dici potest, aliqua ex eo jure profecta tum quoque in Germania locum habuisse.

* In

* In ipsis Ludovici Pii *Capitularibus addit. IV.* §. 102. jus Romanum vocatur *omnium humanarum mater legum*, adeoque non mirum est, quædam ex illo in usus suos convertisse Francorum Reges. Pauca tamen illa esse, & vix alicujus momenti, ipsorum Capitularium lectio unumquemque convincet, ut paullo latius scripsisse videatur V. C. Burc. Gotth. Struvius *Hist. Jur. VI, 11. p. 435. Fontes horum capitularium ipsas fuisse leges Romanas, ex eo potissimum patet, quod lex Romana omnium humanarum legum mater dicatur.* Neque enim id elogium nos convincit, omnia vel pleraque ex jure Romano deprompsisse Francorum Reges.

§. XLV.

Eadem omnia ab exstincta apud Germanos stirpe Carolingica, usque ad Saxonicæ familiæ interitum, obtinuisse videntur. Nam tunc quoque singulos Germaniæ populos veteres suas leges, quas Reges Francici scriptas promulgarant, sequutos esse, ex iis, quæ supra (§. XLI.) oservavimus, & observabimus paullo post, colligitur: * idque innuere videtur VVittich. *Annal. II. p. 21. sequ.* dum *leges divinas & humanas auctorali vigore* Ottonis M. *polluisse, & conjuratos secundum leges meritas luisse pœnas* scribit. Vid. Hert. *de Consult. legib. & judic. in spec. Rom. Germ. Imp. rebusp.* §. XII. *p.* 419. Accedit, quod ad LEGEM SAXONICAM in chartis suis se referunt anno DCCCCLII. Otto M. apud Stangefol. *Annal. VVestph. II. p.* 185. mul-

Sub Saxonico Imp. legibus patriis adhuc vixerunt gentes Germanicæ.

toque post anno DCCCCXCVII. Otto III. apud eumdem *p.* 203.

* Idem & inde patet, quod Legem Salicam Langobardicamque suis additionibus auxerunt Otto I. & Henricus II. Imperatores, quas edidit ex vetusto codice Ge. Eccardus *ad Leg. Salic. p.* 198. *sequ.* Quin in his ipsis additionibus Otto I. Imp. anno DCCCCLII. se refert ad *capitularium praecedentium regum instituta*, in comitiis Francofurtanis *coram posita*. Vid. Eccard. *ibid. p.* 198.

§. XLVI.

Lex Sax. tamen aucta ab Haraldo Rege Daniae.

Quod tamen ad LEGEM SAXONICAM & FRISICAM, * attinet, eam Ottonis II. temporibus non parum vel immutaverat, vel auxerat HARALDUS, Rex Daniae, qui tum transalpinas proximasque regiones invaserat, & tum his, tum Fresonum genti, leges & jura constituere coeperat. Referunt hoc Adam. Brem. *Hist. II*, 19. Helmold. *Chron. Slav. I*, 15. qui addunt, gentes istas leges Haraldinas *pro tanti auctoritate viri adhuc hodie servare contendere*. Sed harum additionum hodie nihil exstat.

* Sane & Frisonibus leges datas esse ab Haraldo, refert Alb. Stadens. *ad ann.* 984. Sed id intelligendum videtur de Frisiis vel Fresonibus transalpinis, qui & hodie Chersonensi Cimbricae littora adcolunt. Ad reliquos enim Frisios ejus pertigisse imperium, nemo veterum observavit. Immo ne Pontanus quidem in *Hist. Dan. Lib. V. p.* 196. ubi locum Alberti Stadensis adducit,

ducit, quidquam de ejus imperio in Frisios dixit.

§. XLVII.

Quid? quod ne CAPITULARIUM quidem usus circa hæc tempora exolevisse in Germania videatur. Auctorem enim habemus Continuatorem Reginon. *ad ann. DCCCCLII. constitutum esse in Francofurth a Rege gloriosissimo, Ottone, anno illius XV. consentientibus Episcopis, comitibus, aliisque fidelibus compluribus, canonum sanctorumque patrum auctoritate, nec non CAPITULARIUM praecedentium institutis coram positis.* * His ipsis tamen temporibus paullatim ab usu recessisse illa regum Francorum capitularia, suspicatur Baluz. *in proleg.* §. 1. Capitularium etiam usus aliquis.

* Eadem verba in ipsis illis additionibus legis Salicæ, a Ge. Eccardo *p.* 198. editis reperiuntur, ut adeo illas tum in mano illius Continuatoris fuisse verosimile sit. Quod insigne est γνησιότητος harum additionum argumentum.

§. XLVIII.

Accesserunt & hoc temporis intervallo variæ leges novæ, a Regibus & Imperatoribus, vel missis in suffragia ordinibus, vel commissis campionibus, quos vocabant, latæ. Ita sane in comitiis Stelensibus Otto M. interpretatione authentica decidit quæstionem juris Germanici, *num nepotes cum filiis ad hereditatem simul admittendi sint, nec ne?* * Rem enim Otto M. inter gladiatores discerni Leges novæ sub Ottonibus latæ.

jussit, vicitque pars, quæ filios filiorum computabat inter filios, & hinc lege perpetua firmatum, ut æqualiter cum patruis vel avunculis hereditatem dividerent. VVittich. Saxo *Annal. II. p.* 644 Sigeb. Gemblac. ad ann. DCCCCXLII. Plures alias Ottonum leges collegit Goldast. *Constit. Imp. Tomo uno p.* 215. *seq. p.* 225. *seq. Tom. III. p.* 303. *sequ. & p.* 309. *sequ.*

* Quum de jure repræsentationis nepotibus concedendo tum ambigerent Romani: eo minus mirandum, Saxones illud numquam concedere voluisse fratrum sororumve liberis, quin sibi jus patrium reservasse, quum in comitiis aliud lege publica statueretur. Qua de re alibi. Jam id observo, in Geldria id jus repræsentationis anno demum DLX. invectum esse, Pontan. *Hist. Geldr. Lib. XIV. p.* 882.

§. XLIX.

An & juris Romani usus? Juris Romani hoc sæculo in Germania nec vola nec vestigium adparet: quamvis eo subinde uterentur Reges & Imperatores, si quando Italis, & maxime Langobardis, leges præscriberent. Exstat sane in *Leg. Langob. II.* 47. 11. Henrici Imper. constitutio, de jurejurando calumniæ clericis remittendo, in qua constitutio D. Marci, (vel Marciani potius, *l.* 25. *C. de episc.*) Justiniani sanctio, & legis periti, ab Imperatore in consilium adhibiti, memorantur.

§. L.

At certius est, his temporibus paullatim juris Canonici auctoritatem permagnam esse cœpisse in Germania. Quemadmodum enim paullo ante hæc tempora circa annum DCCCC-VI. Regino Prumiensis in Regno Lotharingico jussu Ratbodi Archiep. Treverensis, *de disciplina ecclesiastica libros II.* ex Canonibus antiquis decretisque pontificum compilaverat, quos post Joach. Hildebrandum Helmstadiensem iterum edidit Steph. Baluzius 1671. ita paullo post sub initium sæculi XI. scripto *magno canonum volumine*, ex iisdem fontibus, jus ecclesiasticum derivavit BURCHARDUS, VVormatiensis episcopus. Sigeb. Gembl. *de Script. eccles. Cap. CXLI. & seq.* & in *Chron. ad ann. MVIII.* Chron. VVormat. *Cap. XIII.* apud Illustr. de Ludevvig. Reliqu. MSSC. *Tom. II. p. 55.* Prodiit hoc opus *Col. anno MDXLVIII. & Paris. MDL. fol.* tantamque sensim auctoritatem obtinuit, ut non modo Sigeb. Gemblac. *d. Cap. CXLI. ex eo adhuc* suo tempore *omnium conciliorum decreta auctorizari*, scribat, sed & apud vulgus Canonistarum multo post mos invaluerit, ut regulas juris, omni exceptione majores, & usu fori probatas, BROCARDICA, quasi *Burchardica* adpellarent. *

Origo juris Canonici in Germania.

* Talia *Brocardica* primus scripsit DAMASUS, vetus juris canonici Doctor, quæ deinde recognita, & ex MSCIS exemplaribus edita sunt *Colon.* 1564. Ex præfatione

X 3 hæc

hæc decerpsit Strauch. *Amænit. jur. Can. ecl. VI. Cap. VI. p.* 112. BURCHARDICA *inscribuntur, a Burchardo Episcopo VVormatiensi, qui primus ea tempestate cœpit jus pontificium ad generales quasdam theses revocare. Ex Gallis atque Italis plerique, originationem verbi ignorantes, corrupte Brocardum & Brocardicum adpellant.* Nescio ergo, quid sibi velit Alciat. *ad l. 99. D. de Verb. oblig.* scribens, BROCARDICA dici *materiam, quæ sit contrariarum opinionum rationibus involuta.*

§. LI.

Sub Imperatoribus Franconicis leges patriæ in usu.

Superest, ut qualis ab Henrici II. Regis ac Imper. obitu ad Lotharium Saxonem usque juris Romani fuerit facies paucis ostendamus. Leges patrias SAXONUM, ALAMANNORUM, BAJUVARIORUM, etiam sub his constanter viguisse, dubio videtur carere. Leges enim SAXONUM firmasse Conradum Salicum, supra ex VVippone ostendimus. (§. XLI.) Ad legem etiam SALICAM in regno Burgundico anno MIX. vivere se profitetur Otho Comes, Arduini, Regis Italiæ filius, apud Guichenon. *Biblioth. Sebus. Cent. II. n. III. p.* 188. Ut jam non dicam Guilielmum Marchionem in alia charta anno MCLVI. profiteri: sed vivere lege Salica, quemadmodum ejus conjux, Julita, Leopoldi Austriaci filia, se *lege Alamannorum* vivere ait. Ibid. *Cent. I. num. 99. pag.* 170. Quæ charta, quamvis ad Burgundiam pertineat, satis tamen evincit, illo tempore Austriam *legem Alamannicam* coluisse, &

Ju-

Julitam more istorum temporum, nuptam quoque retinuisse.*

* Aliquando tamen feminæ nuptæ se legibus, quibus mariti vivebant, ultro subjicere non dubitabant. Mathildis Dux, initio vivebat lege Langobardica, at in gratiam mariti, Gottfridi Lotharingici transierat ad legem Salicam. Franc. Mar. Florentin. *Memor. Mathild. Lib. III. p.* 105. ubi in diplomate Lucensi Episcopo dato ita loquitur: *Quia ego, qui supra* MATILDA, *marchionissa, professa sum ex natione mea LEGEM vivere videor LANGOBARDORUM: sed nunc modo pro parte suprascripti Gottifridi, qui fuit viro meo, LEGEM vivere videor SALICAM.*

§. LIII.

Quemadmodum vero hoc temporis intervallo nulla amplius fit mentio Capitularium Regum Francorum: ita tanto frequentius novas leges tulerunt Imperatores & Reges. De Conrado sane II. Martinus Polonus *in Chronico Cap. XCIV. Hic*, inquit, *multas leges condidit.* Et exstant quædam ejus constitutiones non modo in *Leg. Langob. III*, 8. 4. sed & *II. F. 9.* §. *ult. & II. F.* 34. & 40. (quamvis eæ ad Italiæ regnum potius, quam ad Germaniam, pertinere videantur) & apud Goldast. *Const. Imp. Tom. III. p.* 312. Eidem celeberrimam constitutionem de expeditione Romana vindicant Schilterus, *ad Jus Feud. Alam. VIII*, 11. Schurzfleischius *Diss. de Conrado Imper. Aug. ejusque dipl. quod de exped.* Multæ etiam leges novæ conditæ a Conrado Salico.

Rom. inscribitur. *VVittemb.* MDCCII. & novissime V. C. Ge. Christ. Gebaverus *in Append. ad Schilt. Inst. Jur. Feud. Lips.* 1728. 8. Attamen ne sic quidem suspicione omni carere videtur constitutio illa, quæ tot aliorum virorum doctorum censuras, ex quo lucem vidit, experta est. * Editiones ejus recenset laudatus Gebaver. *in Præfat. p. 196. seq.*

* Quum enim omnes, qui illam adhuc vindicare Conrado II. conati sunt, fateantur, eam solius Velserianæ membranæ fide niti, in hac autem initium & finem a mala manu esse: ecquis fide sua nos jubebit credere, reliqua omnia integra, ac sincera esse? Qui nobis titulo & subscriptione illusit, an eum in reliquis bona fide agere voluisse credibile est?

§. LIII.

Ejusque successoribus.

Sic & Henrici III. constitutionem de veneficiis protulit Goldastus *Const. Imper. Tom. III. p.* 312. qui *ibidem & Tomo unico p.* 252. etiam Henrici IV. & V. quasdam edidit. Sed quum non ubique satis ἀκριβῶς genuina a falsis distinxerit vir ceteroquin diligentissimus: * de his similibusque jurisprudentiæ publicæ privatæque monimentis, quæ ex Goldasti scriniis prodierunt, paullo amplius videtur deliberandum.

* Dissimulare id non potuit ejus encomiastes Jo. Christ. Senckenberg. *in vita Goldasti, ejus scriptoribus rerum Alam. præmissa* §. XL. ubi: *Justo confidentior*, inquit, *noster*

noster erat, si quid verosimile habebat, sua aliis pro veritatibus, immo pro antiquorum sententiis obtrudens. Scatent id genus rebus scripta ejus, nec solus ei, Gretserus *id objecit.* ——— *Sane nonnullos id ei exprobrantes apud* Jo. Alb. Fabric. *Biblioth. p. 252. videas: id ipsum legas in τῷ παίυ* Conringii *de Orig. Jur. Germ. Cap. XVIII. p. 99. & sæpius: nec non in* VVendelini *legibus Salicis inter Opuscula Chiffletiana p. 61. & alibi.* Hactenus Senckenbergius.

§. LIV.

Juris Romani ne hoc quidem tempore ullam inter Germanos mentionem fieri animadvertimus, quamvis ejus vestigia nobis videamur anxie quæsivisse. Video quidem, in ferali illo certamine, quod inter Gregorium P. P. VII. & Henricum IV. intercessit, aliquando ad jus Romanum esse provocatum, sed ab Italo, Venerico nimirum Vercellensi, in libro *de unitate Eccles. conserv. p. 16. edit. Schardii*: at in Germanorum scriptis, inter quæ Leodiensium *Epistolam apologeticam*, VValrami Numburgensis Episcopi *librum de investitura*, aliaque eorum temporum opuscula a Goldasto in Apol. pro Henrico IV. edita evolvi, tale quid reperire me nondum potuisse, fateor.

An & juris Romani aliquis usus?

CAPUT III.

De statu Juris Germanici a Lothario Imp. ad tempora, quibus in Germania academiae instituta.

§. LV.

A. Lothaii III. Imp. temporibus, magna juris in Germania commutatio facta est.

Quamvis fabulam, quae circumfertur de jure Romano, jussu Lotharii III. Imp. in foris & academiis recepto, * adeo profligarit Herm. Conringius *de Origin. jur. German. Cap. XXI. sequ.* ut verbum addere pigeat: verissimum tamen est, ex eo tempore aliam paullatim factam esse juris Germanici faciem, & jus Romanum, quod in universa paene Europa adeo invaluerat, ut miraretur orbis, se tam cito factum esse Romanum, etiam in Germania lacertos movere coepisse.

* Semper enim & ante Lotharium usum aliquem juris Romani superfuisse in Italia, pluribus potest testimoniis demonstrari. Nos unico rem conficiemus. Imperio Lotharius potitus est anno MCXXV. mense Septembre ejus anni coronatus a Fridrico Archiep. Coloniensi. Alberic. *in Chron. ad ann.* 1125. res vero Italicas demum ab anno MCXXXII. constituere coepit, Chron. Bigaug. *ad ann.* 1133. Codex porro Pandectarum Amalphi repertus fertur anno MCXXXVII. Jam vero anno MXCVIII. Umbertus comes Sabaudiae apud Ughell. *Ital. Sacr. Tom. IV. p.* 1458. *vivere se* profitetur LEGE ROMANA.

§. LVI.

§. LVI.

Quum enim ab eo tempore, ut supra ostendimus, juris Justinianei studium Bononiæ quam maxime ferveret, * & ex universo cultiore orbe juvenes, tamquam ad mercatum sapientiæ civilis, eo confluerent: reduces in suam quique patriam, & summis in toga dignitatibus aucti, tantum juri Romano auctoritatis conciliarunt, ut illo passin tamquam subsidiario uterentur, ipsaque instrumenta sua ad ejus juris regulas anxia diligentia componerent.

Ab eo tempore in universam fere Europam cultiore jus Rom. penetravit.

* Observavit hoc Conradus Abb. Urspergens. *in Chron. p. 291. Eisdem*, inquiens, *temporibus dominus VVernerius libros legum, qui dudum neglecti fuerant, nec quisquam in iis studuerat, ad petitionem Mathildæ comitissæ renovavit*. Si ergo non privata, sed publica auctoritate jus professus est Irnerius, id saltim non jussu Lotharii, sed Mathildæ auspiciis factum est. A'qui Mathilda jam anno MCXV. decesserat, decem annos ante, quam ad imperium adspirasset Lotharius. Ergo prius floruit Bononiæ jurisprudentiæ Rom. studium, quam Lotharius imperavit.

§. LVII.

Sane Seldenus *in Diss. ad Flet. Cap. VII.* §. 11. *sequ.* præclare ostendit, eodem tempore, quo Bononiæ reflorescere cœperint studia juris, non modo *Codicem Theodosianum*, sed mutilum, una cum *Novellis* Theodosii, Caji *Institutionibus* & Paulli *Sententiis* in Anglia

Veluti in Angliam.

ędidisse Guilielmum Malmesburiensem: sed & non multo post regnante Stephano, Theobaldum, primatem, *Justinianeum corpus* eo transvehendum curasse. Joann. Sarisb. *in Policrat. VIII*, 22. Id deinde publice ibi cum applausu exposuit Rogerius Vacarius, gente Langobardus, coævus Irnerio, Martino, Bulgaro JCtis, & postea Abbas Beccensis, sed edicto demum regio Stephani, teste eodem Jo. Sarisb. & Rog. Baconio, prohibitus. Nihilominus tamen *Deo favente*, ut Sarisberiensis verbis utamur, *eo magis virtus legis invaluit, quo eam amplius nitebatur impietas infirmare.**

* A Stephani regis temporibus, qui anno MCLIV. decessit, diutissime juris Romani usum in Anglia viguisse, & sub Eduardi demum III. Regis initia, id est, circa annum MCCCXXVII. evanuisse, toto Capite VIII. Dissertationis ad Fletam solide demonstrat Seldenus; *p.* 1093. *Vol. II. Op.* ut dici possit, prius, quam plerasque alias gentes Europæas, & recepisse jus Romanum Anglos, & eidem nuncium misisse.

§. LVIII.

In Galliam. Paullo post & in Galliam penetravit Romana jurisprudentia. PLACENTINUM enim in Monte Pessulano jus docuisse, testis est Panrirol. *de Clar. Leg. Interpr. II*, 20. Et hinc jam a sæculo duodecimo haut pauca, in Aquitania saltim & Narbonensi provincia, exstant juris Romani vestigia,

quæ

quæ accurate suo more consectatus est vir doctissimus, M. Ant. Dominicus *de prærog. allod.* XX, 1. Circa ea sane tempora Petrus, Comes Melgoriensis, in charta profitetur: *Si quis autem heredum aut successorum meorum contra hanc donationis & confirmationis auctoritatem insurgere præsumtuose, & obviare, quod absit, attentaverit, non valeat vindicare, quod injuste repetit, & persolvat mulctam, quam SANCTA LEX ROMANA per Theodosium, Arcadium & Honorium promulgata decrevit*. Ubi donatorem in animo habuisse, *l.* 34. *Cod. Theod. de Episcop. & Cler.* res ipsa docet. Et apud Guil. Briton. *Philippid. II. v.* 45. *sequ.* anno MCLXXXIV. ita inter se, allegatis juris Romani rationibus, contendunt Philippus Rex Franciæ & Flandriæ Comes, * ut ad *v.* 55. notet Barthius *p.* 91. *Vides juris civilis non ignaros, quod tum per scholas jam regnabat*.

* Sunt sane memorabilia hæc utriusque argumenta, quæ, quia Guillelmus ille non est in omnium manibus, paucis excerpere juvabit. Comes primo urget, patrem sibi castra donasse, quæ jam Rex repetat, atque inde colligit, se in iis jus in re consequutum. Hinc *v.* 40.

His veris titulis mihi jus adquiritur in re,
Quam repetis.

Deinde addit, se possessorem ne edere quidem titulum teneri, tamdiu rem habiturum, quamdiu Rex illam suam esse, nondum probaverit. §. 4. *Inst. de interd.* Eo pertinent *v.* 45. *seq.*

Esto,

statuerit, uti debet eodem. Adeo jam eo tempore aulæ curiæque personabant hujusmodi juris civilis Romani regulis.

§. LIX.

Ex Gallia facile id jus in Burgundiam, juris Germanici regnum, penetravit. Id quod maxime patet ex Guichenonii *Bibliotheca Sebusiana*, in qua jam hoc sæculo occurrunt diplomata, juris civilis Justiniani gemmulis distincta. Quale est illud *Cent. I. num.* 81. Fridrici I. Imp. anno MCLVII. conscriptum, in quo mentio fit *meri & mixti imperii, conditorum testamentorum, heredum institutorum, dotis constitutæ, legati facti*, & similium, quæ ex jure Romano esse, nemo non videt. Quin & Hispanis eodem tempore innotuisse videntur leges Romanæ,* quippe sæculo insequente XIII. iis tam familiares, ut Alphonsus X. Castiliæ Rex, conficiens legum Corpus, quod PARTITAS Hispani vocant, permulta ex jure Romano desumserit. Arth. Duck. *de usu & auctor. jur. Rom. II*, 7. In Burgundiam & Hispaniam.

* Immo multo prius ipso sæculo XI. si fides Hispanis scriptoribus. Nam de Sanctio IV. Arragonensium Rege, qui Ramiro I. anno MLXVII. successit, scribit Mariana *de reb. Hisp. Lib. IX. Cap. 7. Sanctium Romani successorem memorant Gothicas leges abrogasse, Barcinonis exemplo scilicet: sanxisse* CÆSAREAS, *& secundum eas populis jura dari*. Add. Herm. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. III.*

§. LX.

§. LX.

Cur & Germanis adriserit?

Non mirum ergo, si sensim etiam in Germaniam nostram viam sibi munivit jus Romanum, tanto ubique plausu receptum. Nam & in ea legum Doctores & juris periti ad summas in ecclesia, aulis & foris dignitates adspirabant, & Imperatores ac Reges ipsi, favebant jureconsultis, in quibus ubi haut parum præsidii positum existimabant, omniaque inimicorum consilia non felicius turbari posse videbantur, quam si jura Romana civilia in foris ac gymnasiis dominarentur. *

* Quanti tum fieri cœperint jurisperiti, vel inde patet, quod in Henrici VI. Imp. laudibus poneretur, *quod fuerit dotibus insignitus scientiæ liberalis, & floribus eloquentiæ redimitus, & eruditus Apostolicis institutis & legibus Imperatoriæ majestatis*. Alberic. Monac. *in Chron. ad ann. MCLXXXV.* quodque Bertholdo anno MCLXXIX. ad Archiepiscopatum Bremensem evecto, præcipue profuerit *decretorum legumque peritia*: Anon. *Hist. Episc. Brem. p.* 94. Fridricum porro Imp. sibi quam maxime conciliare studuisse JCtos, satis patet ex illius Imp. oratione apud Radevic. *in vita Fridrici I, II,* 3. & ex iis, quæ de dominio mundi cum Bulgaro & Martino colloquutus est apud Ottonem & Acerbum Moren. *de Reb. Laudens. ad ann. MCLVIII.* apud Leibnit. *Script. Rer. Brunsvic. T. I. p.* 818. ubi etiam in jura regalia Imperatorem per magistros Bononienses & judices universarum Lombardiæ civitatum inquisivisse, legimus.

§. LXI.

§. LXI.

Glifcente enim juris Romani ufu, DECRETUM, feu CONCORDIAM DISCORDANTIUM CANONUM, circa annum MCLII. ex Dionyfio Exiguo, Ifidoro, Ivone, Burchardo, aliifque canonum collectoribus, compilavit GRATIANUS, patria Clufinus, non Romanæ ecclefiæ Cardinalis, quod vifum Alberico Monacho *in Chron. ad ann. MCXLIV.* fed monachus Benedictinus Claftenfis, qui, ut eo commodius hunc laborem exantlaret, Bononiam in monafterium S. Felicis fecefferat. * Chiflet. *Diff. apolog. Cap. V*, 4. Pancirol. *de Clar. Leg. interpr. III*, 2. Ger. Maftricht *Hift. Jur. Eccleſ. n.* 318. *fequ.* Huic Canonum corpori acceffere variæ additiones, quæ PALEÆ canoniftis vocantur, quas diverfis temporibus primum exemplarium adfcriptas marginibus, poftea in ipfum textum migraffe, codicum MSC. fide probarunt Pithœi fratres *in Præfatione editioni ſuæ præmiffa.* Decreti origo.

* Ibi & mortuus dicitur. Exftat fane ibi ad facellum S. Sebaftiani monimentum, cum ab aliis, tum a Val. Forftero *in Hift. jur. civ. Lib. III. Cap.* 7. editum, recentius illud quidem, & a Jo. Franc. Aldobrando anno MCDXCVIII. pofitum, fed ideo non contemnendum, quod ex vetere carie ruderibufque obruto defcriptum fit. In eo dicitur *Clufinus, Cæfarei juris & Pontificii enucleator prope divinus, monachus in martyrum Felicis & Naboris æde, ubi abfolutiffi-*

mum

mum opus decretorum anno gratiæ MCLI. compilarit.

§. LXII.

Illud & Germanis & aliis gentibus commendatum.

Quamvis vero privatum hoc monachi opus non eo judicio ac cura confectum sit, ut nomen *concordiæ discordantium canonum* sine rubore sustineat, Ziegl. *Diss. Prælim. ad Lancell.* §. XXXVIII. Nec a Pontifice aliquo umquam juris robur acceperit: nihil tamen reliqui fecerunt Reges & Principes, quam * juris Justinianei studia evehere, potius quam alii juri se submittere. Selden. *in Diss. ad Fletam. VI, 5. p.* 1078.

* Probavit hoc laudatus Seldenus insigni loco Orderici Vitalis *Hist. Eccles. Lib. XIII. p.* 919. qui verba faciens de concilio generali ab Innocentio II. Papa anno MCXXXIX. Romæ habito, illisque qui illuc confluxerant: *Multa eis*, inquit, *Papa de priscis codicibus propalavit, insignemque SACRORUM DECRETORUM TEXTUM congessit. Sed nimis abundans per universum orbem nequitia terrigenarum, corda contra ecclesiastica scita obduravit. Unde remeantibus ad sua Magistris Apostolica decreta passim per regna divulgata sunt. Sed nihil, ut manifesto patet, oppressis & opem desiderantibus profuerunt, quoniam a PRINCIPIBUS & OPTIMATIBUS REGNORUM cum subjectis plebibus parvi pensa sunt.* Quum vero eo tempore in lucem nondum prodiisset decretum Gratiani: intelligenda est alia Decretorum collectio, ipsius Innocentii Papæ II. jussu confecta, nisi cum Bellarmino suspicari malis, Gratianum jam ab anno MCXXVII.

MCXXVII. in adornando eo opere desudasse. Potuit ergo Innocentius hoc ipsum opus, licet nondum suis numeris absolutum concilii patribus commendasse.

§. LXIII.

Inde factum, ut jam sæculo XII. multoque magis insequente in Germania passim provocetur ad jus civile Justinianeum, quamvis, quum in Episcoporum curiis & Decreto aliquis locus esset, simul jus canonicum non exigui usus haberetur. Collegerunt ex variis diplomatibus & scriptoribus rerum Germanicarum ejusmodi formulas, Hertius *de Consult. Leg. & Judic.* §. XIV. Ill. Boehmerus *in Jur. Eccles. Protest.* I, 2. 48. Struv. *Hist. Jur.* VI, 39. *pag.* 529. *sequ.* ex quibus patet, Germanos a sæc. XII. actus suos civiles ad utriusque juris normam componere cœpisse. Quum vero & nobis, quantum per negotia licuit, inquirentibus talia quædam in manus inciderint: ea cum reliquis secundum temporis seriem disponere non pigebit, ita tamen, ut & Burgundici regni, quod tum Germanico unitum erat, simul habeamus rationem. Hinc juri Romano pretium statutum.

§. LXIV.

Ex sæculo XII. non nisi pauca adferre licet, sed insignia. Anno enim MCL. apud Guichenon. *Bibl. Sebus. Cent.* II, 54. contrahentes renunciant *exceptioni non numeratæ pecuniæ, & non habitæ, & omni LEGUM & CANONUM auxilio, super hoc competenti, vel* Probatur id de sæculo XII.

com-

competenti, *vel competituro*. Paullo post, anno MCLVII. in diplomate Fridrici I. Imp. mentionem fieri *meri & mixti imperii*, *conditi testamenti*, *heredis instituti*, *facti legati*, jam supra (§. LIX.) ex ejusdem Guichenonii *Bibliotheca Sebusiana Cent. I*, 81. ostendimus. Anno MCLXXIX. in dissidio Volcmari & Rudolphi, divisis suffragiis ad Archiepiscopatum Treverensem evectorum, Volcmarus *sequebatur curiam Romanam*, *pro eoque esse videbatur justitia CANONUM quum LEGISTÆ pro parte Rudolphi legum jura stare*, contenderent. Arnold. Lubec. *Chron. Slav. III*, 10. Anno MCLXXIX. Bertholdum Archiep. Bremensem; ac demum anno MCLXXXV. Henricum VI. Imp. a decretorum legumque peritia commendatos esse, jam supra monuimus. * (§. LX.*)

* Addi potest testamentum vel instrumentum Comitis Homburgensis Mathildis, scriptum anno MCLXXV. in quo monasterio Salivallensi *palam*, *publice & expresse*, *pure & libere & simpliciter donatione pura*, *mera*, *valida & irrevocabili*, *quæ dicitur INTER VIVOS pagum nomine Bourmont*. Addit sub finem, se adhibuisse *Notarium publicum & testes ad præmissa vocatos specialiter atque rogatos*. Calmet *Probar. Hist. Eccles. Lotharing. Tom. II. p.* 409. Quæ omnia juris Romani cautiones sapere, nemo negaverit.

§. LXV.

Itemque de sæcu-

Insequens vero sæculum XIII. hujusmodi

di testimoniorum insignem dat proventum. Anno enim MCCIX. Capitulum Lugdunense ab ecclesia Cluniacensi sibi stipulatur servitutem non altius tollendi, Guichen. *Bibl. Sebus. Cent. II. num.* 15. Anno MCCXXIV. apud Schatenium *Annal. Paderborn. Lib. XIII.* occurrit sententia, quæ plane hodiernum litigandi modum redolet. * Anno MCCXXXV. apud Guichen. *Cent. II. num.* 96. reperimus contractum venditionis, in quo præter alia de pretio in rem verso reperimus formulam: *Renunciantes certa scientia exceptioni minoris pretii, non numeratæ pecuniæ, & non habitæ, & privilegio fori, & exceptioni doli, & errori in factum, & omni auxilio* LEGUM *&* CANONUM, *& omni juri scripto & non scripto*. Qualis renunciatio, *exceptionum doli, in factum, restitutionis in integrum*, etiam anno MCCXLVI. occurrit *Cent. II*, 98. quemadmodum anno MCCXLIV. apud eumdem *Cent. I. num.* 98. permutatio quædam fit *de consilio* JURISPERITORUM, *& amicorum*. Et apud Leibnit. *Cod. Jur. Gent. P. I. pag.* 16. habetur eodem anno conditum testamentum Joannæ, Comitis Flandriæ & Hannoniæ, in quo *clausula codicillaris, constitutio testamentariorum, testium subscriptio & subsignatio*. II XIII. initio.

* Sic & anno MCCXXXI. Henricus, Comes Barrensis in pactis dotalibus cum Margaretha Luceburgica initis, quædam *decernenda* esse monet *per duos* DOCTORES, nec adsensum utriusque pactis ad hoc electos.

Cal-

Calmet *Probat. Hist. Eccles. Lothar. Tom. II. p.* 446.

§. LXVI.

Ejusque fine. Talia vero & adultum jam sæculum XIII. ad finem ejusdem complura reliquit. In charta enim anni MCCLII. Rudolphus Landgravius Alsatiæ, apud Guillemann. *Habsb. VI,* 4. *renunciat omni juris subsidio* CANONICI *&* CIVILIS, *consuetudinibus*, *constitutionibus editis & edendis*, & anno MCCLIX. *donationis propter nuptias*, suæque *ad evictionem obligationis* meminit in charta apud eumdem *VI,* 2. Anno MCCLXVI. Simon, Episcopus Paderb. apud Schaten. *Lib. XI. p.* 112. provocat ad *constitutiones* LEGALES *&* CANONICAS, * & anno insequente Rudolphus, Comes Tubingensis *renunciat omni juri* CANONICO *seu* CIVILI, *in Monim. VVurtemb. de monast. Blauheuren. n. III.* Similes renunciationes insertas reperimus anno MCCLXXVI. diplomati Ducum Slavorum & Episcopi Camin. apud Rangon. *in Pomeran. Dipl. p.* 265. anno MCCLXXVIII. chartæ Hermanni Comitis de Sulze, in *Monim. VVurtemb. P. I. p.* 255. anno MCCLXXX. litteris Rudolphi Regis Rom. apud Gevvold. *in Antith. ad Marq. Freher. lit. B.* anno MCCLXXXI. ejusdem diplomati apud Toelner. *in Cod. Dipl. Pal. num.* 112. *p.* 78. anno MCCLXXXIII. tabulis Capituli Ratisponensis apud Hund. *Metrop. Salib. Tom. I. p.* 178. anno MCCXC. & MCCXCII. chartis, productis *in Deduct. Stolb. n. VII.* an-

no

no MCCXCVI. fœderi inter Eduardum Regem Angliæ & Guidonem, Flandriæ Comitem, inito, apud Leibnit. *Cod. Jur. Gent. T. I. pag. 39.* ** & denique anno MCCXCVIII. chartæ apud Ill. Cancell. de Ludevvig *Reliquiar. Tom. V. p. 445.*

* Eodem anno Robertus Epiſcopus Verdunenſis apud Foppens *in Supplem. Mir. p. 863.* renunciat *privilegio clericatus & fori, conſuetudini & ſtatuto, beneficio reſtitutionis in integrum, & omnibus exceptionibus generalibus & ſpecialibus.*

** Anno MCCXCVII. Fridricus Lotharingiæ Dux condidit teſtamentum, plane ex juris Romani formula, adeo ut ne ſeptem quidem teſtium rogationem & ſigilla omiſerit. Exſtat illud apud Calmet *Probat. Hiſt. Eccleſ. Lotharing. Tomo II. p. 546.*

§. LXVII.

Et hæc quidem teſtimonia, quorum multo plura, ſi otium eſſet, accumulare facile potuiſſemus, ſatis ſuperque indicant, jam ab ipſis Lotharii temporibus utrumque jus canonicum & civile etiam in Germaniam paullatim penetraſſe, adeoque non parum falli, qui ſæculo demum XV. illud in academias primum, ac poſtea in forum, irrupiſſe exiſtimant cum doctiſſimo Conringio *de Orig. Jur. Germ. Cap. XXXII.* Nec tenuia tum ejus rei initia fuerunt, ut ſibi perſuadet vir doctiſſimus: ſed certis argumentis conſtat, jam illis temporibus in ipſo foro rationem utriuſque juris eſſe habitam. *

Jam ergo his ſæculis jus Rom. una cum canonico invaluit.

* Ill.

* Ill. enim Cancell. a Ludewig in Programm. *von Verdesserung des Teutschen Lehn-Rechts p.* 14. chartam edidit, ex qua adparet, Comitem Schwartzburgicum, judicem Austregalem inter Electorem Brandeburgicum & Archiepiscopum Magdeb. electum, auditis partibus, cognitaque caussa, noluisse tamen sententiam ferre, nisi *advocatis prius Romani juris peritis*.

§. LXVIII.

Multoque magis sæculo XIV.

Unde non mirandum, maxima incrementa juris studium sæculo XIV. cepisse in universa Germania. Tunc enim inter domesticos & palatinos Balduini Archiep. Treverensis, quem anno MCCCVIII. electum constat, primo statim loco recensentur LEGISTÆ & CANONISTÆ. *Auct. Gest. Balduini I*, 12. Biennio ante mentio fit *actionum personalium, realium & mixtarum* apud Leibnit. *Cod. Jur. Gent. T. I. p.* 113. Anno MCCCXXXIII. celebratur Udalricus de Augusta, Imperatoris scriba secretus, homo in utroque jure peritus. Trithem. *Chron. Hirsaug. ad ann. MCCCXXXIII.* Anno sequente chartæ Humberti, Delphini Viennensis, subscribit Amblardus de Bellomonte, JURIS CIVILIS PROFESSOR, Protonotarius Delphinatus. Guichenon. *Biblioth. Sebus. Cent*, *VI*, 18. In decreto Rensensi anno MCCCXXXVIII. de juribus Electorum dicitur. *Hæc verissima esse, convenit inter omnes Annalium, rerum humanarum divinarumque peritos, atque jam sæpius*, UTRIUSQUE JURIS,

CÆ-

CÆSAREI *atque* PONTIFICII, *cœlestis thesauri testimoniis comprobatum est*. Goldast. *Tom. III. Const. Imp. p.* 409. Testamentum Henrici Ep. Lubec. Anno MCCCXL. plane ad juris Rom. formulas conditum ex chartulario Lubecensi eruit Illustr. Boehmer. *Jur. Eccles. I,* 2. 47. *p.* 115. In charta de anno MCCCXLIII. memorantur substitutio testamentaria, stipulatio solemnis, donatio inter vivos, apud Guichen. *Biblioth. Sebus. II. n.* 22. *Emancipationis solemnis* Philippi, Ducis Burgundiæ, exemplum est apud Leibnit. *Cod. Dipl. Jur. Gent. T. I. p.* 221. In Academia Viennensi anno MCCCLXV. fuere *Professores juris* CANONICI & CIVILIS. Lambec. *Bibl. Vindeb. II,* 5. *p.* 85. 164. *seq.* Ut jam non accumulemus innumeras formulas, quibus juris utriusque beneficiis annis fere singulis hujus sæculi nuncium miserunt Germani nostri. *

* Tales formulas hic tantum per lancem saturam indicabimus. Occurrunt ejusmodi renunciationes, factæ anno MCCCV. apud Leibnit. *Cod. dipl. Jur. Gent. T. I. p.* 113. anno MCCCVI. *in der VValdeckischen Ehren Rettung. n.* 36. *p.* 3. anno MCCCXI. & MCCCXVIII. in Chartulario Lubecensi, de quo Ill. Boehmer. *I,* 2. 47. *p.* 115. anno MCCCXIX. apud Ill. a Ludevvig *Reliq. MSC. Tom. VI. p.* 4. 6. anno MCCCXXIV. apud Schaten. *Annal. Paderb. Lib. XIII. p.* 360. anno MCCCXXVIII. apud Leib. *Tom. I. pag.* 128. anno MCCCXXX. & MCCCXXXI. apud Ludevvig *Reliq. Tom. V. p.* 553. & 625. anno MCCCXXXVIII.

& sequente apud eumdem *Tom. V. p.* 546. 548. 630. 639. 565. anno MCCCXLI. apud Leibnit. *T. I. p.* 154. anno MCCCLVI. apud Ludevvig. *Tom. V. pag.* 518. anno MCCCLXVII. in *Monim. VVurtemb. Part. I. p.* 917. anno MCCCLXXVII. apud Schaten. *Annal. Paderb. p.* 399. Nos speciminis loco adferemus renunciationem talem Stephani Palatini Com. Rheni & Ducis Bavariæ, ex diplomate anno MCCCXXXVIII. scripto editoque a Gevvaldo *Antith. ad Marqu. Freher. edito p.* 20. quia & Germanica est, & maxime singularis: *Ob vvir oder der deheiner, dez Got nicht engeb, als khranck vveren, daz vvir oder ihr deheiner davvider teten, oder thuen vvolden, uns davvider nit behelffen mit deheiner dispensation, absolution, relaxation, abolition, in integrum restitution, deheinerlay beneficio, vvie daz genant sey, etz khcmm vvanne oder vvie etz khom, etz geschech umb unser oder ander leut beth, oder daz man nennent ze Latein ex officio.* Ubi quædam ad jus civile, alia ad jus canonicum pertinere, unusquisque intelligit.

§. LXIX.

Pontifex Decretales publicat.

Quo magis vero fervebant his sæculis juris civilis studia: eo magis de ecclesiasticis incrementis sollicitus erat Pontifex Romanus. Hinc post varias ISIDORI MERCATORIS, JARLANDI, ipsorumque Pontificum collectiones Gregorius PP. IX. circa annum MCCXXX. per RAYMUNDUM DE PENNA FORTI, Capellanum suum, compilavit DECRETALIUM libros quinque: Matth. Pa-

Parif. *ad ann.* MCCXXXV. Jo. Chifflet. *de Jur. Architect. Cap. VI.* Ziegl. *in Diff. prælim. ad Lancell.* §. *LI. fequ.* cui poftea anno MCCXCVIII. librum VI. eodem modo in libros V. divifum adjecit Bonifacius Papa VIII. Henr. Stero *in Annal. ad ann.* MCCXCVII. eumque cum fuperioribus in fora & academias introduci juffit. Franc. Duaren. *præf. libri de Sacr. Ecclef. minift.* Iis fæculi fequentis anno XIII. acceffere CLEMENTINARUM itidem libri V. a Clemente PP. V. ita adpellatæ. Baluz. *de Pap. Avenion. p.* 60. & EXTRAVAGANTES tum JOANNIS PP. XXII. anno MCCCXL. tum COMMUNES, exeunte fæculo XV. collectæ. * Ziegl. *Diff. prælim. ad Lancell.* §. *LVIII.*

* Librum fextum Decretalium juffu Bonifacii PP. VIII. collegerunt Guill. de Mandagollo, Archiep. Ebrodunenfis, Berengarius Fredo, Biterenfis Epifc. & Magifter Richardus de Senis S. R. E. Vicecancellarius. CLEMENTINAS mortuo demum Clemente PP. V. promulgavit anno MCCCXIII. Joannes PP. XXII. Idem Pontifex anno MCCCXXV. Extravagantes edidit, nec tamen eas fpeciali refcripto ad univerfitates miffo confirmavit. Communes privati hominis ftudio collectas effe poft annum MCDLXXXIII. ex *c.* 2. *de reliqu. & vener. fanct.* colligitur. Vid. Nic. Frerotii *Paratitla fexti Decret. Clementinar. Extravagant. & extrav. commun.*

§. LXX.

Germani conservando jure patrio laborare incipiũt.

At non tamen ideo nuncium juribus patriis mittebant Germani, sed juribus his peregrinis tantum utebantur, tamquam illorum supplemento. Quin erant, qui ægre ferrent, has lacinias juri Germanico adsui, ac proinde illud conservare omni ope niterentur. Quo factum, ut ipsi Reges Germaniæque ordines leges veteres in usum revocare, consuetudinesque litteris mandare studerent, & subinde novas conderent, quibus obex quodammodo poneretur peregrinis istis juribus.

§. LXXI.

Hinc veteres leges ac jura servari jubent Impp.

Imperatores & Reges ipsos cum imperii ordinibus de conservando jure patrio fuisse sollicitos, primo inde patet, quod his sæculis non semel publica lege caverunt; ut juri antiquo patrio sua constaret auctoritas. Sub Ottone enim IV. Imp. anno MCCVIII. in comitiis Francofurtanis sancitum, *ut omnia jura a Carolo M. instituta, observarentur, tenerenturque.* * Godofred. Monach. *in Chron. ad ann. MCCVIII.* Anno MCCXXV. in comitiis Moguntinis celeberrimis, teste eodem Godofredo, *pax jurata, vetera jura stabilita, nova statuta, & Teutonico sermone in membrana scripta omnibus publicata.* Quod vetustissimum legis, patria lingua scriptæ, monimentum edidit Goldast. *P. II. Reichs Satzung. p.* 17. Eodem fervore legum patriarum usum firmatum animadvertimus a Rudol-

dolpho Habsburgico, in comitiis non solum Herbipolitanis, anno MCCLXXXVII. sed & Spirensibus anno MCCXCI. apud Lehmann. *in Chron. Spir. V*, 108.

* Nec tamen hic intelligenda videntur capitularia, sed leges Saxonibus, aliisque gentibus Germanicis a Carolo M. latæ. Et jam fere in consuetudinem res abierat apud Germanos, ut quævis pæne gens mores suos ac privilegia Carolo M. tribueret. Exempla in jure tum provinciali Saxonico, tum VVeichbildico, itemque apud Frisios, aliasque gentes ubique occurrunt. Conring. *de orig. Jur. Germ. Cap. XIII.* Gryphiander *de VVeichbild. Cap. LIV.*

§. LXXII.

Deinde ipsos Imperatores Principum consilio a Lotharii temporibus frequentius tulisse leges novas, easque scriptas promulgasse in Imperio, satis constat. Tales fuere leges Fridrici I. feudales, de quibus Radevic. *de gest. Fridrici I. Imp. II*, 7. * tales ejusdem constitutiones apud Goldast. *Const. Imp. Tom. III. p.* 330. Talis ejus pax publica, in comitiis Norimbergensibus anno MCLXXXVII. publicata, de qua Abb. Urps. *ad ann. MCLXXXVII.* & Datt. *de pace publ. Cap. II. §. 69. p.* 19. Supersunt & aliquot leges Ottonis IV. apud Goldast. *Tom. III. Constit. p.* 371. Fridrici II. de quibus Pfeffing. *in Vitriar. illustr. I*, 2. *p.* 67. Ut alia hujus generis omittamus. Mirandum enim profecto, collectiones Recessuum imperii antiquiorem nullam exhibere, quam

Imperatores & ordines novas leges condunt.

ex sæculo XV. in cujus rei caussas inquirit Ill. Cancell. a Ludevvig *in Aur. Bullam Tom. I. p. 15.*

* In primis huc pertinet libellus de BENEFICIIS, quem dudum a Jo. Havichorstio Col. 1569. editum, tamquam ἀνέκδοτον edidit celeb. Thomasius *in Selectis Feudalibus*. De hujus vero libri ætate, quæ dicenda erant, jam *in præfatione priori editioni præmissa* diximus.

§. LXXIII.

Juraque patria in scripturam rediguntur. Denique tam certum, quam quod certissimum est, non aliam ob caussam ab his temporibus scribi cœpisse tot leges provinciales ac statuta, quam ut irruentibus in forum juribus istis peregrinis obicem ponerent Principes ac civitates. Jac. Frid. Ludov. *Proœm. Spec. Sax.* §. *XII. sequ.* Nec alio pertinent illa Repkovii *Lib. I. art. 3. Der Bapst mag kein Recht setzen, da er unser Landrecht oder Lehen-Recht mit aendern oder kraencken moege.* * Eo consilio sæculo XII. ad scribendum Speculum Saxonicum EPKONEM DE REPKAU excitavit HOYERUS A FALKENSTEIN: eodem scriptum est SPECULUM SVEVICUM, totque ex eo tempore condita sunt jura provincialia & municipalia statuta, ut tædiosum esset, eorum numerum inire.

* Paullo ante enim innotescere in hoc terrarum tractu cœperant Pontificum Decretales, iisque Monachi Montis Sereni prope Halam nostram primum usi sunt circa annum MCCV. ad quem in *Chronico Montis Sereni p. 79. edit.*

edit. Maderi hæc legimus : *Ad hoc primum tempus fratres Sereni Montis adpellationis & verborum Decretalium, eis adhuc ignotorum usum habere cœperunt, quarum rerum præfati Tiderici electores a Bertholdo Merseburgensi præposito & Henrico, ejus fratre, informati auctores fuerunt.* Qui sane locus, notatu dignissimus, hic non fuit prætermittendus.

§. LXXIV.

Quod ad Speculum Saxonicum attinet, auctoris utriusque ætatem nos ignorare haud patiuntur tot chartæ ac diplomata, in quibus commemorantur. Testis enim citatur HOYERUS COMES A VALKENSTEIN anno MCCXV. apud Beckmann. *Hist. Anhalt. P. III. Lib. II. p.* 213. & anno MCCXIX. in Charta alia Henrici Comitis de Aschersleve apud Leukfeld. *Antiquit. Pold. p.* 288. eique jungitur HECCO vel EICO de REPKAU vel REPECHOVE. Idemque HOYERUS laudatur anno MCCXXX. MCCXXXIII. & MCCXLI. in diplomatibus quibusdam apud Ketner. *in Antiq. Quedl. pag.* 219. 260. & 264. & *in Dipl. Quedl. pag.* 254. 256. *sequ.* 261. 264. 266. *seq.* 273. 279. 332. adeoque nullum est dubium, quin iisdem circiter temporibus compilatum a Repkovio sit SPECULUM, seu JUS PROVINCIALE SAXONICUM.* Speculi Sax. auctor & ætas.

* Et quidem inter annum MCCXV. & MCCXXXV. Nam *Lib. I. Jur. Prov. Sax. art.* 3. mentio fit *Cap. non debet. X. de consang. & adfin.* quod anno MCCXV. ab Innocentio

PP. III. in concilio generali latum est. Ergo post illum annum perpolitum esse oportet hoc speculum. Deinde *Lib. III. art. 62.* enumerantur feuda imperii vexillaria, in quibus locum non invenit Ducatus Brunsv. & Luneburgicus: qui quum anno MCCXXXV. institutus sit a Fridrico II. consequens est, ut ante hunc annum opus suum absolverit. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XXX.*

§. LXXV.

De eo judicium. Quamvis vero multi hujus Speculi nævi sint, multæ nugæ ac næniæ, maxime, ubi aut philosophatur auctor, aut historicum agit, aut jus publicum Germanicum exponere conatur: fatendum tamen est, Repkovium laudabili industria collegisse juris privati patrii, per universam Germaniam inferiorem recepti, reliquias. * Unde huic Epkonis industriæ reliquos ejus nævos, sæculo, quo scripsit, proprios, facile condonamus. Quod vero & ex jure Canonico & civili Romano quædam immiscuit, (Vid. *Jus Prov. Sax. II, 63. I, 37. II, 56.*) novo argumento est, jura illa peregrina jam tum Germanis haud ignota fuisse.

* Testis est ipse Repkovius *in præf. rythm.*
Dies Recht hab ich nicht erdacht,
Es habens vor Alten auf uns bracht,
Unsere gute Vorfahren.
Et pleraque sane, quæ in hoc Speculo traduntur legibus veterum Saxonum, Frisiorum, Anglorum, Francorum, quin & Normanno-

rum

rum pæne gemina esse Ill. Gaertnerus in *edit. LL. Saxonic. & Frisiorum* multis exemplis ostendit. Quin & nos postea multo plura ac luculentiora hujus consensus specimina dedisse videmur *in Elementis juris Germ.*

§. LXXVI.

Ipse Repkovius fatetur, initio se hoc opus Latine scripsisse, posteaque non sine difficultate illud in linguam vernaculam transtulisse. *Præf. rhythmica Spec. Sax.* Exstat & hodie Latinum exemplar, quod tamen non est a Repkovio, sed ab homine peregrino, & fortassis Polono, nescio quo, siquidem hic interpres, quisquis sit, ne intellexisse quidem satis videtur linguam Germanicam. Schilter. *Exerc. XVI*, 35. Authenticum hoc exemplar lingua Saxonica antiqua, qualis in Ducatu Magdeb. & universa inferiori Saxonia tum fuit, scriptum est, ceu & tot codices MSCi & editiones veteres testantur. At demum in dialectum Misnicam illud transtulerunt VVOLFGANGUS LOSS, civis Fribergensis, & CHRISTOPH. ZOBEL. * Codices MSSC, qui passim reperiuntur, variasque operis editiones cum cura recensuere Gryphiander, Lambecius, VVerlhoffius, Hertius, Struvius, Ludovici, Gaertnerus, quas repetere hic brevitas vetat & instituti ratio. Ejus editiones.

* Sed sicuti Latinus Germanicam, ita Zobelius Saxonicam dialectum non satis intellexisse videtur. Hinc sæpe Saxonicum *leven*, vita verti videmus *leib*, corpus. Sic cum equus

asthmaticus auctori sit *hartschlegig*, Zobelius id vertit *haarschlechtig*, quasi de equo scabioso loquatur. Talia passim observabit, qui varios codices Saxonicos cum illa versione, maxime Zobeliana, contulerit.

§. LXXVII.

Jus feudale Saxonicum. Accessit & JUS FEUDALE SAXONICUM, quod in Codicibus MSSC. juri provinciali plerumque, tamquam liber quartus, adjungitur, & eidem auctori EPKONI DE REPKAU tribuitur. Ejusdem sane illud ætatis videtur, eumdemque stilum & methodum præfert, quam in jure provinciali observamus, ut nihil prohibeat, quo minus EPKONI tribuatur. De eo plura dixit Jac. Frid. Ludovici *in Proleg. Jur. Feud. Sax.* Struv. *Hist. Jur. VIII. 16.* Thomas. *Select. Feudal.* §. *IX. sequ.*

§. LXXVIII.

Jus VVeichbildicum. Recentius est jus municipale Magdeburgicum, seu VVEICHBILDICUM, quod vel exeunte decimotertio, vel sequente demum sæculo ineunte Magdeburgi videtur compilatum, * & consuetudines istius civitatis, sed juris civilis laciniis passim deformatas, complectitur, VVeichb. Art. CXIX. CXXI. CXXVIII. non tamen ita, ut Æn. Sylv. *in Europ. Cap. XXIV.* id jure vocet *jus civile abbreviatum*, *&* *Saxonica lingua conscriptum*. De hujus quoque juris VVeichbildici editionibus plura observarunt scriptores paullo ante

lau-

laudati, in primis Jac. Frid. Ludovici *in Proleg. VVeichb.* §. *XVI. seq.*

* In Vindebonensi enim bibliotheca codices quadringentorum annorum jam superiore sæculo reperit Lambec. *de Biblioth. Vindeb. II,* 8. *p.* 831. Et ita in medium sæculum XIII. incideret hujus libri origo. Sed vereor, ut tantam antiquitatem tueatur jus municipale multo inquinatius, quam reliqua jura Saxonica, eo tempore scripta.

§. LXXIX.

Quamvis vero Pontifici minime omnium placeret illud juris Saxonici corpus, adeo ut plures ejus articulos damnarint Gregorius PP. IX. anno MCCCLXXI. & postea Eugenius PP. IV. Vid. *Bull. ad Archiepisc. Rigens. post Spec. Sax. p.* 485. tanto tamen plausu receptum est non modo per archiepiscopatum Magdeburgicum & terras Anhaltinas, ubi genuina hujus juris patria est, verum etiam per Misniam & Thuringiam, Marchiam Brandenburgicam, Lusatiam, Boemiam, Silesiam, Ducatum Magdeburgicum, Holsatiam, terras Brunsvicenses, quin & Borussiam, Poloniam, Daniam, Transsylvaniam, * ut veluti jus commune harum aliarumque gentium haberetur, & hinc frequentissime exteri, sententiis gravati, ad Scabinatum Magdeburgicum provocarent. Leuberi *Stapul. Sax. n. DXL.* Juris Saxonici auctoritas.

* [In omnibus his provinciis vivebatur jure Saxonico, quamvis alibi *jus provinciale* ac *feudale*, alibi *jus VVeichbildicum*, majore

polleret auctoritate. Fusius hoc probavit Struvius *Hist. Jur. VI*, 23. qui & *p.* 475. de terris Meclenburgicis, & Brunsvicensibus ostendit, ibi abrogatum esse jus Saxonicum, adeoque eo ipso ejus usum veterem in his provinciis confirmavit. Sed quod ad terras Brunvicenses attinet, usus juris Saxonici in illis clarissime demonstratur ex usu Geradæ, vel *Fraven-Radæ*, de qua Jo. Andr. Schmid. *in Helmst. sæculis XIV. & XV. per Fraven-radam adflicto. Helmst.* 4. In Holsatia & urbe Luneburgensi ejus adhuc hodie usum aliquem esse, observavit Hert. *de Consultat. Leg. & Jud.* §. *XV. p.* 430.

§. LXXX.

Speculi Svevici ætas.

Eodem exemplo postea & SPECULUM SVEVICUM conditum est, & quidem medio circiter sæculo XIII. Nam in eo mentio fit non modo Innocentii Papæ III. & Ottonis IV. Imp. quorum ille anno MCCXVI. hic non multo post decessit, *Spec. Svev. I*, 348. & ita quidem, ut eorum certamen se tamquam rem antiquam legisse auctor profiteatur, sed & Decretalium, quas anno demum MCCXXXV. prodiisse diximus, (§. LXVIII.) *Spec. Svev. I*, 5. quin & Fridrici II. qui MCCL. obiit. *Spec. Svev. II. epilog.* Non multo post tamen illud conditum esse manifestum est ex editione Jo. Frid. Schannati, §. *CXLIV. p.* 253. ubi verba: *Verraeter haissen vvir, dy mit red ain verpalmundent, also das sy in sagent von seiner Christenhait, als dy Myner Pruder Kaiser Fridrich teten*; & paullo post: *Das teten all dij Mijner Pruder*

dem

dem Kayser Fridrichen, ubi de historia illa, tamquam recenti, loquitur. Accedit, quod Speculum hoc Archipincernatum tribuit Ducibus Bavariæ, qui ab anno MCCXXXI. cum Boemiæ Rege de eo officio Imperii altercati sunt, donec secundum hunc litem dedit Rudolphus I. Imp. anno MCCXC. Toeln. *Cod. Dipl. Palat. n. CIX. p.* 76. Unde denuo consequitur, ut Speculum istud inter annum MCCL. quo Fridricus II. obiit, & annum hunc MCCXC in lucem prodierit, * adeoque Saxonico multo sit recentius, quod tamen negasse novimus viros doctos, Lambec. *Biblioth. Vindeb. II*, 8. *p.* 825. & Schilter. *in Præf. Jur. Feud. Alam.* §. *XVII.*

* Quare nec adsentiri possumus V. C. Jo. Sam. Brunquell. qui in *Hist. Jur. I*, 6. 23. hoc Speculum Svevicum sæculo XIV. conditum esse censet, sequutus, ut opinor, Conringium, qui *de Orig. Jur. Germ. Cap. XXX. p.* 136. id paullo ante Ludovici Bavari Imp. tempora confectum esse scripsit.

§. LXXXI.

Plura vero ejus exstant exemplaria, inter se haud parum discrepantia. Nam præter illud, quod sequutus est Seb. Meischnerus *im Kayserl. und Koenigl. Land-und Lehn-Recht*, quod deinde similiter expresserunt Melch. Goldastus *Tom. I. der Reichs Satzungen p.* 31. & Jo. Steph. Burgemeister *im Teutschen Corpore Jur. Dipl.* editionem novam & a reliquis & ordine & verbis passim discrepantem edidit Jo. Fridr. Schannat Variæ editiones.

in der Sammlung alter Historischer Schrifften Part. I. p. 163. *sequ.* & novissime ex MSCo Argentoratensi Jo. Aug. N. D. de Berger. *Lips. MDCCXXVI.* 4to.*.

* Ne jam dicamus de nova editione, quæ in Jo. Schilteri *Thesauro Antiq. Teuton. Tom. II.* prodiit, ubi V. C. Jo. Ge. Scherzius non modo totum illud jus Alamannicum ex insigni codice Kraftiano edidit, sed & codicem illum cum aliis XI. MSSC. & VI. impressis diligentissime contulit. In *præfatione præmissa p. IV.* virum doctissimum eamdem mecum sententiam de Speculi hujus origine & auctoritate fovere non sine voluptate observavi. Et meretur sane tota illa præfatio legi, quum nemo majore instructus adparatu animum adpulerit ad Speculum istud nitori suo restituendum.

§. LXXXII.

De eo judicium. Est & hic juris Germanici thesaurus egregius, ac proinde juri Saxonico in multis convenit. Multa tamen auctor admisit ex jure Romano, veluti *Lib. I. Cap. 6. 41. 64. 67. 315. & 327.* & ubi philosophatur, aut de jure publico disserit, non minus desipit, quam Speculator Saxo. An usum umquam hoc jus in foro habuerit, fuere qui dubitarent. * Sed sunt sane diplomata, quæ manifesto provocant ad decisionem juris Svevici, quæ jam produxit Datt. *de pace publica IV. I.* 21.

* Merentur ea de re legi verba laudatissimi Scherzii, *in pref. p. IV. Quamvis autem hoc*

opus,

opus, prout hic jacet, legis robore donatum fuisse, nullus credam; attamen plurimum inde utilitatis, tum ad illustrandas antiquitates patrias, tum ad jurisprudentiam hauriri posse adsero. Nihil enim rationi sanæ magis convenit, quam ut in foro, si de pactis, contractibus, divisionibus familiarum, litteris investiturarum similibusque, quæ antiquis temporibus fuere facta, judicium ferendum sit, illa interpretemur juxta usum moremque illorum temporum, quibus fuere celebrata: usum vero antiquiorum temporum in hoc opere repræsentari, vel Tiresiæ clarum est, & probavit id multis exemplis Schilterus in Comm. ad jus feud. Alamann.

§. LXXXIII.

Accessit & huic Speculo, seu juri provinciali, JUS FEUDALE, quod paullo post jus provinciale, & fortassis ab eodem auctore conditum est, siquidem aliquoties lector ad jus provinciale, tamquam ad partem priorem, remittitur. *Jus Feud. Alam. I.* 120. 168. Quare male de libri hujus vetustate judicarunt Lambecius, Schilterus & alii, qui illum diu ante Speculum Saxonicum natum existimant. Thomas. *Select. Feud.* §. *LXIII.* Editionem accuratissimam hujus libri, ad codicem Ambrosianum bibliothecæ Vindebonensis expressam, & luculento commentario illustratam dedit Schilterus, Arg. MDCXCVII. 4. & novissime Jo. Aug. N. D. de Berger *Lips. MDCCXXVI.* 4. Jus Feudale Svevicum Alamanicum.

§. LXXXIV.

§. LXXXIV.

Jura provincialia varia.

Nec tantum communia illa Germaniæ jura colligi sedulo cœperunt, sed & provinciæ singulæ suas leges & consuetudines in scripturam iisdem fere temporibus redegerunt. Tale sane est JUS PROVINCIALE AUSTRIACUM, anno MCXC. conditum, quod ex Codice MSC. edidit Illustr. Cancell. noster a Ludevvig *Reliquiar. Tom. IV. p.* 1190. *sequ.* Tale JUS PROVINCIALE BAVARICUM, quod anno MCCCXLVI. condiderunt fratres Ludovicus, Marchio Brandeburgicus, & Stephanus, Ludovicus & Guilielmus Comites Palatini Rheni, & Duces Bavariæ, qui tamen profitentur, *dass sie zu Rat vvorden mit ihrem Herrn. und Vaeterlein, Kayser Ludvvichen von Rom.* Codicem MSC. elegantem membranaceum, similemque per omnia illi, quem descripsit Lambec. *Bibl. Vind. II*, 8. *pag.* 834. in Bibliotheca Hoffmanniana Francofurti vidi. Tales denique sunt leges, quas Tiroliensibus anno MCCCXCVII. dedit Leopoldus Dux Austriæ, teste Hundio *in Metrop. Salisb. Tom. I. pag.* 450. *

* Ad hanc eamdem epocham pertinent etiam Stadensium statuta, quæ ipse MSSC. possideo, quorum in præfatione, quæ incipit: *Juste judicate filii hominum*, hæc quoque legimus: *In dem Iare von onses Heren Godes Bort tusend tvve hondert negen und seventich in dem Mayge, do vvorden de meenen radmanne vnde de mittigsten van diser Stadt tho Stade*

de to rade, to Sunte Martinus Dage, also men then rade kesen schall, sequuntur deinceps ipsa statuta variaque additamenta, quorum singulis hæc præmittitur formula: *Hinder den tvveeden (derden, voffden) stukke syn volgende Capittel natho gedichtet.* Ex quibus patet primis his atque antiquissimis statutis postea varia SCta paullatim accessisse, adeoque non omnia esse ejusdem ætatis.

§. LXXXV.

Quin & exteræ gentes, quæ leges & consuetudines Germanicas ob communem originem servabant, iis temporibus illas in scripturam redigebant, ne a jure Romano & Canonico agerentur in exilium. Nam & Codex LEGUM DANICARUM auspiciis VVoldemarii II. Regis ann. MCCXXXII. * confectus est, de quo aliisque Danorum Legibus consulendus Ill. a Ludevv. *in præf. Tomi IX. Reliqu. p. 5. sequ.* Et NORMANNI LEGES suas, quas secum ex Septemtrione attulerant, Germanicis plane geminas, litterarum monimentis consignarunt anno circiter MCCL. ceu docet Codex MSC. Bibliothecæ Ludevvigianæ, ex qua illas cum notis suis edidit illustris possessor *Tom. VII. Reliquiar. pag. 149. sequ.*

Leges gentium exterarum Germanicis similes.

** Certum id est de legibus Cimbricis, quas anno MCCXXXVII. in comitiis Vordingensibus a VValdemaro II. præsentibus filiis Erico, Abele & Christophoro Ducibus conditas esse omnes fatentur. At Scanicas non a VValdemaro II. sed primo anno MCLXI. conscriptas,

& post-

& postea ab Andrea Sunonis Archiepiscopo Latine redditas esse erudita *præfatione editioni Latinæ Hafniensi* 1590. 4. præmissa demonstravit Arnoldus Huitfeldius.

** Sed & Svedicæ leges ejusdem fere ætatis sunt. Uplandicas enim, a S. Erico primum vel scriptas vel collectas, publicavit suisque auxit Birgerus Magni, Rex, qui circa annum MCCXCV. vixit: quemadmodum paullo ante anno MCCLI. Birgerus Jarl. jus municipale Sveciæ civitatum in ordinem redegit. Qua de re ex instituto agit Jo. Loccen. *Antiq. Sveo Goth. II, 2. p.* 35. Brabantinorum quoque Ducum constitutiones circa annum MCCCXII. compilatas publicatasque esse, jam docuit Herm. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XXVIII. pag.* 167. Leges Boemicas a Carolo IV. latas digestasque in ordinem sub titulo *Majestatis Carolinæ* edidit Paullus Geschinius *Francof.* 1617. *fol.*

§. LXXXVI.

Civitates patrii juris servantissimæ, Sed civitates præcipue, in quibus Scabini, non nisi juris patrii periti, maxima auctoritate pollebant, manibus pedibusque enixe omnia agebant, ne jura peregrina intra moenia sua reciperentur. Hinc multa vel condita, vel in scripturam primum redacta sunt STATUTA urbium præcipuarum, non modo liberarum, sed & municipalium. Ubi id maxime notatu dignum, eas civitates, unde alia oppida jus suum municipale petiverant, ab his veluti metropoleon loco habitas, & a sententiis domi latis provocatum esse ad illas

illas urbes, quarum jura adoptaverant, qui mos hodienum quibusdam locis obtinet.*

* Auctor est Joannes Sibrandus in *Jur. publ. urb. Lubec. Part. I. Sect.* 10. *n.* 7. Rostochienses, quia jure Lubecensi utebantur, adpellationes a tribunali Rostochiensi detulisse ad Lubecense. Idem *n.* 15. *p.* 102. adducit privilegium Stralsundensibus concessum anno MCCCXIV. quo permittitur civibus *dass sie moegen und sollen ihre beschuldene Urtheil fuhren und holen zu Lubeck*. De adpellationibus Neomagensium ad Scabinatum Aquisgranensium devolutis, similique more apud Belgas passim obvio, quædam haud vulgaria disserit Jo. Isaac. Pontan. *Hist. Gelr. Lib. I. p.* 59. quibus ex Conringio *Cap. XXVIII. p.* 169. addimus, alias quoque urbes Rhenanas partim Aquisgranum, partim Coloniam provocare solere a caussis dubiis. Helmstadienses *a tribunali* magistratus sui *ad consistorium Magdeburgense solitos adpellare*, refert Magnus Dux Brunsv. & Joannes Abbas VVerthinensis in diplomatibus anni MCCCLVIII. apud Schmid. *de Helmstadio per Fravvenradam adflicto p.* 6. 8. Unde non mirum Polonos quoque & Bohemos Halam vel Magdeburgum, a quibus jus acceperant, provocasse. *VVeichb. Art. X.* §. 1. quem morem tamen in Polonia anno MCCCLVI. sustulisse Casimirum II. Regem, memoriæ prodidit Mechov. *Chron. Polon. IV,* 19.

§. LXXXVII.

De hujusmodi statutis jam satis prolixe a Cl. Struvio *Hist. Jur. VI,* 27. aliisque actum. Nos Statuta susatensia.

Nos de præcipuis, & quibus apud alias quoque civitates honor fuit, agemus. Et hic nescio, an non primum sibi locum merito vindicet JUS SUSATENSE. Celeberrimum illud municipium jam olim ἀνομια tantam sibi famam pepererat, ut multæ aliæ civitates inde suas peterent, easque veluti beneficium acciperent ab Imperatoribus. Arnold. *Lub. II, 35.* Lambec. *Orig. Hamb. I. n. 98.* Henr. Meibom. *Introd. ad Hist. Sax. infer. p.* 81. At illud antiquum apud ipsos Susatenses paullatim obsolevisse videtur. Nam novum jus Susatense, (*die Soestische Schraden* vel *Schragen*) in plerisque a juris Lubecensis principiis discedit.*

* Ipse possideo apographum juris municipalis Susatensis, cujus prima pars, continens *das alte gekorne und gepruvede Recht* incipit : *In dem Boke von oberstøn Gude schrivet Mester Boetius, dat man in allen Beginnen sal anropen den allmachtigen Vader und Schopper aller Dinge &c.* Constat illud *articulis CLXXVI.* & quamvis sub finem legamus : *Actum & concordatum anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo secundo, feria sexta post beati Cuniberti Episcopi* : *articulo* tamen *CLI.* adscriptum : *anno Domini MCCCL. articulo CLVI. anno Domini MCCCIX. crastino Alexii Confessoris* : *articulo CLVII. anno Domini MCCCLXX. in die beati Bonifacii, articulo CLXXIII. sub anno Domini MCCCLXVIII. in die Dominica, qua cantatur Lætare* : ut adeo librum hunc subinde auctum esse, satis adpareat. Conf. Henr. Melch. Schutte *Diss. de jure Susat. ejusque & jur. civ. collatio-*

latione in success. ab intestato. Altera pars eumdem titulum habens *dat alde und geprovede Recht der Stadt von Soest.* constat articulis CXXX. ejusque initium est; *Tho den ersten so seyn drey Gerichte binnen der Stadt, dat ein unses Herrn van Colln, dat ander des Provestes van Soest, unde dat derde des Rats.* Tertia pars inscribitur: *Des gemeinen Gerichts Process*, titulisque constat XIX. quorum initium est: *Socrates der Heydnische Philosophus spricht: Das recht ist einer spinnenvvehen gleich. &c.* Sub finem subjiciuntur quædam sub rubrica: *Dit sind nachfolgende Urtheil, ins freyen Stohls Gerichte gehoerig belangende.*

§. LXXXVIII.

Ex jure hoc Susatensi natum est LUBECENSE * & HAMBURGENSE. Et Lubecenses quidem, qui antea, teste Helmoldo *Lib. I. Cap.* 47. ut alii Nordalbingi jure Saxonico vivebant, jus suum ab Henrico Leone accepisse videntur, confirmatum postea a Fridrico I. Imper. Anno MCLXXXIII. Arn. Lubec. *Chron. Slav. II,* 35. Quod enim alii pro *jure Susatia* apud Arnoldum rescribi jubent *jura Holsatia*, alii per illud intelligunt *legitimam consuetudinem potestatemque utendi pascuis, lignisque in comitatu Nordalbingia*, id tam solide profligatum est ab Henr. Meibomio *Introd. ad Hist. Sax. Infr. pag.* 81. & Mollero *Isag. ad Hist. Chers. Cimbr. IV, 6.* ut actum agere nolimus. Cave vero, id quod hodie obtinet, jus Lubecense vetus & sincerum existimes. ** Vidi ego in Bibliotheca Hoffmanniana Codicem MSC. Jus Lubecense.

mem-

membranaceum antiquum, lingua vetere Saxonica scriptum, in quo istud jus & ab hodierno diversissimum, & multo brevius illo sistitur. Constabat enim articulis CCLXXI. alio plane ordine dispositis, quam qualem hodie in jure Lubecensi observamus. Fusius de hoc quantivis pretii codice, aliisque qui passim memorantur Codicibus MSCtis singulari programmate egit amicissimus Hoffmannus. *Francof. MDCCXXXI.*

* Equidem ex jure Sveogothico, tamquam fonte, promanasse jus Lubecense nuper ostendere voluit V. C. Christ. Nettelblatt in *Diss. de fontibus juris Lubecensis*. Sed quum pleraque communia habeant Gothicæ illæ & Germanicæ leges, dicere malim, utramque gentem talia a majoribus accepisse, ut non opus sit fingere, Lubecenses jus suum ex Septemtrione petiisse, de quo plane silent annales. Nec magis verum est, esse hoc jus Slavicum vel Venedicum, quum Susato cum Venedis nihil umquam commune fuerit.

** Collectio, qua hodie utimur, facta est auspiciis Senatus, a Jo. Ludinghausen Cos. Calixto Schein, Syndico, Gottschalco de Sliten, Senatore, excusaque Lubecæ a Jo. Balhorn. *Anno MDLXXXVI.* Eodem quidem anno Joach. Kolius, Consul Crempensis ex Codice MSC. jus Lubecense Hamburgi publicavit: sed & hæc, & si quæ exstant, aliæ antiquiores editiones, in foro nullius amplius usus sunt. Conf. Ern. Joach. VVestphali *diss. de Origine & fontibus juris Lubecensis, ejusque usu, auctoritate, elogio & subsidiis.*

§. LXXXIX.

§. LXXXIX.

Eumdem fuisse JURIS HAMBURGENSIS fortem, diplomata evincunt apud Lambecium, in quibus ipsis sæculo XIII. conceditur *antiqua justitia Lubecensium*, vel *ut fruantur jure Susatensium & Lubecensium*, quæ jam alii attulerunt. Hinc simillimæ olim fuere Hamburgensium & Lubecensium leges, ut Thraciger, Hamburgensium Syndicus, scribere non vereatur ad annum MCCXCII. *Bisz auf diese Zeit hat die Stadt Hamburg gebraucht Lubisch Recht, als hiebe vor ist angezeigt*. Quum vero hoc ipso anno Adolphus, Gerardus, Jo. Henricus & Henricus, Holsatiæ Comites urbi *concederent & donarent jus tale, quod vulgo Kohre dicitur, statuta mandare, & edicta promulgare, secundum placitum eorum, pro utilitate & necessitate civitatis, & revocare eadem, quotiescumque & quandocumque ipsis visum fuerit expedire*: Lambec. *Orig. Hamb. II. n.* 471. usi sunt eo jure Hamburgenses, &, ut denuo verbis Thracigeri utamur, *nachdem sie angeregtes privilegium erlanget, haben sie ihr eigen Recht gefast, vvelches mehrentheils aus gemeinen Sachsischen Rechten gezogen, und in folgenden Zeiten etliche mal vermehret und verbesset ist.* * Attamen & ante sæculum XIII. quædam exstitisse juris Hamburgici stamina, ostendit V. Cl. Mich. Richey *in Historia Statutorum Hamburgensium Cap. I. §. 5. sequ.* qui & alia huc pertinentia plena manu serit.

Statuta Hamburgensia.

* Ho-

* Hodierna Statuta Hamburgensia novissime revisa sunt publicataque anno MDCIII. quamvis postea & novæ leges, veluti *die Gerichts Ordnung* & varii recessus accesserint. At exstat in Bibliotheca Ludevvigiana Codex MSC. lingua Saxonica scriptus, & glossis illustratus, *insigne juris antiqui Germanici*, *a jure Romano adhuc minus infecti*, *monimentum*, judice illustri Boehmero, qui & specimina quædam dedit in *Diss. de Æris alieni inter conjuges Hamburgenses communione*, *edita Hal. MDCCXXVIII*, 4.

§. XC.

Juris Lubecensis usus quā late patuerit. Unde jus Culmense.

At latius patuit juris Lubecensis, quam Hamburgensis, usus. Illud enim in Pomerania, Ducatu Magdeburgico, Saxonia inferiore, Holsatia, & Slesvicensi Ducatu, nec non Prussia & Livonia a multis civitatibus oppidisque receptum est, quorum recensum prolixum instituunt Jo. Sibrandus *ad Jus Lubec. Part. I. Sect. 5. & 10.* Mev. *ad Jus Lubec. Prol. quæst. II. n. 23.* Moller. *Isagog. I. 2.* VVerlhoff. *Specim. Jur. Germ. Diss. III. p. 202.* Quin ex eodem & VVeichbildo Magdeburgico conflatum ineunte sæculo XIV. videtur JUS CULMENSE, * quamvis posterioris, puta juris VVeichbildici, principia magis redoleat. Vid. Hartknoch. *Diss. XVII. de jure Pruss. §. 14. sequ.* & *in Alt. und. Neu-Preussen. Part. II. Cap. 7. §. p. 549.*

* Culmia condita anno MCCXXXII. ab Her-

Hermanno de Balcke Ordinis Prussici magistro. Insequente anno Hermannus de Salza, supremus Ordinis Teutonici magister, Thorunensibus, & Culmensibus dedit privilegium famosissimum Culmense, in quo diserte illis urbibus indulgetur, ut jure Magdeburgico utantur. Hartknoch *in Alt-und Neu-Preussen ibid.* §. 5. Attamen circa aurifodinas jus Silesiacum; circa argentifodinas Fribergense observari jussum. Recepta etiam quædam ex jure Flandrico, veluti in mensuris agrorum, successione conjugum. Denique & ipsi Magistri ordinis urbi specialia quædam jura & statuta dederunt. Ex his omnibus demum jus Culmense confectum, quod ex vetere MSC. primus edidit Henr. Stroband Burggravius & Consul Thorunensis *anno MDLXXXIV.*

§. XCI.

Antiqua porro sunt jura municipalia COLONIENSE & AQUISGRANENSE, quæ jam *Jus VVeichb. art. I.* laudat. Coloniensium jura ac consuetudines jam anno MCCXXIX. confirmavit Henricus Archiepiscopus, & anno MCCXLII. Fridricus II. Imp. apud Lunig. *im Reichs-Archiv. Part. Spec. IV. Cont. p.* 341. Prodiere anno MDLXII. sub titulo: *Abdruck und gemeiner Begriff der Policey-Ordnungen, Plebisciten und Statuten der alten loblichen freyen Reichs-stadt Coelln.* in quibus tamen Sigismundi aliorumque diplomata, sæculo XV. non antiquiora, statim initio occurrunt. Aquisgranensia statuta an umquam edita sint scire me fateor cum ignarissimis. **Statuta Aquisgranensia & Coloniensia.**

* Attamen Jo. Noppius *in Chronic. Aquisgr. Lib. III. n.* 18. *p.* 54. edidit Sigismundi Imp. *statutum anno MCDXXIII. de mobilibus ab intestato relictis & ædibus ruinosis n.* 19. *p.* 56. varia civium privilegia ex libro scabinali *n.* 29. *p.* 71. *seq. Gesetze und Ordinantien des Curs. p.* 85. *Reformirte Chur Gerichts Ordnung de anno* 1577. *No.* 30. *p.* 116. *Taffel des noven Geseiz, aut Latein Tabulæ novæ legis, genant, de anno* 1456. *die* 1. *Maji num.* 31. *pag.* 122. *Vormunder versorger Ordnung de anno* 1574. *n.* 32. *p.* 129. *Revision Ordnung eines Ehrvv. Sends-Gerichts*, & quædam ejusdem generis alia.

§. XCII.

Nec non aliarum artium paullo antiquiora.

Antiqua præterea sunt jura municipalia FRIBURGENSIUM a Bertholdo IV. Zaringiæ Duce anno MCLXX. data, itemque statuta GOSLARIENSIUM, condita anno MCCCXXX. teste fratre desideratissimo in *Antiqu. Goslar. IV. p.* 362. & edita a Leibnit. *Script. Rer. Brunsv. Tom. III. pag.* 484. *sequ.* BREMENSIUM anno MCCCIII. ab Oldenburgensibus petita. Gryphiand. *VVeichb Saxon. Cap. LXXVII.* BRUNSVICENTIUM apud Leibnit. *Tom. III. p.* 434. anno MCCXXXII. ab Ottone I. Duce præscripta, & alia, quorum recensum non admittit hoc compendium.

§. XCIII.

Jus VVisbyense.

Id modo addo, hac tempestate in rebus nauticis invaluisse in urbibus Hanseaticis usum JURIS VVISBYENSIS, quod ipsum quoque originis Germanicæ est, teste præfatione apud

apud Leibn. *Tom. III. pag.* 750. ubi hæc occurrunt: *So sande man an Hertoghen Hinrike, enen Hertoghen over Beyern unde Sassen, de bestedigde uns de Vrede unde dit Recht, als et vore sin auder Vader Keyser Lothar ghegheven hadde*. Sæpius hoc jus VVisbyense prodiit: quod & apud exteros non levis usus est. At postea ipsæ civitates Hanseaticæ condiderunt *der erbarn Hansee Staedte Schiffs-Ordnunge und See Recht*, * quæ constitutio ultimum recognita in conventu civitatum Hanseaticarum publicata est die XXII. Maji MDCXIV.

* Immo Hamburgenses jam ab ann. MCCXC. habuerunt jus nauticum singulare, & ab Hanseatico diversum, quod edidit & notis illustravit V. A. Langenbeckius *in denen Anmerckungen uber das Hamburgische Schiffund See Recht*, ubi *p.* 2. jus illud maritimum antiquum vocat *der Stadt eigenes, und aus keinen andern ent See-Recht*. Ita & Lubecenses jus nauticum juribus Hanseaticis antiquius, sibi esse perhibent. Andr. Lang. *de Legib. nauf. Cap. IX. p.* 61. Addatur V. C. Mich. Richey *Hist. jur. Hamb. Cap. I.* §. 9. *p.* 6.

§. XCIV.

Tot igitur juribus provincialibus ac statutis in scripturam redactis, id quidem consequuti sunt Germani, ut jura patria non plane in exilium agerentur: nec tamen ideo jus Romanum & Canonicum nulla in Germania cepit incrementa. Quin magis magisque quotidie invaluit, & ab eo maxime tem-

An ideo jus Rom. & canonicum minora incrementa cepetit?

tempore, quo academiæ supremaque imperii judicia institui cœperunt; tantum auctoritatis consequutum est, ut paullatim pro jure communi habitum, & judiciis, tamquam norma decidendi commendatum sit. Quod quomodo contigerit, postremo hujus libri capite distinctius ostendemus.

CAPUT IV.

De statu juris Germanici a conditis academiis ad nostra Tempora.

§. XCV.

Constitutis Academiis, Professores utriusque juris publice docere cœperunt.

SImul ac in Germania institui Academiæ cœperunt: præter Theologos, Medicos, & Philosophos, etiam juris utriusque CIVILIS & CANONICI, Professores publica auctoritate sunt constituti. Quod eo minus mirum cuiquam videbitur, quo certius constat, Germanos in condendis Academiis Italorum & Gallorum instituta esse imitatos. *

* Ad Parisiensis exemplum Carolum IV. instituisse Pragensem, observat Dubrav. *Hist. Boem. Lib. XXXII. p.* 179. *edit. Freher.* Et Rupertus Senior, Comes Palat. Rheni, anno MCCCLXXXVI. profitetur, Academiam Heidelbergensem *ad instar studii Parisiensis a se fundatam*, eamque *regendam, disponendam, & regulandam modis & materiebus in universitate Parisiensi solitis observari, ut Parisiensis studii, ut pedissequa, utinam digna! modis convenientibus gressus imitetur.* Toeln. *Cod.*

Cod. Dipl. Palat. n. CLXXXIX. p. 123. Sed & Ludovicum Ducem Bavariæ, anno MCDLXXVII. in constituenda academia Ingolstadiensi Bononiensis & Viennensis universitatis exemplum se præ oculis habuisse, ait apud Hund. *Metrop. Salib. Tom. II. p.* 291.

§. XCVI.

Academias vero Germania nostra non demum sæculo quinto decimo habere cœpit, ceu existimavit Conring. *de Orig. jur. Germ. Cap. XXIV. p.* 147. sed integro sæculo prius. In omnibus vero, quarum historia comperta est, statim instituta est facultas, quam vocant, juridica. Anno enim MCCCLXV. VIENNENSI universitati Urbanus Papa id privilegium concedit, *ut sit studium generale, illudque perpetuis temporibus ibi vigeat, tam in juris CANONICI & CIVILIS, quam in alia qualibet licita, preterquam theologica, facultate.* Lambec. *Bibl. Vindeb. II. 5. p.* 85. Idem circa annum MCCCLXXXVIII. ERPHORDIENSI academiæ indultum est, teste Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XXXI. p.* 91. nec non anno MCCCLXXXVI. HEIDELBERGENSI, * teste diplomate Ruperti Senioris Comm. Palatini apud Toeln. *Cod. Dipl. p.* 123. ac denique INGOLSTADIENSI anno MCCCCLXXVII. apud Hund. *in Metrop. Salisb. Tom. II. p.* 291.

Et quidem jam sæculo XIV.

* Attamen initio tres Doctores juris tantum canonici Heidelbergæ docuisse, legimus *in Chron. Magno Bel. p.* 343. cui suffragatus

 Schil-

Schilterus *de investitura simult. Cap. III.* §. 1. per totum sæculum XIV. nullum ibi Professorem juris civilis fuisse, tradit. Id quod verum esse, deprehendi ex diplomate ejusdem Ruperti Senioris *n. CLXXXVI. p.* 128. in quo anno MCCCXCIII. recensentur: *Meistere und Doctorn und gute graduirte der Heil. Gescrifft und in geistlichen Rechten, und in der Artzney, die zu zyten in denselben Zvveyn Kunsten gekorn und gesetzt sind zu lesen, und auch lesent in der obgem Universitaet*, Juris Civilis Professorum nulla facta mentione. At in Viennensi academia jam anno MCCCLXXXIX. utriusque juris Professores fuerunt. Eo enim anno condita facultatis juris canonici & civilis statuta, quæ exhibet Lambecius *in Bibl. Vindeb. p.* 164.

§. XCVII.

Hinc magnus Doctorum numerus in aula Imperatorum.

Itaque fieri non potuit, quin sæculo sequente jam ubique magnus esset Doctorum utriusque juris proventus, qui in Principum palatiis, curiisque, & judiciis illustrioribus ubique regnabant, caussasque ad jurium illorum peregrinorum principia decidebant, & omnem denique movebant lapidem, ut jus patrium magis magisque supprimeretur. Sic in aula Caroli IV. *Bartolus de Saxoferrato*; Dubrav. *Hist. Boem. XXII. pag.* 181. Struv. *Hist. Jur. XII.* 38. *pag.* 535. in aula Sigismundi Imperatoris *Georg. Fiscellus*. J. U. D. summa auctoritate pollebat. Sub eodem & duobus insequentibus Imperatoribus, Alberto & Friderico, cancellarii munere functus est *Casp. Schlick* Æn. Sylv. *Hist. Boem. Cap. III.*

Quin

Quin hic postremus in consilium suum fere solos Jurisperitos adoptaverat, ac proinde in diplomate, quo anno MCCCLXXV. quemdam Adolphum Gegener Doctorem juris renunciavit, id se facere professus est, *de adsensu & consilio DOCTORUM & SAPIENTUM curia sua.* Itter. *de Grad. Acad. Cap. VI.* §. 20. *p.* 162. Quamvis fatendum sit Fridricum III. Imp. *mediocriter dilexisse jurisperitos, quod juris æquitatem diceret ab iis inverti, justitiamque fœdari.* * Cuspinian. *p.* 411.

* Communis tum illa querela, non aliunde orta, quam quod, invecto paullatim in fora jure Romano, tardius procedere lites animadverterent, quam olim, quum una alterave dicta die finiretur controversia. Tolerabilior vero Germanis videbatur brevis injuria, quam tarda justitia. Præterea, quum eo tempore nondum sublata essent bella privata, quibus jureconsulti quam maxime refragabantur, idem Germanis, maxime nobilioribus eveniebat, quod eorum majoribus, tempore Quinctilii Vari, ut mirarentur, legibus terminari lites, quæ adhuc armis finitæ fuerint. Vellej. Paterc. *Hist. Lib. II. Cap.* 118.

§. XCVIII.

Imperatores imitati Principes & ordines imperii, & ipsi JCtos maximi faciebant, eorumque consilio & opera tum in administranda rep. tum in jure dicundo, utebantur. Sic in aula Saxonica magni fiebant consilia *Jac. Radevvizii*, Ienensis, Thuringi, J. U. D. & ordinis juridici in academia Lipsiensi præsi- *Itemque in palatiis principum & urbibus.*

dis, usque adeo, ut ei potissimum impetratam a Sigismundo Imp. Saxoniam, dignitatemque Electoralem, acceptam ferret Fridericus, Marchio Misniæ. *Centur. Script. qui in Lips. VVitteb. & Francof. acad. flor. num. XVII.* In Pomeraniam *Petrum Ravennatem*, ejusque filium, *Valentinum*, deduxerat Bogislaus X. Dux Pomeraniæ. Conring. *de Origin. Jur. Cap. XXXII.* Comitiis Norimbergensibus anno MCCCCLXVI. interfuere loco Treverensis Joannes Gemminger, Decret. D. loco Saxonis, Jo. de VVeisbach, D. Legati etiam Salzburgensis, Eistadiensis, Ratisbonensis, Bavari, Marchionis Brandenb. Landgravii Hassiæ, Lubecensium Doctores fuere, apud Goldast. *Const. Imp. T. I. p. 217. sequ.* Quin & in civitatibus quibusdam præcipuis, Jurium Doctores tum Syndicorum & Consiliariorum officio functos esse, reperio.*

* Norimbergensi enim Senatui sæculo XV. a consiliis fuit Gregorius Heimburg, sub initium Concilii Basileensis Doctor juris creatus & fatis suis notissimus. Freher. *in Theatr. Vir. Doct. p. 795.* Eodem sæculo, immo & multo ante, etiam Francofurti ad Mœnum fuere Syndici, juris periti, qui eo sæculo *Pfaffen* vocabantur, quemadmodum hodienum in Gallia, Anglia, & Belgio, Clerici *Clercken van Rechten*, audiunt, qui scripturas faciunt. Feltm. *de tit. hon. II,* 20. 9. Itterus enim *de Gradib. Acad. IX, 5. p.* 349. producit exemplum litterarum anno MCCCLXXVII. datarum, quibus Hermannus von Orbe, Licentiatus Decret. profitetur, quod a Sena-

Senatu Francofurtano conductus sit Syndicus, (*dasz er Paff und Diener vvorden sey der Ersamen vvisꝫen Lude, des Rades und der Stadt zu Francenford* ,) ubi Itterus recte observat, *Paffen* ibi esse Syndicos, qui tum & *Advocati*, itemque ob honores academicos, quibus insigniti fuerint, *Meistere* fuerint adpellati.

§. XCIX.

Nec parum etiam juris Romani & Canonici auctoritatem eo sæculo provehebant Imperatores & Ordines, dum ipsi leges, quas dabant, ad utriusque juris placita attemperabant, quin & jura illa in judiciis ac foris servari lege publica jubebant. Talia plura occurrunt in Reformatione politica Sigismundi Imp. apud Goldast. *Const. T. I. p.* 188. Nam *Cap. IX.* legimus: *Es ist zu vvissen, dasz hohe Fursten, die grosse Land haben, noch fast Keyserliche Recht zu ihrem Theil halten.* Et *Cap. XIII.* §. 5. *Man soll an allen Haubtgerichten, do man uber das Blut richten mag, haben ein Keyserlich Rechtbuch, dasz man richte nach Recht, und niemand unrecht beschehe.* Item §. 8. *VVaer aber Sach, dasz in den Rechten iedvvederm Theil zu kurtz beschech, desz ihn deucht, so mag man die Sach ziehen fur einen geistlichen Meister,* (Doctorem Decretorum) *und einen vveltlichen Meister,* (Jur. Civ. Doctorem,) *die dazu benant vverden, die Urtheil zu sprechen.* Ita & in Avisamentis Constantiensibus de ann. MCCCCXVI. apud eun-

Recessus Imp. ad Leges Rom. attemperati, idque jus commendatum sæculo XV.

dem *T. I. p.* 151. *Cap. I.* & in Moguntinis de anno MCCCCXXVI. apud eumdem *p.* 160. *seq. Cap. V.* aliquoties mentio fit *Corporis juris & extravagantium*: *Cap. IX. Doctorum & Licentiatorum Juris Canon. & civilis, & Baccalaureorum juris utriusque*, ad canonicatus admittendorum. Qualia a Fridrico III. etiam profecta videmus apud Muller. *Reichs-Tags-Theatr. P. IV. Cap.* 41. *& P. IV. Cap.* 15. quæ de juris utriusque auctoritate satis testantur.

§. C.

Hinc Ordines Imperii de eo abolendo cogitarunt.

Animadverterunt demum hoc sæculo principes, quanta strages immineat juri patrio, ac proinde sub eodem Fridrico III. anno MCCCCXLI. id egerunt, ut lex publica, de doctoribus juris plane abolendis in Germania, promulgaretur. Et exstat sane apud Goldast. *Part. I. des Reichs-Satz. p.* 166. ejusmodi Reformatio, in comitiis Moguntini proposita, ubi *Art. V.* legimus: *Alle Doctores der Rechten, sie seind geistlich oder weltlich, im H. Roemischen Reich Teutscher Nation, sollen nach laut der furgenommenen Reformation an keinem Gericht, bey keinen Rechten, auch in keines Fursten oder andern Raethen mehr gelitten, sondern ganz abgethan werden: Sie sollen auch furbas hin vor Gericht oder Recht nicht weiter reden, schreiben oder Rath geben.* * Et id momordisse arbitror Petrum de Andlo, ejus ætatis JCtum, dum *Lib. I. de Imp. Rom. Germ. Cap.* 10. scripsit: *Leges Romanas nostra Alamannia proh dolor!*

lor! in sua despicit insipientia. Sed eventu caruit illud consilium, nec reliquis Ordinibus adrisisse videtur scriptum, quod Fridricus III. vel pauci quidam alii conceperant. Saltim neque perlata est illa lex durissima, neque umquam exsequutioni mandata. Mansit juri peregrino suus honor, & magis magisque crevit jurisconsultorum in Germania auctoritas.

* Duriora sunt, quæ in Declaratione sequuntur. Quemadmodum enim ibi locus relinquitur JCtis ternis in singulis academiis, ita tamen, ut non nisi jura in imperio probata interpretentur, & consulti, ex iis respondeant: ita foro plane exesse jubentur, addita ratione: *VVann ihnen das Recht harter, dann den Leyer, verschlossen ist, und kan ihrer keiner kinen Schlussel dazu finden, bisz beyde Theil arm vverden, oder gar verdorben sind. Aber der Leybehelt doch den Schlussel zum Rechten bey ihme, das man zu zimblicher zeit das Recht herfur bringen mag. Aus diesen Ursachen kan man die Gelehrten in keinen Richten mehr leiden. Darzu seynd es nur besolde Knechte, und nicht Erbdiener des Rechtens.* Paullo post audiunt *Stieff-vaeter, und nicht die rechten Erben des Rechten*. Sed meretur illa Reformatio, in qua auctor in JCtos gravissime invehitur, tota perlegi. Reperiet quisque, eam plane convenire genio Fridrici III. Imp. quem parum dilexisse JCtos, jam supra vidimus. (§. XCVII.)

§. CI.

Sub finem enim sæculi XV. & proxime insequente, ipsis imperii legibus frequenter jus — Sæculo XV. jus

Romanum in foro pro norma haberi jussum. jus Romanum pro norma esse jubetur, ita tamen, ut & juris Germanici consuetudinumque patriarum præcipue habeatur ratio. Quin ipsas constitutiones Recessusque imperii, qui tum prodierunt, fere in plerisque ad juris Romani normam accommodari animadvertimus. Id quod exemplis latarum a Maximiliano I. Imp. legum paucis demonstrabimus.

§. CII.

Quod patet ex legibus imperii sub Maximiliano I. latis. Quum post longa molimina an. MCDXCV. VVormatiæ de instituendo judicio Camerali convenisset. (Vid. Datt. *de Pace publ. IV.* 1. 66. *sequ.*) condita est prima ordinatio judicii Cameralis, in qua §. VI. mentio fit jurisjurandi *de calumnia & malitia vitanda, prout de jure*, ab advocatis præstandi: & in §. XX. judex & adsessores circa adpellationes ab interloquutoriis decernere jubentur secundum jus civile, (*vvie das in Keyserlichen Rechten geordnet und begriffen ist.*) Eodem anno Imperator edidit constitutionem contra blasphemos, in qua breviter recenset sanctionem Novellæ LXXVII. Justiniani, quem vocat *seinen Vorfahren am Reich loeblicher Gedaechtniss*. Quumque anno MD. Augustæ Ordinationem Cameræ emendare placuisset: §. VIII. receptum est jus Romanum, quod nepotes in stirpes jure repræsentationis cum parentum suorum fratribus & sororibus ad avi aviæque hereditatem admitti jubet, *nach laut gemeiner geschriebener Keyserlicher Recht, der*

Gevvonheit, se an etlichen Orten darvvieder seyn moecht unangesehen &c.

§. CIII.

Anno MDVII. Ratisbonæ prodiit nova Cameralis judicii forma, cujus nullus est titulus, nullus paragraphus, in quo non jus civile & canonicum, earumque glossæ, itemque Cynus, Panormitanus, Bartolus, Baldus, Speculator, Rofredus, similesque heroes, utramque paginam faciant. Sequuta est anno MDXII. *Constitutio de Notariis*, in cujus §. I. statim hi suo muriere fungi jubentur. *nach Inhalt gemeiner Rechten oder loeblicher Gevvohnheit und Gebrauch ieder Orts :* deinde §. III. forma instrumentorum præscribitur, *vvie dieselbe von gemeinen Rechten, (Nov. XLVII. LXXIII. & LXXIV.) Brauch, Übung und Gevvonheit eingefuhret ist .* Titulus porro de Testamentis totus ex jure Romano desumtus est, * addita §. XII. clausula : *Es sollen auch alle Notarien des VVeissens haben, vvelche obgemeldte form der Testamenten, als aus Keiserlichen Gesetzen gegeben, mit Fleiss zu halten saumig vvaeren, dass die zudem, dass die Testamenta, so anders gemacht vvurden, von Keyserlichen Rechten nicht bestaendig seyn, die Peen des Rechten darum zu leyden, sich nicht enthalten moegen.*

In primis ex Ordin. jud. cam. MDVII. & Constitutione de Notariis.

* Ita tamen ut, qui constitutionem illam in chartam conjecerunt, plus videantur glossæ, quam ipsi juris textui tribuisse. Exemplo insigni de militari testamento, in cujus forma de-

describenda glossam magis quam veteres leges sequuti sunt, id probari potest quam luculentissime. Doctrinam vero veterum jurisconsulsultorum & glossatorum hic diligenter contulit Vigl. Zuichem. *in Comment. ad* §. *I. Inst. de milit. test.*

§. CIV.

Nec non ex Constitutionibus Caroli V. Imp.

Multo magis itaque Carolus V. juris Romani usum in Germania firmare studuit. Sane anno MDXXI. in *recessu VVormatiensi* §. *XVII. sequ.* cavetur, primo ut nepotes nepteſque in stirpes avo aviæque succedant, cum parentum suorum fratribus & sororibus: deinde ut fratrum sororumque liberi una cum defuncti fratribus sororibusque jure repræsentationis admittantur: abolitis consuetudinibus contrariis. Qua de re & singulare edictum paullo post per imperium promulgatum est. Denique ut de casu, utrum fratrum sororumque liberi, si soli sint, in capita, an in stirpes succedant? a Regimento imperii decisio promulgetur. Sic & anno MDXXIX. *in Edicto contra anabaptistas* edito reiterationem baptismi morte luendam monet, (*daß in Keyserlichen Gesetzen die Umbtauffung bay strafe des Todes verbothen*.) Ubi sane provocat *ad Tit. C. ne sacr. bapt. iteretur*.*

* Equidem Conr. Sincerus, id est, illustris Culpis. *in Dissert. Epistolica* §. *LXXX.* per verba *des Reichs gemeine Rechte*, intelligenda putat jura Germanica, per *gemeine Rechte*, vel *Kayserliche Rechte*, jus civile Romanum. Sed expen-

penderunt jam hanc sententiam Striik. *Diss. proœm. us. hod. pand.* §. *XXV.* Datt. *de Pace publ. IV, I.* 117. *seq.* Thomas. *Cautel. circa præcogn. Jur. eccles. Cap.* XXII. §. 4. *seq.*

§. CV.

Præcipue Constitutione Criminali.

Paullo post anno MDXXXII. in comitiis Ratisbonensibus promulgata est CONSTITUTIO CRIMINALIS CAROLINA, in qua passim judices ad jus Romanum remittuntur, *auf die Keyserliche deschriebene Rechte. Art. CXVII.* & *CXXXV. auf die Keyserlichen Rechte : Artic. CXX.* jus civile vocatur *die Satzungen Unserer Vorfahren, und Unser Keyserlichen Rechten.* Quæ eo magis notanda videntur, quo certius hodie constat, constitutionem illam criminalem tum non primum natam, sed ex antiquioribus ordinationibus & *projectis*, ut vocant, compilatam esse. * Thomas. *Diss. de occas. concept. & intent. Constit. Crimin. Ludovic. Præfat. Comm. in Const. Crim. & Kress. Præfat.* §. *XIII. seq.*

* Existimabat illustris Thomasius, constitutionem criminalem descriptam fere esse ex Georgii Episcopi Bambergensis Constitutione criminali, quippe quæ jam MDVIII. prodierit, sub titulo *Bambergische Hals-Gerichts- und rechtliche Ordnung in Peinlichen Sachen*, & sæpius postea recusa, anno MDX. MDXXXI. & MDXLIII. & novissime a D. Ludovici, & criminali Carolinæ in plerisque similis. Sequutus virum illum celeberrimum est laudatus D. Ludovici, qui constitutionem Bamber-

bergensem nostræ veluti parentem facit, sororem vero Brandenburgensem, quam *anno MDXVI.* publicarunt Georgius & Casimirus, Marchiones Brandenburgenses, ipse vero D. Ludovici cum Bambergensi itidem recusam dedit. At præclare demonstravit V. C. Jo. Paullus Kressius *præf. Comm. in Const. Crim.* §. *XV. seq.* primam constitutionem Criminalem confectam esse a Maximiliano I. Imp. & quidem jam anno MCCCCXCV. quamvis fortassis auctoritatem publicæ legis non habuerit. Ex hac ergo pleraque decerpsisse primum anno MDVIII. Georgium Episc. Bambergensem, deinde anno MDX. Udalricum Tenglerum, Ducalem Altipolensis provinciæ præsidem (*Landvoigt zu Hochstedt*) *im Layen-Spiegel*, de quo videndus conjunctissimus olim collega, Hoffmannus in *Dissert. de insign. defect. Jurispr. Crimin. Germ. Cap. I.* §. 18. *p.* 36. *seq.* anno MDXVI. Georgium & Casimirum Marchiones Brandenburgenses, ac denique anno MDXXXII. Carolum V. Imp.

§. CVI.

Non tamen penitus repudiatum jus Germanicum.

Quamvis vero ex his satis adpareat, nihil reliqui factum esse sub Maximiliano I. & Carolo V. ut jus Romanum & Canonicum juris communis nomine in imperio reciperetur: semper tamen simul cautum est, ut foris ideo non extorres essent leges ac consuetudines patriæ, quippe quæ fere semper nominatim confirmantur in constitutionibus Imperii. Maximilianus I. *in Ord. jud. Camer. anno MCCCCXCV. Ein ieder soll seine Unterthanen in ordentlichen Gerichten, Rechten und Ob-*

Obrigkeiten lassen und halten, nach eines ieden Fürstenthums, Herrschafft und Oberkeits Herkommen und Gebrauchen. Et Carolus V. *in Ord. MDXXI.* Adsessores jurejurando obstringi jubet, ut judicent; *nach redlichen ehrbaren und Laendischen Ordnungen, Statuten hu und Gevvohnheiten der Furstenthumer, Herrschafften und Gericht, die vor sie bracht vverden.* Id quod deinde sæpe numero repetitum esse, jam ab aliis observatum est. Vid. *Constit. Crim. Car. præfat. & Art. CXL.*

§. CVII.

Quin eo factum est, ut, si quando juris Rom. usus ordinibus obtruderetur paullo importunius, hi interpositis protestationibus, jura patria sibi reservarent. Ita Electorem Saxoniæ protestatum novimus, leges de successionibus ab intestato juri Saxonico fraudi non futuras. * Speidel. *in Speculo sub voce Sachsen-Recht.* Thomas. *Differt. de potestate legislat. Stat. Imp. contra jus commune* §. *LI. sequ.* Quumque Nemesis Carolina multa ex jure communi sanxisset, similem protestationem interposuere multi Imperii Ordines, in primis Elector Brandeburgicus, Elector Palatinus, & hi quidem omnes ex ea ratione, quod juribus patriæ ea constitutione derogatum vellent Imperator & ordines. Kress. *Præfat.* §. *XXI. sequ.* Potius protestationes interpositæ, quoties id actum.

* At sunt, qui hanc protestationem vocant in dubium. Observavit enim collega olim conjunctissimus Chr. Gottfr. Hoffmannus *diss.* *de*

de Joachimi I. Elect. Brandenb. Constit. de Success. p. 92. hanc protestationem non a Fridrico Electore, sed a Georgio Duce Saxon. interpositam esse, nec eam ad ipsam constitutionem de jure repræsentationis, sed ad controversiam de jure *πρωτοδρίας*, quæ tum inter Saxones & Bavaros gliscebat, pertinuisse. Utcumque se res habeat: certum sane est id jus tum Saxones non recepisse, nec hodie illud omnes admittere.

§. CVIII.

Status juris Germanici & Romani sub sequentibus Imperatoribus.

Eadem juris facies fuit & sub Ferdinando I. omnibusque insequentibus Imperatoribus. Quum enim & Camerale judicium, deficientibus legibus & constitutionibus patriis, jura communia sequeretur, idque ipsis in omnibus ordinationibus, & maxime postrema *anno MDCLIV.* injungeretur: *Part. I. tit. 13.* §. 1. *& P. III. tit. 53.* §. 9. & idem postea Judicio Aulico ab Imperatoribus præscriberetur, * ipsi quoque Imperii Recessus, quoties de jure privato vel modo procedendi forensi aliquid sanciunt, fere semper juri Romano vel Canonico suffragentur: facile est ad intelligendum, magis magisque invaluisse juris communis auctoritatem, ita tamen, ut sua in primis juribus ac consuetudinibus patriis constaret auctoritas.

* De ordinationibus variis huic judicio præscriptis (*von Reichs-Hoff-Raths-Ordnungen*) ex instituto egit Er. Mauritius *de Judic. aulico* §. *XIX.* Prima est Ferdinandi I. Augustæ MDLIX. promulgata; postrema Ferdinandi

di III. Ratisbonæ anno MDCLIV. publicata, in qua *Tit. VII*, 21. Consiliarii Aulici jurare jubentur *auf des Reichs Constitutionen und Satzungen, nebst den gemeinen beschribenen Rechten*, & in fine tituli §. *XXIV*. præcipitur, *dass das Corpus Juris Civilis & Canonici allezeit auf der Reichs-Hoffraths-Taffel seijn solle damit man sich derselben gebrauchen koenne*.

§. CIX.

Provinciæ quædam repudiato jure patrio sese Romano submiserunt, veluti Frisia.

Ast quod ad ordines & provincias urbesque Germaniæ attinet, eorum aliis diligentiot patrii juris mansit custodia, alli repudiato illo, Romano se plane submiserunt. Exemplo præiverat sub initium sæculi XVI. FRISIA, de qua V. A. Zach. Huber. *in praef. Observ. Rer. Jud. Cent. I. Exortis diu post bellis plus quam civilibus, quibus per omne sæculum decimum quintum concussa & turbata fuit Frisia, procax hæc licentia miscuit eam, & quidquid ibi juris legumque superfuerat, e medio sustulit: donec tandem Saxoniæ Duces*, ALBERTUS & GEORGIUS, *quorum ille belli, hic pacis artibus sua ætate in Germania maxima laude claruerunt, gentem factionibus divisam, armis efferatam, humanarum divinarumque legum nesciam, ac insolentem, rerum potiti, in ordinem redegerunt, constituta civili reip. forma, & stabilita*, GEORGII *potissimum opera, curia suprema, cui datum id negotii fuit, ut jus Romanum tamquam suæ jurisdictionis principium certum unice sequeretur, ad dirimendas civium lites quotidianas*.* Conf. Ubb. Emm. *Hist. Fris. Lib. II.*

* Idem

* Idem Vir amplissimus testatur, Frisios post-hæc ea lege se submisisse Carolo V. Imp. *ut jus fori redderetur, secundum præscripta legum Romanarum*, idque sibi eos pacto convento esse stipulatos. Præsens etiam ipse observavi, sanctissime ibi coli Themidem Romanam, ipsaque Statuta Frisiæ anno MDCCXXII. revisa & locupletata pauca superaddere, quæ a jure illo communi longius recedant.

§. CX.

Marchia Brandenburgica.

Ita & in MARCHIA BRANDENBURGICA repudium juri Saxonico missum anno MDXXVII. quo JOACHIMUS I. Elector edidit Constitutionem de successionibus ab intestato, & in præfatione fatetur, se cum consensu Ordinum omnes constitutiones, privilegia & consuetudines abrogasse, iisdemque Ordines omnes renunciasse. Et quamvis Scabinatum Brandeburgensem confirmet, eum tamen jubet pronunciare secundum illam constitutionem, *und in andern Sachen nach beschriebenen Kayserlichen Recht*. Idem factum & anno MDXXXIV. *in dem Landes-Revers*.* Reliquos imitati sunt NOVÆ MARCHIÆ Ordines, ut profitetur Joannes Marchio *im Land Tages-Abschied* anno MDXXXIX. Et quamvis jus Saxonicum relinqueretur *denen VVoichbildern, Crossen, Cotbuss, Zullichavv & Sommerfeld*, differte tamen excipiuntur *die beyde Articuli, die Succession und Erbfaelle belangend*.

* Verba Reversalium in Codice meo MSCto

va-

variorum Recessuum Marchicorum ita se habent: *Und weil hievormals die Staendte unser Landschafft sich eintraechtiglich mit uns vereiniget, dass hinfurder in unserm Churfurstenthum und Landen Kayser-Recht gehalten und gesprochen soll werden, derowegen sich unsere Praelaten, Herren, Mann und Staedte aller Gebraeuch und Gewohnheiten voriger Gericht und Rechtens verziehen und abgesagt: so ordnen und wolen wir, dass hinfurder in Erbtheilungen kein Heergewedde, Gerade noch Musstheil soll genommen, noch gegeben werden, besondern in dem und andern allen Kayser-Recht dergestalt; wie hiebevor in unser aufgerichten Constitution und Ordnung der Erbfaelle geordnet, durch iedermanniglich solle gehalten werden.* Idem deinde sæpius sancitum veluti in recessibus provincialibus MDXXXVIII. & MDLXXII.

§. CXI.

Idem de terris BRUNSUICENSIBUS & LUNEBURGENSIBUS contigit. In illis jam sæculis XIV. & XV. *geradam* seu *Frawenradam* Saxonicam Helmstadii esse abrogatam a Magno Duce Brunsvicensi, & Joanne & Bertholdo, Abbatibus VVerthinensibus & Helmstadiensibus, Martino denique Papa V. & Fridrico III. Imper. ostendit celeberrimus Jo. Andr. Schmidius, *de Helmst. per Frawenradam adflicto pag. 6. sequ. ubi p. 30.* addit, in universo Ducatu Brunsvicensi, & Calembergensi consuetudinem illam demum anno MDCXXV. sub Fridrico Ulrico, Duce esse abrogatam. Sed quod ad ipsum jus Saxonicum attinet, Ducatus Brunsuicensis & Luneb.

net, illud satis constat, multo ante, sæculo XVI. ab Henrico juniore esse repudiatum, surrogato in ejus locum jure Romano. * Conring. *Orig. Jur. Germ. Cap. XXXII. pag.* 203. Hahn. *præf. Obs. ad VVesenbec. p.* 18.

* Quumque Brunsuicum, civitas, jus Saxonicum mordicus adhuc tenuisset: ea potiti Duces Brunsuicenses & ibi illud plane aboleverunt. Constitutionem Rudolphi Augusti Duc. Brunsv. & Luneb. anno MDCLXXV. ea de re editam recenset Striik. *Diss. proœm. Us. Mod. Dig.* §. XXX.

§. CXII.

Aliæque Germaniæ provinciæ. Eadem juris Saxonici fata in aliis provinciis fuerunt, veluti in POMERANIA & ducatu MECLENBURGICO, (vid. Cothmann. *Vol. I. Consil.* 26. *n.* 219. *seq.*) nec non juris Svevici in ducatu VVURTENBERGICO, ubi judicibus negotium datur, *se nicht andere redliche und ehrbare Gevvonheiten vorhanden, nach des H. Reichs-Rechten gleich zu richten. VVurtemb. Hoff-Gerichts-Ordn. Part. I. tit.* 9. Qualia & in aliorum principum ordinationibus & constitutionibus passim legas. Vid. *Erneurte Anhalt. Canzley-Ordn.* §. *XXVII. Magdeb. Policey-Ordn. in præf.* quod eo minus mirandum, quo magis constat, ne in ipsa quidem Saxonia juris Saxonici totius usum superesse, sed ipsos Saxonum prudentes fateri, illud valere, quatenus sit receptum.

Har-

Hartm. Pistor. *Quæst. I*, 16. 21. *II*, 13. 82. *II*, 25. 35. *II*, 26. 17. Carpzov. *Process. XII*, 1. 15. Coler. *de Process. Exsequut. in præfat.*

§. CXIII.

Quæ juris Romani incrementa haud parum juvarunt controversiæ in Germania male omine obortæ sub initium sæculi XVI. Quo enim magis fervebant animi theologorum discrepantium, eo magis adjuvabitur Romanum jus. Controversiæ juris Rom. incrementa adjuverunt.

§. CXXIV.

Denique observandum, omnes fere principes Germaniæ a sæculo XVI. edere cœpisse varias leges provinciales inscriptas, *Land-Rechte*, *Policey-Ordnungen*, *Hoff-Gerichts Cantzley*, *Process-Gerichts-Ordnungen*, *Kirchen-Consistorial-Ehe-Ordnungen*, & innumeras hujus generis alias. Idem fecere civitates tum imperiales, tum municipales, in quibus passim condita varia *Statuta*, *Reformationes*, & *VVillkuhre*, quorum pleraque & principes territoriorum rata habuerunt. In his passim supersunt quædam juris Germanici reliquiæ, at multa ubique de novo sancita, pleraque ex jure Romano in illa translata animadvertimus. Varia jura provincialia & statuta.

§. CXV.

Jam ex his facile patet, quid de usu juris Romani & Germanici post tot eximiorum JCtorum concertationes tenendum videatur. Receptum sane esse jus Romanum, De usu jurium cum patrii tum peregrinorum Regula I.

num, & quidem tamquam jus commune & subsidiarium, nemo temere negaverit, quum ipsa experientia id satis demonstret, ac proinde primo loco tenendum I. *eum, qui jure illo nititur, eatenus firmo satis fundamento niti, neque ad receptionem probandam esse obstrictum.*

§. CXVI.

Reg. II. & III. At quum recepto jure Romano, non ideo in exsilium plane actum sit jus patrium: consequens est, II. *ut primo omnium secundum jus Germanicum pronunciandum, eoque demum deficiente, Romanum in subsidium sit adhibendum.* III. *utque adeo bene illi sibi suisque studiis consulant, qui JURIS ROMANI & PATRII differentias mature investigant.*

§. CXVII.

Reg. IV. & V. Enimvero jam supra ostendimus, Capitularia Regum Francorum, multoque magis leges VVisigothorum, Burgundionum, Salicam, Ripuariam, Bajuvariorum, Alamannorum, Saxonum, Angliorum, VVerinorum, Frisiorum, Langobardorum, jam ante plurima sæcula exolevisse, ex eoque colligimus IV. *non esse jus Germanicum ex illis priscis Germanicarum gentium legibus æstimandum.* * Quin quum hæ gentes diversissimis maximam partem usi sint consuetudinibus: ex eo facile unusquisque animadvertit, V. *laterem eos lavare, qui ex*

tam

eam diversarum gentium legibus, & institutis, quæ principiis diversissimis nituntur, corpus & systema aliquod juris Germanici consui posse, sibi persuadent.

* Itaque jus Germanicum hodiernum, cujus passim reliquiæ supersunt, egregie quidem illustrari potest ex his aliisque gentium Germanicarum legibus: sed qui illis usum forensem hodie tribuunt, illis probatio incumbet, omnes illas leges jam olim in Germania universa receptas fuisse. Quod quum vel cogitare absonum est & multo magis absurdum erit, ex jure VVisigothico vel Burgundionum ostendere velle, quale e. g. in hoc tractu Germaniæ jus patrium olim viguerit.

§. CXVIII.

Multo major quidem pro jure Saxonico & Alamannico præsumptio est, quia illud in inferiore, hoc in superiore Germania maximæ fuit auctoritatis. Sed, quum jura illa, alibi desuetudine exolevisse, alibi lege publica abrogata, & nusquam plane tota rececepta esse, demonstratum sit: per se patet, VI. *jura illa citantem non habere fundatam intentionem, nisi eorum usum in ea provincia, in hoc vel illo capite, superesse ostenderit.* Quid? quod VII. *ne in Saxonia quidem allegatio juris Saxonici alicujus momenti sit, nisi vel usus probetur, vel de eo aliunde jam satis constet.* Reg. VII. & VII.

§. CXIX.

Itaque satis patet VIII. *multos invehi in* Reg. VIII. IX. X.

jus Romanum, multos juris Germanici usum mirifice commendare, qui quale sit illud jus Germanicum, quod tantopere commendant, scire cum ignarissimis videntur. Eosdem vero IX. *incredibile damnum inferre reipublica, dum jus Romanum certum & a tot saculis magno studio excultum, manibus juvenum extorquere conantur, neque tamen jus patrium certius, & quod pro norma tuto sequi possint, illis ostendunt.* Ex quo sane verendum, X. *ne demum plane omnis juris certitudo in scholis & foro tollatur.*

§. CXX.

Reg. XI. XII. & XIII. Ut ergo pateat, quale sit istud jus Germanicum, cujus primo omnium in dirimendis litibus rationem esse habendam diximus, sciendum XI. *esse quasdam consuetudines Germanorum universales*, verbi gr. pacta nuda producere obligationem & actionem, liberos per separatam œconomiam exire patria potestate, &c. *quas tuto sane sequimur, etiamsi nulla scripta lege firmata sint, nisi probetur, eas quibusdam casibus legibus restrictas esse.* Deinde XII. *multa Germanorum instituta passim confirmata esse statutis & legibus Germanorum, immo ipsis aliquando recessibus imperii*, ex. gr. confirmationem tutorum, *qua itidem nulla probatione indigent*: denique XIII. *passim vigere consuetudines particulares, nulla lege scripta firmatas*, ex. gr. jus congrui; parœmiam, major dividit, minor eligit, *quarum usus ex actuum conformium frequen-*

tia

tia merito probandus est. Tales sunt veteres Germanorum consuetudines, quas collegerunt Schottelius, *von unterschiedlichen Rechten in Teutschland*, & Struv. *Hist. Jur. VI. 34. seq.*

§. CXXI.

Si tale nihil occurrat, XIV. *merito ad statuta topica, & his deficientibus, ad jura provincialia respicitur, in quibus multa quis latere videbit juris patrii λείψανα * qua sive adhuc sincera sint, sive juris Romani laciniis deformata, pro norma esse debent judicibus.* Multoque minus quisquam dubitabit, XV. *quin sicubi statuta & jura provincialia jus Romanum in uno alterove capite mutant, in ista juris patrii dispositione sit adquiescendum.* Reg. XIX. & XV.

* Sic multa passim in Statutis reliqua sunt ex jure Alamannico & Saxonico. De hoc nemo dubitarit, qui jura provincialia Magdeburgica, Halberstadiensia, Anhaltina perlegerit. De Alamannico jam observavit Goldastus *in Praef. der Reichs-Satzungen: es sey der Schwaben-Spiegel bey den Schwaben in Schwaebischen Gebieten, als Algoewern, Schweitzern, Pundinern, und Burgundiern, noch zu guten Theil im Schwanck, und in ihre Statuta gezogen.* Unde a scopo aberravit V. C. D. Stephan. Christoph. Harprecht, dum *Speculi Svevici* non usum demonstraturus, multa JCtorum responsa corrasit, super quaestionibus, *utrum Jus Feudale Alamannicum publice doceatur, & in decidendo pro norma habeatur,*

 an

an jus feudale Longobardicum? Quamvis enim nec publice doceatur, nec in Responsis allegetur; multa tamen ex eo vel moribus adhuc obtinere, vel lege scripta confirmata esse, nemo dubitat.

§. CXXII.

Reg. XVI. & XVII. Deficientibus ejusmodi statutis, juribusque provincialibus, XVI. nihil reliquum est, quam *ut jus Romanum in subsidium adhibeatur*. Id quod etiam XVII. *de* JURE FEUDALI LANGOBARDICO *intelligendum, quippe una cum Corpore Juris Justinianei simul recepto, tamquam jure feudali subsidiario*, *) *si consuetudines feudales patriæ deficiant.*

*) Schilterus *ad Jus Feud. Alam. Cap. XL. §. 4. 5.* producit duo diplomata Ruperti Palatini, Regis Rom. in quorum utroque *mentio fit consuetudinum feudorum, usuum scriptorum & non scriptorum, præsertim Capituli Naturales in rubrica, si de feudo controversia fuerit, collatione X. in libro feudorum.* Germanice: *Des Gesetzes und Gewonheit in Kayserlichen Lehn-Rechten begriffen, und in dem Capitel, das anfahet Naturales der Rubricen, ob umb Lehn zweytracht waere.* Utrumque diploma datum est anno MCCCCIX.

§. CXXIII.

Reg. XVIII. Attamen nullum est dubium, quin XVIII. *ea, quæ jus Romanum sancit, ad jus publicum Rom. pertinentia, nec non quæ principiis Romanorum, reip. nostræ parum concinnis nitun-*

tuntur, *nullum in foris nostris usum habeant, nisi recepta esse probentur*. Quamvis hic Jo. Ottonem Taborem aliosque dissentire, non ignoremus.

§. CXXIV.

Denique XIX. JUS CANONICUM *in protestantium foris*, *nonnisi quatenus receptum est*, *valere*, *ejusque usum in caussis præcipue ecclesiasticis*, *matrimonialibus*, *& processu*, *quem vocant*, *forensi superesse*, contra nitentibus theologis bene sentientibus, hisce temporibus fato evenire videmus. Reg. XIX

FINIS.

INDEX
RERUM ET VERBORUM
LOCUPLETISSIMUS.

Primus numerus designat Librum, alter Paragraphum, Asteriscus Additamentum.

A

Gram-

emplar

B

Ejus

Da-

D

Edi-

Ex-

H

Jus

LEGUM ROMANARUM RECENSIO.

LEGUM GERMANICARUM RECENSIO.

Up-

Leo·

O

Pa-

P

Pa-

Vel-

VVe-

FINIS.